

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MEMLEKETİMDEN KARAKTER MANZARALARI KAAN ARSLANOĞLU

BÜTÜN YAPITLARI > ANLATI

KAAN ARSLANOĞLU

MEMLEKETİMDEN
KARAKTER MANZARALARI

Kaan Arslanoglu
Memleketimden Karakter Manzaraları
Yayıma Hazırlayan: Ahmet Öz

İthaki Yayınları - 407
Edebiyat - 326
ISBN 975-273-202-X

1. Baskı, Ocak 2006, İstanbul

© İthaki, 2006
© Kaan Arslanoglu, 2006

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

Yayın Koordinatörü: Füsün Taş
Sanat Yönetmeni: İbrahim Çeşmecioğlu
Sayfa Düzeni Ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak, İç Baskı: İdil Matbaacılık
(Penguin Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.)
Cilt: Yıldız Mücellit

İthaki Yayınları:
Mühürdar Cad. İtler Ertüzün Sok. 4/6 34710 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr
Dağıtım:
Çatalçeşme Sok. Yavuz Han 26 Çağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 512 76 00 Faks: (0212) 519 56 56
ithakidagitim@ithaki.com.tr

Kaan Arslanoğlu'ndan ,

**MEMLEKETİMDEN KARAKTER
MANZARALARI**

Kaan Arslanoğlu

1959 Bartın doğumlu. Düzce nüfusuna kayıtlı. Babası orman mühendisiydi. Çocukluğu ve ilkgençliği Bartın, Karadeniz Ereğlisi, Silifke, Bilecik, Hendek, Adapazarı, Sivas ve Bursa'da geçti. 1977 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne girdi ve 1984'te mezun oldu. Aynı yıl evlendi. Mecburi hizmetini Eskişehir Beden Terbiyesi İl Müdürlüğü'nde yaptı. Ardından, 1986'da Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde psikiyatri uzmanlık eğitimine başladı ve 1990 yılında uzmanlık eğitimini tamamladı. Askerliğini Samsun, İzmir ve Ağrı'da yaptı. 2000 yılına dek devlet hizmetinde mesleğini sürdürdü, ardından özel çalışmaya geçti. Yazarlığa ilk romanı *Devrimcileri* yazmaya başlayarak 1984 sonunda adını attı. Bu romanı 1988 Şubatı'nda yayımlandı. *In Vivo*, *Hekim Forumu*, *İnsancıl*, *Evrensel Kültür*, *Söz*, *Solak*, *Adam Sanat*, *Varlık* gibi birçok dergide makaleleri yayımlandı. Halen sekiz romanıyla birlikte, ağırlıklı olarak psikiyatri, psikoloji, felsefe ve estetik üzerine dört kitabıyla, yayımlanmış toplam 12 kitabı bulunmaktadır. Tüm çalışmalarında üstünde en çok durduğu konular politika, psikoloji, kişilik ve insan doğasıdır. Öğrencilik yıllarında yaptığı aktif siyasetin ardından, 1987 yılından bu yana İstanbul Tabip Odası'nın birçok organında çalıştı, pek çok eyleminde yer aldı. 2005 Şubatı'nda hekimlik-psikiyatri mesleğini bıraktı, yalnızca yazarlık yapmakta.

Yayımlanmış yapıtları: *Çağsız Hayalim*, *Devrimciler*, *Kimlik*, *Kişilikler*, *Kuş Bakışı*, *Öteki Kayıp*, *İntihar*, *Politik Psikiyatri*, *Psikiyatri Elkitabı*, *Yanılmanın Gerçekliği*, *Yoldaki İşaretler*, *Futbolun Psikiyatrisi*.

SUNUM

21. yüzyılın başıydı. İnsanların çok şey bildiklerini zannedip yine pek az şey bildikleri bir dönemdi. Pek çok şey gördüklerini, yaşadıklarını sanıp daha sonra olacakları pek az kestirebildikleri bir devir. Geçmişlerine, tarihlerine bakıp muazzam ilerledikleri yanılgısındaydılar çoğu. Küçük bir azınlığın uyarılarına kulak as-mıyorlardı her zaman olduğu gibi kibirle veya çaresizlikle, tıpkı kutsal kitaplarda yazılan lanet efsanelerini tekrarlarcasına.

Pek çoklarının küçümsediği, ama geçmişin ve geleceğin, Do-ğunun ve Batının, yüzeydekinin ve diptekinin en iyi görüldüğü konuma sürüklenmiş bir ülkede, insanlığın sıkıcı halinden iyice bunalan bir yazar iki dostunu çağırdı. Bir düşünürü ve bir ruh hekimini. En iyi bildikleri bir konudan, kendi ülkelerindeki ki-şiliklerden yola çıkarak insanlığı ve dünyayı tartışılar. İstan-bul'da, Bostancı'da.

Düştükleri kayıtlar, yok olmaktan son anda kurtulan bir tü-rün sonraki bambaşka yaşam çizgisine pek az işaret etse de, in-sanların ve bir ülkedeki halkın çok az önemsenmesi gereken so-runları ne kadar fazla önemsediklerini, çok önemsenmesi gere-ken sorunlarıysa ne kadar az önemsediklerini gösterdi. Belli noktalara yoğunlaşmanın hem yüksek insani kültür gereği ve hem de aynı zamanda insanın geriliğinin işareti olduğu apaçık

ortaya çıktı. Sonraki devirlerin manzaraları, en farkında yaklaşım örneği gibi, ama bazen farkına varılmaksızın, kimi kez hayal meyal, kimi zaman çok kısa anlar için bile olsa apaçık görülebildi bu üç tuhaf insanın cesur tartışmaları sonucu. Daha önce de sunulduğu anlaşılan belgeler yeniden düzenlendi ve sunuldu.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİSİN GÖREV VE YETKİLERİ

YAZAR, PSİKIYATRİST, DÜŞÜNÜR

YAZAR

Sizleri neden çağırdığımı az çok biliyorsunuz. Ben gene de meramımı baştan özetleyeyim. Zaten okuyucu açısından bu gerekli. Bir dizi konuda, başarabilirsek bir dizi söyleşi gerçekleştireceğiz. Önce ana başlıklar saptayacağız. O başlıklar altında sorunları soruna atlayacağız. Pek çok karakter inceleyeceğiz bunu yaparken; incelediğimiz, çözümlediğimiz karakterler üstünden geliştireceğimiz yorumların sanırım açmazları kavramamıza büyük ölçüde yardımcı dokunacak.

Amacım, kafamı kurcalayan birçok meseleyi birlikte açıklığa kavuşturmak. O yüzden görüşlerinizden yararlanacağım. Tartışacağız. Bazı problemlerin çözümünü aslında olgunlaşmış durumda benim aklımda; onları sizlerle konuşurken belki doğrulama, belki gözden geçirme olanağı bulacağım. Bazı konulardaki netleşmemiş düşüncelerimi de umarım daha ileri boyutlarda geliştireceğim. Belki sık sık aykırı fikirler ortaya çıkacak ve bir bölümü kesinliğe kavuşmayacak. Onlar neler olacak, nerelere varacak, birlikte göreceğiz. Elbette onun kadar önemlisi, kayda geçirdiğimiz görüşlerimizi, bu konuşmaları yayımlayacağım. O zaman okuyucunun da fikirlerini alma fırsatı bulacağız. Okuyucuyla birlikte tartışacağız. Evet, tasarı özetle bu.

PSIKİYATRİST

Nereden aklınıza geldi bu fikir? İşe nereden başlayacağız ve başka bir soru: Şu ilk konu başlığı niye: Polisin Görev Ve Yetkileri? Galiba daha önce benim anlattığım bir olgudan yola çıkmışsınız.

YAZAR

Genel tartışma fikri sizin anlattığınız o olgudan geldi aklıma, doğru. Öteden beri ilgimi çeken bir sorun: Psikopatlık olgusu. Polis meselesi de ona bağlı. Bir yerden başlamamız gerekti önünde sonunda, polisin yetkilerinden başlayayım dedim. Sizce sakıncası yoksa, öyle başlayıp devam edelim. Daldan dala atlayacağız ve bakın nerelere geleceğiz, siz bile şaşacaksınız. Tamam, o zaman şu hastanızı anlatın bize. Onun hakkında neler düşündüğünüzü, nasıl etkilendiğinizi.

PSIKİYATRİST

Peki oldu. Adamı geçen yıldan beri tanıyorum. Yaklaşık bir buçuk yıldır. Her neyse, tarihlerin, sürelerin pek önemi yok, hiç önemi yok. Yazarımız zaten biraz biliyor, olguyu değerli düşünürümüze sunayım. Burak diyelim adama. Adam dedimse yirmi beş-yirmi altı yaşlarında bir delikanlı bu. Bana trafik kazası sonrası çıkardığı olay nedeniyle babasınca getirilmişti. Çocuk Bodrum'da mı bir yerde başka bir araca çarpmış aracıyla, onun dediğine göre araç buna çarpmış. İnmiş bizimki, adamları dövme-ye kalkmış. Onlar iki kişiymiş, bir de çevre esnafı araya girmiş, çocuğu tartaklamaya başlamışlar. Bizimki de arabadan silahını kapmış, ötekileri kovalamış. Sonra polisler gelmiş. Polisler bunu yakalamaya çalışınca onlara da küfretmiş, birine birkaç tane vurmuş. Almışlar çocuğu yaka paça karakola. Çocuk diyorum da... kazık kadar bela psikopatın teki...

DÜŞÜNÜR

Bir karar verin lütfen, adam mı, çocuk mu?

PSİKIYATRİST

Karıştırmayın şimdi, dinleyiniz. Tabii Burak'ın ailesi çok varlıklı, nüfuzlu bir aile; telefon trafiği falan, iki saat sonra serbest kalmış hıyar. Afedersiniz, çok kızıyorum böyle tiplere. Hattâ karakolda bir polis buna tokat atmış. O polisi de sonradan sürdürtüler. Bana gelip gittikçe öğrendim, on beş yaşındayken babasının arabasını kaçırmış, İstanbul'da bir yerde kaldırıma çıkmış, bir adamı öldürmüş. O olaydan da hiç yatmadan çıkmış. Tipik bir psikopat. Çokça şımartılmış bir psikopat. Normal zamanlarda son derece sakın görünüyor, babasına karşı, doktora karşı normalde çok saygılı. Ülkücü eğilimli. Solculara çok düşman, hele Kürtçülere. Birkaç defa ülkücülerin şu tepki gösterilerine katılmış, ama kendisi öyle örgütlü falan değil. Türklük, milliyetçilik dendi mi, ya gözleri parlıyor, ya öfkesi kabarıyor, artık duruma göre. Buna bir yüksekokul diploması alınmış, ama babasının şirketinde bile çalışmamış. İki kere dükkan açmışlar herife, ikisini de yürütememiş. Öyle biri işte. Ailesi de milliyetçi-muhafazakar, bunun hallerinden çok utanıyorlar. Ülkücülere sempatisinden de rahatsızlar, annesi özellikle. Kadın merkez sağ partileri tutuyor anladığım kadarıyla. Ne yapalım oğlumuz diyorlar, bir de en çok sordukları soru: Bu ne zaman düzelir? Bir yerlere tedaviye göndersek düzelir mi? Askerde düzelir mi? Bedelliği bekliyor şimdi. Belki yurtdışına gönderecekler. Yaşlanınca biraz düzelir belki diyorum ben de, birkaç yılı daha kazasız belasız atlatsalar... Bu arada kız arkadaşı bahsettiğim kazada öncama çarpmış, burnunu kırmış. O hengamede bizimki kızı tamamen unutmuş. Çevredekiler yardım edip bir taksiye bindir-

mişler, hastaneye göndermişler. Herifin ta.. karakolda aklına gelmiş kız, ortalığı yıkmış, sanki suç polislerin de...

DÜŞÜNÜR

Muhterem tabibim, tamam vakayı duyduk. Herhalde buradan bir yere vardınız veya varmak istiyorsunuz. Nereye ulaşmışsanız, onu lütfeder misiniz bize.

PSİKİYATRİST

Haklısınız, buradan birçok yere varılır ya da istenirse varılır. Ama yazarımızın tasarladığı gibi, tartışarak birlikte ortaya çıkaracağız onları. Ben peşin yargılarımı söylemeyeyim, siz sorular sorun ve kendi kanaatinizi bildirin.

DÜŞÜNÜR

Peki tamam. Aklıma takılan birkaç ayrıntı: Bu sorumsuz herifin, bu denli olumsuz bir karakterin ülkücü kimliği mesela. Özellikle vurgulamak istediğiniz bir şey mi, yoksa bana mı öyle geldi? Bir de sizi ya da yazarımızı asıl ilgilendiren ne? Psikopatlığın bu saldırgan şekli mi, onlara karşı alınacak tedbirler mi? Kişilik bozukluğu tek bir tür değildir herhalde.

PSİKİYATRİST

Bu gencin ülkücü görüşe yakın durması özellikle vurguladığım bir nokta değil. Solcu da olabilirdi, tamamen apolitik de... Toplumda sağ tepkisel siyaset ya da duygular diyelim, baskın görüldüğü için bu vakamızın anlattığım özellikte bulunması artmış olasılığın gerçekleşmiş durumudur. İlla siyasi boyutta vurgulamam gereken bir şey varsa, o da sağcılık solculuk değil, şu: Böyle insanlar çevrelerine, topluma faydalı bir şey vermezler,

hattâ tam tersine zararları çok büyüktür. Ama iş lafta şu veya bu yönde idealist duygulara geldi mi; o tipler vatansever, milliyetçi, sosyalist, bilmem ne kesilebilirler Tutarsızlık burada. İşte o derin tutarsızlığı yaşarlarken önemli bir bölümü en azından yaşadığı duygular bakımından samimidir. Yani o anlarda gerçekten çok fedakarmış, vatansevermiş, ne bileyim toplumcuymuş falan gibi hissederler kendilerini; bazen o yönde özverili hareketlere de girişebilirler, söylem bir yana. Bir bilinç yarılması. Sıkça yaşanan şizofrenik bir durum. Tabii benzetme bakımından söylüyorum şizofrenik lafını.

DÜŞÜNÜR

Yazarımız bildiğim kadarıyla o yönde duygu-düşünce tutarsızlıklarının üstüne çok gidiyor. Vakanın onun için ilginç yanı biraz da bu belki. Ama tutarsızlık o kadar yaygın ki ve o kadar normal karşılanıyor ki hemen her ortamda, böyle örnekleri psikopatlığa bağlayıp sınırlandırmak sorunu küçümsemek gibi gelir bana. Bir bahsettiniz geçtiniz, galiba asıl mağdur, kaldırımında yürürken mevta olan o zavallı. Büyük ihtimalle Burak adındaki şımarık serseriden çok daha değerli bir insandı.

PSİKİYATRİST

Ben olguyu çok kısaca özetledim. Anlattığım özet içinde her biri üstünde tüm gün tartışılabilir belki kırk ayrıntı var. Bizim serserinin öldürdüğü sadece bir kişi, doğru. Başka pek çok zararları dışında... Toplumda böyle onbinlerce insan yaşıyor; hattâ yüzbinlerce desek abartmış olmayız. Yaratıkları kayıplar, öldürdükleri insanlar sayılacak gibi değil. Sormuştunuz, çevreye zararlı kişilik bozukluklarının birçok türü var. Bazıları hiç saldırgan değildir örneğin, ama ailelerinin, yakınlarının, arkadaşla-

rının mali varlıklarını bir şekilde iç ederler. Dolandırırılar, yalan söylerler, aldatırlar, para toplar iflas ederler ya da orada burada yerler. Sosityopat denir bunlara. Bazıları saldırgandır, ama sadece kendine karşı saldırgandır, her gün intihar edercesine yaşar veya gerçekten intihar girişimlerinde bulunur. Bazısı sadece araba kullanırken psikopattır. Tüm bu habislikleri birlikte icra edenler de bulunur elbette.

DÜŞÜNÜR

Karşılaştığınız tek bozuk kişilik değil herhalde şimdi anlattığınızı. Daha ilginçleri de vardır.

PSIKİYATRİST

Kişilik bozuklukları çok çeşitli. Öte yandan kişiliği her bakımdan düzgün insan belki de yoktur şu yeryüzünde. Ama biz, kötü özellikleri birkaç noktada ortaya hayli güçlü dökülmüş kişilere “kişilik bozukluğu” etiketini yakıştırıyoruz meslekte. Özellikle zararlı dediğim kişilik bozuklukları ise demin saydıklarım. Unuttuğum tipleri vardır tabii. Her birinden çokça gördüm.

Mesela birini meslek yaşamımdan değil, arkadaşlarım vasıtasıyla biliyorum. Selami diyelim adına, bu arkadaşı devrimciler cezaevinde örgütlüyorlar. Lümpen dedikleri çevreden, gasp suçundan yatan biri. Suç işlerken nasıl oluyor bilinmez tabii, ama normal yaşamda gayet sakin, akli başında, sözden, espriden anlayan bir adam. İçeriden çıkınca örgütte giderek yükseliyor, sorumluluklar alıyor üstüne. Lakin en son görev olarak bir soygun işi veriliyor buna; tam uzmanlık alanı. O işi başarıyla yerine getiriyor. Fakat bir süre sonra içlerinden biri, başka bir suçtan yakalanıp ötünce, polis topluyor hepsini. Uzun yıllar içeride kalıyor, sonra çıkıyor, örgütten de kopuyor. Seneler geçmişti, bir

gazete haberinde okuduk: Kasa soygunu yaparken polisle çatışmaya girmiş, orada öldürülmüş.

Böyle başka bir tiple daha karşılaşmıştım. O tam lümpen dediklerinden. Hırsızlıktan yatıyordu. Bana kahkahalar atarak bir şey anlattı. Hırsızlık için bir eve girmiş bu; hadi ona da Ulvi diyelim. Evdeki adam uyanmış, keserle buna saldırmış, karanlıkta boğuşmuşlar. Ev sahibini birkaç yerinden derince bıçaklamış Ulvi. Sonra kaçmış. Adam öldü mü kaldı mı, bilmiyor; bir süre gazetelere falan bakmış, öğrenememiş. Birkaç yıl sonra yine hırsızlıktan yakalanmış bu bizimki. Orada başka hırsızlarla, gaspçılarla birlikte yatıyor tabii. İçlerinde yaşlıca, iri yarı bir adam da var. Gözü bir yerden ısıyor ama, çıkaramıyor. Sonra bir gün sohbet koyulaşmış, söz nereden geldiyse adam açılmış: “Yahu sormayın” demiş, “o kadar gasp yaptım, vuruştum, burnum kanamadı; şerefsiz hırsızın biri evime girdi beni delik deşik etti; az daha geberiyordum. Böyle bir olaydan bahseden bir arkadaşınız var mı? O o... çocuğunu bir gün yakalayacağım ama ben...”

DÜŞÜNÜR

Siz de Lombroso’nun “Doğuştan Suçlu” kuramına yakınsınız gibime geliyor. Yazar beyimizin merak ettiği husus belki de bu ya da kimbilir, size onaylatmak istediği şey...

YAZAR

Bir kuramı ortaya atan, kendi dünya görüşüne ve kişiliğine göre kuramına özel bir renk verir, kabuk oluşturur. Ama rengi dikkate almayıp kabuklarından soyduğumuzda bazen özün, o kabuğa rağmen veya onunla belli bir uyum içinde pek de yanlış olmadığını fark edersiniz. Sorduğunuz konuya sonra geleceğiz. Başkalarına zarar verenler, başkalarını öldürenler, illa bunu iste

yerek yapmıyorlar sanırım. Bazen istemeden, kendiliğinden, bazen aptallık, kayıtsızlık sonucu birçok ölümler yaralanmalar gerçekleşiyor, öyle değil mi? Kazalar. Trafik kazaları, iş kazaları, ev kazaları...

PSİKIYATRİST

Bu doğru. Sizi tiplere boğmak istemiyorum, ama örneğin bir kamyon sürücüsü kaza yapmıştı, kazadan sonra onunla görüşmüştüm. Çimento karıştırıcıyı taşıyan kamyonu sürüyordu adam. Şehirde işlek bir meydana son sürat girmiş, iki arabayı altına almış, yayaları ezmiş, yedi kişiyi öldürmüştü. Her zamanki süratimdeydim, demişti, öyle "ekstra" bir süratim yoktu. Ne yüz ifadesinde, ne konuşmasında en ufak bir pişmanlık okunuyordu. Sadece belki bir iki yıl yatacağı için sıkıntılıydı ve morali bozuktu. Aslında savcı bu kayıtsızlık nedeniyle göndermişti bana. "Normal sürat" dediği hız şehir içi seksen kilometre falan. Ama aslında birçok ağır vasıta sürücüsü şehir içi sekseni, şehirdışı yüz on, yüz yirmiyi normal sürat olarak değerlendiriyor. Bir fazla sefer daha yapabilmek için, zamandan kazanmak için, üç kuruş fazla kazanmak amacıyla veya tamamen nedensiz olarak gaza basıyorlar ve bu onlar için çok "normal." Yine öyle normal süratindeyken herhalde dalmış, frene birkaç saniye geç basmış, koca kamyon kontrolden çıkmış. Frenlerim patladı demiş önce savunmasında, fakat frenlerde hiçbir arıza bulunamamış.

O kayıtsızlığı ben daha birçok suçluda gördüm. Şu televizyonların salak spikerlerinin çok sevdiği bir kalıp vardır hani: "Suçunu soğukkanlılıkla anlattı!" Suçunu kendini yerlere atarak veya ağlayarak anlatacak değil elbet, böyle örneklerle nadir rastlanır. Normal şekilde anlatacak, çünkü aynısını emniyette daha önce defalarca anlatmış, yazmış, imzalamış, başka ne yapacak.

Ama o aptal kalıp söylem bir yana, birçok suçluda var lanetli kayıtsızlık. Bana gönderilendeki biraz fazlacaydı. Kayıtsızlık, başkalarının acılarına karşı gösterilen tipik psikopatik aldırma-
tan kaynaklanır çoğunlukla, bazen de düpedüz aptallıktan. Bahsettiğim kamyon şoförü, Mahmut Bey açıkça aptaldı. Test yapılırsa sekseni geçemez, yapılmıştı zaten galiba. Sürücülerde zeka düzeyi ne yazık ki toplumun zeka düzeyini aynen yansıtıyor.

Bir ara ehliyet muayenelerinde işi sıkı tutalım demiştik, çok basit ve uygulaması kısa süren bir test hazırlamıştık. Karşılıklı birkaç soru ve yanıtı dayanan bir test. Zekaları aşağı yukarı seksen doksan puanlıkların geçebileceği bir test. Sizin anlayacağınız, normalin en alt sınırındakilerin geçebileceği bir deneme. Ne oldu biliyor musunuz, ilk hafta sürücü adaylarından dörtte üçü elendi. Ertesi hafta sorun büyümeye, başımız ağrımaya başladı. Kavga gürültü, şikayet edenler, torpil bulanlar, başhekimlikten telefonlar... Biz de muayeneyi bıraktık. Bir de bu zeka veya akıl denen şey tek bir blok gibi değil ki. Birçok bölümü, katmanı var. Bir mühendis hatırlıyorum, genel zekası çok iyi, muhtemelen sosyal zekası, teknik zekası falan da iyidir. Ama ehliyetine ikinci defadır el konuluyordu, fazla süratten ötürü belki yirmi kere yakalanmaktan. Adamda belirgin bir kişilik bozukluğu tipi de saptayamadık. Sanırım, beynindeki sorumluluk sisteminin bir parçası konmamıştı mühendislik diliyle. Yani belirli bölümdeki zekası sıfırdı ya da trafiğe özgü tam bir psikopatik kayıtsızlık içindeydi.

YAZAR

Peki ne yapalım bu adamları? Toplumun hangi sorumlu birimleri nasıl davranmalı, ne önlemler almalı? Asıl sorun burada. Ne diyorsun?

PSİKIYATRİST

Bazı şeyler düşünüyorum. Düşünmekten öte, birçok ülkede bu ve buna benzer sorunlar için belli uygulamalar var, onları da biliyorum. Ama ondan önce başka bir kayıtsızlığa değinmek istiyorum. İnsanlar şüphesiz suç mağdurlarına üzülmüyorlar, öte yandan böyle şeyler kendi başlarına gelir mi acaba, yakınlarının, sevdiklerinin başına gelir mi diye endişe de ediyorlar. Fakat bir tür çözümsüzlük duygusundan ötürü toplumdaki baskın tepki yine kesin bir kayıtsızlık. Birçok siyasetçi, ister merkezdeki ister uçlardaki, böyle şeyleri siyasi bir sorun olarak görmüyor, o yüzden pek ilgilenmiyor. Belki yanlış söyledim, bazen ve belli boyutlarda, belli söylemlerde siyasi sorun olarak görüyor, o zaman biraz ilgilenir gibi yapıyorlar. Çoğu zamansa siyasi sorun görmeyip hiç ilgilenmiyorlar. Tutarsızlık öyle yaygın ve derin ki. Ülkenin okumuşları, entelektüelleri, düşünürleri, yazarları da öyle. Tek tek olgulara belki çok üzülmüyorlar, genel olguyu bir yerlere bağlamaya çalışıyorlar, ama işi kuramsal planda ele aldıklarında kendileri ve sevdikleri hiç dokunulmazmış, hiç yara almazmış gibi düşünebiliyorlar. Belki de geçerli bir çözüm üretilmediklerinden, böyle bir çözüm bulunmadığından.

Konuyu dağıttım. Daha fazla açarsam daha çok dağılacak, ama unutmayayım oraya yine geleceğim. Bunlara karşı ne yapmalı? Konuyla ilgili birçok başlık var. Her durum birbirinden ayrı. Şunu söyleyeyim, bir kere cinsel suçlar var. Tecavüz, taciz suçluları. Bunlar çoğu kere ölümle tehdit, zor kullanma, fiziksel şiddet ve öldürmeyle birlikte görülüyor; olayın tabiatına şiddet zaten yapışık. Böyle insanlar bir kez suç işlediklerinde caydırıcı ağır bir ceza verilmeli. İkinci kez aynı işi yaparsa, çoğu suçluda olduğu gibi önlenemez bir eğilim söz konusudur. Bazı ülkelerde bu tiplere seçme hakkı tanınıyor: Ya hadım edilmeyi kabul et ya

da ömür boyu hapsi deniyor. Bazıları hadım edilmeyi yeğliyorlar. San Diego'da 1955 ile 1975 arasında 397 seks suçlusu uzun süre hapiste yatmaktansa hadım edilmeyi yeğlemiş. Danimarka'da 1929'la 1959 arasında 300 tutuklu ve mahkum aynı seçimde bulunmuş. Britanya'da seks suçlularındaki dürtüleri kimyasal yolla bastırma yöntemi uygulanmakta, yani zoraki ilaçla. Ne var ki Dünya Sağlık Örgütü bu uygulamalara şiddetle muhalefet etmekte. (Reay Tannahill, *Tarihte Cinsellik*, çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi, 2003, s. 209).

Öyle ya da böyle bence makul bir çözüm ve kesinlikle uygulanmalı. Şiddete yönelik öbür suçlarda da ağır cezalar verilmeli, tekrarı halinde gerekirse tıbbi önlemlere başvurulmalı. Ben ölüm cezasını bile ilke olarak dışlamıyorum.

DÜŞÜNÜR

Durun bir dakika. İdam meselesi çok ciddi bir konu, öyle bir cümleyle geçiştirilmeye gelmez. Bir kılçık atıp çekilmekle olmaz. Bu meseleyi enine boyuna konuşmalıyız. Ama başka bir konu var: Tuhaf psikiyatristimiz, duyduğum doğruysa günlük sohbetlerinde, davranış bozukluklarının büyük çoğunluğunun dayakla halledilebileceğini, kötü atarak toplumun çoğu sorununun çözülebileceğini iddia ediyormuş.

PSIKİYATRİST

Dayak cennetten çıkmadır, ne zannettiniz. Bu latife olsun diye söylenmiş bir söz değil, yüzyılların deneyiminden süzülen bir bilgelik tezahürü. Biz Bakırköy ekolünden geliriz ve cidden birçok manyaklığı, sapıklığı sopayla tedavi etmişizdir. Hattâ buna kuramsal tıpta bir isim de koymuştuk: Zopaterapi. Pek etkili ve geçerlidir. Yüzünüz asılmasın, elbette şaka yapıyorum. Ama her şa-

kada yarı yarıya değilse bile bir oranda gerçek payı bulunur. Pedagojik bakımdan dayağın zararlarını hep anlatırız; çocukların, gençlerin idaresinde dayağın sakıncalarını sıralarız. Tamam, bunları söylerken samimiyiz. Ben samimiyim, çoğumuz samimi. Ama kendi adıma söyleyeyim; toplumda, ailede disiplinin kaybolmasının, otorite boşluğunun çok zararlı sonuçlarını da görmüyor değiliz. İnsanlar pislik yaptıklarında çocuk mu, genç mi, yetişkin mi, hangi yaştaysalar, yaptıklarının karşılığını göreceklerini bilmeliler.

Şimdiki başıbozukluk çok mu iyi sanki. Şiddet yine var, hatâ geleneksel toplumlardakinden çok daha üst boyutlarda var. Dayağa tu kaka dedik, ne oldu, dayak ortadan kalktı mı? On misli arttı, yaralamalar, öldürmeler de öyle. Yalnız eskisinden bir farkı, nicelik bakımından söylüyorum, şimdi dayağı sadece güçlü olan, daha saldırgan, daha terbiyesiz olan atıyor. Küçük büyüğe atıyor, psikopat önüne çıkan sessiz insanlara atıyor, hem de acımasızca. Kocanın karısına atığı dayağı bağlamdışı tutuyorum, o işin düzeneği biraz farklı. Orada sanırım zaman içinde niceliksel değişim de az.

DÜŞÜNÜR

Geleneksel toplumlarda dayak başlı başına bir ceza yöntemi. Şimdi gayri kanuni olarak uygulanıyor. Bir kesimce en azından liberallerce, aydınlarca kınansa da devam ediyor. En ileri saydığımız ülkelerde bile dövme var. Ama dediğim gibi yasadışı biçimde. Sivil insanların birbirlerine saldırarak darp etmeleri çok yaygın mesela. Norveç'te acil serviste çalışan bir doktor arkadaşım bir sarhoşun saldırısına uğramıştı. Herif çocuğun kolunu kırmış. Üstelik pek de seyrek yaşanmıyormuş böyle şeyler. Polis de bazen zorunluluktan, bazen punduna getirip cadde ortasında adam dövebiliyor. En nazik polis tiplerinden biridir İngiliz poli-

si, onların bile böyle işlerini televizyonda kaç defa izledim. Polis merkezlerinde, hapishanelerde de dayak var, yok değil. Bunlar yaygın, ama kabul görmeyen gerçekler. Oysa gerek Batıda gerek Doğuda daha bir asır öncesine kadar kırbaç cezası, falaka, değnek cezası, buna benzer şiddet cezaları mahkemelerce verilirmiş. Dayağın erdemini savunan saygın ve önemli düşünürler de biliyorum. Yine de insan dövmeyi şu çağda, bu yılda açık açık savunursan tefe koyarlar adamı. Ben şahsen böyle bir şeyi kesinlikle savunamam.

Diyeceksiniz ki bu da bir ikiyezlülük, evet biraz ikiyezlülük. Ama ikiyezlülükten pek çoklarının yaptığı gibi şöyle bir akla uydurmayla kurtulabilirim: Şu anda dayağın en ileri ülkelerde bile önlenememiş olması, bir: Bunun doğru olduğunu göstermez. İki: O konuda geçmişe göre büyük ilerleme gözlemleniyor. Başka deyişle uygar toplumlarda şiddet aslında azalmıştır. Üç: Bu ileri tutum ısrarla devam ettirilirse, ilerde daha da azalacaktır, gelişmemiş ülkelerde de azalacaktır.

PSİKİYATRİST

Bakın beni uç noktalara itmeyin. Bana böyle kakavanca özgülükçülük taslarsanız, ben de şunu söylerim size: Bazı insanlar dayak ister, özellikle ister, dayaktan tatmin bulur, ancak dayak varsa doğru davranır. Yasadışı sayılsa da dayağın bu kadar yaygın olması, özellikle dayak yiyenler açısından, sadece korkudan, zayıflıktan mı? Evet belki çoğu korkudan ve zayıflıktan, ama bile isteye buna katlanan azımsanamayacak kadar insan da var. Bunların bir bölümü başkalarına dayak atanlar, attıkça yiyorlar da. Yok, kışkırtmanıza kapılmayacağım, bunu da şaka olarak kabul edebilirsiniz.

Ama şunda ciddi ve ısrarlıyım: Başkasına, bu başkası her kim

olursa olsun, ister eşi, ister komşusu, ister tanımadığı bir kişi, şiddet uygulayan bir insan, hele bunu alışkanlık haline getirmişse; başkasına dayak atarak, darp ederek ya da başka yolla fiziksel bir zarar vermiş ya da mesela eşekçesine araba sürüp kazaya neden olmuş, masum insanları perişan etmişse en az aynı şiddette acıtıcı bir cezayı hak ediyor demektir. Ancak ve ancak bunu göze alıyorsa yaptığı şeye devam edebilir. Başkalarına ısrarla ve sürekli şiddet gösteren, bir çocuk bile olsa karşılığını bir şekilde görmeli. Yaşamda bu işler zaten kendiliğinden gerçekleşir.

Elbette kabul ediyorum, bu somut gerçekliği kuramsal planda düzgün bir yerlere bağlamak gerek. Dayak atana dayak atma cezası verilsin demiyorum. Ama şiddet gösteren birey birtakım zorunluluklara maruz bırakılmalı. Intikam için değil, caydırmak için. Ayrıca, şiddeti uyguladığı an yola gelmiyorsa, şiddeti sürdürüyorsa, yakalanmaya veya cezai yaptırıma şiddet kullanarak direniyorsa şiddet kullanılarak etkisiz hale getirilmeli.

Mevlana'dan

Adalet nedir? Her şeyi yerine koymak. Zulüm nedir? Bir şeyi yerine koymamak, yerinden başka yere koymak.

Öfke olsun, yumuşaklık olsun, öğüt vermek olsun, düzen düzmek olsun; hepsi doğru... Tanrı'nın yarattığı hiçbir şey abes değil.

Bunların hiçbirisi de mutlak hayır değil, ama mutlak şer de değil.

Her birinin, yerinde faydası var, yerinde de zararı. İşte bu yüzdendir ki bilgi elde etmek vaciptir, çünkü faydalıdır.

Yoksula verilen nice ceza vardır ki, sevap bakımından ekmekten de yeğdir, helvadan da.

Çünkü helva vakitsiz yenince safra yapar; helva yerine ona bir sille vurulursa bu sille, onu kötülüğe düşmekten korur.

Vaktinde yoksula vur silleyi; o sille, boynunun vurulmasından kurtarır onu.

Gerçekte yaralanan, kötü huydur; sopa kilime vurulmaz, toza vurulur.

Mevlana Celalettin, *Mesnevi, Tercemesi Ve Şerhi*,
terceme ve şerheden: Abdülbaki Gölpınarlı,
İnkılap, cilt V-VI, 2003, s. 592.

DÜŞÜNÜR

Bunu polisin görev ve yetkilerine nasıl bağlayacaksınız? Polisin dayak atma yetkisini kanunlaştıralım mı, mahkemelere yenden kırbaç cezası verme hakkı mı tanıyalım? Gerçek gerçek diyorsunuz, bu çağda hangi hukuk adamına, hangi siyaset bilimciye, hangi felsefeciyeye böyle bir şeyin gerekliliğini kabul ettirebilirsiniz. Tarihi bir gelişim çizgisi var. Söylediklerinizin haklılığını bazı bilimsel araştırmalarla kanıtlasanız bile, böyle bir şeyi savunduğunuz anda faşistlikle damgalanırsınız, içeri bile atarlar sizi. Hattâ dayak hakkını savunduğunuz için dayak bile yiyebilirsiniz.

PSİKIYATRİST

Sevgili diplomasız düşünürüm. Ben bir şeyi savunmuyorum, tarihi tersine de çeviremem. Sadece kuramdaki ve uygulamadaki ikiyüzlülüklerimizi, bilinç yarılmalarımızı ortaya koymaya çalışıyorum. Dayak hakkını savunmuyorum, ana babalara çocuklarınızı dövün, demiyorum. Sadece, arada sırada bunu belli bir bilinçle veya kendiliğinden birileri yapıyorsa, bir refleksle, zor-

da kaldığı için, saldırganı etkisizleştirmek için yapıyorsa, bunda çok da mahsur yok, demeye getiriyorum. Böyle şeyler için kıyama-
meti koparmak hem samimiyetsizlik, hem insanın pek yararına
bir tepki değil, diyorum. Yoksa dayacağı kanuna koyarsanız, so-
ğukkanlı bir ceza veya intikam şekline dönüştürürseniz, işin
rengi değişir; buna ben de karşı çıkarım.

YAZAR

Peki polisin yetkileri bu anlamda kısıtlanmalı mı, artırılmalı
mı?

PSİKIYATRİST

Büyük bir cereyan var dünya çapında. Avrupa Birliği, liberal-
lik, özgürlükçülük falan. Uygar olmak demek polisin yetkileri-
nin giderek kısıtlanması olarak anlaşıyor. Gerçekte bu işin aslı
sözel bir fırtına yaratarak bilinçleri bulandırmak, beyin yıkamak.
Her şeyde olduğu gibi polisin yetkilerinin kısıtlanması işinde sa-
mimi olanlar da yok değil. İstenecek sağlandığında bazı toplumsal
yararlar da söz konusu. Ama işin karanlıkta kalan, özellikle bı-
rakılan yanı daha önemli. O da şu: Polisin yetkileri gerçekte en
ileri özgürlükçü ülkelerde bile kısıtlanmıyor. Polisin görev ve
yetkileri tüm o toplumsal değişimleri, kavram evrimlerini, ter-
minoloji karmaşalarını bir yana koyun, hep aynı. Üç aşağı beş
yukarı aynı düzeyde, aynı özde.

DÜŞÜNÜR

Bu son söylediğimize katılmamak mümkün değil, doğru. As-
ker olsun, polis olsun devletin silahlı güçlerinin en birinci göre-
vi rejimi korumaktır, hükümeti korumaktır, devleti korumaktır.
İş bu kurumlara tehdit boyutuna geldiği zaman silahlı kuvvetler,

gizli servisler, özel timler, hattâ sıradan karakol polisleri de kanun manun dinlemez. Gücü varsa karşısındakini ezer geçer ve genellikle de o gücü vardır. Ama adi asayiş sorunlarında kanuna daha çok dikkat etmesi gerekir tüm bu devlet güçlerinin. Barışçıl veya nispeten barışçıl durumlarda, gündelik sıradan olaylar karşısında polisin yetkileri; evet her geçen gün daha da kısıtlanıyor gibi görünüyor. Avrupa'yı kastediyorum. Ama haklısınız, sadece "görünüyor"

PSİKIYATRİST

Tamam işte benim söylemek istediğim bu. O noktada anlaştık. Şimdi Batıda çoğu entelektüel, toplumlarının özgürlük toplumu olduğunu söyleyerek kendi halklarını kandırıyorlar ya, kendi dışlarındaki halkları daha fazla kandırıyorlar. Hattâ sol güçleri, devrimcileri bile kandırıyorlar. Kandırmanın kolaylaştırıcı zemini ise çok uygun. Neden? Bizde polisin güç ve yetkisi denince ne akla gelir? Polisin solcular üzerindeki güç ve yetkisi. Bizde polis gücünü, sopasını en çok kime karşı kullanır? Aydınlara, ilerici okumuşlara, devrimcilere karşı. Polis en çok muhalefetin o kanadına karşı motive olmuştur, edilmiştir, bu motivasyon iktidar tarafından iyice güçlendirilir.

Ama aynı polis, asıl müdahale etmesi gereken insanlara karşı acizdir. En azından bu ülkede. İleri ülkelerde bizdeki kadar olmasa da durum benzer. Geçenlerde televizyonda gördüm, aracını tehlikeli süren bir adamı polis durdurdu, adam elinde kalın bir sopayla arabasından indi, polisleri kovalamaya başladı. Aynı görüntüleri ekrandan izleyen polis müdürü bu manzaradan utanç duyduğunu söylemiş. Polisi o hale getiren ne? Sözümona insan haklarını gözeten yasalar. Polisler copla adamın kafasına vurup yıksalar veya silahlarını çekip herifi bacağından vursalar

mahkemelik olacaklar ve bir ihtimal mesleklerini kaybedecekler Bize gelince, sayısı inanılmaz bol birtakım yaratıklar her vesileyle tabancalarını çekerek sağa sola kutlama atışları yapar. Milletvekili denilen gruptakilerin bile çoğu eğlence olsun diye ortalığa kurşun yağdırır. Yollardaki trafik levhaları delik deşiktir. Sarhoş sürücüler yakalandıklarında polise meydan okurlar. Sağcı, milliyetçi, dinci militanlar polisi hiç umursamazlar. Mafya üyeleri ve mafya üyesi olmaya özentisi içindeki çok geniş bir kalabalık polisi açık açık tehdit etmeyi günlük alışkanlığa dönüştürmüştür. Gecekondu işgalcilerinin polisten çekincesi yoktur. Semt delikanlıları polise posta koyar. Bu ülkede solcuların dışında kimsenin polisten korkusu yoktur. Polis sopası, işkence, sadece solculara çalışır. Ağır bir suç söz konusu değilse polisten kötü muamele görmek neredeyse tarihe karışmıştır. Biliyor musunuz, zaten bu devletin en sinir bozucu özelliği, gücünü, cesaretini bir tek solculara karşı gösterebilmesidir. Gerçi seksenden sonra ayrılıkçılara karşı da gösteriyor ama, onlar da biraz solcu sayılıyor. Bakın mesela aynı ayrılıkçılar sırtlarını ABD'ye dayadılar, bizim devlet artık o kadar acıkar değil.

Neyse, siyasete sonra geleceğiz, bir polisle konuşmuştum. "Bu kural tanımaz minibüsler, bu gözünüzün önünde zikzaklar çizerek yarış eden lüks otolar, bu insan öldürmeye koşar gibi canavarca gaz pedallarına basılan kamyonlar sizin ilgi alanınıza girmiyor mu?" demiştim. "Yaptığınız tek şey, ara sıra bir yerde pusu kurup basit bir kuralı ihlal eden herkesi aynı kefeye koyarak bolca ceza yazmak. Kural tanımazlara hiç aldırmiyorsunuz, çünkü diyorlar: Bunlardan rüşvet alıyormuşsunuz. Duruma bakılırsa söylentiler hiç de haksız değil." O da bana özetle şöyle söylemişti: "Rüşvet alan elbette var, ama sanıldığı kadar fazla değil. Bazı şeyleri biz de görüyoruz, sizden iyi görüyoruz, ama ka-

rışmaya yetkimiz yok. Bırakın yetkiyi denetim yapmaya gitmek için çoğu zaman arabamızın benzini bile yok.” “Yetki” derken kastettiği, aşağı yukarı bizim sürücü tıbbi muayenelerini sıkılaştırdığımızda yaşadığımız şeylerdi. Sürat yapmaktan yakalanan sürücü cezayı ödüyormuş ve arabasına patinaj yaptırarak, polisleri toza dumana boğarak uzaklaşıyormuş. Üstüne gittiğinizde araya bir sürü insan giriyormuş, tehditler, kavgalar, çekişmeler. Artık en garibi bile devreye güçlü birilerini sokmayı öğrenmiş, en kimsesizi bile meydan okumaktan çekinmiyormuş. Çünkü yapılacak bir şey yokmuş. Yavaş işleyen mahkemeler, komik cezalar, alışkanlık haline gelmiş aflar...

DÜŞÜNÜR

Af deyince aklıma geldi. Bu bağlamda Rahşan ve Bülent Ecevit çiftini nasıl görüyorsunuz karakter olarak?

PSİKİYATRİST

Kendi içlerindeki bir garip dünyada yaşayan, gerçeklikten hayli kopuk ve empati yetenekleri doğuştan “hipoplazik” yani çok az gelişmiş insanlar bunlar. Empati yetilerinin gelişmediğinin belki de kendileri de farkında, o yüzden ara sıra sapkın empatiler gösteriyorlar, abartılı, kimi zaman kimsenin anlamadığı. Organizma böyledir, mesela kaslar... Bazı organik sinirsel hastalıklarda kas gücü iyice azalır, ama aynı kas grupları ara sıra istemsiz, ani ve kuvvetli devinimler gösterir. Pek çok alanda acımasız Ecevit çiftinin; biliyorsunuz “hayata dönüş” adıyla bir operasyon yapmışlardı cezaevlerinde, birçok solcuyu öldürmüş, yakmışlardı; af çıkarmada o denli istekli, gayretli davranmalarını ben bu patolojik reflekslere bağlıyorum. Sonra meramlarına erdiler karı koca, suçlular sokaklara döndüler ve daha yüzlerce insanı öldürdüler.

Şimdi insan yaşamı, insanın tek birey olarak bedensel bütün-lüğü böyle genellemelerle ele alındığında hafife alınıyor, "suç" denince büyük bir 'duyarsızlık yaratıyor. Yüzlerce insan keyfi olarak sokağa salınmış psikopatlarca öldürüldü derken de aynı duygulanım içindeyiz. Artık "insan hakkı" deyince suçluların in-san hakkı anlaşılıyor, mağdurların insan haklarından hiç bahse-dilmiyor. Entelektüellerimiz, mağdurların insan haklarını birer ilginç öykü ve topluca ele alındığında birtakım rakamlar olarak görüyorlar. Yabancılaşma korkunç boyutlarda.

DÜŞÜNÜR

Ben bu Ecevitler hakkında Perihan Mağden'in bir yazısını okumuştum. İsterseniz onu daha sonra getireyim, çünkü kesip saklamıştım. Mağden'i beğenirdim, sevimli bulurdum, bazı kuş-kularım vardı, ama kondurmazdım. O yazıdan sonra koptum. Şimdi entelektüellerin en büyük sorunu ne, biliyor musunuz? Çok kolay teslim alınmaları. Bazen bunun için paraya bile gerek kalmıyor. İktidardan çok küçük bir pay veriyorsunuz, bu pay bir yerde yazma ayrıcalığı mesela, o vasıtaıyla yazarımız bazı büyük insanlarla birebir konuşma, sohbet etme olanağı da yakalıyor. Bir iki iltifat karşılığı kendini bırakıyor. Bazı yerlere girip çıkmak, ba-zı konularda başvurulmak, koca ülkeyi hattâ dünyayı yönetiyor-larmış hissine kapılmalarına yol açıyor. Tabii bunda gerçeklik pa-yı yüzde beşse, yüzde doksan beşi bir yanılısama. İnsan bir şeyi yönetirken onu temelden eleştirebilir mi! Sizi arayan, konuştuğu-nuz, sohbet koyulttuğunuz adamı hiç yerden yere vurabilir misi-niz? Kenan Evren'le karşılaşın mesela, ona karşı saygılı davranın, o da size bir iki hoş laf etsin. Kenan Evren için bile iyi adam, hoş adam, şöyle kibar adam diye düşünmeye başlarsınız.

Bakın bizde, yazarlıkta bazı keskin silahşorlar arkalarını bir

duvara dayamışlardır, karşı duvarlara yayılım ateşi açar dururlar. Sorarsınız, niye böyle yapıyorsun. Baksanıza derler şu duvarlar ne kadar pis, ne büyük engel. Ya senin sırtını dayadığın duvar! O yüzden, bakacaksın cesaretli yazara, meydanda mı duruyor, yoksa birilerine sırtını mı dayamış. Zaten bu insan hakları edebiyatı var ya, bizim sorunumuz değil sadece, dünyanın sorunu. Felsefe dünyasında nicedir baş belası bu tehlikeli eğilimi temelden sorgulayan sesler yükselmeye başladı. Ama ben zaten durumun farkındaydım, o konuda on beş yıl öncesinden yazılarım var. Adımız saygın değil, belli değil, sakalımız yok kimse okumuyor, başka.

Çankaya Karşılaşmaları

Dünkü intro üstüne sizler.. Eyvah! kapıdan girdiği anda Enis Öksüz, Vural Savaş ve Kenan Evren'le karşılaşacak. Hattâ Kadir Inanır'la toslaşacak! 'Beşeri rabbitalar' master'ını Çankaya'dan alacak –diye düşünmüş olabilirsiniz. Bu isimlerden bazıları zaten orda yoktu ama; 'Bir insan daha ne kadar tehlikeli sularda açılabilir' ekolü olarak... Henüz Meral Tamer'le ilk salon aşamasının sonlarında, yanımızda Kamer Genç belirdi. "Bu basın, medya" filan dedi kuru iftiralara maruz kalmaktan bitap bir edayla, "neler yazıyorlar hakkımızda." Ben hemen "Ben Hiç yazmadım hakkınızda" diye coşkuyla haykırdım. Zira ben Kamer Genç'in yazılmasından ziyade, çizilmesi gerektiği kanaatindeyim: "Münasebetsiz Mehmet Efendi" adıyla bir çizgi kahraman olarak, ölümsüzleştirilmeli. Bir nevi sıraya giriliyor ve ilk salondan, Ahmet Necdet Sezer ve Semra Sezer'in eli sıkıldıktan sonra ikinci ve nihai salona geçiliyor. Ahmet Necdet Sezer'in mahcup güzel kahverengi gözleri var.

Neyse, salondayız.

Ben ilk olarak Sami Selçuk ve değerli eşiyle tanışıp konuştum. Her ikisi de sıkı birer okurum çıktı. Sami bey bana din ile devlet ayırımımızın (meşhur laiklik mevzuu) nasıl da Türkiye'ye münhasır olduğunu, dinin kurumsal olarak devletten ayrılması gerektiğini vs. anlattı. Hoştu yani Sami Selçuk ve eşiyle tanışmak.

Ordan sonra, ben muhtelif sıçramalarla pek çok insanla tanıştım, konuştum, görüştüm. Şimdi periferik olarak konuştuklarım var. İsmi çıkmamayacaklarım var. Ama temel liste: Rahşan-Bülent Ecevit, Zekeriya Temizel, Osman Durmuş ve eşi, Ahmet Tan, Emre Kocaoğlu, Abdullah Gül ve eşi. Evet, sanırım ağırlıklı olarak konuştuklarım, bunlar.

Arada tabii tek tük de olsa Necef-Ahmet Ugurlu gibi, Canan-Sedat Ergin gibi tanıdıklarımıza rastlıyoruz. Onlarla da hoşbeş ediyoruz.

Listemizden de anlaşılacağı üzere; sağlıktan ekonomiye, baz istasyonlarından yenilikçilere pek çok konuya neşter vurduk bu toplantıda. Davetiyede, 'milli kıyafetle' de katılabileceğimiz belirtilmiş. Ben şimdi Gürcü milli kıyafetiyle katılmak isterim şahsen.

Ama yok gardıropta öyle bir giysimiz. Allah'tan doktor kıyafetiyle katıldım da, tüm bu can alıcı mevzulara neşterimizi atabildik.

Peki 'ORDU?' diyeceksiniz. Memleketin en mühim gücüyle görüşmelerde bulunmadın mı? Bin pardon. Siz beni daha tanımamışsınız. Bu kalp gazetecilik için, bu kalp görüşmeleri tamamına erdirebilmek için atıyor.

Şu var ki, şöyle oldu ki, İsmet'in (Sn. Berkan) yanına seğırttiğimde, ordudan bir beyefendi ile bir konuşmaya

daldım. Her yazımı okuduklarını, orduya çok sert bir tavır takındığımı, evet eleştirmeye hakkım olduğunu; ama ordunun tek bir perspektiften bakılmaktan çok daha fazlasını hak ettiğini belirttiler. Ben de yazılarımda da belirttiğim üzere vakti zamanında cinsiyetim yüzünden Kuleli Askeri Lisesi'ne gidememiş olmamın üzücü olduğunu, tabiatımın buna uygun olduğunu, biz Türklerin orduyu sevmemekten değil de cümleten orduyu fazla sevmekten ve aşırı Kemalist olmaktan mustarip olduğumuzu haykırdım. Kızımın mesela, andımızı ezberlediğini, zaten fazlasıyla uzun olduğunu düşündüğüm andın daha da (en az 5-6 satır) uzamış olduğunu dehşetle gördüğümü, ağır Kemalist bir çizgimizin zaten bulunduğunu, burda bir ayar yaparsak devrilmeyeceğimizi vs. vs.

Bunun üzerine konuşmaktan hakikaten zevk aldığım beyefendi bana: "Biz sizinle 24 saat konuşmalıyız. Belki siz beni ikna edersiniz, belki ben sizi" dediler. Bu beyefendi kimmiş biliyor musunuz? Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'mış. Şimdi ordumuzda böyle komutanların olduğunu öğrenmek...

İyi olacak hastanın doktor, ayağına gelirmiş. Mutluluk içinde yanlarından ayrıldım.

Bir aşamada –zira aşamaları hatırlayamıyorum Ahmet Tan bana milletvekillerini, kendi sağlık ocaklarının tepesine! Meclis'te! baz istasyonu kurduran! milletvekillerini şikayet etti. E, ben ne ediiim: Değil mi ama? Sonra Ahmet Tan beni Rahşan hanımla tanıştırdı. Ki, bu da çok arzu ettiğim bir şeydi. Rahşan hanım çok zarif, çok yumuşak, çok feminen geldi bana. Alabildiğine yumuşak bir sesle konuşuyor, hakikaten özgün bir tatlılığı var. Öyle onunla

mırıl mırıl konuşup gülüşürken buldum kendimi. Üstünde, Bülent beyin tasarımı olan siyah üstüne siyah desenli, Çin yakalı sapsade uzun elbisesi. Bütün o sarıya boyalı saçlı pasta hanımların ortasında, Rahşan hanımın yalınlığı iyi geliyor insana. Rahşan ve Bülent Ecevit çifti, bırakın bu ülkeye ait olmayı, bu dünyaya dahi ait değiller. Öylesine duru, yalın, bağlantısız bir görüntüleri var.

Daha sonra bu çiftte 'star quality' (yıldız kalitesi) olduğunu, incinebilirlik katsayılarının alabildiğine yüksek olduğu intibasını insana derhal bıraktıklarını, düşündüm. Starlık böyle bir muamma: Çok incinebilir, çok korunulması buluyorsun o insanı. Tüm sıradanlığıyla, onları koltuğumun altına alayım/aman koruyayım onları, krizine giriyorsun.

İstanbul'a dönerken gecenin geç vakti, aklıma vaktiyle televizyonda gördüğümde, beni acayip duygulandırmış bir sahne geldi. Hüsamettin Özkan, Bülent beyi arabasına bindirip şöyle gözleri sevgiden ışıyarak el sallıyordu. Bir insanın babasına duyacağı diyemeyeceğim. Baba-oğul ilişkisinde vardır bir gıcıklık, bir huzursuzluk hali. Belki insanın çocuğuna, içinin içini titreten çok özel birine duyacağı katıksız bir muhabbet hali. Ecevitleri görünce insan o muhabbet hissini anlıyor. Ve insanın içinden yükseliveren onları koruma, sakınma arzusunu...

Gece, iyi hislerle bitti yani. İyiydi.

Perihan Mağden, *Radikal*, 19. 01. 2001.

Bu insan hakları nedir? Marx'ın, Marksçılığın küçümsediği, yerden yere çaldığı liberal burjuva söylem alanı değil mi. Ne zamandır solun ana problemi oldu insan hakları? Yenilgiden sonra. Seksenden sonra. Bizde ve dünyada sosyalizmin çöküşünden

sonra. Yargısız infaz yakınmaları, şunlar bunlar. Yargısız infaz yapacak tabii. Sen yargılı infaz mı yapıyorsun. Adamın görevi bu, tabiatı bu. Sınıf mücadelesinden bahsediyorsun, savaştan bahsediyorsun, devleti yıkmaktan bahsediyorsun, bahsetmekle kalmıyorsun, eyleme geçiyorsun. Ondan sonra sanki spor sahasındasın ve "fair play"den söz ediyorsun. Savaşta "fair play" mi olur, gücü yeten öbürünü yok edecek. Bu samimiyetsiz söylemlerle solu salak ettiler, daha önce debildi, ondan sonra cmbesil oldu sol. Sen işkence görüyorsun, tabii göreceksin. Öldürülüyorsun, hapse atılıyorsun, elbette olacak bunlar; göze almamış mıydın? Devrimci işkenceye çekilmişse, görevi çözülmemektir. Çözölmüşse bu bir şekilde telafi edilebilir, eğer insan iyi niyetliyse. Devrimci her koşulda direnir. Sosyalizm için mücadelesini sürdürür. İnsan hakçılığı ise ancak sola dışardan bakıp solculara acıyanların işidir. Seksende yüz binlercemiz işkenceye çekildi, Avrupalılar yetişsinler kurtarsınlar mı demiştik; aklımızın ucundan geçmiş miydi böyle bir şey! Yapacaklar elbet diyorduk, başa gelen çekilir.

Sonra insan hakları dernekleri kuruldu. Kürtçöler, sol örgütler tam takım, tüm güçleriyle oralara yığınak yaptılar, yönetim kavgalarına girdiler. Sonra yarış kızıştı. Kim daha çok insan hakçısı! Tamam orada da çalışacaksın, ama Marksistim diyorsan Marksist gibi çalışacaksın. Marx'ın söylemi, devrime yürüdüğüne inanan bir düşünürün söylemiydi; insan hakları laflarını fazlasıyla alaya alırdı. Sen öyle yapma, yenilgi koşullarında bazı şeyleri gözden geçir. Temelde hatalı bakışlar varsa onları da dürüstlikle ele al. Ama hem ortodoks Marksistsin, Marx'ı senden farklı gören herkese saldırıyorsun, hem hâlâ iç savaştan, devrimden bahsediyorsun; hem yargısız infaz, işkence, kayıplar falan diye ağlıyorsun. Devrimi, proletarya diktatörlüğünü, Stalin'i savunanlar nasıl insan hakları gönüllüsü gibi davranabilir, akıl alır şey değil. Senin

yapman gereken yapılandan yakınmak değil, kimin, neyi, niçin yaptığını aydınlara, halka anlatmak. Bundan öte savaşın kurallarını koymak istiyorsan, daha temiz bir savaş istiyorsan, o kuralları saptayıp ele güne bildireceksin ve onlara önce kendin uyacaksın. Uymayanları teşhir edeceksin, arandan dışlayacaksın. Sağa sola bomba koyanları mesela, marketleri ateşe verenleri. Bak biz yapmıyoruz, siz de temiz savaşın diyeceksin. Silahsız insanları, çocukları, işçileri, memurları öldürmeyeceksin. Kendi yoldaşlarına işkence yapmayacaksın, onlara yargısız infaz uygulamayacaksın.

İnsan hakları aldatmacası solu küçük düşüren bir tuzak. Sen sosyalist ülkelerde uygulanan yaygın ve sistematik işkence olgusunu dürüstlikle ne zaman ele aldın? Ne zaman PKK'nın, şu ya da bu hareketin, örgüt içi terör, itirafa zorlama tekniklerini sorguladın, a ikiyüzlüm? Ondan sonra sağın, sokaktaki her avanağın diline sakız veriyorlar: Sol adına iğrenç eylemler yapılıyor ve sol düşmanlarına bas bas bağırma fırsatı çıkıyor: "Hani insan hakları savunucuları nerede?" Bunu söylerlerken ne yazık ki yerden göğe haklılar.

Demiştim ya, insan hakları aldatmacasına karşı felsefi cephe de güçlü sesler yükselmeye başladı. Bunlardan iki alıntı vereceğim kutu içinde. Biri gerçi tutmadığım bir düşünür, niye tutmadığımı belirteceğim. Başka bir kutuda da Marx'dan bir alıntı. Kutuya gelmeden, yine Marx ve Engels, bakın insan hakları konusunda ne düşünüyor: "Recht söz konusu olduğunda, çoğu kişi gibi biz de, hem politik hem özel anlamda, ayrıca insan hakları olarak en genel biçimiyle Recht'in komünizm ile birbirine zıt olduğunu vurguladık." (Marx ve Engels, 1845-1846, s. 209; aktaran: Steven Lukes, *Marksizm Ve Ahlak*, çev. Osman Akınhay, Ayrıntı, 1998, s. 49). "Recht" dedikleri insan hakkı kavramı. Alain Badiou da aynı konuda çok dolu, şöyle diyor: "Aslında, 'insanın ölümü' tematiği isyanla, yerleşik düzene karşı duyulan radikal bir

hoşnutsuzlukla ve durumların gerçeğine kendini bütünüyle adanarak angaje olmakla bağdaşırken, etik ve insan hakları temasının, tam tersine, zengin Batının halinden memnun bencilliğiyle, reklamcılıkla ve mevcut iktidarlara hizmet etmekle bağdaştığını gösteren kanıtlar bulmak hiç de zor değildir. Gerçekler bunlardır.” (Alain Badiou, *Etik*, çev. Tuncay Birkan, Metis, 2004, s. 24). Bu arada yayınevinin bu kitabı yayımlaması da ayrı bir hoş çelişki. Yabancılar “ironik biçimde” diyorlar buna, pek sevdikleri bir deyişle. Sözü edilen türde “kuşku uyandıran” insan hakçılığını savunan çok sayıda kitap yayımlıyorlar sol yayınevleri.

Baudrillard’dan

Kötülüğü dile getirmeyi bilmiyoruz artık. Bildiğimiz tek şey, insan hakları söylemini bağıra bağıra tekrarlamak; dindar, zayıf, gereksiz, ikiyüzlü, iyiliğin doğal çekimine olan aydınlıkçı inanca ve insan ilişkilerinin ideallğine dayanan bir söylem (oysa kötülüğe kötülükle karşılık vermekten başka çıkar yol yoktur). Çalışma hakkı: Acımasız bir ironiyle işler bu noktaya vardı. İşsizlik hakkı! Grev hakkı! Bu şeylerdeki gerçeküstücü mizahı kimse fark bile etmiyor artık. Bununla birlikte bu karamizahın açığa çıktığı vesileler de var; örneğin, kendisini bağışlatmak için çırpınan bütün o insan hakları birliklerine karşı infaz hakkı isteyen ölüm mahkumunun durumu gibi. (...) İnsan Hakları’nın dünya çapında güncellik kazanması da günümüzde oluyor. Bugünlerde kullanılabilecek tek ideoloji bu. İdeolojinin sıfır noktası, tüm tarihin indirimli satışı adeta.

Jean Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı*,
çev. Işık Ergüden, Ayrıntı, 2004, s. 89, 90, 91.

Badiou ilginç bir düşünür. Örneğin şunları söyleyebiliyor: “Zindanların ve kampların işkencecileri ile bürokratları, kurbanlarına, kendileriyle, yani besili canilerle hiçbir ortak yanı olmayan, mezbahaya gidecek hayvanlar gibi muamele edebiliyorsa, bunun nedeni kurbanlarının gerçekten böyle hayvanlaşmış olmalarıdır. Gerçekten de bunun meydana gelmesi için ne yapılması gerekiyorsa yapılmıştır. Yine de bazılarının insan kaldığı ve bunu kanıtlayan tanıklıklarda bulunduğu da doğrulanmış bir gerçektir. Ama bu her zaman muazzam bir çaba harcayarak başarılır; tanıklar (kendilerinde hararetli bir tanıma hissi uyandıran) bu çabanın, kendi içlerinde, kurban kimliğiyle örtüşmeyen bir şeyin gösterdiği neredeyse anlaşılmasız bir direnç olduğunu söylerler. Eğer İnsan’ı düşünmeye kararlıysak, onu bulacağımız yer burasıdır.” (Alain Badiou, a. g. e., s. 27).

Ona göre, insanın ereği ölümsüzlüğü yakalamak olmalı. Ölümsüz insan ise düşünen ve dahası direnen insan. Boyun eğmeyen insan. Boyun eğer insanın hayvandan farkı ne? Onun ne hakkı olacak! Kurbanların haklarını savunarak insan nereye varabilir? Aynı yayınevi Bilge Karasu’yu yayımlamıştır, büyük bir edebiyat değeri, düşün değeri gibi tanıtmaya çalışmıştır. Başka örnekler de var elbet, ama bu Bilge Karasu bir romanında kurbanlığı yüceltmemiş miydi? Örneğin şu bölümü anımsıyorum: “Köle ile efendinin arasındaki ilişki nedir? Düşündüğü, kötü efendisiyle, dayak yiyerek iş görmekten başka bir yol bulmayan, sonunda ya ölen ya öldüren, ya kaçan, ya başkaldıran köle arasındaki ilişki değil. Yüzyıllardır insanlar bu kalıp içinde düşünmüş. Yüzyıllardan beri, insanlar var olmaya başlayalı beri, köleler dayak yemiş, terlemiş, işte öğütülmüş, efendilerse dayak atmış, yelpazelerini kölelerine sallatmış, tembellikten yorulan bacaklarını kölelerine ovdurtmuştur. Ama kölelerin efendilerine

sevgiyle, aşkla bağlı oldukları, efendilerin kölelerinin aşkını kazanmak için toz toprak içinde sürüklendikleri bir ilişkiyi düşünmek yanlış mı olur?

“Ya köle, ölümünün efendisinin elinden gelmesini isteyecek kadar seviyorsa efendisini? Ya kaçan köle, ölümünün efendisinin elinden gelmesi için, ölümünü efendisinden dilenmek için ona dönerse? Ya efendi, kölesini öldürdüğü zaman, kendisi hiç kimsenin sevemeyeceği kadar, sevemeyeceği gibi sevmiş olan bir insanın istediği en büyük şeyi, yerine getirmek, ona istediği en korkunç şeyi vermekle kölesi karşısındaki köleliğinin en büyük belirtisini gösterirse... Köleliğinin, dolayısıyla sevgisinin, saygısının en büyük belirtisini? ” (Bilge Karasu, *Uzun Sürmüş Bir Günü Akşamı*, Metis, 1993, s. 123)..

Karasu zaten kitaplarında boyun eğmenin erdemlerini savunmuyor mu? Bu bana, Yourcenar'ın “Hadrianus'un Anıları”nı hatırlattı. Gerçi imparatorun gözdesi köle sayılmazdı, ama imparatorun altındaki herkes bir bakıma köledir. Ama efendi ile köle arasında böyle bir “aşk” bağlılığı olsa olsa eşcinsel sado-mazoşistik ilişkilerde görülür ki, genellemek herhalde yanlış.

Aynı anda çok farklı görüşleri savunabiliyoruz. Bazen öyle bazen böyle, zamanı, ortamı adamına göre farklı. Sonra örneğin Gündüz Vassaf da bir kitabında şöyle der: “Baskı güçlerine karşı çıkan bir kahraman, kahraman hüviyeti dolayısıyla, bizatihi bir baskı aracıdır. Böyle bir kahramana örnek olarak Spartakus'u gösterebiliriz. Başkalarını ancak ölüme götürmüştür... Amaç peşinde koşma yönündeki tüm davranışlar totaliterdir...” (Gündüz Vassaf, *Cehenneme Övgü*, Ayrıntı, 1995). Karasu da kahramanlık için şöyle demişti: “Niye korkmalı? Kahramanlık acaba köleliği kabul etmek anlamına gelememi? Başkaldırmak içinse , bir şeyi benimsemek, ciddiye almak, ona bağlanmak, o bağlılığın

yükünü duymak gerekmez mi?" (Bilge Karasu, a. g. e., s. 124).

Devrimci mücadeleye dışardan bakanların, boyun eğmeyi, köleliği savunanların insan hakları savunucusu kimliğini benimsemelerini anlarım; bu onlara yakışır, o edimlerinde tutarlıdırlar da. Ama sosyalist solun en son akla gelmesi gereken işi bizde yıllarca ana sorun sayıldı. Onun ardından Kürtçülük baş mesele görüldü zaten, insan hakçılığı ikinci sıraya düştü.

PSİKIYATRİST

Anladım desem yalan olur. Peki Vassaf örnek olarak neden Spartakus'u veriyor da, mesela Che'yi vermiyor ya da Mahir Çayan'ı?

DÜŞÜNÜR

İyi bir yazar olmanın inceliği işte burada. Şu açık biçimde anlaşıyor ki Vassaf, Che'ye de, Mahir Çayan'a da, benzerlerine de sinir oluyor, ama bunu söylemiyor. Çünkü garip Spartakus'un öbür dünyaya göçeli asırlar olmuş, hakkını kimsenin savunmayacağını biliyor. Ama Che'ye, Mahir'e, Şeyh Bedrettin'e dil uzat-sa, solcu yayınevlerinin kitaplarını yayımlamaktan çekineceklerini görüyor. Sol gazetelerde köşe yazıları yazamayacağını biliyor. Yazarlar her düşündüklerini pat diye söyleseler sap gibi açıkta kalırlar. O yüzden ince eleyip sık dokurlar, kendilerini titizlikle sansür ederler, vereceklerse dolaylı mesaj verirler.

PSİKIYATRİST

Mesleğim bu, ama anlayamıyorum. Şimdi sol gazeteler, çevreler, yayınevleri bir anlamda devrimci düşünceye saygı duyuyorlar veya öyle görünüyorlar. Ama bu kadar açık karşı devrimci fikirlerle nasıl uyum gösterebiliyorlar? Bu kişiler gözlerinden mi kaçıyor?

DÜŞÜNÜR

Vallahi şunu söyleyeyim, çoğu yayınevi sahibi, bastığı kitabı bile okumaz. Gazeteleri çıkaranlar keza yazarının hangi konuda ne söylediğini bilmez, umursamaz. Ama gözden mi kaçıyorlar diye soruyorsanız, hayır, gözden kaçmıyorlar; çünkü bu bahsettiğimiz yazar gibi yüzlerce yazar var sol çevrelerde büyük saygı gören. Kitabınızda, romanınızda, eserinizde geri fikirleri savunabilirsiniz, solcular için hiç önemli değil. Sadece solcuları derin eleştirmeyeceksiniz, hassas noktalarına değinmeyeceksiniz. Birkaç tabuları, geleneksel kavramları vardır; onlara yaklaşmayacaksınız, bitti gitti. Genel özgürlükçü olacaksınız, şimdi "trend" bu. İşte yasaklara karşı çıkacaksınız, insan hakları diyeceksiniz, düşünce özgürlüğü... bildirilere imza koyacaksınız falan, sizden iyisi yok ondan sonra.

Marx'dan

İnsan hakları adı verilen haklardan hiçbirisi, egoist insanın ötesine, bir sivil toplum üyesi olan insanın, yani kendi kabuğuna çekilen, toplumdan ayrı biçimde kendi çıkarlarıyla özel kaprislerinin sınırları içerisinde hareket eden bir bireyin ötesine geçmez. İnsan, insan hakları bağlamında, türsel bir varlık olarak değerlendirilmez; tam tersine, türsel yaşam, yani toplum, bireylere dışsal nitelikte bir çerçeve olarak, temeldeki bağımsızlıklarının bir kısıtlanması olarak görünür. Onları bir arada tutan tek bağ, doğal zorunluluk, ihtiyaçlar ve özel çıkarlardır, mülkiyetlerinin ve egoist benliklerinin korunmasıdır.

Marx, aktaran: Steven Lukes,
a. g. e., s. 50.

PSİKIYATRİST

Gerçekten garip. Peki o zaman, bir dönem o işlerde adı çok öne çıkan bazı kişiler vardı, şimdikileri pek bilmiyorum. Akın Birdal, Ercan Kanar, Eren Keskin gibi insanlar. Bunları da hiç tutmuyorsunuz galiba.

DÜŞÜNÜR

O saydıklarınız veya başkaları. Onca tehdide karşı bu insanların inatçılıklarına hayranım, o anlamda cesaretlerine hayrandım, hayranım. Gelin görün ki, kuramsal ve pratik anlamda eğer öznel duruşların, iradi tavırların toplumsal tarih için bir önemi varsa; onlar veya onlara benzer epeyce insan var, kuram ve uygulama anlamında; ülkeye, sola, insanlığa yarar değil zarar verdiklerini düşünüyorum. Sıradan bir işkenceciden, sıradan bir tektikçiden çok daha fazla.

PSİKIYATRİST

Ben iyi değerlendiremiyorum. Bu insanlar bir şeyler yaparken kuşkusuz iyi bir şeyler yaptıklarını sanıyorlar. O noktada samimi olduklarını da düşünüyorum. Sınırlı bir alandaki samimiyet elbette. Bakın, ben çoğu insanın aslen kötü olmadığını düşünüyorum. Yetersizler sadece. İnsan yetersiz. Kişilik olarak yetersiz, zeka olarak yetersiz. Her şey önünde olup bitse de bazı şeyleri göremeyebiliyorlar, tüm iyi niyetlerine karşın. Çünkü demiştim daha önce, akıllarının bazı bölümleri gelişmiş oluyor, bakıyorsunuz, konuşuyorsunuz zehir gibi bir zeka görüyorsunuz, ama bazı alanlarda tümüyle körler. Zekaları o alanda çocuk zekası düzeyinde, hattâ daha geri. Bazıları işin örgütleyicileri gibi görünüyor. Bir de az çok eleştirel yaklaşarak etkinliğe destek verenler var. Biz de bir şeyler yapalım diye, ama olumsuzlukla-

rı da biraz fark ederek. Belki bahsettiğiniz şu yayınevindikilerin konumu da öyle. Ben tıp camiasından da yakından tanıyorum böyle kişileri. İnsan'lar elbette birtakım şeyleri enine boyuna düşünmeden, yakın sonuçlarını bile hesap etmeden, sadece dolduruşa gelerek harekete geçebiliyorlar. Bir çevre içinde bulunma, birilerini tanıma, az buçuk bir şeyler yapma bir süre sonra kimliğinizin bir parçası olmaktan öte ta kendisi haline gelebiliyor. Bir davayla yavaş yavaş özdeşleşiyorsunuz, o etkinlik sizin benliğinizin ayrılmaz parçasına dönüşüyor. Şöyle duygular da etkiileyici oluyor bazen, tabii yine iyi niyetle: Savaşmıyoruz, bari savaşanların, onların ailelerinin, yakınlarının haklarını savunalım; bu da bir siyasettir, diye. Gerçi ben de bazen destek çıktım onlara, birkaç konferanslarına, etkinliklerine katıldım, bir iki eyleme gittim. Ama nedense özdeşleşemedim. Onlar da beni benimsemediler hiç, o da başka.. Hangisi öncel bilmiyorum; ben mi onları biraz ikiyezlü buldum, yoksa onlar mı beni bu manada samimiyetsiz gördüler? Değerlendiremiyorum... Bünyeleri beni kabul etmedi.

DÜŞÜNÜR

Ah, garip doktorum, bilmez misiniz ki, insan birbirini daha yüz metre öteden kokusundan tanır; bu benden, öbürü yabancı der. Meseleyi geçiştireceğinizi sanıyorsanız aidanıyorsunuz yalnız! Evet, polisin yetkileri ne olacak şimdi?

PSİKİYATRİST

Polisin yetkileri kısıtlanmamalı, artırılmalı. Şaka falan değil, açık açık söylüyorum. Eğlence için veya ciddi bir nedenle mesele biri silahını çekti, ateş etti veya edecek. Polis de silahını çekmeli, bu kişiyi hemen teslim almalı. Polis kendi için ya da çev-

redede insanlar için en ufak bir tehlike algıladı mı, silahlıyı vurmalı. Çünkü silahını çeken, mutlaka ölmeyi göze alarak bunu yapmalı. Yani kendi için bu kadar önemli bir neden varsa silahına davranmalı. Riski göze alıyorsa tabancasını çıkarsın, takımı kazandı diye havaya ateş etsin, eğer polisçe vurulmaya hazırsa. Vurulan kişi pisliğin tekiymiş ya da aslında iyi ve önemli bir insanmış, fark etmez; burada intikamcı yaklaşmıyorum. Sadece herkesin yaptığı işin sorumluluğunu, getireceklerini, götüreceklerini aklından çıkarmadan hareket etmesi için bir alışkanlık yaratılması gerektiğini söylüyorum.

Bu “alışkanlık” kavramı rastgele ağzımdan çıkmadı, önemli bir kavramdır. Örneğin herhangi bir caddede zikzaklar çizerek giden bir araç gördü polis. Hemen şöyle düşünmeli, bunu göze alıyorsa demek ki ya yaralı taşıyor, ya banka soymuş. Araca yaklaşmalı, yaralı taşır bir hali yok sürücünün, o halde banka soymuştur! Araç sıkıştırılarak durdurulmalı, kişiye silah doğrultularak aşağı alınmalı, yere yatırılmalı, üstü aranmalı, sonra da mahkemeye çıkarılıp hapse tıkmalı. Banka soymuşsa soygundan, sadece tehlikeli araç sürüyorsa başkalarının yaşamını hiçe saymaktan, yani cinayete teşebbüsten. Kişi polise karşı fiziksel şiddet gösteriyorsa orada, şiddet gösterdiği yerde aynı ölçüde şiddetle etkisiz hale getirilmeli. Bunlar olması gerekenlerdir. İnsanlar kötü bir iş yaparken, bir kuralı bozarken şiddet ve ceza göreceğini bilmeli ki, çoğu bunu yapmasın. Psikopatlık çıtası biraz yükselsin. Gerçekten sıkı psikopatlarla psikopat özentililer birbirinden ayrılsın. Gerçek psikopatla mücadele bu ayırım yapıldıktan sonra daha kolaydır.

Yineliyorum, sistemlerine temelden karşıyım ve gerçek anlamda ileri bulmuyorum; ama günümüzün gelişmiş toplumlarında polisin yetkileri kısıtlanmaz, olsa olsa artırılır. Avrupa’da

herkes kurallara uyuyormuş, evet bizdekinden çok daha fazla kurallara uyulur orada; neden? Çokları şu kakavanca yanıtı verecektir: Eğitimden, uygarlıktan, kültürden. Evet doğrudur, ama bunlar neden sıralamasında en son basamaklarda yer alır. Alışkanlık yaratmada en önemli araç cezadır. Artık dayak mı atarsınız, hapse mi yollarsınız, başka bazı önlemlerle süründürür müsünüz, bir şeyler yaparsınız işte. Belli bir alışkanlık yarattıktan sonra cezaları azaltırsınız, şimdi İngiltere’de falan olduğu gibi. Yüksek para cezaları. Sonra zorunlu sosyal hizmet cezaları. Ama buralara onlar para cezasıyla falan gelmemişler, açıkça şiddet içeren cezalarla gelmişler.

Ondan sonra başka etmenler var. Örneğin suç oluşturacak davranışların medya organlarınca teşvik edilmemesi. Bu konuda Avrupa’da yayın organları üstünde ciddi bir denetim söz konusu. Bizdeyse televizyonlar her gün aleni mafyacılık reklamı yapıyorlar. Avrupa’da şimdi bile böyle şeylere bir gün izin verilmez. Sonra toplumdaki oturmuş kurallar bütününe ve o anlamdaki istikrarın insanlara verdiği güven, huzur var. Kural ihlalinin uzun ve orta vadede çıkar getirmeyeceğine, zarar getireceğine ve kuralların kolay değişmeyeceğine güven. Mahkemelerin hızlı işleyişi var. İdarenin, devlet hizmetlerinin düzgün işleyişi var. Bunun için memur sayısı fazla, memur tatmini fazla, idarenin teknik ve mali olanakları fazla. Yine bunlar kadar önemlisi, toplumsal yaşamın maddi olanakları geniş, insanlar bir şeyleri yapamama, açıkta kalma endişesiyle huzursuzluğa kapılmıyorlar. Toplu taşıma araçları yeterli, yollar yeterli, hastane olanakları gelişmiş. Nüfus başına hizmet niteliği niceliği fazla. Bazı akli evvellerimiz tüm bunları, eee, eğitim tabii, kültür, uygarlık tabii diye özetleyiverdiklerini sanıyorlar. Sonra Türkiye’de memur sayısı fazla, azaltalım diyorlar, onu özelleştirelim bunu özelleştirelim diyorlar.

Bakın Avrupa'da Londra'da, Paris'te düzen nasıl bozulmaya başladı. Göçlerle biraz nüfus arttı, biraz özelleştirmeye gidildi, devletin hizmet sektörüne harcadıkları azıcık azaldı; nasıl düzen bozulmaya yüz tuttu. Sokağa işeyenlerin, kola kutularını caddeye fırlatanların, trafik suçlarının, kadınlara tacizlerin oranları nasıl fırladı. Şimdi Avrupalılar ve Avrupa budalası okumuşlarımız polisin yetkileri kısıtlansın, Avrupa'daki gibi olsun diyorlar. Polisin sola karşı gösterdiği hastalıklı tutum bir yana; yetkileri bizde zaten kanunlarda yazılanların çok ötesinde kısıtlanmış durumda. Buna, polisin asli vazifesini hep en ön planda tutması ve bu yüzden başka görevleri olduğunu unutması da diyebiliriz... Bizdeki polisin Avrupa'dakiyle aynı düzeye gelebilmesi için kağıt üzerinde fazla görünen bu yetkilerin azaltılmaması, uygulamada ise yetkinin artırılması gerekir. Kural, kanun, düzen, hukuksal işleyiş, şiddetin yaygınlığı, eğitim düzeyi, fiziksel koşullar ve akla gelebilecek pek çok alanda bizim toplumumuz onlardan çok geri. Bizim polisin yetkilerinin daha da kısıtlanması sadece solculara karşı etkin mücadele etme geleneğini iyice meşrulaştıracaktır. Sokaklarda kan gövdeyi götürecek, ama polis ne yapalım, yetkimiz yok diyecektir. Şimdiki durum da buna yakın bir durumdur zaten. Ondan sonra gelsin olağanüstü hal veya sıkıyönetim beklentileri...

DÜŞÜNÜR

Sizinle işimiz olacak Doktor Radovan. Herhalde tıp ve psikiyatri literatürü dışında kitaplar da okuyorsunuz, söylediklerinizden bu anlaşılıyor. O takdirde, uygarlık denen şeyin devletin erkini artırılması, polisin yetkilerinin artırılması doğrultusunda ilerlemediğini, tam tersine gelişmeler yaşandığını da bilmelisiniz. Gelişmeler şöyle dursun, onca düşünür, onca yazar, tarihçi, sosyolog, siyasetçi arasında polisin yetkilerinin artırılmasının faydaları doğ-

rultusunda bir şeyler ima edenler parmakla gösterilecek kadar azdır. Onların büyük çoğunluğunun da faşist olduğu biliniyor

PSİKIYATRİST

Yine o çok yaygın ikiyüzlü söylemler... Bunları bir yana bırakın... Beni ortodoks Marksist yapacaksınız bu saatten sonra. Marksizmin neredeyse özü, en değerli yanı, burjuva ideolojisinin ikiyüzlülüğünün teşhididir. Bir yanda özgürlük söylemi, aynı anda en basit özgürlüklerin silindiri gibi üstünden geçilmesi; bir yanda uygarlık, düzen söylemi, aynı anda tam bir düzensizlik, ilkelik. Ama burjuva ideolog diye damga yiyenler arasından da büyük düşünürler çıktığını kabul ediyorum ben. Onların bir bölümünde benim söylediğim fikirleri bulacaksınız, bazen örtülü olarak, bazen satır aralarında, bazen de açıkça. Güçlü devlet ve sosyal devlet. Bu eşittir faşizm değil. Hem, faşizmde tek bir iyi yan varsa, zaten yine bu söylemdir. Faşizm sosyal devlet diye yola çıkar, o yolda yarıda kalır. Güçlü devleti gerçekleştirir, ama ırkçılık için, büyük sermayenin çıkarları için, savaşlar için, iç muhalefeti bastırmak içindir bu güçlülük. Yine de benim savımda tehlikeli bir yan var, bunu unutmuyorum. Devlet faşistse polisin yetkisinin artması faşizme yarayacaktır en fazla, devlet gericirse gericiliğe yarayacaktır.

Devletin silahlı güçlerinin asli görevinin ne olduğu konusunda hiçbir Marksçının kafa karışıklığı yaratmaya hakkı yok. Ama polisin asli veya değil, gündelik, normal, yasal görevleri de var ve bunlardan da tüm halk, sağcısı solcusu, apolitiği herkes az ya da çok yararlanır. İşte sosyalistler de polisin o gündelik görevlerini yerine getirmesinde daha adil, daha etkin, daha düzeyli tavır göstermesi noktasında istemlerde bulunabilirler. Bu konularda fikir geliştirebilir, ütopyalarında polise de yer verebilirler. Hiç

değilse gerçekten demokratik (olduğu kadarıyla) veya sosyalist bir devlette polisin nasıl çalışması gerektiğini düşünebilirler. Ve en nihayet bu ülkede polisin uygulamalarını eleştirip, doğrusunun nasıl olması gerektiğini söyleyebilirler. Hırsızı yakalayacak birileri gerek, katili etkisizleştirecek, trafiği düzenleyecek insanlar lazım. Bunlar polistir.

Anarşizm de kuramsal açıdan olumludur, ama nereye kadar. Tüm saydıklarımızı kendimiz yerine getiremeyiz, silahlanmak, milis kuvvetleri kurmak böyle bir dönemde uygulanabilir bir çözüm müdür Allah aşkına! Nöbet sistemi mi kuracağız mahallemizdeki yollarda trafiği idare etmek için! Olgunun siyasi yanı her zaman üstünde durulması gereken ve unutulmaması zorunlu bir yan. Ama polisin gündelik, doğrudan siyasi olmayan görevlerinde de yetki artırımı ile önemli sorunlar çıkabilir. Ben bunun da farkındayım. En başta görevin tabiatı gereği psikopat unsurlar, sadist ve saldırgan unsurlar polis olmaya daha fazla eğilimlidirler. Buna yine işin doğası gereği bir yere kadar izin verilir. Psikopatlarla mücadele tamamen normal insanların harcı değildir, psikopatla mücadele eden de biraz deli dolu olacak ki, üç beş günde işten yılmasın. Ama aşırı unsurlar sık sık temizlenmelidir. Bunlar gündelik görevlerde bile yarardan çok zarar getirmeye başlarlar. Eğitim ve teşkilat içi denetim işleri sıkı tutulmalıdır. Polisin mali olanakları artırılmalıdır, rüşveti önlemede ve insanlara kötü muamelenin önüne geçmede çok etkili bir önlem değildir maaşların yükseltilmesi, ama yine de faydası dokunacak bir önlemdir. Yetkisi fazlaştırılan polis daha sıkı ve ciddi denetlenmelidir ki, görevi kötüye kullanımlar azaltılsın. Tüm bunlara karşın polisin yetkilerinin artması yeni ciddi sorunlar çıkaracaktır, ama şimdiki yozlaşmış ilişkiler sisteminden ve kaos ortamından daha olumlu bir tablo yaratacaktır bu.

İnsanlara fiziksel kısıtlama ve baskı yapma yetkisi tanındığında, hem de seçme insanlara değil, sıradan insanlara bu hak verildiğinde, onlarda yetkiyi kötüye kullanmaya doğru bir eğilim oluşuyor. Bu konuda bir “gardiyan” deneyi vardır. Rastgele seçilmiş denekler, yine rastgele gardiyan ve mahkum olarak ikiye ayrılıyorlar. Ortam temsili bir hapisane. Gardiyanlara, mahkumların “disiplini bozucu” davranışlarını fiziksel kısıtlamaları artırarak cezalandırma yetkisi veriliyor. Deney ilerledikçe gardiyanların çoğu, yetkilerini kötüye kullanmaya ve mahkumlara gereksiz cezalar ve ağır kısıtlamalar getirmeye başlıyorlar. Kötü muamele giderek şiddetleniyor ve öyle ki deneye altıncı günde son verilmek zorunda kalıyor. (Nigel Barber, *Doğanın Duygusu*, çev. Orhan Düz, Güncel, 2005, s. 285, 286).

Elbette bu sakıncaların farkındayım, onların da bir dereceye kadar önlenebileceğini düşünüyorum ve bilerek konuşuyorum.

DÜŞÜNÜR

Pekala. Şimdilik bunlara cevap vermiyorum. Katıldığım noktalar var, söylediklerinizin tümüne karşı değilim. Ama bunları ahlak konusunu açacağım başka bir gün tartışalım. İdam cezası müessesesine gelecektiniz bay Mengele.

PSİKİYATRİST

Üff, amma eski bir dil konuşuyorsunuz azizim! Müessese ha! “İdam cezası müessesesi!” Sümerbank müessesesi gibi. Neyse, evet, idam. Şimdi, ölüm cezası, öyle biz karşıyız, ben ilkesel olarak karşıyım, uygar ülkelerde artık yok, diye kestirilip atılacak kadar basit bir sorun değil. Düşününce, tartışınca çok şeyler çıkıyor. Verileri gözden geçirmeden, bilmeden, düşünmeden, pek de okumadan kestirme yoldan problem hallettiğimiz şeklinde

bir kuşkusuz var; daha doğrusu hallettiğimizi zannettiğimiz. Şu uygarlık denilen kavramda anlaşıyoruz bence, kavramları çok sığlaştırıyoruz, sonra kafalarımız da sığlaşıyor.

DÜŞÜNÜR

Bu son dediklerinize katılıyorum. İnsanlık olarak derin bir düşünce mirasına sahibiz. Ama geçmişte devrimcilerin yaptığı gibi bugün entelektüeller de işin kolayına kaçıyor. O zaman Stalin'den, Lenin'den üç beş kitap okuduk mu, tüm teorik sorunları halletmiş gibi hissederdik kendimizi. Günümüzün entelektüeli de, artık sözde entelektüel mi demek gerek, 1950'ler sonrası yazarlardan birkaçını okudu mu, tamam insanlığın geldiği son düşünce aşaması bu, diyor. Son elli yıl düşünce tarihinin en kuru dönemlerinden biri oysa ki. Geçmiş miras çok daha zengin.

PSIKİYATRİST

Şimdi başka sorunlar var. Bir sevdiğinizi, yakınınızı, çocuğunuzu öldürmüş herifin teki; ne hissedersiniz? Katili öldürmek istersiniz. Buna gücünüz yok ya da kanunlara saygılısınız; ne düşünürsünüz: Mahkeme onu cezalandırsın, ölüme mahkum etsin. Hadi uygarlaştınız, bu düşünceyi de aştınız, müebbet hapis cezası veya otuz yıllık bir ceza sizi tatmin etti diyelim. Peki o katili yedi sekiz yıl sonra sokakta görürseniz ne duyumsarsınız? Kısa duygusu içinizde kabarmaz mı, bu ne kalles bir adalet demez misiniz? İdamın kaldırılmasından doğan çok önemli sakıncalardan biri bu, sıradan kurban yakınlarında kısas duygularını kabartması. Yakını saldırıya uğrayanın kendini aşağılanmış, toplumca ihanete uğramış hissetmesine yol açması ve bunu telafi için intikama ve yeni cinayetlere teşvik etmesi. Hadi bunu önledik diyelim veya bu duyguları önemsemedik, ne yapalım, mağ-

durlar böyle ilkel duygularını aşsınlar, dedik.

Daha önemlisi var: Aynı suçlunun ikinci kez cinayet işlemesini nasıl engelleyeceğiz? İdama karşı olanlar ve idamı kaldıranlar idam edilmemiş suçluların sonraki tecavüzlerinin, sakatlamalarının, öldürmelerinin hesabını nasıl verecekler? Üstelik bunlar pek nadir görülen şeyler de değil, sık görülen trajediler. Bir kez suç işleyenlerin çoğu tekrar suç işleme eğilimindedir ve eğilim taşıyanların çoğu bunu hayata geçirir. Ortaya koyduğum gerçeğe karşı şu söylenebilir: Bunlar hukukun sakat noktalarıdır, idam cezası konulmadan çoğu düzeltilebilir. Mesela ağır suçlarda çok ağır hapis cezaları verilir ve bu kişilerin afı dışarı çıkması önlenemez. Nitekim gelişmiş ülkelerde bizdeki gibi zırt pırt af yoktur, af çok özel durumlarda uygulanır. Demek ki gelişmiş bir ülke haline gelinceye kadar telefatomuz giderek artacak! Kişi çıktıktan sonra da sıkı bir denetimle yeniden suç işlemesi engellenir. O zaman bir tek tehlike kalıyor: Adamın hapisten kaçması tehlikesi. İyi bir cezaevi sistemiyle onun da önüne geçilir.

Evet, doğru bunlara bir şey diyemem, idamın önemli sakıncaları da var çünkü. Bizdeki kadar yüksek oranda görülmesi de Avrupa'da da katillerin tahliye edildikten sonraki cinayetlerinde bir hayli insan ölür. İşte onu soruyorum, hadi o nedenle yılda sadece bir kişi ölüyor diyelim; bunun hesabını vermeyi hiç düşünürler mi idam karşıtları?

En ileri aydınlar bile konu insana geldi mi, maliyet hesabı yapan bir kapitalist işletmeci gibi düşünüyor. Genel hesaplar yapıyorlar, ahlak, suç, adalet kavramlarında tekil düşünme gereği duymuyorlar. Herhangi bir şey ilke olarak yanlışsa, genel olarak her zaman her yerde yanlıştır, diye akıl yürütüyorlar. Her doğru şeyin bazı sakıncaları olabilir onlara göre. Diyelim doğru bir ilkenin hayata geçmesinden ötürü yılda bir kişi, bir masum insan

ölüyorsa, bu rahatlıkla göze alınabilir. Çünkü bir, sayı olarak çok düşük bir sayıdır. Oysa gerçekten gelişmiş bir ahlak ve adalet sistemi her olguyu biricik sayar ve tekil olarak ele alır. Bir tek masum insanın bile herhangi bir ilke yüzünden ölmesi, o ilkenin sorgulanmasını gerektirir.

YAZAR

Şimdi burada bir saptama yapmak istiyorum. İnsanlar bizi yanlış anlayabilir. Biz ilkeler açısından, doğrular açısından sorunu tartışıyoruz. Biz iktidarda değiliz, iktidardakilere şöyle yapın böyle yapın da demiyoruz. Olması gerekenleri ortaya koyuyoruz. Yanlışları ve hiç üstünde durulmayan tutarsızlıkları işaret ediyoruz. Oysa birçok insan hakçısı, özgürlükçü aydın kendini iktidarda gibi hisseder, iktidardan onlara bir pay verilir zaten. Başka deyişle onların tartışmaları bir yerde iktidar ve sistem içi tartışmalardır. Bizimki ise gerçek alternatifleri gösterir.

Bir de suç işleyen akıl hastaları konusu var, orada da benzer durumlar yaşanmıyor mu? Ayrıca, soruyorum, akıl hastaları cezadan muafsa psikopatlar neden cezaya tabi?

PSİKİYATRİST

Ha bak, o da bizim mesleğin ve hukukun önemli bir problemi. Ağır suç işleyen bir akıl hastası bizde ve birçok ülkede ceza almaz, iyice bir iyileşinceye kadar kapalı klinikte zorunlu tedaviye tabi tutulur. En az bir yıl. Bir yıldan sonra takdir hakkı hekimlere bırakılmıştır. Son karar yine mahkemenindir, ama mahkeme genellikle hastane raporuna uyar. Böyle çok vaka görülmüştür, çoğu gazetelere konu olmuştur. Cinayetten akıl hastanesinde yatan hasta, diyelim üç yıl sonra bırakılır. Bir ay sonra başka kurbanları öldürür. Hadi diyelim, süreleri uzun tatalım,

bu işi sıkıya alalım ve diyelim adamı üç yıl değil on yıl sonra bıraktık. Ertesi yıl cinayet işlemeyeceğini kim garanti edebilir? Nitekim öyle olguları da biliyorum. Bir görüş der ki, böyle tehlikeli hastaları ömür boyu içeride tutalım. Çok tehlikeliyle az tehlikeli arasındaki sınır ne? En ufak riskte biz bu kararı verelim diye akıl yürüttük; o zaman da cezaevi sayısına yakın sayıda akıl hastanesi kurmak gerek. Ayrıca aslında bir daha suç işlemeyecek birçok insanı da boşu boşuna içeride tutmuş olursunuz. Onlara yazık, milletin parasına da yazık.

Bir demir ustası biliyorum, aynı zamanda gençliğinde bataristlik yapmış. Şizofren. On dokuz yaşındayken babasını öldürmüş. Beş yıl hastanede kalmış, on yıldır dışarıda. Son derece efendi, iş buldukça çalışan, hiç değilse çalışmaya çalışan, topluma yük olmayan biri. Şimdi bu adamı nasıl öldürürsün, nasıl ömür boyu içeride tutarsın! Ama düzenli aldığı ilaçlara karşın hezeyanlarının depreştiği bir anda başka birini öldürmeyeceğini kimse garanti edemez. Galiba işte o durumda sürekli kapatmaya başvurulabilir. Ama olan müstakbel ikinci maktule olacaktır. İnsan hakları yolunda insanlığın sayısız kurbanlarından başka birine. Üstelik böyle mağdurlar insan hakları kurbanı olduklarını bile bilmezler can çekişirlerken.

Bir olgu daha aktarayım. Bu da bir esnaf, işinde gücünde, çevresince sevilen bir tip. Fakat paranoid. Kıskançlık hezeyanları var. Bir gün karısının ışığı açıp kapatmak suretiyle karşı apartmandaki bir dairede oturan adamla işaretleştiğinden şüpheleniyor. Giderek kuşku onda sabit fikir haline geliyor. Eşine birkaç kez soruyor şüphesini, kadın reddediyor. Öyle bir şey yok tabii, kadıncağız karşıda kimin oturduğunun bile farkında değil. Sonunda kıskanç kocanın tepesi atıyor, kadını yatağa bağlıyor, işkenceye başlıyor. Öyle ağır işkence ediyor ve eşini öyle korku-

tuyor ki, kadıncağız itiraf ediyor: Evet ışık açıp kapayarak anlaşılmaya çalışıyoruz diyor. Adam ertesi gün komşusunu evinden çıkarken kısıtıyor. Neye uğradığını şaşırarak kurban bıçak darbeyle delik deşik olup ölüyor. Adli dosyasını incelediğimizde şimdiki eşinin ikinci eşi olduğunu, birinci eşini de bir kıskançlık krizi sırasında ağır yaraladığını, bu yüzden bir buçuk yıl hapis yattığını öğrendik. Tabii bahsettiğim olgu dört dörtlük akıl hastalığı olgusu. Adam ceza almayacak.

Psikopatlar suçlarını bilerek isteyerek işliyorlar, bir hezeyan söz konusu değil. Ama kavramı genişletirsek, evet o da bir hastalık. İlk başta adını anmıştık. “Doğuştan Suçlu” kavramını getiren Lombroso, suça eğilimin de bir hastalık sayılması gerektiğini ve doğuştan suçlular için cezanın değil, tedavinin ön plana alınmasını savunur. Ne ki onca yıllık psikiyatrik deneyimden sonra, suça eğilimin bir kişilik yapısı ya da bozukluğu olarak öteki psikiyatrik hastalıklardan ayrı ele alınması düşüncesi genel kabul görmüştür. Ben de o fikirdeyim. Kişilik sorunlu kişi bir suçu gayet bilinçli olarak işler. Kendi iç normalliyi budur, kötülüktür zaten. Bu durum ilaçlarla, terapiyle yatıştırılabilir, baskılanabilir, ama tedavi edilemez. Hastalanmış bilinci büyük ölçüde veya kısmen iyileştirebilirsiniz, eski haline, hastalanmadan önceki haline getirebilirsiniz; o zaman sorun büyük ölçüde ortadan kalkar. Fakat genel hali bozuk bir bilinci yeni baştan yaratamazsınız, çünkü onun hali hep böyledir, suç işlemekten önceki durumu da böyledir. Psikopatlar, sosyopatlar ahlaki embesillerdir. Bunlar erkek mahkum nüfusunun da yarısını oluştururlar. (Nigel Barber, a. g. e., s. 65).

Yine de tıbbi yaklaşımın faydaları hiç yok değildir. Örneğin cinsel suçlar işleyenlerde, ağır saldırganlıklar gösterenlerde bunun tıbbi nedeni olabilecek laboratuvar bulgularına da rastlanı-

yor. EEG değışiklikleri, beyinde serotonin azalması gibi. Bir çalışmada cezaevinden çıkan eski şiddet suçluları izlenmiş ve serotonin düzeylerine bakılarak yeniden suç işleme olasılıkları önceden %84 oranında doğru saptanmış. (Nigel Barber, a. g. e., s. 133). Sorunuza son yanıt olarak şunu söyleyeyim: Psikopatlar suçları karşılığı ceza yemekten yine de kurtulamıyorlar. Tabii açığa çıkarılamamış suçlarının cezalarından sıynlıyorlar. Yoksa her suç bir anlamda ruhsal patoloji sonunda gelişiyor. Psikiyatrinin alanını o kadar genişletmek mantıklı da değil, gerçekçi de değil.

DÜŞÜNÜR

Şimdi ben size idamın öyle hiç de hafifsenemeyecek sakıncalarını sıralayayım. Bir: Ölüm cezası geri dönüşümsüz bir ceza. Birçok idam mahkumunun suçsuzluğu, asıl suçlunun başkası olduğu, onlar öldükten sonra anlaşılmış. Belki yanlış hükümler istisnalardır, ama ben de tersini soruyorum: İdam yanlıları bu yükün altından nasıl kalkacaklar? Zaten büyük çoğunluğu biraz duyarsız, hayli acımasız insanlardır. Vah vah yazık olmuş. ama kurunun yanında yaş da yanar derler, toplum düzeni için, ibret için bu şarttır diye ısrar ederler. İdam cezasını gerektiren suçlar bazen zaman içinde suç olmaktan bile çıkar. Mesela siyasi suçlar böyle pek muğlak suçlardır. Bazı insanlar idam edilirler, birkaç yıl sonra kanun değışir, o suçun cezası hafifletilir. 1960 darbesi üç tane politikacıyı idam etti. O olaydan sonra aynı suçların on katını işleyenler yargılanmadılar bile veya yargılanıp beraat ettiler. Eşitlik ilkesine uyar mı bu, neredede adalet! Sonra 70 darbesi oldu, sağ soldan rövanşı aldı. Tek insan öldürmemiş üç genç anayasayı değıştirmeye teşebbüs suçundan idam edildi. Darbe yapıp anayasayı değıştirirsen kurtarıcısın, bunu başaramamışsan idamlıksın. Buna hukuk diyorlar. Sonra 80 darbesi

toplulu katliama girişti. İdam edilenlerden biri on sekiz yaşın altında bir liseli. Suçu bir inzibat erini gösteri sırasında öldürmek. Hadi mahkeme adil yapıldı, suç sabit diyelim. Çok değil altı yedi yıl sonra, bir değil birden fazla askeri öldüren otuz kırk yaşında militanlar üç dört yıl bile yatmadan itirafçı olup çıktılar; devletin ajanı olarak resmi göreve başladılar. Siyaset, hukuk iç içe, devir neyi gerektiriyorsa o yapılır, güçlünün yaptığı her şey meşrudur. Ölen de öldüğüyle kalır.

Ayrıca devletin ele geçirdiği, zararsız hale getirdiği birini, yargılayıp öldürmesi yargılamadan öldürmesinden daha rahatsız edici bence. Tam da intikam duygusuyla hareket edilmiş oluyor, kabile toplumu bilinciyle. İntikam ve kisasın yerini hukukta caydırma, yeni suçları önleme, topluma yeniden kazandırma kavramlarının geçmesi için bir mücadele veriliyor. Bu uğraş takdir edilmesi, desteklenmesi gereken bir uğraş.

PSİKIYATRİST

O yöndeki eğilimleri saygıya değer buluyorum. Topluma kazandırma bölümü başarılı olamıyor çoğu kez, problem orada. Şu koşullarda ben de idamdan yana değilim. İdam cezası konsun, uygulansın demiyorum herhangi bir ülkede. Fakat ilkesel anlamda idama karşı durmayı mantıklı bulmuyorum. Gerçekçi değil, bilimsel yönetime de uygun değil, sadece soyut insancıl mantıkla problemlere yaklaşmak. Artık lobotomi mi yapılacak, lökotomi mi yapılacak, daha yeni teknikler mi denenecek, genetik bilimin o konuda katkılarından mı yararlanılacak... Durmadan adam öldüren, tecavüz eden insanların hakları müsaadenizle bir hayli kısıtlanmalı.

DÜŞÜNÜR

Durun bakalım, başka sorunlarla birleştirecek belki daha aydınlık bir noktaya varabiliriz.

YAZAR

Evet, başka bir gün başka bir temayla devam ederiz.

Badiou'dan

Evrensel olarak tanınabilir bir insan öznesinin var olduğunu ve bu öznenin bir anlamda doğasından kaynaklanan “haklar”a sahip olduğunu varsaymamız bekleniyor: Yaşama, kötü muamele görmeme, “temel” özgürlüklerden (düşünce, ifade, hükümet seçimlerinde demokratik tercih, vb. özgürlüklerinden) yararlanma hakkı. Bunların geniş bir mutabakat sonucu ortaya çıkmış ve kanıta gerek duymayan, apaçık haklar olduğu savunuluyor. Böylelikle “etik”, bu hakları sorun edinme, bunlara saygı gösterilmesini sağlama meselesi olarak gösteriliyor.

O eski, insanın doğal hakları öğretisinin bu şekilde geri dönüşü, açıkça, devrimci Marksizmin ve esin verdiği bütün ilerici mücadele biçimlerinin çöküşüyle bağlantılıdır. Siyaset alanında, her türlü kolektif siyasi nirengi noktasından yoksun, herhangi bir “Tarih’in anlamı” fikrine sahip olmayan ve artık bir toplumsal devrim ummaktan yada beklemekten aciz birçok entelektüel ve kamuoyunun önemli bir kesimi, kapitalist bir ekonomi ve parlamentar bir demokrasi mantığını kabullenmiş durumdadır. “Felsefe” alanında ise eski hasımlarının öteden beri savunduğu ideolojinin erdemlerini yeniden keşfetmişlerdir: İnsancı bireycilik ve örgütlü siyasi angajmanın dayattığı kısıtlama

lara karşı liberal bir haklar savunusu. Özetle, yeni bir kolektif kurtuluş siyasetinin terimlerini aramak yerine, yerleşik “Batılı” düzenin ilkelerini benimsemişlerdir.

Bunu yaparak, 1960’larda düşünülmüş ve önerilmiş olan her şeye karşı, fena halde gerici bir harekete ilham vermişlerdir.

Alain Badiou, a. g. e., s. 21-22.

İKİNCİ BÖLÜM

AHLAK VE İNSAN DOĞASI

YAZAR, PSIKIYATRİST, DÜŞÜNÜR

YAZAR

Sayın düşünürümüzden etik üzerine toparlayıcı bir sunum yapmasını istemiştım. Ondan önce izninizle ben de bir kişilikten bahsedeyim. Konumuzla ilgili. Daha önceki birkaç yazıma esin kaynağı oluşturmıştı bahsedeceğim arkadaşım; o, onun görüşleri, duruşu ve onunla tartışmalarımız. Benden hayli genç biri, 68 kuşağından. Hattâ daha da genç. 68 doğumlulara espri olsun diye 68 kuşağındandır deriz ya hani, bu da onlardan sayılır. Adına Tufan diyelim. Bu arkadaşımız kendi ideolojik-siyasi konumunu “cumhuriyetçi” olarak tanımlıyor. Şu bildiğimiz, bu dönemde bayağı sık rastlanan birinci cumhuriyetçilerden değil, karıştırmayalım. Yani Atatürk cumhuriyetçisi değil. Arkadaşım Atatürk’ü sever sevmesine, değerli de bulur; ama sorulduğunda üstüne basa basa konuya açıklık getirir: “Ben Platoncu bir cumhuriyetçiyim, Platon’un *Devlet* adlı yapıtında ortaya koyduğu türde bir devlet ve cumhuriyetten yanayım.”

Herhalde yakın çevrenizde böylesiyle hiç karşılaşmamışsınızdır. Solcusu, sağcısı, sosyal demokrati, milliyetçisi, muhafazakarı, kökten dincisi, sosyalisti, apolitigi, yeşilcisi, hattâ anarşisti, Troçkisti bile birden fazla örneğiyle tanımışsınızdır; ama Platoncu bir cumhuriyetçi! Üstelik hakikaten bu karakter kurgu değil,

basbayağı gerçek bir karakter, hem de sağlam bir karakter. Çok okuyan, çok kaynaktan etraflı ve ciddi okuyan, bilgi satmak için değil neredeyse tümüyle kendini geliştirmek için okuyan bu şahıs, ben Platoncu cumhuriyetçiyim, derken ne söylediğini en ince ayrıntısına dek biliyor. İlk gençlik yıllarında radikal sola sempati duymuş, hattâ o kanattaki örgütlerden biri için biraz çalışmış. Yaşı itibarıyla doğal olarak 80 sonrası kuşaktan ve politik ortamı o eski tüm toplumu kucaklayan sıcaklığında yaşamadığından siyasete ilgisi uzun sürmemiş. Fakültesindeki solcu arkadaşlarının okumaya, bilmeye ve düşünmeye gösterdikleri aşırı ilgisizlik, onda bir süre sonra tepki yaratmış ve çevreden uzaklaşmış. Şimdi milliyetçilere, hafif bir sempatisi var, daha çok da derin devletçilere. İdealindeki gerçek devletçilerin, cumhuriyetçilerin politik ortamda bulunmadığını, bu kişilerin ortaya çıkması gerektiğini düşünürken, mevcutlar içinde en çok Mehmet Ağar'ı... gözlerinizde, kulaklarınızda bir bozukluk yok, yanlış duymadınız, Mehmet Ağar'ı kendine yakın buluyor. Ama sözü geçen lider için çalışıyor falan da değil, sanırım ilerisi için de böyle bir niyeti yok. Onu en çok ilgilendiren şey kişisel olarak ve kafaca potansiyelinin en üst seviyesinde gelişmek, bir şeyler yaratmak, kurmak; yarattığını, kurduğunu, topluma, insanlık kültürüne kalıcı faydalar sağlayacak biçimde geliştirmek. Bu karakter için en değerli kişiler, insanlık kültürüne, siyasi, toplumsal, ekonomik, endüstriyel anlamda bir şeyler yaratarak, kurarak katkıda bulunan ya da bir sanat yapıtı, bir düşün yapıtı ortaya koyarak aynı işi başaran insanlar. Arkadaşımız için gerçek ölçü bu. "Tutunamayan" tipine sinir olur. Çevremizde olumlu anlamda neler buluyor ve görüyorsak, bunların tutunamayanlarca değil, küçük insan görülsün büyük insan sayılsın, bir yerlerde tutunarak, uzun emek harcayarak, üretim yaparak bir şeyler ku-

ranlar olduğunu düşünür. Fikir versin diye söylüyorum, örneğin Henry Ford bu manada onun için çok değerli bir kişidir. Düşünce alanında Russel bir numaradır. (Tabii Platon'dan sonra.) Örneğin sizi şaşırtabilir, hakkındaki onca suçlamaya ve onca zalimliğine karşı Stalin, bu karakterimizin gözünde değerlidir; çünkü o var olan bir yapıyı, bir kültür sistemini, bir ekonomik sistemi, bir devlet yapısını korumak ve geliştirmek için büyük hizmet vermiştir.

Yarisından çoğu yabancı dilde binlerce kitap okuyan (epeyce yurtdışında kalmıştır zaten) bu okurumdan epeyce etkilendim. Tanışma vesilemiz de yazdığım kitaplar olmuştu zaten. Bu arada kitaplarımdan birkaçını çok beğenmiştir, niye yalan söyleyeyim karşılıklı sempatimizde bunun da rolü büyük. Yazarların en zayıf yanı, yapıtlarını beğenen hemen herkesi sevmeleri. Tabii ve mamafih bu arkadaşımın toplumumuzun değer verdiği büyük yazarlarımızdan büyük çoğunluğunu kendi deyişiyile "çöp üreticileri" olarak değerlendirmesi, onun bana yönelttiği iltifatları (hayranlık boyutunda olmasa da) daha üstünde durulur kılıyor Kendisi de en geniş anlamıyla deneme sayılabilecek birkaç kitap yazmış, ne ki bir tür yayımlama fobisiyle bunları yayımlamayı sürekli erteliyor. Onda en değer verdiğim yansa belki de bu fobi ve biraz onunla ilgili yaşamsal duruşu. İyi yaşamayı, para kazanmayı seviyor ve bunu önemsiyor. Ailesi varlıklı, kendisi de para kazanmakta yetenekli; ancak paranın ve rahat yaşamının, hayattaki esas amacına hizmet etmesi bağlamında önem taşıdığını söylüyor ve gördüğüm kadarıyla buna uygun davranıyor. Esas amacı okumak, kültüre hizmet için donanım kazanmak ve bu donanımı toplumda yararlı alışkanlıkların, doğrunun, pozitif olanın gelişmesi için kullanmak, kullanmaya çalışmak. O nedenle ısrarcı projeler geliştiriyor; ne ki yayımla-

ma fobisi benzeri bir tutumla projeleri gerçekleştirmeyi de değişik gerekçelerle erteliyor. Onun için harekete geçmeden o işin, o tasarının olgunlaşması ve belli bir destek bulması gerekli. Bu arada ün kazanmayı, ün kazanmak için yapılan tüm girişimleri tutarlı biçimde küçümsüyor ve sanırım yayımlama fobisinde bu da rol oynuyor.

Bana, "Bazı yerlerde ve noktalarda anarşizmi savunuyorsunuz, ama aslında siz gerçek bir cumhuriyetçisiniz" diyor. Anarşizm ve devletçilik üstüne bu vesileyle kafa yormaya başladım ve o konuda birkaç yazı yazdım. Arkadaşımlın haklılık payı var, yazılarımda da bahsettim: Bir yanımdan gerçekten anarşist. Alışılmış olana, bayağı olana, baskıcı ve korkutucu olana, baskın olana, düzen adına uygulanan despotluğa tepkim var. Yetkeye, her alandaki yetkeye, yetkenin kötüye kullanılmasına tepkim var. Her türlü kötülüğe tepkinin bu denli az görülmesine de tepkim var. Başkaları tepki gösterebilirler belki ben geride kalacağım, belki arayış bulmaya, ortamı yatıştırmaya çalışacağım. Ne var ki şu yaşadığımız insanı kışkırtan, isyan ettiren koyunluğa, kayıtsızlığa, korkaklığa tepkim var ve bu tepkimden ötürü (belki karakterimin başka temel özelliklerinden ötürü) birçok yerde çıkıntı, düzen bozucu görünüyorum. Ne ki öteki yanımdan da gerçekten cumhuriyetçi, devletçi. Çünkü kurallardan yanayım, sorumluluklardan yanayım, iradenin desteklenmesi, iradesizliğin, gevşekliğin, tutarsızlığın, tembelliğin, sorumsuzluğun aşağılanmasıyla yanayım. Bir yanımdan, yeterince akılcı olmasalar dahi kurallara uymanın kuralsız yaşamaya çalışmaktan daha doğru olduğunu düşünüyor, öyle yaşıyor. Her neyse, bunları ilerde ayrıntılarıyla, başka örnekler üzerinden tartışacağız.

İkinci ana konumuzu ahlak ve insan doğası olarak önermem ve düşünürümüze bu konudaki görüşleri toparlaması için istek-

te bulunmam o yüzden. Fazla uzattım sanırım. Evet, sunumunuza bekliyoruz.

DÜŞÜNÜR

İyi. Bana hiç sıra gelmeyecek sandım bir an. Başlamadan... Şu kendinizi övme anlamına gelebilecek şeyleri söylemeseydiniz keşke. Hem de meseleyi açarken. Yazıya geçirilince neler söylemek istediğiniz anlaşılmaz da, sadece o yan göze batar. Gerçi biri size kıl olmak istedi mi muhakkak bir bahane bulur ya, neyse. Galiba olabildiğince açık sözlü bir yordam tutturmakta yine de yarar var. Evet, ne diyecektik... Biraz hazırlandım bahsi geçen sorun üstünde. Şimdi konuya gireyim. Arada kesip soru sorabilirsiniz, katkıda bulunabilirsiniz. Öyle yapsanız daha iyi olur.

Herakleitos'tan başlayayım. Herakleitos, tarihin bilinen ilk düşünürlerinden biri olarak, öbür ilk düşünürler gibi doğacıdır. Doğayla doğaya uygun yaşamının ahlaklılığın ölçütü ve gereği olduğunu ilk savunanlardandır. Mamafih, toplumun büyük çoğunluğuyla ters düşen, büyük çoğunluğu bayağı ve hayvansı bulan Herakleitos'un öğretilerinden geriye sadece kırık parçalar kalmıştır. Bu kırık parçalardan, onun bilinen ilk büyük diyalektikçi olduğunu öğreniyoruz. Ahlak anlayışını özetlersek ki, bu öğretilerden özetten başka bir şey kalmamıştır zaten, bir bakıma şunları söyleyebiliriz: Herakleitos ölçülülüğün önemini vurgular; ölçülülük ise bireyin kapasitesinin doğru değerlendirilmesine bağlıdır. "Söndürmeli ölçsüzlüğü / büyük yangınlardan çok" (Herakleitos, *Kırık Taşlar*, çev. Erdal Alova, Bordo-Siyah, 2002, s. 48).

"Karakteri insanın kaderidir" sözü, insanı pek çok çağdaş psikologdan daha iyi tanıdığını gösterir. Herakleitos'un mizacına uygun yönde aynı olguya tersinden bakıldığında, insan zekasının okumuşlarda ve meslek sahibi kişiler arasın-

da bile ne derece az geliştiğine bir işarettir söz konusu kavrayışsızlık; öyle ki büyük düşünürden binlerce yıl sonra, onca ilerlemiş bilgi birikimine karşın pek çok anlı şanlı psikoloji bilgininin, saygın düşünürün, Herakleitos'un tek cümlede özetlediği anlayışa ulaşamadıkları ortadadır. Freudcu, şucu bucu saçmalıklarla uğraşanların çokluğu göz önünde bulundurulduğunda... Üstelik durum, insanların bir bakıma bilinçli bir seçimle yanlış yegledikleri ve yanlışta ısrar ettiklerini düşündüğümüzde daha vahimdir. Gerçekten de karakter zayıflıkları nedeniyle birçok insan var olan zekalarını da gereği gibi kullanamamaktadır. Herakleitos, Marx gibiler üstün akli temsil ediyorlar, ne ki insanlığa birkaç numara büyük geliyor o düşünceler. Öğretileri kırık taşlar halinde zihnimize ulaşıyor. Kaç bin yıl önce insan zekası sınıra dayanmış, ancak sınırı tehlikeli veya erişilmez bulmuş. Bence çok önemlidir bu konu.

Soruna örnekler üstünden defalarca döneceğiz; şimdi devam edeyim. Herakleitos karakter ve kader üstündeki meşhur saptamasını, Homeros'ta sık rastlanan, insanın yapıklarından ötürü sorumlu tutulamayacağı görüşüne karşı söylemiştir muhtemelen. "Herakleitos'un ahlaksal öğretisi kimi zaman *Etik*'in sağduyu kavramının önceden sezinlenmesi olarak değerlendirilmiştir." (*Kırık Taşlar*, s. 159). Aristoteles, Herakleitos'tan çok etkilenmiştir. Ama "ortak" veya "Logos" Herakleitos'un vurguladığı gibi "sağduyu"dan çok farklı bir kavramdır. Kaldı ki Herakleitos "sağduyu"dan olabildiğince nefret etmişti. "Çoğunluk"u oluşturan her birey kendi dünyasında ve kendisine özgü bir bilgeliği varmış gibi yaşar ona göre. Kamuoyu bu bakımdan, "ortak"ın tam tersidir. (*Kırık Taşlar*, s. 158-159).

Herakleitos toplumun büyük çoğunluğunu akılsızlıkları ve karakersizlikleri nedeniyle küçümser, aşağılar; ama öğretisi,

toplumdışında ve yalıtılmış yaşamayı savunan bireyci bir öğreti sayılmaz. Aksine, başta cesaret gibi birçok erdemi savunması, toplumla birlikte toplum için yaşayan insanlara da değer verdiğini gösterir. Bazı düşünürlerin “heroik dönem” yani kahramanlık devirleri olarak adlandırdıkları o kadim dönemlerdeki birçok düşünür gibi Herakleitos’ta da özveri ve cesaret, ulusu için savaşma, başlı başına önemli bir erdemdir: “Savaşta ölen ruhlar / çok daha temizdir / salgında ölenlerden” (*Kırık Taşlar*, s. 78). “Tanrılar / insanlar / baş üstünde tutarlar / kılıçtan geçenleri” (*Kırık Taşlar*, s. 93). İlginçtir, daha sonra üstünde uzun boylu duracağız, Mevlana’da vardır çok benzer beyitler.

“Sofistler, ‘Her şeyin ölçütü insandır’ şiarı altında, bir doğa felsefesi olarak başlayan ve her konuda doğayı ölçüt kılan Grek felsefesinde insanı ölçüt kılan bir felsefe tarzı geliştirirlerken, yani felsefi ilgiyi doğadan insana çekerlerken; aynı zamanda etik tarihinde görececiliğin, etik görececiliğin (relativizm) de ilk temsilcileri oluyorlardı. Sofistler için ‘iyi’ veya ‘kötü’ insan eylemlerini değerlendirebileceğimiz, tek ve değişmez anlamlı ve herkes için genel geçerli ve bu anlamda evrensel ölçütler değil, sadece insana ait, insan-bağımlı, insan kaynaklı kısacası insana göreli şeylerdir.” (Doğan Özlem, *Etik/Ahlak Felsefesi*, İnkılap, 2004, s. 19). Protagoras, “Üşüyen için rüzgar soğuk, üşümeyen için soğuk değildir” demişti. Neyin değerli, neyin değersiz olduğu da, böylece insanına göre değişebilmektedir. Bu saptama, “evrensel değerlerden” söz edilemeyeceğini de örtük olarak içermektedir. (Doğan Özlem, a. g. e., s. 20).

Soruna birazcık felsefi-akademik eğitim açısından bakacak olursak, başlangıçta şöyle kısa bir sınıflamadan bahsedebiliriz ki, sonra sözünü edeceklerimiz kafalarda bir yere otursun: “En yüksek iyi” problemini etiğin en temel problemi sayan etik tip-

lerini mutlulukçu etik ve yarar etiği olarak göreceğiz. Özellikle mutlulukçu etikler, etik tarihinin en yaygın etikleri olarak, kendi aralarında kollara ayrılırlar. Doğru eylem problemini başat sayan ve etik tarihinde kendi türünün tek örneği olan Kant etiği ise ödev etiği (deontolojik etik) adı altında ele alınır. Son olarak, istenç (irade) özgürlüğü problemini başat kılan etik tiplerini ise belirlenimci (determinist) etik, değer etiği ve özgürlük etiği alt tipleri halinde görürüz. (Doğan Özlem, a. g. e., s. 40).

Sözgelimi Sokrates'in ahlak öğretisi mutlulukçu bir öğretilerdir. En yüksek iyi mutluluğa ulaşmaktır. Mutluluğa bilgiyle, bilgelikle, erdemlerle ulaşılır. Ahlaksal yaşamın doğal yaşama uygun olması gerektiğini savunur Sokrates. (Doğan Özlem, a. g. e., s. 42). "Sokrates ve Platon'un felsefe tarihinde etik evrenselciliğin (üniversalizm) temsilcileri oldukları görülür." (Doğan Özlem, a. g. e., s. 20). Yani onlara göre sofistlerin savunduğu gibi her duruma, her ortama, her insana göre değişen ahlaki ilkeler yoktur, doğrular herkes için her ortamda ortaktır.

Platon, "Her şeyin ölçüsü Tanrı'dır" diyerek, "iyi"yi ideal bir alana taşıyacak ve onu bir "idea" olarak mutlaklaştıracaktır. "İyi" böylece kendisinden pay alınan, eylem sırasında kendisine yönelinen, insan üstü bir konuma yükseltilmiş olur. Bu, en kesin biçimiyle "Tanrı iyidir" önermesinde ifadesini bulur ve daha sonra Hristiyanlık ve İslam gibi tektanrılı dinlerin geliştirdikleri hemen tüm ahlak öğretilerine de kaynaklık eder. (Doğan Özlem, a. g. e. s. 21). Platon'da, "iyi", "varlık"ın en büyük yetkinliğidir. Bu dünyada yaşadıklarımız, gördüklerimiz aslında bir hayaldir, yokluktur, gerçek "varlık"ın kopyası, hayalidir. Bu öğretilerde erdem, bir işlevi yerine getirme yeterliliği, becerisi, kapasitesidir. Erdem, bir şeyin, bir organizmanın kendi işlevini gerçekleştirmesiyle belirir. Ruhun parçaları arasında denge ve uyum

sağlama da erdemle ilgilidir. Ruhun her bir parçasının işlevselliğini sağlayan erdemler vardır. Örneğin istek, arzu ve iştahların bulunduğu parça için temel erdem ölçülülüktür. Bu erdem istek ve arzulara aşırıya kaçmama, ölçüyü kaçırmama, yapay gereksinimleri bastırıp gerçek gereksinimleri karşılama yeterliliği ve becerisidir. O nedenle ölçülülük erdemi aynı zamanda kendini kontrol erdemi, özdenetim olarak adlandırılabilir. "Bu erdem anlayışıyla Platon, mutluluğu zevkperestliğe dönüşmüş hazcılıkta bulan bazı kirene okulu filozoflarına da, mutluluğu dünyaya sırt çevirmek, her türlü hazdan kaçınmakta bulan kiniklere de karşıdır." (Doğan Özlem, a. g. e., s. 48).

Platon da Herakleitos gibi toplumun büyük çoğunluğunun erdemlerden uzak yaşadığını, ahlaklı davranma kapasitelerinin bulunmadığını ve bu yüzden yönetilmeye muhtaç olduklarını düşünür. O konuda Herakleitos'tan da seçkincidir ve *Devlet* adlı yapıtında tarihin ilk ütöpik cumhuriyet modelini ortaya koyar. Platon sistemi bir yanından bakıldığında ilk ütöpik komünizm, bir yanından bakıldığında ilk faşizm modelidir. Onun düzeninde çocuklar ve kadınlar dahil olmak üzere her insan ortaklaşa olarak topluma aittir ve özel mülkiyet yoktur. Çünkü çocukların kendi biyolojik ana-babalarına ait olmaları, beraberinde adam kayırmayı, ayrıcalığı getirecektir ve o da yöneticilerin, askerlerin en yetkinler arasından seçilmesi ilkesinin altını oyacaktır. Devleti idare edenler en akıllı ve bilgili filozoflar arasından, askerler ise en cesaretli ve güçlüler arasından seçilir ve ona uygun yetiştirilirler. Parantez açarak kaydetmeliyim, insana ne kadar uyar, gerçekleştirme şansı nedir bilemiyorum, ama bu sistem bana göre de ideal bir sistemdir. Gerçi Platon *Devlet*'te ileri sürdüğü bazı görüşlerini sonradan değiştirir. Örneğin *Yasalar* adlı yapıtında ailenin ve mülkiyetin ortak paylaşımı görüşünden vazgeçer. (Ay-

han Aydın, *Düşünce Tarihi Ve İnsan Doğası*, Alfa, 2000, s. 15).

"Kendi ahlak öğretisinde Aristoteles, büyük ölçüde hocası Platon'u izler. Bu demektir ki, onun öğretisi de erekselci (finalist) ve rasyonalist bir öğretimdir. Fakat o hocası gibi bir idealar dünyasının varlığını kabul etmez ve dolayısıyla ahlak öğretisini de soyut bir insan ideasına değil, metafiziksel ön kabullere yaslanmış olsa da, somut insana, dünya ve çevresiyle ilişki içindeki insana dayandırır." (Doğan Özlem, a. g. e., s. 50). Aristoteles'e göre erdem, ruhun akıllı parçasının etkinliğinde insanın işlevlerini en iyi şekillerde yerine getirme halidir. Aklın teorik ve pratik iki boyutu olduğuna göre, teorik akla uygun düşen erdemler olarak "dianoetik erdemler"den ve pratik akla uygun düşen erdemler olarak da "ahlaksal erdemler" veya "eudaimonik erdemler"den söz etmemiz gerekir. Dianoetik erdemler teorik bilgelik veya sophia ile belirlenen, felsefeyle, bilim ve sanatla uğraşan, kendilerine ezeli-ebedi nesneleri, en yüksek varlıkları, ilk ilkelere konu edinen ruhun erdemleridir. İnsanı en yüksek düzeyde gerçekleştiren, ona en büyük mutluluğu sağlayan, insan varlığını mutlak bir temaşa veya tefekkür içinde bulunan Tanrı'ya en fazla yaklaştıran bu erdemler, ahlaksal erdemlerden çok daha üstündürler. Ahlaksal erdemlerse pratik aklın ürünü olup, ruhun arzu, istek ve iştahla belirlenen akıldışı parçasını veya ruhun hayvansal düzeyini denetim altına alması ve ona yol göstermesi için gereklidirler. Bu erdemler, insanın kendisini filozof veya bilim insanı olarak gerçekleştirmesini değil de, sorumlu ve karakter sahibi bir varlık olarak gelişmesini sağlarlar. (Doğan Özlem, a. g. e., s. 53).

Aristoteles de Herakleitos'un izinden giderek erdemli yaşam için ölçülülüğün önemini vurgular ve bu görüşünü ayrıntılı biçimde kuramlaştırır. Onda "altın orta" kavramı vardır. Her şeyde orta-

yı bulmak, ölçülülüğü yakalamak. Örneğin cesaret erdemi, korkaklıkla delicesine atılganlığın ortasında bir yerdedir. Eli açıklık da müsriflikle cimrilik arasında uygun bir ölçüdedir. Aristoteles'e göre insanın mutluluğu, kendini Tanrı'ya yaklaştırmasına bağlıdır.

1. Taş

Her zaman var olsa da Logos
insanlar kavrayamıyorlar onu
duymadan önce de
bir kez duyduktan sonra da

Her şey bu Logos'a göre
olup bitse de
insanlar
hiçbir şey yaşamamış gibiler

Benim
her şeyi
doğasına göre ayırarak
ve nasıl olduğunu göstererek
açıkladığım
sözler
işlerde bile

Ötekilerse
bilmiyorlar yaptıklarını uyanıkken
uykudayken yaptıklarını
unuttukları gibi

Demek
izlemeli
ortak olanı

Ortak olsa da Logos
çoğunluk yaşar
kendine özgü
düşüncesi varmış gibi

Herakleitos, a. g. e., s. 13-14.

Platon gibi Aristoteles de, devletin, insanların mutluluğu için kurulduğu inancını taşır. Yine araya girerek fikrimi belirteyim: Devletin aslen insanların, toplumun yararı için kurulduğu fikri eski düşünürlerin neredeyse tamamının bir saplantısıdır. Sonraki düşünürlerin ve çağdaş düşünürlerin de büyük çoğunluğunun... Devletin ilk bakışta veya pratikte böyle bir yönü, işlevi elbette vardır; ama burada Marx'ın dehası ortaya çıkıyor. İlk kez o, devletin sınıflı toplumlarda hakim sınıfın yönetimini sürdürbilmek için kurduğu bir örgüt olduğunu kesin bir biçimde ortaya koymuştur ki, bana göre de gerçek bundan başka bir şey değildir. Devletin sosyal organizasyonlar yürüten ve bireylerin hakkını hukukunu koruyan "uygar" yönü, onun silahlı güçleriyle, mahkemeleri ve ceza sistemiyle, iktidarı ve özel mülkiyeti koruyan mekanizmalarıyla asıl yapı ve işlevini geçersiz kılmaz, ama onu gizlemeye yarar.

Gelelim bireyci ahlak anlayışlarına. Kinik okulun kurucusu Antisthenes'e göre bilgi, ahlaklı yaşam için bir temel değil, araçtır. Mutlu olmak için tam bir aldırmazlık içinde olmak gerekir. Hem acıya hem sevince karşı. Bunu sağlayacak iç disiplin çilekeşlikten ve inzivadan geçer. Dış etkiler, herkesin içinde yaşa-

ma, ister istemez onlardan etkilenmeyi getirir. (Doğan Özlem, a. g. e., s. 58). Stoacılar kendi ahlak öğretilerinin temelini “doğa ile uyum içinde yaşamak” olarak belirlemişlerdi. Stoacı bilgelige, tevekkül, özgecilik, alçak gönüllülük yolundan varılır. Stoacı Epiktetos irade (istenç) kavramını etiğe sokar. Ona göre irade-den bağımsız bir “iyi” ve “kötü”den söz edilemez. İnsan dünya denen tiyatro sahnesinde sadece bir oyuncudur. Oyunu o yazmamıştır, rolünü kendi belirlememiştir. Onun rolü Tanrı ya da “kozmos”a egemen olan ilke tarafından belirlenmiştir. O sadece kendi arzu ve tutkularını akıl yoluyla denetleyebilir, mutluluğun kaynağı olan bağımsızlığını da böyle elde edebilir. (Doğan Özlem, a. g. e., s. 61-62). Varoluşçu felsefeye ne kadar benziyor değil mi? Stoacıların, intiharı, erdemli insanın bir çıkış yolu gibi görmeleri bile varoluşçuların yaklaşımının kaynağı sayılır.

YAZAR

Bu Epiktetos şu çok sözü edilen kısa hikayenin kahramanı değil mi? Acımasız bir efendinin elindeymiş köle Epiktetos. Adam durmadan buna eziyet edermiş. Bir gün işkence aletine bacağına sokmuş büküyormuş. Uyarmış Epiktetos, “Daha fazla zorlama kıracaksın” Adam biraz daha zorlamış, bacak kırılmış. Epiktetos “Kırıldı işte bak!” demekle yetinmiş. Hieropolis’ten, bizim Denizli’den Epiktetos. **Herakleitos nasıl insan zekasının sınırına dayanmışsa, yine bir Anadolu Epiktetos da insan ahlakının sınırına dayanmış.**

DÜŞÜNÜR

İyi bir saptama. Bahsettiğim o, evet ta kendisi. Sonradan çok saygın, iyi bilinen bir filozof olmuş. Stoacı. Stoacılar da kinikle-

rin bir bölümü gibi, insanın hem acıya hem hazza karşı tam bir aldırmazlık gösterebildiğinde kendini yönetme bilinci kazanabileceğini iddia ederler. Ayrıca stoacılar insanlar arasında hiçbir nedenle eşitsizliğin kabul edilemeyeceği görüşündedirler. (Ayhan Aydın, a. g. e., s. 7).

Biraz da Doğuya ve kendimize bakalım: Hint geleneğinde tek dine inanma zorunluluk olarak gösterilir, oysa Çin geleneğinde doğruya giden yolların farklı olabileceği baştan kabullenilir; insan bu yollardan birini seçebileceği gibi, aynı zamanda birkaçını birden de seçebilir. Doğu insanı genellikle “ya şu ya da bu” anlayışında değildir, “hem o hem de bu” anlayışına yatkındır. (Ayhan Aydın, a. g. e., s. 62). Post-modernistlerin Doğu sempatisi işte kökenini buralardan alır.

Bizden birine, Yunus Emre’ye göre, “İnsanın kendini inşa etmesinde başvurabileceği tek kaynak, Tanrı sevgisi ile yoğrulmuş olan bilme aşkıdır. Kendini bilme. Evreni ve Tanrı’yı anlama amacına yönelik tüm yaşamsal etkinlikleri tanımlamakta ve hayatın amacını oluşturmaktadır. Yunus bu konudaki düşüncelerini temiz Türkçesi ve akıcı anlatımıyla şöyle yansıtmaktadır:” (Ayhan Aydın, a. g. e., s.103).

İlim ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsin bu nice okumaktır?

Burada birkaç şey söylemek istiyorum. Gerçi uzun süredir çok şey söylüyorum ya, affınıza sığınıyorum, fakat şurası hakikaten önemli: Hani çoklarının ağzında sakız bayat bir deyiş vardır. Biri, birileri bir edepsizlik yapar, saldırır, küfreder falan; olayı yorumlayan “aklı başında” insanlar, “ha o iş mi, o bir –birkaç– kendini

bilmezin işidir" derler. "Kendini bilmek" ne demektir hakikaten? Yunus'un sözünü ettiği kendini bilmek tasavvuftaki özdür. İnsan kendinin Tann'nın bir parçası olduğunu hiç aklından çıkarmasın; ona uygun, o sorumluluk bilinciyle davransın. Gizil gücünün, ermesi gereken, erebileceği düzeyin ayırımına varsın. Hayvansı, terbiyesiz yanını da bilsin ve onunla sürekli mücadele etsin. Yoksa, "kendini bilmek" uslu uslu oturmak değildir her zaman, tek kendini bilmeme göstergesi de aleni itlik yapmak değildir.

PSİKİYATRİST

Bayat söz deyince aklıma geldi, bir de "karıncayı bile incitmez" lafı vardır. Ben de onu hiç tutmam. Şimdi iyilik belirtisi mi bu? Karıncayı incitmek mi gerekiyor? Hem açıkça kışkırtıcı bir söz bu. Karıncalar psikopatlarla hedef gösteriliyor!

DÜŞÜNÜR

Konuyu sulandırmayınız lütfen. Sıkıldınız galiba! Azıcık sabırlı olmayı öğrenin, rica edeceğim. Ben devam ediyorum. Nerede kalmıştık...

Evet Yunus'tan bahsediyorduk. Az önceki şiirde, okumanın, bilgilenmenin bir hedefi, bir yararı olmak lazım gelir ya, Yunus aynı zamanda buna işaret ediyor. O devirde de okuyan, bilen, ama yalnız kendileri için, kendi yararları için bu bilgileri kullanan ulular, hocalar çokmuş.

Cennet cennet dedikleri
 Birkaç köşkle birkaç huri
 İsteyene ver sen onu
 Bana seni gerek seni

Burada da mana şudur: Ben bir şey beklediğimden, ödül kazanma gayesiyle “iyi” davranmıyorum. Asıl olanı, gerçekleşme amacımı bildiğimden, içimden büyük amaca hizmetten başka bir şey gelmediğinden, gönüllü ve bilinçli olarak böyle davranıyorum. Az sonra göreceğiz, Kant’ın gerçek ahlak saydığı düzey budur. Yani hoşla gittiği, görev veya zorunluluk gösterildiği ya da karşılığında bir şey beklendiği için seçilen yol değil, özgür bilinçle seçilen yol.

Etikte temel problemler iyi veya en yüksek iyi problemi, doğru eylem problemi, irade özgürlüğü problemidir. “En yüksek iyi” stoacılar göre doğaya uygun yaşama, kirene okuluna göre acıdan kurtulup olabildiğince haz duyma, sofistlere göre ise yarardır.

Ahlaklılığın kökeni Kant’a göre insan aklındadır ve eylemi doğru eylem kılan tek şey “otonomi”dir. Doğal gereksinimlerin veya toplu halde yaşamanın gereklerinin yerine getirilmesinde genellikle bir ottonomi söz konusu olamayacağından, eylemlerimizin büyük bir bölümü, Kantçı etik açısından ahlaksal sayılmazlar. (Doğan Özlem, a. g. e., s. 34). Kant’ın ödev etiği, insanın tinsel yanından yola çıkar. Tinselci antropolojik temellendirmeyi gerçekleştirir. Doğalcı antropolojik temellendirmeyi reddeder. Çünkü ona göre önceki tüm etik öğretilerde insan doğal bir varlığa, bir yerde hayvana indirgenmiştir. Oysa insan aynı zamanda tinsel bir varlıktır, ahlak duygusu bu tinsellikten doğar. İnsan tinsel bir varlık olarak ahlaksal yaşamı, doğanın içinde, ama doğal yanından nispeten bağımsız olarak özgürce, kendine ait bir dünya olarak kurar. (Doğan Özlem, a. g. e., s. 29). Kant’a göre “doğal eğilim, güdü ve itkilerle, psişik motiflerle ve toplumsal alışkanlıklarla, irdelenmeksizin benimsenmiş ve içsenmiş, kemikleşmiş törelere uyarak yapılan eylemler hiçbir şekilde moralite taşımazlar.” (Doğan Özlem, a. g. e., s. 71). Gerçek ahlak

otonom, bağımsız insanın kendi iradesiyle seçtiği doğrulardır ona göre. Ahlak doğada bulunmaz, doğal yaşamda bulunmaz, akıl ürünüdür. "Aklını kullanma cesareti göster!" İnsan, özgür iradesiyle doğru işler yapıyorsa (niyeti buysa) ancak böyle bir davranış ahlaklı bir davranıştır. Ahlaklı davranış görev değildir, ödevdir. Kendi kendimize üstlendiğimiz buyruklardır, onu görevden ayıran budur.

Max Scheler, Kant'ı ahlaklılığın temelini akılda bulduğu ve dolayısıyla etiği mantığa ve epistemolojiye indirgediği için eleştirir. Ahlaklılık aynı zamanda bir duygu işidir ve bir şeyi istemek için o yönde duygulanmak gerekir. Ona göre insan değer koymaz, değerleri hazır bulur. Değerin arkasından gider ve onu gerçekleştirmeye çalışır. Değerler insan istencinden bağımsızdırlar. İstenç ancak değeri gerçekleştirme etkinliğinde belirir. İnsanı doğal varlık olmanın ötesinde tinsel varlık yapan da işte budur. (Doğan Özlem, a. g. e., s. 85).

Kant'tan önce Machiavelli'den biraz söz etmem gerekirdi. Burjuvazinin tarih sahnesinde ortaya çıkışıyla ahlak anlayışları da bireycileşmeye başladı. Gerçi antik çağda bile bireyci ahlak öğretileri bulunuyordu; kinizm, sofizm, stoacılık gibi; ama etğin toplumsal yaşamla bağı hâlâ çok güçlüydü. Platon nasıl ideal devlet şeması çizmişse, Machiavelli de ideal burjuva devletin ilk göstergelerini verecek biçimde ideal monarşik devletin nasıl olması gerektiğini göstermeye çalışmıştı. İsteddiği şey, Avrupa'nın, özellikle İtalya'nın, küçük, birbiriyle çatışan çok sayıda zayıf prenslikleri yerine güçlü bir devletin kurulmasıydı. O yolda iyi bir hükümdar, yönetici nasıl davranır, bunun kuramını ortaya koyuyordu. Son derece açık sözlü ve aşırı yararcıydı öğretisi, başka bir deyişle siyasi ahlaksızlığın bir başyapıtı. Ama genellikle saygısızlıkla karşılaşması ve o şekilde anımsanması bir

yana, gerçekten hakkı teslim edilmemiş büyük bir düşünürdü üstat. Çağından sonraki tüm devlet yöneticileri, politikacılar, onu okusalar da okumasalar da büyük oranda onun tarif ettiği reçeteleri uyguladılar. Örneğin kutu içine aldığımı ya da şimdi aktaracağımı hemen tüm politikacılar harfi harfine uygulamaktadırlar: "Becerebilirsen cömert ve dürüst görün, fakat asla böyle olma. Çünkü iyi olmanın sonu yoktur. Verebildiklerin veremediklerinin yanında devede kulak kalır."

Dikkatlerden kaçan bir gerçek de şuydu: O zaman Osmanlı çok güçlüydü ve giderek güçleniyordu. Avrupa'daki pek çok düşünen insan Osmanlı'ya özeniyor, ondan bir şeyler öğrenmeye bakıyorlardı. Machiavelli de besbelli Osmanlı üstüne çok şey duymuştu, okumuştur ki, önerdiği yol ve yöntemlerden bir bölümü zaten Osmanlı yöneticilerince uygulanmaktaydı.

Yararcı etikte "iyi" denen şey, insanlara, diğer insanlarla ilişkileri içinde yarar getiren şeydir, J. S. Mill'e göre. (Doğan Özlem, a. g. e., s. 28). Burjuva yararcılığında, "yarar"dan kastedilen, bireyin yararıyla toplumun yararını en iyi biçimde özdeşleştirme, birleştirme söylemi ya da amacıdır. Bireysel mutlulukla toplumun genel iyiliğini bağdaştırabilmek etigin temel problemidir yararcılar ve J. S. Mill için.

Machiavelli'den

Çok az sayıda insan yalancı erdem görüntüsünün arkasındaki egemenin kötü kişiliğini fark edebilir. Fakat bu tür insanlar hem sayıların azlığı hem de egemeni koruyan yasa, düzen, polis, asker gibi güçlerden çekindikleri için, başkaldıramazlar. Ayrıca hepsinden önemlisi halkın büyük çoğunluğu kendileri de yalancı ve düzenbaz olduğu için, hü-

kümdara bağılıdır. Bu yüzden hükümdar halka uygun gördüğü her sözü verebilir. Ama bunları asla yerine getirmek zorunda değildir. Çünkü ahmak halk her zaman özürleri kabul etmeye hazırdır. Gerçekle yüzleşemeyeceklerine göre her defasında yeni sözler verilebilir ve uyduruk özürlerle bunlar unutturulabilir. Aslında fırsatçı ve fesat olan halk, unutmaya ve yeni yalanları dinlemeye dünden hazırdır.

Niccolo Machiavelli, aktaran: Ayhan Aydın,
a. g. e., s. 111.

Eleştirel etik, analitik (çözümleyici) etik veya meta etik gibi güncel adlarla anılan etik içi ekoller de ortaya çıkmıştır. Etik problemler karşısında, herhangi bir kurama bağlı kalmadan, mevcut kuramlara aynı mesafede, tarafsız tavır almayı savlayan anlayışlardır. Bu yönde fikir yürüten etikçilerde ortak sayılabilecek çıkış noktalarını Doğan Özlem şöyle anlatıyor: “Tüm etikler normatiftirler. Ne var ki, tam da normatif olmaları bakımından, kendi ilkelerinin evrensel olduğunu ne kadar iddia ederlerse etsinler, evrensel olamazlar; çünkü her normun ait olduğu etiğe göre ve bu etiği benimsemiş olanlar için bir geçerliliği olabilir. Yararcı etiğin normlarını deontolojik etik, deontolojik etiğin normlarını mutlulukçu etik reddeder vd. Bu demektir ki, genelde, herhangi bir etik kendi normlarının evrenselliğini ne kadar ileri sürmüş olursa olsun, tam da bu nedenle, yani ortada aynı konuda birden fazla evrensellik iddiasının mevcudiyeti nedeniyle, evrensel olamaz. Bunu saptamış olmakla bir evrensel etiğin olamayacağını da saptamış oluruz. Eleştirel etiğin bize sağladığı ilk ve en önemli saptama budur. Bu, geleneksel etik relativizm—etik evrenselcilik/mutlakçılık tartışmasında relativistlerin haklı

olduklarını gösterir. (...) Anglo-Sakson dünyasında yaygın olan deneyimci epistemolojinin 20. yüzyıldaki bir uzantısı olan neopozitivist bilgi anlayışı, analitik felsefe ve dil, çözümleyici felsefe ve yeniçağın deneyimci epistemolojisi ile koştur bir gelişime sahip olan geleneksel yararçı/pragmatist etik tipinin yandaşları, 20. yüzyılda bir çözümlemeci etik geliştirmişlerdir. Onlara göre, kendisi herhangi bir etik önermeyen, fakat etikleri ele alıp çözümlemesi dolayısıyla, tüm etikler karşısında tarafsız kalan ve bu nedenle onların üstünde bulunan böyle bir çözümlemeci etik, aynı zamanda bir meta etik olarak da adlandırılmalıdır.” (Doğan Özlem, a. g. e., s. 141-142).

Örneğin, eleştirel etikçi A. J. Ayer’in “Etik’in Duygusal Kuramı”na göre, “...etik kavramların kaynağı olarak geriye tek bir kaynak kalıyor: Duygular. Etik kavramlar, aslında kavram değildirler veya sözde kavramlardır. Bunun gibi, etik önermeler de, aslında önerme değildirler, çünkü ne doğru ne yanlışlar. Esasından etik kavramlar kavram değil, duygu belirten sözcüklerdir. Bu sözcükler duygu belirttikleri kadar, başkalarının da duygularını uyandıran, etkileyen, yönlendiren bir buyuruculuk işlevine sahiptirler. Onlar duyguları dile getirdikleri, birer duygu anlatımı oldukları için, asla olgusal doğruluk-olgusal yanlışlık kategorileri bağlamında ele alınamazlar. (...) Etik içi tartışmalar asla bir sonuca varamayan tartışmalardır. Çünkü burada tartışılan şeyler olgular ve olgu kavramları değil, duygular ve duygu sözcükleridir. Yine bu yüzden etik içi tartışmalar, ancak, tartışan kişilerin aynı duyguları paylaşmaları halinde kesilebilir. (...) Yapılabilecek olan tek şey, kişilerin ve toplumların olgusal olarak saptanabilir olan ahlaksal alışkanlıklarını ve bunların nedenlerini araştırıp sergilemektir, ki bu da felsefenin değil, bilimlerin, sosyal bilimlerin işidir. Öyle ki etik, psikoloji ve sosyolojinin bir kolu, bir alt dalı ha-

line getirilmelidir.” (Doğan Özlem, a. g. e., s. 146-147).

Birkaç sözcükle bahsi geçen anlayışı özetleyecek olursak; eleştirel etikçilerin tutumu, tarafsız ol, bir şey önerme, sadece incele, çözümle, sergile, tutumudur. Uzun alıntılar yaptığım Doğan Özlem, kişisel olarak bu anlayışa temelden karşıdır. Ne var ki, söz konusu eğilimi, özellikle yakın tarihteki biçimleriyle post-modernist olarak değil, pozitivist olarak görmesi de ilginçtir. Çünkü bahsi geçen duruş özellikleri aslında tam da post-modern ideolojiye uygundur. Etigin duygusal teorisi, R. M. Hare'nin ahlak mantıkçılığı, meta etikçilik (yani tüm etik görüşleri bir arada inceleyip belirgin sonuçlar çıkarma iddiasında bulunmadan karşılaştırma) tam da post-modern dönemin yaklaşımına uyar. İlk bu yaklaşım, Marx'ın vurguladığı, birçok bilim insanının kabul ettiği etik görecelilik, yani ahlak kurallarının zamana, yere, ortama, kişiye göre büyük değişiklikler göstermesi gerçeğinin kabulünden başka bir şey değilmiş gibi görünür. Ancak kazın ayağı öyle değildir. Oraya kadar gelip kalsa faydası bile dokunabilecek bu görüş, aşama aşama, tüm etik kavramların, ahlaki duruşların boş ve gereksiz olduğu sonucuna kadar götürülür. Tam da günümüzdeki egemen ideolojinin çıkarı ve istemi doğrultusunda. Doğan Özlem kendi hesabına bu tavra karşı olduğunu açıklıkla ifade eder. Onun savunduğu ise bir ortonomi etiği, Kantçı felsefe ve duruşa daha yakın bir ortonomi etiğidir. Aslında ortonomi etiği dediği de bir tür klasik akademik seçmeciliktir. Tüm öğretilerden bir şey almak ve toplumdaki tüm grupların ortak değerlerde birleşmeye çalışması. İyi niyetli, ama gayet belirsiz, tartışılan sorunlara fazla katkı sağlamayacak bir yaklaşım.

Günümüz düşünürlerinden de kısa bir taramaya giriştim. Daha önce sözünü ettiğim Badiou, genelde etik diye bir şey olmayacağını, sadece tekil hakikatlerin etiği, dolayısıyla tikel bir

duruma özgü bir etiğin olabileceğini savunduğu için “durum” kavramına önem verir (Alain Badiou, a. g. e., s. 13). Bu nokta önemlidir, ilk bölümde sözünü etmiştik, vurgulanmalıdır. Bence de etikte en önemli ilke, genel ilkelerden vazgeçmeksizin her olguyu, her kişiliği tikel olarak ele almaktır. İki insan aynı eylemi yapabilir; onların niyetleri eğer farklıysa, biri iyi öteki de kötü yapmış olur.” (Petrus Abelardus, *Bir Mutsuzluk Öyküsü*, çev. Betül Çotuksöken, Remzi Kitabevi, 1998, s. 174).

Devam edelim. Düşünüre göre, gerçekte etiğin ödediği bedel, hazmı güç bir muhafazakarlıktır. Etik insan anlayışı, temelinin ya biyolojik (kurban imgeleri) ya da “Batılı” (silahlı velinimetlerin kendinden memnuniyeti) olmasının yanı sıra, imkanlara dair her türlü geniş, olumlu bakış açısını yasaklamaktadır. Burada övülen şey, etiğin meşrulaştırdığı şey, aslında mahut “Batı”nın mülklerini muhafaza etmesidir. Etik işte tam da bu mülklerden (maddi, ama aynı zamanda manevi varlıklarından) kalkarak, “kötü”nün, bir anlamda sadece kendisinin sahip olmadığı ve yararlanmadığı şey olduğunu belirler. Ama ölümsüz sıfatıyla insan, hesaplanmayan ve mülk edinilemeyen üzerinde ayakta kalır. Onun iyiyi hayal etmesini, kolektif güçlerini ona adamasını, bilinmeyen imkanları gerçekleştirmek için çabalamasını, olandan radikal biçimde koparak olabileceği düşünmesini yasaklamak, ona insanlığı yasaklamak demektir. Ona göre, ideolojik “etik” çerçevesini reddetmeli ve olumsuz kurban-insan tanımına hiçbir şekilde taviz vermemeliyiz. Bu çerçeve, insanı basit, ölümlü hayvanla eşitler, rahatsız edici bir muhafazakarlığın semptomudur.

Bence de güzel ve yerinde saptamalar. Ne ki, Badiou, Lacan’ın izindedir, ondan ilham almıştır. Lacan’ın “arzundan vazgeçme” düsturu onun için etik alanında çok önemlidir. Badiou da bir dediğini öteki dediğiyle inkar eden düşünürler kervanının

dan ayırlamamıştır. Kanımca insan budur ve en iyi düşünürler de bu durumdadır. Böylesi düşünürler küçük bir çaputla bedenlerini örtmeye çalışan gariplere benzerler. Sırtlarını kapamak istediklerinde kışları açılır, kışlarını kapadıklarında belleri görünür. Badiou'nun Lacancılığı bence büyük bir sakatlıktır. Bu sloganı, yani "arzundan vazgeçme!"yi olumlu yorumlayabiliriz, cesaretli ol, doğrularına, inançlarına sadık kal, yönünde. Nitekim Badiou'nun anlayışında bu sadakat ve kararlılığın gerçekten takdire değer görüldüğü pek çok yerde yinelenir. Ama ya inanç yanlışsa, arzu sapkınsa? Yine nitekim, Lacan'ın birçok izleyicisi o düsturu "edepsizlikten vazgeçme!" diye algılar, yorumlar.

Badiou, en geçerli etik olarak "hakikatler etiği"ni savunur ve pek çok benzeri gibi belirsizlik içinde, yoğun bir sis içinde kaybolur. Belki kendi bilmektedir nereye gittiğini, ama onu izleyebilenlere aşk olsun. Ona göre, "iyi" mevcut bilgilerimizde delik açandır, şimdiki hakikatlerimize yeni hakikatler ekleyendir. "Kötü" ise hakikatmiş gibi görünüp hakikati taklit eden, yeni hiçbir şey katmayandır. Nazizmi kötüye tipik bir örnek olarak sunar.

Badiou'ya göre, özgürleştirici siyaset her zaman, tam da durum içerisinden bakıldığında imkansız olduğu ilan edilen şeyi mümkün göstermekten ibarettir. (Alain Badiou, a. g. e., s. 119). Ütopyacılığı, direngenliği, hattâ macerayı teşvik eden bir düşünce. Fakat her türlü radikal siyaset, hattâ her türlü siyaset bunu yapmaya çalışmıyor mu? Oysa araçları birbirine benzese de gösterdikleri amaçlar ne kadar farklıdır. Özetle, Badiou'da savunulan temel etik nitelikler, feraset (taklitlere kanma!), cesaret (vazgeçme!) ve itidal (bütünlük aşırılığına kapılma!)dır.

Tüm durumları tekilliği içinde incele ve öyle karar ver, önermesi bana yakın geliyor. Aslında düşün tarihinde o da yeni bir şey değildir; az önce sözünü ettik. Ama Badiou bu önerisine kar-

şın evrenselci bir etik önerme iddiasındadır Doğrudur, her olguyu ve kişiyi ayrı değerlendirme ilkesiyle, evrenselci bir etik dizge kabul etme ısrarı birbiriyle çelişmez. Aksine doğru bir zemindeyse birbirini tamamlar. Badiou'nun "ötekini" tanıma gayretinden, ötekinin hakkını savunma çabasından vazgeç; aynıyı tanı, aynıyı irdele, ilkesi de ilginçtir ve bana o da doğru geliyor.

Baudrillard'dan bir alıntı yapayım. Sadece bir alıntı. Bu yazar ve bunun gibiler üstüne ilerde biraz tartışmayı düşünüyorum. Bizim memlekette de onun gibiler, onun izinden gidenler var. Adamın bütün işi zekice ve uç saptamalar yapmak. Ama tüm saptamalar kötüyü eleştiri zannı ve keyfi uyandırırken, içten içe kötüyü kutsuyor ve onu kaçınılmazlık olarak gösteriyor. Hadi onu da kabul ettik diyelim; herkesin, her şeyin kötü olduğunu kafalara yerleştiriyor. Herkes ve her şey kötüyse, iyi için mücadeleye ne gerek var! Neyse o noktada doluyum, içimdekileri sonra boşaltırım. Adam şunları söylüyor:

"İçinde bulunduğumuz güncel durumu nitelemek gerekseydi, bir orji sonrası hali derdim. (Orji: Sefahat, aşırı düşkünlük... K.A.) Orji, tam da modernliğin patladığı andır: Politik özgürleşme, cinsel özgürleşme, üretici güçlerin özgürleşmesi, kadının, çocuğun, bilinçdışı itkilerin özgürleşmesi, sanatın özgürleşmesi. Tüm temsil ve karşı-temsil modellerinin göklere çıkarılması. Bu tam bir orjidir; gerçeğin, ussalın, cinselin, eleştirel ve karşı-eleştirelin, büyümenin ve büyüme krizinin orjisidir. Nesne, gösterge, ileti, ideoloji ve zevklere ilişkin her türlü sanal üretim ve aşırı üretim yollarını katettik. Şimdi her şey özgür, kartlar açıldı ve hep birlikte asıl sorunla karşı karşıyayız: ORJİ BİTTİ, ŞİMDİ NE YAPACAĞIZ?" (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 9-10). "Aslında devrim her yerde gerçekleşti, ama hiç beklendiği gibi değil." (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 10). "Yine mikro fiziğe benzer bir durum

bu: Güzel ya da çirkin, doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü terimleriyle değerlendirme yapmak, bir parçacığın hızını ve bulunduğu yeri aynı anda ölçmek kadar olanaksızdır. İyi, artık kötünün karşıtı değildir; hiçbir şey apsisler ve ordinatlar halinde düzenlenemez artık. Her tanecik kendi yörüngesini izler, her değer ya da değer parçası simülasyon göğünde bir an parlar, sonra diğer parçacıkların yoluyla ender olarak kesişen eğri bir çizgi boyunca boşlukta kaybolur. Fraktal değer şemasının ta kendisidir bu; kültürümüzün de güncel şemasıdır.” (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 12) “Cinsel, politik ya da estetik alanda belirleyici bir ilkeyi kavramamız artık olanaksızdır.” (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 16).

Bir alıntı dedim ama, herif olguları öyle güzel betimliyor ki, duramadım. Baudrillard’ın metinlerinde “artık” sözcüğü çok fazla geçer. Buna dikkat edin, üstünde konuşacağız.

Şimdi başka bir ilginç düşünürden söz edeceğim. Alasdair MacIntyre’dan. Günümüz felsefesi öyle açmaz içinde ki, insanlar yeni bir şey bulamayınca geçmişe koşuyorlar. Küçümsenecek bir tavır da değil üstelik. Kadim düşünürlerin bugünkülerden fazlaları çok, eksikleri az. Bit pazarına rahmet yağıyor

“MacIntyre’ın hem ahlak felsefesinin, hem de erdemlerin günümüzdeki ahvaline ilişkin çizdiği tablo tüyler ürpertici. **İnsanlar ahlaki pusulalarını şaşırmış; iyilik, cesaret, dürüstlük, dostluk gibi erdemlerin adı bile anılmıyor artık; üstelik uzman, terapist ve bürokratlar ordusu, daha çok tüketim, yükselme ve şöhrete ulaşabilmek için erdemlerimizden vazgeçmemiz gerektiğini vadediyor bize...** Oysa Atina meydanlarında paylaşılan ve yaşama geçirilen bir erdem nosyonu vardı; Aristoteles erdemler hakkında düşünür ve yazarken, toplumsal sahne de iyilik, cesaret, dostluk ete kemiğe bürünmüş haldeydi. İşte MacIntyre’a göre bugün ahlak felsefesini yeniden ayakları üstüne

oturtacak olan, açıkça Aristoteles'in erdem anlayışıdır. Böylesi bir felsefi geleneğin canlandırılması ise felsefe tarihinin yeniden yazılmasını gerektirir; çünkü erdem anlayışımızdan geriye, hiçbir bağlama oturmayan fragmanlar kalmıştır sadece." (Alasdair MacIntyre'in "Erdem Peşinde" adlı kitabının arka kapak yazısı)

Kıymetli yazarımız, Platoncu arkadaşınızın kulakları çınlasın. Bakın bir de Aristotelesçi çıktı karşımıza, "Amaç sorunu, değer sorunudur ve akıl, değerler söz konusu olduğunda dilsizdir; karşıt değerler arasındaki çatışma rasyonel yolla çözümlenemez; bunun yerine basit bir öneride bulunulur: Seç; partilerden, sınıflardan, milletlerden, nedenlerden, ülkülerden birini seç. Mesele bu kadar basittir. Raymond Aron, Weberci görüşü açıklarken, 'değerleri yaratan, insanların verdiği kararlardır...' der ve tekrar, 'her bireysel vicdan reddedilemez bir şeydir' ve söz konusu değerler 'temellendirilmesi katışıksız öznel olan bir seçime dayanır' görüşünü Weber'e atfeder." (Alasdair MacIntyre, *Erdem Peşinde*, çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı, 2001, s. 49).

çağdaş dünya görüşü, belki her zaman ayrıntılarda görünmese bile, özünde başat olarak Webercidir. (Alasdair MacIntyre, a. g. e., s. 166).

Adı geçen düşünüre göre, yeniçağ ve özellikle aydınlanmayla birlikte uygarlığımız yanlış bir seçim yapmıştır ve aydınlanma denilen şey aslında anti-aydınlanmadır. "Sosyal bilimciler kendilerini Comte, Mill ve Buckle'ın, Helvetius, Diderot ve Condorcet'nin ardılları olarak gördükleri içindir ki, yapıtlarını onsekiz ve ondokuzuncu yüzyılda yaşamış ustaları tarafından ortaya atılmış sorulara bir yanıt bulma girişimi gibi sunarlar. Fakat bir kez daha kabul edelim ki, parlak ve yaratıcı dönemler olarak düşünülmüş olan onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllar, aslında hiç de bizim ve onların düşündüğü gibi bir aydınlanma değil, o dö-

nemin insanının, artık sosyal bilimler alternatif bir köke bağlanamaz mıydı sorusunu soramayacağı, böylesi bir şeyi göremeyeceği kadar kendine özgü, apayrı bir karanlık dönemdi.” (Alasdair MacIntyre, a. g. e., s. 141-142).

Nietzsche, bu gerçeği ilk fark edenlerdendi ve aydınlanma filozoflarını tümünden reddetti. “Nietzsche çözüme ulaşır; aklın yerine istenci yerleştirelim ve kendimizi, kahramanlara özgü, muhteşem istenç edimleri sergileyerek, özerk ahlaksal öznelere haline getirelim.” (Alasdair MacIntyre, a. g. e., s. 173). Ne ki düşünürü göre, sonuçta Nietzsche’nin her şeye çare olarak gördüğü iradecilik de fos çıkmıştır ve ortada artık kesin bir yol ayrımı vardır bizim için: “Bu durumda felsefi ve tarihi argümanlar bir araya getirildiğinde açığa çıkan şudur: ya aydınlanma projesinin değişik biçimlerinin özlem ve hüsrânının arkasından gitmeye, ta ki elimizde yalnızca Nietzscheci teşhis ve sorunsal kalıncaya kadar devam edilmeli, ya da aydınlanmacı projenin sadece bir hata değil, ama ilk başta keşke hiç başlanmamış olsaydı denilecek bir proje olduğu kabul edilmeli. Üçüncü bir seçenek yoktur.” (Alasdair MacIntyre, a. g. e., s. 179-180).

Düşünür kadim uygarlıklara, Eski Yunan’a, Roma’ya, “heroik toplumlar” (kahramanlık toplumları) adını verir. Ona göre, heroik toplumlarda ahlaklılık ve toplumsal yapı aslında bir ve aynı şeydir. Yalnızca bir tek toplumsal bağlar kümesi vardır. Aynı bir şey olarak ahlaklılık henüz mevcut değildir.

Modern toplumların gururlandığı “değerleri seçme özgürlüğü”, kökleri nihayetinde heroik toplumlara dayanan bir geleneğin görüş açısından bakıldığında, insanlardan çok-insansal özleri yok olma noktasına gelmiş- hayaletlerin özgürlüğü olarak görülür. Platon felsefesinde bir yurttaş olarak iyi olmayanın bir insan olarak iyi olması düşünülemez.

Çelişki ve erdem siyasal ve kişisel alanların her ikisinde de bağdaşmaz ve birbirini dışlayıcıdır. Platon'un, drama sanatını çelişkiler üstünde kurulu olduğu için küçümsemesi, yasaklamak istemesi boşuna değildir. Onda erdemler tam bir bütündür. Birinin varlığı öbürlerinin varlığını zorunlu olarak beraberinde getirir. Tersi de doğrudur; bir konuda erdemsizlik, tüm konularda erdemsizlikten kaynaklanır savına göre.

Aristoteles, Platon'un ardılı olarak onun tüm bu görüşlerini kabul eder, ama Platoncu karamsarlığa kapılmadan, iyimser bir toplum ve ahlak projesi geliştirir. Aristoteles'de insan için iyi olan nedir: Bu "eudaimonia"dır. Tam karşılığı, kendinden hoşnutluk. Para, onur veya haz ile özdeşleştirilemeyecek ayrı kategoride bir şey. Aristotelesçi bir erdem kuramı, belirli bir bireyin, belirli bir anda, kendisi için iyi olduğunu düşündüğü şey ile, bir insan olarak hakikaten onun için iyi olan şey arasında can alıcı bir ayrımı gerektirir. Erdemleri, ikinci tür iyiyi başarmak amacıyla hayata geçiririz ve bunu da, bizi bu amaca ulaştıracak araçları seçerek, daha önce belirttiğimiz araçlar arasında bir seçim yaparak gerçekleştiririz. (Alasdair MacIntyre, a. g. e., s. 225). Aristoteles'in anladığı ahlak bilimi, olan insanla asıl doğasının farkına vardığında olabilecek insan arasındaki köklü karşıtlığı saptayan ve insanların bu ikinci aşamaya nasıl geçebileceklerini anlamayı olanaklı kılan bir bilimdir. (Alasdair MacIntyre, a. g. e., s. 87).

Ona' göre karakter üstünlükleriyle entelektüel üstünlükler birbirinden ayrılamaz. Aristoteles'e göre yeterince akıllı olmayan kimse iyi olamaz. Kant'a göre ise kişi hem aptal hem iyi olabilir. Aristoteles ayrıca çelişkileri Platon'da olduğu gibi bir bela olarak görmez, üstesinden gelinebilir problemler olarak görür. Aristoteles'e göre iyi ve güzel; hoş ve yararlı şeyler değildir, daha doğ-

rusu her hoş ve yararlı şey iyi ve güzel değildir.

Düşünüre göre toplumsal yaşam çöküşe geçtiğinde, toplumsal tipte ahlak öğretileri yerine bireysel ahlak öğretileri yaygınlaşmaya başlar. Stoacı öğreti bireysel karakterde bir öğretilir, toplumdan umudu kesmiş bir öğretilir...

Üstat, dinliyor musunuz? Uyumayın lütfen. Bu nokta sizi özellikle ilgilendiriyor. Siz varoluşçulukla stoacılığı benzetiyorsunuz ya; o da Avrupa'da toplumdan umudun kesilmeye başladığı zamanda yaygınlaşmamış mıydı?

YAZAR

Ne yaygınlaşmamış mıydı? Uyuyorsunuz diyorsunuz ama resmen uyuttunuz bizi. Bir söz alınca bu kadar konuşulur mu canım!

DÜŞÜNÜR

Araya girin diye baştan uyarmıştım. Ne bir soru soruyorsunuz, ne fikir belirtiyorsunuz!

PSİKİYATRİST

Ben bir şey söyleyeyim o zaman. Son okuduğum kitaptan. Aslında dandik bir yazar. Ama arada iyi şeyler söylemiyor değil. Dandik yazarlar bile güzel şeyler söyleyebiliyorlar. Örnek şu: "Nazi hakimiyeti sona erer ermez, ikiyüzlülüğün farkına varılmadan nasyonal sosyalizme sadakatin yerini yeni demokratik veya komünist normlara itaat aldı. Nazizm dersi, sadece iktidar politikası, hırs, megalomani ve kötülük üzerine bir ders değildir, bize aynı zamanda erkeklerin ve kadınların, eğer kendi içleriyle ilişkileri kalmamışsa neler yapabileceklerini de gösterir. Bunu görmeyenin bugün benzeri durumlardan kaçınmamıza katkısı olacaktır.

Çünkü o zaman olduğu gibi bugün de böylesi insanlar her yerde aramızda var. Ancak bugün siyasi ideolojiler yerine, örneğin iş hayatında başarının yasalarna uyuyorlar.” (Arno Gruen, *Normalliğin Deliliği*, çev. İlknur Igan, Çitlembik, 2004, s. 48).

DÜŞÜNÜR

Bunun konuyla ne ilgisi var kardeşim? Devam edecek gibi görünüyorsunuz, hiç aklınızdan geçirmeyin. Başka bir tartışmaya saklayın alıntınızı. Bir de, niye dandik bir yazarmış, daha seviyeli bir üslupla kısaca bir açarsanız memnun oluruz.

PSIKIYATRİST

Çok teşekkür ederim nazik yaklaşımınız için. Üslubumu düzeltmeyeceğim, çünkü böyle yazarların, bizim meslekten insanların bazı tavırları hasta ediyor beni. Buna psikolojinin bokunu çıkarma diyebilirim. O kadar uzattınız ki şu ahlak söylevinizi, sınırlarımız bozuldu yahu! Dedğim şeyin bilimsel karşılığını istiyorsanız, “psikolojizm”dir, psikolojik indirgemecilik. Her şeyi, farklı ve pek çok nedenli her şeyi, psikolojik kalıplarla açıklamaya kalkma, güya doğru psikolojik yaklaşımların bunları düzeltebileceğini savlama. Üstelik psikolojik kalıp olarak kullandıkları da en çürük, en küflü, paslı kalıplardır ki insanın içi kalkar. Kendi fırlama çocuklarını bile terbiye edemeyen bu değerli hocalarımız herkese akıl öğretirler, terapilere gelirlerse herkesin her sorununu çözebilecekleri gibi bir hayal yayarlar

Aynı yazardan birkaç örnek vereyim: “Gestapo şefi Klaus Barbie, bir ara çarpıcı bir itirafta bulundu. Fransız direniş savaşçısı Jean Moulin’e işkence yapılması ve öldürülmesinden dolayı sorgulanıyordu ve şunları söyledi: ‘Jean Moulin’i sorguya çekerken onun kendim olduğu duygusuna kapıldım. Başka bir deyişle:

Jean Moulin'de kendi reddedilmiş benliğini gördüğü ölçüde ondan –yani kendisinden– nefret etmek ve öldürmek zorundaydı. Bu sık duyulmayan itiraf, nefretin kendilik nefretinden oluştuğunu ortaya koyuyor. Katil kurbanında kendisini görüyor.” (Arno Gruen, a. g. e., s. 43). Okurken bile içim bayıldı, ne büyük bir buluş. Sonra başka bir yerde çözümü de ortaya koyuyor: “Eğer Klaus Barbie çocukken sadece kendisi olduğu için sevilmiş olsaydı, belki de dünyada bir dehşet eksik yaşanmış olacaktı.” (Arno Gruen, a. g. e., s. 58).

Böyle terapistler olmasa dünya çok daha yaşanılır bir yer olacaktı! Bakın artık organik yani yapısal nedenle ortaya çıktığı artık iyice kesinleşen şizofreni için ne diyor üstat: “Şizofren, dışarıdaki dünyanın, ‘gerçek’ dünyanın ikiyüzlülüğüne katlanamadığı için kendi iç dünyasında kalmaya çalışır. Kendi duygu dünyasıyla ve kendi iç dünyasının sunduğu özerklik olanaklarıyla bağlantıda kalabilmek için dış dünyayı kopartıp atar.” (Arno Gruen, a. g. e., s. 25).

Ben yirmi yıllık meslek hayatımda iradesiyle ya da bilinçdışı mekanizmalarını kullanarak şizofren olmayı başarabilmiş tek bir şizofren görmedim. Ayrıca şizofren olmaktan memnun bir tek şizofrene de rastlamadım. İnsanlar bu boş söylemleri niye yineleyip dururlar, aklım almıyor. Bir şey varsa, bu illetin şizofreniden çok daha tehlikeli bir hastalık olduğunu iyi biliyorum. Hepsi Freud denilen hasta beyinli inatçı bir doktorun başının altından çıkıyor. Onun da kabahati yok aslında, düşündüklerini elbette yazacak, söyleyecek. Bu saçmalıkları din haline getiren on binlerce entelektüele sözüm.

Psikoloji alanı olmuş şarlatanlık alanı. Terapistlerin bir faydası varsa iki zararları dokunuyor, çıkan kitapların bir yararı varsa üç zarar veriyor. Kendini aydın sanan bir yığın insan açıkça para

kazanmak için çıkarılmış saçma sapan psikoloji kitaplarını okur ve oralardan bir şeyler öğrendiklerini düşünürler. Televizyonlardaki abuk sabuk psikiyatrik söyleşileri izler dururlar keza.

YAZAR

Canım neden öyle söylüyorsunuz. Üstün Dökmen, Doğan Cücenoglu gibiler de var. Bence onlar fena yazmıyorlar, iyi konuşuyorlar. Belli bir hizmet veriyorlar, aydınlatma, eğitim hizmeti.

PSIKİYATRİST

Tamam, ben bunu inkar etmiyorum, versinler. Arada iyiler de görülüyor. Her türlü eğitimin insana muhakkak katkısı var. En zor iyileşen, hiç iyileşmeyen olgulara da biz doktorlar müdahale etmiyor muyuz. Az bir faydamız olsa, fayda faydadır diyoruz. Benim eleştirim işin felsefesiyle ilgili genel bir eleştiri. Sınırını bileceksin kardeşim! Sınırını hem kendin bileceksin, hem söyleyeceksin. Katkı sağlamak, fayda sağlamak, kısmen düzeltmek, bütün bunlar anlamlı şeyler. Değişim yüzde beş olacaksa bunun için bile savaşıılır. Ama hayal yaymayacaksın.

İşine saygı duyan bir cerrah ameliyata girerken ne der hastaya, yakınına: Başarı şansım şu kadar. Başarsam da şu kadar düzeltebilirim, şöyle şöyle bozukluklar kalabilir. İş soyutlaştıkça o soyut işlerdeki meslek sahipleri sınırları bilmez hale geliyorlar. Şu iletişim tekniklerini deneyin, şunlara şunlara dikkat edin, her şey çözülür demeye getiriyorlar. Her şey çözülmez işte, çözülse de kısmen çözülür. Tamam umut verelim, tamam küçük büyük demeden her çabayı destekleyelim de, kendini kandırmadan tutun, şarlatanlığa varıncaya kadar her şey çok yaygın bu sahada. Satan için de alan için de...

DÜŞÜNÜR

İyi, güzel. Öyle kabul edelim. Şimdi ben konuma dönüp bitireyim.

Bu MacIntyre boş adam değil, birçok doğru şey söylüyor, ama gemisi bir yerde karaya oturuyor. Marksizmi reddeden, o yüzden bir ara okumuş olsalar bile en temel Marksist bilgileri unutuveren hemen tüm yazarların zayıf noktası bu. Kahramanlık toplumlarını ve onların felsefesini yüceltirken, o toplumların niye çöktüğünü ve yerlerini niye başka tür toplumlara bıraktığını değerlendiremiyor düşünür. Buna bazı insanların yanlış seçimiymiş gibi bakıyor. Aydınlanmaya da öyle.

Aydınlanma düşüncesi birçok yönüyle temelden eleştirilebilir; ama o düşünceye, birkaç insanın bir akşam oturup kafa çekerlerken o yönde karar vermeleriyle gelinmemiş ki. Toplumların somut koşulları var, ekonomik ve sosyal sistemleri var. Bunlar, bu koşullar sürekli değişiyor; birkaç ya da birkaç yüz insan yanlış karar verdiği için değişmiyor, kendine özgü maddi dinamikleri nedeniyle değişiyor ve bir sistemin yerini başka bir sistem alıyor. Her sistemin siyaseti, felsefesi, etiği, üst yapı kurumları da sosyo-ekonomik niteliklerine uygun olarak yeniden belirleniyor. Çoğu kendiliğinden belirleniyor. Yeniçağda birçok hükümdar buyruk çıkarmış olsaydı bile Platoncu ahlak yeniden benimsenemezdi. Yeniçağda aydınlanma gerekliydi, gereklere cevap veren düşünceler oluştu ve yaygınlaştı.

Ne ki, şu an yeniden Aristotelesçilik ya da Platonculuk savunulabilir. Tek koşulla: Maddi gerçeklere uyuyorsa, çağa uyumlu bir hale getirilmişse. Kökten adamakıllı değiştirilip gereksinimlere cevap veren bir biçimde ortaya konursa belki yaşama geçirilebilir. Aksi halde Platon'un kendi zamanında olduğu gibi yine ütopya olarak kalır. Ancak, bunu bilerek, yani ütopya olduğunu

bilerek savunuluyorsa, bakın o olur. Ütopyalar hiç hayata geçirilme şansları bulunmasa bile çoğun faydalıdırlar, ufuk açarlar, bu anlamda görece dönüştürücü, değiştiricidirler.

Ama zaten Platon da sistemini salt ütopya olarak değerlendirmiyor. Yapıtının ütopya olduğu, hayalleri dile getirdiği eleştirisine karşı, ben doğrusunu söyleyeyim, hayata geçtiği kadarıyla da bana yeter, yanıtını veriyor. Bu anlamda Platon yaşarken ve öldükten sonra utkuya ulaşmıştır.

PSİKIYATRİST

Bitti mi?

DÜŞÜNÜR

Hayır, ama az kaldı. Son bölümde yazarımızı ilgilendiren bir kipten söz edeceğim. Yazarımız insan doğasının genetik-biyolojik yapısı üstünde çok duruyor ya; bu yazıları Marksist çevrelerden çok eleştiriye uğruyordu. “Marx’da insan doğası diye bir kavram yoktur, onun biyolojik yönü diye zaten bir şey yoktur”, diyorlardı sol kuramın kaba izleyicileri. Yani Marksist teorinin, toplumsal sistem değişirse insanın temel özelliklerinin de kademeli olarak değişeceği yönünde açımlandığını yineleyip dururlar Ortodoks Marksist görüş hakikaten böyledir, çünkü Marx da böyle düşünür.

Ama Marx insan doğası diye bir kavramı reddetmiyormuş, üstelik insan doğasının biyolojik-maddi temeline de işaret ediyormuş. İşte bahsedeceğim kitap baştan sona bunu anlatıyor. Gerçi bizim yazarımız insan doğasının genetik bir değişim, bir mutasyon olmadıkça, yeni bir türe geçiş söz konusu olmadıkça değişmeyeceğini savunuyor. (Kaan Arslanoğlu, *Politik Psikiyatri*, İthaki, 2005). Böyle bir görüşe destek olacak bir şeye Marx’ın yapıtlarında henüz rastlamadım, ama bu bulduğum da bir ilerlemedir.

PSİKIYATRİST

Şu kişiliğin belirleyiciliği tezi çok ilginç ve özgün. Şimdi ehli-yetsiz düşünürümüzün anlatımında bir daha görüyoruz ki, bizim yazarımızın karakterle ilgili önceki tezleri hiç yabana atılır şeyler değil. Belli kişilik grupları var ve bunlar sanki insanın alt türleri gibi binlerce yıldır pek değişmiyorlar. Bu kişilik gruplarının yaşama bakışları, yaşam biçimleri, duruşları da binlerce yıldır pek değişmiyor. Savundukları felsefeler de. Bir dizi etik anlayış, bir dizi felsefe gördük; bunlar kendi içlerinde gruplara ayrılabilirler, ama grup içindekiler birbirleriyle ciddi benzerlikler gösteriyor. (Kaan Arslanoğlu, *Yanılgıların Gerçekliği-I*, İthaki, 2005).

Demek ki çağlar içinde sistemler değişiyor, ortamlar değişiyor, ama kişilik grupları çok az değişiyor ve dolayısıyla kişilik grupları binlerce yıl önce veya sonra birbirine yakın siyasi duruşları, birbirine benzer felsefi akımları yeğliyorlar. Şöyle diyebilir miyiz, geçmişte stoacı olan biri bugün yaşasa büyük olasılıkla varoluşçu olacaktı; ne bileyim geçmişin sofistleri şimdi belki de pragmatik felsefeyi benimseyecekti, post-modernist tavır alacaktı.

YAZAR

Evet, aşağı yukarı buna benzer şeyleri söyleyip duruyorum.

DÜŞÜNÜR

O zaman şu bahse girip bitireyim. Şimdi Marx'ın Feuerbach üzerine tezlerinin altıncısı şöyle:

"Feuerbach, dinsel özü, insan özüne indirger. Ama insan özü, tek tek her bireyde doğuştan bulunan bir soyutlama değildir. Bu öz gerçekte toplumsal ilişkiler bütünüdür.

"Gerçek özün eleştirisine girmeyen Feuerbach, dolayısıyla:

"1- Tarihsel akıştan koparak, dinsel duyguyu kendi içinde sa-

bitleştirmek ve soyut –yalıtılmış– bir insan bireyini öncülleştirmek;

“2- Dolayısıyla da bu özü ancak “tür” olarak, birçok bireyi doğal bir biçimde birbirine bağlayan içsel, dilsiz bir genel özellik olarak kavramak zorunda kalır.” (Marx, *Feuerbach Üzerine Tezler*, aktaran: Norman Geras, *Marx Ve İnsan Doğası –Bir Efsanenin Reddi–*, çev. İsmet Akça, M. Gökrem Doğan, Birikim, 2002, s. 29).

Elimizdeki bu kitap Marksçı bir yazarın kitabı. Norman Geras’ın... Geras gericilik ve geri çekilme döneminde insan doğasına ilişkin olarak ortaya olumsuz değerlendirmeler çıktığını söylüyor, bunu doğal buluyor. Çabası bu olumsuz eğilimi tersine çevirmek için, insan doğasının olumlu özelliklerini yeniden ortaya koyabilmek için... Aynı amaçla bir efsaneye karşı mücadele yolunu seçmiş. Bu efsane, başta Althusser olmak üzere bir dizi önde gelen Marksistin, yukarıdaki ünlü cümlelerinden yola çıkarak, Marx’ın insan doğası kavramını temelden reddettiği yönündeki klişeleşmiş yargı ve inanç. Oysa Geras tam tersini düşünmektedir ve o yönde birçok belge toplamıştır. Ona göre Marx’ın böyle bir görüşü yoktur. Hattâ aksine Marx, sadece belirli toplumsal koşullarda açığa çıkan bir insan doğasını kabul etmekle kalmaz, insanın belli bir biyolojik tabiatı olduğunu da kabul eder. Marx hakkındaki söz konusu yaygın yanlış kalıp inanç, büyük ölçüde yukarıdaki alıntının yanlış okunup yanlış yorumlanmasından kaynaklanır.

Marx birçok yazısında insan doğasından, hattâ insanın biyolojik doğasından yineleyerek ve sakınmadan bahseder. (Toplu Eserler, cilt 4, s. 36-141, cilt 5, s. 254-289; *Theories of Surplus Value*, Moskova, cilt 2, s. 117-118, aktaran: Norman Geras, a. g. e., s. 66, 67-86). Bu verilen sayfalardan başka size birkaç çarpıcı alıntı: “İnsanlık tarihinin ilk öncülü, tabiidir ki, canlı insan bireylerin var olmasıdır. O zaman belirlenmesi gereken ilk olgu,

bu bireylerin maddi örgütlenmeleri ve bunun sonucu olarak doğanın geri kalanıyla ilişkileridir. Doğaldır ki, burada ne insanın mevcut fiziksel doğasını, ne de onların kendilerini içinde buldukları doğal –yani jeolojik, oro-hidrografik, iklimsel ve benzeri– koşulları inceleyebiliriz. Bütün tarih yazımı bu doğal temellerden başlamalı ve bunların tarihin akışı boyunca insanlığın eylemleriyle nasıl tadil edildiğini incelemelidir.” (Marx, Toplu Eserler, cilt 5, s. 31, aktaran: Norman Geras, a. g. e., s. 70). “Radikal olmak maddenin kökünü kavramaktır. Ama insan için kök kendisidir.” (Marx, Toplu Eserler, cilt 3, s. 182, aktaran: Norman Geras, a. g. e., s. 81).

Tam da bizim yazarımızın insanın varlığını ve temel özelliklerini belirleyen şeyin, içinde yaşadığı çevrenin maddi koşullarından çok kendi maddi koşulları (biyolojik koşulları-genetik yapısı) olduğu yönündeki görüşünü destekler yönde. Bu görüşü yüzünden hem faşistlikle suçlanmıştı hem de her nedense dincilikle. Ama aynı şeyi Marx da söylüyor. Bu, kaba solculara bir ders verir mi? Hiç sanmıyorum, çünkü onlar da kafalarındaki kalıplara en az bir dindar inancıyla sadıktırlar. Tıpkı dindarların çoğunluğu gibidir onların da çoğunluğu. Kalıplara inanç vardır, gerçek öze değil. Göstermelik kalıplarla itikat edilir, yaşama geçen erdemlerle değil.

Bir alıntı daha: “Köpekler için neyin yararlı olduğunu bilmek için, köpeklerin doğasını araştırmak gerekir. Bu doğa fayda ilkesinden hareketle çıkarılamaz. Bunu insana uygulayacak olursak, tüm insan faaliyetlerini, hareketlerini, ilişkilerini vs. fayda ilkesinden hareketle değerlendirecek olanlar, bundan önce genel olarak her dönemde tarihsel olarak tadil edilen insan doğasıyla uğraşmalıdırlar. Bentham kendini bu zahmete sokmuyor. Kuru bir saflıkla çağdaş küçük burjuvazinin, özellikle İngiliz küçük

burjuvazisinin, normal insan olduğunu varsayıyor.” (Marx, *Capital*, cilt 1, Penguin Edition, s. 758-759, aktaran: Norman Geras, a. g. e., s. 85).

Geras’a göre eleştirel ve ilerici şekliyle insan doğası fikri, sosyalist, anarşist, cemaatçi ve diğer radikal düşüncelerin kullanımına uygundur. (Norman Geras, a. g. e., s. 105). Yazar, “insan doğası” kavramının, pek çok Marksistçe, ilahiyatçı bir kavram olarak reddedilmesine karşı ise şunları söyler: Tam tersine söz konusu sözde Marksçı, kalıp yargıcı anlayış, “Tarih/toplum ile doğa arasında mutlak bir ayrım kurarak, insanlığı doğal dünyadan ayırıyor, bu yolla –insanı özellikle doğuştan gelen bir doğaları olduğu reddedilmeyen diğer canlı türlerinden ayırarak– tamamı ile demin bahsettiğimiz ilahiyatçı telakkilerle aynı işlevi görüyor.” (Norman Geras, a. g. e., s. 106). Anlamayanlar için vurgulayalım, asıl ilahiyatçı olan insan doğası denen bir gerçekliği Marx’ın yanlış yorumladıkları bir paragrafının arkasına sığınarak reddeden kaba diyalektik materyalistler.

Geras ayrıca, bizim yazarımızın tezi doğrultusunda –sizi kastediyorum yazar üstadım, sağa sola bakmayınız lütfen–, Marx’ın, insanın dünyanın amacı ve son ereği olduğu yolundaki inanışlara da temelinden karşı olduğunu belirtmeden geçmez. (Norman Geras, a. g. e., s. 99). Bir de ek olarak belirteyim, Marx’ın gerçekten somut bir alternatif ahlak anlayışı sunmadığını, ama yaşamı boyunca mücadelesi ve eserleriyle “insani iyi”nin peşinden koştuğunu söyler.

Geras’ın, asıl, insanın biyolojik doğasını reddedenlerin ilahiyatçı yola düştüğü savına destekleyici mahiyette bir örnek vermek gerekirse, klasik yapıtlar arasında sayılan “Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında” adlı 1874 baskılı kitabın yazarı Emile Boutroux, tam da Geras’ın uyardığı türden insan merkez-

cilerden biridir. Idealist ve bilinemezci bir düşünür olarak Boutroux, tüm emegini insanın davranışlarının önceden kestirilemeyeceği, sosyolojinin, psikolojinin ve öteki insanbilimlerinin insana özgü yasaları anlayamayacağı üstüne fikir üretmeye yoğunlaştırmıştır. Yargısını kanıtlama çabasıyla daha temele inerek, yani daha da geriye giderek, matematik, fizik, mekanik, kimya, biyoloji ve tüm pozitif bilimlerin kabul ettiği yasaların gerçekdışı yasalar, gerçeği dışta bırakan, değişebilir yasalar olduğunu ispata kalkışmıştır. Ona göre yaratılmış insan, bilimle kavranamaz, ona bilimle yol gösterilemez ve yine ona göre, “İnsan kendi karakterinin ve kaderinin yaratıcısıdır.”

İnsan doğasının biyolojik temellerini tanımayan anlayışlar, karşı suçlamaları, yaygaraları bir yana, öz olarak idealisttir ve böyle bir insan merkezilik hiç değilse bu noktada Marx’a mal edilemez. Boutroux’nun korkusu pozitif bilimlerin ilerlemesindendi, bunun tüm idealist mevzileri çökerteceğindendi. (Emile Boutroux, *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında*, çev Ziya Ülken, MEB, 1998). Ya basma kalıpcı Marksçılara ne oluyor?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEVLANA

YAZAR, PSİKIYATRİST, DÜŞÜNÜR

A yiğit, ölümden önce ölüm, amana kavuşmaktır;
Mustafa, bize böyle buyurdu.
Ölüm, sınıyışlarla gelip çatmadan hepiniz de ölün dedi.

Mevlana, *Mesnevi*, cilt IV, s. 528

DÜŞÜNÜR

Bu topraklarda, bizden en büyük düşünür kim diye bana sorsalar, şüphesiz Mevlana'yı söylerim, Şeyh Bedrettin'le birlikte. Herakleitos'u başka kültürün adamı sayarsak eğer. Selçuklu dönemi uygarlık tarihi açısından, kültür açısından, özgürlükler açısından parlak bir dönem. İslam uygarlığıyla, Bizans kültürünün kaynaşma noktası. Aynı zamanda eski Yunan felsefesinden, Orta-doğu kültüründen, dahası Hint ve Çin kültüründen besleniyor. O dönemin en parlak dehası da Mevlana. Eserleri, eserlerindeki tezleri elbette sekiz asır önce söylenmiş sözler olarak değerlendirilmeli. Bu asırlar bilgideki bazı gerilikleri, düşüncedeki tutarsızlıkları hoşgörülle karşılamamıza yol açmalı. Tersine o devir için gelinen bazı düşünce düzeyleri de bugünkü pek çok okumuşun düşünce düzeyiyle kıyaslandığında çok daha ileri noktalarda görülür. Avrupa cehalet ve bağınazlığın kucagındayken onun sınırında parlayan düşünce şimşekleri... Şimşek de-

meyelim, Mevlana'nın düşünceleri bayagi kalıcı olmuş, etkiler bırakmış. Beni bilirsiniz, milliyetçiliğe hiç prim vermeyen duruşumla, düşünür bizden biri sayılacağından demiyorum bunları; *Mesnevi*'yi okuduktan sonra söylüyorum. Ama nerede Batıda veya bizde o felsefenin hakkını verebilecek kafalar!

YAZAR

Nedir bu değerler, anlatın bize o zaman. Bakalım nelerden yoksun kalmışız bugüne dek.

PSİKIYATRİST

Doğru. Kıymetli düşünürümüz hakkını versin de bir görelim, ne kadar hak verebiliyormuş, anlayalım.

DÜŞÜNÜR

Mesnevi'den alıntılara ve bölüm bölüm bunların yorumlarına dayanan bir üslup tutturayım o halde. Bir kere Mevlana, kendisi, kendi deneyimleriyle mi vardı o sonuca, yoksa Platon'dan mı etkilendi bilmiyorum, insanları gelişmiş, insani yönleri ağır basanlar ve gelişmemiş, hayvani yönleri ağır basanlar diye iki gruba ayırıyor. Tabii Herakleitos ve Platon gibi, birinci grubun çok az sayıda insandan oluştuğunu, büyük çoğunluğun ikinci gruba girdiğini düşünüyor. Platon'u, Aristoteles'i, sofistleri, öbür Yunan düşünürlerini bildiği, okuduğu ortada. Ayrıca brahmanist, budist öğretiyi de biliyor; ya eserlerin, efsanelerin, öğretilerin aslından haberi var, onları okumuş; ya da başkalarının aktarımlarından bunlardan haberdar. Ama yalnızca kutsal kitaplarda ve İslam literatüründe geçen söylemlerin, hikayelerin kaynağını biraz belli ediyor. Öbürlerinin kaynaklarından, nerelerden duyduğundan, okuduğundan en azından *Mesnevi*'de hiç söz etmiyor.

PSİKIYATRİST

O da bir intihalcı bu durumda, öyle mi?

DÜŞÜNÜR

Eh, sayılır. Ama devrin kitaplarında alenen kaynak belirtmek ne kadar yaygındı, değerlendiremiyorum; bilgi düzeyim buna elvermiyor. Tüm okudukları, duydukları, bildiklerinden ileri sentezlere de varıyor, sadece aktarmıyor. Ayrıca bu kadar çok bilgiyi toplamak ve aktarmak da başlı başına hem deha, hem cesaret ister. Her neyse. Bakın gönlü açılmış, akıl düzeyi gelişmiş insanları ötekilerden nasıl ayrı ve değerli tutuyor:

“Denizi bir testiye döksen ne alır? Bir günlük su ancak.” (Mevlana, *Mesnevi*, cilt I-II, 1990, s. 23).

Ne demek bu? Kapasitesiz insan, bilgiden, bilimden kapasitesi oranında yararlanır demek. Ona bir umman su döksen, o ancak kendi kabı kadarını alabilir, geri kalan su boşa gider...

“İki çeşit kamyş da bir sudan kandı; fakat biri bomboş, öbürüyse şeker dolu.

“Bu çeşit yüzbinlerce birbirine benzeyenleri seyret de aralarındaki yetmiş yıllık farka dikkat et.” (Mevlana, a. g. e., s. 56).

Niye söylüyor bunu? Aptalları, gelişmemişleri, cahilleri hor görmek için mi? Hayır, iki nedenle. Bir; onlara nasıl meram anlatabilirim diye kafa yoruyor sürekli, onları iyileştirmek için uğraşıyor, bunun için de akıllılara konuştuğundan hayli farklı konuşması lazım geldiğini düşünüyor onlarla. İki; onlara güvenip, onların aklına güvenip yola çıkmayın, mesajını veriyor akıllılara.

“Dünyayı aydınlatan güneş, birazcık yaklaşırsa her şey yanar gider.” (Mevlana, a. g. e., s. 31).

Buna benzer başka bir söz:

“İnce sözler, keskin bir kılıca benzer; kalkanın yoksa geri dur.

"Bu elmas kılıcın önüne kalkansız gelme; çünkü kılıca, kesmekten usanç gelmez

"Bu yüzden kılıcı kına koydum ben; eğri okuyan biri, aykırı okumasın, ters anlamasın dedim." (Mevlana, a. g. e., s. 86).

Mevlana görüşlerini hep ihtiyatla ifade eder. Çünkü düşmanı çoktur, yanlış anlayan, söylediklerini saptıran çoktur. Söyledikleri aynen anlaşılrsa da bazen yerleşik anlayışa, geleneklere, bilinen dinsel kalıplara uymadığı için tepki uyandırır. Şöyle der:

"Doğru, eğrilere eğri görünür " (Mevlana, a. g. e., s. 659).

"Her iyi sözü, ehlinde başkasına söyleseler, o söze saçma denir; hattâ söyleyenler, söylemeye memur olsalar bile." (Mevlana, a. g. e., cilt V-VI, 2003, s. 116).

O yüzden çok sık olarak kapalı anlatıma girer, benzetmelere başvurur, imalara yönelir, hikayeler aktarır. Kissadan hisse çıkarsınlar ister, dolaylı mesajlar verir. Ama bazen de doğrudan söyler ne düşünüyorsa:

"Ayacıkları kırık kişiler de bana ulaşsınlar diye yücelerden, mahsustan aşağıya inerim.

"Ama aşağılık sıfatlardan usandım mı da saf saf uçan kuşlar gibi uçuveririm." (Mevlana, a. g. e., cilt II, s. 644).

"İnsanın gizli düşmanı çoktur; çekinen, ihtiyatla iş gören insan akıllı insandır " (Mevlana, a. g. e., cilt I, s. 133).

İhtiyatı birçok yerde öğütler. Sakınlı konuşmayı... Gideceğin yolu, paranı, mezhebini kimseye söyleme, der.

Akıl farklarının büyük ölçüde doğuştan geldiğine inanır:

"Halkın akılları, yaratılıştan farklıdır, Mutezile'ye goreyse akıllar yaratılıştan eşittir, aradaki fark, bilgi elde etmekle meydana gelir.

"Akıllardaki fark, asıl bakımındandır; burada Sünnilerin sözlerini dinlemek gerek." (Mevlana, cilt III-IV, 1983, s. 113).

“Peygamber, ahmak kişi düşmanımızdır, yol kesen gulyabanidir dedi.

“Akıllı olansa canımızdır; onun soluğu, onun esintisi, bize fesleğendir.

“Akıllı, beni sövse bile razıyım; çünkü onda, feyiz vericiliğimden bir feyiz vardır.” (Mevlana, a. g. e., cilt IV, s. 505).

PSİKİYATRİST

Onun “Vehim de akla benzer, ama akıl değildir” diye bir sözü vardır ki (Mevlana, a. g. e., s. 530). psikiyatrik alanda bizim hastalarımıza anlattığımız bir şey. Anksiyete denilen hal, onun şekilleri, fobiler, panik ataklar, hastalık hastalıkları, tam da bunu anlatıyor. Kişi her şeyi uyanıkça düşündüğünü, kapsamlı, ayrıntılı düşündüğünü sanır ama, artmış, abartılmış kaygılarını mantıklı düşünce sanmaktadır aslında.

DÜŞÜNÜR

Sizin alanınıza yine geleceğiz doktorum. Biraz sabredin. Mevlana akla böyle önem verir ya, bazen de akli küçümser, yerin dibine batırır. Okuyana ilkin çelişik görünür bu. Ama çelişki yoktur zannımca. Gerçi Mevlana'da başka birçok düşünürde olduğu gibi tutarsızlıklar, çelişkiler yok değildir, hattâ boldur; ama burada değil. Mevlana filozofları çok küçümser. Onlardan bahsettiğinde yergiyle bahseder, özellikle sofistlerden. Onların getirdikleri kanıtları aşağılar, duruşlarını, akla verdikleri aşırı önemi yadırgar. Filozofların, bilginlerin tek tek olguları ele almada gösterdikleri hassasiyeti, onları sayma, kaydetme, kanıt toplama girişimlerini manasız bulur.

“Bir yere on tane mum getirsel, görünüşte her biri öbüründen ayırdır.

“Fakat ışıklarına yüz çevirdin mi, hiç şüphe yok ki birinin ışı-
ğı öbüründen ayırt edilemez.

“Sen istersen yüz tane elma, yüz tane armut say; sıktın mı,
yüz kalmaz, bir olur gider.

“Manalarda bölüm, sayı yoktur; manalarda ayırt ediş, tek tek
sayış olamaz.” (Mevlana, a. g. e., cilt I, s. 86).

“Sakin düşüncelerden, sakın. Düşünce arslandır, yaban eşe-
gidir, gönüllerse ormanlar.” (Mevlana, a. g. e., s. 271).

Ona göre ilerlenmesi gereken gelişme çizgisi şöyledir:

“Akıllı önce ona muallimdi; ondan sonra akıl ona şakirt kesi-
lir.” (Mevlana, a. g. e., s. 134).

“Akıllılık denizlerde yüzmeye benzer; yüzenlerin azı kurtu-
lur; onların sonları boğulup gitmektir

“Yüzmeyi bırak, ululuktan vazgeç, kini at; yüzdüğün su ır-
mak değil, çay değil, denizdir, deniz.

“Akıllılığı sat da şaşkınlığı al; çünkü akıllılık, bir zandır, şaş-
kınlıkta görüş.” (Mevlana, a. g. e., cilt IV, s. 464).

“Kendini aptal say, ona uy da sonra yürü; kurtuluşu ancak bu
aptallıkta bulabilirsin.

“Ey oğul, işte insanların padişahı, bunun için, ‘Cennetliklerin
çoğu aptaldır’ dedi.” (Mevlana, a. g. e., s. 464-465).

Öncekilerle çelişik, ama açıklaması kendi içinde: Bilinçli ap-
tallık, kendiliğinden aptallık değil. Burada öğütlenen şey, akıllı
kişinin bilerek aptallığı seçmesidir. Akıl ve kanıt yerine inancı,
gönlü, Tanrı sevgisini geçirmesi. Çünkü Mevlana, gerçekliğin
bilgisine ulaştıkça çelişkilerin daha çok farkına varılacağına bi-
lincindedir. Dinsel açmazların kişinin kafasında daha çok sorun
çıkarcığını sezmektedir. Sezgiden öte bilmektedir tüm bunları
ve kendi yaptığını başkalarına öğütlemektedir. Görmezden, bil-
mezden, anlamazdan gel, öyle daha huzurlu olacaksın! Aksinin

kişiyi dinden uzaklaştırmaya başlayacağını kestirmektedir, bu hem o kişiyi zor durumda bırakacaktır, hem de toplumsal düzeni bozacaktır.

Hemen her şeyin bilincindedir Mevlana, ama genel tutumu reformist bir tutumdur, devrimci bir tutum değil. Değiştirici olmak istemektedir, ama ihtiyatla. Aksi yönde davranırsaydı, bildiklerini daha açık söyleseydi, arzularını, değişim arzularını daha açık ortaya koysaydı, belki daha büyük bir düşünür olurdu, ama belki o yüzden kellesini kaybedebilirdi. Hattâ belki eseri günümüze bir bütün olarak kalmazdı bile. Ama o, karakterine uygun bir seçim yaptı. Devrimci yanları ara sıra parlayıp sönüyordu, reformist yanı baskındı, hattâ bazen açıkça muhafazakar tutum alıyordu. “Padişah” diye bahsettiği devrin yöneticileri, güçlü kişileri ve zenginlerini genellikle iyi insan, adil insan olarak görme eğiliminde, emelindeydi. Bazen onları eleştiriyordu, bazen de açıkça yeriordu. Ama çok yerde onların buyruklarına uymanın Tanrı buyruğu olduğunu söylüyordu. Köleciliğe karşı değildi, sınıf farklılıklarının bilinmesini ve buna uygun davranılmasını istiyordu. Örneğin bir kulun, efendisinin kızına âşık olmasını, hiç yeltenilmemesi gereken bir şey sayıyordu. O bağlamda geleneksel görüşten, tutucu yöneticilerden farklı olarak yalnızca, kulların, kölelerin arasında da ara sıra yüce gönüllere rastlanabileceğini hatırlatıyor ve ayrıca bu kesime ayırım gözetmeksizin iyi ve adaletli davranılması gerektiğini salık veriyordu. Zencilere yaklaşımı da aynı şekildedeydi. Zenciler bir kere zenci olmakla baştan, aşağı doğuyorlardı; ama onların içinde de ara sıra çok ulu kişilere rastlanabilirdi. İşte bu ikincisi, İslam geleneğine göre değil (İslam’da siyahlar arasından da ulu insanlar çıkabileceği zaten kabul ediliyordu), ama yeniçağdaki veya modern zamanlardaki Batılı anlayıştan çok üstün bir anlayıştı. Dedim ya, Selçuklu top-

lumu o devre göre çok ileri bir toplumdur ve o toplumun reformisti bugünkü birçok sıradan Batılıdan daha ileri konumdaydı. Ben olguyu böyle ele alıyorum.

YAZAR

Evet, katılıyorum. Devam edin lütfen, ilginç olmaya başladı.

DÜŞÜNÜR

Demek baştan ilginç değildi. Neyse, alınganlık göstermeye-yim. Nerede kalmıştık, şeyde. Evet, akla, bilime bir yönüyle böyle karşıdır; ama başka yerlerde akılı, bilimi, tarafsız görüşü savunur:

“Herkesin hareketi bulunduğu durağa uygundur; herkes her şeyi, kendi varlık çevresinden görür. Mavi cam güneşi mavi gösterir, kırmızı cam, kırmızı. Fakat camlar renklerden arınır da beyaz olursa beyaz cam, bütün öbür camlardan daha doğru söyler, onlara baş kesilir.” (Mevlana, a. g. e., cilt II, s. 239).

Bir şeye kinle, düşmanlıkla bakarsan doğruyu eğriden ayırt edemezsin, der.

“Öyleyse, bütün bu sözler batıldır deme; batıllar, hak ümi-diyle gönüle tuzak kesilmişlerdir.

“Öyleyse hepsi de hayal, hepsi de sapıklık deme; dünyada hayalsiz gerçek yoktur.” (Mevlana, a. g. e., s. 611).

“İnsanın bedeni, konuk evine, çeşitli düşünceler de çeşitli konuklara benzer. Arif, o gam, o sevinç düşüncelerine razıdır, onları hoş görür; konuk seven, garibin gönlünü alan, hatırını hoş eden Halil gibi. Halil’in kapısı, konuğu ağırlamak için boyuna açıktı; kafire de açıktı o kapı, mümine de; emin kişiye de açıktı; hain kişiye de...” (Mevlana, a. g. e., cilt V, s. 317).

“Konuk evine her gün, nasıl bir konuk gelirse, senin gönlü-

ne de her solukta aziz bir konuk gibi bir düşünce gelir.

“A benim canım, düşünceyi adam yerine koy; çünkü adam, düşünceyle değerlenir, canlanır.” (Mevlana, a. g. e., s. 319).

YAZAR

Ben onun köye de, köylülere de fena halde gıcık kaptığını biliyordum.

DÜŞÜNÜR

Bu doğru, o da ilginç bir tarafı. Her düşünürün garip bir yanı var, Mevlana da köylülere takmış. Peygamberin bir hadisinden güç alarak bakın ne diyor:

“Köye gitme, köy adamı ahmak eder: akli ışıksız, aydınlıktan yoksun bir hale kor.

“A seçilmiş er, Peygamber’in sözünü duy: Köyde yurt edinmek, akli mezara gömmektir.

“Köyde bir gün, bir gece kalanın akli, tam bir aya dek tam olarak yerine gelmez.

“Bir aya dek ahmaklık, onunladır... Köy otundan bunlardan başka ne biçilebilir ki?” (Mevlana, a. g. e., cilt III, s. 39).

Yazık, Abdülbaki Gölpınarlı köylülerden bir tepki gelmesin diye çırpınmış şerhinde: Gölpınarlı’ya göre, Mevlana’nın köylülere bir kastı yokmuş, sadece cemaatin toplanmasını, bilgi alışverişinde bulunmasını, kendini soyutlamamasını telkin ediyormuş, falan... Çevir kazı yanmasın... Ama aynı ifadeyi birkaç yerde daha yineliyor Mevlana ve köylü anlayışını yerden yere vuran bir hikaye anlatıyor başka bölümde. Köylülerle bir alıp veremediği varmış, ama nedir, bilmiyoruz.

PSİKİYATRİST

Dinsizlere yaklaşımı nasıl? Ne olursan ol gel, anlayışı vardır ya, bizim liberallerin, laiklerin, hattâ Batılıların pek sempatisini toplar bu yaklaşım. Demin bahsettiniz, Halil'in tavrını övüyor.

DÜŞÜNÜR

Mevlana'nın dinsizler demeyelim, o zaman herhalde tam dinsiz pek az sayıda insan vardı, filozof dedikleri falan; öbür dinlerden olanlara, yani kafirlere sempatiyle, hoşgörüyü baktığı kesin. O yönde çok açık fikirli ifadeleri var; ama galiba bu sözleri, yazıları tepki topladığından, bir söylediğini bir süre sonra inkar eder nitelikte aşırı sert değerlendirmelere de girmiyor değil. Bunları peşi sıra görelim:

"Ayıptan başka bir şey görmeyene ayıptır; fakat gayb aleminin tertemiz canı, ne vakit ayıp görür ki?

"Ayıp, hiçbir şey bilmez yaratığa göre ayıptır; fakat her şeyi kabul eden Tanrı'ya göre değil.

"Bize göre kafirlik afettir ama Tanrı'ya göre onda da bir hikmet var.

"Yüzlerce yaşayırsa, üstünlüğe karşı birisinde, bir de ayıp olsa o, bitkinin sapına benzer.

"Terazide sapı da bitkiyle beraber tartarlar; çünkü her ikisi de bedenle can gibi bağdaşmıştır, birbirinden hoşlanmadadır.

"Demek ki ulular, temiz kişilerin bedenleri tertemiz can keşilmiştir, sözünü boşuna söylememişler. (Mevlana, a. g. e., cilt I, s. 211).

Sonra da şunu der:

"Hasılı kafirlerin kanları da insandan kaçan hayvanlar gibi, süngülerin, okların karşısında, mübah sayılır.

"Eşleri, çocukları da tutsak olur gider; çünkü onların akılla-

rı yoktur; onlar akıl mertebesinden sürülmüşlerdir, aşağılık kişilerdir.

“Bir akıl, aklın aklından kaçarsa, akıllılık mertebesinden göçmüştür; hayvanlara katılmıştır.” (Mevlana, a. g. e., s. 309).

Mevlana insanların çoğunu kaba ve anlayışsız bulur, akılsız bulur ya, aynı zamanda karaktersiz bulur. Inananların çoğunun inancının da yüzeysel bir inanç olduğunun ayırdındadır. Hattâ sufilerin çoğunun da. Pek çok insan gösteriş için, çıkar için, dünya nimetleri için bir yerlere kapılanır.

“Tanrı isterse sözünü söylemediler dememden maksat, gönül kapalılığını anlatmak; yoksa eğreti bir hal olan ‘inşaallah’ sözünü unuttuklarını anlatmak değil.

“Nice ‘inşaallah’ demeyen var ki canı, ‘inşaallah’a eş olmuştur.” (Mevlana, a. g. e., s. 27).

Ha, gerçi burada kafirlerden bahsetmiyor, inanmış Müslümanların bir kesiminin, hayırlı bir kesiminin dinin bazı kalıplarını yerine getirmeksizin, gerçek inanışlarıyla, içten Tanrı sevgileriyle çok daha iyi işler yapabileceklerini vurguluyor. Şimdi bizde dindar geçinen, kendi hesaplarına saf Müslüman inançlı şu her yerde rastladığımız kaba saba adamlar geliyor aklıma. Bunlar güya Mevlana’yı da severler. Hele şu geri kafalı sağcı politikacılar, yöneticiler, tasavvuftan falan da bahsederler. Tarikatçıdır bir kısmı. Ne kadar, ama ne kadar uzaklar o devrin uygarlığından, tasavvuf düşüncesinden; öyle ki yanından bile geçmemişler. Gerçi her çevre için baş belasıdır bu çoğunluk. Sol çevrelerde de öyle. Özellikle eskiden, solun moda olduğu yıllar... Aman Allahım, yüzbinlerce insan vardı böyle, parkalar, postalılar, bıyıklar... Keskin keskin konuşmalar, bıçak gibi bakışlar. Daha pek gençtim o zaman, ben bile korkardım hallerinden; bir yandan gururlanırdım, kimbilir sağcılar nasıl korkuyorlar, hü-

kümet nasıl korkuyor bu yiğitlerden diye. Sonra tanıdıkça, kıldemlenince, yükseldikçe fark ettim; onda dokuzununki sadece görünümümü.

“Zemanede umduğunu az bulur da o yüzden çok yer sufi

“Yalnız Tanrı ışıyla doyan sufi başka... O kapıları çalma ayıbından geçmiştir.

“Fakat sufilerin binde biri, bu çeşit sufidir; öbürleri, hep onun devletiyle yaşarlar.” (Mevlana, a. g. e., cilt II, s. 431).

“Bok böceği, gül suyuna rağbet etse anlaşılır ki o su, gülsuyu değildir.” (Mevlana, a. g. e., s. 547).

“Nerde bir ordu, bozguna uğrarsa, iki-üç gevşek puştun yüzünden uğrar.

“Puşt, erkekcesine silahlar kuşanır, safa girer; işte mağara dostu buracıktaki, tam dost bu diye ona güvenirler

“Fakat sıkıyı gördü mü, yüz çevirir; onun gidişi, belini kırar senin.” (Mevlana, a. g. e., s. 607).

“Sufi, temizliği arayıp isteyen kişidir; sufilik sof hırka giymekle, terzilikle, yavaş yavaş yürümekle olmaz.

“Fakat şu aşağılık kişilere göre sufilik, terzilikten, sof elbise giymekten oğlancılıktan ibaret vesselam.” (Mevlana, a. g. e., cilt V, s. 37).

PSİKIYATRİST

Bu eşcinsellik bahsinde ne biliyorsunuz? Mevlana hakkında da böyle rivayetler var. Sufiler arasında eşcinselliğin yaygın olduğunu bakın o da söylüyor, gerçi kınayarak söylüyor. Mevleviler arasında da varmış. Özellikle Mevlana'nın Şems'e çok fazla ilgi göstermesi, aralarındaki bağ hakkında dedikodulara yol açmış. Şems gidince aylarca yemeden içmeden kesilmiş. Bu bağ çok kişi kıskanmış Mevleviler arasında. Hattâ Şems'in punduna

getirilip Mevlevilerce öldürüldüğü, öldürenlerden birinin de Mevlana'nın oğlu olduğu ileri sürülür. Mevlana'nın bu günahı bildiği, oğluna çok kırıldığı, ama sonunda affettiği söylenir. Ne diyeceksiniz?

DÜŞÜNÜR

Ben yalnızca *Mesnevi*'yi okudum baştan sona. Mevlana hakkında ansiklopedilerden, ders kitaplarından, şuradan buradan kısa yazılar okumuştum daha önce, başka bir şey bilmiyorum. Dedektiflik yapmadım, eşcinsellik araştırmasına girmedim. Bildiklerim kadarıyla şunu söyleyeyim, Mevlana'nın Şems'e duyduğu aşk Platonik bir aşk. Gerçi Platon'da da böyle eğilimler olduğu söylenir. Ne var ki sanırım ileri boyutlarda değil, belki biseksüellik boyutunda veya birkaç deneme boyutunda. Platonik aşk tabiri de zaten, Platon'un bir erkeğe karşı hissettiği duygusal sevgi ya da tensel temas olmaksızın duyduğu sevgiden çıkmış. Ama Mevlana'daki o boyuta gelmiş mi, gelmemiş mi, geçmiş mi, değerlendiremiyorum. O bir aşk adamı, gönül adamı, Tanrı'yı seviyor, onun tüm yarattıklarını seviyor, bunların içinde değerli olanları daha çok seviyor, çok değerli olanlara da âşşık oluyor. Şems'e duyduğu böyle bir hayranlık ve aşk. Tensel boyutu var mı, yok mu, bence yok.

Ama o devirde eşcinsellik neredeyse Yunan'da, Roma'daki kadar yaygın okumuşlar arasında. Gölpınarlı şöyle diyor: "Mevlana zamanında, şeyhlerin, homoseksüel zevkte pasif rolde bulunmakla şöhret kazandıklarını, bu yüzden de bu ruhi hastalığa 'İllet-i Meşayih-Şeyhlerin Hastalığı' dendiğini kaydedelim; netekim birçok müridi olan, eseri bulunan, Sadrettin-i Kunevi ile aynı derecede sayılan ve Mevlana'yı beğenmeyen Şeyh Nasır'üddin de bu illete müptela imiş. Mevlana, bu çeşit şeylere düşenle-

ri, temiz olsalar bile hoş görmez ve şiddetle kınar.” (Mesnevi, cilt V, s. 41).

Ama metinlere güvenecek olursak Mevlana hakikaten eşcinselliği pek çok yerde fena halde aşağılar:

“Erkeğe tad, savaştandır, dövüştendir... Puştun zevkiyse zekerden.” (Mevlana, a. g. e., cilt I, s. 623).

Aynı sayfada pasif eşcinselliği iyice yerin dibine batırır ki, onu yazmaya terbiyem müsait değil.

PSİKIYATRİST

Bu sufiler ve şeyhler arasındaki aktif pasif çekişmesi olmasın sakın?

DÜŞÜNÜR

Yok deve. Sapık yorumlarınızı kendinize saklayınız. Zaten Mevlana şehvetin daima dizginlenmesini, baskılanmasını savunur. Mamafih, keşişlerin yaptığı gibi tam bir perhize karşıdır, çünkü ona göre bir şeyi tam yasaklama, gerçek bir nefis, benlik terbiyesi, sınaması değildir. Yapılması kesin yasaklanmayan ya da yasaklansa da yapılması kolayca insanın elinde olan şeylerden insan bilerek isteyerek el çekerse; ancak o davranış değerlidir. Kant’tan yüzyıllarca önce Kant ahlakı. Kişi eğer iki seçenek arasında bir seçim yapacak konumdaysa, güçteyse ve o seçimini doğru yapmışsa kendiyle övünmelidir. Yok eğer yaptığı işi kaçınılmaz biçimde (zorunluluktan) yapmışsa, burada övünülecek bir irade yoktur:

“Demek ki iki iş arasında bocalamak için bir güç sahibi olmak gerek; yoksa bocalayanın bıyığına gülmek gerek.” (Mevlana, a. g. e., cilt VI, s. 410).

Mevlana'dan

Bil ki bu şikayet eden, kötü huyludur; çünkü o kötü huylunun kötülüğünü söylemektedir.

Çünkü güzel huylu kişi, kötü huylulara tahammül eden, onların kötülüğünü söylemeyen kişidir.

Ama şeyh, birinin kötülüğünü söyler, birinden şikayet ederse, bu şikayet, Tanrı emriyledir; kızgınlıktan, kendi dileğine uymaktan değil.

Mevlana, a. g. e., cilt IV, s. 413.

Evet, cinselliğe geelim:

“Bütün bunlardan sonra şunu da bil ki ateş, asıl şehvet ateşidir; suçun, kabahatin temeli, o ateş üstüne atılmıştır.

“Dıştaki ateş, suyla söner; fakat şehvet ateşi, parladıkça parlar; adamın yüzünün suyunu yerlere döker.

“Şehvet ateşi suyla yatışmaz; çünkü azab etmek bakımından cehennem huyu vardır onda,

“Şehvet ateşine ne çare var? Din ışığı. Sizin ışığınız kafirlerin ışığını söndürür.” (Mevlana, a. g. e., cilt I, s. 334).

“Selam ona, Mustafa, ‘Gerçekten de Yüce Tanrı melekleri yarattı, onlara akıl verdi; hayvanları yarattı, onlara şehvet verdi; Ademoğullarını yarattı, onlara akıl da verdi, şehvet de; kimin akli şehvetine üst olursa meleklerden yücedir o; şehveti aklından üst olursa hayvanlardan daha aşağıdır’ buyurdu...” (Mevlana, a. g. e., cilt IV, s. 473).

“Rüstem’in de kellesi kulağı yerindedir, sakalı bıyığı vardır ama ayağını bağlayan tuzak, iyice bil ki şehvettir.

“Benim gibi sen de şehvet sarhoşluğundan kesil de bu sar-

hoşluğu devede seyret.” (Mevlana, a. g. e., cilt III, s. 54).

Rüstem büyük bir kahramandır, Mevlana onun kahramanlığını takdir eder, ama kusurunu da yüzüne vurur. Ama Davud'u, Süleyman'ı sadece över, kusurlarının altını çizmez. Çünkü onlar peygamberdir. Oysa peygamber Davud, Mevlana'nın övdüğü Davud, şehvet yönünden hiç de masum değildir, dillere destan bir haremi bulunan Süleyman da öyle. Zaten o da Davud'un oğlu. Şu Brecht'in, "Kafkas Tebeşir Dairesi" oyununda da geçen, bir çocuğu paylaşamayan iki kadın hikayesinde bilgece kararı veren, başka birçok ermişlik belirtileri gösterdiği rivayet edilen adam, Süleyman. 700 karı, 300 cariyeye edindiği söylenen kudretli hükümdar. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 58). Davud hakkında konuşuyorduk; şöyle bir hikaye var:

"Ahd-ı Atıky'te şöyle bir olay anlatılır:

Davud, bir gün sarayının damında gezerken güzel bir kadının yıkanmakta olduğunu görür. Adamlarını gönderir, Urya adlı birinin zevcesi olduğunu anlar ve kadını saraya getirir. Kadın Davud'dan gebe kalır. Gebeliğini anlayınca Davud'a haber göndererek işi anlatır. Savaşta bulunan Urya gelince Davud, Urya'ya bir mektup yazıp kumandana yollar. Mektupta Urya'yı savaşın en çetin yerine sürmesini, onunla gidenlerin, savaş sırasında çekilip onu yalnız bırakmalarını, bu suretle öldürülmesinin sağlanmasını yazmıştır. Kumandan, Davud'un emrini yerine getirir ve Urya savaşta öldürülür; Davud da onun karısını alır (...)

"Ahd-ı Atıyk'a göre Davud ve Süleyman, iki padişaktır, peygamber değildirler, bu bakımdan Davud, böyle şeyler yapabilir; çünkü masum değildir (...) Kuran-ı Kerim'de, Davud ve Süleyman birer peygamberdir; bu bakımdan öbür peygamberler gibi masumdurlar. Bu yüzden Ahd-ı Atıyk'ın yukarıdaki nakli, Davud'a bir isnattır." (Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi*, cilt III, s.

177). Yani öykü gerçektir, ama yukarda anlatıldığı gibi olmamıştır Gölpinarlı'ya göre.

Davud'un burada bir suçu yoktur.

PSİKIYATRİST

Yuh! Bana bal gibi de gerçek olabilir geldi. Eğer "Eski Kitap"ın yazdığı doğruysa, bizim bildiğimiz hiçbir çağdaş diktatör, en vicdansızları dahi bu kadar alçalmamıştır. Böyle şeyleri olsa olsa Türk filmlerinde Turgut Özatay yapar, ne bileyim, Tecavüz-cü Coşkun yapar, Nuri Alço yapar.

DÜŞÜNÜR

Bilemeyiz ki işin doğrusunu. Daha on yıl önce yaşanan bir olay bile o kadar farklı kaynaklardan o kadar farklı anlatılır ki... İnsanlar hakkındaki yorumlar da öyle çelişiktir. Birinin melek dediğine öbürü şeytan der, üstelik kanıtlar bunu. Bazı tarihi şahsiyetlerin ise aslında hiç yaşamadığı, bunların tümünden uydurma olduğu veya bir şahsiyetin aslında birkaç şahsiyet hakkındaki efsanelerin karışımından yaratıldığı iddia edilir

YAZAR

Tabii sayın hekimim, her suçu erkeklere atmamak lazım. Ortadoğu kadınlarının baştan çıkarıcılığı da iyi bilinir; çok erken ergenliğe ulaştıkları, bizim çocuk saydığımız yaşlardayken birçok erkeği yoldan çıkardıkları...

DÜŞÜNÜR

Bu da doğru. Size bu kadınların azgınlığını anlatmak için başka bir efsane:

"Yusuf Peygamber'i kardeşleri Mısır'da kulumuz diye sattıktan

ve Mısır azizi onu satın aldıktan sonra azizin zevcesi Züleyha, Yusuf'a âşık olmuş; onunla buluşmak istemiş, Yusuf bunu kabul etmemiş, odadan çıkarken Züleyha, ardından koşup gömleğine yapışmış, gömlek yırtılmıştı. O sırada aziz, kapı dibinde belirince kendini kurtarmak için Yusuf'un kendine sataştığını söylemiş, Züleyha'nın yakınlarından biri, gömlek ön tarafından yırtılmışsa Züleyha gerçektir, arka tarafından yırtıldıysa iftira ediyor demiş, gömleğin arkadan yırtıldığı görülmekle beraber dedikoduyu önlemek için Yusuf'u zindana attırmıştı. Yusuf zindana atılmadan önce Mısır kadınları da Züleyha'nın aleyhinde dedikoduya başlayınca Züleyha, Yusuf'un güzelliğini onlara göstermek için kadınları evine çağırarak, onlara dayanacak şeyler getirmiş, sonra her birerine birer bıçak ve turunc vermiş, derken Yusuf'u çağırarak, kadınlar Yusuf'u görünce güzelliğine vurulmuşlar, turunc soyuyoruz sanarak bıçakla ellerini doğramaya başlamışlar; Züleyha, işte hakkında beni kınadığınız buydu demiş, onlar da, tenzih ederiz Allah'ı, haşa bu insan değil, olsa olsa büyük ve şerefli bir melek demişlerdi." (Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi*, cilt III, s. 171-172).

PSİKİYATRİST

Şarap konusunda ne diyor? Galiba ulaktan demleniyormuş şeyhimiz.

DÜŞÜNÜR

Bana da öyle geliyor. Hakkında bu yüzden dedikodular çıkmış, suçlamalar duyulmuş. Suçlamaları kabul etmiyor, ama tam da reddetmiyor. O konuda hep imalı sözler ediyor, içtiği şarabın aşk şarabı olduğunu söylüyor, ama birçok yerde gerçek şarabı da övmekten geri kalmıyor. Zaten bu ve başka birçok tutumu dolayısıyla, daha doğrusu genel tutumu dolayısıyla radikal is-

lamcılar, softalar onu hiç tutmazlar. Ama genelde açık olarak yermezler, dışarıya karşı belli bir saygıyla söz ederler. Birkaç örnek vereyim *Mesnevi*'den:

“Sen nefis sahibisin a gaafil, toprak içinde kan ye;

“Fakat gönül sahibi, zehir bile yese o zehir bal kesilir.” (Mevlana, a. g. e., cilt I, s. 181).

Bu dize çok sevdiği Feridettin Attar'dan aktarım. Yani ermiş kişi yasak edileni de yapsa ona bir zararı olmaz, demeye getiriyor. Bu nokta gerçekten çok önemli. Mevlana ahlakının temelini oluşturuyor. Az sonra geleceğiz. Aynı manada:

“Şeyhin biri, bir gün kötü zannı gidermek için leğene kustu; leğen inciyle doldu.

“Değil mi ki senin midende temiz bile pis oluyor; halka kilitlerle, anahtarı da sakla.

“Fakat lokma, kimin karnında ululuk ışığı oluyorsa, ne isterse yer o; helaldir ona.” (Mevlana, a. g. e., cilt II, s. 644)

“Fakat her yerde kendinden geçen, kötü iş işlemez; ama şarap, edepsiz kişiyi daha da beter edepsiz eder.

“İçen, akıllıysa, aklının parlaklığı daha da artar; fakat kötü huyluysa daha beter olur.

“Ama halkın çoğu kötü olduğundan, beğenilmez huylara sahip bulunduğu için içki, herkese haram edilmiştir ” (Mevlana, a. g. e., cilt IV, s. 518).

Gölpınarlı'nın verdiği bilgiye göre Nisa Suresi 43. ayette, dediğini bilmeyecek kadar sarhoşken namaz kıldırmak yasaklanmıştı. Hz. Muhammet devrinde o zamana dek şarap İslam'da serbestti. Ama Abdürrahman b. Avf'ın sarhoş halde namaz kıldırırken dilinin sürçmesi ve ayeti “Ey kafirler, sizin taptıklarınıza ben tapmam, siz de benim taptığıma tapmazsınız” yerine, “Sizin taptıklarınıza ben taparım, siz de benim taptığıma taparsınız”

şeklinde okuması üzerine söz konusu yasak geldi. Daha sonraki birgün de, içkili bir mecliste Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Medinelileri yeren bir şiir okuması ve onların da buna öfkelenip kavga çıkarmaları ve Vakkas'ın kafasını yarmaları üzerine, Maide Suresi'nin 90-91. ayetleri indi. (*Mesnevi*, cilt IV, s. 522). Velhasıl İslam'da içki yasağını, içmesini bilmeyen bu iki densiz şahsa borçluyuz. Ama baktım, yine de aynı surenin 92. ayetinde bu konudaki yasak üstünde şiddetle durulmaz. İlimli bir söylem vardır. Bunlara, itaat edin, benim görevim yalnızca "tebliğ" etmektir, denir.

PSİKİYATRİST

Şu Mevlana ahlakına gelecektiniz.

DÜŞÜNÜR

Evet geldik. Ondan önce kutu içinde aktardığım pre-Darwinist kurama bir göz atın lütfen. Şaşkınlık verici. Gerçi ta eski Yunan'da, Anaksagoras ve Empedokles'in evrimci görüşü ortaya atıkları bilinir, kim öğretmiş, nasıl bulmuşlarsa. Ondan sonra da Hint ve Çin felsefelerinde ruhun sürekli devir içinde olduğu, bitkiden hayvana, hayvandan insana, tekrar insandan bitkiye, böyle dolaştığı ileri sürülür. Bu tabii ruh dolaşımıdır eninde sonunda; Doğu felsefelerinde evrimci görüş ayrıca savunulur mu; niye yalan söyleyeyim bilmiyorum, bilen varsa bana söyler. Ama Mevlana'nın evrimci görüşü bildiği ve ondan destekleyici bir duygulanımla söz ettiği bellidir.

"Ben de cansız varlıktan öldüm, biten, boy atıp gelişen nebat oldum; nebatken öldüm, hayvan şekliyle baş gösterdim.

Hayvanlıktan öldüm, insan oldum; artık ölüp azalmaktan, noksana düşmekten ne diye korkacakmışım?

Bir daha hamle edeyim de insanken öleyim; böylece de me-

lekler aleminde kol-kanat çırpayım.” (Mevlana, a. g. e., cilt III, s. 273).

Bu da açıkça Hinduist, budist bir anlayıştır. Gölpinarlı'ya göre, “Sufilerin, batını inançları kabul etmeyenleri devri kabul ederler; fakat İslam'ın esasına hiç uymayan tenasuhu şiddetle reddederler.” (Mesnevi, cilt III, s. 310). Tenasuh dediği ruh geçişidir; İslam'da ruhun insandan hayvana, insandan insana geçtiği kabul edilmez.

İnsanın ibtidadan beri yaratılış halleri, yaratılış konakları

İnsan, önce cansızlar ülkesine gelmiştir; cansızlardan nebatlara düşmüştür.

Yıllarca nebatlarda ömür sürmüştür de cansızlardaki savaşını hatırına bile getirmemiştir.

Nebattan canlılara düşünce de nebat olduğu zamanki hali hatırına gelmez.

Yalnız yeşillığe gönlü akar; hele bahar oldu da çiçekler açıldı mı.

Çocukların gönülleri de analarına akar; akar ama neden analarını severler, neden ana sütünü arzularlar, bilmezler ki. (...)

Tekrar onu bilen yaratıcı, onu tutar, hayvanlıktan insanlığa çekmeye başlar.

Böylece ülkeden ülkeye gider de sonunda akıllı, bilgili, yüce bir hale gelir.

Önceki akılları hatırlamaz ya; bu akıldan da geçecektir, gene değişecektir o. Sonunda bu hırsla, istekle dopdolu akıldan da kurtulur; yüzbinlerce şaşılacak akıl görür.

Mevlana'nın ahlak anlayışının temelini sufilikte, tasavvufta genel olarak görüldüğü gibi olgunlaşma, erme oluşturur. Bunun için nefisle, yani hayvansı yanımızla daima savaşılmalıdır, en zor savaş budur.

“Dış savaştan dönünce iç savaşa yüz tuttuk;

“En küçük savaştan döndük ama Peygamber’le beraber en büyük savaştayız.

“Şu kafdağını, iğneyle yerinden kaldırmaya Tanrı’dan güç kuvvet dilerim, Tanrı’dan başarı isterim.

“Şunu bil ki safları yaran arslanla savaşmak kolaydır; arslan odur ki nefsinı alteder.” (Mevlana, a. g. e., cilt I, s. 152).

“İki elinle isteğe sarıl; çünkü istektir iyi yola kılavuz olan.

Topallasan da, aksasan da, uyuklasan da, edepsizce bile olsa gene o yana doğrul, onu dile.” (Mevlana, a. g. e., cilt III, s. 63).

Lacan’ın daha önce gördüğümüz düsturuna benziyor Ama burada edepsizce de olsa kaydını Mevlana, cdepsizce de olsa iyiliği iste, kendinden, bencil arzularından vazgeçmek için “iste”yi vurgulamak maksadıyla koyuyor Gerçi onu farklı anlayanlar bir yana Lacan’ın da aynı şeyi söylediğini kabul edebiliriz.

“Şu diri dört kuşun başlarını kes de diriliği geçici olan şu hal-kı ölümsüzlüğe kavuştur.

“Bu dört kuş kazdır, tavustur, kuzgundur, horozdur; bu dördünün insanlardaki örneği de dört huydur.

“Kaz hırstır, horoz şehvet, Mevki’ tavusa benzer; kuzgunsa dileğe.” (Mevlana, a. g. e., cilt V, s. 10).

“A filan, insanlarda gördüğün nice zulümler var ki bunlar, onlara vuran huyundur senin.

“O, sensin, kendini yaralıyorsun; lanet ipliğini kendi çevrene örüyorsun sen.” (Mevlana, a. g. e., cilt I, s. 148)

Genel olarak tasavvufta insanın birey olarak gelişiminin ne-

redeyse tüm manaların esası olduğunu söyleyebiliriz. Mevlana'dan ayrılmadan o konuda kısaca bir bilgi aktarayım:

Sufilikte bireysel gelişim için istekle yola koyulmak, sabırla devam etmek önemlidir. Mevlana'da demin gördük, önce "İste" diyor. Bu yol yedi aşamalı bir yoldur. Yedi aşamalı kişisel gelişim yolu. Ya da yedi aşamalı "evrensel benliğe giden yol" Şimdi özetleyeceğim bireysel gelişme aşamaları ve yöntemleri öteki Doğu felsefelerinde de benzerdir. Batıda Hıristiyanlıkta da karşılıkları vardır, ama onlar daha az benzerdir.

Birinci aşama "Tövbe"dir. Kişi o güne kadar gittiği yolun, o güne kadarki bilinç düzeyinin farkına varır ve bundan pişmanlık ve utanç duyar. Birçok sufi veya eren yola tövbeyle başlar. Ne ki genç yaşlarda, çocukluktan başlayarak ya da aklın erginleştiği ergenlik dönemiyle birlikte bu yola girenler için sanırım tövbe aşaması söz konusu değildir. Nedense İslam'da ve öteki dinlerde çocuk yaştan anlam arayışına girenler hiç de nadir görülme de (kişilik yapısı-genetik yapı gereği), bundan fazla söz edilmez de; belli bir yaşa kadar yanlış yaşamış, hattâ kendini sefahata kaptırmış kimselerin birden o yolun yanlışını görmeleri üstünde (ender rastlanan durumlar ya da yaşlılık ve ölüm korkusuyla sahte içerikli düzelmeler) çok durulur! Dönmeler her çevre için daha mı kıymetlidir acaba? Neyse, ikinci aşama "Vera"dır. "Yeniden uyanıktan sonra yolcu, arzularının, düşünce ve eylemlerinin daha bir farkına varır ve bu farkındalık, etik, toplumsal ve dini değerler söz konusu olduğunda bir içsel karmaşaya yol açabilir. Kişinin dinin yasak kıldığı şeylerden uzak durması beklenir ve uyku/yemek gibi süfli arzulara kendisini büsbütün kaptırmaması istenir." Demek ki tarikat mensuplarından çoğu –Mevlana da yakınıyor ya–, daha birinci aşamada takılıp kalmışlardır laf aramızda. Cemaat deyince biraz dua, zikir edip ardından ziyafeti anla-

yanlar... Öyle ya da böyle, lafı karıştırmayalım; burada “umut” ve “kınayan nefis” kavramları önemlidir. İyileşmeye giden yolun başında umut çok gerekli ve önemlidir. Değişme, ilerleme umudu. Umut, –motivasyon da diyebiliriz– eksikse bu çileli yola başlanamaz. Öbür kavram da kendini yargılama gücüdür. Kişi durmadan kendini eleştirmelidir, yanlış yönlerini kınamalıdır. Üçüncü aşama “Zühd”dür. “Dünyadaki şeyleri özlemekten ve arzulamaktan vazgeçme.” Bu olgunlaşma aşamasıdır. Erikson’daki insan gelişim basamağının en üst aşaması. Oysa sufilikte bunun üstünde daha dört basamak bulunur. Dördüncü aşama “Fakr”dır. Arzu ve isteklerden kurtulmanın ötesinde, sahip olma hırslarından tümünden uzaklaşma, tam bir yoksulluk içinde bir iç huzur ve güvenlik hissetme. Beşinci aşama “Sabır”dır. Dayanma, tahammül gücü. Her türlü yokluğa, acıya, eziyete katlanabilme, dingin bir ruh haliyle sabredebilme gücü. Altıncı aşama, “Tevekkül”dür. Tanrı’ya ve onun iradesine tam bir teslim oluş, güven. Yedinci aşama “Rıza”dır. Kainatta hiçbir çirkinlik, kötülük, acılık görme hali. Son büyük aşama. (Kemal Sayar, *Sufi Psikolojisi*, yayına hazırlayan: Kemal Sayar, İnsan, 2004, s. 20-26).

Ne ki tüm bu özetlediğimiz “evrensel benliğe giden yol” tek başına yürünmez. Bunun için bir “kılavuz” “pir” “üstat” “mürşit” gereklidir. Mürit üstada her şeyi itiraf etmeli, ona tam bir sadakat göstermelidir. Bu yolda başta bir şeyh gereklidir, çünkü sufi kendi kendini yeterince değerlendiremez, her aşamanın her adımında yanılgıya düşme tehlikesi vardır (Kemal Sayar, a. g. e., s. 29). Tüm aşamaları başka yazarlar, “iki psikolojik adımda” özetlerler. “(1) Fena, benlikten yani, yarı nefisten ve sosyal benlikten kurtulma. 2) Beka, evrensel benlikle bütünleşme, yani kendi bütünlüğünü kazanma.” (A. Rıza Aresteh – Enis A. Sheikh, *Safi Psikolojisi*, s. 48). Evrensel benliğe giden yolda ilkin ki-

şinin sahip olduğu bayağı benlik ortadan kaldırılır, başka deyişle “nefsin öldürülmesi”dir bu. Onun tüm basit arzu ve heveslerinin, gurur ve kibrinin yok edilmesi. Batılı psikoloji, psikiyatri akımlarının buna önem vermediği bilinir. (Muhammet Şafii, a. g. e., s. 110). Bu çok doğaldır, çünkü Batılı psikoloji akımları nefsi terbiyeye çalışırlar, terbiyeli haliyle güçlendirmeye... Ama asla öldürmeyi hedeflemezler.

Evet, devam ediyoruz,

Yukarıda kutu içinde verilen görüşle birlikte değerlendirildiğinde, Mevlana diyalektikçidir, Herakleitos’un diyalektiğini İslam’a uygulamaya çalışır, diyebiliriz. Söylemiştik, İran, Hint ve Çin felsefesinin diyalektiğinden, “ya o ya bu” anlayışı yerine “hem o hem bu” anlayışından haberdardır. Aristoteles’in altın orta kavramından da haberdardır, ama yorumlayıp onu aşar.

“Dedi ki, orta yolu tutmakta hikmet var ama orta da nispete göredir.

“İrmağın suyu, deveye göre azdır; fakat o su, fareye deniz gibidir.” (Mevlana, a. g. e., cilt II, s. 642).

“Bu ortalama, son bakımından meydana çıkan bir şeydir; önu sonu olan şeye göredir.” (Mevlana, a. g. e., s. 643).

Mevlana’nın ahlak anlayışının özü işte budur. Birtakım basit ahlak kuralları, ölçülülükler, yasaklar sıradan kişiler içindir, sıradan kişilere gerekli, yararlıdır; ama o düzeyi aşmış, olgunlaşmış, sonsuzluğu görmüş yüce kişiler için basit kuralların, yasakların hiçbir önemi yoktur. Onlar ne yapsa bunda bir hikmet bulunur; veya bazen onlar da yanılabilirler, hata yapabilirler, bu hatalar onların genel karakterlerindeki yücelikle birlikte ele alındığında hoş görülür, hattâ görmezden gelinir.

“Tanrı, peygamberleri, halkta bulunan hasetler belirsin diye vasıta yaptı.

“Çünkü hiç kimse Tanrı’dan arlanmaz; Tanrı’ya haset eden kişi, hiç bir yerde yoktur.

“Fakat peygamberi, kendin gibi bir adam sanırsın da, o yüzden ona haset edersin, cefalar edersin.

“Peygamberin büyüklüğü anlaşıldı mı, ona haset edenin hasedi kabule geçmez; uyan, uyar ona.

“Öyleyse her devirde, peygamber yerine bir eren vardır; kıyamete dek bu, böyle sürer gider.” (Mevlana, a. g. e., s. 449).

YAZAR

Tam da benim savunduğum ahlak anlayışı. Kötü iş her durumda kötü iştir; ama iyi kişide bu hoş görülür, yok sayılır, hattâ sevimli bile bulunur; çünkü o kötü işin bile iyi kişide rengi değişmiştir. Ama kötü kişide kötülük daha da çirkinleşir. Bence doğru yaklaşım. Fakat tehlikeli. Tehlikesi şurada: Her narsist, her egoist, psikopat, tiran vs. kendine epeyce bir kötülük hakkı, payı bırakır; çünkü onlar da genelde kendilerini pek iyi insanlar, her şeyi hak eden, yaptıkları eninde sonunda doğruya giden insanlar olarak görürler. Onlara hayran olan aptallar da aynı yönde değerlendirir olayı.

Yine de gerçek ermişliği ya da ona yakın yükseklikleri, oralar çıkanlar iyi bilir, iyi tanır. Aşağıdakiler böyle şeylerden bir öykü, bir efsane gibi bahsederler ama, oraya çıkan, neyin ne olduğunu bilir; kendinden bilir. O kişiler erdemi erdemsizden başkalarında da iyi ayırır genellikle. Dağcı dağcıyı tanır. Yüksek dağlardan bahsediyor örneğin biri. Dağcı bir iki konuşsa anlar, o adam hikaye mi anlatıyor, yoksa gerçekten bakmış mı zirvelerden.

DÜŞÜNÜR

Mevlana olgunlaşmaktan bir hedef olarak söz eder de, onu da

hırs yapmayı sakıncalı bulur. İyi şeyler için duyulan hırs da bir hırdır sonunda. Üstelik bazılarının (hattâ çoklarının) kapasitesine uygun değildir bu hedef. O halde sıradan kişiler biraz mütevazı olmalıdırlar.

“Yayı pek çek demedi, oku yaya koy, ativer dedi; zıhı kulağına dek çek demedi.

“Sen boş yere yayı çekmedesin; okçuluktaki hünerini göstermeye kalkışmadasın.

“Bırak şu katı yayı; yürü, bir yaya ok koy, ativer, uzaklara uçup gitmesine bakma.” (Mevlana, a. g. e., cilt VI, s. 569).

Mevlana, insanlar arasındaki onlara pek önemli gelen küçük çekişmeleri de hor görür ama, dünya işlerinin bir yerde de bu sayede görülüp gittiğini teslim etmek zorunda kalır. Ayrıca gündelik işlerin önemine işaret eder:

“Böylece her kazanan kişi de, dünyayı düzene sokmak için değil, kendisi için dükkanında oturur, çalışır.

“Herkes, derdine bir melhem arar; bu yüzden de alem, ayakta durur; işler görülür gider.

“Hak, korkuyu bu aleme direk dikti; herkes korkudan bir işe sarıldı.” (Mevlana, a. g. e., cilt VI, s. 561).

Mevlana, belli bir seviyeden sonra tam olgunlaşmaya erileceğini, ondan sonra dünya renklerinin, farkların, zamana bağlı te-laşların, hattâ zamanın hükmünün kalmayacağını, böyle bir kişinin ölüme ölümsüzlük olarak bakacağını söyler:

“A ulular, bu dünya bir ağaca benzer; biz de o ağaçta yarı ham meyvalarız.

“Hamırlar, dallara sımsıkı sarılırlar; çünkü hamken köşke yaramaz onlar.

“Fakat oldu da tatlılaştı, dudakları ısırır bir hale geldi mi, ondan sonra dallara pek gevşek sarılır.” (Mevlana, a. g. e., cilt III, s. 100).

“O anda can, zamandan da kurtuldu, zati zaman, genci kocaltır.

“Bütün renkten renge boyanışlar, zamandan belirir; zamandan kurtulan renkten renge girmekten de kurtulur.” (Mevlana, a. g. e., s. 142).

“Ey dost, dirilik istiyorsan ölümden önce öl...” (Mevlana, a. g. e., cilt VI, s. 440).

“Öyleyse kıyamet ol da kıyameti gör; her şeyi görmede şarttır bu.” (Mevlana, a. g. e., s. 441).

PSİKİYATRİST

Psikiyatriye gelecektiniz hani üstadım.

DÜŞÜNÜR

Bu geçtiklerimizin hepsi sizin alanınızı ilgilendiriyor işte. Ölüm probleminin çözümü, ölümlle baş edebilme teknikleri.

PSİKİYATRİST

Öbür dünyaya, ruhun ölümsüzlüğüne inanırsanız belki. Ya inanmayanlar? Gerçi inananlar için bile, son günler saatler hariç, yani beden ve ruhun teslim olduğu, bitişi kabullendiği son safha dışında ölümü dinginlikle karşılayanına çok çok az rastladım. Soğukkanlılıkla karşılayan biraz daha fazla, ama ben dinginliği, yani huzuru kastediyorum; soğukkanlılıktan daha üst bir aşama bu.

DÜŞÜNÜR

Ölümden önce ölmek kavramı aslında dini inancı olmayanlar için de geçerli olabilecek bir kavram. Zaten gerçek ermişliğin kanımca Tanrı inancıyla mutlak bir ilişkisi yok.

PSIKİYATRİST

Evet, doğru söylüyorsunuz. Ben de hastalarımın buna benzer şeyler öneriyorum zaten. Kendime de. Ama başarı oranımı yüksek gördüğüm söylenemez. Belki de bu gerçeklik çözümsüzdür. Çözümsüz. Mantık olarak. Mantıklı bir çözüm olmaması anlamında. Ölüm maddi bir gerçeklik ve biz ona duygusal olarak yaklaşmak zorunda kalıyoruz. O da yani bu duygusallık da belki maddi bir gerçeklik. Ama sonuçta ölüm korkusu, endişesi, paniği tamamen duygularla ilgili bir problem. Duygularını eğiten kişi için sorun çözülür. Ölmeden önce, kişinin artık ne kadar ömrü varsa, sağlıkta ve hastalıkta, ölünceye dek kişi duygulanımını, duygudurumunu diyelim, az çok yüksek tutmuşsa, sorunu kesin biçimde çözmüş demektir. Mevlana'nın söylediğini onu reddetmeden tersinden okursak; ölmeden önce her gün ölmeyen, ölüm huzursuzluğunu kuvvetli yaşamayan, o doğrultuda kendini hayli güçlendirmiş kişi ölümü yenmiş demektir. Tabii burada "az çok" veya "hayli" ölçüleri önemli. Daima bir huşu içinde bulunamaz insan, tabiatımıza aykırı. Uyuşturucu, uyarıcı madde bile alsa sürekli o halde kalamaz. Az çok bir dinginlik yeter.

DÜŞÜNÜR

Bir de bu tür öğretilerde sizi ilgilendiren şu: Bir sıkıntı varsa bunda bir hayır vardır anlayışı. Bekleyin hayrını göreceksiniz, kötülük iyiliğe dönüşecek. Gerçi iyilik de kötülüğe dönüşür. Ama kötülüğün geçici olduğunu, altından bir yarar çıkacağını bilmek ya da sanmak kişiye hem moral verir hem güç kazandırır. Her kötülükten bir iyilik çıkar, ilkesi. Özetlersek bir, her kötülük, olumsuz ruh hali geçicidir; az sabredin geçer. İki, her karamsar, sıkıntılı durumdan bir yarar çıkarmaya bakın.

Uzatırım diye çekindim ama, madem tekinsiz doktorumuz

istiyor, bu sufilik, psikiyatri ilişkisine ilişkin birkaç şey daha söyleyeyim.

Sufiliğe eğilim duyan ya da ne diyeyim tasavvufu bilen din-dar Müslüman psikiyatristler, psikiyatrinin en önemli zayıflıklarından biri, hastalara anlam sağlayacak bir teorik çerçeveden yoksun oluşudur, derler. Psikiyatriyle sufiliği birbiriyle karşılaştırır, benzer yönlerini ve ikincinin üstünlüklerini gösterirler. Oysa bu iki disiplin birbiriyle karşılaştırılabilecek kategorilerde değildir, aynı malzeme üstünde çalışmazlar. Psikiyatri herkese; her eğilimden, dinden, siyasi görüşten, her kişilikten tüm insanlara seslenmek ve hizmet vermek zorundadır. İşini hasta-hekim ilişkisi çerçevesinde genelde birebir görür. Buna rağmen çoğu psikiyatrist, hastasının kişiliğine, dini ya da felsefi, siyasi inancına, varoluşsal özdeğerlendirmesine göre, kişiden kişiye değişen ayrı yönlerde insanlara bir anlam duygusu kazandırmaya veya var olan anlam duygularını güçlendirmeye çalışır. Ama psikiyatrinin asıl işi hastalığı tedavidir ve bunda izlenecek genel yolları belirlemektir. Oysa sufilik, tamamen gönüllü olarak belirli türden kişiliklerin seçtiği bir yoldur ve en yaygınlaştığı dönemlerde bile toplumlarda önemli bir oranı temsil etmemiştir. Ayrıca bu yol bireysel yönleri ağır bastığı izlenimi verse de topluca girilen ve genellikle bir cemaatin maddi-manevi desteğiyle ilerlenen bir yoldur. İkisini karşılaştırmak elmayla sütü karşılaştırmaya benzer.

YAZAR

Dayağı onayladığına göre –önceki bölümde görmüştük– hiç de bilindiği kadar yumuşak huylu biri değil anlaşılan. Ceza hukuku konusunda ne düşünüyor, şeriat konusunda?

DÜŞÜNÜR

Evet, ılımlı görüldüğüne bakmayın, şeriat hukukunu aynen onaylıyor. Kısası savunuyor. Ona göre hoşgörü, ılımlılık, zayıflığa, suçlulara tavize yol açmamalı.

“Sözün özü şu: A yüce er, alçaklara karşı sert davran da baş eğsinler.” (Mevlana, a. g. e., cilt III, s. 209).

Mutezile mezhebinden kişilerle ceza sorumluluğu üstüne bir tartışması var.

Mutezileciler, “Madem her şeyi Allah takdir ediyor, suçu da Allah takdir ediyor, o halde suçlunun ne kabahati var” derler. Aslında bayağı haklı bir savdır bu. Mevlana bunu kabul etmez. Şeriat şunu söyler: “Tanrı bazı şeyleri yapma, diyor. Bunun için akıl veriyor. Kişi ille yaparsa buna engel olmuyor. Onda da bir hayır var, insan sınanıyor.” Mevlana diyor ki, “Ulu Tanrı hayrı da irade eder, şerri de; fakat ancak hayra razı olur...” (Mevlana, *Fihî ma-fih*, s. 153, aktaran: Mevlana, *Mesnevi*, cilt II, s. 392).

Şeriatın ve Mevlana'nın mantığı hiç doğru bir mantık gibi görünmüyor. Tanrı her şeyin, ama her şeyin yapılacağını biliyor, engel olmuyor ve böylelikle insanı sınıyor! Doğruyu eğriden ayırt etsin diye ona akıl verdik, diyor; ancak o akli da eşit dağıtmadığını kabul ediyor. Kimine çok, kimine bir gıdım bozuk akıl. Üstelik Tanrı, mesela Kuran'da, sık sık gözleri kör ettiğinden (doğruları göstermeme anlamında), gönülleri mühürlediğinden, kalplerdeki hastalıkları artırdığından bahsediyor. Kötü insanın daha kötü olması için adeta başka yol bırakmıyor. Bu ne şekil bir sına! Çocukların, bebeklerin nasıl sındığına ise kimse akıl sır erdiremiyor zaten.

Aslında Mevlana bu tür temel açmazların farkında. O yüzden akıldan geçin, gönlünüzün kapısını açın, diyor. Düşünmeyin, inanın diyor. Felsefesinin en zayıf yanı. Bu kadar kolay mı? Ken-

di bunu becerebiliyor: İşine gelmeyince gerçeklere gözünü yummayı. Bazı kişilikler ise aşırı gerçekçi, aşırı dürüştür; bir kuşku girmişse içlerine, gözlerini yumamazlar, unutup gidemezler.

Gerçi uygulamadaki tavra gelince Mevlana'nın söyledikleri mantıklı ve Mutezilecilerin önerdiklerinden çok daha gerçekçi:

"Adamın biri, bir dükkandan bir tek turp alsa da, akıllı kişi dese, bu, Tanrı'nın takdiri.

"Sen de onun başına iki-üç yumruk vurur, koy turpu yerine dersin; bu da Tanrı'nın takdiri." (Mevlana, a. g. e., cilt V, s. 272)

Cezadan ve sert cezadan yanadır, ama infaz konusunda "hilm"i savunur, yani cezanın geciktirilmesini ve ılımlılığı. Hemen ceza uygulanması araya öfke gireceğinden abartılı sonuçlara yol açabilir. Ceza geciktirilirse öfke ortadan kalkar, suçlu affedilebilir veya cezası indirilebilir.

"Yavaş davranmak, gerçekten de Rahman'dandır, tez canlılığınca lanetlenmiş Şeytandan." (Mevlana, a. g. e., cilt III, s. 252).

Bu öğüdü yalnız ceza için değil, her iş için geçerlidir.

YAZAR

Yapıtını Farsça kaleme aldırılmış. Türklükten bahsediyor mu hiç?

DÜŞÜNÜR

İlginçtir, her vesileyle Türklüğü, Türkleri övüyor, bazen abartılı övüyor. Ama nedense "Oğuz Türkleri" dediklerine ifrit oluyor. Ne alıp veremediği varsa. Bu boyların hepsi Oğuz Türkü değil mi? Başka Türk boyları da var demek ki Selçuklularda. Oğuzları gaddar ve vahşi buluyor.

PSİKİYATRİST

Kadınlara yaklaşımı?

DÜŞÜNÜR

Bir yerde kadınları çok yüceltıyor. Şöyle diyor:

“Peygamber dedi ki: Kadın, akıllılara, gönül ehline adam akıllı üst olur.

“Bilgisizlerse kadınlara üst olurlar; çünkü onlar sert, pek kaba kişilerdir.

“İncelik, lütuf, sevgi azdır onlarda; çünkü yaratılışlarında hayvanlık üstündür.

“Sevgi, acımak, insanlık huyudur; öfkeyle istekse hayvanlık huyları.

“Kadın. Tanrı ışığıdır, sevgili değil; kadın sanki yaratıcıdır; yaratılmış değil.” (Mevlana, a. g. e., cilt 1, s. 243).

Hep böyle sürdürse ya da o konuyu bir daha açmasa iyi. Ama sonra peygamberin hadisini yineliyor:

“‘Kadınlara danışın, sonra da aksini yapın.’ Gerçekten de onlara asi olmayanlar helak oldu.” (Mevlana, a. g. e., s. 273).

Artık ilk övgüsünden sonra eleştiriler mi geldi de öyle yazdı, yoksa ilkinin yazdığında özel bir eşref saati miydi, bilinmez. Ardından *Mesnevi*’nin değişik yerlerinde belki on kez, kadınları erkeklerden aşağı gördüğünü çeşitli vesilelerle belirtiyor.

PSİKİYATRİST

Yine de yaşadığı devre göre kadınlara ortalamadan daha çok değer veriyor derler hakkında.

DÜŞÜNÜR

Bu bir safsata. İslam’dan önce Arap toplumunda kadınların

fazlası varmış eksigi yokmuş. Türk toplumlarında ise kadınlar İslam'la birlikte açık bir hak kaybına uğramışlar. Bu kesin, görmek isteyen herkes biliyor. İslam toplumlarının kendi içinde Hz. Muhammet'in veya Mevlana'nın, başka birkaç din büyüğünün, ortalama anlayışa göre kadınlara daha çok değer verdikleri doğru. O da gerçek. Hz. Muhammet devrinde kadınların çok daha özgür yaşadıkları biliniyor. Hiç kapalı değillermiş örneğin, tek başlarına çarşıya pazara gider, dışarıda her işi görürlermiş. Bunu da görmek isteyen herkes biliyor. Asıl taassup Hz. Muhammet'in ölümünden sonra başlamış. Özellikle Halife Osman'dan sonra. Hülasa tüm bu bilgiler kadın hukuku konusunda İslam'ı hoş göstermiyor.

PSİKİYATRİST

Kadın ve İslam sorununa da değinelim o zaman.

YAZAR

Başka bir bölümde fazla uzatmadan değineceğiz zaten. İster-seniz bu bölümü burada bitirelim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

200 AYDIN VE SOL

YAZAR, PSIKİYATRİST, DÜŞÜNÜR

Baudrillard'dan

Heidegger nazi olmakla suçlanıyor; suçlanmasının ya da aklanmasının ne önemi var: Suçlayan da aklamaya çalışan da, herkes, sık bir düşüncenin, göndermede bulundukları şeyin bile gönencini taşımayan, bunları aşma enerjisi de kalmamış, elinde avucunda kalanları da tarihsel tetkiklerde, davalarda, şikayetlerde ve ispatlarda çarçur eden öfkeli bir düşüncenin tuzacağına düşüyor. Üstatlarının ikircikliğine imrenen felsefenin öz savunması, başka bir tarih üretmemiş olduğundan, varoluşunu, hattâ suçlarını kanıtlamak için geçmiş tarihi didiklemeğe mahkum tüm bir toplumun öz savunmasıdır. Bu kanıt da nesi? Politik ve tarihsel olarak bugün yok olduğumuzdan (bizim sorunu-muz bu) 1940 ile 1945 arasında Auschwitz'te ya da Hiroşima'da öldüğümüzü kanıtlamak istiyoruz; bu, hiç olmazsa sağlam bir tarih. Tıpkı Ermenilerin 1917'de katledildiklerini kanıtlamak için kendilerini tüketmeleri gibi. Ulaşılmaz, gereksiz; ama bir anlamda yaşamsal bir kanıt. Felsefe günümüzde yok olduğu için (onun sorunu bu: Yok olma durumunda nasıl yaşanır?) Heidegger ile kesin olarak

lekeliendiğini ya da Auschwitz ile konuşma yeteneğini yitirdiğini kanıtlamak zorunda. Tüm bunlar tam da kuramla uygulama arasında herhangi bir ilişki kurmak için yeterli felsefenin kalmadığı, tam da olup biten konusunda herhangi bir tarihsel kanıt göstermek için yeterli tarihin kalmadığı bir anda yapılmaktadır.

Jean Baudrillard, a. g. e., s. 94.

YAZAR

Bu bölümdeki konu başlığımız 200 Aydın Ve Sol. Solu anladık da, 200 aydın nereden çıktı diyebilirsiniz. Tartışma biraz ilerlesin açıklayacağım. Belki de kendiliğinden açıklığa kavuşacak. Evet, sayın ruh hekimimiz. 200 aydın denince sizin ne geliyor aklınıza? Onu bir söyleyin, ardından bunların toplum üzerinde nasıl bir psikolojik etki yaptığını, kendi uzmanlık alanınızdan yorumlayın lütfen.

PSİKİYATRİST

Ne şimdi bu, test gibi bir şey mi? Tematik Algı Testi gibi bir şey mi, kelime mi söyleyeceğim? Tek bir kelime mi? Anlayamadım? Nedir bu 200 aydın?

YAZAR

Siz hiç basını izlemiyor musunuz? Televizyonda haber falan. Hani bir konuda bildiri yayınladılar, 200 aydın imza attı.

PSİKİYATRİST

Biliyorum öyle bir şey, tamam; fakat birçok konuda birçok bildiri yayınlanıyor. Basın bildirisi gibi bir şey mi? Hangisi?

DÜŞÜNÜR

Doktorumuz anlaşılan meseleleri takip etmiyor. İstiyorsanız hatırlatayım. En son, benim bildiğim şu Trabzon'daki linç girişiyle ilgili bir bildiri yayınlandı. Etnik gerginliği karşılıklı tımandırmayalım, dedi aydınlar.

PSİKIYATRİST

Tamam, onu biliyorum, fakat ondan sonra da bir sürü bildiri çıktı. Basın bildirisi okuyoruz diye yapılan gösterileri kastetmiyorum. Televizyondan çok izledim; birileri meydanda bildiri okur, polis bazen öyle seyreder, bazen pata küte girişir. Önce anlamıyordum, sonra işi çözdim, bildiriyi okuyanlar doktorlar, avukatlar nispeten efendiden, arkası daha güçlü kişilerse polis dokunmuyor. Öğrenciyseler, tutuklu ailesi yakını falansalar, sol örgütlerdenseler herifler basıyor dayığı, basıyor gazı. Sendikacı falansa bildiri okuyanlar, o ortada... Bazen saldırıyor polis, bazen uyarmakla yetiniyor, ne durumda ne yapıyor, onu daha çözemedim. Bu sizin dedığınız sokakta okunmayanlardan. Doğrudan medyaya veriliyor, çok daha etkili. Onu diyorsunuz değil mi, aydın tipi bildiri!

DÜŞÜNÜR

Herhalde! Daha en başından "200 aydının bildirisi" dedi zaten yazarımız. Siz hastalarınızı da böyle dinliyorsanız, yazık zavallılara.

PSİKIYATRİST

Evet, hastalarımı böyle dinliyorum ve ifadeleri belirsiz bulursam hemen araya girip soru soruyorum. İnsanoğlunda sanki onların beyinlerini okumanız gerekirmiş gibi bir beklenti var. Ka-

falarında neyi kastettiklerini biliyorlar ya, şöyle bir dokundu-
runca her şeyi anlamanızı istiyorlar. 200 aydın dendi. Sonra Lo-
zan meselesi ortaya çıktı, İsviçre'ye gitti birileri, onlar da 200 ay-
dındı. Sonra PKK silah bıraksın dendi, onlar da 200 aydındı.
Ondan önce Amerika'nın Irak işgali için galiba 200 aydın top-
landı...

DÜŞÜNÜR

Hayır, son bildiri, PKK ile ilgili olanı kastettiniz, onda 150
aydın vardı.

PSİKİYATRİST

150 veya 200 ne fark eder. Hem bu kadar biliyorsanız siz yo-
rumlayın önce. Zaten ben psikiyatri uzmanlarına ikide bir soru
sorulmasını son derece anlamsız buluyorum. Sosyal konularda,
siyasi konularda, her konuda... Bu psikiyatrist denilen kişi her
bir bokun uzmanı değil ki canım! Ne aklınıza gelirse bize soru-
yorsunuz. Adam sosyal psikiyatriyle ilgili mi, o konuda çalışma
mı yapmış, politikaya özel bir alakası mı var; hiç araştırmaya ge-
rek yok; madem psikiyatri uzmanı, sor o zaman, şu ne oldu, bu
ne oldu... Ben ne bileyim 200 aydın, 150 aydın. Siz açıklayın,
ben de kendi fikrimi söylerim. Ama işin psikolojik yönünü biraz
bilen bir vatandaş olarak. Benim uzmanlık alanım politika, şu,
bu değil ki.

DÜŞÜNÜR

Tamam tamam, uzatmayın artık. O konuda zaten bir şeyler
biliyorum da, benim de merak ettiğim, tartışmak istediğim nok-
talar olacak. Belki yazarımız biliyordur Şimdi yazarımız da bir
nevi aydın sayılır, ben kendimi iyice toplum dışı bulduğum için

o taraklarda bezim yok. Merak ettim, internete girdim, “200 aydın” dedim arama motorunda, pat diye bir yığın yazı çıktı. Gerçi hangisini açıysam şu 200 aydının tamamını öğrenemedim. Yüz kişi ya var ya yok. Öbürlerini merak ettim. O diğer 100 kişi gerçekte yok mu, bu birinci sorum. Varsa onların adları niye anılmıyor, onlar daha değersiz kişiler mi, yedek takım mı mesele? Ama futbol maçlarında yedeklerin ismi de verilir.

YAZAR

Ben bunu merak etmedim, 200 aydınsa 200 aydındır

PSİKIYATRİST

Üstadım niye merak etmiyorsunuz? Yetkisiz düşünürümüz bir de küçümsüyor sizi! Siz de “bir nevi” aydın sayılırmışsınız. Ne demek bu, basbayağı yazarımız da aydın. Ben mesela o 200 kişi içinde kafadan varsınız diye düşünmüştüm. Yok musunuz? Allah Allah. Niye o zaman kontenjan genişletilmiyor.

DÜŞÜNÜR

Daha neler, üniversiteye öğrenci mi alıyorsunuz, hadi bir de sınav koyun. Pankart açın, kontenjanlar artırılсын, sınavlar kaldırılсын! Aydın listesine giriş hazırlık dershanesi kurun bari, tamam olsun. 200 aydınsa 200 aydın, elbet bir bildikleri vardır.

PSİKIYATRİST

Niye o zaman bazen 150'ye düşüyor. 150'ye düşüyorsa rahatlıkla 400'e de çıkabilir. O zaman yazarımız da belki girer listeye, bir imza da o atar.

YAZAR

Aaa, durup dururken kızdırıyorsunuz ama insanı. Hevesli miyim ben bakalım. Zaten hiçbir bildiriye imza atmazdım. Bildirilerin içeriğine, özüne de karşıyım, imza atanların çoğuna da. Çoğuna karşı olduğuma göre, demek bu işin tamamına karşıyım.

DÜŞÜNÜR

Niye? Ben de sizin gibi düşünüyorum özetle, ama biraz açalım. Belki iyice mutabık kalırız, belki bazı noktalarda ayrışırız. Siz önce açıklayın görüşlerinizi, benim de diyeceklerim var.

YAZAR

Şimdi dedim ya, bu insanların çoğuna karşıyım, çoğunun kendi işlerindeki duruşlarını da, siyasi duruşlarını da, aydın olarak duruşlarını da onaylamıyorum, dedim. Aslında öyle sakat, öyle çarpık çurpuk işler dönüyor ki ülkede, neresinden başlayıp da eleştireceksiniz diye bayağı zorluk çekiyor insan. Bir kere bunların çoğu aydın değil; aydın aydınlatma gibi bir sorumluluk ve işlev yüklenir, bunlardan bazıları zaten o işlevi kabul etmiyor. O işlevi göstermelik kabul edenlerden bazıları da aydınlatmıyorlar, karartıyorlar. Bunlar aydın değil, entelektüel desek, bazıları da entelektüel değil. Velhasıl ta baştan adlandırma bozuk. Öte yandan bunlar kendilerini mi temsil ediyorlar yalnızca, yoksa arkalarındaki yığınları mı? O da belirsiz. Gazetelerde, televizyonlarda hep şöyle geçiyor: DISK, Hak-İş, KESK, Türk Tabipler Birliği, İstanbul Tabip Odası, İnsan Hakları Derneği, baro başkanları, aydınlar, yazarlar, akademisyenler... Şimdi bu örgütlerin başkanları bu bildiriye imzalamadan önce üyelerine sormuşlar mı? Bir tartışma mı başlatmışlar? Hep demokrasiden bahsediyorlar ya, bu örgütler demokratik örgütler mi? Yani yasal zorun-

luluktan kaynaklanan kongreler dışında sık sık kurultaylar, toplantılar yaparak tabanlarını tartışmaya ve karar almaya mı teşvik ederler? Üyelerden geçtik, herhangi bir iş yaparken, eylem kararını alırken, bir bildirinin altına imza atarken, bu başkanlar, yöneticiler örgütlerinin aktif üyelerine soruyorlar mı?

Kendim yanıtlayayım. Hayır, böyle bir şey akıllarının ucundan bile geçmiyor. Onlar üç beş kişi karar alıyorlar, sonra medya desteği aranıyor, medya desteklerse yapılan şey başarılı bir eyleymiş gibi bir hava yaratılıyor, medya az desteklerse iş fos çıkıyor. Söz konusu örgütler tabanlarını gerçek anlamda örgütlemek, onları o veya bu fikre kazanmak, onlarla birlikte karar almak, geniş katılımı sağlamak için neredeyse hiç çaba göstermiyorlar. İş bir temsil komedisine dönüşmüş durumda. Basın bildirileri komedisi. Kimsenin tabandan gelen bir gücü yok. Öyle bir güç toplamak için istek ve heves de yok. Varsa yoksa medya önünde boy göstermek. Zaten bu tür bildirilere imza atanların çoğu da medyacılar oluyor.

Yıllardır söylüyoruz, kendi evinde, kendi örgütünde, kendi gazetesinde imza attığı bildirinin hakkını vermeyen, o konuda çaba bile harcamayan, kendisinden başka hiç kimsenin fikrine katlanamayan bir anlayış koca Türkiye'yi düzeltmeye kalkıyor. Bu imzacılardan bazılarını da şahsen tanıyorum. İçlerinde gayet iyi insanlar yok değil, var, üç beş kişi değil, çok daha fazla sayıda. Aslında iyi niyetliler, demeyeceğim; dilimin ucuna kadar geldiği halde demeyeceğim. Çünkü onlar da bu komediyi görüyor, görmezden geliyorlar, değiştirmek için pek az şey yapıyorlar. Bu bir zayıflık. Kardeşim, bu bildiriye kimler imza atmış, o kişiler bu bildiride söylenenler için şimdiye dek neler yapmış, o işe faydaları mı dokunmuş, yoksa zararları mı olmuş diye düşünmüyor kimse, sorgulamıyor. O cesareti gösteremeyen, yakın çevre-

sini sorgulama cesareti gösteremeyen insanlar Türkiye'yi düzeltme cesaretini nereden buluyor?

Hadi şöyle düşünebiliriz, iyiye yormak için. Hiçbir şey yapmıyoruz, bari bunu yapalım, az da olsa belki fayda sağlarız halka, vatana. Hayır, bu düşünce de yoz bir düşüncedir. Sen o bildiriye imza atmakla, öbürlerinin, hattâ bir azınlığın değil çoğunluk olan bir baskın çevrenin iyi niyetine, doğruluğuna, onların yaklaşım tarzı ile bazı sorunların gerçekten çözülebileceğine kefil oluyorsun. Üç beş kişi bir bildiri hazırlasın, hazır kıta yüz, iki yüz kişi imza atsın, tabandaki yüz binlerce insan bırakın hareketlenmeyi, herhangi bir şeye kafa yorma konusunda bile edilgenliğe itilsin... Böyle bir alışkanlığı kökleştiriyorsun. Bu mudur aydınlık. Daha sen, 200 değilse bile en çok beş, altı yüz kişilik Türkiye entelijansiyasının dışında kalma korkunu yenemiyorsun, onun içinde ben de olsam hırslını dizginleyemiyorsun, büyük şeyleri değiştirme cesaretin varmış gibi davranıyorsun.

DÜŞÜNÜR

Ben bunlara bir isim takmıştım: "Muhalefetin iktidarı" diyordum. Ayrıca açıklamama gerek yok, bir grup, bir kişi, iktidarsa, iktidardaysa aynı zamanda despotiktir, katılımı kısıtlayıcıdır, karar alma süreçlerinde darlıktan, kapalılıktan hoşlanır, her şeyi en iyi kendisinin bildiğine dair kesin bir inanç geliştirmiştir; iktidardır yani. Muhalefetin iktidarı demek aynı zamanda bu düzenden de en yüksek düzeyde faydalanmak demek, bir yerde ülkedeki büyük iktidardan bir pay almak demek. Zaten bu "200 aydın" listesine bakarsanız bazı isimlerin dolaylı yolla, yani nemalanmak suretiyle iktidarda olmadığını, doğrudan iktidarda olduğunu da görürsünüz. Zaten doğrudan veya dolaylı pek fark etmez. Siz kendinizde güç görüyorsanız ve bu gücü paylaşmaktan, yaymak-

tan özellikle kaçınıyorsanız... Daha önemlisi ne biliyor musunuz: O da değil, çünkü sorduğunuzda veya suçladığınızda hemen bunları reddedeceklerdir, bunlar deli saçması diyeceklerdir, huzursuz unsurların eleştirileri, böyle şeyler her yerde olur diyeceklerdir. Esas nedir biliyor musunuz, o çok demokrat hanımlar, beyefendiler, bunları kitleler önünde sizinle tartışmaya yanaşıyorlar mı, yanaşmıyorlar mı. Kitle dedimse asla gazeteler, televizyonlar aracılığıyla değil, o konuda ısrar etsen, bak sırtımızdan ünlü olmak istiyorlar, diyeceklerdir. Elli kişilik, yüz kişilik salonlarda sizinle bir araya gelebiliyorlar mı? Zaten televizyona da çıksanız aynı derece fayda sağlar, orada da en çok yüz-iki yüz akıllı insan sizi izler. Hiç değilse bu konuda gözünüzün içine bakıp dürüstçe bir cevap veriyorlar mı, vermiyorlar mı? Yahu ondan da geçtik, genel meseleleri bırakın bir yol, sizi kendi arkadaşlarınız, örgütleriniz, gazeteniz, muhalefet çevreleri içinde rahatsız eden hiç mi bir şey yok? Kendinizden her konuda da mı memnunsunuz, insani bir duygu belirtisi dökülsün kaleminizden, ağzınızdan. Hep düşmanlarınız mı kötü, siz hiç mi eksik, zaafli değilsiniz. Zıt fikirten ödünüz patlamıyor mu, gerçek bilgidен ürkmüyor musunuz, yürekleriniz hep sımsıkı kapalı değil mi. Daima bir şeyleri gizlemiyor musunuz? Yüz yüze önümüze gelen, içini açan, size öfkelenen, bağırان çağırان, sonra özeleştiri yapan, kendi hatalarından yakınan, ama belki ardından sizin daha çok hatalı olduğunuzu söyleyen gerçek insanlarla ne zaman karşılaşacağız? Yahu doktorum, öfkem kabardı, araya girin, artık siz de bir şeyler söyleyin.

Edward Said'den

Beyaz, orta sınıf bir Batılı, beyaz olmayan dünyayı yalnız idare etmenin değil bu dünyaya sahip olmanın da kendisinin insani ayrıcalığı olduğuna inanır; çünkü tanım

gereği, 'bizim' gibi tam anlamıyla insan değildir 'o' Şarkiyatçılığın sınırlılıkları, bir anlamda, bir başka kültürün, insanın ya da coğrafi bölgenin insaniliğini yoksamanın, özelleştirmenin, soymanın getirdiği sınırlılıklardır. Ancak Şarkiyatçılık bundan bir adım öteye gider: Şarkı, varlığı Batı için sergilenmekle kalmayan, zaman ile mekanda sabitlenmiş de olan bir şey gibi görür. Şarkiyatçılık, Şarkın kültürel, siyasal, toplumsal tarihindeki bütün dönemlerin salt Batıya verilen karşılıklar olarak görülmesi bakımından, çok etkileyici betimsel ve metinsel başarılarla ulaşmıştır. Batı baş oyuncudur, Şark ise edilgen tepki vericidir. Şark'a özgü davranışların her bir yönünün izleyicisi, yargıcı, jürisidir Batı. Ne ki, yirminci yüzyılda tarih, Şarkta ve Şark için köklü bir dönüşüm yarattığında afallar Şarkiyatçı. Iskaladığı şeyler vardır...

Edward Said, *Şarkiyatçılık*,
çev. Berna Ülner, Metis, 2004, s. 118.

PSİKİYATRİST

İyi ki sustunuz, acaba ne iğne yapsam diye düşünmeye başlamıştım. İnsanların kendi zayıflıklarını hiç açmadıklarını söylediniz ya, doğru. İstemeksizin, fakat kaçınılmaz biçimde gösterirler, ama itiraf etmezler, açmazlar. Sizin öfkenizde, duygusallığınızda olduğu gibi. İçerik doğru, ama sakın olun lütfen. Ben size iyisi mi birkaç olgu sunumu yapayım. Birkaç değil en az elli olgu sunarım istiyorsanız, sıkılmazsanız. Çok tanıdım o çevreden insanları. Bir bölümü hasta olarak geldi, bazıları bir şeyler danışmak için, bazıları çocuğunu çocuğunu getirdi, çok konuştum onlarla. Başka ortamlarda da karşılaştım, meslek gereği veya günlük hayatta.

Şimdi bu filozofumuzun anlattığı tablo çok vahim görünüyor. Biraz abartıyor üstadım sanırım. Dedim ya gerçek payı çok, ama bunlar duygularla ilgili şeylerdir biraz. Olumlu bir duygulanımla bakarsanız daha çok olumlulukları görürsünüz, olumsuz bakarsanız hep olumsuzlukları görürsünüz, dünya size karabasan gibi gelir. Öyle ya da böyle bu insanlar muhalefet yapıyorlar. Birçok konuda iktidara direniyorlar. Emeği savunuyorlar. Emperyalizme karşı çıkıyorlar. Hepsi değildir tabii, konudan konuya ayrılıyorlardır, eşyanın tabiatı gereği. Sonuçta kötü bir gidişe karşı belli noktalarda direnç oluşturmak, iyiyi savunmak fena şey değil. Tam yapabiliyorlar mı bunu, kuşkusuz hayır. Genel eksiklikler var, kişisel eksiklikler var, ülke geriyse muhalefeti de geri oluyor bir parça. Ama geçen gün bahsetmediniz, Mevlana'nın bir sözü var. İyileri, eksikleriyle kabul etmek gerekir yönünde. Bir şeyi, bir insanı değerlendirirken şunu gözetin diyor: Bir alışım da altın, bakır karışıksa ve bakır fazlaysa ona bakır deyin, diyor; ama altın bir gram fazlaysa ona altın demeniz lazım.

DÜŞÜNÜR

Hah, tamam işte, ben de onlara bakır diyorum, altın yerine sürülen bakırlar. İçlerinde değişen oranlarda altın da var, ama esasen bakırlar. Bunlar Yalçın Küçük'ün bahsettiği şebekeler. Sabetaycılıkla ilgisi yok, ona inanmıyorum, ama açıkça şebekeler. Aralarında sıkı bir bağ mevcut, dıştan bakınca bu bağ nasıl kuruyor, insan hemen anlayamıyor. Nasıl olur da iki yüz kişi birkaç gün içinde bir konu için hemen bir araya gelebilir? Tabii internet var, yazışmalar orada yapılıyor, imzalar orada atılıyor veya birbirlerini imza atmış kabul ediyorlar. Çünkü herkes birbirinin neyi onaylayacağını, neyi onaylamayacağını biliyor. Niye 200 kişiden fazla değil, çünkü çevreye açıldıkça çatlak sesler çıkacak, ben şu-

na imza atmam, ben buna karşıyım denecek. Ne diye başlarını ağntacaklar. Bu iki yüz kişi, iki yüz tabii bir sembol, aynı yolun yolcusu aşağı yukarı. Birine bir tepki geldi mi, birine bir saldırı oldu mu, hemen toplaşıyorlar, anında. Ama bu insanların kendi örgütlerindeki yakın çevreleriyle o düzeyde bir bağları yok. İş yerlerinde de öyle. Seçimden seçime kulis yapılır ve yüzlerce insan toplanır, başka seçenek olmadığı için kendilerine yakın bir gruba oylarını verirler. Bir kere birini seçtiniz mi padişah onlardır. Eğer eleştirirseniz bana ne, seçmeseydiniz, ben bildigimi yaparım, derler. Sonra başkasına demokrasi, katılım falan öğretirler. Hükümet bir karar almışsa bunlara sormadan, bizim mesleğimizi ilgilendiren kararı niye bize sormadan aldın, derler; ama kendileri herhangi bir konuda örgütlerinden kırk kişiyi toplayıp sormazlar. Bu başkanlar daha sonra üyelerine karşı değil, öbür başkanlara, bazı medya ileri gelenlerine ve bazı akademisyenlere karşı sorumludurlar ancak. O ileri gelenler de sadece Avrupalılara karşı sorumludur. Kapitalizme karşı mücadele unutulmuştur, Avrupa ve onun aracılığıyla dünya kapitalizminin koltuk altına girilmiştir. İşte bu kafa bakır kafa ve yarardan çok zararı var

İyi niyetli yaklaşmak ha! Ben bu tür örgütlerin her girdi çıkışını bilirim. Çünkü yıllarca içlerinde çalıştım, eylemlerine katıldım, örgütleyicilik yaptım. Hep iyi niyet, hep hoşgörü gösterdim. İçlerinde altınlar bulunduğunu hâlâ görüyorum, ama bir bütün olarak sahte paralar, bakırlar.

Edward Said'den

1860'da Lübnan'da... Maruniler ile Dürziler arasında çıkan çatışmalarda, Fransa Hristiyanları, İngiltere ise Dürzileri destekledi. Zira, tüm Avrupa ülkelerinin Doğu siyasetlerinin neredeyse tam merkezinde azınlıklar sorunu

vardı; büyük devletler –her biri kendine özgü bir biçimde olmak üzere– azınlıkların çıkarlarını koruma ve temsil etme konusunda hak iddia ediyorlardı. Yahudiler, Rumlar ile Rus Ortodoksları, Dürziler, Çerkezler, Ermeniler, Kürtler, çeşitli küçük Hristiyan mezhepleri: Hepsi, Şark siyasetlerini hem yapılandıran hem geliştiren Avrupa Güçleri tarafından inceleniyor, planlanıyor, tanzim ediliyordu.

Bunlara değinmemin nedeni, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Şark'ı bir araştırma konusu ve bir toprak parçası olarak kapsamına alan o katmerleşmiş çıkar, resmi bilgi, kurumsal baskı duygusunu zihinde tutmak.

Edward Said, a. g. e., s. 203-204.

PSİKIYATRİST

Meğer ne doluymuşsunuz üstat. Sözümlü geri aldım, şimdi bana da çatarsınız neme lazım.

Yine de bir noktayı belirtmeden geçemeyeceğim: Bahsettiğiniz türde örgütlerin yöneticilerini kitleyi katmamakla, kitleyi önemsememekle suçluyorsunuz ya. Ben işe bir de tersinden bakıyorum. Bu kitle dediğiniz sol taban pek mi masum. Katılım konusunda. Oradaki genel ruh hali de şu: Yapılacak bir yığın muhalefet işi var, direniş var, mücadele var; ama yapacak zaman yok, enerji yok, motivasyon yok. İşten yorgun argın dön, sendikaya git, meslek odasına git, toplantıya katıl. Bir hafta sonun var, çoluğunla çocuğunla geçirecekken eyleme koş. Adam sen de diyor, büyük çoğunluk. Bizim yerimize birileri bunları yapıyor; ama elli kişi, ama beş yüz kişi, varsın yapsınlar; başımızın üstünde yerleri var. Yani büyük çoğunluk katılmak istemiyor, oraya gidenleri kalben, fikren destekliyor; bunda da bir sorun görmüyor, görmek istemiyor.

Fakat öyle kötü kötü bakmayın, siz de haklısınız. Bir şekilde mücadele edebilecekken gönlü kırılan, yıldırılan, dışlanan insanlar da az değil. Bu bahsettiğiniz örgütsel politikalar düzeltilse herkeste motivasyon artacaktır, kırılganların sayısı azalacaktır, insanlar evlerinden çıkıp bir şeyler yapma hevesini daha fazla gösterecektir. Ama bir oranda. Düzgün politika yürüt herkes peşinden gelsin, yok böyle bir şey. İnsanın doğası var, kitlelerin tabiatı var. Engeller çok yerde.

YAZAR

Evet, doğrudur. Söylediklerinize katılıyorum.

PSİKİYATRİST

Sahi mi! İyi o zaman. Madem bir noktada buluştuk, ben şu olguları bir sunayım, onlar üstünden konuşmaya başlayalım. Tamam mı? Güzel!

Olgu 1: Elli yaş civarı erkek. Adı Hüseyin. Belediyede çalışır. İşçi konumunda mı, memur mu bilmiyorum. Belediyede çalıştığını, ama boş zamanlarında çalıştığını biliyorum. Çünkü İstanbul'da, hattâ Türkiye'de nerede sendika eylemi, siyasi eylem varsa, bu arkadaş orada en öndedir. Şu imzacı tayfasından değildir, o konuma yükselememiştir, bu arkadaşımız polisten dayak yiyenler kadrosundandır. Günün yirmi dört saati solu, eylemleri ve sorumluluklarını düşünür. Yirmi dört saati diyorum, çünkü uyurken bile rüyasında eylem gördüğünü, dayak yediğini tahmin ediyorum. Kürttür. Ama Kürtçü örgütten değil. Devrimci olduğunu söyler, tüm tanıdıklarına, hattâ bana bile "yoldaş" der. Yoldaşım! yollarımız arasında en ufak bir kesişme yok gibidir, ama o böyle şeyleri aklının ucuna bile getirmez. Az buçuk solcuysanız muhakkak onun gibi düşünüyorsunuz ve yoldaşsınız!

Kürt-Türk ortak örgütlere girmiş çıkmış, şimdi de birindendir ya da birine yakındır, hangisi, onu sormadım. Türkiye'deki pek çok solcunun düşündüğü gibi ülkenin birinci meselesini Kürt meselesi olarak görür. Sonra insan hakları, demokratikleşme; ara sıra emekten de bahseder, sonraki sıralarda. Emekçidir; bunu daima söyler, ama sanırım eylem emekçisidir ve en çok emek verdiği şeyler de az önce saydığım siyasi konulardır. Belediyedekilerin, çalışma arkadaşlarının, yöneticilerin ne kadar mücadeleden uzak ve yozlaşmış bir durumda bulunduklarından yakınıra sıra. Ama iş yerinde pek az görünen bu adama karşı hâlâ hoşgörülülürse, kanımca fena insanlar değildirler, tabii tanımıyorum.

Arkadaşımızın kusurlarından biri çok içmesidir. İhtikçe duygusallaşır, duygusallaştıkça coşar, ölen her kuşaktan devrimcileri, mücadelenin ivedi görevlerini daha da canlı yaşamaya başlar kafasında. İşte o zaman saat gece on ikiye, bire doğru cep telefonu yoldaşlarını aramaya başlar, beni bile. Çoğunun telefonu doğal olarak o saatte kapalıdır, bu durumda öfkelenir ve öfkesini belli etmemeye çalışarak mücadele görevlerini anımsatıcı cep telefonu mesajları gönderir. Ev içi iletişimi bozuktur, çünkü büyük siyasetin genel iletişiminden ona fırsat kalmamaktadır. Televizyon karşısına rakı masasını kurdurur ve sızana veya gidip yatana dek ekran sadece onundur. Bu arada eline neredeyse hiç kitap değmez, aldığı birkaç sol gazete ve dergiye yetişememektedir zaten. Onlardan en önemli makaleleri okur ve meseleler karşısında iyice aydınlanır. Çok duygusaldır, ülkede o gün gerçekleşmiş olumsuz bir siyasi olay, hattâ televizyonda gördüğü ekmek bulamayan Diyarbakırlı bir çocuk bile hüngür hüngür ağlamasına yeter. İşte böyle anlarında, ki içince duygusallaştığını kendi de kabul etmektedir, birileri yani evdekiler yerli yersiz saçma sapan sorunlarla üstüne geldiklerinde çileden çıkar. Öyle

zamanlarında büyük kusur ettiğini, zaman zaman karısını ve artık “eşek kadar olmuş” (bu kendi ifadesidir) üç çocuğundan herhangi birini dövdüğünü gözleri sulanarak itiraf etmiştir. Karısı ve çocukları adamın bu durumundan son derece rahatsızdır, hattâ çıldırma boyutunda, ama hastamızın aslında gerçekten iyi bir insan olduğunu dördü de kabul etmektedir.

Olgu 2: Kırk yaşlarında kadın. Adı Selma diyelim. Alkolizme doğru gidiyor, gidiyor değil, aslında alkolik, hemen konduruyoruz. Eskiden medya sektöründe çalışmış, 3-4 yıldır işsiz, geçici işler yapıyor. Lise yıllarında solculuğu benimsemiş. 80 döneminde yaşı küçük olduğu için kazasız atlatmış o yılları. 1985’ten sonra insan hakları faaliyetleri falan, sol ortama geri dönmüş. Bir örgüte bağlı değil, feminist. Sola eleştirileri varmış, ancak başkalarıyla konuşmazmış bunu. İlk olgumuzun tutumunun aksine beni hep “başkası” olarak kabul etti, açılmadı ve sola toz kondurtmuyor.

Bir küçük çocuğu var. İşinden atıldığında eşinden de ayrılmış. Babası çocukla hiç ilgilenmiyor, adamın şu anda ne yaptığını da bilmiyor, bu onun umurunda değil. Çocuğuna pek bakmıyor. Komşuları seviyorlarmış bereket, onlar ilgileniyorlar, anneanesi ara sıra alıyormuş, bir de arkadaşları... Geçimine de bu sol çevrelerden arkadaşları yardım ediyor. Çocuğunu aslında sevdiğini, ama onca sorunu varken onunla ilgilenecek gücü kendinde bulamadığını belirtiyor. Ilgilenecek birileri genellikle çıktığına göre olayda zaten bir sorun görmüyor. Aynı zamanda depresyon içinde, içkiye o yüzden başladığı kesin. Ama içmekten zevk de alıyor, bu bakımdan salt depresyona bağlı bir alkolizm sayılmaz. Günde iki paket de sigara içiyor. Beş altı kez geldi, ücret almadım, baştan konuşmuştuk. Ama bir keresinde yazdığım resmi reçeteden kaynaklanan çok cüzi bir vergi parasını

cebimden ödemek istemedim, ondan talep ettim, buna bozuldu. Ondan sonra bir iki kez geldi, sonra gelmedi. Kısmen düzelmiş, tam değil. Tam düzeleceğini, en azından yakın zaman için düşünmüyordum zaten. İş aramaya başlamış, bulup bulmadığını bilmiyorum.

Olgu 3: 24, 25 yaşlarında bir erkek. Umut diyelim. Yüzünü hiç görmedim. Ablası epeyce bir süredir onunla ilgili problemleri bana danışıyor. Önce çok keskin sol gruplarımızdan birinin militanıydı. Tabii çok tehlikeli işlerin içindeydi, zaman zaman göz altına alınıyordu, polisin takip ettiği isimlerdendi. Ablası ve ailesi işin tehlike düzeyini düşürmek, onu biraz daha pasif işlere çekmek için ne yapmaları gerektiğini sorup duruyorlardı bana. Ben de durumu anlatıyor, bazı şeyler öneriyordum. Bana gelse, daha iyi yardım edebilirdim, ama bunu hep reddetmiş. Sonra basit bir işten yakalandı, tutuklandı. Hakkında dava açıldı, iki yıl F tipi cezaevinde yattı. Cezaevinde ilk aylarda kötüymüş, sonra toparlanmış. Çıkınca aynı endişeler yine başladı ailesi için. Tabii yine gelmedi bana. Bir süre inatçı biçimde eski çevresiyle ilişkisini sürdürdü, ama sonra ne oldu bilinmez, evden dışarı adım atmaz hale geldi. Eski çevresiyle ilişkileri koptu. Arkadaşları arayıp sormaz oldu. Üç dört ay depresyonda kaldı.

Sonra mı ne oldu? Ablası ara sıra bira içer. Ona kızarmış, bu ne yoz alışkanlık diye. Bir gün sen de iç bir bardak, açılırsın demiş kızcağız, bizimki de içmiş. Sonra bir iki içmeye başlamış. Son zamanlarda alışkanlığı alkolizm boyutunda. Okuluna pek az uğruyor, çalışmak gibi bir derdi yok, neşeli görünüyor ve içiyor.

Buna çok benzer, aynı yaşlarda bir erkek vakam daha olmuştu. O daha kısa süre yattı çıktı. Ailesine karşı inanılmaz sorumsuzdu birçok genç gibi. Ama sonra birden düzeldi. Şimdi hem okuyan, hem çalışan düzgün bir çocuk. Umarım Umut da düzelir.

Olgu 4: Ölüm oruçları sırasında hastaneye yatırılmıştı, oradan tanıyorum. Ayşe diyelim. Adını gerçekten unuttum, bir yere kaydetmemişim. 30'a yakın yaşta. Gelenlerin bir bölümü sağlıklı iletişime giremeyecek kadar perişan durumdaydı. Fazla kötü görünmeyenlerin çoğu da mesafeli, hattâ tepkili yanıt veriyorlardı. Ne de olsa biz de devletin doktorlarıydık. Ayşe ise gayet yakın davranıyordu hemşirelere, doktorlara. Odasına her gün girmek, hem zevk hem işkenceydi. Vizite geldiğimizde gözlerinin içi gülerek karşılardı bizleri. Espriler yapardı, şakalaşırdık. Yüz günü geçmişti orucu. Durumu, çoğunun durumu, kitabı bilgileri altüst ediyordu. Hâlâ yaşıyor ve konuşuyorlardı. Ayşe ve birkaçı yatalak durumdaydı. Odaların kapılarında ve hattâ içeride jandarmalar bekliyordu... Demek istediğim, gizlice bir şey yemeleri olanaksızdı. Tedaviyi kesinlikle reddediyorlardı, yani serum takılmasını bile. Sadece şekerli su ve vitamin...

Bize, bana diyelim, başhekimlikten şöyle davranın, böyle davranın diye hiçbir telkinde bulunulmamasına karşın, her ziyarette bu işi sonlandırmaları yönünde şeyler söylüyordum. Durumun vahametini anlatıyordum. Ölüyorlardı. Olabildiğince kamuoyu tepkisi yaratmışlardı zaten, gerçekten de öyle düşünüyordum, ondan sonrası intihardı, inadına intihar. Ölmek yine iyi diyordum, ölmezseniz sakat kalacaksınız, şimdiden birçok organınız devredışı kalmış olabilir. En kötüsü de beyin sakatlığı. Ermişlere özgü kapsayıcı ve kucaklayıcı bir gülümsemeyle, bunları zaten biliyorum, diyordu; boşuna kendinizi yormayın. Öteki odadakilerden tedaviyi kabul edenler çıktı, durumu daha da kötüye gidenler oldu, bu her gün aynıydı, yüzünde "Aias gülüşü" Nedir bu iş, diye ciddi bir merakla soruyorduk. Yoksa sen insan değil misin? Ben de bilmiyorum, galiba bitkiler gibi havadan beslenmeye başladım, diye cevap veriyordu. Bu ve bunun gibi

insanlar... Birçokları filmlerde seyreder, romanlarda okur; ben onlardan bazılarıyla tanıştım, büyük bir ayrıcalık sayıyorum kendime. Kim bunlar, şeytan mı, melek mi? Her ikisine de yorabilirsiniz. Ama şeytan da bir melek değil midir!

YAZAR

Eee, ne oldu sonunda Ayşe?

PSİKIYATRİST

Ben izne çıktım, yazdı, yazın ortasıydı sanırım. On gün sonra döndüğümde o koğuşların boşaltıldığı, artık oruççu hasta alınmadığını söylediler. Ayşe sağ olarak başka bir hastaneye gönderilmiş; ama yan odada bir kızcağız vardı; kısa, keskin sözlerle yanıtlardı bizi, kötü kötü bakardı; işte o nakilden önce ölmüş.

DÜŞÜNÜR

Çarpıcı hikayeler... Siz devam edin efendim.

PSİKIYATRİST

Evet. **Olgu 5:** Okuldan yeni mezun genç bir kız. Zeynep. Yaşını anımsamıyorum. 25'e yakındır. Bir sol örgütün militan kadrolarından. Kendine mesaisi rahat bir iş bulmuş asgari ücrete, öyle çalışıyor, arta kalan zamanlarda örgüt işlerine devam ediyor. Aynı zamanda yeni evli. Sık sık eylemlere katılıyor. Birkaç kere polis çok kötü dövmüş. Saçlarından sürüklemiş. Güzel bir kız, ama demek polisler güzelden anlamıyorlar. Çevresindeki öteki militanların güvendiği biri. Özellikle eylemler sırasında çok gözüpek, kararlı görünüyormuş, öyle de davranıyormuş. Davranması tamam da, son zamanlarda görünümü yine kararlıymış, gelgelelim içine bir korku oturmuş. Dayak yiyeceğini, göz

altına alınacağını bile bile gitmek de aslında delilik, tabii, ona bunu söylemedim, korkmak normal. Ama ya korktuğum fark edilirse, diyor. Birkaç kez tehlikeli durumlarda başı dönmüş, çökmek zorunda kalmış. Zaten bir deri bir kemik.

“Demek ki, sen zorlasan da içindeki düzenek biraz tatil, biraz huzur istiyor; daha da zorlarsan ya ruhunu, bedenini yırtacaksın ya da bir yerde onurun zedelenecek” dedim. Yaygın bir anksiyete içindeydi. Kısa zamanda bir parça toparlandı. Sonra ne yaptı bilmiyorum.

Olgu 6: Bizim kuşaktan. Salim. Mühendislikten. 12 Eylül’ün hemen sonrası gözaltı, yani işkence süresi 90 gündü. Bunu yakaladılar, 90 gün yamulttular, ifade bile vermedi. En yakın arkadaşını aynı işkencehanede birkaç ay önce öldürmüşlerdi halbuki. Onu da çok tehdit etmişler, (...) gibi seni de öldüreceğiz, demişler, dinlememiş. Dinlemek demek konuşmak demek, böyle tipler için o yol zaten kapalıdır, başka seçeneği mi var! Sonra hapis yattı, kaç yıl yattı bilmiyorum, sanırım üç dört yıl. Çıktı, siyasi işlerden uzak kaldı. Şimdi yine aynı örgüte yakın. Her şey legalleşmişti zaten, legal partiye üye mi bilmiyorum, ama onları destekliyor. Pek çok şey görmesine bilmesine rağmen onları destekliyor. Ama sorumluluk almıyor üstüne. Bir kez ihanet görmüş, sütten ağzı yanmış. Eskiden ağzı laf yapan biriydi, belli ki epey okurdu; uzun yıllardır okumuyor, kuramsal sorunlarla da ilgilenmiyor.

Aslında büyük ölçüde geçim derdinde. Kendisi gibi eski siyasi eşi ve iki çocuğuyla yoksulluk sınırına yakın yaşıyor. İşleri bir türlü yolunda gitmiyor. Bunun bir nedeni ticari kafasının yetersizliği, bir de sık sık girdiği ağır depresyonlar. Gerçekleri görüp yaşadığında, eskiyi anımsadığında belli ki depresyona giriyor. Her şeyi unutup, hiçbir şeye derinlemesine bakmadığında nor-

malleşiyor. Yok aslında boş psikolojizm yapmayayım, elbette o da rol oynuyordur, ama depresyona organik kişilişel yatkınlığı var besbelli. İşini kimseyi aldatmadan iyi yapmaya çalışıyor, ama başarılı olamıyor işte. 78 kuşagının meçhul askerlerinden.

Olgu 7: 40 yaşlarında kadın. Semahat diyelim. Anadolu'da bir kentte oturuyor. Bana iki kez geldi. O arada ve sonra uzun telefon konuşmalarımız oldu. Galiba Kürt. Eşi de öyle. Asıl sorun eşi. Daha doğrusu kadının sorununun asıl kaynağı. Adam bizim kuşaktan, yatmış çıkmış biri. Severek evlenmişler. Kadın duygusal bir kadın, romantiklikten hoşlanıyor. Adam kentte yaşasa da köy kökenli, gerçi kökenle en son ilişkisi var bu işlerin, kaba saba biri. Kadın eşini seviyor, aslında çok iyi bir insandır, diyor. Geçmişte de iyi devrimciymiş. Ama şimdilerde ne kadına ilgi gösteriyor, ne çocuklarına, ne evine. Çevresindeki pek önem verdiği feodal bakışlı insanlardan çekindiğinden, özellikle başkalarının yanında kadına sıcak, yakın davranmaktan kaçınıyor. Zaten ya evde bir yığın misafir oluyor ya da adam evde bulunmuyor. Bir iki kere başka kadın sorunu da çıkmış, ama dert o değil. Beyimizin geliri yerinde, ne var ki ailesinden başka herkese yediriyor. Eski arkadaşlarına, akraba çevresine yediriyor. Galiba örgütlere bağış yapıyor. Bir iki kere konu açılınca, "Ben bir şey yapamıyorum, artık o cesaretim yok, hiç değilse yapanlara yardım edeyim" yolunda konuşmuş. Kadın da galiba biraz fazla başının etini yiyormuş, o yüzden dayak da yiyormuş. Olayı iki taraflı dinlemedik, çünkü adam tüm ısrarlara karşın, gelip konuşmadı. Kadın ara sıra telefon açıp durumdan yakınıyor, ikide bir boşansam mı acaba diye soruyor, biraz rahatlayınca resimden, çiçeklerden, kitaplardan söz ediyor.

Şimdi anlatacağım bir olgu değil, yani mesleğim icabı görüştüğüm bir kişi değil, bir meslektaşım. O da eski devrimci. 80'e

doğru iyice geri çekildi, 80 dönemini kazasız belasız atlattı, sonra da o tür işlere hiç bulaşmadı. Ama eski sol çevresinden arkadaşları, hâlâ solculuğu bırakmamış arkadaşları onu pek severler. Esprili, sevimli, cana yakın, hoş sohbet biridir. Gelin görün ki çapkınlıkta çok hızlıdır; birkaç eş değiştirmesi bir yana, hastanesinde bu işlere az çok meyil gösterenlerden yatmadığı hemşire, memure kalmamıştır. Üstüne üstlük hasta sahiplerinden tutun, hastalarına, yanında çalışanlardan tutun, ününü duyup danışmaya gelenlere; hemen hiç seçici davranmadan çoklarını elden geçirmiştir. Gerçi, böylesine, meslektaşlarımız arasında az rastlanmaz; hasta yakını ile birkaç dakika içinde “elektrik” teması kurup, hemen iki muayene arası bodrumdaki izbe bir odada işi pişiren hekimlerimizin öykülerini çok duymuşuzdur. İşin o tarafı beni çok bozmaz da, bu arkadaşımız para almadan hasta yatırmaz, hastanın parası bitmişse iyileşmeden taburcu eder, kişi hak ediyorsa bile yüklüce bir meblağ ödettirmeden rapor yazmaz. Gerçi bu tavır da ona özgü ve seyrek rastlanan bir tavır değildir; mamafih bizimki ölçüyü iyice kaçırmıştır ve yaptıkları öyle ayyuka çıkmıştır ki hastanesinden ayrılmak zorunda bırakılmıştır. Yine de bayağı iyi bir servet topladığı söylenmektedir. İşin garip yanı, onu hâlâ seven ve hâlâ solcu olan eski arkadaşları bu konuları hiç bilmez gibi görünmektedirler.

Olgu 8: Adına Çiğdem diyelim. 30 yaşlarında güzel bir kız. Özel sektörde mühendis. Öğrenciyken ve öğrencilikten sonra bir partide aktif çalışmış. Sosyalist feminist, örgütte de feminizmi savunmaya çalışmış, güçlü engellerle karşılaşmış. Başka sorunlar nedeniyle partiden ayrılmış, hâlâ oradan dostları var. Şimdi fırsat buldukça sendikada çalışıyor, daha çok da kendini geliştirmeye gayret ediyor; hem mesleğinde hem de kültürel olarak. Depresyon nedeniyle gelmişti. Siklotimikti, yani depresyon

ve hipomani dönemleri döngüsü. Mani, depresyonun tam zıttıdır, kişi kendini çok güçlü hisseder, neşelidir, enerjisi beşe katlanmıştır adeta. Bu kız, hipomani yani hafif mani dönemleri geçiriyor. Yılın iki ayında hipomanikse, iki ayında normal, kalan sekiz ayında ya tedavi altında normale yaklaştırmaya çalışıyor ya tam depresif. Hipomanik zamanlarında karşı cinse ilgisi, çekiciliği iyice artıyor ve sonradan kendini hoşnut bırakmayan ilişkilere giriyor. Dönem ardından değerlendirdiğinde ilişkilerinin hiç de uygun düşmediğini fark ediyor. Bağlanacak, âşık olacak birini arıyor, ama çoğu erkek kaba seksten anlıyor sadece. Solcular da öyle, az çok entelektüeller de. Dönem kızlarının önemli sorunu. Ortada bir kadına bağlanacak, romantizm ve sadakat gösterecek erkek pek az. O tür potansiyel taşıyanlar genellikle hımbıl, etkileyici olanlarsa vefasız. Genç bekar kadınların ortak derdi: Yüzüne bakılacak erkekler ya evli, ya eşcinsel.

Hâlâ sol değerlere bağlı, ama sola eleştirel yaklaşılmasının gerekli olduğunu da biliyor. Çoğunluğu oluşturan tabanın herhangi bir konuyu derinlemesine işlemeye başladığınızda hemen sıklıkla, üstlerine giderseniz saldırganlaştıklarını görüyor. Yönetici konumundakilerse üstü örtük, ama bazı zamanlarda açıkça belirginleşen ortak bir refleksle işlerine gelmeyen konuların gündemlerine sızmasına izin vermiyorlar. Mesleğini çok benimsemese de normalleştiğinde iyi çalışıyor, iyi çalıştığında kendini daha iyi hissediyor. Soldaki durumu ve kendi konumunu soğukkanlılıkla kabullendikten beri hayli sağlıklı durumda.

Olgu falan demeyi bırakayım artık. Arkadaşılarımdan, tanıdıklarımdan bahsedeyim:

Okuldan bir arkadaş. Başka bir siyasi gruptandı. Aramız limoniydi onlarla; kötü sayılmazdı, ama çok da samimi değildik. Cesaretli, fakat efendi bir çocuktü. Bayağı halim selim görünür-

dü. Neşeli, esprili. Birkaç kere gruplar arası sorun çıkmıştı da, yatıştırıcı, akli başında tavırlar göstermişti, oradan sempati doğmuştu bende. Onların siyasi grubu askeri eylemler bakımından çok iddialı bir gruptu. Bu çocuğa keskin bir militanlığı yakıştıramazdık açıkçası. Harekette belli bir ağırlığı vardı kuşkusuz, ama galiba barışçıl işlere koşturan alt düzey bir kadroydu. Okulda da sık görünmezdi zaten. Darbeden birkaç ay önce ölüm haberi geldi. Anadolu'da bir yerde vurulmuş ölmüş. Sonradan o örgütün davasının iddianamesinden öğrendim ki, İstanbul'da karışmadığı silahlı eylem kalmamış. Üç dört arkadaşı her yıl, ölüm yıldönümünde Cumhuriyet'e ilan verirler. Yılda bir kez yüzünü tekrar görürüm.

Bu arkadaşı da başka bir yerden tanırım. İşçi kökenli, bizden biraz büyük yaşta. Güneydoğulu. Uzaktan tanırdık, "çok asker adam" denirdi hakkında. Örgütün pek de sık başvurmadığı tüm silahlı saldırı, soygun eylemlerinin sorumluluğu onun üstündeymiş meğer. 12 Eylül'den sonra birileri konuşmuş, bunlar da silahlarıyla birlikte yakalanmışlar Polisteki tavrı fena değildi. Genel tavrı iyi olsaydı, onca silah, kanıt yakalanmasaydı belki daha iyi olacaktı. Uzun yıllar hapiste kaldı. Sonra çıktığında Avrupa'da bir ülkeye gitmiş, orada PKK'lı olmuş. Oysa önceki örgütü PKK'ya uzlaşmaz şekilde karşıtı ve onunla durmadan çatışırdı. Devirler hızla değişiyor, insanlar değişiyor, ama bizimkinin o yaşta bile kanı durulmuyor. Ne yaşayacaksa tam yaşamak isteyen biri, masa başı bürokratik yapacak, Avrupa'da tatlı suda liderlik heveslerini tatmin edecek adam değil. Belki de haraç, uyuşturucu, bilmem ne; kirli işlerden rahatsız olmuştur. Gönüllü olarak Kuzey Irak'a gitmiş. Orta düzey bir komutanmış galiba. Bir çatışmada ölmüş. Nerede, nasıl öldüğü bilinmiyor.

Fikret'ten bahsedeyim size. Lisedeyken tanıdım onu. İstan-

bul'dan bizim oraları örgütlesin diye gönderilmişti. Ortalığı toparlasın, silah eğitimi yaptırınsın, falan. O da liseliydi, meslek lisesinden. Altı aydan fazla kaldı bizim orada, sonra ayrıldı, ben de İstanbul'a gittim üniversiteye. Ardından bir daha görmedim. 12 Eylül öncesiydi, kritik zamanlar, kritik bir bölgeden geçiyordum. Kenarda duran mavi berelilerin Cemse'sinden pat diye bir asker atladi önüme, elinde G3'ü. İrkildim ister istemez. Bir bakım bu! Ayaküstü birkaç dakika konuştuk. Sonra o bana "Kolay gelsin" dedi, ben de ne yapayım ona, "Kolay gelsin!" dedim. Aradan yirmi yıl geçti, beni aramış, not bırakmış. Ben de onu aradım. İşyerinde buluştuk. Kendi imalathanesini kurmuş, dükkanı var, bayağı zenginleşmiş. Bana bir dergi gösterdi, verdi; beğenirsen seni abone yapayım dedi. Bizimki Türkçü milliyetçi-muhafazakar olmuş, ırkçı-muhafazakar. Ama geçmiş günlerinden pişmanlıkla söz etmiyordu, eski arkadaşlarını hâlâ çok değerli buluyor, sevgiyle anıyordu.

Bir olaydan bahsetti: Üst düzey bir sorumlumuz vardı onunla birlikte koşturduğumuz dönem. O da İstanbul'dan gelmişti, efsaneydi gözümüzde. Darbeden sonra ne yaptığını, ne olduğunu bilmiyordum. Gerçi Fikret de bilmiyordu son durumu, galiba yurtdışındaymış. Neyse, Fikret yine askerliğini yapıyor İstanbul'da. Jandarmanın cipiyle giderlerken yol kenarında bunu görmüş beni gördüğü gibi. 12 Eylül'ün hemen sonrası. Arabada bir şoför er bir de araç komutanı Fikret varmış. Dur demiş şoföre, geri git. Bizimkinin önünde durmuşlar. Ahmet atlamış arabadan, tam önünde dikilmiş çocuğun. Benim irkildiğim gibi bizimki de irkilmiş önce, sonra hemen tanımış tabii. Nereye gidiyorsun, diye sormuş Ahmet, öbürü yanıtlamış, falanca yere. Gel götürüyüm, demiş Ahmet. Ama doluyum, diye karşılık vermiş öbürü. Olsun götürürüz, demiş Ahmet. Bizimki arkaya geçmiş, Ahmet öne

oturmuş yine, yola çıkmışlar. Zaten güzergahlarının üstü... Merak etmiş Ahmet, ne var üstünde? Eski sorumlusu paltosunu aralamış, bir an göstermiş kısa saplı kocaman makineli tüfeği... Bırakacakları yere varmışlar az sonra, eski arkadaş inmiş. Cip kalkmış. Şoför bu inince Ahmet'e sormuş: "Abi kimdi bu adam ya?" "Sivil jandarma" diye cevap vermiş Ahmet pişkince.

Evet bu da böyle bir olay. Anlatınca uydurma gibi geliyor, ama öylesine çılgın tipler yaşıyor ki şu dünyada, hikayeler az kalır.

Şimdi anlatacağım da bir meslektaş. Bizim yaşlarımızda. Bir şeylere çocukça, iyi niyetle, olumlu yönde heveslenen, ama hevesi çabuk kırılan bir tip. Aynı zamanda heveslendiği yönlerde biraz faydacı, yani yüksek tatmin, taltif gibi şeyler arıyor. 80 döneminde hafif devrimcilerdenmiş. Bu hafif süvari alayı gibi bir şey oldu ya! Neyse, sonra 90'lara doğru tanıdığımda hızlanmaya başlamıştı bizimki. Meslek odasında iyice aktifleştirdi. Belli yerlere geldi, biraz çalıştı, çokça konuştu, bulunduğu yerleri kendi atama işleri için kullandı, ondan sonra da bıktı. Bir daha hiç uğramadı odaya. Sonra bir partiye girdi, gittiği her yerde yattı kalktı o partiyi övdü, onu yaşadı, ama o hevesi de söndü iki üç yıl sonra. Bunun güzel bir eşi vardı, galiba orada da aynı şey oldu, kıızı bıraktı; belki de o hallerinden ötürü kız onu bırakmıştır. Romantik biridir aslında, yeni aşklar aradı, ama başaracağını tahmin etmiyordu. Bir ara entelektüelliğe heveslendi, sağa sola derin anlamlı ve kimsenin anlamadığı yazılar yazdı... Şimdi devam ediyor mu bilmiyorum. İşte öyle bir tip. Kötü sayılmayacak, iyi, ama ipiyle kuyuya inilmez bir insan.

Niye anlattım onu, nesi karakteristik? Şundan: Solda buna benzer tipler çok kalabalık bir grubu teşkil ediyor, o bakımdan. Hani, "insanlar kötü değildir aslında, sadece yetersizdirler" görüşümüzü doğrulayan karakterlerden. Aklından, hayalinden

kimbilir ne yüce amaçlar geçiyordur. Hayalde samimiyet... Ama iş uygulamaya gelince... Zihinsel sebat gerek onun için, emek yoğunlaştırma gücü, bazen yürek, bazen de bir hiç sayılmayı kabullenme cesareti.

DÜŞÜNÜR

Pek ilginç!.. Bittiyse ben de birkaç karakterden bahsetmek istiyorum.

PSİKIYATRİST

Bitmedi, ama az kaldı. Biraz rahatsız görünüyorsunuz, nede-nini öğrenebilir miyim.

DÜŞÜNÜR

Yok, ben neden rahatsız görüneyim. Sadece anlattığınız tipler okuyanlarca nasıl karşılanır, onu düşünüyordum. Bir yanda abartılı kahraman tipler, masalsı kişilikler, bunlar bir bölüm okuyucuyu ezer... Öte yanda kişilikleri ezilip aşağılanan sıradan insanlar.

PSİKIYATRİST

Ben mi o kişilikleri ezip aşağılıyormuşum?

DÜŞÜNÜR

Evet, siz beyefendi. Farkında değilsiniz galiba. Bu anlattığınız şahsiyetlerin bir okuduğunu düşünün yazdıklarınızı, hiç rahatsızlık duymaz mısınız?

YAZAR

Hayır buna katılmıyorum. Tümüyle hayali tipler olmadığı ne

malum anlattıklarımızın, birebir kimseye uymayabilir, uyabilir de. Sonunda sunumlarımız da birer kurgu. Bazı tipler birkaç kişinin karışımı tipler. Kimsenin alınmasına gerek yok. Başka türlü nasıl kişilik anlatabiliriz.

DÜŞÜNÜR

Siz de ondan yanasınız öyle mi üstat! Alacağınız olsun. Onu bunu eleştirmek kolay. Az önce bunu söylerken onaylıyordunuz, şu dönemin aydınları hakkında. Kendileri hiç açmazlar gönüllerini, sanki hiçbir zayıflık taşımazlar, ama başkalarının yanlışlarını çok güzel yüzlerine vururlar.

PSİKİYATRİST

Kendimize haksızlık etmeyelim. Keşke herkes bizim kadar kendiyle dalga geçebilse. Ben şahsım için söyleyeyim: Onbinlerce insanı tedavi ettim, etmeye çalıştım; ama ben çok sağlıklı mıyım ruhsal anlamda? Hayır. Bunu bazen hastalarım da itiraf etmişimdir. Ne ararsanız var bende, gerilim, huzursuzluk, öfke, depresyon, zaman zaman paranoya, zaman zaman güçlenen bir sosyal fobi, hattâ eksilmez bir aşağılık duygusu. Bazen kendimi tembel hissediyorum, bazen cesaretsiz, bazen mıymıntı. Daha ne söyleyeyim.

DÜŞÜNÜR

Evet, aşağılık duygusu. Eksilmez bir megalomani ve mükemmeliyetçilik duygusunun kaçınılmaz sonucu.

PSİKİYATRİST

Öyle ya da böyle. Bütün eksiklerimle yüzleşmeye çalışırım ve bazılarını giderebildiğimce gidermeye gayret ederim. Eksiklerin

üzerine bir şeyler inşa etmeye kalkmam. Ne şato ne gecekodu, eksik yerler boş kalır, yeşil alan...

DÜŞÜNÜR

Belki başkaları da öyle yapmak istiyor, ama karşıdan, çevreden aynı tavrı görmeyince onlar da gizlemeye başlıyorlar kusurlu noktalarını.

PSİKIYATRİST

Pek öyle değil. İçten insan hep içtendir. İçten insan hemen anlaşılır, onu en çok da öbür içten insanlar anlar. Ötekiler, konu nedir, ne tartışılıyor, onu bile anlamazlar çoğun.

YAZAR

Beyler kendinize gelin. Bu bir özeleştiri oturumu değil. Ayrıca, kimse kendi kendinizi aşağılamanızdan herhangi bir şey öğrenemez. Siz bir maksatla söylersiniz, öyle farklı anlaşılır ki. Dikkatleri dağıtmaktan başka şeye yaramaz. Lütfen devam ediniz.

PSİKIYATRİST

Pekala. Ben o zaman kalanları sıralayayım. Eğrisiyle doğruyla kişilikler bunlar işte, ne yapalım.

Şimdi anlatacağım arkadaşım da bizim okuldaydı. Bizim kuşaktan. Sıradan bir devrimciydi o zamanlar. Seksenden sonra kısa süre yattı, çıktı, başı büyük bir belaya bulaşmadı. Doksanlara kadar kendi halindeydi. İyi muhabbetimiz, hukukumuz olan, esprili, doğru ve dürüst bir insan. Doksandan sonra meslek odasında giderek hızlanmaya başladı. Son üç-dört yıldır da iyice değişti, tanınmaz hale geldi. Estetik ameliyat falan yaptırdığından değil, huyu değişti. Odanın en aktif yöneticilerinden biri oldu.

Hani epeyce önce bahsettik ya, şu iki yüz aydın, demokratik kit-
le örgütü yöneticileri, temsili mücadele, falan. İşte o tür müca-
delenin, o insan ilişkilerinin prototipi haline geldi. Bizimle, eski
arkadaşlarıyla pek görüşmüyor artık, görüştüğü zaman da yü-
zeysel konuşmalar geçiyor aramızda, eski muhabbetten eser kal-
madı. Çünkü bu arkadaşımız mücadeleye kendini çok kaptırdı.
Bunlar, buradaki beş on kişi ve genel merkezdeki on beş kişi,
kendilerini bir parti gibi görmeye başladılar, partiden de öte,
partiler üstü bir yönetim mekanizması olarak değerlendiriyorlar
yapılarını ve ancak kendi aralarındaki iletişime önem veriyorlar.
Bir de öbür örgütlerle ilişkiler, işte malum, muhteşem düşünü-
rümüz saymıştı meslek örgütleri, sendikalar ve derneklerin isim-
lerini. Medyadan liberaller, entelektüel kimlik sahipleri vs. Za-
ten oralarda da aynı yapı var.

Bir kısım insan böyle işte, ne yaparsınız. O yol doğru sanı-
yorlar. Gürültü ve görüntüden ibaret bir gündelik mücadele...
İletişim mi istiyorsunuz, hay hay! diyorlar. Bazı sorunları tartı-
şabiliriz, ama mücadeleyi aksatmaması koşuluyla... Ne ki, “bü-
yük siyaset” yapıyorlar, küçüklerine zamanları kalmıyor. Devir
büyük siyasetin devri, çoğu zaman olduğu gibi, neredeyse her
zaman olduğu gibi.

Yine meslek örgütünde çalışan başka bir arkadaşımız. 80'nin
hemen sonrası kuşaktandır. Darbenin ilk şaşkınlığı geçtikten
birkaç yıl sonra öğrenci kesiminde bir şeyler yapmaya çalışanlar-
dan. Şimdi de bulunduğu ortamlarda “değerlerimiz” diye dur-
madan yinelediği tarzda iyi iletişime, sevgi ve saygıya dayanan,
birbirini dinlemeye ve değer vermeye dayanan bir mücadele an-
layışının hakim kılınması için gayret sarf ediyor. Kendisi de za-
man zaman olağanüstü bir enerjiyle aynı tarzda çalışıyor. Hep
olumlu şeyler söylemeye çalışır etrafındakilere, olumlu şeyler

söyledikçe içinde de olumluluk büyür. Başkalarına içtenlikle olumlu şeyler söyleme alışkanlığı geliştirirseniz, sizin de içiniz giderek sakinleşir, olumlulaşır. Bu arkadaşım da demin başka bir örnekte gördüğümüz gibi siklotimiktir. Bazen korkunç bir enerji fişkirir bedeninden, beyninden; coşkulu, neşelidir. Bazen de cidden depresif. Gerçi o dönemleri hayli seyrek, fakat gün içinde de dalgalanmalar gösterebilir. Daha on dakika önce herkesi coştururken, bir bakarsınız önemli bir konu tartışılırken uyuklamaya başlamış. Elbette insanların ta içinde neler yaşandığını bilmeye olanak bulunmuyor, sıradan veya derinlikli her insanın zihninde hangi anlarda nasıl fırtınalar koptuğunu... İnsanları anlamlı ve güzel şeyler yapmaya iten güdülenmelerin hepsi de masum, diğerkam güdülenmeler değildir şüphesiz. Freudcu yaklaşırsak tam bir fesat durumuna düşeriz. Ama bizim bir kişi hakkındaki değerlendirmemizi bağlayacak olan tek şey, yaptığı işler, gösterdiği tavırlardır.

Yazarımız önceki bir eserinde açmıştı. Siyasi kişilik diye bir kişilik. İster partide çalışsın, ister sendikada, ister dernekte, oda-da. Bu tipler olağanüstü ölçüde dış yaşantıya, ev dışı yaşantıya dönük tiplerdir. Sosyal çalışmalar için koşturmak o yüzden sıradan insanlardan çok daha az yorar onları. Çünkü oralarda bulunmasalar, yine kendi evlerinde oturmayacaklardır ki, başkasının evinde, kafede, parkta, bahçede oturacaklardır. Ne ki insani iletişim için, karşılıklı duyarlılıkları geliştirmek için bu arkadaşın gösterdiği yaklaşımın yarısını solcuların yarısı göstermiş olsa, sol (geniş manasıyla söylüyorum) sürekli iktidarda kalırdı.

Mesela onun bir arkadaşı vardır. O da aynı kuşaktan, daha farklı bir örgütsel kökenden. Hadi ona bir isim koyalım, karışmasın, Koray diyelim. Koray ilki kadar dışa dönük değildir, hattâ hiç değildir. Ama benzer şeyleri biraz zorlanarak da olsa gö-

rev gereği, sorumluluk gereği yapar. Oturmuş, tutarlı, sağlam bir karakter geliştirmeye çalışır, ona uygun hareket eder. Sendikalarda, partilerde çalışan bahsi geçen tipleri, az bir bölümüne saygı sevgi beslese de anlayamadığını ifade eder. Çünkü onların yaşam tarzları, doğal ortamlarından, evden ve işten bu kadar kopuk, günöbirlik, ivmesi sürekli řu veya bu çeşit hırslarla ayarlanan bu yaşama alışkanlığı ona ters gelir. Siyasetçileri bir ölçüde kişiliğı bozuk karakterler olarak görür. Hakikaten gündelik siyaset delisi insanlar arasında, kendi asıl işini yetkin biçimde, hiç değilse vasatın üstünde yapmaya çalışana, eşine, çocuğına gerekli zamanı ayıranına, kendini geliştirmek için kitap okuyanına pek az rastlanır Ben diyeyim yirmide bir, siz deyin onda bir. Koray'a göre bu bir eksikliktir, önemli bir eksikliktir. Sonunda eğer halkı, çevrelerindeki insanları, meslektaşlarını kazanmak diye bir amaçları gerçekten varsa dediğimiz şahsiyetlerin, onları o amaçtan koparan ciddi bir eksikliktir Ne var ki, aktif hareket etmenin, yüksek siyaset yapmanın erdemleri, bu erdemleri gösterenlerce öbürlerinin hep gözüne sokulurken, düzgün bir yaşam çizgisi izleme ve başkalarına o bakımdan örnek olma noktasındaki erdemler genellikle küçömsenmektedir.

Sabırınızı hayli zorladım. Son birkaç karakterden de söz edip artık gerçekten bitireceğim.

Semih diyelim, o da meslek örgütünün en aktif yöneticilerinden. Odayı çekip çeviren iki üç kişiden biri. 90 kuşğından. O örgütlü, bu belli, hem bazıları gibi gizleme gereğı duymuyor, hem de içinde bulunduğu yapılanma öyle belirsizliklere uygun bir yapılanma değil. Yine ötekilerden farklı olarak Semih her şeyi siyaset için yaptığını açıkça söylüyor. Yeni kuşğın tipik özelliklerini gösteriyor aslında. Daha kendine güvenli, daha açık sözlü, daha az tabu kaygısında. Eğlenceyse eğlence, dümbelek

çalıp oynamaysa tamam, başkalarını da eğlendirir. Ne ki daha az katı ve uzlaşmaz değil. Ona göre de siyasetin gündelik görevleri her şeyin üstünde gelir. Önce eylemler, vazifeler, sonra insan ilişkileri, tartışmalar, şunlar bunlar; daha doğrusu siyasetin görevleriyle karşılaştırıldığında yanında fazla önemi bulunmayan ayrıntılar... Öbürleri gibi eleştirileri, derdimizi anlamaya çalışıp anlamamış havasına girmez; anlar ve reddeder Aslında çoklarından daha fazla ipiyle kuyuya inilir biri. Biraz olgunlaşsın, o çok önem verdiği politikanın kalles yanlarını bir görsün (ömrü boyunca görmek istemeyenlerden de çıkabilir), ondan sonra eğer hâlâ kitle örgütlerinde çalışma güdülemesi kalmışsa (bazılarında siyaset bitince sosyal mücadele gücü de kalmaz) onunla iyi çalışılır. Şimdi biraz rahatsızlık da duysa, siyaset gereği, "ittifaklar gereği", "200'lü aydınlar"ın yedek takımında sahaya çıkmayı içine sindiriyor. Semih'in çizgisine ne kadar uygun? Siyaset için her şey, ama her şey ihtiyaca göre uygundur.

Bir arkadaş... En yakın arkadaşımdı. Beş yıl yattı, çıktı. Okuldan da atılmıştı, bilgisayarçı oldu. Şimdi gelir durumu iyi, eşi ve bir çocuğuyla yaşıyor. Zehir gibi bir kafası, müthiş bir zekası vardı. Vardı diyorum, bir hayli köreldi. Başına bu belki de kaçınılmaz kaza gelmese ve veya biraz sebatlı bir kişilik kesiti gösterse çok iyi bir doktor, çok iyi bir matematikçi, çok iyi bir bes-teci olabilirdi. Örgütün başkalarının yerine sınavlara giren profesyonel imtihancısıydı. Yabancı dil sınavlarından, yüksek matematik vizelerine, konservatuar seçmelerinden, ÖSS imtihanlarına; dolaşır dururdu. Çok insanı akademisyen, meslek sahibi, hattâ sanatçı yaptı. Hâlâ solcudur, seçimden seçime en soldakilerden birine oyunu verir, birkaç yılda bir de mitinglere kaulır. Pek fazla okumuyor, ama sıradan solcular neredeyse hiç okumadıklarından onların yanında entelektüelliğini koruyor. Sola za-

man zaman eleştirel bakabiliyor. Solculuğu bu kadar işte. Solu daha çok kafasında, duygularında yaşıyor, vaktinin büyük bölümünü ister istemez işi ve ailesi alıyor. Bu son cümleyle anlattığım tablo geçmişteki toplam sayıları bir milyonu geçen devrimci solcuların büyük bölümü için tipik bir tablodur.

Başka bir arkadaş. Tek cümleyle tarif et deseler, her yönüyle düzgün bir insandır, derim. Cesaretli bir kızdı öğrenciyken, devrimciliği düzgün yapardı. 80 sonrası devrimci sola yavaş yavaş nefret duymaya başladı, çünkü birçok şeyi düzgün yapmadıklarını artık iyice anlamıştı. Başka şeyleri düzgün yapmak için yeni açılımlar keşfetmeye girişti. Bir ara Çetin Altan'ın yazılarını bize okur, "İşte düşünce bu!" derdi. Sonra sivil toplumculuğu benimsedi, Kürşat Bumin'in bir kitabıyla. Ama 2. cumhuriyetçiliği fazla uzun sürmedi, 1. cumhuriyete yöneldi. Yakın zamana dek Atatürk milliyetçisi cumhuriyetçilerin eylemlerine coşkuyla katılıyordu, 19 Mayıs'ta Samsun'da vapur karşılama gibi. Coşkusunu yitirmemişse hâlâ öyledir. Olanakları bulunmasına karşın akademik hedefler peşinde ya da çok para kazanmak derdinde olmadı. Düzgün yaşamını, iyi hekimlik gayretini sürdürüyor. Nida diyelim adına.

Nida örneği, her şeyi düzgün yapmaya çalışanlara, yani obsesif karakterli insanlara, bu günübirlik, sallapati, sürekli eksikli, pasaklı, kıcını kapasa sırtı açıkta sırtını kapasa kıcı açıkta radikal sol siyasetin hiç mi hiç iyi gelmediğini göstermekte. Öyle insanları kazanamadıkça da solun daha da "non-obsesif" yani kuralsız, ilkesiz, yamuk yumuk kalacağı ortada.

DÜŞÜNÜR

Şimdi bu tür kurallı, ilkeli, titiz kişilerin, yaşam bakımından, çalışma bakımından diyorum, devrimci siyasetten uzak kalaca-

ğını söylüyorsunuz da uçuk doktorum, ben böyle insanlar biliyorum, halen solun içindeler. Mesela yine bir kitle örgütünde genel sekreterlik yapan bir çocuk var. Çocuk dedimse yaşı bizden küçük, yoksa koca adam. Titizdir, temizdir her zaman, tertiplidir, koşullar elverdiğince işini iyi yapmaya çalışır, ama o da bir hareketin kemik adamlarından...

PSİKİYATRİST

İstisnalar kaideyi bozmaz diye bir söz vardır, duymadıysanız anımsatayım. Tek tük öyle kişiler elbet olacak. Benim meramım şu; genelde öyle tipleri kim nereye çekebilir. Bir de tabii kişiler için geçici dönemler açısından ele almamak lazım olguyu. Az önce bahsettiğim kişi de yıllarca o savruk hareketin içinde yer aldı, bir noktadan sonra canına tak etti.

DÜŞÜNÜR

Evet, haklı olabilirsiniz. Bir de şu var elbet, şimdi aklıma geldi. Titiz, düzenli kişi her konuda titiz ve düzenli duramaz, öyle olsa iki ay sonra dayanamaz ölür. Bunu bir kitabınızda yazmıştınız galiba. Şimdi bu tip kişiler, titizliklerini eğer belli bir alanla sınırılıyorlarsa, benim görevim bu, onu düzgün yapayım ötesi beni ilgilendirmez diyorlarsa, o zaman laubalilikle bağdaşabilirler. Zaten ister devlet dairesinde, ister bir fabrikada, ister sol bir yapılanmada olsun, ben sorumluluklarımı yerine getireyim de, başkalarının hataları beni o kadar bağlamaz mantığı, birçok insanda vardır, yani yaygındır. Yine de ilk saptamanız önemli, bunun üstüne düşünmeliyim. Şimdi...

Birkaç karakter de ben anlatayım. Aklıma başkaları gelirse sayı biraz kabarmabilir, bakalım.

Bir kişilik: Sol çevrelerde meşhur bir kişilik. 68'in önderlerin-

den. Bir yerde şans eseri kurtulmuş, ölmemiş, yakalanmış. Epeyce yattı çıktı. Gerçi şans eseri değildi, şöyle oldu böyle oldu diye spekülasyonlar da var, ama bana kalırsa adam ajan falan değil. O paranoyak tiplerden pek hoşlanmam. Komplo teorileri, ajanlar, polisler, provokatörler, her şeyi karşı taraf ayarlıyor... Bu paranoyayı sola sokanlardan biri de Behice Boran'dı biliyor musunuz. Ona göre kendi solundaki herkes provokatördü veya provokatörlerin aletiydi. Çok provokasyondan bahseden en çok provokasyon çıkarandır. Boran, Perinçek, böyleleri var. Boran onca kıskırtmanın ardından 1977 Mayıs'ının ertesi günü ne dedi, biliyor musunuz: Kitleyi Maocular taradı, dedi. Perinçek de olayları revizyonistlerle, "üçlü çete" çıkardı dedi. Hadisenin hiç de öyle cereyan etmediği birkaç gün içinde anlaşıldı, ama kim özür dileyecek? Siyasette ben yanlış yaptım, özür dilerim demek var mı?

Neyse bu adam 80 öncesi dönemde örgütlere, mücadeleye uzak durdu, belki de iyi yaptı. Sonra yıldızı yeniden parladı, buna parladı demek ne kadar doğruysa artık. Yeniden popüler, yazıları okunan, dediği dinlenen biri haline geldi. Ne sayesinde, akıntıyı yakalama sayesinde, rüzgarı yakalamak mı deniyordu ona, işte o. Kürtçülük gelişen bir dalgaydı, tsunami gibiydi, her yeri yıktı devirdi, ama en önce devrimci solu ezdi geçti. Devrimci sol zaten ezilip geçilmişti, yeniden gecekondu kurmaya çalışıyordu, işte tsunami o sırada geldi. Hem fiilen, hem ideolojik manada. Önüne kattığı devrimci solun süprüntüleriyle TC'ye bindirdi tsunami. Bu eski önderimiz de işte sadece Kürt siyasi haklarından, TC'nin haksızlıklarından bahsediyordu artık, hâlâ da aynı şeylerden bahsediyor. Ancak kapitalizm, emperyalizm unutuldu. Çünkü Kürtçülüğün hamisi büyük kapitalist ülkelerdi, gene öyledir.

Başka bir büyük önderimiz. O da ilki gibi en önde gidenlerin

hemen ardındakilerdendi, yani en önde gidenlerdendi. Uzun yıllar hapisteyken eskisinin devamı yeni örgüt kuruldu, zaten gelişmeleri içerdekiler yönlendiriyordu. Hayli kitleselleşen örgüt içinde en güvenilen liderlerdendi. Hattâ birçok kişi, işler yolunda gitmediğinde, “çüksün, bak nasıl düzeltir her şeyi” diyordu. Çıktı, işler biraz düzeldi; artık onun etkisi mi, kendiliğinden mi, bilinmez. Sonra darbe geldi. Öbür örgütler ya mücadeleyi bırakıp liderlerini dışarıya kaçırdılar ya da kısa zamanda çöktürildiler. Beş-altı ay sadece bunlar kaldı ortada, kalan ve bir şeyler yapan. Bak, farkımız ortaya çıktı, diyordu örgüt yandaşları, helal olsun bunlar dağılmadılar demeye başlamıştı başka gruplardan birçok devrimci. Ama bir kuvvetli darbe de bunlara vuruldu. Lider kadro poliste kısa zamanda ayıplı biçimde çözüldü. Bu şahıs en kötülerden değildi, ama o da kötüydü. Yıllar geçti, hapisler, sonra haptisten çıkımlar. Örgüt yeniden toparlanmıştı, ancak legal mücadeleyi esas alıyordu artık. Eskilerin çoğu kopmuştu örgütten. Bizimki yeniden yanaştı, liderlik düzeyinde olmasa da mütevazı görevlerde çalışmaya, bir tür danışmanlık, abilik yapmaya başladı. Birkaç yazısını okudum, birkaç kez de yüz yüze geldim. Aman Allahım, ne sıradan bir tipti! Belki yıllar, onca cefa ve yıkım etkileyciliğini alıp götürmüştü. Ama ne kuramsal planda bir ışık saçıyordu etrafa, ne de acıların ve deneyimlerin ezik bilgeliğinden eser vardı suratında. Orta yaşa gelmiş, biraz köylü tavrı bir Anadolu bıçkınydı, o kadar.

Başka bir devrimci. Kıymetli yazarımız, siz bu tipten “Militanlar” adlı romanınızda bahsetmişsiniz kısaca. Orada çok kısa geçiyordu. Bir toplantı sırasında biraz çömezlerden biri ötekilerin eleştiri ve itirazlarına hiç aldırmadan yukardan ne emir geldiyse onaylıyordu. İşte o tip. Çömez demeyim artık, bu arkadaş bizden birazcık yeniydi örgütte, yeni palazlanıyordu. O zamanın ta-

birleriyle çalışan, dürüst, kararlı bir devrimciydi, bir komünist aday. İşte hakikaten öyle bir kötü huyu vardı, bizim kötü huy dediğimize siyasi örgütlerde en iyi huy denir. Ne dendiye, soru sormadan, şöyle olsa daha iyi olur diye fikir belirtmeden, eleştirmeden yapacaksın! Bir tartışma çıkmışsa en iyisini siz bilirsiniz, diyeceksin. Zaten en iyisini siz bilirsiniz demesine gerek yoktu, bu arkadaşın özgün hiçbir fikri yoktu ki tartışsın. Fazla okuduğu da söylenemezdi. Ama böyle özelliklerinin yanı sıra onca yıl içinde tek bir “yamuğunu” görmedim Allah için. Güvenilir bir insandı. Birkaç eylemde özellikle iyiydi. Sonra 12 Eylül. Sonra örgüte vurulan darbe. Kimse bunun ismini vermedi bereket, kazasız sıyrıldı. Aradan yine yıllar geçti, bir baktım aa, bizimki parti başkanı. Birkaç konuşmasını izledim, birkaç yazısını okudum. Eskiden ajitasyon derdik, hitabeti gayet iyiydi. Teori dersiniz o gene sıfır. Bilinen kalıpların tekrarı, hattâ eski kalıp ustaları artık aralarında bulunmadığından eskilere benzetilen daha kötü kalıplar. Temiz arkadaşdır, başarılarının devamını dilerim.

Başka bir parti lideri. Onu öteki kadar tanımam. Ama bu ötekinden çok daha popülerdi. Bizim yaşlarımızda. O da eskiden bir örgüttenmiş, ama temiz çıkmış 12 Eylül'den. Başa getirmek için sabıka kaydına bakılıyor demek ki. Az öncekinin darbe öncesi ve sonrası çok etkin çalıştığına ben tanığım. Şimdikiyiye anlatımlardan biliyorum, temiz, beyaz bir entelektüel. Zaten o söz konusu örgütte, bir lider kadrosu vardı, bir onun altında dar bir askeri-militan kadro, onun da altındaki hayli geniş kesim genelde temizdi. Ya da İstanbul'da öyleydi durum, Anadolu'yu bilmiyorum, en asker adamlar hizbe kaptırılmıştı. Entelektüel dediysek, öyle geniş bir araştırma kitabı, özgün saptamalar falan, onu kastetmiyorum. Entelektüel işte. Neyse, bu şahsın en önemli yeteneği sevimli olmasıydı, sosyal yönü iyi, herkese açık ve

düzgün iletişimli. O sayede parti içindeki pek çok kesimi bir arada tutabiliyordu veya o kesimler başta böyle birinin bulunmasından ötürü huzur içinde bir arada yaşayabiliyorlardı. Ama yapıda farklı dinamikler gelişmeye başladı ve başkanın sevimliliği işe yaramamaya yüz tuttu. Ardından tasfiyeler başladı, bu tasfiyeler sırasında hiç de cana yakın davranmadığı ileri sürüldü. Epeyce sonra liderliği de bıraktı zaten. Örgütte onun yerine daha düz, daha şekilli, elle tutulur, köşeli biri getirilmiş. O da bir gelişme tabii.

Şimdi size bir insanı anlatacağım. Meral diyelim. Bu arkadaş okuldayken de solcuydu solcu olmasına da, sempatizanın sempatizanıydı. Inek dediğimiz tayfadandı aslında. O zamanlardan yüzünü iyi anımsamıyorum. Birkaç kez görmüşümdür. Eylemlerin en kitlesel olduğu 77-78 döneminde bile gelmezdi galiba tehlikeli yerlere. Arkadaşların aktarımlarından öyle biliyorum. Sonra kız fakültede kaldı, hukukta. Asistanlık, doçentlik, yükseldi... 90'lardan sonra onu bazı eylemlerde görmeye başladım, insan hakları bildirilerinde adı geçmeye başladı. Sonra daha da hızlandı, sol entelijansiya arasında çok popüler bir tip haline geldi. O arada profesörlüğünü de kazandı. Kariyeri de vardı, çocuğu da... Gerçi çocuğunun bizimle ilgisi yok... Kariyer sahibi, solcu, bayağı keskin bir muhalif olarak devletle de kapışmaya başladı. Tehditler aldı, soruşturmalara uğradı. Ama çizgisinde daha da kararlılaştı. Şimdi belli bir kesim arasında hayli saygın bir isim.

Ama bu noktada kuşkulara düşmekten kendimi alamıyorum. Hani fakültedeyken analarımız babalarımız bize hep şunu söylerlerdi: Önce mezun ol, mesleğini kazan, sonra devrimcilik mi yapacaksın, ne yapacaksan devam et. Hem bir meslek sahibi olarak davana daha iyi hizmet edersin! O zaman biz ne derdik; "Ama baba!" veya "ana!", artık kiminle konuşuyorsak o an; "böyle ıs-

marlama, tarifeli, programlı duygular, devrimci ateşler olmaz ki. Biz mücadelemizi sürdürelim bakalım, o arada mezun mu oluruz, ölür müyüz, hapse mi gireriz; ondan sonra bakarız, ne yapmak gerektiğine. İşin doğrusu budur" derdik, "Şimdiden plan program yapan kişiden, sonrası için kendini saklayandan beş on yılın ardından ne hayır gelir" derdik. Ama yanlış düşünüyormuşuz demek. Hayır geliyor, işte. İçtenlikle söylüyorum, dalga geçmiyorum. Dönemler farklıdır ve insanların gönül yıldızlarının, cesaretlerinin parladığı dönemler de ayırdır. Samimiyetle bu arkadaşları takdir ederim, risk risktir, tehlike tehlike. Doğru veya yanlış, bir dava için bazı şeyleri göze alıyor. Belki bugün benim göze alamadıklarımı da alıyor. Hakkını teslim etmek istiyorum.

Şimdi söyleyin Allah aşkına. Cidden söyleyin. Ben kötü biri miyim, fesat mıyım, böyle şeyler düşünmek, gündeme getirmek bir tür şeytani karakter göstergesi mi, nedir? Kimi hiç düşünmez böyle şeyleri, bazılarının aklını kurcalasa da dünyada söylemezler. Ben hem düşünüyorum, hem söylüyorum. Deyin bir şeyler, beni rahatlatın.

YAZAR

Yok kötü biri değilsiniz aslında. Cidden böyle düşünüyorum. Bunun gibi bir şeyi biri bir yerde söylese, evet ben de bunda ilk önce kötücüllük belirtisi görürüm. Ama az düşününce şunu da görürüm: Esas kötücüllük nedir biliyor musun, böyle şeyleri içten içe düşünüp, ki en düz insanların bile ara sıra aklına geliyor, hiç gündeme getirmemek, hep kapamak, saklamak... Sonra asıl bu işte, insanın içinde bir aşamadan sonra tedavi edilmesi imkansız urlar yaratıyor. Samimiyetsizlik, içten pazarlıklılık urları. Habis, kocaman, her yere yayılmış. Çoğumuz kanserliyiz aslında. Freud ara sıra haklıdır ya, bu konuda tam haklı. Bilin-

çaltımızda ortaya dökölüp boşaltılmayan kuşkular birikiyor birikiyor, temizlenmesi olanaksız iğrenç tortular yaratıyor ki, bunu katman katman tahlil etmeye kalksak, en baba patoloğlarımız hiçbir sonuca varamaz. Çünkü bir soru ve sorun daha gündeme gelmeden üstüne yenisi ekleniyor, yenisi, yenisi, karşılıklı kuşkular, güvensizlikler, acaba bu şundan mı huylanıyor, acaba bu benim şu hareketimi mi beğenmiyor, ardı sıra kuruntular. Hepsi sorunların neredeyse hiç açılmamasından.

Ben daha önce bu konuları düşündüm. Vardığım sonuçları size aktarayım. Bir: Asla takım puanlaması yapar gibi insanları birbiriyle karşılaştırmayın, herkesi kendi içinde, kendi koşullarında, kendi zaman duygusu içinde değerlendirin. İlla kıyaslayacaksanız kafanızdaki ideallerle kıyaslayın, kendinizle veya bir başkası ile değil. Çünkü bir yere kadar çok haklı olduğunuzu düşünürsünüz o değerlendirmede, bir yerde çok özgün bir kişisellik girer işin içine, değerlendirmeniz tümüyle hataya düşer. İki: Aklının ermeye başladığı günden bu yana insanlara iyi ve kötü edimleri için ayrı ayrı puanlar verin, bunları ayrı hanelerde toplayın. Kötü puanlar iyileri götürmesin. İyiler de kötüyü götürmesin. Genellikle yapılan aksi. Örneğin işkencede konuşma meselesi. Konuşan için çok ağır bir örselenme bu, olayın öteki ilgilileri için, adı verilenler için bazen daha ağır travma olsa da. Bir kişi iyi edimlerde bulunmuş bulunmuş, ama o odada iflas etmiş. Bunu kötü puan olarak hanesine yazacaksınız. Ama iyi edimlerini unutmayacaksınız. Sonra aynı kişi yine olumlu şeyler yapmaya başladı, pozitif puanları artacak. Ama negatif puan hanesi başka yerde duracak, onu kapamayacaksınız. Genellikle yapılan bunun tersi; ya haneler ayrı değerlendirilmiyor, kişi mahkum ediliyor kötü puanları iyileri sildiği için ya da bir olaya, bir dizi olumsuzluğa sünger çekiliyor, daha sonraki iyi puanları onu tekrar pozitive taşıdığı için.

Aslında tüm bunlar bilinç altlarında geçiyor ilgili kişilerin, genel tavır hassas konuları hiç açmamak, konuşmamak. Ondan sonra kuşkular, karşılıklı paranoyalar, beni sevmiyor, beni güvenilmez buluyor, zayıf buluyor düşünceleri, karşılıklı gizli düşmanlıklar. Üç: Bu da önemli: Kişinin puanları zaman içinde hep eşit ağırlıklı olacak, yani bugünkü dünkü puan, evvelsi günkü iki hafta önceki puanla aynı değerde olacak. Asıl bugün önemlidir, geçmiş önemli değildir düşüncesi yaygın. Kaldı ki diyelim futbolda takımların ülke puanları sadece son yıl temel alınarak değerlendirilmiyor. Son yıl ağırlıklı oluyor, fakat ondan önceki, daha önceki yılların puanları da değerlendirmeye giriyor. Dediğim gibi burada amaç zaten kişiyi başkalarıyla kıyaslamak olmamalı, kişiyi ideal değerlerimizle kıyaslayabiliriz ancak ve gelişme eğrisini takip edebiliriz. Bu manada FIFA'nın yaptığı gibi de yapamayız. Baştan söyledim, 25 yıl önce kişinin aldığı puan da aynen korunmalı, orada durmalı.

Şöyle bir örnek vereyim: Yoksullar için para topluyorsunuz diyelim. Bir adama bundan önce sekiz kez gittiniz, adam her seferinde para verdi. Dokuzuncu kez gittiğinizde vermedi. İçinizde bir kuşku doğdu. Adamın varlık durumu değişmedi, isteyen aynı adam, vermeyen aynı. Ne farklılaştı? Belki geçici bir durumdur. Onuncu kez gittiniz, yine vermedi. O zaman şöyle düşünürsünüz: Vay be! Herif pintileşti, demek o da bozuldu, döndü! Şimdi onun komşusunu düşünelim. İlk sekiz kez gittiğinizde kapıya çıkmadı, bir iki kere çıktığında da şimdi durumum müsait değil, dedi. Onun için, yaramaz adam diye düşünüyorsunuz. Ama dokuzuncu sefer gittiğinizde size parayı verdi. Gözleriniz ışımaya başladı. Ya, bu adam hiç de fena biri değilmiş galiba, diye düşünmeye başladınız. Onuncu kez gittiniz, yine verdi. O zaman dediniz ki içinizden, işte gerçek değer bu! Bu kadar

olumsuz koşullarda ayakta kalan az sayıda insandan biri. Öbürleri gibi hain çıkmadı, helal ona!

İşte solun yaptığı, insan değerlendirmesi konusunda yaptığı budur. İlk bakışta bu tavır mantıklı da gelir üstelik. Biz bugünü yaşarız ve yoksullara yardım yapıyorsa, iş buysa, bugün topladığımız para önemlidir. Bugün para veren o yüzden para vermeyenlerden elbette değerli olacaktır. Ve yine üstelik bugün verenin yarın da verme ihtimali ötekine göre daha yüksektir. Keza, artık vermemeye başlayanın yarın verme ihtimali öbürüne göre çok düşüktür. Ama insan ilişkilerinde iş böyle yürümez, daha doğrusu yürümemelidir. Siz böyle yaptıkça, vefasızlık yaptıkça, çaldığınız kapı başına bağış alma oranınız her gün azalır. Yapmanız gereken şudur: Bu adam bugüne kadar iyiydi, veriyordu, şimdi niye vermiyor, diye düşünmek... Acaba bir kabalık mı ettim, bir şeye mi kırıldı, yoksa bizim sahtekar olduğumuzu, paranın yoksullara gitmediğini mi düşünüyor, acaba para vermekle yoksullara iyilik yapmadığımızı mı düşünüyor, acaba bunların dışında özel bir sorunuyla mı boğuşuyor? Depresyonda mı, bir sevdiği, sevdikleri kötü durumda mı? Kafanızda beliren soruların yanıtlarını öğrenmenin tek yolu var. Gidip adamla açık açık konuşmak. Hata yapmış olabileceğinizi ön kabullenerek gidip konuşmak. Adamla konuştuğunuzda çok değişik olasılıklarla karşılaşabilirsiniz. O kişi, hata bende deyip tekrar bağış yapmaya başlayabilir. Siz bir hatanızı görüp, onu düzeltme fırsatı bulabilirsiniz. Ya da hiçbir konuda anlaşılamazsınız. O zaman adamın elini samimiyetle sıkar, bugüne kadarki katkılarınız için yoksullar adına teşekkür ederim dersiniz. İzin verirsiniz biz her ay, her yıl, her neyse, kapınıza yine geleceğiz ve bu çağrımızı yineleyeceğiz. Daha sonra verirsiniz tekrar teşekkür ederiz, vermezseniz de canınız sağolsun. Bunu yaparken bağış vermeyi

sürdürenlere ya da yeni bağış yapmaya başlayanlara ilginizi azaltmayacaksınız tabii, onlara da ayrı ayrı sevgi, saygı göstereceksiniz. Bugün bağış yapanlara biraz daha fazla ilgi gösteririm diyorsanız, o da yanlış sayılmaz, bunu yapabilirsiniz.

DÜŞÜNÜR

Tamamen anladım. Kafam aydınlandı. Üstat siz neymişsiniz meğer be! Müthiş adamsınız doğrusu, eli öpülecek adamsınız.

YAZAR

Lütfen sululuk etmeyiniz, düşünürseniz düşünürlüğünüzü biliniz. Bu dedikleriniz yazıya döküldüğünde yüzünüzdeki ironik, esprili ifadeyi kaydedemeyeceğiz doğal olarak, insanlar da gerçek sanacaklar.

DÜŞÜNÜR

Özür dilerim. Hakikaten. Şimdi tekrar müsaadenizle, kalan birkaç karakteri anlatayım:

Bu arkadaşımız da... Hay Allah, Doktor gibi ben de vaka takdim eder hale geldim. İsmine Aydın diyelim. Masum yüzlü sevimli bir çocuktü. Kendi okulunda pek örgütsel faaliyet olmadığından, bu çocuk İstanbul'un her yerinde, her işe, her eyleme gönderilirdi. Belki de okulda kalmaktan hoşlanmıyordu, öylesi işine geliyordu. Üstünde silahlarla kaç kere aramalardan geçmiş-tir. Pek az gözaltına alınmıştır Bir şeytan tüyü vardı onda. 12 Eylül'den sonra adını da vermedi kimse, iyi yırttı. Şimdi kendi işinde gücünde. Bizim kuşaktan insanları bir araya getiren vakıflar, dernekler falan vardır ya, onlardan birinde aktif çalışıyor. Yine eski örgütüne yakın. Eski örgütü o zamandan beri çok keskin dönüşler yaptı, Aydın, her dönüşte dönenlere uydu. Eskiden

de kuramsal sorunlara, işin felsefesine hiç mi hiç ilgi göstermezdi, şimdi de göstermiyor. Birileri o işleri bilir diyenlerdendir. Dürüst ve iyi bir insan, ama solculuğu bir futbol takımı taraftarlığına benziyor. Solcular arasında çoktur bunlar; kişi ya döner tam sağcı, liberal, apolitik falan olur; ya da solculuğu sürdürür. O kesimin büyük çoğunluğu bu Aydın gibidir işte. Aslında siyaset konuşmadıkları zamanki yaşantıları sıradan herhangi bir insandan hiç mi hiç farklı değildir. İşinde, evinde, sokakta, eğlenirken, okurken, okumazken (bu daha yaygındır), ahlaken, sıradan insanlardan bazısı biraz daha iyidir, bazısı biraz daha kötü, bazısı aynı düzeyde.

Bu tip insanları ahlakın temel sorunları da fazla ilgilendirmez. Demin uzun bir açıklama getirdiniz, insan değerlendirmede doğru ve yanlış anlayışlar üstüne. Bu da bir kuramdır ama, işin pratiğinde çoğu insan anlık duygularına göre, o günkü duygularına göre insanlara değer biçer. Diyelim tanıdıkları iki kişi arasında kavga çıktı veya sert bir polemik gelişti; bu Aydın gibi insanlar kim gerçek iyiyi temsil ediyor, kim sahte iyi, buna bakmazlar. Aradaki çekişmeyi dalga geçilecek bir yanlış iletişim problemi olarak görme eğilimindedirler, alınganlıktan kaynaklanan, kişisel hırslardan kaynaklanan sıradan bir problem. Bazen çekişmeler hakikaten böyledir, bazense arada uzlaşmaz bir çelişme vardır ve yaşanan temel bir ahlak kavgasıdır. Ama Aydın gibi insanlar her şeye yüzeysel baktıkları için buna da yüzeysel bakarlar, hattâ son zamanlarda kiminle daha sık görüşmüşlerse ona hak vermeye meylederler. Bazılarına göre erdem yalnızca kişinin kendi hareketlerinde erdemli davranmasıdır, erdemsiz insanlara yakınlık göstermeyi onlar erdemsizlik kabul etmezler. Bunun sebebi birçok çevrede olduğu gibi solda, sosyalist solda "etik" diye bir kavramın hiç bilinmemesidir. Solcuların çoğunlu-

guna göre Aristoteles'in ve pek çok felsefecinin sorduğu, insan için "insani iyi" nedir sorusuna cevap...

Hemen kendi sözümün arasına girmeliyim, çoğu kişiye zaten böyle bir soru sorulmamıştır, çoğu kişinin kafasında böyle bir sorunsal oluşmamıştır. Evet, böyle bir şey sorulsa verilecek cevap, "İnsan için en iyi şüphesiz soldur, sosyalizmdir" yanıtı olacaktır. Bu tam bir totolojidir. Değindiğim nokta çok önemli. Saddam'ın başka bir bağlamdaki deyişiyle "Bütün kötülüklerin anası" işte budur solda. Solculuk ya da sosyalizm taraftarlığı bir iyilik değildir, bunlar birer araçtır, amaç değil. Sizin kafanızda "insani iyi"nin ne olduğu konusunda net bir düşünce yoksa, içi boş bir kimlik duygusunu, rastgele bir duruşu, işte iyi budur diye nitelersiniz. Gerçekten de solcuların büyük çoğunluğuna göre solculuk iyi bir şeydir, solculuk solda durmaktır, sağcılık da kötüdür, sağda durmaktır. Peki solculuk nedir? Solculuğun ne olduğu konusunda net bir anlayışın var mı? Taraf tutmanın dışında. Temel felsefi tutum olarak, etik duruş olarak, yaşam biçimi ve mücadele anlayışı olarak net bir kavrayışın var mı? Yoktur, çünkü sol tarafta birbirine taban tabana zıt felsefeler, taban tabana zıt ahlaki duruşlar, taban tabana zıt yaşam biçimleri, taban tabana zıt mücadele anlayışları görülmesi çok kanıksanmış bir durumdur

Aslında solculuk diye kapsayıcı bir kavram epeyce bir süredir yoktur. Halbuki soldaki çoğunluğun gündelik siyasette takip ettikleri (yıllar içinde ideolojik içeriği fazlasıyla renk değiştiren) bir genel çizgi ve o çizgiye biraz o tarafından biraz bu tarafından uyanlar vardır. Sol ancak böyle tarif edilebilir. İşte bu çizginin değişik koordinatlarında kendi motivasyon düzeylerine göre kimi aktif, kimi daha az aktif, kimi izleyici, taraftar olarak ve değişik düzeylerde özveri gösteren, çok değişik düzeylerde, türlerde ahlaki değerler sergileyen insanlar vardır. Ne ki bu duruşun

ve o duruştan kaynaklanan değişik mücadelelerin, Marksçı manada sınıf mücadelesiyle pek az ilgisi bulunur. Hattâ bu çizgi giderek anti-kapitalist niteliğini de çok büyük ölçüde yitirmiştir. Olay tek tek insanların gündelik yaşam kapitalisti olma boyutunu çoktan geçmiş, genel sol siyasi çizginin daha önemli olduğu iddia edilen başka sorunlar bahane edilerek kapitalist çizginin üstüne bindirilmesine kadar getirilmiştir.

Bakın, aslında bunlardan hiç de sorumlu olmayan, nispeten masum bir arkadaştan söz nereye geldi. İki kişi daha anlatıyorum, bitiriyorum:

En keskin örgütlerimizden birindendi. İyi bir kızdı, “kafa” biriydi denilir ya, sevecen, güler yüzlü, şakacı. Dünyayı sallayacak güçte görüyordu kişiliğini. Yirmi yaşındaydı, ama hem on beş yaşın çocuksuluğunda, hem kırk beş yaşın olgunluğundaydı. Gelin görün ki çocuksu yanı onu bitirdi. Biraz gösteriş düşkünyüdü galiba, onun örgütü de öyle, hattâ biraz değil, fazlasıyla. Fotoğrafı bir eylemde elinde silah, gazetelerde kocaman kocaman çıktı. Çok geçmeden yakalandı. Ağır işkenceye maruz kaldı. İyi geçmedi sınavları, kötü geçti. Sonra zor cezaevi yılları. Çıktığında hayata karşı ilgiliydi yine. Az çok neşeli görünüyordu. Ama yaşadıklarının duygularına, yirmi-yirmi bir yaşlarındaki kişiliğine yapıştırdığı jelatinimsi kalın bir tabakanın ardından iletişim kuruyordu insanlarla artık. Kimin, kendi hakkında ne düşündüğünü bilemezdi; kimse de onun aklından neler geçtiğini tahmin edemezdi. Şimdi yurtdışında yaşıyor.

Başka biri: Bir örgütün sekter mi sekter bir orta düzey yöneticisiydi ben tanıdığımda. Sonra daha da yükselmiş. Örgütten ayrılanları tehdit ederdi, bazılarını dövdüğü, dövdürttüğü söyleniyordu. Hangi kız kiminle evlenecek, buna kendisi karar versin isterdi, o yüzden baskı yapardı sözlülere, nişanlılara. Yakalandı.

Poliste neredeyse kırk kişinin ismini verdi. Hapiste yattığı çıktı. Çıkar çıkmaz, bir zorunluluk olmadığı halde yurtdışına kaçtı ve iltica etti. Orada bar açacağım, kitabevi kuracağım diyerek birkaç eski arkadaşını kötü şekilde dolandırdı. Sonra yeniden siyasete ısınmaya başladı. Şimdi yine eski örgütünün devamı niteliğinde bir örgütte yöneticilik yapıyormuş.

PSİKIYATRİST

Bitti galiba. Şükür! Şimdi bunların üstüne bir şey konuşacak mıyız?

DÜŞÜNÜR

Konuşacağız sanırım. Ama ben başka bir şey merak ediyorum. Şimdi sol diye hep aşırı sol dediklerini konuştuk, sosyalist solu. Sosyal demokratlar ne olacak?

YAZAR

Aslında bu bölümde ve başka bölümlerde onlardan dolayı yolla bahsediyoruz. Daha da bahsedeceğiz, andığımız bazı kişiler sosyal demokrat olacak, ama başka konu başlıklarında. Şöyle de düşünebiliriz: Sulandırılmış sosyalist sol, sosyal demokrasidir. Şaka bir yana, bunda gerçeklik payı yok değil. Zaten sosyal demokratların bir bölümü eski sosyalist solculardır.

DÜŞÜNÜR

Ben o zaman bir kişiyi çok merak ediyorum. Onun yorumunu ruh hekimimizden almak istiyorum. Özellikle onun? Yahu şu Baykal nedir Allah aşkına, ne cins bir insandır, in midir, cin midir? Baykal ve Ecevit sosyal demokrasinin kaderi midir, makus talih midir?

PSİKİYATRİST

Söylemiştim arkadaşlar, psikiyatri uzmanı sıfatıyla siyasi şahsiyetleri yorumlatmayın bana demiştim. Ama bu gerçekten ilginç konu. Ne yapsam ki? Evet, uzman sıfatıyla değil, vatandaş sıfatıyla bazı şeyler söylemek istiyorum.

Bir kere Baykal'ın kabahati değil bu iş, kimsenin kabahati değil. Her zaman her dönem yetkin lider çıkmıyor. En güçlüleri Baykal, daha güçlüsü çıkmıyor, ona yakın güçte insan bile çıkmıyor. O ne yapsın. Siyasetin tabiatında, "o benden yetkin, galiba onun görüşleri benimkinden daha yerinde, galiba o daha güzel adam, iyisi mi ben koltuğu bırakayım, ona vereyim" diye bir şey yok. Yok arkadaş, yok böyle bir şey, siyasette yok. Zaten siz kendinizi falancadan daha değersiz görürseniz, çalışma motivasyonunuz, mücadele motivasyonunuz kalır mı hiç? Her devir büyük lider çıkmaz, herkes bunu kabul etmeli. Dünyanın gerçeği öyle, ıkınsan sıkınsan da böyle. Lider biraz da ortam meselesine bağlı, yüksek birbirikim olacak ki, yüksek liderler çıksın. Türkiye sosyal demokrasi hareketinin birikimi bu kadar, kadro gücü bu kadar.

En iyi sosyal demokrat, o da sosyal demokrat denebilirse, Ecevit'ti. Onun da ne kadar dirayetli, ne kadar yetkin olduğu ortada. Sadece şansları iyi değerlendiriyordu hepsi bu. İyi bir fırsatçıydı, şanslı denilen santraforlardan. Şans diye bir şey yoktur aslında futbolda, siyasette de yoktur. Bir olayda şanslısındır, iki olayda şanslı, ama bu hep böyle gitmez. Önüne çıkan fırsatları yüksek yüzdeyle değerlendirme yeteneğindeysen şanslı görürsün, yoksa şanssız. Başına bir kaza gelmemişse tabii o arada, ölmemişsen... Ancak öyle şeyler şansa girer. Baykal'ın yeteneği bu kadar. Sosyal demokrasi deyince bu kadarını anlıyor. Tıpkı bizim sosyalistlerimiz sosyalizm deyince ne kadarını anlıyorlarsa. Belki sosyal demokrasiden daha fazla şeyler anlıyor, umuyor,

ama gerçekleştiremeyince, hayata geçiremeyince, kadrolar yetersizse ne yapsın. Kadroları sapır sapır harcıyor, etrafında akıllı, yetenekli adam barındırmıyor, sadece kafa sallayıcıları besliyor diyeceksiniz. Çok iyi bilinen yöneticilerin bile büyük çoğunluğu böyle yapar. Baykal'a özel bir tavır değil ki bu! Çoğu önder birkaç iyi ve sadık adam tutar yanında, tüm kararları kendi verir, sadece kendi beynini çalıştırır. Baykal da bunu yapıyor. Ama tek adamlıkta yeteneği yetersiz. Kime versin koltuğu. Siz olsaydınız yerinde, yarın koltuğu bırakayım bari diye düşünseydiniz, kime bırakırdınız gönül rahatlığıyla?

Böyle biri mevcut olsa, zaten o icazet beklemez, şimdiki çok uygun koşullarda çıkar, makamı ele geçirir. Adamın liderlikten anladığı sadece hizipçilik, delegeleri saptamak, kendine bağlamak, sadık adamlar bulmak, onları motive etmek için tüm imkanları kullanmak... Adam, kanaatkar. Parti içindeki iktidarla tatmin oluyor. Belki ülkenin iktidarı teslim edilse bunalıma girecek, onu biliyor. Kestirebiliyor ki, başbakan olsa yine ülkenin meselcileriyle ilgilenemeyecek, değişik bakanlıklarda kendine bağlı kadrolar yaratırken ve ötekilerle çekişirken enerjisi, hevesi bitecek. Partiden ve siyasetten anladığı neyse onu yapıyor, başka ne yapsın?

Liderlik öyle bir şeydir ki, lider ortaya çıkar ve kimsenin olmadığı bir yerde dikilir, mücadelenin merkezi burasıdır, herkes burada toplansın der. Bizim liderlik heveslilerimiz ne yapıyor? En kalabalık neresiyse ya da birinciye göre görece en kalabalık neresiyse, oraya seyirtiyor ve o kalabalığın içinde beni lider yapın, ben sizin lideriniz olmak istiyorum, diyor. Lider, duracağı ve çevresindeki kitleyi etrafına toplayacağı yeri kendi saptayan kişidir. Öyle bir yer seçer ki, çokları, "Doğru yahu, orada birleşmeyi bugüne kadar neden akıl edemedik?" derler. Ecevit böyle

yaptı CHP içinde. Gerçi Ecevit onunla kıyaslanamaz ya, Mustafa Kemal böyle yapmıştı. Belki sosyal demokratlar arasından da kimsenin aklına gelmeyecek bir yerde durup (her şey stratejik bir yer seçmekten ibaret değildir elbet, o bir göstergedir) karizmasıyla herkesi çevresinde toplayacak kişi çıkar. Bunun için beklmeleri gerek. Ama beş yıl, ama yirmi yıl...

Tesadüf ve şansa bağlı olmayan bir gerçeklik var bu ülkeye özgü. Memleketin en etkileyici, en örgütleyici, en güçlü solcu kişilikleri sosyalist solda sivrilmeyi yeğliyorlar. Öyle yapmak benliklerini tatmin ediyor, daha büyük oynadıklarını düşünüyorlar. Sözelimi yakın tarihten Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Deniz Gezmiş, belki daha on-on beş isim sayabilirim, sosyalist sol yerine sosyal demokraside liderliği yeğleselerdi, sosyal demokrasi alanında liderlik yarışması çok daha üst düzeyde geçerdi. Çoğunun beğenmediği Doğu Perinçek'ten iyi bir sosyal demokrat lider olabilirdi. Gerçi bu biraz, halamın şeyi olsa amcam olurdu, akıl yürütmesine benziyor ama, söylediklerimi yabana atmayın.

Faraziyenin gerçeklik yanını iyice bir düşünün. Perinçek sosyal demokrat kimlikle ortaya çıksa, en az iki dönem iktidarda kalır, en zora düştüğü anlarda bile bazı hızlı çıkışlarla oradan sıyrılmasını bilirdi. Marjinal bir partinin değil, kitle partisinin lideri olacağından bugünkü gibi abuk sabuk savlarla ortaya çıkmaz, o tür fantezilerini yakın arkadaşlarıyla birlikte katıldığı özel komplo teorisi partilerinde tatmin ederdi.

Bizim en etkileyici siyasi şahsiyetlerimiz ne yazık ki kişiliklerindeki dizginleyemedikleri psikopatik özellikler sonucu en genç yaşlarında kendilerini en keskin işlerde ispatlamaya kalktılar. Çoğu ezildi veya öldü, bir kısmı dengesini iyice yitirdi. Diyelim muhterem düşünürümüzün en son anlattığı devrimci kız kardeşimiz. Onu aklımda canlandırıyorum. Şimdi herhangi bir

legal partide aynı enerjiyle çalıştığını düşünelim. Alın size on yıllardır aradığınız kadın lider. Böyle niceleri... Elbette tüm bu söylediklerim gerçeğin sadece bir yönüdür, düşünülmesi gereken bir yönü. Hepsi sosyal demokrat olsaydı, ülkede sosyal demokratlar son otuz yıldır iktidarı kimseye kaptırmıyorsa, bu iyi bir şey gibi değerlendirilebilir miydi tek başına? Ülke için, insanlık için, sol için. Pek de kesin değil. Ama durum bugünkünden iyi mi olurdu? Evet, diyebilirim, büyük ihtimalle.

DÜŞÜNÜR

Üstadım, siz bundan neredeyse yirmi yıl önce “Militanlar”ı yazdınız. Solun durumunu o kitapta bana göre iyi anlattınız. Pe ki sol da öyle düşündü mü bu konuda? Sosyalist solu kastediyorum yine, devrimcileri...

YAZAR

Sormayın, o benim için tam bir hayal kırıklığıdır. Kitabın az satılması, az okunması değil; aksine bunca yıldır epey okundu, bu sayı baştan tahmin ettiğim sayıydı ve beni tatmin ederdi, etti de. Ama bir: Okuyacakların kimler olacağını iyi kestirememişim. İki: Nasıl değerlendirileceğini kestirememişim. Tahminen, okuyanların çoğu bizim kuşaktan insanlar değildi. Önceki ve sonraki kuşaklardan insanlardı. Yine çoğu politikanın içindekiler değildi, kenarındaki insanlardı. Bu bir bakıma olumlu. Hattâ dincilerin bile okuması ve bazılarının beğenmesi örneğin. Ama o dönemi anlatan romanlara, o dönemin insanların bu denli ilgisiz kalması anlamlı. Bu büyük ölçüde çok somut engellemelerin sonucu. Kanuni değil, soldan gelen ve medyatik engellemeler. Sol, romana çok olumsuz tepki gösterdi, bu kitabın ve sonrakilerin okunmasını elinden gelen her şeyi yaparak engelledi.

“Militanlar” sola ve insana fayda getirsin diye çıkarılmıştı, ama solla aramı bir daha düzelmeyecek biçimde açtı. Derin bir sessizlik ve yok sayma. Etkisi hissedildiğinde kara çalma, küçümseme. Yine de az sayıda devrimci kitabın hakkını verdi ve onu değerlendirdi, bu da sessiz ve içten pazarlıklı karşı cepheyi daha da irkiltti. Kitabı gözden düşürmek için birçok klişe kullandılar. Sola, devrimcilere saldırıymış, bireyciliği yüceltiyormuş, işkenceye direnişi tümüyle kişisel bir mesele olarak gösteriyormuş. Tahmin ediyordum ve öğrendim. en çok tepki toplayan yanı işkence gerçeğini ortaya dökmesi. Bugün her birinin bir devamı mevcut bulunan, tamamen feodal ve siyaset ötesi arkadaşlığa dayanan, hiçbir biçimde kırılmayan dışa kapalı yapılarıyla sürgit devam edecek gibi görünen tekke örgütlerinin, dar çevrelerde efsane haline getirilmiş liderlerinden çoğunun işkencede dökülmeleri ve yoldaşlarını, sıradan sempatizanları ele vermeleri... Kitapta bir yığın yiğit insanın direnmesi ve hattâ ölmesi de anlatılıyordu, ama bunun genel tavır olmadığının açık edilmesi müminlere göre küfürdü. Solu eleştiren her söz onlara göre küfürdü ve bunu hazmedemediler. Hiçbir zaman kelleyi ortaya koymayı göze alamamış geniş sempatizan kesiminin, hayallerinin bozulmasını istemeyen genel sol sempatizan kesiminin çoğunluğu da kitaba olumsuz tepki gösterdi. Sol, onlara manevi bir şeyler veriyordu, kimine maddi bir şeyler de veriyordu, bir kimlik duygusu, yaşama tutunma hevesi veriyordu ve her zaman solu güçlü ve lekesiz yaşatmak istiyorlardı. Elbette yalnızca kafalarında, düş dünyalarında.

Solu, manevi ve manevinin ötesinde doğrudan parasal kazanım kaynağı olarak gören sol entelektüellerin de büyük bölümü ona tepki verdiler. Kitap her şeyi yerli yerine oturtuyordu ve herkesi olduğu yerde gösteriyordu. Oysa entelektüellerimizin

her birinin burnu Kaf Dağı'ndaydı. Sol kendine ayna tutulmasından hiç mi hiç hoşlanmadı, entelektüeller keza... Aynada kendilerini dünyalar güzeli gibi görmeyi düşlerlerken, gerçek yüzleriyle karşılaştılar. Bu yüz iğrenç bir yüz değildi, sıradan bir yüzdü; idealleriyle, söylemleriyle uyumsuz sıradan bir yüz. Bundan hiç hoşlanmadılar.

Solun karakersiz olduğunu gördüm, bunu bir ölçüde zaten biliyordum ve ciddi "Militalar" kitabı okunmuş veya okunmamış ona değil, bu gerçeğe çok üzüldüm. Dünyam değişti. Solun karakersiz olduğunu, onca yıldan sonra daha soğukkanlı bir değerlendirmeye yineliyorum. "Karakersiz"den kastım da şu: Solun karakter ortalaması sıradan insanın karakter ortalamasından farklı değil. "Militalar" ve onu izleyen kitaplar hakkında bireyci roman, idealist, sağcı, şucu bucu diyenlerin büyük çoğunluğuna bakıyorum: Ara sıra okudukları zaman, sosyalist değerleri hiç tanımamış, bireyci ahlakın bile yanından geçmemiş, üstünde tartışılacak herhangi bir felsefesi bile olmayan bugün var, yarın yok yazarların kitaplarını okuyorlar, beğeniyorlar. Neden? Medya onları destekliyor diye, ünlüler diye, ara sıra sol söylemde bildirilere imza atıyorlar, Kürtçü hareketi, insan hakcılarını, özgürlükçülüğü, Avrupacılığı falan tutuyorlar diye. Okumuyorlar, bilmiyorlar ondan da diyemeyeceğim yazık ki. Okuyanları da çok farklı değil, hattâ daha kötü. Karakter büyük ölçüde doğustandır, bir insanda değerler baştan ya yüksektir ya da aleladedir. Elbette genel kuramım doğrultusunda, sol içindeki, aydınlar içindeki bir azınlığı bu eleştirilerden ayrı tutuyorum.

DÜŞÜNÜR

En son olarak bunları mı söyleyeceksiniz? Olumsuz bir bitiş değil mi?

YAZAR

En son şunu söyleyeyim: Mahir, Deniz ve İbrahim, Türkiye'de solun doruk noktasıydı. Onlardan sonraki dönem belki çok daha fazla sayıda iyi nitelikli kadro çıktı ortaya; ama genel sonuç çok daha düşük puanda kaldı. O üçü yaşasaydı nasıl bir tavır alırlardı, tamamen ayrı bir tartışma konusudur ve bana göre gereksizdir. Sol tekrar sol olmak istiyorsa, önce onlara yaklaşmalı, hiç değilse onlarınkine yakın bir ruh düzeyine ulaşmalı.

Edward Said'den

Bütün entelektüel hilelerin en bayağılarından biri, bir başkasının kültüründeki bozukluklar hakkında ahkam keserken kendi kültüründeki tam tamına aynı uygulamalara mazeretler bulmaktır.

Edward Said, *Entelektüel*, çev. Tuncay Birkan,
Ayrıntı, 1995, s. 87

BEŞİNCİ BÖLÜM

NIYAZI BERKES

YAZAR, PSIKİYATRİST, DÜŞÜNÜR

DÜŞÜNÜR

Baştan kararlaştırdığımız gibi bu bölümde Niyazi Berkes üstünde tartışacağız. Önce ben biraz bu tarihçimizi anlatayım, tarihçi diyebiliriz ona, sosyolog diyebiliriz; yok düşünür diyelim genel olarak. Daha önce sayın yazarımıza soralım, neden Niyazi Berkes?

YAZAR

Değişik sorunları on üç bölümde tartışacağız. On üç olsun diye özel çaba harcamadım, öyle denk geldi. Bu bölümlerden birkaçı da, Türkiye’de özellikle aydın üzerine, aydın ve aydınlanma kavramı ve onun somut örnekleri üstüne düşünmüş, incelemiş, kitaplar yazmış şahsiyetleri ele alacak. Aydın tahlilleri, bizim konumuz olan “memleketimizden karakterler” meselesiyle yakından ilgili tabii, en azından onun bir parçası. Bu bağlamda işte önce Mevlana’yı ayrı konu başlığı altında inceledik, sonra da Attila İlhan ve Cemil Meriç var sırada. Yalçın Küçük’ün aydın tezlerinden de bazı bölümlerde yararlanacağız, ama ayrı bir bölüm açmayacağız. Çünkü Küçük Hoca’yı başka bir kitapta ayrıntılı olmasa da incelemiştik.

DÜŞÜNÜR

Tamam o zaman. Niyazi Berkes değerli eserler bırakmış iyi bir yazar. Geçmişten bugüne birçok tarihi karakteri incelemiş, önemli notlar almış, bunları yayımlamış, ülkedeki düşün tarihinin kilometre taşlarını iyi bilen biri. Üff biraz medyatik oldu bu son cümle. Niyazi Berkes'in çizgisi nedir diye sorarsanız, asıl çizgisi Kemalizm. Marksizmi ve sosyalizmi bilen, o yönde düşünürlerden kendi uzmanlık alanında yararlanan, sosyalizme ve Marksçılığa olumsuz tepki duymayan biri. Hattâ biraz sempatisi var. Anladığı Atatürkçülük de devrimci Atatürkçülük... Atatürk'ü açıkça bir devrimci sayıyor, yaptığı edimleri de devrim... Tabii burada Marksistler gibi değerlendirmiyor Atatürk'ü, "burjuva devrimcisidir" demiyor; ideal anlamda devrimci, yapılması en doğru hareketleri yapmış biri sayıyor ve o noktada sınıfsal çözümlemelere girişmiyor. Zaten Berkes, sınıf kavramından gayet iyi haberdar olmakla beraber yazılarında bu kavramı işlevselleştirmiyor, yani pek az kullanıyor. Tahlillerini bu anlamda, sınıf çözümlemesine dayanan Marksçı tahliller saymak mümkün değil. Laikliği çok önemsiyor. Laikliğin bir "üst yapı" kurumu olmadığını "tüm yapı kurumu" olduğunu söylüyor. (Niyazi Berkes, *Atatürk Ve Devrimler*, Adam, 1993, s. 159).

Niyazi Berkes kişisel çizgisinde politikaya uzak durmaya çalışıyor. Arkadaşlarının bir bölümü politik çevreden insanlar, bir bölümü o dönemin en "aşırı" solcuları. Ama o, yazar-çizer entelektüel takımıyla da uzun süren sıcak bağlar geliştirmiyor. İçe kapalı biri değil, ama bu anlamda sosyal biri de değil. Zaten unutulmaya yüz tutmasının en önemli nedeni bu.

PSİKİYATRİST

Şunu mu demek istiyorsunuz: İyi bir yazar da olsanız çevre-

niz kalabalık değilse, arkanızda birileri yoksa ya da siz biraz uzak kalmayı yeğlerseniz, “ne olacak canım, ben yazılarımı yazarım, nitelikli yazılırsa nasıl olsa okunurlar, kıymet bulurlar” deyip sadece incelemeyle, okumayla ve yazmayla uğraşırsanız, unutulursunuz. Bu mu?

DÜŞÜNÜR

Buna benzer bir şey. Bir yazısında az sonra göreceğiz, Yusuf Akçura’nın unutulduğunu, böyle daha nice değerlin unutulduğunu söylüyor Berkes. Aslında çok da yakın bir tonda değil. O sürekli yakınma duygulanımı Cemil Meriç’e özgü. Ama Berkes soğukkanlılıkla bir gerçeği tespit ediyor ve Ziya Gökalp niye hatırlanıyor hâlâ, ama Akçura neden unutuldu, karşılaştırmalı biçimde üstünde duruyor. Belki de bunları yazarken kendisinin unutulmayacağını sanıyordu.

PSİKIYATRİST

Ama unutuldu. Aslında Berkes adını hatırlar gibi oldum, fakat hiçbir kitabını okumamışım. Çok mu eskiden ölmüş?

DÜŞÜNÜR

Hayır, 1988’de, hayli yakın sayılacak bir tarihte, 12 Eylül’den sekiz yıl sonra. Üstelik solun en popüler gazetesi Cumhuriyet’in yazarıymış uzun yıllar. Tabii yurtdışına çıkmış, uzun yıllar orada kalmış, öyle şeyler de katkıda bulunmuş hafızalarda isminin silikleşmesine.

PSİKIYATRİST

Ben Cumhuriyet’in bulmacalarını kaçırmam hiç. Mesela orada Niyazi Berkes’e, ki kendi yazarlarıymış, özel bir ilgi göster-

diklerini görmedim. Birkaç kere adı geçmiştir belki. Ben ne zaman alsam bulmaca sayfasını elime, hep aynı tiplerin fotoğrafları var, aynı yazarlar, aynı romanlar soruluyor. Örneğin, Orhan Pamuk'un bir romanı, üç harfli. Yani "Kar" Durmadan "Kar" yaşıyorum.

YAZAR

Üç harfli olduğu içindir. İki harfliler daha avantajlı. İki harfli bir ad mı koysam acaba bundan sonraki kitabıma?

PSİKİYATRİST

Yok canım ne alakası var. Siz tek harfli ad da koysanız sormazlar. Çünkü Pamuk'un öteki romanlarını da soruyorlar. Mesela "sessizev" Ne yapıyor, sekiz harf. Sağolsun ama, onunla ilgili soruları hep biliyorum. Niye ki acaba?

DÜŞÜNÜR

Ne niye ki? Onu hep bilmeniz mi?

PSİKİYATRİST

Yok, yani durmadan Pamuk'u sormaları. Arada kolay sorular olsun da millet sıkılmasın diye mi düşünüyorlar?

DÜŞÜNÜR

Hiç bilemeyeceğim, Cumhuriyet'tekilerin ne zaman, niye, kime karşı olduklarını; kime, niye karşı olmadıklarını ben hiçbir zaman çıkaramadım. Onu boşverin de, konu üstüne, şu değerli yazar yok boş yazar, unutulma unutulmama meselesi üstüne bazı şeyler düşündüm, izninizle onları ifade edeyim. Sayın yazarımız siz hiç unutulmaktan korkuyor musunuz?

YAZAR

Hayır hiç korkmuyorum, çünkü unutulmak için önce tanınmış olmak gerek, tanınmayan adam unutulmaktan niye korksun. Yok biraz şaka tabii bu söylediğim, kendi çapımızda bizi de bilen bilir. Ha, onlar unuttur mu? Yani cidden ve samimiyetle söyleyeyim, ben iyi bir şeyler ortaya koymaya çalışıyorum, kıymetini bilirlerse onlar kazanır, unutulursa onlar kaybeder. Ne o, nedir o dudağınızın kenarındaki kıvrılma, alay mı ediyorsunuz benimle! İster alay edin, ister etmeyin. Biraz fazla megalomanik bulduysanız sözümü büyüklenmek için söylemiyorum, gerçekten öyle duyumsuyorum. Böyle düşünmek iyi geliyor üstelik. Ben hayattayken söylediklerim dinlensin, kitaplarım okunsun isterim, belli bir çevrede. Ama ünlü olmak, hakikaten asla! Zaten sanırım bilinçaltı mekanizmalarla bunun için elimden geleni yapıyorum. Öldükten sonraysa hani Kasımpaşa adının geçtiği bir deyim vardır ya, öyle.

PSİKIYATRİST

Ölmeden de öyle sizin için galiba!

YAZAR

Yok canım, o kadar da değil.

DÜŞÜNÜR

Benim tezim şu: Kötü yazarlar ölümsüzdür. Belki isimleri ve yüzleri değişir, ama her dönem popüler kötü yazarlar vardır ve onlar yeniden doğarlar ölümlerde. Hattâ öyle bir dize vardı galiba: "Biz berbat yazarlanz, yeniden doğarız ölümlerde!" Böyle bir şeydi. İyi yazarlara gelince. İyi yazarların, yazarlar demeyelim, eserler diyelim. Çünkü bakın burada bir yığın eserden bahsed-

yoruz, çoğunun yazarı sizlere ömür. Demek ki eserler önemli. İyi eserlerin unutulmaması için yazarının hakikaten belli bir çevrenin adamı olması gerek, bu birinci şart. İkinci şart herhangi bir devirdeki herhangi bir kalabalık, (veya az çok kalabalık) okur kesimine bu yazar ve eseri yakın gelmeli, ondaki bir şeylere hitap edebilmeli. Eğer bu iki şarttan biri yoksa hiçbir şansları yok.

Eğer siz çok iyi bir eser koymuşsanız ortaya, işte eserinizin kıymetinin bilinme şansı bu iyilik oranında artar. Örnek ne vereyim, Kafka mı desem? Nietzsche diyemiyorum, çünkü ondaki bazı özellikler bir bölüm okuyucu kitlesine hitap ediyor. Adam çok iyi değil, sadece iyi olsa da hatırlanabilirdi. Ne var ki çok iyi eser ortaya konması da kıymetinin bilinmesi veya unutulmaması için kesin bir garanti sağlamıyor. Bunun örneklerini de biliyoruz, kimbilir bilmediklerimiz ne kadar fazladır.

PSİKIYATRİST

Buradan şu sonuç mu çıkıyor: Berkes iyi eserler bıraktı, ama belli bir çevrenin yürekten benimsediği adam değildi, eserleri de çok iyi değildi, unutuldu.

DÜŞÜNÜR

Ben genel bir kapsam çizdim baştan. O yoruma siz vardınız.

YAZAR

Ben sizden daha iyimserim. Çok iyi bir yapıt ortaya koyarsanız, büyük olasılıkla toplumun bir yerinde karşılığını bulur ve unutulmaz. Popüler kültür insanların en çok iyi eserlerden korkmaları boşuna değil. Çünkü iyi eserler onların Azrail'idir. Bunu sezgileriyle biliyorlar ve ürküyorlar. Size Yourcenar'ın Hadrianus'a söylediği bir sözü aktarayım: "Kitaplarımızın tümü

yok olmayacak, heykellerimizin de; kırılışlar da onarılacaklar; kubbelerimizden ve alınlıklâfımızdan başka kubbeler ve alınlıklar yükselecek; birkaç insan daha bizim düşünmüş olduğumuz gibi düşünecek, çalışacak ve duyacak; yüzyılların arasına düzensiz olarak serpiştirilmiş ve arada sırada rastlanan bu tür ölümsüzlüğe güveniyorum.” (Marguerite Yourcenar, *Hadrianus’un Anıları*, çev. Nili Bilkur, Adam, 1992, s. 231). Şimdi devam ediniz lütfen.

DÜŞÜNÜR

Peki. Önce ahlak konusundan, ilk düşünürlerden girelim. Dolayısıyla Berkes’in, benim pek anlayamadığım bir duruşundan başlayalım. Bana tutarsızlık gibi görünen bir yanından. Belki tutarsızlık değildir. Berkes, Aristoteles’i, Platon’u, ondan öncekileri ve ondan sonrakileri inceliyor, devlet, demokrasi, politika, ahlak, insani değerler bağlamında. Bir yerde şöyle diyor:

“Aristoteles’in karşılaştığı ve çözümüne çalıştığı sorun şöyle özetlenebilir: Demokrasinin artık yadsınmaz bir biçimde gerçekleşen olaylarını, demokrasinin dayandığı ana ilkeyi (yani çoğunluğu yönetme hakkı kuramını) reddeden bir adalet felsefesiyle uzlaştırma. Bunun için de vardığı sonuç devlet örgütünün temelini aristokratik idealizme, en iyinin, erdemce en üstünün, özel çıkarlara düşmeden çoğunluğun iyiliği için çalışanın yönetimine dayandırmanın yollarını araştırmak olmuştur. İşte Aristoteles’in bizi ilgilendiren en büyük yapıtı *Politika*’daki siyaset felsefesi budur.” (Niyazi Berkes, *Felsefe Ve Toplumbilim Yazıları*, Adam, 1985, s. 21).

Başka bir yerde:

“Zaten mülkiyet ve kölelik sorunları zamanın sorunlarıydı. Grek devletinin ekonomik ve politik hayatının ve geleceğinin ki-

lidi buradadır. Sofistler bu kurumların ikisine de saldırıyor ve bunların doğaya aykırı veya uydurulmuş olduklarını ileri sürüyorlardı. Grek devletinin ekonomik ve siyasal düşüşünü hazırlayan mülkiyet ve kölelik kurumlarını yepyeni bir görüşle inceleyecek bir durum gösteriyorlar. Aristoteles'in burada yaptığı, kölelik hakkındaki yıllanmış anlayışları meşrulaştırmaktan başka bir şey değildir." (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 25).

Bir kere Berkes'in anlatımı vesilesiyle, fakat ondan bağımsız olarak bir kez daha kafama dank ediyor ki, demokrasi ve politika gibi kavramların sözcükleri o zamandan bu yana nasıl değişmemişse, içerikleri de hiç değişmemiş. Yani bunlar temelden sorunlu, yapmacıklı kavramlar. Bu kavramları kullansan insanları kandırıyorsun, kullanmasan insanlara bir şey veremiyorsun. Yine Berkes'e göre, Aristoteles ve Platon'un devlet ütopyalarının yıkılışı ve unutuluşu olumludur. Öyle ki, sonraki dönemlerde insanların eşitliğini ve kardeşliğini kabul eden dünya görüşleri tekrar ortaya çıkmış, yayılmıştır. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 35). Dünyada Helen tekerciliğinin kırılışı da olumludur. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 36) Başka bir yerde de sofistler için, "Sofistlerin aydınlık döneminde" diyor. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 40).

Anlayamadığım nokta da şu: Felsefeciler arasında sofistleri tutan azdır. Bilindiği gibi eski Yunan felsefesinde önce doğa felsefesi gelişmişti, sonra sofistler ortaya çıkmıştı, ardından Sokrates, Platon, Aristoteles; yani idealist metafizik felsefe. Birinciler doğayı esas alıyorlardı, insanın ancak doğaya uygun yaşamasıyla anlam kazanacağını ileri sürüyorlardı. Onlar için bilimde de, yaşamda da, ahlakta da esas, doğa yasalarıydı, bu yasaları bilmektir. Sofistler bunu değiştirdiler, insan merkezli bir sistem kurdular. Ahlakın ve her bilginin insana göreli olarak değişebileceğini belirttiler, evrenselcilik yerine göreceliliği, toplumculuk

yerine bireyciliği koydular. Her bilinen şeye, yasaya, kurala, kuruma karşı sözler ettiler. Bunların hiçbirinin doğrusunun bilinemeyeceğini, o yüzden herhangi bir görüşte ısrar etmenin boş olduğunu ileri sürdüler. Bu felsefeyi geliştirir ve yayarken, hiçbir belirgin ilke ve yöntemleri bulunmadığı için, aynı anda birbirine çok zıt fikirleri savundular; her felsefeci bu genel ortak akım doğrultusunda birbirine tam zıt hareketlerde bulunabildi. Hem devlete karşıydılar hem devletin içindeydiler, hem düzene karşıydılar hem de düzeni uygulatmak için akıllar veriyorlardı. Sokrates'i de onlar öldürttü. Sofistler bugünün bilinemezçilerine, özellikle post-modern ideolog ve siyasetçilerine çok benzerler. Hem muhaliftirler hem de iktidardadırlar.

Peki Berkes onlara neden sempati duymuş olabilir? Herhalde, köleciliğe, devletin sınıf farklılığına dayanan totaliter yapısına bazı söylemlerinde karşı durmalarından. Bir de din, Tanrı aleyhtarlıklarından. Bu ikincisi Berkes'in genel çizgisiyle, esas çizgisiyle uyumlu olabilir, taassuba karşı yönü. Onu anlarız. Ama birinci noktada Berkes'in tutarlı olabilmesi için onun devlete, hakim sınıf yapısına dayanan iktidara tam karşıt bir çizgide bulunması gerekir. Anarşist bir çizgide durması gerekir, anarşist ve sosyalist. Hiç değilse mutlak bireysel özgürlükleri savunan liberal bir çizgide bulunması gerekir. Platon'a, Aristoteles'e karşı ya, düzene karşı düzensizliği savunması gerekir. Ama Berkes Atatürkçüdür, bu anlamda devletçidir, sosyal devleti savunur, yasaları, kuralları, düzeni savunur, bunların uygarlık gereği olduğunu düşünür. Devletin her koşulda kötü bir şey olduğunu, devrilmesi gerektiğini hiç yazmaz.

Belki o zaman bireysel özgürlüklere daha büyük önem verdiği bir dönemiydi. Nitekim bir yerde, "...bundan iki yüz elli yıl kadar önce Halifax'ın dediği gibi" diyor: "en iyi cinsten bir parti

bile ulusa karşı bir tür komplodur.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 51). Anarşist bir düşünce...

Neyse, belki bu bir ayrıntıdır, biraz bilgi tazelemiş olduk. Berkes'in İslam konusundaki önemli saptaması şu:

“Geçmişin, bugün ve mümkünse gelecek için olan önemi konusundaki tartışmada bir sonuca varabilmek için İslamlığa bakıştaki şu üç genel eğilimden kurtulmak gerekir.

“(a) İslamlığın, Batı geleneği gibi çok renkli ve çizgili bir gelenek değil; tek renkli iplikle örülü, tek bir tarihsel gelenek olduğu görüşü.

“(b) İslamlığın Batı uygarlığı dışında ve hattâ ona yabancı bir Doğu geleneği olduğu inancı.

“(c) Bugünkü İslamlığın ancak tek bir basit ve kapalı gelenek örneği olarak anlaşılabilceği inancı. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 55).

“İslamlığa üç bakımdan baktığımızda üç ayrı duruş içine gireriz: Ona bir uygarlık olarak bakmak, din olarak bakmak ve ideoloji olarak bakmak.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 55).

“Kuran ne dünyadan çekilme, ne de dünyayı itme, devirme öğretisidir. Dünyasal bir topluma seslenme yanlısıdır. Eski toplumun kimi yanlarını bile benimser. Tek derdi, yeni ‘din’ kavramı ile geleneksel toplumun moral temellerine karşı olmaktır. En çok çatıştığı yan, tek Tanrı’yı, hüküm gününü, ölüm sonrasına inanışa iten yaşam yoludur. Bunlara inanma zorunluluğunu bizlere varlığın ve yaşamın bütün olayları tanıklık eder, metafizik nedenlere gereksinmesi yoktur.

“Şu halde, Kuran’da özellikle ‘İslamın’ olan, ondaki ahlak görüşüdür. Onda üstünlükle önerilen ideal, Tanrı’nın isteğine uymaktır. ‘İslam’ sözcüğünün Arapçadaki asıl anlamı da budur. Ahlak ile din, Kuran’da aynı şeydir.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 59).

“Sosyolojik açıdan şariat hukuku, hemen hemen tümüyle ka-

palı kapsamlı bir sistemdir. Bu yüzden tarihte ve hiçbir yerde, yaşamda tümüyle uygulanabilme olanağı bulunmayan bir hukuk sistemi olmuştur. Özellikle, siyasal kurallarının hemen hepsi diğer dünyasal kuralların da pek çoğu uygulanmaz (obsolete) olarak kalmıştır.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 65).

Berkes’e göre, Mutezile düşünürleri kötülüğü yaratanın Tanrı olamayacağını savunurlardı. Fatalistlerle gelenekçilerin Tanrı’ya yükledikleri bu nitelik benimsenemezdi. Onlara göre Kuran yaratılmıştır. Onun sonsuzluğuna inanmak puta tapmaktır. Onlar “tabii din” kavramına varmışlardı. Tek bir Tanrı vardır, Tanrı dünyayı ve insanı yaratmış, yaratıcısını bilmesi ve doğruyu eğriden ayırt etmesi için ona akıl vermiştir. O yüzden insan eylemlerinden kendi sorumludur. Ama Max Weber’in söylediği gibi, tektanrılı dinlerde, bu nokta üstünde tutarlı bir formül yaratmak çok güçtür. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 66).

İbni Rüşd imanın üstünlüğünü reddeder, imanla akıl arasında bir uygunluk olmadığını ileri sürer. Din ahlaki amaç içindir, bilgi değildir. Tanrı’nın varlığını ispat etmek için ilahiyatçıların getirdiği deliller, felsefenin ölçütleri karşısında ayakta duracak güçte değildir. Din akıl ile anlaşılacak bir şey değildir, inanç işidir. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 70).

Farabi ve İbni Sina’ya göre bütün dinlerin ruhsal içi aynıdır. Haçlı Seferleri sırasında üç dinin mensupları, savaşlarda birbirini öldürmek için karşı karşıya gelirlerken, düşünsel boyutta birliğe adım atıyorlardı. İbni Sina ahlak alanında şeriatı terk edip yeni Platonculuğa yöneldi. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 70-71).

sufi tarikatları içinde esnaf örgütlerine yakın olanlarda, özellikle en çok Türkler arasında, umut, sükunet, kardeşlik, dayanışma, alçakgönüllülük, dürüstlük, itidal ve fütüvvet ahlakını yayan örgütlenişler, orta çağ ekonomisindeki esnaf loncaları ile

kaynaşmışlardı.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 72).

Sonuç olarak Niyazi Berkes, İslam’da birbiriyle az çok uyum içinde veya birbiriyle çatışan pek çok eğilim bulunduğunu, bunların hiçbirinin uzun dönemler boyunca tek başına hakimiyet kuramadığını belirtiyor. Fakat bugünden bakıldığında: “ ‘ideoloji İslamlığı’ türü, ‘tarihsel İslamlığın’ geçmişteki çeşitli yaşam geleneklerini yansıtan değerler toplamının kurummasından geriye kalan tek posası olmuştur. Büyük gerçek şudur: ‘Uygarlık İslamlığı’nın yıkılışı bu geleneklerin hepsinde olmuştur. Bugün bunlardan herhangi birini seçerek, ‘İslam geleneği budur’ diye alınarak canlandırılması yönündeki inanışların gerçekliği kalmamıştır. İslam uygarlığına o denli yakınlığı olan Batı dünyasındaki gibi, dünya tarihinin yeni bir aşamasına geçme sorunu gibi bir sorunla karşılaşmada yapılacak şey, eski geleneklere dönme, onlara sımsıkı sarılma değil, yeniyi yaratma yollarına dönme zorunluluğunu görmektir.

İslam dünyası, bir uygarlık alanı olarak, bilim ve felsefe geleneğini öldürmenin sonuçlarını bugüne değin görmektedir. Felsefe ve bilim kültüründen yoksulluk içinde kalan bir uygarlık, modern dünya koşullarının problemlerini görmek ve anlamak yetkisinden yoksunlaşır. Bu yoksunluk içinde teokratik yaşam kavramı, çoğu çevrelerde hâlâ kurtuluş yolu olarak görülmektedir.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 77).

“En büyük sorunun, Müslüman düşününün kendisini laik bir düşün yönüne çevirebilmesinde olduğuna kuşku yoktur. Nasıl geçmişte dinin dünyaya uygulanması uzun ve güç bir iş olmuşsa, bugün onun tersine bir doğrultuda laikleşme yolunda başarıya ulaşmak, belki o denli bir çaba süresi isteyecektir.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 78).

Özetle Berkes, dinin de, Doğu toplumlarının da kurtuluşunu

laiklikte görür. Ona göre din asla devrimci olamaz. Laikleşmemiş eski tipte dini inanışlarla ve eylemlerle toplumlar ilerleyemez. İslami akımların anti-emperyalist ve hattâ sosyalizme yakın renklerinin abartıldığı o günkü koşullarda bunları söyleyebilmek önemlidir.

Sarı Abdurrahman adlı bir medrese profesörünün, 1601 yılında, "alemin sonsuzluğuna ve bu alemde tabiat kanunları üstünde olaylar olamayacağına" inanmak suçundan İstanbul'da idam edildiğini kaydediyor, Adnan Adıvar'dan aktarımla. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 80). Madem memleketimizden karakterleri inceliyoruz, bu tip önemlidir, dedim, bahsetmeden geçmedim.

Bakın, İbrahim Müteferrika incelemesi de çok ilginç. Ne biliriz onun hakkında? Türkiye'de matbaayı ilk kuran bir Macar olduğunu. Türklere esir düştükten sonra Müslümanlığı kabul ettiğini ve bazı teknik yenilikler getirdiğini, ilk matbaayı kurmakla tarihe geçtiğini. Bu kadar. Oysa bu bilgi bir Macar devlet adamının yazdığı bir mektuptan alınıp, o mektubun yine Macar bir tarihçi tarafından yorumlanmasından doğuyor. Birkaç Avrupalı tarihçi de aynı konudan bu bağlamda bahsedince bizim tarihçiler de öyle kabul etmişler. Önceleri Kalvinistmiş, sonra Müslüman olmuş, değişik devlet görevlerinde çalışmış... Hattâ bazı tarihçiler şunu da söylerler. Esir olarak İstanbul'a getirildiğinde ilk efendisi çok acımasızmış, hürriyetine kavuşmak için zoraki Müslüman olmuş, ardından bazı devlet yetkililerinin dikkatini çekmiş, yüksek zekası ve iyi eğitimi sayesinde iç ve dış devlet hizmetlerinde yükselmeye başlamış.

Berkes ise, Müteferrika gerçeğini anlatmaya önce Servetus'tan başlar. Servetus (1511-1553) çok önemli bir orta çağ düşünürü, önemli bir din bilgini. Teslis'in, yani Hristiyanların ilahi üçlülüğü (baba, oğul, kutsal ruh) ilgili anlayışın saçmalığı üstüne bir

kitap yazar. İsa Tanrı'nın oğlu olamaz, bu Papalıkça uydurulmuş ve gerçek Hristiyanlığı küçük düşüren bir öğretimdir. İncil'in aslında da asla böyle bir şey yoktur... Bunları yazıp söyleyince Servetus hakkında ölüm emri çıkarılır, o da Avrupa'da oradan oraya kaçmaya başlar. Ama sonunda Hristiyan reformcusu, sözümona yenilikçi Calvin'in eline geçer ve onun emriyle diri diri yakılır. Ne ki onun öğretisi tüm Avrupa'da yayılmaya başlar, şüpheli fikirler filizlenir. Aykırı filizlerin en çok kök bulduğu yerse Erdel'dir. Burada "Unitarianizm" adıyla gelişir ve önemli oranda taraftar bulur. 16. yüzyılın ikinci yarısında, 1559-1571 arasında Erdel Türklere geçmiştir. Türkler Habsburgları mağlup ederler ve Erdel'i alırlar. Bu tarihten sonra Erdel, Avrupa ve dünyanın en önemli düşün merkezlerinden biri ve en özgür fikir ortamı haline gelir. Almanya'nın önemli dini düşünceleri burada toplanmaya başlar. Ama ilerleyen devirde Erdel yeniden kesin biçimde Habsburgların eline geçer, 1680'de. Bu işgal, özgürlükçü düşünceler üstünde yeniden baskı ve terör demektir. 1689'da ilahiyat koleji Unitarianların elinden alınır. Müteferrika da Unitarianların elindeki ilahiyat fakültesinin son sınıf öğrencilerindendir. Berkes'e göre Müteferrika, artan baskılar nedeniyle Erdel'den kaçmak zorunda kalır ve o zamanın özgürlükler ülkesine, Osmanlı'ya sığınır. Kendi isteğiyle Müslüman olur.

Aslında onun Müslümanlığı Unitarianizmi terk etmemiş bir Müslümanlıktır. Bizim sadece esir bir matbaacı diye bildiğimiz kişi bu ülkenin ilk öncü düşüncelerindendir. "Risale-i İslamiye" adlı kitabın yazarıdır. Kitapta büyük ölçüde unitarianizmi anlatır, Tanrı'nın birliğini savunur ve bu görüşün tek savunucusunun Müslümanlar olduğunu belirtir. Unitarianların bir iddiası da, İncil'de, daha sonra gelecek büyük bir peygambere işaret edildiği iddiası. Risale-i İslamiye, büyük ölçüde söz konusu akı-

mın görüşlerinin tanıtımıysa da, ek olarak Mütferrika, Incil'de sözü edilen peygamberin Muhammet olduğu kanaatini de yazmadan geçmez.

Buradaki ilginç ve önemli nokta bana göre şu: Berkes, bazıları gibi Osmanlıcı değil. Osmanlı'yı sert eleştiriyor ve ona hiç de sempati beslemiyor doğrusu. Ama nesnelligini korumaya çalışan bir bilim insanı. Her bilim insanının tavrı böyle olmalı zaten, ötekiler sözde bilim insanıdır. Türklere ve Osmanlı'ya önyargıyla, kuyruk acısıyla bakan birçok Batılı sözde bilimci, bizimle ilgili pek çok şeyi çarpıtarak aktarmakta, yorumlamakta. Bizdeki Avrupa ve Batı hayranı sözde düşünürler de o yazılanları güvenilir, nesnel bilgilermiş gibi hemen alıvermekte. Bir de başka gerçek: Özgürlükler ne kadar göreceli kavramlardır. Zamandan zamana da nicelik ve nitelikleri pek fazla değişir. Şimdi bize özgürlük öğreten ve geçmişimizle hesaplaşmamız gerektiğini en kaba üslupla bize emreden Avrupalı, geçmişiyile hiçbir dönem hesaplaşmamıştır.

Şimdi biz ve onlar derken onların istediği platformda konuşuyorum aslında. Biz kimiz? Eğer bu ülkenin ilericileri, devrimcileri, sosyalistleri olarak bizsek, biz birçok şeyle kanımız canımız pahasına hesaplaştık. O yönde daha fazlasını istemek açıkça yüzsüzlüktür. Eğer yüzleşme isteyenler ülkemizi yönetenlerden istiyorlarsa bunu, o hükümetler, iktidarlar zaten onların sınıf kardeşleridir, bir bakıma onların uzantıları, emir kullarıdır. Demek ki birilerinden ısrarla bir şeyler istemek, daha çok halkları kandırmak ve göz boyamak için uygulanan pis bir politika-dır. Ülkeleri yöneten hakim sınıflar arasındaki çıkar pazarlığıdır bir de. Sosyalistlerin bundan kendilerine pay çıkarmaları, kendilerini muhatap sanmaları ayrı bir aptallık kanımca. Batılı ülkelerde de her zaman gerçek muhalefet olmuştur ve her türlü

haksızlığa onlar da kanları canları pahasına direnmişlerdir. Burada onların da alınacağı bir şey yoktur. Elbette hem muhalif, özgürlükçü, sosyalist, yeşilci, çevreci görünen, hem iktidarda bulunan ikiyüzlü çevreleri hariç tutuyorum bundan.

Habsburgların devamı niteliğindeki bir Alman faşisti, gene aynı Habsburgların paralı ideologlarının devamı niteliğindeki Alman Yeşillerinden daha yeğdir benim gözümde. Çünkü birincisi ne olduğunu, neyi istediğini dürüstçe söylemektedir.

PSİKİYATRİST

Amma sert şeyler söylüyorsunuz üstadım, bu aynen basılırsa kitabı kimse okumaz.

DÜŞÜNÜR

Okumazsa okumasın. Bıktım bu her işi yarım yapanlardan, her şeyden çeyrek olanlardan. Solcu olacaksanız tam solcu olun kardeşim! Nereye baksanız düzinelerce, yüzlerce bunlardan. Sıkıtlar artık. Yarım solcular, çeyrek solcular. Çeyrek komünist, çeyrek kapitalist, çeyrek milliyetçi, çeyrek yeşilci, liberal bilmem neci. Yettiler artık!

PSİKİYATRİST

-Sakin olunuz lütfen, o sandalyenin ne suçu var, tekmelemeyiniz. Siz tam solcu olunuz da görelim. Hayır, sözümü geri alıyorum, hiç söylemedim kabul edin lütfen. Yangına körükle gidiyorum ben de, hay Allah! Ama biliyorum, bunlar hep karakteriniz gereği. Takıntılı titiz karakterler. Bunlar genellikle parça buçuğa, yarım işe tahammül edemezler. Sakin olun. Biz dostuz, derin nefes alın.

DÜŞÜNÜR

Yok yok, bir şeyim yok, özür dilerim, sandalyeden de özür dilerim. Kapitalizm dünyayı bitirmek üzere. Ama bu yeşilcisi, insan hakçısı, pembe solcusu, liberali, özgürlük de özgürlük diye tutturmuşlar. Yaşamı yok eden bu bireye, onlardan oluşan bu yığınlara mı özgürlük! Ne özgürlüğü? Tam bir sahtekarlık. He-def şaşırtma. Neyse...

Ben devam edeyim: Aydın tahlillerine devam ederiz de bu Osmanlıcılık mevzuunda... Berkes'in şöyle bir saptaması var, gerçi çokları da aynı düşünür. Osmanlı Devleti ulussuz bir devlettir, der; Türk halkı da devletsiz bir ulus. Ta ki Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar. Türkiye Cumhuriyeti'ni de ilk Türk devleti sayar. Hani şu ülkücülerin "Biz tarihte şu kadar devlet kurduk" böbürlenmesi vardır ya, onu boş lakırdı olarak görür. Çünkü TC'den evvel kimse kendini doğru dürüst Türk saymamış, kurduğu devlete Türk devleti dememiştir. Gerçekten Türklerde modern anlamda ulus bilinci çok geç oluşmuştur.

Beşir Fuat'tan bahseder. Beşir Fuat, az sayıda yazı bırakmıştır kendinden sonrakilere. Ama baskı rejiminin 1908'de düşmesinden sonra gün ışığına çıkabilen düşünürlerden biridir. (Niya-zî Berkes, *Felsefe Ve Toplumbilim Yazıları*, Adam, 1985, s. 125).

Ziya Gökalp'i inceler. Gökalp büyük ölçüde Durkheim'dan etkilenen bir sosyolojik öğreti ortaya koymuştur. Osmanlı'da, yani Türklerde sosyolojinin kurucusu olup, aynı zamanda Türk milliyetçiliğinin de ilk fikir babalarındandır. Durkheim'ın görüşlerini ulusçu bir biçimde yorumlamıştır. Gökalp'teki medeniyet ve kültür (hars) kavramlarının ikiliği, düşüncesinin özgün yönüdür. "Hars" yalnızca bir ulusa has değerlerden oluşan bir bütündür, bu yüzden de tek ve kendine özgüdür. Öteki uluslarla ortak zenginlik olan "medeniyet" kavramından ayrı bir yerde tu-

tulmalıdır. Hars, ulusa özgü olduğu kadar duygusal temellidir ve büyük ölçüde akıldışıdır. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 141).

Ahmet Mithat'ı eleştirir. İyî bilinen romanlarından başka, pek kimsenin bilmediği "Ekonomi Politik" adlı bir kitap yazmıştır Mithat ve bu bilimin tutumluluk veya zenginleşme bilimi olarak anlaşılmaması gerektiğine kitabın başında işaret etmiştir. Ancak yapıtı "bizi şaşırtacak iki tuhaflık gösterir." Birincisi, Avrupa'da yazılmış "üçüncü dördüncü seviyedeki bir el kitabını kaynak ve model almıştır" Gerçi dürüstlük göstererek bunun hangi kitap olduğunu açıklar. Ahmet Mithat ticaret serbestliği ve gümrük konularına gelinceye kadar klasik ekonomiyi açık bir dille anlatır, fakat bu konulara gelince birdenbire değişir ve zamanı için önemli sayılacak bir "ayrılış yapar" Serbesti doktrinin o konulardaki görüşünün ancak ileri Avrupa için doğru kabul edilmesi gerektiğini; Osmanlı "milleti" gibi "geri, cahil ve kabiliyetsiz" kişilerden oluşan toplumlar için geçerli olmadığını anlatır. Ekonomik tarih ve Osmanlı Devleti'nin dünya ekonomisindeki durumuna değinen gözlemlerde bulunur. Böyle bir yenilik gösterme onurunu kazanmış olmakla beraber, bu iki nokta üzerine yazdıklarını merakla okuduğumuzda hayal kırıklığına uğrarsınız. Çünkü Ahmet Mithat'ın söz konusu gözlemleri "ne tarihe uyar, ne kendi zamanının gerçeklerine, ne de model olarak aldığı sistemin kendisi tarafından kabul edilmiş prensiplerine." "Ekonomi görüşünü, Tanzimat'ın fikirci ekonomistleri gibi bireyden başlayarak geliştirdiği için, onda da esas, bireylerin çalışması, öğrenmesi yani aydınlanması ve kazanması davasıdır. Onun için, Türklerin geri, cahil ve kabiliyetsiz olduğunu çekinmeden benimsiyor. Türkiye'de milyonlar sahibi olan Hristiyanların ve öteki azınlıkların bu serveti dışardan getirerek değil, burada çalışmaları, bilgi ve kabiliyetleriyle kazandıklarını büyük

bir saflıkla iddia ediyor.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 160).

Ahmet Mithat'a göre Türkler asker millettir, sadece savaşır, fetheder ve boyun eğdirirler. Ticareti, sanayiye, uygarlığı başkalarına yaptırtırlar, yani bunlar Türklerin eseri değildir. Berkes, İngiliz ve Fransız kitaplarında çok geçen söz konusu görüşün Ahmet Mithat'ça “papağan gibi” tekrarlandığını belirtiyor. “Demek ki en ‘yerli’ bir yazar bile daha o zamandan Osmanlı tarihine yabancılaşmış bulunuyordu. Çünkü, gerçek tam onun iddia ettiğinin tersidir. Ahmet Mithat, ‘Osmanlı’ terimiyle zamanındaki ‘Türk’ü karıştırdığı için, Akdeniz’in uzak kıyılarına kadar Osmanlı gücünü taşıyan yeniçeri ve sipahilerin ne Türk, hattâ ne de Müslüman olduklarını, kendi zamanına yakın bir zamana kadar Türklerin askere gitmediklerini ve asker olmadıklarını, Türk halkının askere alınmasının II. Mahmut zamanında başladığını, oldukça uzun bir süre Türkler arasında bir askeri erkan tabakası bulunmadığını, ticaret ve özellikle sanayinin önemli kollarının daha çok Türk ve Müslümanlar elinde bulunduğunu, bunlar ‘re-aya’ oldukları için devlet ve askerlik tabakasına normal olarak girmediklerini, ticaretin Osmanlı Devleti’nin götüğü dış ticaret imtiyazları yani kapitülasyonlar yüzünden yabancıların eline geçtiğini, bu yabancıların kapital biriktirmesinde bunun önemli payı olduğunu, zamanındaki cahil ve çalışmaz Türklerin bunların sonucu olan ekonomik çöküşten sonra bu hale geldiklerini... hiç bilmiyor gibi konuşması gerçekten çok şaşılacak bir şeydir.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 160).

Prens Sabahattin’i ele alır: “Onun görüşüne göre kurtuluş iki yolla sağlanabilirdi. Özel teşebbüsü geliştirmek; idareyi merkezleşmiş bir idare olmaktan çıkarmak gerekiyordu. Biz bunun birincisini ekonomik bir mesele, ikincisini de politik mesele sayabiliriz.” Sabahattin, birinciye bir eğitim meselesi olarak kavrar.

Ona göre Doğu toplumları bireyciliğin gelişmediği kollektivist toplumlardır ve bu yüzden ilerleyemezler. "Sabahattin'in özellikle ikinci fikri, Osmanlı merkezizetiçiliğiyle İslam halifeciliği taraflısı olan diğeri iki Genç-Türk Grubu arasında sert tepkiler yarattı. Bunun gerektirdiği siyaset, onlarca, (onlara göre, K. A.) Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi demektir. Avrupalıların, Hristiyan unsurların ve Türk olmayan Müslüman kavimlerin istediğini yerine getirmek demek olacaktı. Sabahattin'i bunlara alet olmakla suçladılar. Gerçekte Sabahattin bunlara yalnız alet olmuyor; kendisi İngiliz devlet adamları ve bazı Arnavut politikacılarıyla birlikte İstanbul'u işgal ederek Abdülhamit'i devirmek için acayip teşebbüslere girişiyordu. Sabahattin bir düşünür ya da bilgin de değildi. Ayağına belki rastlantı sonucu takılmış bir fikrin yardımıyla ve kendi sezgisiyle Osmanlı sisteminin iki özelliğini seçebilmişti: Toplumun idare edenler ve edilenler gibi iki zıt bölüme ayrılması; birinciye hakim olan bürokrasinin toplum ekonomisini baskı altında tutması; köylü ve esnafın 'kuvve-i istihsaliyesinin' gelişmemesine sebep olması. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 162-163).

2. Cumhuriyetçileri ne kadar çok hatırlatıyor Sabahattin'in görüşleri değil mi? Üstat, sayın yazarım, sizi haklı çıkartıyor bunlar. Hep benzer karakter grupları ve onların her devir birbirine benzer görüşleri...

Tanzimat aydınları ve Jön-Türkler için şöyle diyor "Bu düşünürlerimiz o zaman Fransa'da pekala karşılaşabilecekleri, hiç olmazsa Fransız sosyalizmiyle, hattâ Comte'un felsefesiyle ilgilenmişler, bunlarda işlerine yarayabilecek fikirler olduğunu çok sonraları sezebilmişlerdir.

"Aynı şeyleri Tanzimat'tan çok sonraki devirler için de söyleyebiliriz. Dekadans ve şehvet edebiyatı, yalnız Fransa ile temas

halinde olduğumuzdan dolayı başlamış değildi, başka dillerdeki edebiyatla da temas edilmiş olsaydı yine onların dekadans edebiyatı gelecekti. Eğer mesela Mısır veya Hindistan gibi İngiliz kitapçılığının tesiri altında bulunan bir memleket olsaydık, ihtimal ki Charles Gide veya Andre Gide'nin İngiliz benzerini ezberlemiş olacaktık." (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 168). Ta 1943'te yaşıyor bunları; Yalçın Küçük Hoca'nın deyişiyle: Önemlidir! O dönem kimler etkileniyor bu dekadans edebiyatından Türkiye'de? Onu da siz bulun. Edebiyat başlığı altında belki inceleriz.

Batı hakkındaki şu tespit de değerli: (Daha önce benzeri bir görüşü ifade etmiştik, bir parçasını). "Batı medeniyeti hakkındaki görüşlerin muhtelif olmasına rağmen, hepsine şamil olan bazı vasıfları ayrılabilir. Batı medeniyetine ister dost ister düşman, ister hayran olsun veya olmasın hepsinde de Batı medeniyeti sabit, kati, değişmeyen, mücerret bir medeniyet olarak kabul edilmiştir. Bu değişmeyen medeniyete bir de kafa, ruh, zihniyet ve ahlak atfedilmişti ki, bunlar medeniyetin son ve değişmez ölçüleri olarak kabul edilmişti. Batı medeniyetinin uzun bir sosyal tekamül mahsulü olarak meydana geldiği ve yine dinamik sosyal amiller altında değişen ve tekamül edecek olan bir şey olduğu tam manasıyla anlaşılamamıştır. Bu yüzden bu sabit antitenin cevheri, esası aranılmış ve bu cevher keşfedilince onu kabul edip etmeyişimize göre bizim de Batılı olacağımız veya olamayacağımız ileri sürülmüştür." (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 171). Bunu da 1943'te söylemiş.

Namık Kemal'den hep "vatan şairi" ülkenin ilk özgürlükçüsü olarak bahsedilmiştir de, bazı yönleri hiç anılmamıştır. Berkes onları vurgular: Namık Kemal'e göre dinimiz kusursuzdur. Kemal, "İslam dininin güzelliğine, sadeliğine, yüceliğine, aşıldığı erdem ve ahlaka; içerdiği hak, adalet ve eşitlik kurallarına

hayrandı.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 191). O bir Türk milliyetçisi değil, Osmanlı milliyetçisiydi, Müslüman birliğini savunuyordu. Ona göre, İslam, gelişmemize engel değildi. “Mevzuatımızın mesnedi olan fıkıh ahkamı, şeriatların en mükemmelidir” diyordu. O kadar aşırı bir taassup vardı ki ve aydınlanmadan o kadar çok korkuluyordu ki padişahça ve iktidarca, az buçuk değişik bir şey savunsanız asi durumuna düşüyordunuz. Namık Kemal de, o devre göre asilerdendi işte. Sadece meşrutiyeti savunuyordu, cumhuriyeti, laikliği bile değil. Parlamentoyu, teknik ilerlemeleri, medeni şehirleri, dürüst bir idareyi vs.. Kapitülasyonlara karşıydı, milli ekonomiden yanaydı.

Yusuf Akçura’nın unutulmuş meselesi: Onun “...unutuluşuna karşılık, Gökalp’in hiç unutulmamış olmasının tuhaf bir yanı vardır ki, onu hatırlarsak üzerinde durduğum olayın düşündürücülüğü daha da artar. O da şudur: Ziya Gökalp bugün düşünüsündeki ana fikirlerle değil, geçici fikir eğilimleriyle, hattâ kendi düşününde açıkça karşı olduğu görüşlerle anılıyor. (...)

“Ziya Gökalp’in düşün yaşamının bir ‘Osmanlıcılık’ dönemi vardır, daha sonraları gelen bir ‘Turancılık’ dönemi oldu. Bu iki akım arasındaki dönemde Gökalp’in, benim görüşüme göre, en çok niteliğini belirleyen fikir özelliği ‘halkçılık’ görüşüdür. Öyle olduğu halde o, bu ideolojiyle değil; açıkça karşı olduğu ‘ırkçılık davası’ güdenlerin elinde bayrak olarak anılıyor. Halbuki Osmanlı aydınları arasında ırkçılık sanılan görüşü getiren Gökalp değil, Yusuf Akçura’dır. Bu son sözümle Yusuf Akçura’nın ırkçılığın öncüsü olduğunu söylemek istemiyorum. Onun ne anlamda ırkçı olduğunu, hattâ bu yüzden ırkçı ve Turancılar arasında neden unutulmuş olduğunu aşağıda açıklamaya çalışacağım (...)

belirtmek istediğim nokta, Türk düşün tarihinde yer almış kişilerin fikirlerinin kendi zamanlarında değilse bile, (ki öy-

lesi de oluyor) daha sonraları düşündüklerinin, yazdıklarının anlaşılmması, çarpıtılması, hattâ tersine çevrilmesi gibi bir talihsizliğe uğrayışlarıdır. Bunun gerçek nedeni Türk siyasal evriminin fırtınaları içinde fikirlerin, aydınlık yerine karanlıklar içinde, tortular bırakmasıdır. Padişahlara, vezirlere kadar onlarda olmayan özellikler yakıştırılır, sonra kuşaktan kuşağa bunlara inanılır. Örneğin Padişah II. Osman devrimci, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa 'büyük adam' olur, II. Abdülhamit 'ulu hakan' olur. Bilimsel bir tarihçi olarak bunları incelediğimiz zaman görürsünüz ki bu nitelemelerin hiçbirinin aslı yoktur. Bunların yanında gerçekten büyük, ilerici, ulu olarak nitelendirebileceğimiz oldukça çok sayıda kişi vardır ki bunlar tümüyle unutulmuştur." (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 210).

Niyazi Berkes, daha çok Ziya Gökalp'le karşılaştırarak, Akçura'nın Turancılar arasında tutulmayışının ve unutuluşunun nedenlerini araştırır. O arada bir noktaya işaret eder ki ilginçtir: Osmanlı'dan ayrılmak isteyen tüm etnik grupların bu bilinçlenmeleri ve bağımsızlık hareketleri "uluslaşma" olarak nitelenirken, Rusya'daki geniş Türk topluluklarının uluslaşma hareketleri ırkçılık olarak nitelenmiştir. (Bunda Avrupa-merkezci bakışının şüphesiz rolü bulunur, K. A.). Akçura işte bu halkların uluslaşma hareketlerine büyük önem veriyordu ve ayrıntılı bilgisi o topluluklar üstüneydi; işin sınır ötesi boyutunu daha çok önemsiyordu. O dönemde Osmanlı'da henüz ırk kavramı yoktu, Akçura "ırk"ı çoğu yerde millet yerine kullanıyordu. Gökalp'den farklı olarak Akçura daha çok fikir adamıydı ve düşünceye önem veriyordu, yazılara önem veriyordu, siyasete doğrudan karışmıyordu. Gökalp ise daha çok dava adamı gibi görünüyordu. Gökalp, Durkheim'cı çizgide, "ulusun nabzını tutan büyük lider" ve "seçkin öncü azınlık" gibi fikirleri savunuyordu, bu da Turan-

cı siyasi önderlerin çok işine gelmiştir. Akçura'da böyle bir seçkincilik yoktu. Gökalp'in kullandığı halkçılık kavramını Akçura belirsiz bulurdu. Ona göre sınıf diye bir kavram vardı, sınıllar vardı ve milliyetçi dava burjuvazinin davasıydı. O, sınıf kavramını siyaset ve sosyolojide Türkiye'de ilk kullananlardandı, bağnaz değildi, açık düşünceliydi. Marksizmi biliyordu ve bazı Marksist düşünürleri tanıtmış, İslam düşüncesinde Marksizme uyum gösterebilecek akımların incelemesini yapmıştı. Tüm bunlar Berkes'e göre onun unutturuluşu için yeterli nedenlerdir. (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 209-216).

Hüseyin Rahmi'yi de uzunca bir yazıyla inceler. Bu yazının içinde geçen Hüseyin Rahmi'ye ait bazı bölümleri aktarıyorum. Bana ilginç geldi. Geçmişte galiba aydınlar arasında özgün düşünce daha güçlüymüş. Şöyle diyor yazar: "en medeni sandığımız memleketlerde bile sosyal hayatın temelinde menfaat, ihtiras, hile, yalan ve gasp vardır. Evet, geçmişte ahlak, din kaideleleri vardı. Ama bunlar sadece hayvani hayat mücadelesini peçelemek için uydurulmuş şeylerdi. O zaman insanlar bunlara inanırlardı. Fakat kazan hep içten içe kaynıyordu; şimdiki gibi kapağı kalkmamıştı; şimdi kapak kalkmış, her şey açığa vurulmuştur. Zaten insanoglunun en büyük ızdırabı yalana inanışı, bu büyük hamakatidir. Daha kötüsü, buna cemiyette sadece ezilenler inanıyor. Kurnazlar yine her şeyin tepesindedirler " (Hüseyin Rahmi, aktaran: Niyazi Berkes, a. g. e., s. 219).

Batı uygarlığına özgü güzelliklerin, refahın en saf ve pürüzsüz şekilde görüldüğü o yıllarda, Gürpınar bunları saptayabiliyor. Devam: "Eskilerin ahlaklılığı da, ihtiraslarına uymaya fırsat bulamayışlarındandı. Gizli yollarla fırsat buldular mı onların da içyüzleri hemen meydana çıkar. (Aktaran: Niyazi Berkes, a. g. e., s. 222).

“İnsanlar hurafata inanmaya mütemayildirler. İnsanlığın birçok ızdırapları bu yalanlara inanmasından doğar. Bu ne zaman dünya yüzünden kalkacak? İnsanların gerçek bir terbiyeye erdikleri zaman. Fakat buna varmış henüz bir memleket yoktur.” (Aktaran: Niyazi Berkes, a. g. e., s. 224).

“Binaenaleyh ilim ve irfan çoraklığı içinde kavrulan memleketlerde değil, fen ve bilgide en ileri giden milletler arasında bile bugün bakıcılık, büyücülük, efsunculuk müspet ilimlerden ziyade revaçtadır. Bugün bilfarz bir milyon insan arasında ürkmeden hakikati gören ve cesaretle onu bağırabilen kaç mütefekkir vardır?” (Aktaran: Niyazi Berkes, a. g. e., s. 225).

Gürpınar belli ki ahlakçıdır, insani gelişim ve erdemlerden yanadır ve belli ki karamsardır. Ama onca insanlık deneyimine rağmen hâlâ aydınların %99’u, bu gerçeği kabullenmemeyi ilericilik sanıyor. Acı ama büyük gerçeği görmüyorlar, ama o gerçeğe uygun yaşıyorlar.

YAZAR

Sözünüzü burada keseceğim, şundan ötürü. Aynı konularda bir iki farklı görüş örneği de vermek gerek. Oturum başlarken Yalçın Küçük’ten bahsetmiştik. Ben izin verirsiniz Küçük’ün birkaç saptamasını, daha doğrusu görüşünü burada aktarayım. Örneğin Küçük için Tanzimat çok önemlidir. Tanzimat’ı karalamakta veya önemsiz göstermekte gericilerin, Kemalistlerin ve solcuların birleştiklerini yazar. “Tanzimat... Türk aydın tarihinin, şimdiye kadar kaydettiği en köktenci program oldu” der (Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, cilt 2, Tekin, 2003, s. 178). Ahmet Mithat için ilk büyük dönek tabirini kullanır. Tevfik Fikret’e hakkını teslim eder, onun çok ahlaklı ve ahlakçı bir şair olduğunu vurgular. Gençlere ne kadar önem verdiğini, onlara ne

kadar güvendiğini. Ama kırılgan bir adamdır, kırılganlıkları artar, hayal kırıklığı derinleşir ve evine kapanır. Onun ufku “eğitimle” sınırlanmıştır. Eğitimle pek çok sorunun çözümlenebileceğini, geriliğin ortadan kaldırılabilceğini hayal eder.

DÜŞÜNÜR

Bu kadar mı? Koskoca Yalçın Küçük Hoca’dan!

YAZAR

Bu kadar değil aslında... birkaç şey daha vardı, onları belki sonunda söylerim.

DÜŞÜNÜR

Ama araya girdiğiniz iyi oldu. Yalçın Küçük deyince aklıma Sabahattin Ali geldi. Berkes, Sabahattin Ali için şöyle söylüyor: “Her kişiyi kendisi gibi saf bir insan sayması yüzünden çok kötülöklere uğradı. Kendisi de bundan bir zevk mi alıyordu, diye düşündüğüm olmuştur.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 233).

“Sahiden evi bazen düşün evi gibi olurdu. Farkında değildi ki bu kadar açık bir kişi olduğu halde o kadar da düşman kazanmıştı. Sırıtan, sessiz, sinsî, ikiyüzlü düşman cinsinden.” (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 237).

“O zamanki Ankara’ya özgü olan bu tür düşmanlıklar aşağılık duygusundan ileri geliyordu sanırım. Sabahattin çok alanda onların karşısında perende atacak yetenekte biri olduğu için onun karşısında zavallılıklarını duyarlar, imrenme duyguları kıskanma ve kin duygularına dönerdi. O zamanlar (belki gene de öyle, K. A.) okumuş yazmış kişilere özgü, dünyada olup bitenlerden habersiz, ‘salak’ sözcüğüyle niteleyeceğim tipler vardı Ankara’da bol bol. Bunların bir de her şeyi bilme iddiasını ça-

lımlarıyla gösterenleri vardı. Nurullah Ataç bunlara çok münasip lakaplar takar, her bulduğu lakabı da günlerce her gittiği yerde tekrarlaya tekrarlaya tanıtırdı. Bunların kimilerine Sabahattin'in evinde rastlardım. Çoğu politikacı olmaya hevesli kişiler. Sabahattin işte, bu salak tipin tam karşıtı olan, kulağı kırışte bir adamdı. Bunu yalnız salaklara değil, herkese belli ederdi. O, kısa süre tanıdıktan sonra 'kimdir, nedir, ne istiyor, içinden ne geçiyor, eğilimi nedir?' diye düşünmenize hiç gerek olmayan adamdı." (Niyazi Berkes, a. g. e., s. 237).

Berkes, Sabahattin Ali için tahlilini yapmış, bana söz bırakmamış.

YAZAR

Siz öyle sanın. Ben bir şeyler daha söyleyeceğim Sabahattin Ali olayı üstüne. Bilindiği gibi Yalçın Küçük, Sabahattin Ali'nin gizli servislerle, iktidarla işbirliği yaptığını ve bu işbirliği sonucu doğan ilişkiler ve gelişmeler sonucunda öldürüldüğünü yazdı. Aynı zamanda bu ölümün daha dramatik gösterilerek solcular üzerinde bir korkutma kampanyası düzenlendiğini söyledi. Solcular bu gerçeği hep gizlemişler ya da görmezden gelmişler, Yalçın Küçük'se ortaya çıkarmış. Şimdi o konu üstünde durmak istiyorum. Ben de öfkelenim galiba, kısa da duramayacağım. Küçük, bu konuyu "Aydın Üzerine Tezler" in üç ayrı cildinde tekrarlaya tekrarlaya işler, döner dolaşır aynı konuya gelir. Gerçi bu tekrarlar ve sürekli dönmeler, onun alışılmış üslubudur; ama Sabahattin Ali'ye ciddi biçimde taktığı kesindir. Bakın olguyu nasıl açıklıyor:

"Sabahattin'i araştırmaya, bu kişiliği çıkarmak ve Sabahattin Tipolojisi'ni çizebilmek için başladım; başlarken ölümü ve nasıl öldüğü beni hiç ilgilendirmedi. Araştırmaya başlarken kişiliği

hakkında bir sezgim vardı; kolaycı, hep bir elinin yağda ve diğelerinin balda olmasını isteyen bir tip düşünüyordum. Solculuğa bulaşmış ve solculuğu sömüren tipleri sevmiyordum.” (Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, cilt 5, Tekin, 1997, s. 484).

Sonra üç cilt boyunca birçok bölümde onu aşağılar durur. Sabahattin Ali için kullandığı ve sık sık yinelediği başlıca hakaretler şunlardır: “Korkak” (s. 42, cilt 3); sevmeyişi bir aydın türü olarak yaptığı işin fiyatını ödemekten kaçınan, hep bir eli yağda bir eli balda olsun isteyen (s. 44, cilt 3); lükse fazla tutkunluk göstermiş (s. 44, cilt 3); geveze, işkence onun gibilere yapılmaz, ağzı sıkı olanlara yapılır (s. 142, cilt 3); korkaklığı konusunda tüm tanılar birleşiyor (s. 151, cilt 4); çoğu kez eğlence, içki ve kadın peşindeydi (s. 219, cilt 4); bir eli yağda bir eli balda, yaptığıının fiyatını ödediği zaman çok büyük hazımsızlık gösteren, yalnızca akılla toplumu ileri götürebileceğine inanan, toplumsallıktan ve sınıfsallıktan uzak aydın tipolojisi (s. 11, cilt 4); “Bizden ayrılır valinin odasına giderdi” (s. 476, cilt 4); ajanın evinde saklanırdı (s. 477, cilt 5); Alman casusluk örgütüne tercümanlık yapar ve elde ettiği bilgileri TKP’lilere verir (s. 479-480, cilt 5); korkak, geveze, ciddi değil (s. 481, cilt 5)...

PSİKİYATRİST

Yahu bakın, burada araya gireceğim. Olayda takma falan değil marazi bir durum söz konusu, açıkça hastalık. Buna perseküsyon¹ denir. Adam Sabahattin Ali’ye perseküte olmuş. Biz öyle deriz meslekte. Burada tipik bir düşmanlık hezeyanı söz konusu. Bu tür hezeyanlarda kişi özellikle akli başında görünen biriyse, örneğin Küçük Hoca gibi zeki biriyse tez önce çok mantıklı görünür, ama az incelenince tutarsızlıkları bir bir ortaya çı-

1) Kötülük görme sanrsı.

kar. Şimdi bu adama ısrarla “korkak” diyor mesela. Neye göre korkak? Bir kimseye kolay kolay korkak diyemezsiniz, hem çok kaba bir yaklaşımdır bu, nezaketsizlik anlamında, hem de çoğunlukla gerçekliğe uymaz. Evet, insanlar arasında bir cesaret farkı vardır, hem de çok vardır. Ama kimseye böyle korkak diyemezsiniz. Neden mi, bazen korkak dediğiniz adam öyle bir iş yapar, feleğiniz şaşar. Ayrıca cesaretin belki yüz türü vardır, hangisine göre korkak? Aydın olma anlamında korkaklıksa, bu işte akla sığmayacak bir gariplik var.

Tamam Sabahattin Ali cesaretiyle öne çıkan biri olmayabilir, bazı şeylerden korkup çekinebilir, ama yaptıklarına bakın siz. Yalçın Küçük’ün kitabında, ki ben de okudum onları, aslında bu tezini çürüten bir yığın itiraf da var. O zamanlar sosyalist, komünist, yani solcu, aşırı solcu olarak bilinen, bu işin mücadelesini veren kaç kişi varmış? Küçük’ün kitabında yazıyor, en çok bin kişi. Sabahattin Ali bunların içinde en öne çıkanlardan. Evet, bin kişi içinde belki ilk yüze girmez cesaretle, ama beş yüze de mi girmez? On milyonlarca nüfus içinde adam aydın cesareti anlamında ilk beş yüze giriyor, ama korkak diyorlar onun için. “Korkak! Korkak! Koorkaaaak!” Adam 1946’da Marko Paşa’yı çıkarıyor. Marko Paşa 60 bine yaklaşan tirajıyla umulmadık bir ilgi görüyor ve cesaretli, keskin bir karşıt çizgiyle iktidarla cebelleşiyor. Kapatmalar, davalar, tüm hukuki sorumluluk Sabahattin Ali üstünde. Yine Küçük’ün kitabında var: Yazıların çoğunu aslında Aziz Nesin yazıyor. Sorumluluk Sabahattin Ali üstünde. Sabahattin Ali bir iki şeye karışacak oluyor, Aziz Nesin tersliyor onu, karıştırtmam diyor. Yalçın Küçük bunu Aziz Nesin’i överek aktarıyor. Aziz Nesin bir de fırça atıyor Sabahattin Ali’ye, senin makalen pek çekingence olmuş diyor. Gerçi Aziz Nesin hakkınca da o dönem yıllarca polis denmiş, ajan denmiş, herkes onun-

la ilişkilerini uzak tutmaya çalışmış. Ama bu olay ilginç. Ne güzel ya! Başkaları yazıyor, Sabahattin Ali hapse giriyor. Sabahattin Ali yazıları ben yazmadım, başkaları yazdı mı, diyor, Nenin'den onca fırça yediği halde mahkemede. Hayır gidiyor hap-sini yatıyor.

Evet, hiçbir zaman örgütlü değil, bu anlamda komünist sayılmaz, ama ömrünün son anına dek sosyalizmi savunuyor, eserlerinde de açıkça bu görülüyor. Yumuşak veya sert, ama görülüyor. Bu adam sadece sosyalist olduğu için öldürülüyor ve öldükten sonra "korkak" diye anılıyor. Çok şaşmamak gerek, insanoglu bu, mayasında kadirbilmezlik var, çiğ süt var. Özellikle bazı tiplerinde.

Başka bir çelişki daha: Küçük'ün, Sabahattin Ali'ye yönelttiği suçlamaların çoğu ahlakçı suçlamalar. Kadın kız olayı, içki olayı, gevezelik, lükse düşkünlük falan filan. Peki Yalçın Küçük ahlakçı bir yazar mı? Hayır hiç değil. Solu ahlakçı açıdan eleştirenleri solu karalamakla suçlar. Mesela siz sayın yazarım, siz ahlakçısınız ve her olguyu esas olarak bu açıdan ele alıyorsunuz; bunu açıkça söylüyorsunuz. Küçük'se ahlakçılığı sadece Sabahattin Ali özelinde anımsıyor. Onun hakkında tüm suçlamalar gerçekti diyelim, işbirlikçiliği dışında bunlar solcuların sıradan özellikleridir. Sıradan solcu zaten böyle biridir. Geçmişte de öyleydi. 68 ve 78'de biraz değişiklik oldu olumlu yönde, ama şimdi de öyledir. Küçük'ün beğendiği (gerçi pek beğenmez ya kimseyi) solcuların da büyük çoğunluğu böyle insanlardır. Hadi bırakalım onun öznel yargısını, Küçük'ü beğenenleri, onun sıkı okuyucularını tanıyorum. Onlar da ahlaki açıdan sıradan insanlardır. Evet, onlar da lükse düşkündür, onlar da çok içerler, onlar da kadın kıza zaaflıdırlar, onlar da önemlilik hastasıdır, önemli birileriyle konuşmaktan ünlü ve sistem yanlısı insanlarla görüş-

mekten gizli bir zevk duyarlar vs. Peki öteki yorum; toplumu yalnızca aklıyla değiştirebileceğine inanması. Toplumsallıktan ve sınıfsallıktan uzak duruşu!.. Bundan neyi kastediyor acaba Küçük? Sadece örgütlü olmayı mı? Eğer öyleyse ne biçim mantıktır bu. Son yirmi beş yıldır kendisi örgütlü mü Küçük'ün, herhangi bir örgütü beğeniyor mu? Ondan önce örgütlüydü de, örgütlerin hep kenarında köşesinde değil miydi? Aynı nedenle belki gizliden gizliye çok küçümsenmiştir Yalçın Küçük, ama böyle şeyler açıkça söylenemez. Çünkü gerçek aydının, her işlevini yerine getiriyorsa illa da örgütlü, partili olması gerekmediğini en sekte solcularımız bile bilir.

Ondan sonra, ölümü ve ölüm şekli onu hiç ilgilendirmiyor-muş da, araştırma sonucu oraya varmış... Ölüm şekli zaten önemli değil, ha kurşunla ha taşla, ha sınırdan ötede, ha beride. Önemli olan kişiliği. Küçücük paragraf içinde bir yığın çelişki ve tutarsızlık. Sezgileri onun kötü biri olduğunu söylüyormuş, ama araştırmaya başlamış sırf tipoloji çıkarmak için... Ölüm şekli onu ilgilendirmiyormuş, ama sonradan bu şeklin çok önemli olduğunu anlamış vb.

DÜŞÜNÜR

Benim aklıma bazı sorular geldi. Bu Sabahattin Ali madem bir eli yağda bir eli balda, neden alelacele telaş ve panikle yurtdışına çıkma gereği duyuyor. Kaçış yolu ve gideceği ülke tam bir belirsizlik ve risk içinde. Sabahattin Ali gibi bir korkak, bu tehlikeleri ve riskleri, ilerde çekeceği muhtemel sıkıntıları nasıl göze alabiliyor? Hem ikide bir valinin odasına giden bu adamın neden bir pasaportu bile yok, normal yollardan niye çıkamıyor? Bu adam bu kadar geveze ve sürekli sarhoşsa, istihbarat örgütleriyle nasıl bir ilişkide olduğunu, neler yaptığını niye sağda solda anlatmıyor?

YAZAR

Bunları kime soruyorsunuz? Değerli hocamız konuyu kapatmış. Konuyu kapatırken de şöyle diyor: "Sabahattin Ali Davası'nı bitirdim. Gerçek'i yeniden kurdum. Daha tamamlayıcı bir gerçek ortaya atılmadığı sürece bundan sonra, gerçek, yazdığım gibi bilinecek." (Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, cilt 3, Tekin, 1998, s. 164-165).

DÜŞÜNÜR

Durun bakalım. Hocam öyle sansın! Dava temyize gitti, temyiz oy birliğiyle usûlden ve esastan hükmü bozdu. Mahkeme mercii değiştirilecek. Çünkü hakimin sanığa özel husumeti var. Dava usûle uygun değil: Hem savcı hem hakim aynı kişi. Daha önemlisi Sabahattin Ali yalnız onun için çıkarılmış kanuna göre yargılanıyor. Ahlakçı kanunla ve korkaklık suçlamasıyla. Bu da kanunların genelliği ilkesine ters. Küçük, Prens Sabahattin'e de "sahtekar" der, biliyor musunuz. Bu Sabahattin isminde bir hikmet var, isim Sabahattin olunca ahlaksızlığı affetmiyor hoca. Epey methettiği Tanzimat'ın Fuat Paşa'sının rüşvetçi bilinmesi onu hiç rahatsız etmiyor mesela. Adı Sabahattin değil çünkü. Neyse işin şakası bir yana, davanın açılış biçim ve içeriği konusunda bir psikiyatri uzmanından görüş istenmeli. Gerçi görüş verdi uzmanımız.

PSİKIYATRİST

Yok vermedim. Ben deminki şeyleri mantık açısından, insani değerler açısından söyledim. Yoksa tanıya falan gitmedim.

DÜŞÜNÜR

Kıvırtmayınız hocam, perseküsyon dediniz ya.

PSİKIYATRİST

Doğru. Ama bir kişiyi yargılamadım. Bir davranışı veya tezi değerlendirdim. Evet, Yalçın Küçük'ün birçok tezi perseküsyon sonucu geliyor. Ama bence hasta değil o. Yani mesela cezai ehliyet anlamında önüme gelse, tüm söylediklerine karşın kesinlikle sağlam raporu veririm, çünkü öyle. Ama normalin sınırında akıl yapısı bakımından sık sık öte tarafa geçiyor, bazen bunu istemeden yapıyor, bazen de bilerek yaptığını düşünüyorum. Bazı konularda oynadığını. Zeka cesaretli değilse körelir ya da olduğundan az gösterir. Küçük'te bu cesaret var, abarttığı boyutta olmasa da var. Küçük'te sevimli yanlar da var. Ama zeka kişilik sorunları büyük olunca bazı bakımlardan daha da keskin görülür, öte yandan dağılır, süner, boşalır...

DÜŞÜNÜR

Evet, ben de zaman zaman Türkiye'de gerçek düşünür var mı diye sorarım kendime. Felsefeciler var, değerli felsefeciler de var, ama özgün düşünce üreten? Beşir Fuat bunun işaretlerini veriyordu, erken öldü, potansiyelinin gücü belli olmadı. Ziya Gökalp var. Başka kim var? Yalçın Küçük özgün düşünceler üretiyor, değişik zeka pırıltıları gösteriyor, ansiklopedi gibi adam, ama narsisizm hastalığı önünde engel. Bu narsisizm bir yandan zekasını patlatıyor, öbür yandan adı üstünde: "patlama"; zeka parçaları hedefsizce ortaya saçılıyor. O yüzden onu da iyi bir düşünür saymıyorum. Düşünür ama, öylesine düşünür. Ona yaklaşımım artık Hz. Ali'nin yaklaşımı gibi: "Hikmeti, nerede olursa olsun almaya bak; çünkü hikmet, münafığın gönlünde, oradan çıkıp müminlere mal oluncaya dek çalkalanır durur; Hikmet müminin yitik malıdır; nifak ehlinde bile olsa hikmeti elde et." (Hz. Ali, *Künuz'ül Hakaik*, aktaran: Abdülbaki Gölpınarlı,

Mesnevi, İnkılap, cilt II, s. 49). Hocam, galiba demin sizin sahanıza girdim.

PSİKİYATRİST

Yok, ben de gariptir sizle aynı düşünüyorum. Oynuyor demiştim. Küçük genellikle doğru saptamalara ulaşmak için değil, dikkat çekmek için yazıyor, konuşuyor. Bu çok göze batıyor ama. Kimbilir getirdiğini götürdüğünü belki de hesaplıyordur. Düşük olasılık. Dikkat çekmek, okuyucu artırmak... Hepimizde vardır bu tür hevesler, ama biliriz, dizginlemeye çalışırız, dönüştürmeye çalışırız, gizlemeye çalışırız; kimimiz iyice azaltmaya çalışırız. Sadece Küçük Hoca'da değil, rahatsız edici boyutta kendini önemseme başka birçok yazarımızda görülüyor. Küçük, bazı konularda doğruyu söylüyor, etkili söylüyor, ama bu kişilik aslında o doğruların gücünü azaltıyor, o doğruların hafife alınmasına yol açıyor. Küçük yatar kalkar bilimsellikten bahseder. Bilimsel tutumla uzaktan yakından alakası yoktur yönteminin. Ha, bir tek çalışkanlığı bilimselliğe uygun. Onun dışında peşin fikirlidir, önce kuram bulmaya çalışır, bulur, onun ardından güya inceleme yapar; nesnellik rüzgarı hiçbir zaman alnını yalamamıştır. Basit doğrular ona hep renksiz gelmiştir, o yüzden doğruları masalla, hikayeyle saptırır. Çifte standartları listelere sığmaz. Sevdiğine alabildiğine hoşgörülü, sevmediğine alabildiğine acımasız. Çok sevdiği Sovyetler'de yaşasa çok kişiyi idam ettirirdi, gözünü bile kırpmadan. Onun megalomanik hallerine dayanamayan daha büyük bir yönetici tarafından da idam edilirdi.

YAZAR

Perseküsyon diyardunuz, ona devam etmediniz. Başka örnek var mı?

Yalçın Küçük'ten

a) Ün'ü sevmemek bir yana anlamıyorum; b) Bu yakın zamanlarda Hürriyet gazetesinde fıkra yazan ve bana olmadık küfür ve iftiralar düzen bir eski arkadaşım, hakkımda yazılan romanlardan birisinin, Cumhuriyet gazetesinde tefrika edildiğini duyuruyordu. Hakkımda roman yazılmıştır; c) Türkiye dışında da hakkımda biyografik roman yazılmıştır, bir başkentte yabancı basın kulübündeki tanıtma toplantısı –ben ve bütün İstanbul medyası temsilcileri vardı– gerçek anlamda sokağa taşıyordu. Onlar duyurmayarak bana zarar verdiklerini sanıyorlardı, ben, kendi arkadaşlarıma da duyurmamalarını söylüyordum, haberleri yoktur ve ben ünlü olmayı hiç istemiyorum. Ancak sokakta yürüyemeyecek kadar ünlüydüm, hakkımda yazılan romanın Londra'da basılması, film ve televizyon dizisi olması söz konusuydu; d) Bunun için New York'a çağrıldım, ama ben zindanı tercih ettim...

Yalçın Küçük-Bilgesu Erenus, *Aydınlık Zindan*,

Kaynak, 2000, s. 42-43.

PSİKIYATRİST

Sürüyle. Bir kere Türklere Türklüğe düşmandır. Şöyle der bir yerde:

“Türkler, ulusal marşı, ‘Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım’ diye yazan şair Mehmet Akif’in sözlerinin aksine, çok zaman esir yaşadılar. Türkleri önceleri Çinliler esir ettiler, Doğuda; sonra Doğuya akın yapan Araplar buldular ve esir ettiler.” (Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, cilt 1, Tekin, 1990, s. 77). Türkleri uzun süre köle yaşamış, parayla alınıp satılmış bir ulus olarak

göstermeye çalışır. Ona göre Selçuklu önemsizdir. Osmanlı önemsizdir. “Osmanlı düzeni en ileri olduğu zamanda bile geri idi” der. (Yalçın Küçük, a. g. e., s. 159). Zaten Türklerin ondan önce bir kökü de yoktur. Türkler köksüz oldukları için aşağılık duygusu içindedirler. Aydınlan da aşağılık duygusu içindedir. Bayrakları bile Bizans’tan çalıntıdır. (Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, cilt 2, Tekin, 2003, s. 60). Türklerden önemli adam çıkmaz. Mevlana hiç sevmediği, hattâ nefret ettiği kişiliklerdendir. Kendine Romalı “rumi” adını taktığını, Türk olmadığını, Türkçe yazmadığını söyler Küçük. Mevlevilik önemsizdir, Bizans müziğinin eşliğinde durmadan dönen dervişlerden ibarettir. Mevlana hakkında bir eserde üç kez aynı şeyleri yineler. Yunus Emre cahil bir köylüdür. Şeyh Bedrettin abartılmıştır.

Mustafa Kemal’e de sinir olur. Sanırım en çok onun bir ulus yaratmasına sinir olur. Onun yaptıklarını küçük göstermeye çalışır. Başta değinmiştik, Tanzimat hakkında “en köktenci program” demesi, Mustafa Kemal’e o noktada da birinciliği vermek içindir. Kürtleri de sevmez, ama Türklerin karşısına bir taraf olarak çıkanlardan hoşlanır. Asıl problem Türklüktür çünkü.

YAZAR

Ama solu, solcuları sever.

DÜŞÜNÜR

Evet sever. Bir narsist ne kadar sevebilirse. Durmadan Nâzım’dan bahseder. Onun olumlu özelliklerini anlatır, aralara zayıflıklarını, hattâ ona yapılan hakaretleri sıkıştırır. Nâzım Türk aydınının onurudur, der, ekler: “Ölünceye kadar saf çocuk kalmıştır.” (Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, cilt 4, Tekin, 1990, s. 200). “Dâhi olmak kolay görünmüyor. Dâhi nitelemesi insanı

sarsıyor.” (Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, cilt 3, Tekin, 1998, s. 660). Bunu Nâzım'ın bocalamalarını anlatırken belirtir. Dâhilik Türkiye’de bir kişiye mahsustur. Bilin bakalım kimdir o?

Solu bir dönem kenarında durduğu hareketin bakış açısıyla görür. Devrimcileri tanımaz, önderlerini de sıradan devrimci kadroları da. Kendine uzak bulduğu hareketlere ve oralardaki devrimcilere karşı kördür. Sol hareketleri göstermek için çizdiği şema eksik ve önemli bir noktada yanlıştır. (Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*, cilt 3, Tekin, 1990, s. 576). Solu önce dışardan bakan bir akademisyen olarak, daha sonra da solu seven bir gazeteci gibi tanır ve anlatır. (Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*, cilt 3-4, Tekin, 1990).

YAZAR

Güzel. Bence Yalçın Küçük için de bu kadarı yeter.

DÜŞÜNÜR

Bence de yeter.

Yalçın Küçük'ten

Yine düşündüm, her darbeden sonra düşünüyorum, yaptığım doğru'dur.

Doğru geldim.

Burada müdahale ediyorum.

Canlıyım.

Kitap bulmak için saatlerce uzakta kütüphanelere koşuyorum.

Paris'ten dönmekle iyi yaptım.

Her gün teorik bir sorun çözüyorum: Yakın zamanda

kolonyalizmle emperyalizm arasındaki farkı çözdüm, ikisi de tutuş'tur, ikisi de emprice veya emprise, ancak tutuş yolları farklıdır.

Yalçın Küçük-Bilgesu Erenus,
Aydınlık Zindan, Kaynak, 2000, s. 161.

ALTINCI BÖLÜM

SANATÇI YÖNÜMÜZ

YAZAR, PSIKİYATRİST, DÜŞÜNÜR

YAZAR

Sanat konusundaki tartışmamıza bu bölümde önce ben bir şeyler söyleyerek başlamak istiyorum. Sanat genel temamız, ama onun yanında felsefeyi ele alacağız, ün ve ünlenme olgusuna değineceğiz.

Bazıları duymuştur, çoğu duymamıştır adını. Duyanların çoğunun da etraflı bilgisi yoktur hakkında. "İnsancıl" diye bir dergi vardı bu ülkede. Gerçi bugün de var, eski günlerinden, gücünden hayli uzaklaşsa da. Doksanlı yılların başlarında çıktı dergi. Cengiz Gündoğdu diye bir adam vardı başında. Başında dediysek derginin ve bu hareketin üçte ikisi bu kişiydi zaten. Birazdan ne demek istediğimi açıklayacağım. Dergi kurulmadan önce kendi reklam şirketini yönetiyormuş Gündoğdu, dergiden sonra tüm hayatı, geçimi, amacı bu dergi haline gelmiş. Daha önce birkaç tiyatro oyunu yazmış, eleştirileri yayımlanmış Varlık'ta falan.

Geçmiş gün, ince ayrıntıları hatırlamıyorum, çok da önemli değil zaten, başlangıç öyküsü şu: Ankaralılar da dahil olmak üzere İstanbul'da oturanlar ağırlıklı olmak üzere 35-40 kişi alternatif bir dergi çıkaralım, gerçek edebiyatı, gerçek düşünceyi desteklesin ve örgütlesin, demişler İlerde de geçmişte başarısız

kalmış YAZKO örgütlenmesine benzer bir yazar örgütü kurarız... Dergi tam çıkarken az biraz tanınmış edebiyatçılardan beş altısı dökülüvermiş hemen. Gündoğdu'ya göre baştan göze alamamışlar uzlaşmaz, dişli bir mücadeleyle; edebiyat, medya, sanat çevrelerindeki egemen güçleri doğrudan karşılarına almayı... Bana göre liderlik kavgası, sen ben kavgası da karışmış işin içine.

Sonra dergi çıkmaya başlamış. "Mış" demeyeyim, o aşamadan sonra ikinci veya üçüncü sayısından önce ben de tanıştım bu çevreyle, yayını düzenli izlemeye başladım. Sonrasını "dı" ile anlatacağım. Bazısı 80 öncesi, bazısı 80 sonrası solculardan oluşan genç bir çevreydi. Gündoğdu dışındakileri kastediyorum. Biri daha önce tiyatroyla ilgilenmiş, birkaçı öykü şiir yazıyor, birkaçı eleştirmenliğe ilk adımlarını atıyor, birkaçı sinemaya hevesli, hepsi sanata, felsefeye eğilimli insanlar. Tez şuydu: Çok ilgimi çekti, doğru buldum ve birkaç yıl sonra askerden İstanbul'a döndüğümde ben de o çevrenin etkin bir adamıydım.

Evet, özetle tez şuydu: Sanat insan için yapılmalı. Hattâ birinci sayının kapağında "insan için" yazıyormuş da, satıcı bayilerden biri çıkışmış: "Ne yani öbür dergiler, gazeteler hayvan için mi çıkıyor!" Evet, tez öbürlerinin hayvanlar için çıktığını iddia etmiyordu ama, insani iyi için, insanlığın yararına, insanlığı geliştirici bir sanat yapılmadığını söylüyordu. Sanat ün kazanmak için yapılıyordu, para kazanmak için, sanat sistem içi bir eğlence aracına dönüştürülmüştü, iyiden iyiye metalaşmıştı, özetle insan için yapılmıyordu. Buraya kadarına genel muhalif çizgide pek çok kişi onay verir.

Ama benim için yeni olan, o güne dek sistemsiz olarak düşündüğüm önemli bir gerçeği iddialı bir sava dönüştürmesiydi. Sistemin sanatının baş tacı ettiği ürünlerin, yazarların, sanatçıların önemli bir bölümü sözümona muhalifti, solcuydu, hattâ sos-

yalısttı. Sistemin sistemi onaran, güçlendiren sanatını, insan için olmayan sanatını büyük ölçüde bu muhalıfmiş gibi görünen tabaka üretiyordu. Sol çevrelerin hattâ sosyalist örgüt ve partilerin sanat ve felsefe konusundaki değerdendirme düzeyleri çok düşüktü. Sosyalist gerçekçilik en güçlü olduğu dönemde bile kuramsal olarak sağlamlaştırılamamış bir akımdı, şimdiyse bilinmiyordu bile doğru dürüst. Bu yüzden, hangi sanat insan içindir, hangisi sistemi güçlendirir, ayırt edecek bilgileri yoktu. Belki de bunu istemiyorlardı. Sol, sosyalist kesim kendine muhalıfım diyen, özgürlükçü demeçler veren, Kürt sorununda, insan hakları meselesindeki bildirilerin altına imza atan sanatçıları başta ediyordu. Ya da bunları yapmasa bile sola az buçuk sempati göstermesi, herhangi bir sanatçıyı iyi sanatçı haline getiriyordu gözlerinde. Velhasıl durum soğuk savaş yıllarındaki gibi değildi, özellikle 80 sonrası. Sanat çevrelerinin egemen güçleri arasında açıkça sağcı ve düzenden yana insanlar, açık dönemler de vardı, ama solcular çoğunluktaaydı, sanatın kaymağını hep birlikte yiyor ve halka birbirinden nitelihsiz, uyuşturucu, yozlaştırıcı ürünler sunup duruyorlardı.

“Star Sistemi” yürürlükteydi sanatta. Bu hem bir ticari alandı, hem de başlı başına muhalefeti ve tüm insanları teslim almayı hedefleyen doğrudan ideolojik hedefli bir harekattı. Sanatta starların yaratılması özellikle önemliydi düzen açısından. Starlar çıkmalıydı, çıkartılmalıydı ki, hem onların üstünden para kazanılsın, hem onları gem altında tutmakla tüm sanat ve muhalefet denetim altına alınsın, hem starlara yaratılacak hayranlıkla estetik bilinç dumura uğratisın, öteki sanatlar ve sanatçılar gözlerden gizlensin. Oysa ancak insani değerdeleri yücelten, ona bir şeyler katan eserler iyi eser olabilirdi. Günümüzün moda eserleri insani iyiyle dalga geçiyor, onu aşağılıyor, kötüyü yüceltiyordu.

Yapıtlarda insani değerlerin savunulabilmesi için, sanatçıların günlük yaşamlarında ve birbirleriyle, öteki insanlarla ilişkilerinde de insani değerlere göre hareket etmeleri, dostluk, dayanışma, özveri duygularını yükseltmeleri gerekiyordu. Sanat çevrelerinde bunun tam tersi gelişmeler yaşanıyordu. O bakımdan bizler, “star sistemi” muhalifleri, belli bir düzeyi korumalı, başkalarına örnek olmalıydık.

Özetle anlattıkları tablo buydu, amaçlar buydu. O zamandan bu yana neler değişti? Olumsuz yönde bazı şeyler değişti. Şu anda daha güçlenmiş biçimiyle aynı işleyiş egemendir bu alanda. Ben de aynı şeyleri düşünüyordum, hâlâ aynı şeyleri düşünüyorum.

Elbette bunları söylemek ve yazmak büyük tepki çekti. İnsancıl dergisi ve çevresi aforoz edildi. Tüm medyaca, edebiyatçılarca, hattâ sol sosyalist çevrelerce. “Militanlar” kitabını yazmakla ben zaten daha önce aforoz edilmişim; bahsettiğim çevreye katılmakla, o yönde yazılar yazmakla ikinci bir ceza daha aldım. Ağırlaştırılmış müebbet aforoz cezası. Buraya kadar açık da, söz konusu olumsuz durumu değiştirmek için ne yapılacaktı, o önemliydi aslen.

Dergi çıkmaya devam edecekti. Eleştiri, inceleme yazıları yazılacaktı durmadan. Giderek daha fazla edebiyatçı, düşünür, sanatçı çizgimize çekilecekti. Bir yazar ve okur örgütlenmesi yaratılacaktı. Bu örgütlenme amaçları doğrultusunda ses getirecek işler yapacak maddi olanaklara kavuşturulacaktı. Gibi... Olumsuzlukları anlatmaya girmeden bir olumlu noktaya daha parmak basmak istiyorum.

Gündoğdu tam bir felsefe âşığıydı, felsefeye bu anlatılan çizgide büyük önem veriyordu. Bize yakın insanlar felsefe okumalı, felsefeyi bilmeliydi, ancak felsefeyi iyi bilen insanlar güzel yapıtlar ortaya koyabilirdi. Nitekim günümüz starlarının neredey-

se hepsi felsefeden bihaberdi ya da yapıtlarında felsefi düşüncenin kırıntısı bulunmazdı. Açıkçası ben o güne dek Marksist felsefe kitaplarından başka pek az düşünsel kitap okumuştum. Felsefeyi sevmem ve o alanda yoğun okumaya başlamam Gündoğdu sayesinde olmuştur.

Evet, statükoyu değiştirmek için bunlar yapılacaktı da. Nasıl yapılıyordu?

Dergideki yazılar... Gündoğdu'nun yazıları hayli eğlenceli ve aydınlatıcı yazılardı, bayağı ağır saldırgan biçemlerine karşın. Ama öteki yazılar büyük bir çoğunlukla sadece saldırgan yazılardı, gençlerin eleştiri yazılarını kastediyorum. Bunların altı teorik zenginlikle doldurulmuyor, edebi güzel anlatımla da cazip hale getirilmiyordu, okuyanların çoğunda küfürname izlenimi veriyordu. Bu yüzden dergiyi birkaç sayı aldıktan sonra terk eden çoktu. Bakunin ne demiş, "Meselede sağlam, üslupta yumuşak olmak lazım gelir" demiş. Bunlar meselede zayıf, üslupta keskin yazılardı. Gündoğdu kendisi de saldırgan yazılar yazdığından böyle yazıları güçlendirmeye, yumuşatmaya çalışmıyor, aksine yangına körükle gidiyordu. Kendi de itiraf ederdi zaten. Ben ku-ram adamı değilim, eleştiri adamıyım derdi, o yüzden mesela estetik konusunda benden ağır bir kitap beklemeyin, onu siz yazacaksınız, ben sadece karıştırır bırakırım... Star sisteminin elebaşısı denilen bazı sanat adamlarına ve solda popüler bazı yazarlara durmadan ağır sözlerle yükleniliyordu.

Nâzım Hikmet, "Resimli Ay" dergisinde, "Putları Yıkıyoruz" diye bir kampanya başlatmıştı 1928'de. Devrin en önde gelen edebiyat adamlarına resimlerinin üstüne çarpı çekerek saldırıyordu sosyalist yazarlar. Başlıca putlar, Yakup Kadri, Hamdullah Suphi, Mehmet Emin Yurdakul, Abdülhak Hamit'ti. Amaç, edebiyatta burjuva hakimiyetini kırmak, sosyalist sanata yer açmak-

tı. İnsancıl da eski hareketten esinlenmişti, aynısını yapmaya çalışıyordu. Elbette bu tavır, bu anarşist yaklaşım da işlevseldir ve o anlamda doğrudur ve saygıyı hak eder. Sürekli eleştirel, kimseyi beğenmez tavrı sürdürürseniz toplumda çok küçük de olsa bir kesim sizin dediklerinizi merak eder, beğenir ve dergiyi almayı sürdürür. Nitekim İnsancıl günümüzde bile basıldığı sürece bir bölüm okuyucuya ulaşıyor.

Ama eğer daha büyük amaçlarınız varsa, yazarları toplamak, çekim merkezi oluşturmak, sanatçıları örgütlemek gibi, o zaman iki şeye dikkat etmelisiniz: Bir, kuramsal olarak daha sağlam durmalısınız. İki, belki ötekinden çok daha önemli: Bir kişinin veya bir çevrenin beğenmeme, hiçbir şeyi beğenmeme hakkı elbette vardır; fakat hiç değilse sanatın, edebiyatın içtenlikle sevilmesine dair bir izlenim vermelidir dosta düşmana. İşte İnsancıl bu izlenimi veremedi. Sanki dergi, edebiyatta bir yere ulaşmak istemiş, ulaşamamış ve o yüzden hasetten çalayan insanların merkezi gibi görünmeye başladı git gide. Bir ara bayağı gelişmiş ve ülkenin en önemli edebiyat dergilerinden biri haline gelmişti, medyada hemen hiç bahsedilmemesine karşın. Ne ki yıllar içinde iyice geriledi. Burası bir sebep de, Gündoğdu'nun tek adam tavrıydı. "Genel Yayın Yönetmenliği"ni aşırı önemsiyordu. Oraya başlı başına bir makam gibi bakıyordu ve gençlerin onu elinden almasından korkuyordu ciddi ciddi. Sık sık bu konuyu gündeme getirir, kuşkularından bahseder, despot tavır almakla övünür, sertliğin kaçınılmazlığından dem vururdu.

Derginin çıkmayı sürdürmesi kısa süre sonra baş amaç haline geldi ve parasal konular da dahil olmak üzere bir dizi ilkesizlik bu hayırlı amaç için hoş görüldü. Böylesi tavırlar, sadece beğenmeme üstüne çizgi geliştirmeyi yetersiz gören gerçek edebiyat dostlarını giderek daha fazla rahatsız etti. Başka çevrelerden

larklı olma iddiasının temelini oluşturan, günlük yaşamda insanı değerlere sahip çıkma, insan iletişimde bu değerlere göre hareket etme ilkesi yine öteki çevrelerde olduğu gibi sık sık çiğnenir hale geldi. Özetle dergi, tam da başkalarında eleştirdiği doğrultuda, siyasal demeç olarak söylenenler ayrı, yazılarda, eserlerde belirtilenler ayrı, yaşananlar apayrı bir çizgiye oturdu. Belki durum baştan beri öyleydi de, insanlar ilk coşku ve iyi niyetle asıl gerçeği görememişti. Değişik dönemlerde tek tek ve gruplar halinde birçok kişi ayrıldı, gidenlerin yerine her geçen yıl daha azalarak yenileri geldi ve süreç böyle devam etti. Bazı yönlerden çok özgün ama bir heyecan yaşanması ve bunun fos çıkması anlamında son derece sıradan bir deneyim.

PSİKIYATRİST

Siz de kavgalı ayrılmışsınız galiba üstat oradan. Bir süre sonra da o dergide hakkınızda pis bir yazı çıkmış.

YAZAR

Kavga edersen küfür yemeyi de göze alacaksın. Kavgadan her yerde kaçsan da bazen küfür gelir seni bulur. Bu şahıs, "Eski dostlarım hakkında kendi dergimde asla kötü bahsetmemişimdir, bu benim ilkemdir" derdi ama; ilkelerin de bir ömürleri vardır ve yaşlanıp ölürler. Böyle birkaç eski arkadaş hakareti gördüm şimdiye dek. Mevlana, Hz Ali'den aktararak ne demiş: "İyilik ettiğin kişinin şerrinden sakın!"

PSİKIYATRİST

Sonraki serüveninizi anlatarak konuya devam edeceksiniz herhalde. Böylece de karakterler birer birer açılacak.

YAZAR

Evet, öyle düşündüm. Sonra Adam Yayınları çevresine girdim. Eski dergimizde küftettiklerimizin başında gelen çevre. O zaman çok büyük yayıneviydi, yayıncılıkta tekellerden biriydi. İnsancıl'dayken kötü adam olarak en çok kimlerin adı anılırdı: Enis Batur, Memet Fuat, Fethi Naci. Bunlardan son ikisiyle yakındım artık. Gerçi Memet Fuat'la yalnızca üç kez görüştük. Yakın zaman öncesine dek yayınevini yöneten usta, sağlığı bozulduğu için artık evinden çıkmıyordu ve yalnızca danışmanlık yapıyordu ben geldiğimde. Beyefendi bir adamdı, dergicilik, yayıncılık, editörlük işlerinde çok kişinin danıştığı bir duayendi. Kavgadan, küçük çekişmelerden özellikle kaçınır bir hali vardı. Sanırım sağlığı yerindeyken de öyleymiş. Ama doğrusunu isterseniz ne ben onu ve çizgisini benimseyebildim, ne de o benimsedi. Edebiyatta anti-kapitalist duruş gibi bir perspektifi yok gibiydi. Estetik olarak da liberalizme, ideolojisizleşmeye, biçimciliğe benim kabul edemeyeceğim kadar açıktı. Bu konularda kısa ve üstü kapalı konuşmalarımız oldu.

Fethi Naci Adam Yayınları'nda çalışmıyordu, ama bu çevreye çok yakındı. Bazı kitapları oradan basılıyordu, dergiye sık sık yazı gönderiyordu. Beni yayınevine öneren de oydu. İnsancıl'ın onun hakkındaki tutumu konusuna birkaç kez çok kısa girdi, ben de onun aleyhinde yazı yazmıştım, onu da okumuştum. Bunları genel olarak haksızlık ve kadirbilmezlik olarak değerlendiriyordu, hafifçe kırgındı, ama üstünde durmuyordu. Fethi Naci'ye göre Fethi Naci ilköğrenlik yıllarından beri Marksistti ve hâlâ Marksistti. İlk gençlik yıllarından beri sosyalist hareketin içinde yer almıştı ve halen de devrimcileri, sosyalistleri kalben destekliyordu, fiilen de üstüne düşen görevleri yapıyordu.

Vicdanının son derece rahat görünmesi, elbette soldan ona

gelecek eleştirilerin kesilmesini gerektirmez. Medya ve burjuvazi sol aydınlar ve özellikle en çok sivrilenele çoğu kez baştan dayatmalara girmeden iyi olanaklar sunar. Bunları genelde daha önce olanaklar sunulmuş ve bunları kabul etmiş başka sol aydınlar vasıtasıyla yapar. O çevrelere girdikçe, olanakları kabul ettikçe, size daha geniş olanaklar sunulur ve daha geniş bir çevreye girme fırsatı bulursunuz. Gerçi Fethi Naci için bu olanaklar maddi olanaklar değildi büyük ölçüde. Ya da o birçok öneriyi reddettiği için giderek genişleyen olanaklardan ve maddi getirilerden yararlanamamıştı. Benim yakın çevresinde bulduğum dönemden biliyorum ki, basbayağı dar gelirliydi Fethi Naci. Yetmiş aşan yaşında fikir işi yanında kendi yayınevinde açıkça beden işi de yapmak zorunda kalıyordu, çünkü o işleri gördürmek için eleman tutmaya parası yoktu. Edebi yargılarını olabildiğince bazı ölçütlere oturtmaya çalışıyordu, ondan bundan, dosttan arkadaştan, iltifattan davetten etkilenmemeye özen gösteriyordu. Bir yapıtta en çok karakterlerin yaşayıp yaşamadığına, olay örgüsünün ve ayrıntıların romanın iç gerçekliğine uyup uymadığına, romanın dış gerçekliğe uyup uymadığına, dilin düzgün ve hatasız kullanılıp kullanılmadığına bakıyordu. Belki bunlar kadar önemli bir başka yan da ona göre romancının, yazarın, şairin her kimse, insani duruşu, ahlaki duruşu, siyasi duruşuydu. Bir yazarın az sevilmesi çok sevilmesi, tanınmış olması, ilk kitabıyla çıkması, kendine yakın bir çevre, hattâ kendi çevresi içinde bulunması veya bulunmaması ilk yargısını değiştirmiyordu. Kitabı beğenmişse övüyordu, beğenmemişse yerden yere vurabiliyordu. Bu yüzden birçok eski tanıdığı, dostuyla arası açılmıştı.

Sert görünmesine karşın hayli duygusal bir adamdı. Bazı edebi yargılarında özellikle duygusallığın rol oynadığını düşünüyorum. Az önce söylediğim gerçekte bu gerçek çelişmiyordu, kitabın bir

yani duygularını okşamalıydı mutlaka. Naci zengin biri değildi maddiyatçı. Ama, iktidar anlamında güçlüydü, olanakları genişti, çevresi büyüktü. Ödül jürilerinin değişmez kişisiydi. Ama onun vasıtasıyla şunu da biliyorum ki, jürilerde hiçbir zaman tek kişinin sözü geçmiyordu. Çok keskin tartışmalar, dişe diş çekişmeler yaşanabiliyordu ve bazen ödülü sırf üzerinde anlaşma sağlanabildi diye jüri üyelerinden hiçbirinin birinci veya ikinci sırada önermediği bir üçüncüsü kapıp gidiyordu. Bir keresinde bana ödül vermeye çalıştı, ama başarılı olamadı. Birkaç yıl boyunca hemen her yerde ve her fırsatla kitaplarımı, özellikle üçünü öne çıkarmaya çalıştı. Kendi en iyi romanlar listesine soktuğu kitaplarıma belki birinciliği vermemiştir ama, yaşayanlarınkiler içinde en çok sevdikleri olduğu kesindi. Ne var ki gerek medyada ve gerekse sanat çevrelerinde belirgin dirençle karşılaştı. Çok kişi, çoğu saygın edebiyatçı “Aman nereden buldun bu adamı?” diyorlardı ona.

Naci'den nefret edenler de çoktu, bazıları kişisel kırgınlık içindeydiler kitaplarından ötürü, bazıı yetkesini çekemiyordu. O yüzden kitaplarıma destek çıkması bana sinir olanların sayısını daha da artırdı. Zaten o da sonunda bıktı ve yıldı. İnsanlar ona sabıkalarını gösterip duruyorlardı. Kitaplarıminsı son derece ideolojik ve aşırı sol şablonlarla kalem alındığını belirtiyorlardı veya aynı anlama gelecek imalarda bulunuyorlardı. Gariptir, sosyalistler de kitaplarımin “sağ” kitaplar, sola küfreden kitaplar olduğunu el altından yayıyorlardı. Yani küfür ettiğim kesindi de, nereye küfrettiğim konusunda anlaşmazlık vardı.

Fethi Naci buraya bir başlık altında karakter olarak alınabilirdi. Kimbilir, belki ilerde ekleyebiliriz. Çünkü o da ötekiler gibi Osmanlı'dan bu yana ülkedeki yüzlerce aydını, yazarı, edebiyatçıyı incelemiş, onlar vasıtasıyla toplumu ve başka bazı karakterleri irdelemiş. Kişilik tahlilleri yönünden onun yazıları da bir

hazine. Birkaç özet yapacak olursak. En sevdiği romancı Tanpınar Reşat Nuri'yi, Esendal'ı da tutar. Sait Faik'i çok sever. Orhan Kemal'in ilk romanlarını iyi bulur (örneğin *Bereketli Topraklar Üzerine*), sonraki dönemde geçim derdi, para kazanma kaygısıyla savruklaştığını belirtir. Kemal Tahir'i hiç mi hiç beğenmez. Attila İlhan'ı tutmaz. Köy romancılarıyla dalga geçer. Adalet Ağaoğlu'nun ilk romanlarını beğenmiştir, (*Bir Düşün Gecesi*), sonra giderek onu yerden yere vurmaya başlar. Hele *Üç Beş Kişi*'de, Ağaoğlu'nun pek methettiği bir karakterin açıkça kapitalizm propagandası yapması onda ipleri iyice kopartır. Orhan Pamuk'un *Cevdet Bey Ve Oğulları*'nı çok tutmuştur. Onun ün kazanmasında önemli pay sahibidir. Ama giderek Naci'nin estetik beğeni alanının dışına çıkar Pamuk. Kim ne derse desin bana göre gelmiş geçmiş en iyi eleştirmendir Fethi Naci. Onu sağlam durmadığı yollu eleştirenler ona yakın sağlamlıkta birini çıkartamamışlardır henüz ve durum her geçen gün daha da kötüye gittiğinden yakın bir gelecekte de çıkartamayacaklardır. Kaybedersek çok arayacağımız o yüzden de kesindir.

Daha önce çarptırıldığım iki ceza, ağırlaştırılmış müebbet aforoz cezası Fethi Naci sayesinde geçici olarak affedilmişti. Birkaç kez pek sınırlı da olsa büyük medya organlarına bile çıkabildim o dönem. Ama benden de bir gelişme bekleniyordu, orta sınıfa seslenebilecek, pazarlandığında zengin okumuşlara hitap edebilecek, eleştirel yönü törpülenmiş, parlak yönleri daha da cilalanmış zararsız eserler... Fakat kafa işte. Vermeyince Mabut neylesin Sultan Mahmut. Anarşist tabiatımdan dolayı bende hiçbir gelişme yoktu ve Fethi Naci'nin tüm içten çabalarına karşın onun birkaç arkadaşının yükseltebilecekleri yerde kaldım.

Devam edelim. Adam Yayınları deyince aklıma oranın emekçisi, danışmanı, editörü her şeyi olan üç kişi geliyor. Cevat Ça-

pan, Semih Gümüş, Turgay Fişekçi. Cevat Hoca tam bir fikir emekçisidir. Çok iyi şiirler üretmiştir, dahası binlerce şiir çevirisiyle kültür ortamımıza ayrı bir zenginlik getirmiştir. Mütevazı, hoşsohbet, candan, esprili gerçek bir entelektüel. Olan bitenin en ince ayrıntılarına dek farkındadır. Hassas eleştirilerini, dokundurmalarını kötüleyerek yapmaz, esprilerle yapar. Tuttuğu bir taraf elbette her zaman vardır, ama ben şu tarafı tutuyorum diye bildirme, gösterme kaygısında değildir. Semih Gümüş, sık sık şaka yollu, edebiyat camiasının bu kadar acayip kişilikleri arasında “normal” olmakla, “çok normal” olmakla övünür. Hakikaten gündelik yaşamında, yaptıklarında, yazdıklarında hiçbir aşırılık ve uç nokta göremezsiniz. Zaman zaman bunalsa da görevini iyi yapmaya çalışır, işine saygılıdır, işini sever, bu sevginin hakkını vermeye çalışır. Dürüsttür, en ufak bir çıkar kaygısı belirtisi göstermez. Belki bu aşırı dürüstlük çabası onun normal olmayan yönüdür. O da kavgadan, küfürden, gürültüden hoşlanmaz. Ama bir erki vardır ve o yüzden (bazen erkin bile bulunması gerekmez), kimi zaman kavga gelir onu bulur. Turgay Fişekçi de aynı soydandır. İyi şiir ve deneme yazarı. Biz kimsenin işine burnumuzu sokmayalım, başkaları da bizim işimize burnunu sokmasın, huzur içinde kendi çalışmamıza bakalım havasındadır. O da eski siyasideir. Eski sanat emekçisidir. Gündoğdu bir zamanlar onu çok övmüştür. Sonra döndüğünü, holdinglerin adamı olduğunu belirtmiştir. Ama Fişekçi herhangi bir holdingin adamı değildir, öyle bir ruh hali içinde de değildir. Kendini solcu saymaktadır, karakteri gereği aşırılıklar göstermeyi sevmeyen bir solcudur ve öyle davranmaktadır. Adam çevresinde kötü adam görmemiştir işin doğrusu. Bana hep destek olmuşlardır. Ayrılmak gerektiğinde kavgasız, dedikodusuz, dostça ayrılmışlardır.

Bu saydıklarım hiç eleştirim yok mu? Var elbet, kendime de

var Birincisi şu, yayın çevrelerinde, edebiyat çevrelerinde olan bitenlere karşı doğru bildiklerini daha kuvvetli savunup bir cephe oluşturmuyorlar edebiyatın iyi insanları. Tamam da. bu iş bir kişilik işidir, bazı kişiler kendilerini o güçte görmezler, bazıları kavgayı sevmez, doğru bildiği şey için bile kavga etmeyi, ağız dalaşına, çekişmeye girmeyi ayıp sayarlar. Bunu kinayabilir miyiz? Hayır kinayamayız, demeyeceğim. Çünkü gerçekten özçıkarcı gözetmeyen çıkar için çekişmeyi, kavgayı göze alan, bu yüzden de hakarete uğrayan, aşağılanan, küçük düşenler, yıprananlar vardır ve genel edilgen tavır o tür kişileri yalnız bırakmaktadır. Ama başka bir açıdan bakıldığında aynı tavır her şeye rağmen daha erdemli bir tavidir. O halde yine son karar insanın kendi kişiliğince verilir ve bize bunu kabul etmekten başka bir yol kalmaz.

DÜŞÜNÜR

Kendime de eleştirim var, dediniz ya. Kendi eleştiriniz bunun neresinde?

YAZAR

Bunun iki tarafında da. Geçmişte yazdığım polemik yazılarını, iddialı sav yazılarını hep çığ bulmuşumdur Gerçi geçmişte verdiğim sıradan dilekçeleri bile yavan ve çocukça buluyorum, resmi bir mazeret izni dilekçesini bile örneğin. Özeleştirici eğilimi abartılı kişilere özgü bir işaret. Gerçi insan olgunlaştıkça bir önceki olgun yılında yaptıklarını bile çocukça bulabiliyor. Buna gelişme mi diyeceğiz, yoksa yaşlanma ve bozulma, kirlenme mi diyeceğiz, değerlendiremiyorum. Öte yandan, bazı eski davranışlarımı çığ bulurken, daha seyrelse de zaman zaman benzerlerini yapmaktan kendimi alıkoyamıyorum. Buna karşılık. acaba daha fazlasını göze almalı mıyım dediğim zamanlar da var. As-

linda taviz veriyorsun dediğim olur kendime. Herkes taviz verir ve bu kaçınılmazlık yaşamın gereğidir, ama bazen gereksiz tavizler de veriyorsun dediğim olur kendime.

PSİKIYATRİST

Örnek vermeyecekseniz devam edin o zaman lütfen.

YAZAR

Anlattığım her ayrıntı bir örnek aslında. Mesela şu ödüller meselesi. Hiçbir zaman sempatik bulmadım bu mekanizmayı. Ödül kazanmış olsaydım bile bugün sempatik bulmayacaktım. Niye ödül verilir, kimler niye almak ister, kimler niye ve kime ödül verir, bunlar hep tartışmalı şeylerdir. Ödül demek eninde sonunda beş altı jüri üyesine ve onun ardındaki bir güce kendini kabul ettirmeye çalışmaktır. Yazar için küçültücü bir şey. Ama daha çok, katkısından bahsedilir ödüllerin, edebiyata katkısından, yazara katkısından. Edebiyata hiçbir katkı sağladığını düşünmüyorum, yazara bazı katkılar sağlıyor. Bu yüzden de o şanslı kişi olmak için yazarlar sıraya giriyor. İşin devam etmesinin en önemli nedeni yazarlarda yarattığı bu umut. Biraz abartılı gösterilen, zaman zaman tümüyle sahte bir umut. Jüri üyelerine bir katkı sağlıyor, küçük maddi katkılar ve daha çok bir otorite olmanın kanıtlanması bakımından sonraki manevi ve belki maddi katkılar... Bana göre ödüller olmasa daha iyi olur. Fakat ödüller edebiyatı yolundan saptırıyor, ticarileştiriyor, yozlaştırıyor diye bir şey de diyemeyiz. Özetle o konuda katı bir tutum içinde değilim.

PSİKIYATRİST

Ödüllerle ilgili olarak yeterince sağlam durmadığınız şeklinde size de ağır eleştiriler yöneltildi birkaç kez. Sizin de o çemberin içine girdiğiniz söylendi.

Fikret'ten

Herkes edepsizliğe hak veriyor; bana diyorlar ki: Zaman haklıdır, akıllıdır; sen budalasın! Allah aşkına siz öyle yapmayın, siz bari deyiniz ki: Sen budalasın; fakat zaman haklı, akıllı değildir! Ye'simin derecesini düşünemezsin kardeşim; kendimi taşlara çarpacağım geliyor. Fakat hani benim huni hamiyetimle (yurtsever kanımla) kirlenecek bir temiz taş.

Tevfik Fikret, aktaran: B. Sadık Albayrak-Nihat Ateş,
Tevfik Fikret, TYS, 2001, s. 13.

YAZAR

Elin oğlu söyler. Şu sol eleştiri tarafı. Bir yandan sistemin yazarlarını el üstünde tutarlar; beri yandan dümen sularına girmediginizde, işlerine gelmeyen şeyler söylediğinizde sizi sisteme teslim olmakla suçlarlar. Bunlar insanı şizofren eder. Az önce söylemiştim, bir de hiçbir şeyi, hiçbir zaman beğenmeyecek olanlar vardır. Onlar da sizi hiçbir zaman desteklemezler, ama ayağınız takılınca birine yapışsanız, bakın kendini sattı derler. Romanlarımla bir kez ödüle aday gösterildim, iki kez de kendim başvurarak yarışmaya girdim. Üçünde üçün birini aldım, yani elde var sıfır. İki kez de jüri üyeliği önerildi, onları kabul etmedim. İlke gereği diye değil, kendi yazılarım için yoğunlaşmamı bozar diye. O yüzden kimseyi jüri üyesidirler diye kınamam, yarışmaya girenleri de küçümsemem. Ama yapılmasa daha iyi olacak şeylerdir bunlar. Dedigim gibi zararları faydalarından çoktur.

DÜŞÜNÜR

Ya Nobel?

YAZAR

Bakın o gerçekten büyük ödül. Yazara sanal falan değil büyük bir olanak kazandırıyor. Kötü yazarlar ölümsüzdür demiştik, biri gider iki tane daha kötü yazar gelir manasına. Ama bas-bayağı yeteneksiz bir yazara Nobel verilse, bu onu tarihe geçirir, ölümsüzlüğe kavuşturur insanı, tabii sadece isminin geçmesi anlamında. Zaten giderek daha sıradan edebiyatçılara veriliyor ödül. Avrupa-merkezci siyasetin silahı haline geldi. Fakat o bile, yazar kötüyse beş on yıllık vadeli bir etki bırakır. İyi okuyan insanlara soruyorum, beş on yıl öncesinden başlayarak böyle tapon Nobel ödüllülerin kaçını anımsıyorsunuz?

DÜŞÜNÜR

Ben sizin es geçtiğiniz bir konuya değinmek istiyorum. Şu yayın tekelleri konusuna. Bir ara yayıncılığa banka sermayesinin el atması konusuna taktınız. Hâlâ aynı takıntıda mısınız?

YAZAR

Tabii aynı şeye takmış durumdayım. Ne yapıp ettiysek de, o aydın zaafiyeti Türkiye’de kanıksandı. Bir liberali anlayabilirim, ama her konuda halka örnek olmak iddiasındaki solcu, sosyalist yazarlar nasıl olur da bu işe bir tepki göstermezler. Tepki göstermek şöyle dursun, kuyruğa girerler, banka bizi de yazar olarak alsın diye. Büyük sermaye izniyle, büyük sermaye parasıyla edebiyat yapmak... Sosyalistler böyle bir şey nasıl yapar diyorum ya, liberallerin de yapmaması lazım. O örnek aldıkları Batı ülkelerinde anti-tekel yasaları var, çok kuvvetli yasalar. Herkes kendi dalında kullansın sermayesini diye kesin kısıtlamalar var. Siz hiç Avrupa’da banka yayınevi gördünüz mü? En çok kısıtlı oranda bir hisse satın alabilirler, reklam olsun diye, kültüre katkıları görünsün

diye. Yoksa bir sektörün güçlü şirketi öbür alanın da güçlü şirketi olamaz. Bizde orman kanunu. Bankan varsa televizyonun da var, gazeten de var, yayınevin de var, üniversiten de var... Sonra bankacı yazarın hangi konuda ciddi bir eleştiri getirecek düzene, televizyondaki yayın çizgilerini mi eleştirecek, hükümetle tekellerin halkın paraları üstündeki pazarlıklarını mı gündeme getirecek, tekeller arası gizli anlaşmaları mı su yüzüne çıkaracak, ne yapacak, ne yapmasına izin verilecek. Zaten bu yolda heves gösteren kişi daha başından kendi kendine sansürü göze almış demektir. Beyninin bir yanını kilitlemiş demektir. Zaten bizde pek çok şey kafalarda gelişip bitiyor, ayrıca sansüre gerek kalmıyor.

DÜŞÜNÜR

Ama yazarların bu noktaya öbür yayınevlerinin, yani tekелci saymadığınız yayınevlerinin ilkesizlikleri yüzünden geldiği söyleniyor. Ne bileyim, telif paralarının verilmemesi, az verilmesi, ikide bir yayınevlerinin batması, şu bu... Korsan işine adı karışan yayınevleri bile var. Öbür taraf trınk parayı veriyor. Üç misli beş misli. Dürüst çalışıyor. Her şey hesaplı kitaplı. Yazarlar ne yapsın, deniyor.

YAZAR

Doğru. Çaresizlik yok değil. Ama hangi devirde gerçek aydına herkes kucak açmış? Yoksuluz diyelim, kitaplarımızı bastırmıyoruz, dağıtamıyoruz, diyelim. Örgütlen o zaman. Örgütlenecek kadar güvenilir insan yok. O zaman hiç değilse kişisel tavrını koy, azıcık muhalefet et, azıcık göster farklı olduğunu. Tıkır para gelen her şeye atlayacak mıyız? Hiçbir direnç noktamız yok mu? İşin en büyük kötülüğü ne biliyor musunuz? Şimdi birisi bunu söylediği zaman ona o tekellerin gazetelerinde, televizyon-

lanında yasak geliyor. Bizim özgürlükçü yazarlarımız bundan rahatsızlık duymuyorlar, haberleri bile olmuyor.

DÜŞÜNÜR

Hep bankaların üstünde duruyorsunuz ya, büyük medyanın da yayınevleri var artık. Ona bir şey demiyorsunuz. Bana göre o da aynı.

YAZAR

Aynı olmasına aynı. Ama bir fark var, belki ilerde anti-tekel kanun işlese şöyle savunacaklar kendilerini: Biz zaten yayıncıyız, sermayemizi yayıncılığın bir yan kolunda da kullanıyoruz. Parayı çok farklı bir alandan getirmiyoruz. Bu haklı gibi görülebilir. Ama daha sakıncalı bir yanı var. O yayınevinin ilgili medya organlarında çok bol tanıtımları ve reklamları çıkıyor. O da aynı bir ciddi eşitsizlik getiriyor. Bu durumda yasayla bu işi ya temelden engellemek lazım, ya da tanıtım ve reklam hareketlerini sınırlayıp denetlemek lazım. İkisi de zor.

Canım bana yasalardan şundan bundan söz ettiriyorsunuz. Ben de ülkeyi yönetiyormuşum gibi havalara giriyorum. Bizim işimiz yasalarla değil, anlayışlarla. Gerçek aydınlar, edebiyatçılar arasında oluşturulabilecek sağlıklı anlayış birliklerinde. Şimdi sorular falan sordunuz da ilk sunumumu tamamlatmadınız bana.

Semih Gümüş'le ilgili birkaç söz ekleyeceğim. Ondan sonra farklı konulara geçeriz. Onunla edebiyattaki beğeni çizgimiz az noktada kesişiyor, bu da benim gözümde bir sorun oluşturuyor. İlle çoğu noktada kesişmesi mi lazım. Hayır böyle bir beklentim, istegim yok. Çok okuduğunu, anlamak için okuduğunu biliyorum, birçok noktada yargılarına güveniyorum. Her konuda aynı şeyleri savunmamız da gerçekçi olmaz, bir kere kişilik farklılık-

larımız var. Ne ki, artık burada daha açık konuşmalıyım: Latife Tekin'i pek beğeniyor, Hasan Ali Toptaş'ı pek beğeniyor, Adalet Ağaoğlu'nu çok beğeniyor. Adalet Ağaoğlu teknik bir usta, iyi yazıyor, ama temel felsefesi sakat. Temel felsefe sakat olunca iyi yazabilir mi; eh işte, o ölçüde iyi yazıyor. Latife Tekin ve ötekinde ise temel felsefe zaten sakat, teknik yok, dil yok, bir karmaşa ve özentî yığını var. Bana göre bu romanlar "çöp kitaplar" diyor ikinci bölümde bahsettiğim "Platoncu" arkadaşım. O kadar da değil, diyeceksiniz, evet, bana göre de o kadar değil. Ama değil mi ki, alternatif bir roman, işte yeni edebiyat, çağımızın dili falan diye ortaya çıkarılıyorlar; ne dense haklı.

Semih Gümüş anlamsızlığı, değersizliği övüyor. İdeolojik açıdan çok sakıncalı, Gümüş'ün tahmin etmediği kadar sakıncalı. Bunlar post-modern romandır deyip geçmek işi hafife almak olur, kötü edebiyatın ekmeğine yağ sürer. Çağımızın sahte aydınının sorumluluk bilinci hemen hiç gelişmemiş. Gerçi her dönem bu tür okumuşlar çıkar, çoğun onlar baskındır üstelik. Ancak insanlığın kalkışma dönemlerinde, ilerleme dönemlerinde burunları sürtülür. Belli tür yazarların devamıdırılar günümüzün popüler yarı popüler edebiyatçıları. Dünyayı yok eden kapitalizm umurlarında değildir; felsefe ve etik önemli değildir; gündemi daima mistik, metafizik problemlerle ve aslında bunların arkasına gizledikleri kendi zavallı sorunlarıyla meşgul ederler. Pamuk'un kitapları, Latife Tekin'in, Hasan Ali Toptaş'ın, Elif Şafak'ın kitapları... Gümüş, birinci ve dördüncüyü sevmez ya, ne farkları var ki? Bilmek için değil, anlamak için biraz felsefe okuyun, anlarsınız. Dil oyunları, karmaşık anlatımlar. Sanırsınız ki yazarın zihninde pek derin felsefi tartışmalar cereyan etmektedir. Ama üşenmez zaman vererseniz, az buçuk felsefe de biliyor-sanız, yeni edebiyattan, dil ve biçim ustalıklarından hiç anlamı-

yor suçlamalarından korkmuyorsanız, söylenenlerin kafa karışıklığından kaynaklanan zıvalamalardan başka bir şey olmadığını fark edersiniz. Yeni sofistlerdir bunlar, sofistlerin kötü kopyaları. Hem iktidarda hem muhalif. Hem onu, hem tam karşısını savunurlar. Kemikleri gelişmemiştir, çizgileri değişkendir. Onlarla çok işimiz olmuştur, yine olacak. Onlar çoğunluk, biz küçük azınlık. Ne demiştik: Kötü edebiyat ölümsüzdür, yazarlar değişir ama kötü edebiyat ölmez. Ne var ki bu kez soylarını sürdüremeyecekler. Dünya bitiyor çünkü. Parazitler, içinde yaşadıkları canlıyı yok ediyor. Onlar baskınsa biz sinecek miyiz! Asla, sonuca bakmaksızın, beklentiye girmeksizin üstümüze düşeni yapacağız. Tüm şaşaalara, desteklerine karşın, gerçek ölümsüzlük onlarda değil bizdedir. Bizde, heroik kültürlerin yazarlarında, düşünürlerinde. Azınlıktaki öteki insanın beyinlerinde.

Bruyere'den

Az önce, kadınlı erkekli, sohbet ve düşünce alışverişine dalmış bir topluluk gördüm. Onlar, akıllıca laf etme sanatını aşağı sınıfa bırakmışlardı; ağızlarından çıkan her anlamsız sözcük, onları daha da anlamsızlarına sürüklüyordu; uzun alkışlarla sona eren konuşmaları artık bir bilmece haline dökülmüştü: İncelik, duygu, anlatım zarıflığı diyerek dillerinden ne kendileri ne de başkaları bir şey anlar olmuştu. Bu konuşmalarda ne sağduyu, ne mantık, ne bellek ne de en ufak bir yetenek vardı; onlar sadece düşünce peşindeydiler; üstün bir düşüncenin değil de, hayallerle dolu yanlış bir düşüncenin peşindeydiler.

La Bruyere, *Karakterler*,
çev. Bedia Kösemihal, Sosyal, 1998, s. 108.

DÜŞÜNÜR

Evet, katılıyorum. Daha önce Yourcenar'ın söz ettiği türden bir ölümsüzlük. Huzurlu, sakin bir vecd içinde, evliyalara özgü bir duygulanım yaratan ölümsüzlük mertebesi. Öte taraf ise ruhsuzluğu temsil ediyor Gramsci, böylesine burjuva entelektüalizminin, insana tüberküloz veya frengi mikrobundan daha fazla zarar veren bir yığın palavracı ve hayalperest yarattığını söyler. Ona göre burjuva entelektüelliğinin tipik özellikleri yapaylık, bilgiçlik, katılık ve ruhsuzluktur.

PSİKIYATRİST

Evet hocam, çok aydınlandık! Bravo! Deminki konuya gelirsek, değerli yazarımız, sonuç olarak eleştirmenlerin en iyileri bunlar diyorsunuz ve genel olarak eleştiri müessesini pek iyi durumda görmüyorsunuz.

YAZAR

Nasıl göreyim. Kim gelmiş eleştirmen olarak edebiyat ortamına, Nurullah Ataç gelmiş. Evet, bence de değerli biri, boş adam değil, ama bir yığın saplantı içinde. Fethi Naci onun çalışma disiplininin çok etkilenmiştir, bir de dil anlayışından. Memet Fuat'ı ele aldık. Hilmi Yavuz var, yalnızca kendine oynayanlardan, etliye sütlüye karışmamayı nezaket sananlardan. Doğan Hızlan var, hiçbir zaman eleştirmen olma iddiası taşımamış gibidir. Çalışkan, istikrarlı, titiz. Sola açık. Eleştirmen gibi değildir dedim ya, eleştirtmez; daha çok yaptığı yazar ve kitap tanıtımıdır. Ünü ve satışı ölçüsünde, ayrıca sakıncalı değilse. Onun sosyalist kesimdeki benzeri Asım Bezirci. Bir kültür emekçisidir, o kadar. Gerçi Hızlan belirgin bir otoritedir; Bezirci öyle de değildir, hiçbir özgünlüğü yoktur. Fusun Akatlı, Berna Moran'da

renk yok, pırıltı yok.

Gençlerden gerçek eleştirmenler çıkması gerek. Potansiyellerin gelişmesi gerek. Ömer Türkeş nitelikli bir edebiyatçı, fakat o da günün eğilimlerinden etkileniyor. Günün güçlü eğilimlerinden etkilenmeden, onlara bir biçimde değer yüklemekten, insanı yaşatmıyorlar belki bu alemde. Belki sadece bir korku bu, gerçekliği zayıf bir korku. Nihat Ateş var. Daha önce kendisinden söz ettim. İlerde daha fazla kişi dikkate alacak, ciddiye alacak. Ali Mert var. Ama Mert de sola yakınlığı, hem de bugünkü güncel sol siyasete yakınlığı ve uzaklığına göre değerlendiriyor yazarları, ona göre iyi ve kötü ayrımı yapıyor. Siyasetin fazlaca içinde. Bu anlayış yaratıcı ve özgür düşünce için engeldir, onu öldürmez, ama zayıflatır. Siyasi anlayış edebiyat gerçeğine uymaz, siyaset hem kaypak hem güçlüdür, edebiyatın doğrularını hoyratça iteler kakalar, eğer büker kendince. Edebiyata “insani iyi” açısından bakılmalı; yazarın ve eserin, üç beş, bilemediniz beş on yıllık politikadaki konumu açısından değil. Öyle yapılsa solu hep öven ve pek az eleştiren yazar iyi yazar olur ki, gerçeğin bununla hiçbir örtüşen yanı yoktur.

DÜŞÜNÜR

Bir de gerçekliği olduğu gibi ortaya koyan, fakat o gerçeğe direnenler bulunduğunu gizleyerek, olumsuz gerçeğin daha da olumsuzlanmasından keyif alan yazarlar vardır. Eleştirmenimsi bazı insanlar. Daha önce gördük, onların dışarıdaki babası Baudrillard’dır. Mesela bir yerde şöyle der Baudrillard: “Sanat alanında hiçbir şey bir diğerine karşıt değil. Yeni-Geometricilik, Yeni-Dışavurumculuk, Yeni-Soyutlamacılık, Yeni-Figürasyon; tüm bunlar tam bir farksızlık içinde bir arada bulunuyorlar. Bu eğilimlerde özgün bir yaratıcılık kalmadığından aynı kültür alanı

içinde bir arada bulunabiliyorlar. Biz de bunları derin bir umur-samazlık uyandırdıklarından aynı anda benimseyebiliyoruz.” (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 21). “Sanatın her yerde çoğaldığını görüyoruz. Sanat üzerine söylem ise daha da hızlı çoğalmaktadır. Ama sanatın ruhu yok oldu.” (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 20). “Hepimiz bilinemezciyiz ya da sanatın veya cinselliğin travestile-riz. Ne estetik ne de cinsel bir inancımız var, ama hâlâ bunlara sahip olmayı öğreniyoruz.” (Jean Baudrillard, a. g. e s. 28).

Metinlerde sık geçen “artık” sözcüğüne yine dikkat. Sanki bunlar, bu gelişmeler yepyeni gelişmelermiş duygusu uyandırıyor, ilk keşfeden de “artık”ı ilk kullanan. Bir de “hepimiz” sö-züne dikkat. Hepimiz böyleyiz, kimse farklı değil, o halde bu pisliğe katlanmak kaçınılmaz. Katlanmayan bile bizdendir, o da kötüdür, pisliğe bulanmıştır... Bizde de Baudrillard’dan aşırma üslupta yazılarla ünlenen, hattâ solun biraz sempatisini kazanan böyle birkaç medya yazarı vardır. Söylenen söz sonuç olarak şudur: Doğruları gören bir ben varım, ben de tek başıma ne yapabilirim, öyleyse hep birlikte katlanalım, ama yakınlıkla katlanalım. Bu yakınma bizim ekmek paramızı da sağlasın.

Bu iş de böyle işte, pek ilgilenmediniz bakıyorum. Muhterem yazarım, desteklediğiniz yeni edebiyatçılar yok mu peki? Eski-lerden, ölmüşlerden beğendikleriniz olduğunu biliyoruz. Yoksa siz de mi, “ah ah, geçmişte ne edebiyat vardı, şimdi tükendi” di-yenlerdensiniz. Bir tek ben varım, benden başkasına bakmayın...

YAZAR

Haksızlık etmeyin, birçok yazıda o konu üstünde durdum. Bir grupla, çevreyle edebiyatta yer alırsanız, sırt sırta verebilirse-niz çok daha güçlü savunursunuz davanızı. Hep bunun arayışı içindeydim, içindeyim. Hem bundan, hem de edebiyat sevgim-

den ötürü yeni değerler bulmak için yeni kitaplara heyecanla eğildim. Ama şimdi isim zikretmeyeceğim. Şundan: Daha önce kitaplarımda, makalelerimde isimler verdim. Bu yazarların hiç-biri olumlu bir karşılık vermedi bildirimlerime. Az buçuk hoşlanmışlardır muhtemelen, ama baskın duyguları tedirginlikti. Kendileri için sakıncalı buldular sanırım. Aforoz edilmiş birinin övgüsü egemen çoğunluk için ihbar yerine geçer, öyle düşünmüşlerdir.

Çekim merkezi olamıyoruz. Başka çekim merkezleri daha güçlü. Baştan iyi giden yazarlar bir süre sonra sadece piyasanın istediği yönde düşünüp davranmaya başlıyor. Yazarlarımız tehlikeyi göze alamıyorlar. Şimdi sordunuz, hiç ad belirtmemek de olmaz. Gençlerden İnan Çetin var, Aslı Tohumcu var... Başkaları da var ya, dedim işte, isim belirtmeye hevesim kalmadı. Umanm bu ikisine zarar vermem.

DÜŞÜNÜR

Edebiyatta ünlü olmak çok mu önemli? Bunun için her şey mübah mıdır yazar çizer, entelektüel çevrelerde?

YAZAR

Bunu isterseniz hekimimize soralım. Bana göre ünlü olma arzusu hafifse, dizginlenebiliyorsa normaldir, bir sınırın aşmışsa artık hastalık kabul edilmelidir. O yüzden doktorumuza soruyorum.

PSİKİYATRİST

Ünlü olma arzusunu ben bir anlamıyla bugünkü biçimiyle normal buluyorum, ama aynı zamanda patolojiktir. Yani her normal şey sağlıklı değildir anlamında. Şimdi insanların başkalarınınca tanınma, sevilme, kabul edilme, sayılma istekleri var. Bu

çok doğal bir istek ve geliştirici bir istek. İster bireysel olarak deyin, ister toplumsal olarak. Keza ne kadar çok kişi tarafından tanınır, sevilir, saygı görürseniz, o da o kadar güzel bir şey. Bu sevgiyi ve saygıyı hak etmek için eski toplumlarda insanlar ne yaparlardı? İyi şeyler yaparlardı. Tabii eski devirlerde olumsuz ünlüler de vardı. En çok sayıda kişi benden korksun ki, o ölçüde güçleneyim, çıkar sağlayayım düşüncesindekiler. Ama bu çağdaki gibi, ben tanınayım da nasıl tanınırsam tanınayım, anlayışı yoktu. Veya vardı da, çok gerilerdeydi o eğilim, dikkat bile çekmiyordu. Tek tük örneklerden bahsediliyordu ancak. Örneğin *Don Quijote*'ta bahsedilen olay çobanın biri, sırf ismi gelecek yüzyıllara kalsın diye, dünyanın yedi harikasından biri sayılan meşhur Diana Tapınağı'nı ateşe vermiş. Çobanın adının anılması, isminin sözlü veya yazılı olarak belirtilmesi, amacına ulaşmasın diye yasaklandığı halde, adının Erostratus olduğu yine de öğrenilmiş." (Miguel de Cervantes Saavedra, *Don Quijote*, çev Roza Hakmen, YKY, 1996, s. 494). Ortalık şimdi Erostratus kaynıyor. İnsanlar televizyonlara çıkıyorlar, aşağılanmak, rezil olmak pahasına yalnızca tanınmak istiyorlar. Sanatçı olarak, şarkıcı, oyuncu, gazeteci, televizyoncu, yazar olarak benzer konumda yığınla insan... Yeteneksizliklerinin muhtemeldir ki kendileri de farkındadırlar, ancak tanınmak onlara yetiyor. Farkındadırlar, derken ara sıra kafalarına vuran şöyle bir mantık esintisi anlamında. Yoksa aptalların ve yeteneksizlerin çoğu bunun farkında değildir, karaktersizlerinse hiçbiri. Yani ünlenme ahlağı diye bir şey artık bulunmuyor.

Öyle arsız ve sırnaşık bir ortamdayız ki, siz normal çizginizde, normal işinizi yaparken bile ün peşinde koştuğunuz sanılıyor ün budalalarınca. Üstelik bu ün budalası aptal çoğunluk sizi buna zorlamak istiyor. Yeterince ünlü olmadığınızda sizi aşağı-

gılamaya kalkıyor, şuna bakın diyor hatta; çabalıyor, uğraşiyor, bir türlü ün kazanamıyor! Ünlü olmanın yolları gerçekten biliyor ve bazı kişiliklere bu yollar çok kolay geliyor. Ama bazı kişiliklerin midesi asla o yolları kaldırmaz.

Kişilik... ustam, kişilik... Burada da o belirleyici. Eskiden ün deyince tamamen benim ilk anlattığım anlaşılmıştı. Yani kişi onurlu, iyi bir yolda, namuslu ve iyi insanlarca tanınıyor mu tanınmıyor mu. Bazısı diyormuş ki kişi bunun için çalışmalı, bazısı da diyormuş ki onurlu ve iyi bir yolda tanınmak için özel bir gayret göstermek kişiyi küçültür, aksine kişi kendini gizlemeli. İnsanlık nereden nereye geldi.

Şöyle der Petrus Abelardus: “Acı çekme konusunda katlandığım her şey, utancın verdiği darbelerden dolayı duyduklarım la sanki gideriliyordu; ünümün uğradığı zararlar, bana bedenimin kesilip koparılmasından daha çok işkence veriyordu. Çünkü dendiği gibi, ‘iyi bir ün, zenginlikten daha büyüktür’ ‘Vicdanına güvenen ve ününü önemsemeyen kişi, kendi kendisinin katilidir’ der Augustinus.” (Petrus Abelardus, a. g. e., s. 58). Yıneliyorum, buradaki ün iyi ün, yoksa herkesin o kişiyi tanıması değil.

Ün şeker gibidir, tatlı yemek gibidir. Önce hoşuna gider kişinin, sonra hemen acıkır ve yenisini ister. “İnsülin direnci” oluşmuştur ve aynı düzeyde ün tatmin etmez artık şahsı, fazlasını ister. Bir süre sonra kişi ün içinde ün tatminsizi olur. Ünden şişmanlar, sağlığı bozulur. Sonra o şekeri de yiyemez hale gelir, yani eskisi kadar bahsedilmez adından, günbegün unutulur. Yaşarken üne ve paraya kavuşan kişiler eğer bunun keyfini sürebilmişlerse, sürüyorlarsa (çoğu süremez hakikaten ve acınacak durumdadırlar) onlar için ne âlâ. Hak edilmemiş bir ünse (gerçi bazen hak edilse de kişinin başına gelir), öldükten sonra değerle-

rinin hızla düşecek olması onları ne ilgilendirir! Keza birçok değer, yaşarken toplumun geniş kesimlerinin ilgisine ulaşamaz. Bunu hayattayken dert etmişlerse, öldükten sonra değer bulmalarından onlara ne! Demek ki yaşarken iç memnunluğa kavuşmalı insan. Ünlü ya da ünsüz.

DÜŞÜNÜR

Bravo doktorum. Ben de böyle düşünüyorum. İlk kez bir noktada anlaştık.

Peki değerli yazarım, insanların birçok konuda az buçuk düşünseler varacakları noktalardan bu denli uzak yaşamalarının nedeni ne? Buna benzer şeyler kitaplarda da yazılıyor, felsefede hep bunlar tartışılıyor. Günlük edebiyat ortamında neden hiç işlemiyor böyle yüksek düşünceler? Niye kimse büyük düşünceye heveslenmiyor?

YAZAR

Hep öyledir. Doğrular bilinir, kenarda durur. Etkileri zayıftır, çünkü doğruyu uygulamak, çoğu kişiliğe deveyi hendekten atlatmaktan daha zor gelir. Ortam pis. İnsanlar bu pis ortamda birbirlerini durmadan pislige teşvik ederek zamanla pislighin güzellik olarak algılanmasına yol açıyorlar ve öyle algılıyorlar. Eski tüfek komünistlerden sayılan bir büyüğümüz, kendi öyle söylüyor... geçmişte başından geçenlerden esinlenerek bir roman yazmış. Bu roman basılmış. Bana da getirdi, okudum, okumaz olaydım. Şimdi tüm hikaye şu: Kaçak bir komünist var, oradan oraya, o evden bu eve sürekli yer değiştirmek, saklanmak zorunda uzun süre. Ama gittiği her evde birbirinden çekici hatunlarla karşılaşılıyor ve hepsini teker teker götürüyor. O kadar başarılı bir performans sergiliyor ki bu önemli konuda, omzundan yara-

lı, ormanlık alanda, arabaları yolda mı kalıyor ne, o arada onu götüren güzel kadını bile götürüyor. Cinsellik soft-porno dediklerinden de değil, açıkça hard-porno. Şimdi insanlar bunları niye yazarlar? Niye güzel bulunacağını umarlar? Birileri hep konuşuyordur etrafında, cinsellik iyi gidiyor abi, bu anlattıklarının yarısını yazsan kitap acayip satar... Bir de dedik ya ün için az önce, cinsellik de öyledir, şeker yemeye benzer, yedikçe doymazsın. Üstelik bir de tatminsiz kalırsın, hele belli bir yaştan sonra... Yalnızca eski hızlı günlerin anıları kesmemeye başlar insanı. İşte o zaman ateş dile vurur, anlatır durursun, anlattıkça aslında ne müthiş bir adam olduğunu gösterirsin etrafa. Ara sıra gıpta edici, destekleyici ya da kıskanç bir bakış yakalarsan da bu senin orgazmın sayılır.

Başka bir roman okumuştum, ondan önce. Bu da genç bir solcuyu anlatıyor. Olay yurtdışında geçiyor Çevre entelektüel, muhalif ve hattâ devrimci bir çevre. İnsanlar kendilerince önemli nazariye işleri yapıyorlar, arada bir muhalif etkinlikler gerçekleştiriyorlar. Ama akılları fikirleri sevişmede. Ölçek şöyle: Bir ölçü devrimcilik, iki ölçü entelektüellik, yedi ölçü serbest aşk. Bu tam da günümüz gerçekliğini anlatıyor. Ama sanattaki incelik o noktadadır zaten, edebiyattaki incelik... Edebiyat gerçeği olduğu gibi anlatmak değildir. Hiç eleştiri getirmeden, hiç insanlara kişiliğin ve etkinliğin farklı yolları da bulunabileceği düşündürülmeden, hiç farklı karakter örnekleri gösterilmeden, hayatın belli bir yanını olduğu gibi aktarırsan, güzellik bunun neresinde? "Cinsel, politik ya da estetik alanda belirleyici bir ilkeyi kavramamız artık olanaksızdır" diyor Baudrillard. (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 16). İlkeler aslında bal gibi var da, takan yok.

Baudrillard'dan

İktidar da büyük ölçüde tiksinti üzerine kuruludur. Tüm reklamlar ve politik söylem, akla mantığa açıkça hakarettir, ama bu hakareten kazançlı çıkan biziz; iğrenç bir sessiz etkileşim girişimidir bu hakaret: Örtbas etme teknikleri sona erdi. Bunun prototipi, “beni paranız ilgilendiriyor” diyen vampir suratlı ünlü bankacıdır. (...) Şöyle dedi: İşte, saldırgan boşboğazlığıyla oldukça kötü bir reklam. Ama tersine, tam da tiksintiye, dünyevi isteklere ve tecavüze yöneldiği için toplumsal ilişkilerin tüm geleceğini üstlenmiş, kahince bir reklamdı bu. (...) Günümüzde bir kadına, “amınız ilgimi çekiyor” diyerek onu baştan çıkarabilirsiniz. Bu iffetsiz biçim sanatta da galip geliyor. Sanatta karşılaşılan kabalıklar yığını şu tip bir açıklamayla aynı değerdedir: “Geri zekalılığınız, zevksizliğiniz ilgimi çekiyor.

Jean Baudrillard, a. g. e., s. 77

PSİKIYATRİST

Bu konulardaki düşünceleriniz biraz abartılı olmasın üstat. Ben sizin pek sevmediğiniz birçok edebiyatçıyı televizyondan falan izliyorum. Bayağı doğru şeyler söylüyorlar, bazen iyi noktalara parmak basıyorlar. Bazıları evet, televizyondan bile belli oluyor, ziyadesiyle gıcık ve sinir bozucu insanlar, (kendim için söylemiyorum, kamu ruh sağlığı açısından sakıncalı buluyorum), ama bazısı son derece alçak gönüllü, hattâ sevimli gözüküyor.

YAZAR

Bir yazımda belirtmiştim, yinelemem gerekiyor. Herkes doğru söylüyor, yanlış söyleyen pek az. Herkesin kendine göre bir

doğrusu var ve bunu yeri geldiğinde gayet iyi açıklıyor. Siz de, aslında adam haklı görünüyor diyorsunuz. Bir de genel doğrular var. Sokaktaki çoğu kişinin altına imza atacağı bildirimler, onaylayacağı istemler, yakınmalar. Bunları yinellerseniz, sizi izleyen herkes, ne doğru, ne aydın bir insan, der. Aslında doğrulardan boğuluyoruz. Söylemde bu kadar çok kişi doğruysa bunca çürümüşlüğü, pisliği kim üretiyor!

Şimdi bakın, çok sevimli bir şairimiz vardır, şair, deneme yazarı, popüler tarih yazarı. Kendine bir tür çağdaş meddah diyor Ağzı da laf yapıyor, esprili bir dille size hikayeler anlatıyor, bir yığın bilgi veriyor, ipten kazıktan kurtulmuş ne ayrıntılar, çoğu da tarihten, hem zenginleştiriyor sizi, hem eğlendiriyor, adamın ağzından bal akıyor. Yaptığı şey aslında tiyatroculuk da, baştan niye tiyatrocu olmamış bilmiyorum. Gazetelerde köşe yazıları yazıyor, kitaplar yayımlıyor, tek kişilik gösteriler düzenliyor, televizyonlara çıkıyor, durmadan öykü anlatıyor İlerici bir kişi de. Adı Sunay Akin. Ne kadar olumlu bir tip değil mi! Geçmişte devrimci çevrelere yakındı, bir çevrede bayağı sempatizanı vardı. Çok eskiden beri büyük gazetelerin birinde yazardı, devrimci döneminde hâlâ orada yazmaya devam etti. Şimdi cumhuriyetçi, Atatürk milliyetçilerine yakın. Cumhuriyet'te yazıyor şu sıra. TV programına da çıkıyor. Kimse hakkında bir kötü söz ettiğini duydunuz mu? Etmez. Şimdi onun hakkında kötü söz etmekle büyük haksızlık yapmış gibi olacağım.

Böyle kişilerin en önemli özelliği tartışmaya girmemeleridir. Kavgalı gürültülü ortamlardan kaçınırlar. Bu da iyi diyeceksiniz. Ne ki, yakın çevrelerinde bir yığın pislik, haksızlık varken bunlar o olguları hemen hiç görmezler, görmedikleri için tavrı almazlar. Melek gibidirler. Genel doğruları savunurlar, uzak doğruları... Ama hiçbir somut doğruyu savunmazlar. Medya ve ede-

biyat çevrelerindeki iktidar sahiplerinin hoşuna gitmeyecek işler yapmazlar. Hiçbir zaman çıkıntılık etmezler, saygısızlık, ukala-lık... Ünlü ve iktidar sahibi biri varsa ona saygıyla, sevecenlikle yanaşırlar, ama kişinin gücü azsa bir selam, en çok kısa bir hal hatır sormayla yetinirler. Fakat kişi netameliyse onu hiç görmezler zaten. Sakıncalı konulara kesinlikle bulaşmazlar. Kendi işle-rini yaparlar, doğru, düzgün. İşin sırrı budur. Hep iyi ve ünlü kalabilmenin sırrı. Her çevrenin ve her dönemin adamı kalabil-mek için peygamber gibi davranmanız gerekir Ölçülü ve politik tavır almanız gerekir.

İklim kötü demiştim. İklim çok nemli, rüzgar değişken ve kuvvetli esiyor Sıcaklık çok oynuyor... İnsanı hasta ediyor bu iklim. 80'den sonra böyle oldu hava. Cemal Süreya diye bir şair var. Biçimci. Meyhane solcusu. Kelime oyunlarına dayanan bir-kaç vasat üstü şiir yazmış. Solcular 80'den sonra çok sevdiler onu. Muhalifti çünkü ve başka muhalefet eden kimse kalmamış-tı ortada. 80 sonrasında lümpen şair Can Yücel'i "Can Baba" di-yerek sosyalist babası ilan edecekleri 80 öncesinde hangi devrim-cinin aklının ucundan geçerdi. "Yataktayım taşak keyfi yapıyo-rum" diye başlayan bir şiiri vardır; solcularımız zaten ara sıra sol-culuk yaparlar, genelde ya taşak keyfindedirler ya içki muhabbe-tinde. Yücel'in, şiir çizgisi, sözcük oyunları, argo, meyhane ve sarhoş kabadayılığı üstünde tutunmaya çalışıyordu düşe kalka; böyle dört beş iyi şiir üretmişti. Sosyalistler acınacak durumdaydı o zaman, Can Yücel de onlara acıyordu, bir tür sol seviciliği ya-pıyordu. Lümpen sol, lümpen şairleri, yazarları yüceltiyor.

PSİKIYATRİST

Yuh be! Sizi aforoz etmişler, yok ederler bu gidişle. Hiç mi iyi adam yok.

YAZAR

Bunu siz daha iyi bilmelisiniz doktor bey, muhalif bir çevrenin işine gelen yorumlar yaparsanız, bunlar devrimci yorumlar olur. Eğer onların da işine gelmeyen şeylerse dediklerinize deli saçması denir. Ben iddia ediyorum ki, şu dönem doğru yönde giden gerçekten iyi beş altı yazarımız bulunsaydı, her şey çok farklı gelişirdi. Bizde şöyle bir anlayış var: O iyi, bu iyi, şu da iyi. O kadar çok iyi, doğru, büyük yazar, aydın, sanatçı var ki! Ama tüm güruh dayanışma gösterdikleri zaman bile neden küçük bir taşı dahi yerinden kaldıramıyorlar?

“İnsani iyi”yi yakalamak gibi bir dertleri bulunmayan insanlar onlar çünkü. İnsan için yaşamıyorlar, insan için sanat yapmıyorlar. Kendilerine benzer alıcılar bulmuşlar geçinip gidiyorlar. Meyhaneden bardan çıkmayalım, doğru dürüst bir şey okumayalım, gerçeği araştırmak için kendimizi sıkmayalım, hiçbir yarıcı tartışmaya yanaşmayalım, bütün gün gereksizlik edelim, kadınlardan, kızlardan, erkeklerden bahsedelim; sıkıldığımızda da bir iki muhaliflik yapalım, bir iki şiir, öykü çızıkturalım, al sana devrimci şair, muhalif yazar...

PSİKIYATRİST

Peki tamam. Sizden tiyatromuzun durumu hakkında birkaç görüş alacaktım ama, ne çıkacağı belli. Siz bir şey söyler misiniz acaba kaçak filozofumuz?

DÜŞÜNÜR

İyi. Uzmanı olduğum bir konu değil ama, bir iki şey anlatabilirim. Konumuz karakterler olduğuna göre belli başlı tiyatro karakterlerimiz hakkında birkaç şey söyleyebilirim sanırım. Önce genel bir fikir beyanı. O da şu: Bana kalırsa, edebiyatta yine de

iyiyiz, bütün genel kötülüğümüze karşın edebiyatta hiç fena sayılmayız. Geçmişle birlikte değerlendirildiğinde.

PSİKİYATRİST

Size edebiyatı sormadım, tiyatroyu sordum muhterem düşürüm.

DÜŞÜNÜR

Patlamayınız efendim, oraya geleceğim. Tiyatro konusunu da öyle değerlendiriyorum ben. Tiyatroda da gayet iyiyiz. Bir kere çok nitelikli usta oyuncularımız var, her kuşakta yenileri geliyor, oyuncu sıkıntımız neredeyse yok gibi. İlginç ama gerçek. Ama oyun yazarlığında hayli sıkıntı çekiyoruz. Oyunculuk, demek ki sadece Tanrı vergisi, biraz heveslisi az buçuk eğitimle iyi oyuncu haline gelebiliyor. Her kuşaktan. Bizde büyük oyuncu çıkmıyor diyenlere katılmıyorum.

PSİKİYATRİST

Hele şükür! Olumlu değerlendirmeler de duyuyor bu kulak.

DÜŞÜNÜR

Hemen rahatlamayınız. Bizde oyuncular iyi, yönetmenler de fena değil, ama yerli oyun sıkıntısı sürüyor. Gerçi komedileri yine de iyi kıvrıyoruz; fakat dramda, yani ciddi oyunlar diyelim şuna, orada yine kendi düzeyimize dönüyoruz.

PSİKİYATRİST

Eee?

DÜŞÜNÜR

Eee'si yok, üstünde duracağım konu o değil. Üstünde duracağım konu bizde eğlendirici tiyatroların düzeyi hiç fena değildir ama, muhalif tiyatromuz için aynı şeyi söyleyemeyeceğim. O alanda yıldız yetişmiyor. Şimdi yıldız gerekli mi diye soracaksınız. Hani star sistemi falan diyordunuz, ben demiyordum da üstat diyordu, ben de kafa sallıyordum. Star manasında bir fetiş mal gibi pazarlanan yıldızı kastetmiyorum, bu işin ustasını, ustalarını, çok yeteneklileri kastediyorum. Oyuncu olarak, daha sonra da yazar ve yönetmen olarak çok yetenekli insanlar yoksa, o tiyatro star sistemini falan boş verin, seyredilmez olur. İş o kadar da amatör işi değil. Sanatta az yetenekli, orta yetenekli sanatçılar bir yere kadar çekilir. Beynindeki amaç, içindeki mana çok derinmiş, kişi devrimciymiş, şuymuş, buymuş, ama bu alan siyaset alanı değil ki kardeşim, inançlı, kararlı, sapmaz devrimciyse bunu siyaset alanında, mücadelede gösterebilir. Sanatta estetik duygular da önemli, yetenek de önemli, hattâ profesyonellik de çok önemli, yoksa kişi seyredilmez olur, bir seyrederseniz iki, sonra bıkersınız. Öyle değil mi yazarım. Örneğin siz de yazında özel yetkinliğe önem verirsiniz.

YAZAR

Doğru. Star sistemi diye en azından benim karşı çıktığım zaten o değil. Sanatta yetkinleşme değil. Tam tersine yeterince yetkin olmayanların star diye pazarlanması, işin ticarileşmesi, o yüzden de düzeyinin düşmesi; karşı çıktığım o. Star sistemi ya da her ne diyeceksek, aslında sanatta düzeyi starlaştırmıyor, bağılaştırıyor.

DÜŞÜNÜR

Hah, demek o noktada da anlaşıyoruz. Şimdi muhalif tiyatro, ama bu işin en iyileri deyince yakın geçmişte neler akla geliyordu? Ankara Sanat Tiyatrosu, Ferhan Şensoy, Genco Erkal... AST denince akla Rutkay Aziz geliyor. Ne yaptı Rutkay Aziz. Geçmişte onun bir devrimci ya da sosyalist tiyatrocusu olduğu şimdi kimin aklına gelir? En pespaye dizilere çıkar, reklamlarda boy gösterir. Solun s'si kalmamıştır adamda. Ferhan Şensoy, o da reklam yıldızı. Komünistlikle reklam yıldızlığı nasıl aynı bohçaya konur, yapınca oluyor. Bu da bir ticari komünizmdir. Ferhan Şensoy darbeden sonra muhalif tavır gösteren ender sanatçılardandı, sanat düzeyi gayet iyiydi. Sonra cıvıttıkça cıvıttı. İçerik zavallılaştıkça kapitalizme özgü tanıtım metotları girer devreye. En sonunda Küba'yı pazarlamaya kadar indi. Eski devrimci tiyatrocuların Nurseli İdiz aklıma geliyor. Ne pespaye yarışma programları sundu, medya eğlendiriciliğine soyundu. Evet, soruyorum: Herkes pek iyi, pek saygın, pek düzeyli. Ortalık yıldızdan geçilmiyor. Ama neden yerlerde sürünüyoruz?

PSİKIYATRİST

Biraz acımasız düşünüyorsunuz siz de üstat gibi. Şimdi insanlar geçim derdinde, ekmek peşinde. Belli bir yaşa kadar belli bir meslek edinmiş, o meslekte eğitim görmüş, ustalaşmış, para kazanmak için onu sürdürmeye çalışacak elbet. Piyasa koşullarında ne teklif edilirse onun içinden seçmek zorundalar. Belki ve büyük ihtimal kendileri de sevmiyorlardır yaptıkları birçok işi. Niye böyle katınsınız?

DÜŞÜNÜR

Hallerini düşünüyorum, düşünmediğimi nereden çıkarıyor-

sunuz? Zorunluluktan ötürü kötü seçim yapan bir süre sonra onu benimser ve iyi görür, normal görür. Zorunlulukları değiştirecek olan da insandır. Az dişlerini sıksalar, farklı yollar önlerine çıkar, belki biraz daha az kazanırlar, ama daha iyi işler yaparlar. Bu zorunluluklar meselesi değil, ideoloji meselesi. Ne yapalım ekmek davası, demeye başlarsanız, nerede duracağınızı bilmezsiniz, sınır koyamazsınız kendinize. Fakat, “iyi” diye bir davanız varsa ona ulaşmanın yolunu mutlaka bulursunuz. Tam katılıyorum ama, mesela Cervantes, roman kahramanlarından birine, hem iyi sanat yapılarak, sanatın kurallarına uyularak, hem de geniş kitlelere hitap eden, onların beğenebileceği sanat yapıtları üretilebileceğini savundurtur. O devirde yaygın görüş, (bugün de öyledir), iyi sanat yapılsa aptal ve çahil halkın bunu anlamayacağı yönündeymiş. Bu yüzden bilerek kötü, bayağı sanat üretilirmiş. Oysa Cervantes şöyle düşünür: “Kabahat zırvalık isteyen yığınlarda değil, başka şey temsil etmesini bilmeyenlerde.” (Miguel de Cervantes Saavedra, a. g. e., s. 409-410). Hattâ bu doğrultuda Cervantes, sanat yapıtlarını kalite yönünden değerlendirecek bir kurul oluşturulmasını önerir. (Miguel de Cervantes Saavedra, a. g. e., s. 412).

PSİKIYATRİST

Yok daha neler.

DÜŞÜNÜR

Nasıl yani, tam da neler. Genco Erkal'a gelelim. Ötekilerden daha mı az yetenekli. Hiç de değil, fazlası var eksigi yok. Ama medya maymunu olmadı, reklamlara çıkmadı. O yönden gelecek paraları istemedi. Aç mı kaldı? Hiç sanmıyorum, biraz daha az kazanmıştır, hepsi o. Sanatçının bir sınırı olmalı, kendi ken-

dine belirlediği bir görevi olmalı, çizdiği ve buradan sonrası bana yasak dediği bir hattı olmalı. Bunlar her insanda olmalı da, iyi sanatçı da gerçekten kesin olmalı. O sınırı yoksa sanatı da ortadan kalkar. Bu kadar kesin. Bu kadar net. Bu öyle, ben özgürüm, onu da yaparım bunu da yaparım, denebilecek bir alan değil.

PSİKİYATRİST

Peki. O zaman sinemaya gelelim. Orada ne diyeceksiniz?

DÜŞÜNÜR

Sinema konusunda ne mi söyleyeceğim: Mistik şeyler söyleyeceğim. Ya da ırkçı saptamalar yapacağım. Nasıl mı? Bir ülke, bir millet bir alanda bu kadar kısır, bu kadar yeteneksiz olabilir mi hiç? Öbür tüm alanlarda iyi kötü bir şeyler çıkarıyoruz. Bazı alanlarda dünya çizgisine yaklaşıyoruz. Bize en uzak spor dallarında bile sesimiz duyulmaya başladı. Sinemaya gelince, hâlâ korkunç şeyler üretiyoruz, hâlâ demeyeyim, eskisinden de berbat şeyler üretiyoruz.

PSİKİYATRİST

Şu son yapımları mı kastediyorsunuz. Hani gişe rekoru kırsın diye sağda solda ne kadar ünlü varsa toplanıp oynatılan filmleri. Onlardan birinde Ferhan Şensoy da vardı.

DÜŞÜNÜR

Onlar son örnekler. Cem Yılmaz'ınki dışında rezalet örnekler. Zaten komedi işini ötekinden, ciddi sinemadan ayrı tutuyorum. Komediye her ne şekilde olursa olsun kafamız çalışıyor. En iyi Türk filmleri de zaten beş altı tane komedi filmidir. Gerçi o da kesin kural değil tabii. Komedi deyince hepsi komik olmu-

yor. Mesela Yılmaz Erdoğan filmleri. Adam ekibiyle tiyatrodan çok güldürüyor, TV'de çok güldürüyor, filmleri tatsız. Demek ki sınırını bileceksin. Bizde sınır bilme diye bir şey bilinmiyor. Bir alanda bir başarı yakalandı mı, muhakkak öteki alanda da başarı katlanacak. Yine de niye komedide bu kadar başarılıyız diye soruyorum kendime. Ciddi konularda o kadar kakavanken. Kendimizle yalnızca komedi yaparken dalga geçebiliyoruz. Neredeyse yüzlerce TV dizisi çekiliyor, niyet ne kadar ağırsa yeteneksizlik de o kadar ağır seyrediyor. Komediye gelince işin rengi değişiyor. Örneğin Gülse Birsell. Tek amacı eğlendirmek. Amerikan komedilerinde bile toplumsal eleştiri vardır, onda zerrisi yok, ama eğlendirmekse eğlendiriyor. Senaryosuyla, oyuncularıyla, her şey çok iyi. Birol Güven de öyle. Komedi dizilerinin dörtte üçü çok başarılı. Irksal bir etmenden mi acaba?

En sonunda, kaba bulduğum, çizgisini hiç tutmadığım Yılmaz Güney, galiba en iyi yönetmenimiz olarak sivriliyor sinemada. Ömer Kavur'ların, Ali Özgentürk'lerin, Sinan Çetin'lerin karabasan filmleri ise ancak kötü sinemanın kült örnekleri olarak anılmaya değerdir. Burada maddi imkansızlıklar demesin hiç kimse. Oyuncu var, ucuz oyuncu var, iyi kötü seyirci var, bazı filmler için dünyanın parası da bulunuyor. Kötü film önce kafada üretilir. Maddi yetersizlik başarısızlığın kılıfı.

PSİKİYATRİST

Tabii ya. Mesela Nuri Bilge Ceylan. Çok ucuza film çekiyor, herkes beğeniyor, dışarıda ödül de alıyor.

DÜŞÜNÜR

Ya, ödül alıyor! Yabancılar o berbat diyalogları anlamadıkları için, gördükleri ağır filmatik havayı pek derinlikli bir atmosfer

fere yoruyorlar. Hani Çehov hikayelerinde öyle olur ya: Pek sıradan iki kişi, pek sıradan bir konuda alelade bir tarzda konuşurlar; ne var ki tüm bir sistemin çözümlemesi vardır o basit konuşmada ya da uzlaşmaz iki felsefenin karşı karşıya gelmesi. Bilge Ceylan'ın filmleri iyi niyetle başına oturduğunuzda ilkin öyle bir heyecan yaratır insanda. Az düşününce görürsünüz ki, olgu, belli bir film duygusu ile (belli bir görüntü uzmanlığı yeteneğiyle), sıradan bir kafanın bileşiminden ibaret. Yani iş daha çok görüntü. Sinema bu değildir.

PSİKIYATRİST

Yapmayın ya! Peki yazarımız da öyle mi düşünüyor. Ben düşün kırıklığına uğradım.

YAZAR

Bilge Ceylan'ın üslubu bizde yeni. Ama sinemayı iyi bilenler bunun çok öncelerden bir dizi örneğini izlemişler yabancılardan. Yine de ben kararsızım. Bir yanım filozofumuz gibi düşünüyor, öte yanım sanki öyle değil, yine de bu filmlerde sanki bir şeyler var, diyor. Ama şunu da biliyorum: Sanki demekle olmaz... Biraz kaba bir örnek olacak ama, bir futbolcunun durumuyla karşılaştıracam. Bir futbolcuyu değerlendirmeye çalışıyorsunuz. Bir iyi geliyor, size bir kötü. Bu böyle sürüp gidiyor. Oysa şundan eminim, iyi futbolcu sanki havası vermez. Bir iki maç kötü oynayabilir, ama kötü zamanında bile iki hareket yapar, sizin gönlünüzü çeler. Bilge Ceylan ara sıra bir iki hareket yapıyor gerçi ama, ikircimi ortadan kaldıramıyor.

PSİKIYATRİST

Üstat siz de otorite gibi konuşuyorsunuz. Bildiğim kadarıyla

yılda en çok üç-dört kez sinemanın yolunu tutarsınız. Bu kadar az film seyrederek bu denli yoğun bilgi?

YAZAR

Halt etmişsiniz. Sinemaya az gittiğim doğru. Ama önemli denilen filmlerin neredeyse hiçbirini kaçırmam. Üç yıl sonra beş yıl sonra televizyondan seyredirim, DVD'den seyredirim, ama seyredirim. Ne olacak! Sakıncası mı var? Otorite geçinme iddiasında değilim. Bu da benim naçizane görüşüm. Karakterler açısından bakmak bana belli bir avantaj sağlıyor değerlendirilerimde. İster kabul edersiniz, ister etmezsiniz.

PSİKIYATRİST

Tamam sinirlenmeyiniz lütfen. Bölüm uzadı, sanırım biraz yorulduk. Sinirler o yüzden gerildi. İsterseniz müziğe de kısaca bir değinelim ve konuyu şimdilik kapayalım.

YAZAR

Burada ele aldığımız konular geniş konular. Her biri için en az yüz sayfa ayırmalı. Ama böyle bir lüksümüz yok. Öte yandan her alanda birkaç karaktere değindiğimizde, birkaç örneği ele aldığımızda, hem birbirimize, hem sonra okuyacaklara konu hakkında bir fikir verebiliyoruz sanırım. Müzik dedik mesela. Müzikte tek bir kişiden söz edeceğim. Tarkan'dan. Tarkan deminden beri anlattığım "star sistemi" kuramına en "cuk" oturan örnektir çünkü. Bu star sistemi söyleminin haklılık yanı var, bunu hep belirttim, ama zayıf yanları da var. İş birçok sanat alanında büyük ölçüde kendiliğinden yürüyor, starlar kendiliğinden ortaya çıkıyor. Bu görüşü ortaya atan, atanlar, olguyu iyiden iyiye bir tür komplo kuramı gibi ele aldılar, o ruh halindeydiler, öyle bir

havaya soktular. Sanki birileri yemeden içmeden düşünüyormuş gibi: Şimdi kimi star yapalım, kimi indirelim, kimi çıkaralım... İşin o yönü hiç yok mu. Var birazcık, ama dediğim gibi bu işler sistem işi ve büyük ölçüde kendiliğinden yürüyor.

Kendiliğinden dedikse, o kadar değil. Ne ki, bu işte seçilmişlikten çok, örneğin edebiyatta, yazarların kişisel yetenekleri ve çalışmaları belirleyici rol oynuyor. Yazdıkları okur kitlesine ne kadar hitap ediyor, yazar kendi tanıtımını ne derece başarıyla yapıyor, kendini ne kadar iyi pazarlıyor ya da pazarlayamıyor. Ama bakın müzikte iş başka. Orada komplo kuramına daha çok inanasınız geliyor. Bunu doğrudan Tarkan'dan yola çıkarak söylüyorum. Niye? Tarkan bir besteci değil. Beste yapıyor yapmasına, ama çok zayıf. Hiçbir bestesinin veya ona verilen hiçbir şarkının melodisi güçlü değil. Ama düzenlemelerine çok önem veriliyor, uzman işi, teknoloji işi, çok pahalı düzenlemeler. O bir icracı. Sesi çok mu iyi. İyi, ama harika olmadığı kesin; ondan üstün bir düzine şarkıcı bulunur. Fiziği çok mu etkileyici, biraz, ama çok eksigi de var. Orası eksik burası eksik, ama Tarkan "seçilmiş" biri. Dünya starı olsun, eğlence dünyasının en iyi gösteri şarkıcısı olsun diye seçilmiş biri. Seçilmesine ve çok para yatırılmasına karşın belki para kazandırıyor patronlarına ama, dünya starı haline geldiği tam bir aldatmaca. Dünya starı oldu diye Türkiye'de pazarlanıyor ve o sayede rakiplerini göğüs farkıyla geçebiliyor.

Adorno'ya göre

Adorno'ya göre müzik, düzenli bir sürecin parçası olarak estetik deneyimin nesnesi olmaktan, kullanım değerinden uzaklaştırılmakta ve değeri Pazar tarafından belirlenen bir değişim değeri kazanmaktadır. Buna dayanarak Adorno, sanatın ürüne indirgenmesine, "müzik" malları-

nın standartlaşmış niteliğine dayanan bir eleştiri sunar. Endüstri tarafından bir yıldız kültü yaratılmakta, müziğin niteliği yerine yıldızların isimleri satmaktadır. Sadece yıldız ismi de değil, yapıt ismi, düşünce, ses, enstrüman kültü değeri kazanmaktadır... Adorno, meta fetişizminin yaygınlığını, sadece ticari cıngıllar, radyo ve filmlere altyapı niyetine müzik döşenmesiyle değil, "ciddi müziğin" de endüstri için bu biçimlerde reklamlarda, radyolarda, filmlerde kullanılmasıyla örneklemiştir. Adorno bu gelişmenin sonucunu kültürün şeyleşmesi olarak saptar. İçi, niteliği tamamen boşaltılan, geriye sadece cansız kabuğu kalan kültür, bireyin yok edilmesi ve totaliterliğe açık olmayı getirir. Dinlemenin gerilemesi açısından Adorno aslında insanların müziği dinlemeden dinlediklerini söyler, insanlar müziği hiç dinlemezler, çünkü dinlemeleri gerekmez. Bu Adorno'nun basitçe, kitlelerin kendilerinden gelen eblehliği ve müzikten anlamaması anlamında söylediği bir şey değildir. Anlamayacak hale getirilmelerine yani tam da meta formuna ilişkindir.

D. Beybin Kejanlıoğlu, *İletişim Ve Medya*,
Bilim ve Sanat, 2005, s. 174-175.

Peki, niye o da, başkası değil? Bunu onu seçen büyük yapımcılara sormalı. Aynı alanda daha iyileri yok mu? Bana göre bulunur. Tarzını sevmem, ama diyelim Mustafa Sandal bence ondan iyidir. Ondan iyi üç beş kişi daha sayabilirim. Çizgisi bayağı değişik, daha üst bir çizgi, fakat Teoman'a ne demeli? Tarkan'dan kıyaslanmayacak kadar iyidir, ama onun uluslararası piyasada iş yapabileceği düşünülüyor. Milli star yapılmıyor. Milli starın ancak modern bir oryantal olabileceği tasarlanmış. Çok iyi bes-

tecilerimiz, icracılarımız var. Altmışlı, yetmişli, seksenli yıllarda çok iyi müzikler yapılmış bu ülkede. Şimdi de hiç fena olmayanlara rastlanıyor. Gerçek kıymetini biz bilemiyoruz, dünya kıymetini bilmediği için. Biz ancak dünya birazcık kıymet veriyorsa, bize öyle denilmişse sanatçımıza kıymet veriyoruz.

DÜŞÜNÜR

Gerçek sanat üretimi, iyi sanat üretimi, yazarımız iklim diyor ya hani çağımızın koşullarında gerçekten çok zor. Flaubert ta o zamandan düşünmüş bunu. Kitleler iyi sanattan anlamıyorsa, kötüyü tercih ediyorsa, acaba bozukluk bizde mi, diye sormuş. Frankfurt Okulu'ndan düşünürler de bu konu üstüne çok kafa yormuşlar: "Lowenthal'e göre ondokuzuncu yüzyılda Alexis de Tocqueville, popüler sanatın iyi ya da kötü olması tartışmasından ziyade yüksek sanat biçimlerinin modern kapitalist demokrasilerde yeşerecek uygun bir toprağa sahip olmadıklarını düşünür." (Horkheimer-Adorno, aktaran: D. Beybin Kejanlıoğlu, a. g. e., s. 231).

Horkheimer ve Adorno'dan

İktidarı artan tepedekiler artık güçlerini saklama gereği duymamaktadır. Sinema ve radyonun sanatmış gibi yapması gerekmemekte, ikisi de açıkça iş alanının parçası olarak işlemektedir. Genel olanın özel olanla aldatıcı özdeşliği, tekel altında bütün kitle kültürünün özdeşliği söz konusudur... Kültür endüstrisinin teknolojisi, standartlaşma ve kitlesel üretimin başarısıdır; bu başarıya teknolojinin gelişmesi sonucu değil, ekonominin işleyişi sayesinde ulaşılmıştır. En güçlü radyo ve yayın şirketi elekt-

rik endüstrisine, film endüstrisi de bankalara bağımlıdır. Bütün branşlar birbiriyle iç içe geçmiştir. Bu tekelci ortamda artık tüketici tek tek istekleri kişilikleri olan birer birey değil, istatistik verisidir.

Horkheimer-Adorno, aktaran: D. Beybin Kejanlıoğlu,
a. g. e., s. 185-186.

PSİKİYATRİST

Konuyu nasıl bağlıyoruz şimdi?

YAZAR

Bu ülkenin, iklim bozulmasından ötürü giderek nicelik ve nitelik erozyonuna uğrasa da, iyi, çok iyi sanatçılar yetiştirdiğini bilmeliyiz. Nâzım Hikmet bunların en başta geleni. Bir keşiş gibi mi yaşamış. Hayır, çapkınlık da yapmış, sarhoş da olmuş, gezip eğlenmiş de; ama iyi eserler bırakmış. Çok sıkı bir mücadele vermiş. Davası varmış ve davası için çok şeyi göze almış. İnsanlara ve onların meselelerine ilgiyle, merakla yaklaşmış, hiçbir şeye boş vermemiş. İktidara karşı da dişe diş savaşmış, yerleşik sol anlayışlara da yeri geldiğinde eleştiri getirmiş, her şeye kafa sallamamış. Zaten kötü şeyler yapmışsa, bu iyi bir kişilikte iyi olur. Daha önce dedik ya, aynı şeyi iyi biri yaparsa o iyi olur, kötü biri yaparsa o kötü olur. Tevfik Fikret'i, Yakup Kadri'yi, Reşat Nuri'yi, Sabahattin Ali'yi, Tanpınar'ı ve gerçekten daha birçok iyi edebiyatçıyı yetiştirmişiz, onları okumuşuz. Müzikte değerler çıkarmışız, tiyatrodaki öyle, öteki sanatlarda, hattâ sinemada. Onları izlemeliyiz biz diyorum. Hem eserlerini ve yaratılış koşullarını unutmamalıyız, hem bu karakterleri iyi bilmeliyiz.

PSİKIYATRİST

Ya düşünde yani felsefede?

DÜŞÜNÜR

Orada da usta insanlarımız var. Star ararsak belki bulamayız. Ama neden star arayalım. Gerçi şu eleştirdiğimiz manada değil, parlak yıldızlar ya da düşünce dorukları anlamında özgün fikir üreticilerimiz bulunsu fena mı olurdu. Mevlana ve Şeyh Bedrettin'den sonra düşünür yetiştiremedik. Ama İşte Niyazi Berkes'i, Cemil Meriç'i, Orhan Hançerlioğlu'nu, Afşar Timuçin'i, Server Tanilli'yi, Yalçın Küçük'ü yetiştirdik; onlarla yetinmek, onların değerini bilip onlardan faydalanmak durumundayız.

Son sözü yine size verelim yazarım.

YAZAR

Son sözü genel bağlamda bir saptamayla bitireceğim. Türkiye'de düşünce özgürlüğünün ve özgün yaratıcılığın en büyük engeli kimlerdir biliyor musunuz? Düşünce özgürlüğü ve sanatın değerinden en çok bahsedenler. Ne ilkel yasalarımız, ne bağnaz yöneticilerimiz, ne ot kafalı sağcılarımız; hepsi birleşse ötekilerinki kadar geçilmez bir set oluşturamazlar felsefenin, yaratıcı düşüncenin, gerçek sanatın önünde. Sanatta, medyada, politikadaki starlar ve onların sistemi, ABD-AB'ci burjuva liberal sözde yıldızlar, sürekli ama sürekli tüm spotları kendi üstlerinde tutarlar, onaylamadıkları en ufak bir gerçek ve akıl pırıltısının dikkat çekmesine izin vermemeye çalışırlar. ABD ve veya AB lobisi kimlerden oluşuyor, tavırlarını yalnızca bir gün nesnel bir kafayla gözlemleyin, söylediklerime hak verirsiniz.

PSİKIYATRİST

Oldu olacak ABD ve AB lobileri hakkında da biraz bilgi rica edelim. İsim veremez misiniz?

YAZAR

O kadar da güncelleşmek istemiyorum. Mamafih önümüzdeki en az on yılın baş gündemini hep bu lobiler belirleyeceğinden birkaç şey söyleyebilirim.

ABD-AB ortak lobisini şimdiki AKP iktidarı ve ona yakın güçler oluşturuyor. Cengiz Çandar, Taha Akyol, Mehmet Ali Birand, Fehmi Kuru, Orhan Pamuk ve bir yığın karakter Bunlarda ABD'cilik daha fazla. Bir de salt AB'ciler var. Sol sosyalist kesime yakın olanlar, kabaca "200 aydınlar" grubu diyebiliriz. Grubun çoğunluğu Avrupalı lobiden sayılabilir. Burada kendi görüşümle milliyetçi sağına veya cumhuriyetçilerin görüşü arasında bir sınır çizmem, aradaki farkı belirtmem gerekiyor. Ben tüm bu insanları ABD'ci veya AB'ci görebilirim, hattâ daha ileri giderek işbirlikçi sayabilirim; fakat vatan haini, ajan gibi sıfatlar yüklemiyorum hiçbirine. Sanırım ilerde "sağ" konusuna girdiğimizde aynı konuda birkaç şey daha söyleyeceğim.

Son zamanda bir kitap okudum. Mehmet Uğur'dan, *AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar* Burada şu iddia ediliyor: Evet Kürtçülük veya azınlıklar meselesi bahane edilerek Türkiye'den taviz koparmaya çalışacaklardır, hattâ Türkiye'yi bölme amacındaki planların varlığından da söz edilebilir. Ama bunlar ABD kaynaklıdır, AB aslında milli güvenlik konusunda tehdit ve tehlike değil, Türkiye'nin güvencesidir.

Yanlış bir görüş. Tüm AB'cilere bildikleri halde her gün anımsatmak gerekir: AB, ABD'nin ekonomik rakibi ama siyasi müttefikidir. AB ile ABD rekabetten çok dayanışma içindedir.

AB geçmişte saldırgan bir güçtü, şimdi Irak'ta işgalcidir; ilerde ABD ile birlikte dünya halklarının başına daha ne çoraplar örecektir. Bu onun tabiatından kaynaklanır. AB kapitalist ve emperyalist bir ittifaktır. AB'nin son yirmi beş yıldır Türkiye'nin gündemine getirdiği konular insan hakları, ifade özgürlüğü, etnik ve azınlık özgürlükleri, Kürt sorunudur. Bunların hepsi tuzak gündemlerdir; gerçek özgürlükleri gizlemeye yararlar. Bizim gündemimiz, dünyayı yok etmek üzere olan kapitalizmi ortadan kaldırma, insani iyi için toplumu silkme, aydınlanma, emek ve bilim ahlakını yayma gündemi olmalıdır, yeni bir sosyalizm gündemi olmalıdır.

Yazmasam Olmaz!

Sadece sevişerek değil, bir de yazışarak evlendik biz. Şöyle oldu; bana hitaben ve benden gizli yazıp yayınlattığı *Akdeniz Çiçeği*'ni Bebek sahilinde bir bankta bana uzatarak evlenme teklif etti. Apar topar evlendik. Güzel, sade bir törendi. *Akdeniz Çiçeği* Necatigil Şiir Ödülü'nü alınca, ben de *Kuzey Rüzgarları*'nı yazarak Cemal Süreya Şiir Ödülü'nü kaptım. Sonuçları beklerken ne kadar gerildiğimi anlatamam, törende, ödülü, tıpkı onun *Akdeniz Çiçeği*'yle yaptığı gibi, ben de ona ithaf ettim. Ama (neyse ki) plakette benim adım yazıyordu. Bedi Kohen ve Berra Ege aşık olup evlenmişlerdi ve bu aşkın yaratıcılıklarına katkısı gözardı edilemezdi. Milliyet Sanat ve Hürriyet Gösteri'ye, biraz sinirlendiysem de, haberler sayfasından girmişti evliliğimiz. Ayşe Arman, Hürriyet Pazar için bizimle Büyükkada'da bir röportaj yapmış; E Dergisi, balayı dönüşü bizimle yaptığı derinlemesine edebi söyleşiyi, kapağa

Galata Kulesi'nin dibindeki çay bahçesinde çekilmiş bir fotoğrafımızı girerek yayınlamıştı; Adam Öykü evliliğimizi takip eden sayısını Çağdaş Türk Edebiyatı'nda Bedi Kohen ve Berra Ege dosya konusuna ayırmış; birçok ustanın ve çekirgelerin de tabii, fikrini sormuştu bir anketle. (...) Bu arada sevgili Bedi, *Evlüyim, O zaman Evde Yokum*'la Avni Dilligil Tiyatro Ödülü'nü almıştı. Galaya ve ödül törenine birlikte gittik elbet. Radikal'deki köşemde bu olaya yer vermesem olmazdı. Bedi de Milliyet okurlarına Son Gülen İyi Güler'i dört gözle beklediğini belirttikten sonra, kendi de bir yazar olduğu halde, evdeki kalabalık ve hummalı çalışmadan yorulduğundan ve sevgili eşiyle görüşmemekten tatlı tatlı yakınmıştı. Son Gülen İyi Güler ekibiyle birlikte Almanya, Fransa ve Belçika'yı arşınlar ve Avrupa Amatör Tiyatro Toplulukları Yılın En Amatör ruhlu Profesyonel Tiyatro Yazarı Ödülü'ne layık görülürken hamile olduğumdan haberim yoktu. (...) Yurtdışından gelen röportaj tekliflerini yanıtlar, eski romanlarımın yeni baskı ve Portekizce, Fince çevirileriyle uğraşırken dokuz ay on gün geçip gitti; doğurdum ve formumu da korudum bu arada. Hastaneden kucağımda Batu ile çıktığımda, dadı, Bedi Kohen imzalı *Can Vermek* isimli resimli çocuk şiirlerini okuyordu. (...) Oysa benim kimseyi sevecek halim kalmamıştı; uykusuz ve yorgundum, hayatıma baktıkça ölmek istiyordum. Bu berbat ruh haliyle yazdığım *Bir Bedende Üç Kişi* hem kadın toplulukları hem de çalışan anneler tarafından günlerce ayakta alkışlandı. Bedi'nin Yılın Babası seçilmesi an meselesiydi; o yüzden İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin Berra Ege Kitaplığı bölümünün açılışında sinirden göz yaşlarımı tutamadım.

Batu anaokuluna gidene kadar Bedi'nin, *En Yaratıcı Çocuk Oyunları*, *Anne Kadın*, *Tüm Zamanların En Büyük Coşkusu* ve *Kalemtraş*'ı çok satanlarda kendi aralarında sürekli yer değiştirip durdu. Ben de boş durmamıştım, *Evdeki Dâhi*, *Erkekler Her Yerde*, *Sessizlik Dilencisi*, ve *Tabut*'la büyük takdir toplamıştım. (...) Batu sorular soruyor, Bedi romanı üzerinde çalışıyor, bense çalışma odama kapanıp dehşet içinde sayıklıyordum. BEN BITMİŞTİM, BITMİŞTİM. HaaAAAAYIIIIIR! Doğru, bu iki canı beni bitirmişti, kalemimde ne varsa kurutmuş, perimi kaçırmışlardı ve şimdi ben, aklımı kaçırmak üzereydim. Duruma hemen müdahale etmem gerekiyordu. Bedi *Kalemtraş*'ın imza gününü için Alman yayıncısı tarafından Frankfurt Kitap Fuarı'na davet edildiğinde, ben de Batu'yu yalnız bırakamayacağıma, Batu da okulunu bırakıp Fuar'a gelemeyeceğine göre üzülerken kendisine eşlik edemedim. Batu okuldayken Bedi'nin bilgisayarından yeni romanının çıkışını almak sorun olmadı. (...) O Frankfurt'tayken hızla kitabın sayfa düzenlemesi ve kapak tasarımına başlanmış ve ajan-sım aracılığıyla gerekli dillere çevrilmesi için gerekli düğmelere basılmıştı. Elbet büyük bir gizlilik içinde. Bu Bedi'ye güzel bir sürpriz olacaktı; ayrıca İletişim Yayınları telifimdeki sıfırları, her defasında hiç çekinmeden biraz daha artırdığı için beni kızdırmak da yemezdi. (...) Bedi'nin Abant Palas'ta yediğimiz akşam yemeğinde o kadar çok içeceğini ve Yedigöller'e inen o berbat yolda virajı alamayıp balıklama gideceğini nereden bilebilirdim ki. Neyse olan olmuştu artık; zehirler ve otomobillerle ilgili öğrendiklerim boşa gitmişti. Ah, kader! Ağlarını ne kadar da güzel örmüştü. İki ters bir düz! Zavallı Batu'cuk da baba-

sıyla birlikte cennete gitmiş olmalıydı. Kaburgamdaki kırık, yeni kitabım *Buraya Kadarmış*'ın tanıtım kokteyline gitmeme engel oldu evet!, ama yatağımın sırtını kaldırdıklarında, hastanenin hemen karşısında, caddede kitabımın billboard ilanını görebiliyordum. Komodinin üzerindeki vazoda, genç ama bir o kadar yakışıklı ve şimdiden epeyce bir ödüllü yazarlarımızdan Yaman Yankı'nın her gün yeni bir buketle tazelediği orkideler bana güç veriyordu. A, tabi heyecanlı bir yanı daha vardı; bakalım Yaman'ın çıkınında neler bulacaktım?

Aslı Tohumcu, *Abis*, YKY, 2003.

YEDİNCİ BÖLÜM

CEMİL MERİÇ

YAZAR, PSİKIYATRİST, DÜŞÜNÜR

İhanet hoşla gitse de, hain sevilmez.

İspanyol Atasözü

PSİKIYATRİST

Şimdi... Kıymeti bilinmeyen yazar üstadım, bu Cemil Meriç nereden çıktı? Neden onu seçtiniz? Elbet birilerini seçecektiniz ve benim gibi bir densiz soracaktı: Neden onu seçtiniz? Cahilliğime bağışlayın. Cemil Meriç hakkında pek az şey biliyorum, birkaç ayrıntı ve bir de değeri yaşarken verilmemiş yazarlardan biri olduğunu.

YAZAR

Etağfurullah sevgili ruh hekimim. Kendinize hakaret etmeyiniz lütfen. Onları geri alın da, ne diyecekseniz açık söyleyin. İma yollu bana getirmeyin meseleyi. Meriç hakkında neler duyduunuz bilmiyorum; ama herhalde ne sağın, ne solun, ne entelektüel camianın kabul ettiği, değeri yeterince bilinmeyen bir yazarımız olduğunu duymuşsunuz. Ayrıca bu konuda, yaşarken, en çok yakınan, sızlanan, kadrinin bilinmediğinden en çok dem vuran şahsiyetlerimizden biridir.

Eğer öyleyse beni onunla kıyaslamanızı yadırgıyorum ama. Cemil Meriç'in belli çevrelerden, oradan buradan, politikacılar-
dan, aydınlardan, genel olarak toplumdan beklentileri varmış ve
neredeyse ömrünün sonuna dek bu beklentilerini korumuş.
Kendisiyle ve çalışmalarıyla ilgili beklentiler. Onlar karşılanma-
yınca da bol bol yakınmış. Bana gelince. Yaklaşık on beş yıldır
durumu tüm çıplaklığıyla görüyorum, beklentilerimi en aza in-
dirdim. Sıfır beklenti elbette mümkün değil. Ama şu kitabımı
okumadılar, bundan söz etmediler diye kimseyi suçlamıyorum.
Neden bu durumdalar diye kızıyordum belli bir zamana dek.
Şimdi ona da kızmıyorum. Fakat saptamaysa saptama, durum-
larını saptama, bu anlamda suçlamaysa suçlama, işte ona devam
ediyorum. Gerçek için. Sorumluluk gereği. Onları da yazmaz-
sam başka ne yazacağım?

DÜŞÜNÜR

Konuyu tuhaf hekimimizin açtığı yerden başlatayım o za-
man. Cemil Meriç hakkında birçok şey biliyorum. Değişik alt
başlıklarda onları sıralayacağım. Fakat nereden başlayayım diye
düşünüyordum, işte bu kapıdan girebiliriz. Gerçekten ben de
birkaç yıl öncesine dek bu adı yalnızca duymuştum. Kendine
mahsus, çok okuyan, çok yazan, ilginç şeyler söyleyen bir garip
deneme yazarı olarak biliyordum. Bir de gözlerinin görmediğini.
Sağcı diye biliyordum ama, bir tuhaf sağcı olduğu söyleniyordu.
İletişim Yayınevi aynen demin akli evvel doktorumuzun bahset-
tiği yönde takdim etti onu ülkeye. Değeri yaşarken bilinmemiş
büyük bir düşünür olarak. Sonra okumaya başladım. Yakın za-
manda birkaç kitabını daha devirdim. Bence de bahsedilmesi ge-
reken önemli bir yazar. Ama bir deha mı? Hayır. Büyük bir dü-
şünür mü? Düşünür olduğu bile tartışma götürür. Bir bakıma

düşünür, bir bakıma aktarımcı. Özgün fikirler ileri sürmüş, ama bunların çoğu daha önce ortaya atılmış düşüncelerin kaba bir derlemesi. İsterseniz ondan bir alıntı yapalım, düşünür mü, aktarımcı mı, siz karar verin.

“Shills’e göre entelektüel faaliyet iki merhalede tecelli eder. 1- Mevcut bilgilerin fethi (tekrarlama), 2- Mevcut bilgilerin aşılması için yapılan çalışmalar (yaratma). Yani gelenek ve yaratıcılık.

“Osmanlı’da sınıfı ulema tekrarlayıcıdır. (...) Tanzimattan sonraki aydınlar da tekrarlayıcıdır, Avrupalı yazarların tekrarlayıcısı. (1978) (Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim, 2004, s. 23).

Meriç’in kitaplarında bol miktarda aktarım vardır. Bunda pek sakınca yok gibi. Çok okuyor ve okuduklarını sınırlı çerçevedeki okuyucusuna anlatmak istiyor. Ama birçok yerde bunları yorumsuz olarak aktarıyor. Yorumsuz aktarımlarından, aktardığı düşüncelere katıldığını veya büyük ölçüde katıldığını anlıyoruz. Öyle ya, önemli bulmasa aktarmaz, karşı çıksa bir şey söyler. Ama bazı noktalarda insanın aklına şüphe düşüyor. Çünkü bazen de bir tartışmayı aktarıyor, yani birbiriyle çelişik düşünceleri. Gerçi bunlar fazla değil. Ama sadece okuyucusunu belli konularda bilgilendirmeyi mi amaçlıyor, yoksa katıldığı düşüncelerin altını mı çiziyor; çok yerde o karanlık kalıyor. Tıpkı eleştirdiği, kendinden önceki bazı Türk düşünürlerinin yaptığı gibi. Örneğin, sosyalizm davasına kimler katılır, bunda ve katılanların kararlılığında sınıf kökeni ne derece rol oynar... Liderlikte keza, sınıf kökeni ne gibi sonuçlar doğurur. İnsanlar neden sosyalizm davasına gönül verirler Bir yığın aktarıma baş vuruyor. Mesela işçiler “insiyaki” nedenlerle davaya katılırlarmış, entelektüellerin sebebi “ahlaki ve psikolojik”miş... Alıntılar yapıyor ama, kendi fikri ne? (Cemil Meriç, a. g. e., s. 47-48).

İlk gençliğinde, yazarlığının ilk yıllarında Marksizmi kabul

etmiş biri olarak dönemimizdeki örneklerden çok farklıdır. Bu yoldan vazgeçtiği için sola, sosyalizme, Marksizme nefretle, düşmanlıkla bakmaz, küfretmez. Hattâ yazılarında Marksizm, sosyalizm, anarşizm gibi akımlar hakkında geniş bilgi verir. Örneğin bir yazısında anarşizmden uzun uzun söz eder. Anarşizmi hiç mi hiç yakın bulmaz kendine, ondan nefret ettiği bile söylenebilir. Anarşizm hakkında büyük ölçüde cehalete bağlı bazı önyargıları eleştirmekten de geri durmaz. Ne ki bu meselede anlatıkları, kitabi sosyalist, ortodoks Marksist yazarlardan alıntılardır yine veya o alıntılara, ansiklopedik bilgilere dayanan sığ yorumlardır. Anarşizmi “Kamus-ı Felsefe”sinde anlatan Rıza Tevfik’le dalga geçerken bilgisi ondan üstün görünür elbet, ama işin uzmanlarına göre onun metni de tek taraflı ve basit kaçır.

“Yirmi dört yıl önce mahkemede Marksist olduğumu haykırmıştım. Bu, ümitsizlikten doğan bir isyandı. Bir nevi meydan okuyuş. O yalnızlık içinde bir şey olmak ihtiyacı. (...)

“O, rüyalarıyla Marksistti belki. Yani kahredici realiteden kurtulmak için ilk mütefekkiye sığınıyordu. Sonra... Sonra yine aç kaldı, yine işsiz kaldı. Sözde beraat etti ama yirmi yıl peşini bırakmadı polis.” (1963-78) (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 78-79)

Cemil Meriç’te, Kafka’nın “Dava”sında olduğu gibi, kendisi hakkında nedeni belirsiz bir takip, devamlı bir suçlama ve tecrit hükmü sürer gider. Sanki büyük bir suç işlemiştir, polis hep peşindedir, o hep kendini aklamaya çalışmaktadır.

“Kendisinin olmayan bir dava yüzünden damgalandı. Ve uğrunda çarmıha gerildikleri onu taşladılar.” (1966) (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 2, İletişim, 2004, s. 47).

Genellikle derin bir yalnızlık duygusu ve kadri bilinmemişlik yakınması içindedir; ne ki kimi zaman iyice dizginsiz bir mega-

lomaniyle birlikte gider bu duygu veya ondan kaynaklanır.

“Ve biz Kerem ile Aslı gibi efsaneleşeceğiz. Asırlarca sonra isimlerimiz birlikte anılacak. İnsanlığın gördüğü en muhteşem rüyalardan biri gibi anılacak. (...) Dün yine bir sürü misafir üşüş-tü. Harp Akademisi’nde Fransızca hocalığı yapan bir yarbay, bir yazar eskisi, bir iktisat doktoru, bir kaptan.. Hepsinin başı haşın bir rüzgar karşısında eğilen başaklar gibi, bilgimin, cerbezemin ve zekamın karşısında eğiliverdi. Her zamanki gibi yalnız ben vardım odada. Ve seninle doluydum.” (Cemil Meriç, a. g. e., s. 51). Gerçi yukarıdaki satırlar yasak aşk yaşadığı bir dönemde o aşkın etkisiyle oluşan duygusal uçuşmalara bağlıdır. Ama başka zamanlardaki öz değerlendirmesi bundan pek farklı değildir:

“Ben ezeli bir mağdurum, coğrafi kader, siyasi kader, biyolojik kader. Başka bir ülkede doğmalıydım, başka bir ülkede veya başka bir çağda, en iyisi hiç doğmamalıydım. Anlaşılmadım, anlaşılmadım, anlaşılmadım. Hayatım bir bozgunlar silsilesi (...) Elli yıl sonra belki masallaşacağım. Hint’in bir sayfasını kaleme almak 20. asırda pek az faninin başarabileceği bir mucize, benim bir sayfam bir insana ebediyetin veya Akademinin kapısını açar. Çağdaşlarıma bakınca Lilliput’lar ülkesindeki Güliwer gibi kendimi Tanrılaşmış hissediyorum.” (1966) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 89).

PSİKIYATRİST

Evet, bariz bir megalomani var. Fakat boş bir duygu değildir bazı kişilerde megalomani. Kendisinin ne çok şey bildiğinin, ne çok şey hakkında ne yorumlar yaptığının ayrımındaki kişi, böyle temaların semtine bile uğramamış çevresindeki kalabalığı gördükçe kendini tuhaf hissedebilir. Ya çok küçük, ya çok büyük hissedebilir. Sosyalizm konusunda başka ne diyor, kendi tutumu yok diyorsunuz da, hiç mi yok?

Meriç'ten

Dün ilk defa bir Hollandalı gördüm, Hollandalı, Çek veya İngiliz (...) Kainatı dolaşmış, bir iki lisan konuşuyor. Ama ne konuşuyor? Fransızca veya İngilizcenin cila klişelerini silkeleyin, Türkçe konuşturun bu zata.. galiba sokaktaki adamla burun buruna geleceksiniz. Kürenin kaderini bunlar tayin etmiş. Tarihin manivelası zeka değil, sabır.

Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 159.

DÜŞÜNÜR

Kendi tutumu var. Bazı kuramsal meselelerde yalnızca aktarım yapıyor diyorum. Yoksa sosyalizm hakkında birçok şey söylemiş, hem de sansürsüz, açık yüreklilikle. Ona geçmeden Cemil Meriç'in en olumlu yönü bir cümleyle nedir? diye sorarsanız, kendinden bir paragraf alıntılarım: "Çağdaşlarım arasında övünebileceğim ilk farıkam: sınıf tanımaz bir tecessüs, düşünceye karşı beslediğim kayıtsız şartsız saygı ve oldukça güçlü bir hafıza. Hem kendi yazdıklarımı, hem başkalarının fikir ve edebiyat mahsullerini çok ciddiye almışımıdır." (Cemil Meriç, a. g. e., s. 345). Cemil Meriç aynen böyledir. Tüm fikir yapıtlarını, edebi eserleri büyük bir ciddiyetle, emek vererek ele alır. Az buçuk değer verdiklerinden değerli bir hazine gibi bahseder. Şu beğenir, o beğenmez, buna yaranırım kaygısı yok demeyelim, pek azdır. "Yazarın tek düşmanı vardır: bağınazlık. Düşüncenin bütün huy-suzluklarına, bütün hoyratlıklarına, bütün çılgınlıklarına selam." (1974) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 188).

Ne var ki, görüşleri çok tutarsız ve çelişiktir belki de bu yüzden sıklıkla bir sözü diğer sözünü inkar eder. O yönde bol bol örnek vereceğim. Sosyalizm konusuna gelince. Bir sıra alıntı ya-

payım, kendiniz görün:

“Her aydınlığı yangın sanıp söndürmeye çalışan zavallı insanlarım, karanlığa o kadar alışmışsınız ki yıldızlar bile rahatsız ediyor sizi!.. Türkiye’de bir sınıf savaşı var mı? Var veya yok, dava bu değil. Her oyunun kaideleri var. Avrupa burjuvazisi iktidarı beşiğinde bulmadı. Dünya proletaryası her hakkını şehitler vererek kazanabildi. Ama o ülkelerin hakim sınıfları insanı bu kadar küçülme-yeye zorlamadılar, düşünceyi kuduz köpek gibi kovalamadılar.

“Batıyoruz. Ayağımızın altındaki uçurumu kendimiz kazıdık. Aydın gölgesinden korkuyor. Kafasıyla düşünen adamın tutunabileceği dal yok. Neden İşçi Partisi’ne girmiyorsun? Girmem, çünkü benim yerim kütüphane. Ben ışık arayan, aydınlanmak ve aydınlatmak isteyen bir insanım. Politikanın kurtancılığına inanmıyorum. İşçi sınıfına karşı beslediğim sevgi de platoniktir, tanımıyorum onları...” (1963) (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 79).

“On dokuzuncu asrın en büyük kitabı Das Kapital’i, Madam Hirscher Marx (Marx’ın annesi, K. A.) şu cümleyle selamlar: ‘Karl, kapital üzerine yazacağına, kapital toplasa daha iyi ederdi.’ Cücenin doğurduğu dev!..” (1963) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 80).

“Sosyalizm her zıppıktının tasallut edebileceği sahipsiz kelimelerden değildir. Kanla, gözyaşı ile şimşekle yazılı bir kelime bu. Sosyalizme toplumculuk demek sosyalizmi inkar etmektir.” (1963) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 250).

“Sosyalizm iktisadi bir düzen olarak tartışılabilir belki. Fakat bugünkü talepleri, bugünkü ifadesi, bugünkü kopukluğu içinde bir ihanet-i vataniyedir. (...) Doğu da düşman, Batı da. İkisinin de sırtında kamçımızın izleri var. Avrupa da eski kölemiz, Rusya da. Ve biz kölelerimizin çizmesini yalamaktan garip bir şehvet duyuyoruz. (...) Sosyalizmin en rezil tarafı, zaten kindar, zaten yırtıcı olan Türk insanını Türk insanına düşman etmesi.” (1967) (Cemil

Meriç, *Jurnal*, cilt 2, İletişim, 2004, s. 157).

“Toplumcu muyum, elbette. Fakat itiraf edeyim ki kelime benim için eski şiiriyetini kaybetti.” (1967) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 191). Attila İlhan’a mektubunda devamla: “Sağcı dergi ve yayınevleriyle çalışmama gelince: bu yolu ben seçmedim. Solun kadirnaşinas davranışı beni ister istemez ‘gerici’lerin kucağına değil, yanına itti. Bu yakınlığın fikri iffetim için bir tehlike teşkil etmediğini kitaplarımı okuyunca görürsün” der. (1974) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 192).

“Esat Adil Türk sosyalizminin unutulmuş adamı. Esat bir Osmanlı sosyalisti idi. Bütün hataları, bütün zaafı ile bir Osmanlı sosyalisti. Satılık adam değildi. Sahneye çıkar çıkmaz hücumu uğradı. (...) Kemal Tahir bile Cami Baykut’a İngiliz ajanı, Attila İlhan’a polis sıfatlarını bahsettiği halde Esat hakkında hiçbir ithamda bulunmadı.” (1974) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 193).

Ahmet Mithat Efendi’den onu hayli basit bularak, ama sempatiyle bahseder: Ahmet Mithat, “bir Osmanlı edibi olarak ezilenlerden yanadır, tefeciliğe ateş püskürür. Çalışan yığınların haklarını korumak için kurulan Enternasyonal’i hayırlı bir teşebbüs sayar.” (Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim, 2004, s. 221).

1978’de de Aron’un, “Marksizm entelektüellerin yeni dini, entelektüellerin afyonu” sözünü aktarır, Aron’u överek aktarır. (Cemil Meriç, a. g. e., s. 57-59).

Meriç’ten

Dava Komiserle Yogi arasında. Dünya dışardan mı değiştirilebilir, içten mi? Veli ile devrimciyi uzlaştıralım diyeceksiniz. Ne âlâ memleket. Bugüne kadar müphem uzlaşmalar gerçekleştirilebildi. Kompromi? Evet. Sentez? Hayır. Tarihi berbat eden: iki ucun gerçekten kaynaşama-

ması. Komiserin bütün dikkati, fertle cemiyet arasındaki münasebetlere takılı. Yogi, fertle kainat arasındaki bağları görüyor yalnız. Biraz fedakarlık etseler ya! Fedakarlık dile kolay. Irmağa, tersine ak! demek bu.

Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 313.

Görüldüğü gibi sosyalistlere karşı tutumu dalgalanmalar göstermekle birlikte giderek onlardan daha da uzaklaşma yönündedir. Ayrıca şu paragraf ilginçtir:

“Dünyanın üçte biri Marksist. Ve biz hâlâ Marx’ı okuyanları cüzamlı gibi tecrit ederiz. Kim yapar bunu? Aydın. Ne aydını? İktisat doçentidir, sekiz sayfa Marx okumamıştır hayatında. Hukuk doçentidir, hâlâ Atatürk’ten başka dâhi tanımaz ve kendi gölgesinden korkar. Cehaletin bu kadar saygı gördüğü başka bir ülke yok. İktisaden geri kalmış... hangi iktisaden?” (Cemil Meriç, a. g. e., s. 309).

Bu ülkede Atatürkçülük çoğu zaman ve çoğu insanca anti-komünizm ve Marksizm yasaklayıcılığı biçiminde anlaşılmıştır. Aydınlanma adına bu karanlık tutumun Türkiye’ye özgü trajikomik bir durum olduğunu ilk fark edenlerdendir Meriç. Bırakınız insanlığın kültür birikimine yakınlaşmayı, hiç Kuran okumamış Müslümanların, Mustafa Kemal’den baştan sona tek eser okumamış Atatürkçülerin ezici çoğunlukta bulunduğu bir ülkedir ülkemiz. Üniversite camiamızın Atatürkçülüğü de genelde cehalet üzerinde yükselir. Cemil Meriç yerden göğe haklıdır

YAZAR

Bildiğim kadarıyla Cemil Meriç eserlerini bilinen tüm sağ ve sol politikacılara, entelektüel şahsiyetlere özel ithaf yazılarıyla yollarmış. Onlarla görüşme isteğini bazen açıkça, bazen ima yol-

lu belirtirmiş. Ama pek azından cevap almış. Yanıt aldıklarının çoğuyla da sonradan ilişkiyi devam ettirememiş. Galiba Meriç'in en çok yakındığı konu bu. Beklenti derken onu kastediyorum, hayal kırıklığı derken de onu.

DÜŞÜNÜR

Afedersiniz ama, yüzlerce andavala iletişim talebinde bulunsanız kaçta kaçından geri bildirim alabilirsiniz ki! Yüz yüze tanıştıkları dışında, anlaşılan sadece birkaç kişi yanıtlamış onu. Bunlardan biri Attila İlhan. O da sanırım tek mektupta kalmış.

“Üzerinde anlaştığımız hiçbir ilke yok. Dil perişan, mefhumlar kaypak, kelimeler köksüz. Politikanın çılgınlıkları yanında şiirin ve düşüncenin sesi boğuk ve iniltili. Hristiyanlaşmadık ama içimizde bir orta çağ keşişi yaşıyor. Elbirliğiyle sarıldığımız tek müessese: Aforoz. Sevginin, anlayışın dayanışmanın kaybolduğu karanlık devirlerde tenkit susar, hiciv konuşur. Sağ uykuda, sol şuursuz. Her iki cephenin tek ortak vasfı; Kadirnaşinaslık. İnsanla insanı birbirinden ayıran duvarları hicvin dinamiti yıkar ancak. Silahların konuştuğu yerde şarkı söylenmez.” (1978) (Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim, 2004, s. 249).

Çetin Altan'dan yanıt alamamasına bozulur: “Kamçatka'daki sineklerin cinsel yaşamını bile merak eden Çetin Altan, yolladığım kitaba bakmamış bile.” (1981) (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 2, İletişim, 2004, s. 265). Niye baksın Çetin Altan; bu ülke, bu halk için ciddi hangi işe bakmıştır. Kimlerden neler bekliyorsun zavallı Meriç!

Kendini o devrin çok yazar ve çok okunan iki denemecisiyle kıyaslar. Çetin Altan ve Attila İlhan. Onlar okunuyor da ben niye okunmuyorum, diye kendine sorar. Cevabını da bulamaz. Çünkü o bir ihtiyaca binaen yazı yazmaz. Tek ihtiyaç, sınır tanı-

maz entelektüel bilgiye ulaşmaktır Meriç için. Altan ve İlhan ise kendilerine geniş bir okur kesimi yaratmışlardır, artık arz talep ilişkisine göre yazarlar. Ya bunu bilerek yeğlemişlerdir, ustalıkla seçmişlerdir konumlarını ya da kişilikleri bu konuma zaten uygundur. Her ikisi de değişik açılardan bakıldığında birbirine göre daha doğrudur bu iki saptamanın. Garip Meriç’imiz ise kendini sevdirmeye çalışır, ama ne sıradan gazete okuyucusunun, ne sağın, ne solun hoşuna gidecek şeyler söyler. Daha doğrusu bir dediğini, yarattığı bir izlenimi, ötekiyle bozar. Şunları söyleyen, kendini söylemekten alıkoyamayan bir insanı sağ veya sol neden sevsin:

“Sağ benimsemedi kitabı. (...) Belli ki bir yabancı var karşısında. Bu yabancıyı bir yere oturtamamanın tedirginliği içindedir. Sağ adı verilen bu bedbaht topluluk, solun kusuntularıyla yaşar. Misafirler gittikten sonra sofrı döküntülerini yalamağa gelen bedbaht bir sokak kedisi. Kendine mahsus hiçbir fikri, daha doğrusu hiçbir fikri yoktur. Batı dili bilmez. Osmanlıca bilmez. Ebediyyen vesayet altındadır. Huysuzluğu intibaksızlığından gelmektedir. Intibaksızlığı tembelliğinden. Sağın cilasını kazıyın, altından kıskançlık çıkar. Üzümlle tilki hikayesi.

“Sol, papağandır. Öğretileni tekrar eder. Topaldır, koltuk değnekleriyle yürür. Hareket etmek için mutlaka bir Batılıya muhtaçtır. Dost olmanız için dilini konuşmanız lazım. Dilini, yani seçtiği pirin, mürşidin dilini. Sembollere, sloganlara mahpustur. Reçete ister.

“Biz Osmanlı’dan yobazlığı devraldık...” (1974) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 197-198).

“Sol, aydına bazan dost, bazan düşman. Daha doğrusu entelektüel, kendilerinden olmak şartıyla alkışlanmaya layıktır. Sağ entelektüel, çoban köpeğidir. Esasen entelektüelin sağı olmaz.

Entelektüel, yükselen bir sınıfın şuurudur, yani bir devrimci-
dir.” (1978) (Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim, 2004, s. 24).

Sağda dostlar bulmak için çırpınan, bunda bir dereceye ka-
dar başarılı da olan Meriç, üstüne üstlük Osmanlıcıdır. Osman-
lı'yı yere göğe sığdıramaz, İslam'ın faziletleri üstüne çok şey ya-
zar. Ama aynı Meriç şunları da yazar ve bunları yazana hangi
sağcı, hangi Müslüman güvenebilir?

“Muhammet Haticetül Kübra ile geçirdiği yılların acısını to-
runu yerindeki Ayşe'nin kollarında çıkardı.” (1963) (Cemil Me-
riç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 94).

“Machiavel bütün bir Batı tarihidir. Robespierre, Marx, Sta-
lin. Beyaz eldivenle politika yapılmaz. (...) Politikacı da yarı in-
san yarı hayvan olmalı. Hayvan yani tilki ve aslan, pusuya düş-
memek için tilki, kurtları haklamak için aslan. Machiavel ile
Gandi, Batıyla Doğu. Biri politikadan ahlakı kovar, öteki politi-
kaya ahlakı kalbeder. Muhammet, harp, hiledir diyor. Muham-
met de realisttir. Silahlı bir peygamber. Şiddeti ortadan kaldır-
mak için şiddet. Tarih bu yalanın insanlığa ne kadar pahalıya
mal olduğunu bar bar bağıyor. Kan kanı şiddet şiddeti doğu-
rur. Gayeyle vasıtalar bir bütündür. Hiçbir gaye kötü vasıtaları
meşrulaştırmaz.” (1967) (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 2, İletişim,
2004, s. 153).

Ya İsa peygamber hakkında dedikleri: Yazı başlığı: İsa Efen-
di'nin Yeri. “Bir gece Roma'nın bir varoşunda bir vatandaş, va-
tandaş değil ya, kadem nihade-i alem-i fena olmuş (yani dünya-
ya gelmiş). Olup olmadığı da belli değil. Hoş, doğduğu yerin Ro-
ma'yla da bir ilgisi yok. Nazareth denilen bir acayip köy. Pis, sar-
sak bir herif. Deliliği hakkında üç ciltlik bir kitap görmüştüm.”
(1971) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 178).

Eleştiriler üzerine vaziyeti azıcık kurtarmak ister: “İsa pey-

gambere bir Müslüman olarak saygım hudutsuzdur. Yalnız velayetini tes'id ettiğimiz 'Tanrı-insan' –Kuran-ı Kerim'de adı geçen yirmi beş peygamberden biri olmayıp–, karanlık bir çağın ışıyaklarını dile getiren bir remizdir." (1973) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 183).

PSİKIYATRİST

Yaşadığı döneme dikkat edersek, özellikle son dönemi, sağ sol kavgasının silahlı boyutta çok kanlı geçtiği bir dönem. Orada da ortada mı kalmış?

DÜŞÜNÜR

Evinden çıkmamış. Yazıları da evinden çıkmamış. Sonra yayımlananların bir bölümü zaten sağlığında yayımlanmamış yazılar. Yoksa başının belaya girme ihtimali yüksekti. Marksizmi bilen biri olarak toplumsal olayları yorumlama üslubu çok garip. Olgular Türkiye sınırları içine girdi mi Meriç'te Marksizm amnezisi geliyor. Birçok sol entelektüelde var aynı hastalık. Viral bir enfeksiyon diye düşünüyorum, yavaş virüs enfeksiyonu. Beynin Marksizmi saklayan bölümlerini tutuyor. Meriç'in dünya haritasında da her bölgede Marksizmin etkisi var, kızılıklar pembelikler görülüyor, bizim sınırlarda yalnız İslam'ın yeşili, Atatürkçülüğün mavisi, başka renk yok..

Güya Meriç anti-emperyalisttir. Ama ona göre anti-emperyalizm Kemalist olursa kusurlu ve güdüktür, sosyalist anti-emperyalizmi ise aklının ucuna getirmez. Batıya ve kapitalizme karşı olmak, ona göre İslamcı olmakla mümkündür. İslamcılığı da nasıl İslamcılıksa, yukarıdaki gibidir, kendine göre, kişiye mahsus İslamcılık.

"Son yılların talebe hareketlerine gelince... Bunlar '23 Nisan'

bayramında ellerine tabanca ve dinamit lokumu tutuşturulan çocukların oynamaya heveslendikleri kanlı bir oyundur... Anarşi? Belki. Anarşizm? Hayır. Kendi kendini tahribeden bu zavallı nesil, anarşizmin bellibaşlı nazariyecilerinden habersizdir. Zaten ne Bakunin çevrilmiştir Türkçeye, ne Proudhon, ne Kropotkin, ne Elisee Reclus.. ne Stirner. Bize göre bu tehlikeli macerayı vassıflandıracak kelime anarşiden çok 'anomie'dir.

“Zira sanayileşmiş ülkelerde saman alevi gibi parlayıp sönen talebe hareketleri bizde müzmin bir hastalık gibi devam ediyor. Anarşist tedhişin hedefi: Devlettir. Öğrenciler birbirini yemekle meşgul; cinayetten çok intihara benzeyen bir çılgınlık bu. Yabancı rüzgarların körüklediği bu yangını Batılılaşma faciasının son perdesi olarak görüyoruz.” (1978) (Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim, 2004, s. 182-183).

İşte Cemil Meriç budur. Çok şey bilen ve onu hiç mi hiç kullanamayan bir aydın. Bir ülkenin, ayağa kalkmış milyondan fazla insanın ne istediklerinden bile habersiz. Sadece kitaplarından nasılsa bir esintiyle aklında kalmış tek bir kavramı kullanabiliyor yazarken. “Acaba bu anarşizm mi?” Eğer anarşiyse kötüdür, o bile değilse zaten boştur. Önüne bir kuş konuyor. Onca ansiklopedik birikiminden aklına gele gele bir tek kargayla serçe geliyor! Önünde gördüğü yaratıksa ikisine de benzemiyor aksilik. Bu bir kuş değil o zaman diyor, bir hilkat garibesi ya da bir cin! Hani bu sağ sol kavgasında ülkenin dışa bağımlılığı, hani yoksulluk ve derin gelir farklılıkları, hani dünyada atağa kalkmış sol dalga, hani sözde milliyetçi, devlet destekli, Amerika güdümlü silahlı sağın ısrarlı ve ölümcül saldırıları, hani anti-emperyalist direniş ruhu? Meriç'in bildiği tek şey, tozlu raflarından indirdiği eski kitaplardan iki kavram: Anomi ve anarşi...

YAZAR

Bahsettiğimiz noktadaki tutumu da tümüyle çelişik o durumda. Hem toplumsal olaylarla ilgilenmek istiyor, aydın kavramından anladığı bu, hem de bunlarla ilgilenmek ölümüne zor geliyor karakterine. Öyle değil mi?

DÜŞÜNÜR

Tam da böyle. Aydın olmaktan, entelektüel olmaktan anladığı gerçekten sosyalist bir aydının anladığı gibi. Meriç'in o yönde samimi ve ciddi bir çabası da görülüyor. Ama niyetiyle ulaştığı düzey arasında boşluk bulunuyor. Meriç'in en önemli sorunu. Bakın aydını nasıl görüyor yazar:

"Kısaca, entelektüel sofistlerin torunudur, çılgınlığı, hayasızlığı, tecessüsü ile sofistlerin torunu." (Cemil Meriç, a. g. e., s. 28). Bak kendiliğinden iyi bir noktaya geldik. Meriç'in tutumu sofistlerin tutumuna çok benziyor. Aynen tarif ettiği gibi yazıyor.

"Demek ki, namuslu aydın, kucağında yaşadığı çevreye uymayandır. (...) Kısaca, düşünmek bu iki zümre arasında (mutlular ve sömürülenler) sıkışıp kalanların işidir." (1978) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 38).

"Orospulaşmak veya yalnız kalmak: İşte fikir adamının kadri. (1978) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 52).

"Demek, saygıya layık tek eylem: Yabancılaşmanın türlü biçimleriyle savaşmak.. dini, iktisadi, kültürel, ailevi, ahlaki yabancılaşma. İnsanları ikiye ayırabiliriz: Bu yabancılaşmaları kaldırmak isteyenler, sürdürmek isteyenler." (1978) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 61). Burada kendine ve aydına daha ciddi bir misyon yüklüyor Sadece bilgi aktarımı ve çelişkileri ortaya çıkarma değil, bunun bir amaca hizmet etmesi. Rus "intelijansiyası"nın kendine has sıkı bir ahlak anlayışına sahip, belli sosyal görüşü,

belli bir yaşayış tarzı bulunan adeta bir tarikat gibi yapılaştığını söyler. Çernişevski de bunlardan biridir, der. “Bir çilekeş, kendini bilime ve özgürlüğe adanmış bir keşiş” der. (1978) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 94). Gerçi burada Rus aydınlarından övgüyle bahseder gibidir ama, sonrasında onların yozlaşmış yönlerini daha çok vurgular. Rus aydınlarına özenen Türkiyeli aydınları ise nedense yerin dibine batırır. Fakat belli bir sosyal görüşü olan, halkçı, çilekeş ve belli bir katı ahlak anlayışı bulunan aydınlar neden kötü gelir Meriç’e, bunu açıklamaz. Yabancı taklitçiliğinden mi sadece? Oysa yukarıdaki özellikler olumlu özelliklerdir ve yenilgi dönemleri hariç 1968 ve 1978 kuşağının hakim özellikleri gibi görünmüştür en azından.

“Hasbi tefekkür ne demek? Hiçbir tefekkür hasbi değildir. Hasbi tefekkür, tefekkür için tefekkür, sanat için sanat gibi bir yalan. (...) Yaşamak, çevrenin suallerine doğru cevaplar bulmak demek. Düşünmek, muammaları çözmek, karanlıkları aydınlatmak.. düşünmek savaşımdır. Bir nesil uğruna, bir millet uğruna, bir medeniyet uğruna savaşmak. Mukaddeslerin elinde olmayan her düşünce, şuursuz bir debeleniş, fikri bir istimna. (...) Hasbi düşüncenin temsilcisi kim? ‘Dairelerime dokunmayın’ diye haykıran Arşimed mi? Sirakuza’nının büyük bir hendeseci olmadan önce kahraman bir savaşçı olduğunu herkes bilir. Yine herkes bilir ki, Romalı askerlerin çiğnediği daireler, bir kurtuluş kavgasının hisarlarını kurmak için çiziliyordu. Durkheim, sosyoloji insanlığın acılarını dindirmeye yaramazsa bir saatlik emeğe değmez demiyor muydu? Hasbi tefekkür bir ütopya, aziz dost. Hasbi düşünce, namussuzlukların en müraisi, hodbinliklerin en sefili. Hümanizmden daha büyük bir aldatmaca, daha büyük ve daha rezil.” (1974) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 251).

“Evet, düşünce adamı bir zümrenin emir kulu değildir. Hiç-

bir merkezden talimat almaz. Bir partiye bağlı olmayabilir. Ama tarihe angajedir, kucağında yaşadığı topluma angajedir.” (1974) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 252).

Hilmi Ziya Ülken’in ölümü üstüne şu soruyu sorar: “...bir fikir adamı olarak gerçekten yaşıyor muydu?” Onu “hasbi” düşüncenin, düşünce için düşüncenin temsilcilerinden biri sayar. (1974) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 253-254).

Meriç'ten

İnsanları olduğu gibi kabul etmek. O zaman mağaradan çıkmazdık. Ne peygamberler gelirdi, ne kahramanlar. İnsan yalnız tabiatı değil, insanı da değiştirdiği içindir ki bir tarihi var. (...) İnsanları olduğu gibi kabul etmek. Yani tiyatrodaki aktörü benimsemek. Garip bir davranış.

Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 338.

Cemil Meriç'ten kutu içinde bir bölüm daha aktardık. Siz hocam, bir yazar olarak hep insanları değiştirmeye uğraştınız, bunu yaparken de doğrudan sert eleştiriyi yeğlediniz. Belki de o yüzden fazla sevilmiyorsunuz, piyasa koşulları anlamında o yüzden başarılı değilsiniz. Ama bir yazar, bir aydın böyle mi davranmalı, bir siyasetçi gibi, bir iş adamı ya da pazarlamacı gibi mi davranmalı? Pedagojik anlamda insanı fazla eleştirmeyelim, doğru. Yönetici olarak belki yeri geldiğinde. Siyasetçi olarak hiç eleştirmeyelim, sosyal ilişkilerde azıcık... Ama bir yazar sırf sevilmek için eleştirilerini hep yutmalı mı? Ne derece doğru bu, herkes öyle yapabilir mi, yapmak bir başarı mı?

YAZAR

Üstünde durulması gereken bir konu gerçekten. Ben bugüne dek karakterim ne buyuruyorsa onu yaptım. Sanırım herkes kendi karakterine uygun bir yol tutturuyor yazarlıkta da. Her yazar az ya da çok bazı taktikler güder, ama dikkat edin kolaylarına gelen taktiklerdir bunlar, kişiliklerine uygun taktikler... İnsanlar bir kez programlandıktan sonra programları kolay değiştirilecek yaratıklar değiller, psikologların iddiasının tersine. Ama bazı kişilikler bunu görev edinirler kendilerine, zorlarlar. İnsanları değiştiremezler pek, fakat dolaylı yolla çok fayda sağlarlar. Başkalarını değiştirme gücün fazlaysa değiştirmeye uğraşırsın, bir yazarsan da öyle davranırsın. Başkaları pek umurunda değilse, dünyanın halinden hoşnutsan ona göre yaşarsın, ona göre yazarsın. Ben de Meriç'in bu değiştiricilik iddiasına katılıyorum. Akılcı mı, bazı yumuşatmalarla daha mı etkili olur, doğrusu üstünde fazla düşünmedim. Bunu belki konuşuruz. Peki Meriç'in edebiyattaki tutumu nasıl, ne yönde?

DÜŞÜNÜR

Benzeri yönde. Ona göre edebiyat da eğlencelik değil, onun da önemli bir misyonu olmalı:

"Hangi dünya, niçin absürt? Neden kahramanlık çağlarında böyle bir şikayet tarihin kulaklarını tırmalamamış? Sokrates ölümü bir sevgiliyi karşılar gibi güler yüzle beklerken, hayatın veya insanlığın suratına absürt diye tükürmedi. Dünyayı absürt bulan tek havari yok. Hayat absürt olmadığı için İsa'nın müritleri kendilerini arslanlara parçalattılar. Gurratil Ayn, zıfıf odasına girer gibi odun yığınlarının üstüne çıktı... (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 177).

"İnsanların büyük bir kısmı için sanat, gelip geçici bir eğlen-

cedir her devirde. Bereket hepsi için değil, yoksa sanat gelişmez, yerinde sayar, roman da sonuna kadar aynı düzeyde maceraların tekrarından ibaret kalırdı.” (Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 144).

Gerçi Meriç âşık olduğu dönemde buna tersmiş gibi görünen laflar da edebilir, ama yazıdaki asıl yolu bu değildir. “Sanatçının tek vazifesi vardır bence: insanları birbirine sevdirmek. İki insanı veya iki milyar insanı. Sanat bir heyecan seyyalesiyle kilometrelerin ve asırların ayırdığı kalpleri birleştiren büyüdür ” (1966) (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 2, İletişim, 2004, s. 64).

Cemil Meriç edebiyat ve roman konusunda, sanatta yeni tarzlar konusunda, örneğin yeni roman konusunda uzun bir inceleme yapmış *Kırk Ambar*’da. Yine pek çok alıntı, uzun alıntılar... Genel tutumunu yukarıda gösterdiğim gibi özetliyor da, daha özel sorunlarda neyi destekliyor, hangi kavrama karşı, hangi davanın savunucusu; yazı uzadıkça, alıntılar birbirini izledikçe pek bir şey anlaşılmıyor. Çünkü kafası karışık. Bu arada “Kötü kitap iyi kitabı kovar” diye güzel bir deyişi var. (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 283).

Sonuç: “Ama bir Peyami, Bir Kemal Tahir, bir Adalet Ağaoğlu. Avrupa’daki çağdaşları ile pekala boy ölçüşebilir.” (Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 287). Çağdaşlarla boy ölçüşebilirler ama, romantiklerle, klasiklerle asla. Balzac’ı pek beğeniyor, Dostoyevski’yi çok beğeniyor, onları kolay erişilmez buluyor. Birazdan geleceğiz, tabii bu hayranlık onun koyu Osmanlıcı yönüyle çelişik. Hani Osmanlı biricikti, o niye Balzac, Dostoyevski veya onlara yakın düzeyde edebiyatçılar çıkaramadı? Bu soru cevapsız. Batıyı uzun uzun inceliyor Meriç. Gavurlardan nefret ettiğini söyleyen, ama illa sarışın gavur kızı almaya çalışan Türkün durumuna benziyor durumu.

“Bir neslin yüz akıdır Kemal Tahir. Türk düşüncesine yeni ufuklar açmıştır. Türk romanının en yiğit, en güçlü, en büyük temsilcisidir. Belki de çağdaş romanın demeliydim.” (Cemil Meriç, a. g. e., s. 344-343). Şüphesiz bu değerlendirmede Tahir’in Osmanlıcılığı önemli rol oynuyor.

Demirciler Çarşısı Cinayeti’ni yerin dibine batırıyor, bu arada Aziz Nesin’e de iki tokat aşk ediyor. “Bölüm yirmi birde roman roman olmaktan çıkıyor; Aziz Nesin’in en başarısız hikayelerinden daha adi bir mizah.” (Cemil Meriç, a. g. e., s. 349).

“*Demirciler Çarşısı Cinayeti*, gerçek bir cinayet.. şuura, idrake, zevke ve Türk diline karşı işlenmiş. Ne bu karalama tomarının, ne *Yusuçuk Yusuf*’un romanla en uzak bir münasebeti var. Hele bilimsel dünya görüşü, insanı kahkahadan çatlatacak bir yakıştırma. Yaşar Kemal, haddini bildiği zaman bir ümmi-i ariftir. Bir köy odasında tatlı tatlı Hazreti Ali cenkleri anlatabilir, kasaba kahvesinde saz çalmak da gelir elinden. Coşkun bir muhayyile, ayıklanmamış bir dil, tam bir ‘halk ozanı’ Bu zeki Anadolu çocuğunu azgın bir grafoman yapan, mesuliyetsiz tenkitçilerle, reklam sınıfı.” (Cemil Meriç, a. g. e., s. 352).

Yahya Kemal için: “Yahya Kemal neden Tanrılaştırıldı? Beklenileni, alışılanı verdiği için. (...) Yahya Kemal’de kemal var, ihtilal yok. Uçmuyor yürüyor.” (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 138).

Orhan Veli için: “Sevimli ama gülünç ve zavallı. Kartaldan çok bir kümes hayvanına benziyor bu şiir. Yumurtası olmayan garip bir kümes hayvanı. Orhan nesli yeni fetihlere koşmadı. Göz boyayıcılığını, jonglörülüğü, ucuzu erişilmeyene tercih etti. Fikret’in, Hamit’in, hattâ Haşim’in kanat çırpışları yok onlarda. Ya kolej talebesinin küçük şikayetleri, ya gazete fıkrası. Hangi Batı, hangi yenilik? Bir cüceler edebiyatı. Bir mikro edebiyat.

(Cemil Meriç, a. g. e., s. 138).

Ümit Yaşar için: Önce “Konferansçı Oscar Wilde kadar şımarıktı. Şöhretten şikayet ediyordu. (...) Gerçek büyükler tanınmadan öldüler. Milton, Stendhal, Nietzsche ve yüzlercesi. Dev bir zırhın altında kaybolan cüce. Zafer onun değil, reklamın.” (Cemil Meriç, a. g. e., s. 139).

Necip Fazıl Kısakürek için: “İhtilal mefhumunda ihtilal yapmaya kalkışan, ‘son mücahit’ Necip Fazıl. (...) Demek ki, ihtilalin kaynağı insandaki müspet ve menfi kutupların çatışması. Yazar, bu kutuplara ruh ve nefis isimlerini veriyor.” (Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim, 2004, s. 133). Meriç, şairin, “ihtilal” ve “inkılap” kelimeleri arasındaki ayrımla ilgili söylediklerini şöyle yorumluyor: “Karanlıkları daha çok koyulaştıran şimşek pırıltıları.” (Cemil Meriç, a. g. e., s. 134). “Necip Fazıl gerçek ihtilalin gülünç bir taklidi olan ‘devrim’i her vesileyle yerer. (...) Şair devrimi devirecek bir devrimin hasreti içindedir. Ama sağın genç kalemleri (Sezai Karakoç gibi) düşman kanadın uydurduğu her yeni ‘tilcik’ gibi, bu hilkat garibesini de muhabbetle benimser.” (Cemil Meriç, a. g. e., s. 135).

Hint hakkında bir kitap yazmış usta ve bunu çok önemsiyor. Osmanlı’da tasavvufun gelişmediğini, tefekkürün gelişmediğini, Hint etkisinin bir ölçüde hissedildiğini, ama zayıf kaldığını söylüyor. Gene de yazılarını incelediğimizde Hint’i iyi bildiğini, ne ki Yunus’u, Mevlana’yı, ötekileri pek bilmediğini görüyoruz. Bu kez Türk, yine Türk kızını bırakmış, Doğulu esmer kızlara hayran!..

Meriç, bir yerde, Nâzım’ı şairliğinin değil kavgasının meşhur ettiğini söyler, onu sevmediğini, anlamadığını belirtir. Bu kadar temiz bir Türkçeyle yazan şairi anlamamak? Elbette şiirlerin anlamını değil, altındaki ruhu anlamadığı ortada. Ama Meriç, yıllar sonra kendine özgü düşünce ve edebiyat sevgisi, çalışkanlığı

ve sabrıyla Nâzım'ı inceler, fikir değiştirir:

“Nâzım Hikmet'e geçelim. Senelerce büyük bir tedirginlik duyarak okuduğum bu şairin başkalarında rastlamadığım hususiyetleri var. Bir defa dilini çok iyi biliyor. Aruza aşınadır. Kullandığı serbest nazım aruzun bütün imkanlarından faydalanır, orkestralaşan bir vezindir bu. Şair çağının bütün düşünce hayatına oldukça açıktır, yani döneminin en çok okumuş insanlarından biridir. Samimiyetinin, buna cesaret de diyebiliriz, tehlikelerini uzun mahpusiyet yıllarıyla karşılamış ve hep kendisi kalabilmiştir. Şiirimizin Nâzım'la sona erdiği şüphe yok ki çok aşırı bir iddia.” (1982) (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 2, İletişim, 2004, s. 339).

“Atatürkçülük ve Ataç... yıkılan imparatorluğun iki büyük hastalığı, hayır iki küçük hastalığı. Adi ve mikroskobik.” (1967) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 159).

Attila İlhan'a mektubundan: “*Hangi Sol'unuzu* okudum. İbareler bıçak gibi saplandı şuuruma. İntibalarımı mektuplaştırdım. Mektup, yıllarca çekmecemde çile doldurduktan sonra idam edildi. Sonra 'Hangi Batı' ile tanıştım. Çok sevdim kitabınızı. (...) bütün uçarılığınıza, dil konusundaki aşırı tutumunuza rağmen yazılarını beğenerek okuduğum birkaç Türk yazarından biriydiniz.” (1974) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 190). Yine onun hakkında daha sonra: “Attila kendini kabul ettirmiş bir kabiliyet. (...) Büyük bir şair değil şüphesiz. Neden acaba? Belki fazla zeki. Sonra fetret döneminde yetişmiş. Su başlarını tutan devler var: Yahya Kemal, Nâzım, Necip Fazıl. Onları taklit edemez. Yeni bir yol açacak takatı da yok. (...) Roman, hürriyet ülkesi. Tek ciddi rakibi Kemal Tahir. (...) Attila daha cesur, daha yeni, daha psikolojik. Ama Kemal kadar mazbut değil. İşçiliği de noksan. (...) Attila delidolu, günahlarını gizlemeyecek kadar dürüst. Onda homoseksüalite, adını söylemeye cesaret edemeyen bir aşk değil.

Attila essayiste olarak (deneme yazarı olarak demek istiyor herhalde, K. A.) Kemal'den fersah fersah ilerde. (1981) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 289-290). "Attila'nın romanlarında daha kesif bir müstehceniyat var. Sıhhatli olmayan bir edepsizlik." (1983) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 349).

YAZAR

Adamın Osmanlıcılığı çok ilginç. Şöyle bir not düşmüşüm bir yere ondan: "Kısaca Osmanlı'nın asırlarca gerçekleştirdiği içtimai nizam bütün sosyalist ütopyaları aşan bir cennettir." (1974) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 204). Sayın hekimim, size soruyorum, aslında Batıya, insanlık kültürüne aşına bir adam, onun bütün güzel yönlerini biliyor; nasıl oluyor bu kadar kayıtsız şartsız Osmanlıcılık? Mesela şu kutu içindeki bölüm, bir aydına hiç yakışmayacak iman dolu sözler nasıl açıklanır. Hiçbir sorgulayıcılık yok, hiçbir karşılaştırma yok, ölçü yok, safı inanç, onun deyişiyle hasbi inanç. Sadece bir nostalji diyebilir miyiz?

Meriç'ten

Türk İslam medeniyeti ahlaka, feragate dayanan bir medeniyet. Gerçekleştirdiği değerler edebiyattan da, felsefeden de, ilimden de muazzez. Ben bu mazlum medeniyetin sesi olmak istiyorum.

Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim, 2004,
s. 285 (Yıl 1973).

PSİKIYATRİST

Nostalji evet, ama sadece nostalji diyemeyiz. Burada gördüğüm iki şey var: Bir, belli çevrelere yaklaşmak istiyor, onlardan

yeterli cevap gelmeyince tepki duyuyor, düşünceleri aşırıya kaçıyor İki, zaten düşüncelerinde bir orta direk, sağlam bir iskelet yok. Fazla elastik. O zaman da bilgi yerine, gerçek yerine, halkın, hattâ okumuşlarımızın arasında dolaşan sahte bilimsel, boş lafazanlıklardan etkileniyor, onlardan beslenmeye başlıyor. Yaşamında galiba kahveye falan pek gitmemiş, ama bazen saptamaları kahve sohbeti düzeyine iniyor diyebiliriz. Aslında asıl düzeyi bu değil. Ne var ki onun devrinde kafası çalışan, iyi eğitim görmüş insanların yüzde doksanı sosyalist, solcu veya sola yakın kişiler. Sağ kesimde düzey gerçekten her bakımdan düşük. Bakmayın seksen sonrasına. Burjuvazi Türkiye’de atılım yaptı, kendi entelektüel sınıfını yetiştirdi, eski solculardan da bolca yararlandı, yararlanmaya devam ediyor. Hattâ bu alanda öyle güçlendi ki, yeni solcuları bile doğrudan veya dolaylı biçimde emrinde çalıştırıyor. Eskiden böyle değildi durum, hiç değildi. Belli ki Meriç, düzeyli bir iki tartışmaya gireceği adam bulmakta çok zorlanıyormuş.

Meriç, gençken Marksisttim, şimdi sosyalizme karşı gibi görünmekten rahatsız oluyorum falan dese de, öyle diyormuş galiba, sosyalist, aydınlanmacı, cumhuriyetçi fikirler ruhunda yabancı cisim etkisi yaratıyor, belli. Bünyesi ilkel tepkilerle tüm bunları reddediyor.

DÜŞÜNÜR

Meriç tutarsızlıkların adamı. Osmanlı’ya hayran, genel çizgisi... Ama bu hayranlık inanç boyutunda değil, faydacı boyutta. Yani daha çok şu yönde: Madem yüzyıllarca başarılı olmuşlar, demek bu işte bir iş var. Başarı varsa, fayda var, fayda varsa o iş doğrudur. Pragmatik ahlak. Bir yandan buna benzer şeyler söylüyor, öte yandan tam tersi şeyler. Tabii milliyetçi duygular ön plana geçiyor: Onların iyi örneklerinden bize ne, biz kendi iyi

örneğimizi yüceltelim falan hikayesi:

“Lewis’e hatırlatalım: Osmanlı ülkesinde ‘hükümet tarafından yapılacak kanundışı davranışlara karşı vatandaşı’ koruyacak aşılmaz kaleler vardı. Şeriat ve örf. ‘Hükümetin kuruluşuna ve yönetimine’ katılmayacak tek fert yoktu. Hürriyet, Müslüman olsun, Hristiyan olsun, Tab’a-i şahanenin müşterek memaleki. Yabancılaşmış bir iki aydın, yani Batının birkaç papağanı, hürriyet içinde hürriyet hasreti çekerken, ‘bize bağlı olan memleketin (Romanya) çocuğu olan Panait Istrati, ‘dünyanın en hür diyarı Osmanlı ülkesidir’ diyordu. ‘Tanrı’ya ve Padişah’a çatmadıktan sonra insan orada her şeyi yapmakta serbesttir.’ Bir kelimeyle, Avrupa’nın özlediği gerçek demokrasi ilk –belki de son defa olarak Devlet-i Aliyye’de gerçekleşmişti. Çağdaş Avrupalı derbeder Istrati’nin açık kalpliliğinden de mahrum.” (1978) (Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim, 2004, s. 209).

Meriç’ten

(...) din vaktiyle en basit jestlere kadar bütün insan hayatını düzenlemeye kalkışmıştır: İçki içmeyeceksin, domuz yemeyeceksin, zina yapmayacaksın. Osmanlı bunların hepsini yaptı. Ama gizlenerek, korkarak ve şuuru yaralandıkça yaralandı. Hayır uyuzlaştı. İki yüzlü bir hayvan oldu Osmanlı. Tanrı’yı ve kulu aldatan bir panayır gözbağcısı. Elinde tesbih, evinde oğlan, dudağında dua. Biz de öyle değil miyiz? Değişen ne? Herkes Atatürk’e sövüyor ve Atatürkçü. Demokrasiye inanan yok. Herkes demokrat.

Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 355 (Yıl 1964).

"Sesimi Taşer'in (Dündar Taşer, K.A.) sesiyle gürleştirecek haykırıyorum: Tarihte tek mucize vardır: Osmanlı mucizesi. Türk kanıyla İslam dininin kaynaşmasından doğan bir mucize." (Cemil Meriç, a. g. e., s. 260). Dündar Taşer'i bilmeyenlere anımsatayım. 1972'de ölen şahıs o tarihe kadar MHP'nin en önemli adamlarındandı. Türkiye'de ülkücü komando kampları nı ilk kez onun örgütlediği söylenir.

"Bu ülkenin bütün ırklarını tek ırk, tek kalp, tek insan haline getiren İslamiyet olmuş. Biyolojik değil, moral bir vahdet. Yani vahdetlerin en büyüğü, en mukaddesi. (...) 600 yıl aynı potada erimek ve kainata meydan okumak... Sonra çözülüş, çürüyüş, kokuş. (...) Ve Avrupa kapitalizminin uyuz köpeği intelijan-siya. (...) İnsan inançlarını kaybedince çomarlaşıyor. Dinsizlik irticalann en affedilmezi." (1967) (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 2, İletişim, 2004, s. 157).

"Gafletle ihanetin yüz yıldır karalamağa çalıştığı büyük tacidar" der Abdülhamit için (Cemil Meriç, a. g. e., s. 258).

O Abdülhamit ki, meşrutiyetçi olmak, yani bir parlamento kurulmasını savunmak bile, o ve onun polisince vatan hainliği olarak kabul edilir. Osmanlı özgürlükçülüğü böyle bir özgürlükçülüktü. İçki içmekte, zinada, fuhuşta, afyonda, oğlancılıkta Avrupa'ya göre büyük özgürlük vardı bizde yüzyıllarca. Bunu Batılı aydınlar bile kabul ediyor, hürriyet düşkünlüğümüzden övgüyle, şaşkınlık ve hayranlıkla söz ediyorlar. Gelgelelim siyasi özgürlüğe, en temel kişi haklarına... Meriç'in savına ancak gülünür. Bir dönem vahşette dünyalı ve Avrupalı bizimle yarıştırdı, ama sonra onlar, bilhassa Avrupalı o konuda biraz uygarlaşmaya başladı, biz çok yavaş kaldık. Tek bir örnek vereceğim: 19. yy. sonlarında Mısır, Arabistan ve Türkiye'nin haremeleri için yılda 8 binden fazla yeni hadım gereksinimi vardı, deniliyor. Müslümanlar harem-

lerin hadımlık kadroları için siyahları yeğliyorlarmış. En önemli hadım kaynağı Yukarı Nil bölgesiymiş. Buralardaki çok yoksul siyah çocukları ihraç edilmek üzere tamamen "tıraşlanarak" hadım edilirlermiş. Bu işlem sonrasında çocukların dörtte üçü ölmüş. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 213). Sekiz bin rakamı size abartılı gelebilir, hadi onda birine indirelim, 800 diyelim. Tek başına bu olgu Müslüman Osmanlı yönetiminin Müslüman olan veya olmayan vatandaşlarını nasıl gördüğüyle ilgili bir fikir verebilir.

Ha, Meriç şunu söylerse tutarlı olabilir: Önemli olan millet, devlet, ümmet menfaatidir, hattâ haremelerin menfaatidir, özgürlüklerin hiç önemi yoktur. Ama böyle demiyor, özgürlüklerden, insan hakları kavramından da taviz vermiyor; ama hangi gerçeklikle. Sadece boş lafla. Zaten ümmet menfaati denilse son 400 yıl o da yok. Rüşvet, suiistimal, çürüme, idari yozlaşma ileri boyutlarda, kimse ses çıkaramıyor, ülke elden gidiyor... Avrupalı, İstanbul'un iligini sömürüyor, ama "Ulu Hakan Abdülhamit!" başımızda. Tacidarlık ne de kolaymış. Gerçi Meriç işin tuhafı bunların hepsini de biliyor:

"Eslaf sade suya tasavvuf çorbasıyla beslenmiş asırlarca. Tatsız tuzsuz, iliksiz ve usaresiz bir tasavvuf. Çile yaşandığı zaman nağmeleşir, nurlaşır. Tefekkürün kabuğunu kıramamış bir türlü. Hindistan cevizine benzeyen o acayip nesneye korku ile, itimatsızlıkla bakmış. Kolaya vermiş kendini. Mücahitlerin kanı Al-i Osman ülkesine bir altın ırmağı gibi akarken, atlas örtülü şiltelerde alev tenli cariyelerle binbir gece masalı yaşayan bendegan-ı saltanatın, hayat muammalarını çözmeye harcayacak vakti mi vardı? Onlar bütün gordiyonları kılıçla kesmeye alışmışlardı. Kılıç ve satır. Hayat çok defa kılıçla başlayan, satırla biten rengarenk bir rüyaydı. Apaynı bir dünya idi Osmanogullarının ülkesi. Nal sesleri, tekbir sedaları, tekbire benzeyen nal sesleri... sonra kan kokusu ile, gü-

neşin sert şarabı ile azgınlaşan iştahalar. Farabi'yi kim okuyacak? İbni Sina ile kim uğraşacaktı? Avrupa, kılıcından kelle damlayan akıncılara kırk haramilerin mağarası gibi görünüyordu. Sonra rüya kbusa döndü. Ecdad-ı ızamımızın hep sırtını görmeye alıştığı küffar-ı betgerdara hep sırtını göstermeye başladı." (1963) (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 125-126).

Sonra ne olmuş?

" (...) tarihi tersine çeviren ve altı yüzyılın emeğini yok eden görülmemiş, işitilmemiş vandalizm: harflerin ve dilin belkemiğini kıran tekme." (1963) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 127).

"Osmanlı, altı yüz sene Nasrettin Hoca'nın hindisi gibi düşündü. Kafası kılıcında veya tenasül uzuvlarında idi. Neyi düşünecekti? Kendisinden önce her şey düşünülmüş, her şey düzenlenmiş, roller dağıtılmış (karısı ile hangi gece yatacağını, kıcını hangi parmağıyla yıkayacağını din öğretiyordu ona.) Düşünmeye teşebbüs edenin adı kafirdir. Kafirin katli vaciptir. Tarikatler zindanın tavanında açılan bir iki hava deliği. (...) Kovalamak, kaçmak. Altı yüzyıllık tarih bu iki kelimenin içinde. Sonra, sonra Ojias'ın ahırını temizlemek için Ojias'ın kellesini koparan bir Osmanlı zabiti. Ve üniforma giyen düşünce. Mustafa Kemal kafanın yalnız dışını değil, içini de tanzime kalkıştı. Batı şap kaydı. Şapka ve itaat. Kalabalığın yerine şef düşünecekti. Kuran rafa kalktı. 'Nutuk' çıktı ortaya. (...) Atatürkçüyüz. Atatürkçülük asil cumhuriyetin resmi dini. Mitosu olmayan, sığ, dalsız budaksız bir din." (1964) (Cemil Meriç, a. g. e., s. 354).

Osmanlı içinde ulus bilincine en geç eren grup Türkler. Kürtler onlardan da sonra geliyor. En saf Osmanlılar. Ama Meriç uluslaşma sürecini hemen hemen hiç görmüyor. Türkçülükten bahseden herkese Osmanlıcı da olsa nefret besliyor: "Ziya Gökalp'in, Mehmet İzzet'in, Necmettin Sadak'ın temsil ettiği sosyo-

loji tek hedef güder: Türk zekasını kendisini zerre kadar ilgilen-dirmeyen konularla meşgul etmek, gelecek nesillerin uyanmasını önlemek. Bu sosyoloji bir beşinci koldur.” (1971) (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 2, İletişim, 2004, s. 177). Bugün yaşasa, bu komplo teorileri döneminde, acaba daha çok ilgi çeker miydi Meriç?

Ali Suavi için “psikopat” der; hadi haklıdır diyelim; Namık Kemal’i neden hiç sevmez? Namık Kemal Osmanlıcıdır, padişahlıktan yanadır, laikliğe bile karşıdır, neden sevmez? Parlamento istediği için mi, kapitülasyonlara karşı çıktığından mı, neden? En çok Batı düzenini sevdiği için.

Meriç için varsa yoksa Osmanlı. Onun zavallı bir yarı-sömürge oluşu bile Meriç’i incitmiyor. Ondan uzaklaşma, bağımsızlık ve uluslaşma anlamına da gelse Meriç’in kalbini ısıtmıyor. Birkaç kere yarım ağızla “Kurtuluş Savaşı”nın haklılığından bahsediyor, ama kurtuluştan sonra aşırıya kaçıldığından ve sonra işin vandalizme dönüştüğünden yakınıyor. Her devrim tepkisel (reaksiyoner) olarak aşırıya kaçmak zorundadır. Az veya çok. Çoğu eleştirilebilir, ama Meriç’in azına da tahammülü yok.

YAZAR

Güzel. Teşekkür ederiz. O zaman bir sonraki bölümde Türkiye’de sağı inceleyelim.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SAĞ YANIMIZ

YAZAR, PSIKİYATRİST, DÜŞÜNÜR

YAZAR

Geldik önemli ve çok geniş bir konuya. Geniş, çünkü dünya-da ve bizde sağcıdan bol şey yok. İnsan normal yapısıyla sağcı olur zaten. Statükodan yanadır. Her yanımız sağcılarla çevrili. Çeşitli sağcı türleriyle. Ezici çoğunluk onlar, çoğunlukla iktidar-da olan da onlar. Önemliler. Tek tek ele alındıklarında solcular-dan önemli oldukları için değil, çoğunluğu oluşturdukları ve iktidarı genellikle her ülkede ellerinde tuttukları için.

DÜŞÜNÜR

Yalnız tartışma planımıza baktım, sağ çok geniş bir yelpaze-de ele alıyoruz. Nasıl bitirebileceğiz bunları birbirine karıştırmadan, bilmiyorum. Milliyetçiler var, milliyetçileri Türk ve Kürt milliyetçileri olarak ikiye ayırmışsınız; bu yeni ve ilginç bir tutum. Mamafih itirazım yok. Dinciler var. Orta sağ var. Bir de radikal cumhuriyetçiler var. Onları sağın içinde değerlendirmeniz de önemli, ama çok yeni bir tutum değil. Ne şekilde altından kalkacağız bakalım.

YAZAR

Kalkarız. Konunun genişliği nedeniyle bazı yerleri özet geçe-

cegiz. Isterseniz milliyetçilerden başlayalım. Yine karakter sunumları ağırlıklı olsun lütfen.

DÜŞÜNÜR

Ben başlıyorum öyleyse. Milliyetçilik denilince aydınların ya da şöyle diyelim, sosyalistlerin anladığı manada ele almıyoruz bunu. Sosyalistlerde de milliyetçiliğe karşılık gelen bir tavır alış, duruş vardır; ama buna genellikle yurtseverlik denilir. Ya da eğer ulusal kurtuluş sorunu gündemdeyse ulusçuluk falan denir. Onlar ulusal, ulusalcılık kavramlarını kullanırlar ki, kelime farklılığı yanında içerik farklılığı da vardır altta. Sosyalistlerin anladığı yurtseverlik veya ulusçuluk bağımsızlık anlamındadır. Siyasi bağımsızlık ve onun da ötesinde ekonomik bağımsızlık. Onun için temelde anti-emperyalist olmak gerektir. Sağcıların anladığı milliyetçilik genellikle siyasi bağımsızlıkla sınırlıdır. Yani bir devletin, sınırların, bayrağın varsa, en aşırı milliyetçi sağcılar için bu bağımsızlık yeterlidir. Şimdi işin hemen teorisine geçmeyelim, ilerde bunları açacağız. Karakter sunumlarına başlayayım:

Önce benim 12 Eylül'de siyasi şubenin bir hücrelerinde tanıştığım kişiden başlayayım. Adı Mehmet olsun. Hücrede 10-11 kişiydik. İki kişi ülkücülerden, öbürleri aşırı soldan. Bu ülkücü dediklerime o sıra işkence yapılmıyordu. Mehmet kendi söylediğine göre üç dört gün ağır işkence görmüş, ama ailesi devreye girmiş, "ezmeyi" bırakmışlar. Mahkeme için Selimiye'ye götürüleceği günü bekliyordu. Öbürü suçlamaları kabul etmiş, ne suçlaması bilmiyorum. Bu Mehmet kendi bölgesinin sorumlusuymuş, İstanbul'un kenar ilçesinde. Diyalog kurulabilir, oturmuş karakterde biri görünmüştü bana, o alaca karanlıktaki tavırlarından, konuşmalarından. Azığını paylaşıyordu, işkence yarasından mağdur insanlara (solculara) yardım etmeye çalışıyordu.

Öteki de pek yardımsever, hoşsohbet görünüyordu ama, sonradan anladık ispiyoncuymuş, hücrede ne konuşulursa her gün yukarıya rapor edermiş. Sonra Selimiye'deyiz, büyük bir koğuşta mahkeme gününü bekliyoruz. Mehmet'i getirdiler, yanımıza koydular. Orada iyi karşıladım onu. Koğuşta bir yığın ipten, kazıktan kurtulmuş adam, üç cinayetli beş cinayetli, silahlı örgüt solcuları. Tabii çok ağır baskı koşulları, öyle dayak falan atılmaz da, kötü muamele yapılabilirdi, benim etkimle hiç öyle bir şey görmedi çocuk. Sonra önce o mahkemeye çıktı, ardından ben çıktım, ayrıldık... Tam on beş yıl sonra... O zaman kalabalık bir işyerinde çalışıyorum, bir ara dışarıya çıkmıştım, döndüğümde falanca ilçe belediye başkanı geldi, seni aradı dediler. Allah Allah kim bu, niye beni arasın dedim, olayı da unuttum. İki hafta sonra takım elbiseli şık bir bürokrat, yanında birkaç adamı beni buldular. Bir baktım bu. Belediye başkanı değilmiş ama, ANAP'lı belediye başkanının yardımcısıymış. İşyerinde beş altı kadar MHP'li vardı, gördüm ki hepsi tanıyorlar Mehmet'i, saygı gösteriyorlar. O zamana dek beni pek de sevmezlerdi, solcuyum falan diye. Ondan sonra bir itibar bir itibar... Ben de onu ziyarette gittim. Epeyce konuştuk. Bizde ne sorunlar yaşanmışsa onlarda da neredeyse aynısı yaşanmış, yaşanıyormuş. Fedakarca çalışanlar, kelle koltukta savaşanlar, ölüp kalanlar, hiçbir şey yapmayıp yapar gözükenler, işin sadece lafında, gösterişinde olanlar, üstlerle arayı hoş tutup bir iki iş yaparak en iyi elemanların önüne geçenler, hayal kırıklığı yaşayanlar, korkanlar, mafyaya girenler, dönenler, merkez sağa kayanlar, merkez sağa kayıp ülkücü ruhunu koruyanlar, merkez sağa kayıp ülkücülüğü çocukluk hastalığı gibi görenler... Neredeyse sol yandaki karakterlerin birebir kopyaları...

PSİKİYATRİST

Sözünüzü kestim ama, ben de aynı deneyimleri yaşadım. Zaten Necip Fazıl'ın okuduğum birkaç kitabında da vardır bu kanat içi eleştiriler, tıpkı sol içindeki eleştirilere benzer eleştiriler. Deneyim dedim ya, yumruk yumruğa taşlı sopalı kavga ettiğimiz adamlarla meslek gereği birçok yerde karşılaştık, konuştuk, sohbet ettik. Genellikle eski düşmanlar olarak garip bir yakınlık duyduk birbirimize. Tuhaf ama gerçek. Bazıları sanki öğretilmiş-çesine aynı şeyi söylüyorlardı: “Şimdilerde zor bulunur fedakar, pırıl pırıl gençlerdik. Bizi birbirimize vurdurttular.” Tabii biraz deşince kimin niye vurdurttuğu konusu epeyce belirsiz kalıyordu. Buradan da şu sonuca varılabilir: Aynı koşullarda yine karşılaştık yine birbirimize kırdırılacağız!

YAZAR

Demek çoğumuzun benzer karşılaşmaları olmuş. Bir arkadaşımız bunlardan biriyle, en azılılardan biriydi, pazar yerinde karşılaşmış. Eskilerden biraz konuşmuşlar. Yine benzer şeyler söylemiş bu da. Hattâ bayağı derin hayal kırıklığı yaşayanlardan galiba, söz arasında yüksek sesle ülkücülere küfretmiş. Tam o esnada yandan bir ses duymuşlar: “Sen ne diyon laan?” Bir bakmışlar, sarkık bıyıklı tam bilinen tipten bir pazarcı. Az daha kapışacaklarmış, bizimki yeni ve eski ülkücüyü bin bir zorlukla ayırmış. Nasıl gülüyordu anlatırken, ne günlere kaldık, diyordu.

DÜŞÜNÜR

Aynı şeyi sol için de konuşmamış mıydık. Yeniler, eskilerin bugün yaptıklarına bakarlar sadece, vefa yoktur çok kişide. Ah ah, bizim zamanın faşistlerinin kıymetini bilmiyorlar! Şaka bir yana, işin devlet içinde bir boyutu var ki, o daha ilginç. Derin

boyutun ancak bir kısmını bilebiliyoruz. Mesela polis içinde aşırı sağcılar çoktur, ülkücüsü, dincisi. Bir ara solcular da vardı, hattâ tek tük radikal solcular, bize çok garip gelirdi bu. 12 Eylül'e doğru solcular büyük ölçüde temizlendi. Ama aşırı sağcıların polis içinde bulunması, hattâ örgütlenmesi çok kolay. Dahası, belli bir noktaya kadar teşvik bile edilirler. Ama o belli sınırı aşmamak kaydıyla. Üst yönetim her zaman merkez sağda ve devletçi olmak zorunda. Bu yapı korunmak zorunda. Terfiler ona göre ayarlanır, önemli olan bir noktadan sonra devlet partisidir. Tabanda birçok ülkücü bulunabilir, hattâ belli birimlerde ve zamanlarda bunlar çoğunluğu teşkil edebilir, ne var ki yükselmek için fanatiklikten uzaklaşmak gerek. Devlet partisine yaklaşmak gerek. İşte o aşamada bir sürü karakter çelişkileri yaşanır. Tabii bir sürü kişisel menfaat çelişkileri de. Bazıları davalarını satarak yükselirler, bazıları davalarını satmış gibi yapıp yükselirler. Bazılarının fanatik halleriyle yükselmelerine izin verilir. Artık o mücadele içinde kişisel ve grupsal güç dengelerine göre.

PSİKİYATRİST

İşkence timinden birini hatırlıyorum. Timde işkencelere en az katılanlardandı. Mümkün olduğunca öteki işlere bakardı, birebir insanları ezmezdi. Beni kışlaya götürürken arabada da biraz sohbet etmiştik. "Yolunuz çok yanlış, yoksa çok muazzam adamlarsınız" demişti bana. Altı yedi ay sonra bir çatışmada vuruldu, öldü. Gazetedeki fotoğrafından tanıdım. Zaten ilgilendiği örgütleri de biliyorduk. Üstünde çalıştığı iki örgütten birine yapılan operasyonda öldürüldü.

Bilemem artık ülkücüydü belki, belki de solcuydu. Poliste böyle şeyler dışardan pek belli olmaz, karışıktır.

DÜŞÜNÜR

Benim bir tamirci ustam var. Bizim yaşlarda. Eskiden bayağı hızlıymış, kimbilir neler yapmıştır. O konulara hiç girmedik. Ama aramız çok iyi, çünkü işini çok iyi yapıyor ve gayet dürüst. Demek ki Wilhelm Reich'ın dediği gibi, işin içine siyaset girmese belki siyasi hasımlarımızın çoğuyla, çoğuyla demeyim hadi, bir kısmıyla, öteki insanların çoğundan daha iyi anlaşabileceğiz.

PSİKİYATRİST

Çok doğru, ama o girmese dediğiniz şey muhakkak bir yerden giriyor hayata, hattâ en büyük belirleyen haline geliyor.

DÜŞÜNÜR

Bunu kabul ediyorum. Bu etkinin muhakkak hesaba katılması gerektiğini, kaçınılmaz olduğunu biliyorum. Ama biraz sınırlandırılmalı. Siyasetin o sahte kutsallığı hiç değilse yaşamın belli alanlarında insanlar arasında aşağılanmalı. Yani siyaset bu kadar göklere çıkarılmamalı, biraz burnu kırılmalı.

YAZAR

Anarşist bir görüş. Ama anarşistler bunu başaramamış ki öbürleri başarsın.

DÜŞÜNÜR

Başarıdan söz etmiyorum. Bilmek, yalnızca bilmek bile bazı kötü şeylerin etkisini azaltır, iyinin etkisini artırır. Sadece bundan bahsediyorum.

PSİKİYATRİST

Ülkücüler hakkında biraz olumlu bir hava eser gibi oldu.

Ama gerçeği tüm yönleriyle ele almak gerekir. Mesleğim gereği bazı ülkücü mafyacılarla da karşılaştım. Mafya ve ülkücülük, 80'den sonra hep birlikte anılan bir kavram oldu.

YAZAR

Sebebi ne sence?

PSİKİYATRİST

Solda olduğu gibi. Radikal siyasi hareketlerde psikopat oranı çoktur Solda da vardı. Sonra bunların bir bölümü bağımsız, bir bölümü yine örgütlü mafyacı haline geldiler. Ülkücüler arasında psikopat, mafyöz unsurlar seksen öncesinde bol miktarda bulunurdu. Sonra siyasi bir boşluk doğdu. Bunların mafyacılığa devam etmesi veya mafyacılığa başlaması solcularinkinden çok daha kolaydı. Çünkü devletle, devlet içindeki birçok kademedeki unsurlarla ilişkiye geçmeleri çok çok kolaydı. Her şey doğal biçimde gelişti ve ülkücü mafya kavramı toplumsal yaşama oturdu. Derin devlet dediğimiz devletin militarist-idari kanadındaki kişilerle söz konusu unsurlar hem siyasi işbirliği yaptılar, hem de doğrudan kişisel çıkara dayanan işler... Ülkücülüğü resmen temsil eden liderler, onlar bizden değildir, deseler de gerçeği değiştirmiyor bu. "Ülkenin, milletin derin menfaatleri için" bu unsurlardan faydalanıldı, hattâ böyle işler medyaya sızdırılarak bire on gösterildi, meşrulaştırıldı ve halk içinde sağ teröre sempati artırıldı. Öte yandan kumar, fuhuş, uyuşturucu, arazi gibi yığınla alandan, gayri meşru yollarla yığınla yetkili ve birçok "dışlanmış" ülkücü dünyanın kazancını paylaştı.

Yine işim gereği görüştüklerimden bir komiser de onlardandı. İnanmış bir ülkücüymüş eskiden. Sonra vatan için bazı gizli işler yapmış, yasadışı siyasi işler. Ayrıntılarını söylememişti. Ar-

dından yavaş yavaş işlerin rengi değişmiş, siyasi olmayan işler de verilmeye başlanmış. Bu şu anlama geliyor: Madem bir yola girdin, bunun siyasisi kişiseli olmaz; dostlar için, kardeşler için yeri geldiğinde her şey yapılır. Tabii bu arada benimle konuşanın kimseye güveni kalmamış, ülkücülüğü mülkücülüğü yok edilmiş. O işlerden yakasını sıyırmak istiyordu, ama bunu ne zaman, ne yolla yapacağını bilemiyordu. İki kere görüştük, bir daha gelmedi. Sonra ne oldu bilmiyorum.

DÜŞÜNÜR

Ta konuşmalarımızın başında yazar üstadımız "Platoncu cumhuriyetçi" bir arkadaşından bahsetmişti de, bize ters gelmişti ya. Niye ters geliyor: Sonuçta binlerce yıldır hep aynı gerçek tekrarlandığından. Dünyaya bir faydası dokunacaksa, insanlığa bir faydası dokunacaksa değil Platoncu devletten, faşist devletten yana olalım, kavramların önemi yok, ziyanı yok. Ama sonuç hep aynı yere varıyor. İdeal hedefler gösteren birileri, idealist birilerini peşlerinden sürüklüyorlar, önce millet yararına siyasi bir şeyler yapılır gibi oluyor, ardından yükselme hırsları, politik çıkar kavgaları, koltuk kavgaları, ün, para, mülk hevesleri, onun da ardından en pis mafya faaliyetleri.

Baştan çatlak doktorumuz şöyle bir geçmişti. Bu milliyetçiler sade bizde değil tüm dünyada aslında milliyetçi falan değillerdi, komünizm ve Rusya düşmanıydılar, hepsi o. Bu yüzden Amerika'nın güdümüne girmekten on yıllarca hiç çekinmediler. Nasıl bir milliyetçilikse! Zaten bunların en önemli liderleri çok tipik bir Amerikancıydı, milliyetçiliği öteki birçok milliyetçi gibi nutuk milliyetçiliği idi. Varsa yoksa sol karşıtlığı. Ülke kalkınacakmış, etraf temiz, pırıl pırıl, düzenli olacakmış, kurallar, dirlik, düzen kurulacakmış, yurtdışına gidecek vatandaşımız orada ba-

şı dik gezebilecekmiş, bunlar umurunda bile değildi seksen öncesinde adamların. Tek bildikleri solcu vurmaktı. İşçi, profesör, öğrenci, fark etmez. 80'de devlet onlardan geçici süre vazgeçti, sillelerden nasiplerini aldılar, bunun üzerine azıcık düşündüler, ortada komünizm Rusya musya tehlikesi kalmamıştı zaten. Bir bölümü dediğiniz gibi mafyacı oldu, öbür örgütlü kesimi gerçek milliyetçiliğe (eğer varsa böyle bir şey) daha uygun davranmaya başladı. Onlar ders çıkardılar, sol ders çıkarmadı. 80 öncesi biraz düşünürlerdi, geçirdikleri beyin travmasından sonra solda o düşünce de kalmadı.

Yine de bir yığın kirli yeraltı işine girmiş, bu işleri açığa çıkmış birtakım devlet yetkililerinin, polislerin şunun bunun mahkemelerde kurum kurum kurumlanmalarına benim aklım ermiyor. Hâlâ vatanseverler sözde. Bir iki siyasi iş yapmışlar ya, bir bölüm ayrılıkçıyı, solcuyu öldürmüşler ya, yığınla andaval vatandaş bunları hâlâ Türkiye'nin gururu sayıyor. Tabii onlar alkışladıkça ötekiler neden şişinmesinler. Şişinirler elbet. Milletin arazi-sini parsellemek, kaçak villalar kurmak, ormanları yağmalamak, kıyıları talan etmek, uyuşturucu sattırmak, yabancı sermayenin fedailigini yapmak ve benzeri işlerin vatanseverlik değil, vatan düşmanlığı anlamına geldiğini nereden bilsin bizim sıradan milliyetçi insanlarımız. 80 öncesi silahsız yedi solcuyu bir evde kısıtıp tellerle boğanlardan biri var hele. O da caka satmıyor mu! Yığınlar böyledir arkadaşlar, sadisttirler. Kendileri psikopatlığa cesaret edemiyorlarsa, en hain psikopatlara sempati beslerler.

PSİKIYATRİST

Ooo, üstadım iyice coştunuz yine. Yavaşlayınız bir yol. Genellemeler hep tehlikelidir. Düşünür olan sizsiniz, bunu bizden iyi bilmeniz gerek. Örneğin ben, yine işim gereği en büyük maf-

yacılardan biriyle görüştüm. Tutukluyken cezaevinden getirmişlerdi. O da eski ülkücü. Hiç böbürlenir bir hali yoktu, efendi, yumuşak bakışlı, kitap okuyan, Nietzsche'den söz eden, iyi diyalog kurulabilen bir adam. Baba filminden fırlamış, tam Al Pacino mizaçlı, mahzun bakışlı.

YAZAR

Mahzun Bakışlı Şövalye. Don Quijote...

PSİKİYATRİST

Karıştırmayınız şimdi, lafımı unutacağım. Mafya babası di-yordum, kuşkusuz o da korkunç işler yapmıştır, ama bana bayağı sevimli gelir. "Kendi ilkeleri" doğrultusunda bir tutarlılığı vardır, bir mizaç ve kişilik oturmuşluğu. Herkesi aynı kefeye koyamazsınız. Öylesi de vardır, böylesi de, ortalaması da.

DÜŞÜNÜR

Karanlık ruhlu doktorumuz, bakıyorum derin devletle bayağı görüşmüş! Bu yönünüzü bilmezdik doğrusu.

PSİKİYATRİST

Yirmi yılda elli binden fazla görüşme içinde tesadüfi bile sayılmayacak birkaç karşılaşma. Hepsi o, abartmayınız.

DÜŞÜNÜR

Bir şey demedik. Son bahsettiğiniz tip var ya, ben işte bu ağırbaşlılığa saygı duyarım. Kötü bir iş de yapsan, iyi yaptığını da düşünsen böbürlenmeyeceksin, işi şamataya, velveleye vermeyeceksin. Şimdi bizde ne kadar gürültü çıkarırsanız, haklılığınız o kadar perçinlenecek sanılıyor. Mesela şehit yakınlarıyız,

şehit anaları-babalarıyız diye birtakım insanlar çıkıyor; göründükleri her yerde kavga, gürültü, sitemler, suçlamalar; sanırsınız ki ülkede onlardan başka vatansever yok. Oğlunuz, kardeşiniz her kimse, o ölmüş, bu anlamda samimiyetini göstermiş, bir şey ispatlamış, size ne oluyor? Şehit olan siz misiniz? Her ülkede savaş gazileri, savaş kayıplarının yakınları örgütlenirler, ama büyük bir çoğunlukla barış yanlısı olurlar bunlar. İttidal ve akıl yanlısı olurlar. En azından vakur, sakın davranmaya çalışırlar. Biz sol için de aynı şeyi söylememiş miydik. Sol kayıp veriyorsa bunu metin bir şekilde kabul etmeli dememiş miydik. Gerçek büyüklük, gerçek erdem bunu gerektirir dememiş miydik. Sanırım gaziler içinde böyle vakur, büyüklük gösteren insanlar bizde de çoğunlukta. Belki şehit yakınları arasında da çoğunlukta. Ama hep o velvelecı tipler öne çıkıyor, bağırır çağırana itibar gösteriliyor. Acısını gerçekten içinde yaşayan ikide bir orada burada intikam diye bağırır mı hiç!

Galiba sağ siyasi partiler bunları kullanıyor, devlet de kullanıyor. Yani orada da olgunluğa, gerçek büyüklüğe itibar gösterilmiyor, şamataya itibar gösteriliyor Ee, sayın Hipokrat Ustamız, başka görüşmeleriniz olmadı mı, devlet derinliklerinde?

PSİKIYATRİST

Hayır, ama bir arkadaşımın aktardıklarını anlatabilirim. Yüksek rütbeli bir subayla görüşmüş. Emekliliğini bekleyen bir subayla. Artık ayrılacak olmanın verdiği hayal kırıklığıyla mı öyle söylemiş, yoksa eskiden beri böyle mi düşünürmüş bilinmez. İşin askeriyeyle ilgili yanı hakkında bir fikir veriyor. Diyormuş ki bu generalimiz, ordu öteki devlet kurumlarından daha düzenli, disiplinlidir; ama dünyanın her yerinde önünde sonunda devlet nasılsa ordu da öyledir. Gençken idealizm, yüksek fikir-

ler, erdemler daha güçlüdür ya, başka yaşlara göre nispi anlamda güçlüdür. Yoksa gençler arasında bile idealist davranışlar çoğunluk kişisel yükselme beklentilerinin hayli gerisindedir. Üstelik idealist fikirler ve eylemler yükselmek için nadiren işe yararlar. Genellikle törpülenmeye çalışılır bunlar. Sonunda en idealistler değil, en iyi uyum gösterenler hızlı yükselir. Bu subay da bir ara ülkücülere sempati duyan biriymiş, gerçek milliyetçi diyormuş kendine, ama ordunun pek çok tavrını hiç düşüncelerine uygun görmüyormuş. Her düşüncesini dobra dobra söyler, bazen komutanlarıyla kavga edermiş. Bu bir yere kadar sempatiyle karşılanmış, tabii birtakım başarılarıyla birlikte olunca. Ama bir iki başarısızlık yaşayınca geçmişte söylediği olumsuz her şey hatırlanmaya başlamış.

DÜŞÜNÜR

Milliyetçilik faslı sıktı beni artık. İsterseniz planda olduğu gibi bu işin Kürtçü kanadından söze devam edip bitirelim.

PSİKIYATRİST

Tamam. Ben mi devam edeyim?

DÜŞÜNÜR

Ben bir tipten bahsedeyim, öyle girelim o zaman.

YAZAR

Elbette efendim. Buyurunuz.

DÜŞÜNÜR

Fakülteye yeni başlamıştım. O zaman çatışmanın sert yaşandığı dönemler. Ülkücülerle demin bahsettiğimiz gibi sohbet falan

edemiyoruz tabii. Polisin bulunduğu mekanlarda karşı karşıya gelmişsek taşla, sopayla birbirimize giriyoruz, eğer polis yoksa ortada silahlar konuşuyor. Devir öyle devir. Bir yandan polis terörü var, adamlar en ufak şeyi bahane edip gözaltına alıyorlar insanı, sonra yer misin yemez misin. Bu kadar canlı, hareketli ortamda aramızda değişik örgütlerden Kürtler de var. Ve bu çok doğal bir şey, davanın ortaklığı düşüncesi ayrıca konuşulacak bir ayrıntı bile sayılmıyor. Ama hatırlıyorum, o zaman bile hem politik veya güya solcu olup, ortamdan tümüyle kopuk duran Kürtler vardı. Yıl 1977 Biz bu ayrı duran Kürtlere de çok ilgi duyardık, özel yakınlık gösterirdik. Birkaç kere evlerine gittik, misafir olduk. O zaman bunlara kendi aramızda “sömürgeci” derdik. Sömürgecilik şu anlama gelirdi: Bunlar, işte o tanıdığım altı yedi kişi, sadece Kürtlere mahsus birkaç siyasi hareketin adamlarıydılar ve “Kürdistan, Türkiye’nin sömürgesidir” diyorlardı. Yapmayın etmeyin, zaten Türkiye tam olarak dışa bağımlı, neredeyse yarı sömürge bir ülke, nasıl başka bir ulusu sömürgeleştirir derdik. Yok, derlerdi inatla, siz bizi sömürüyorsunuz. Biz o zaman ulusların kaderlerini tayin hakkı gibi Marksist bir kavramı da savunurduk hatta, “Kürtlere Özgürlük” dediği için kaç arkadaşımız kaç gün dayak yedi nezarette, dayak yemek bir yana o yüzden hüküm giyenler oldu. Fakat derdik biz, dava ortak dava, örgütler ortak olmalı, Kürt, Türk, Laz, Çerkez, kim varsa devrim için çalışmalı. Yok, derlerdi bunlar, devrim falan bizi ilgilendirmez, o sizin devriminiz, bizim meselemizse tamamen ayrı, siz bizi yeterince desteklemiyorsunuz, şovenistlik yapıyorsunuz, ezen ulus şovenizmi yapıyorsunuz. Bunu bize söylerlerdi, biz dediğimiz Kürdü de vardı içimizde basbayağı Arabı, Boşnağı da...

Bahsettiğimiz kişiler ne ülkücülerle çatışmalarımızda doğru dürüst bize destek çıkarlardı, ne başka işte. Türkiye’nin sorun-

ları onları hiç ilgilendirmezdi, bizim sorunlarımız da. Okumalarına, ders geçmelerine bakarlardı, kendi evlerinde, kendi içlerinde eğitim faaliyeti yaparlardı, hepsi o. Bir de şefleri vardı, çok iyi hatırlıyorum. İsmine Hasan diyelim. Hasan, ağa çocuğuydu, iyi giyinirdi, bey gibi dolaşırdı. Öbürleri de biri hariç varlıklı ailelerin evlatlarıydı. Bu Hasan, Türklerden, Türkiye'den nefret ederdi, hem konuşmalarımızdan anlardık bunu, hem tavırlarından. Bize bile zor tahammül ederdi. Ama sevgilisi, sonra nişanlısı oldu, sonra belki evlenmiştir sanırım; o Türktü bak! Batılı güzel bir kız. Varlıklı bir kız. Ayrılıkçı Kürtlerle tanışmam İstanbul'a yakın büyük bir kentte bu şekilde gerçekleşti.

İstanbul'da darbeye kadar ve darbeden sonra durum ilkinden pek farklı değildi. O hengamenin içinde yalnızca dört beş ayrılıkçı Kürtle tanıştım, bunlar da işin ortasında durmazlardı, biri hariç genelde kenardan seyrederlerdi. Ama bizim aramızda çok sayıda Kürt vardı, ayrılıkçı olmayan Kürt. 80'ne doğru Güneydoğu'da, solun çok güçlü olduğu Tunceli, Erzincan, Maraş gibi yerlerde durumun değişmeye başladığını duymaya başladık. PKK diye bir örgüt kurulmuştu ve "Türk Solu" diye adlandırdığı hareketleri o bölgelerde barındırmama kararı almıştı. O bölgelerde Diyarbakır gibi birkaç il hariç "Türk Solu" denilen siyasetler o kadar güçlüydü ki, bu tehditleri boş bir tehdit olarak görmüştük ilkin. Ama işin rengi çok hızla değişti. Zaten oralarda pek güçlü olmayan birkaç örgüt PKK'nın mutlak egemenliğini kabul etti, misafir statüsüne çekildi. PKK bu statüyü kabul etmeyen örgütlerin adamlarını öldürmeye başladı. Yine hatırlıyorum, o çatışma veya pusularda bizim harekettten sekiz ya da dokuz kişi öldürüldü, belki onu geçiyordur toplam sayı. Bunun üzerine bizimkiler bir broşür bastırdılar. Kırmızı kapaklı bir broşüрдü. PKK'nın MLT'in örgütlediği faşist bir örgüt olduğu üstüne ısrarla basılarak

vurgulanıyordu kitapçıkta. Sonra 80'in ardından örgüt dağıtılana dek aynı siyaset izlendi, malum Kürt hareketine karşı.

Seksenden sonra sol örgütlere ağır darbeler indirildi, devrimciler öldürüldü, kaçak duruma düşürüldü ya da hapishanelere tıkıldı. Herkes çok ağır baskılar, eziyetler gördü, ama Kürtlere, PKK'cılara herhalde daha özel, daha ağır baskılar uygulandı cezaevlerinde. Birkaç yıl sonra da PKK'nın silahlı eylemleri başladı. Bunlar açıkçası milliyetçilik ve baskıya tepki niteliğindeki çaresizlik hareketiydi ilkin. Ama direnişi temsil eden tek hareket gibi görülerek hem Kürtler hem sosyalist Türkler arasında kısa zamanda büyük sempati topladılar.

Kürt ayrılıkçıları bu ülkenin psikopat çocuğu gibidir. Psikopat oğlan evde ne yapar? Her şey onun çıkarları doğrultusunda düzenlensin ister. Bu olmadığı zaman kavga çıkarır. Verirsin daha çok ister, daha çok verirsin, daha çok ister. Hep başkasını kabahatli gösterir, kendisi en ufak bir özveri göstermez, ortaya hiç çalışmaz, ama vermediğin zaman seni bencillikle suçlar. Psikopat oğlan ta o zamandan beri Türkiye'deki sosyalist harekete bu muameleyi yapıyor. Bütün kaynakları kurutuyor, her şeyi sömürüyor, saygınlık, edep namına bir şey bırakmıyor, ama durmadan istiyor. Türkiye solu, basiretsiz, sulu gözlü anne pozisyonunda, devlet, dayakla işi hallededeceğini sanan, ama artık bunu da beceremeyen yaşlı, despot baba pozisyonunda. Oğlan vuruyor, kırıyor, kendine zarar veriyor, çevreye zarar veriyor, durmadan yakınıyor, onu bunu suçluyor... Avrupa, onu şımartan, durmadan harçlık veren ve babayı sıkıştıran dayı. ABD, bir yandan, "Bu ne biçim baba" diye oğlanı kışkırtan; öte yandan "Allah sana kolaylık versin!" diye aileyi yatıştıran mahallenin komiseri. Şimdi burada, buna fazlasını verirsen daha da fazlasını ister, diyen babaya hak vereceği geliyor insanın. Çünkü bugüne kadar

sol ona ne verdiyse hep yetersiz görmüş, daha fazlasını istemiş biri var karşımızda. Hiçbir zaman tek durmamış, çıktığı günden beri kan dökmekten vazgeçmemiş bir dengesiz.

PSİKİYATRİST

Şizofrenik aile diye bir şeyden söz edilir psikiyatride. Türkiye tam da böyle bir aile ortamına benziyor. Kültürel ilerlemeye şiddetle direnen, en çok kadın ve çocuk istismarının yaşandığı bir etnik grup. Yarısi orada yarısi Batıda. Ondandır biraz daha ileri, ama Avrupa'dan çok geri başka bir çoğunluk. Tüm ülkede korkunç gelir dağılımı farklılıkları, müthiş adaletsiz, kuralsız bir düzen. Pastanın kremasını yerken Kürt-Türk ayrımı gözetmeyen bir oligarşi. Emperyalizme bağımlı, gelişen, ama kalabalık nüfusuna asla gelişmesi yetmeyen bir ülke. Şişirilen tüketim ve sahip olma beklentileri. Israrla teşvik edilen maddi hırslar. Kültürel ve ahlaki çürüme. Pis bir kapitalist sistem. Ve memleketteki tek problem, etnik grupların kimlik sorunuymuş gibi algılayan, hareket eden okumuşlar, solcular, aydınlar; onları ısrarla bu yola sevk eden, herkesi herkese karşı kıskırtan bir garip büyük medya... İnsan bazen sınıf çelişkisi kuramı bunun neresinde diye sormadan edemiyor. Komplo kuramlarına inanası geliyor.

DÜŞÜNÜR

Komployla falan ilgisi yok. Bitişe giden dünyada çürümekte olan kapitalizmin doğal sonucu: Yani insanlığın "özgür" seçimi. Hürriyeti seçimi. Delirme hürriyeti!

Tabii burada daha fazla karakter tahlil etmeye hiç gerek yok. Bundan sonrası için gelinebilecek aşama Irak'ın girdiği aşama. Orada karakter tahlil edilecek az çok normal bir durum var mı sizce?

YAZAR

İçim bir tuhaf oldu. Bu konuyu da kapayalım. Hiç merkez sağdan bahsetmeyecek miyiz?

PSİKIYATRİST

Merkez sağdan çok kısaca bahsedeceğiz. Neden mi? Tipik değil de ondan. O kadar kalabalık bir yığın ki. Orada duranlar toplumun aşağı yukarı %60'ını oluşturuyorlar. Her düzeyden, her kültürden, her sınıftan milyonlarca insan. Biraz dindarlık, üstüne biraz boş milli gurur, biraz geleneklere bağlılık, çokça Batı ve modernlik özentisi tutum, biraz da sol ve sosyalizm antipatisi, alın size merkez sağ tavrı. Bu kesimden, hepiniz binlerce insan tanımışsınızdır. Bireysel olarak içlerinde çok ahlaklıları, yaptıkları işlerle topluma çok faydalıları da var, çok ahlaksız ve asalakları da. Herhalde birinci gruptakiler içlerinde küçük bir azınlığı oluşturuyorlar. İkinci gruptakiler hayli kalabalıktır. Yine eğer böyle gruplara ayıracak olursak onlarda da çoğunluğu üçüncü gruptakiler oluşturur, yani sıradan veya ortalama özellikler gösterenler. Siyasi planda ise muhafazakarlığın temelini oluşturur bu kesim. Toplumsal ve siyasi boyutta bu kesimin vatanı, millete, insanlığa faydası parça buçuk bile değildir, Mevlana'nın deyişiyle. Tüm ülkelerde çoğunluğu oluşturan bahsi geçen kategori genelde zarar verir ortalığa.

Ortalama sağcı insanların çoğu güya kendi iradeleriyle çıkan kendi kanunlarına bile uymak istemezler. Gevşek, disiplinsiz, duyarsız, fedakarlık (toplumsal fedakarlıktan bahsediyorum, yakınları, aileleri için fedakardır bazıları; aralarında çok iyi insanlar vardır dediğim gibi, bireysel manada) katsayıları çok düşük yığınlarıdır. Bazıları sizinle konuştuklarında "Aslında haklı olan sizmişsiniz, kıymetinizi bilememişiz" derler ama, şimdi aynı şeyleri ya-

panların yine kıymetini bilmezler. Yani siyasi planda, toplumsal planda, vatan çıkarları doğrultusunda beş para etmez bir kesim.

DÜŞÜNÜR

Bravo. Epeyce hakaret ettin. Şimdi bunları yayımlayacak olan yazarımızı çok severler artık merkez sağa eğilim gösterenler.

PSİKİYATRİST

Yok canım, sevecekse her kesimden insan yine sever. Bunları söyledik diye solcular sempati besleyecek de değildir. Onlar hakkında da neler dedik. Çoğu kişinin yazarımızın herhangi bir kitabından zaten haberi bile olmayacaktır O bakımdan istediğimiz kadar sallayabiliriz. Atış serbest.

YAZAR

Güzel. O zaman geldik dinci kesime. Müslüman bir ülkede yaşadığımıza göre İslami kesime. İşin en garip yanı şudur bana göre: Şimdi Türkiye’de değil, diyelim Polonya’da bulunsaydık, aynı kesimden neredeyse birebir karakterde insanlardan bahsedecektik, fakat bahsettiğimiz kişiler koyu Katolik dindarlar olacaktı. Dindarlar bu yalın gerçeği bilirler, ama üstünde neredeyse hiç kafa yormazlar. Tesadüfen içinde doğdukları toplumun benimsediği din her nedense Allah’ın tek dinidir, en birinci dinidir onlara göre. Bakın Petrus Abelardus eserinde elbette birkaç sayfa sonra çürütmek amacıyla “filozof’a neyi söyletir” dini-nizi benimsemeye götüren akla dayalı bir neden midir, yoksa insanların kanısına ve soyunuzdan olanların size esinlendirdiği sevgiye mi boyun eğiyorsunuz? Birinci varsayım doğru ise tümüyle haklısınız, fakat ikinci durumda haksızsınız. Seçeneğin ikinci bölümü doğruysa, sanmam ki bilinçli ve sağduyusu olan

hiçbir insan onu yadsısın.” (Petrus Abelardus, a. g. e., s. 70). “Fizozof” bunu Yahudi ve Hıristiyana sorar. Bu tezi çürütmek için sordurttuğu bellidir Abelardus'un, ama sonraki sayfalarda o konuda tatmin edici bir yanıt da bulamayız doğrusu.

PSİKIYATRİST

İşin psikolojik yanıyla ilgili bir şey bu. İsterseniz o konuda da birkaç yorum takdim ederim.

DÜŞÜNÜR

Yok, kalsın. Fakat biliyorsanız, birkaç koyu İslamcı tip örneği veriniz.

Marx'dan

Din kendini bulamamış ya da yeniden henüz kaybetmiş insanın özbilinci, özsaygısıdır. Fakat insan dünyanın dışında yaşayan soyut bir varlık değildir. İnsan içinde yaşadığı dünyadır, devlettir, toplumdur. Bu devlet, bu toplum tersyüz edilmiş dünyevi bir bilinç olan dini üretir, çünkü onlar tersyüz edilmiş bir dünyadırlar.

Marx, aktaran: Norman Geras,
a. g. e., Birikim, 2002, s. 81.

PSİKIYATRİST

Bilmez olur muyum. Onlardan da sürüsüne bereket. Vereyim birkaç kişi. Ama demin düşündüm. Bu vereceğim ilk örnekler bayağı olumlu örnekler olacak. Tesadüf mü bilmem, çevremde koyu dindar deyince en önce aklıma gelen mesela iki tip var ki, peygam-

ber gibi adamlar. İslamcı kesimde bunların çoğunlukta bulundu-
ğu gibi bir izlenim asla uyanmasın. Ben birinci tipi anlatayım:

Adına Osman diyelim. Psikiyatrist bir arkadaşım. Şeyh toru-
nu, basbayağı dini bir liderin torunu. En çok özdeşleştiği kişi de
bu şeyh. Dinle ilgili siyasi meseleler açılmadığı sürece hiçbir kişi
hakkında kötü bir söz ettiğini duymamışımdır. Birlikte top oynar-
ız, hiçbir zaman sinirlenmemiştir. O kadar da yumuşak huylu
biri sayılmayacağı halde. Bazen eğer öndeysek rakip takımdakiler
üzülmesin diye kasten oyununu gevşettiği bile gözlemlenmiştir.
Bütün gençliği son derece modern çevreler içinde geçmiştir ve es-
ki arkadaşlarının çoğu solcu, hattâ aşırı solcudur. Namazında ni-
yazındadır, ağzına içki koymaz. Eşi, kızları gayet serbest yaşarlar,
baş örtme gibi bir dertleri yoktur. Para konusunda hırs yapmaz,
kariyer konusunda yapmaz, genellikle başkalarının yardımına
koşmaya çalışır. Mevcut dinci iktidarı köylü ve geri bulur; ama
alternatifi çıkmadığı gerekçesiyle destekler. Siyasi konularda gi-
derek artan bir eğilimle dincileri haklı çıkaracak yorumlarda bu-
lunur. Ve müthiş Atatürk düşmanıdır, şaşırtıcı boyutta cumhuri-
yet düşmanı! Futbol maçlarımız dolayısıyla onun tanıştırdığı bir
abimiz de öyledir. Büyük şairin oğlu. O da tıpkı öteki gibi şeker
bir adamdır, açıktır, serbest düşünceli gibidir, esprilidir; lakin ay-
nı cumhuriyet düşmanlığı, Atatürk düşmanlığı onda da...

Bir yakın akrabamız vardır. Bu da bir tarikat mensubu. Cema-
atinin sevilen adamlarından. Hadi Molla diyelim ona da. İş gücü
sosyal yardımlar peşinde koşmaktır. Bir yığın iş kurmuştur, onca
çalışkanlığına rağmen hiçbirinden doğru dürüst para kazanama-
mıştır. Çünkü çevresinde suiistimal edeni çoktur. Zaten esnafsa-
nız, paragöz davranmazsanız, aşırı dürüst tavır takınırsanız, iflas
büyük olasılıktır. Kim nerede ne şekilde yardıma muhtaçsa ora-
dadır. Kızlarını okutmuştur. Başlarını örtme konusunda en ufak

baskı kurmamıştır, sadece eşi başörtülüdür, tarikat şeyhinin kızı olmak hasebiyle sanınm. Molla'nın cenazelerdeki neşeli tavrı çok dikkatimi çekmişti. Defin işlerinde bir melek gibi her zaman baş düzenleyicidir ve ölen çok sevdiği biri bile olsa yüzünde hafif bir tebessümle işlerin peşinde koşturur. Merak edip bunun nedenini sormuştum: "Ölen iyi bir insansa ölmekle hiçbir şey kaybetmez" demişti bana, "Allah'ının şefaatine kavuşur kul. O yüzden ölümü üzüntüyle karşılamam, kendi ölümümü de hoş bir heyecanla beklerim. Böyle bir inanç düzeyi, pratiğe dökülmüş böyle bir iman, ben başka hiçbir Müslümanda görmedim doğrusu.

Elbette dindar çoğunluk böyle değildir. Bakın, Hz. Ali ne diyor o konuda: "Bir bölük vardır; Allah'a sevap elde etmek için ibadet eder; bu kulluk tacirlerin kulluğudur. Bir bölük vardır; Allah'a korkudan ibadet eder; bu da kulların, kölelerin kulluğudur; bir bölük de vardır; Allah'a şükretmek için kulluk eder; işte bu, hürlerin kulluğudur." (Hz Ali, *Nehc'ül-Belaga II*, s. 198, aktaran: Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi*, cilt III-IV, 1983, s. 175). Benim kanımca radikal dinciler arasında bile birinciler en fazladır, üçüncüler küçük bir azınlıktır.

Mesela başka bir tanıdık. Sonunda oğlan oluncaya kadar yedi çocuk yaptı. Hali vakti yerinde sayılmaz, ama çocuk büyütmekte ne var ki! Kızlarının hiçbirini okutmadı, birkaçı çok istedikleri halde. Başlarını örttürdü. Şimdi küçük oğlanı şımartıp duruyor. Topluma en büyük katkısı nüfus artışına verdiği destek. Bir de bilmiş ve ukala bir adamdır, kimseyi beğenmez, her şeyde en iyi kendisi. Evinin önü bile pislikten geçilmez, fakat iman ondadır. İşçidir güya, "proleter", gecekonducu vardır, bu iktidarla birlikte tapu da almıştır. O zaman ona göre hükümet de bir tanedir, memleket de.

YAZAR

Benim tanıdığım dinciler genelde işe yaramaz tipler. Öyle doktorlar da çok. Hattâ bazıları medya maymunu. Ekrana çıkınca bakar ne modern adam dersiniz, oysa ne ipe sapa gelmez fikirler savunur yüz yüze konuştuğunuzda. Böyle iki tip tanıyorum. Acayip de paragözler.

DÜŞÜNÜR

Benim bunlarda en sinir olduğum şey ne biliyor musunuz! Hem dindarlığı hiç elden bırakmamaları, hem aşırı tüketim düşkünü olmaları. Aşırı tüketim ve lüks. Bunların zenginleri özellikle sonradan görmedir, hepsi değil ama çoğu. Evlerine girin, aman Tanrım, küçük saray yavruları, ne ararsan var, tabii zevksizlik diz boyu. Madem o kadar fanatiksınız, neden Batılıların, Hristiyanların, Musevilerin icat ettiği teknolojiyi kullanıyorsunuz? O arabalar ne öyle? Diyeceklerdir ki: Mecburen. Hayır o belli olur, kimin çağ gereği, ortam gereği, zorunluluktan bir şeyi kullandığı; kimin gösteriş için, kimlik güçlendirmek için en aşırı şekliyle kullandığı. Böyle şeylere tahammül edemiyorum.

YAZAR

Beni de çok rahatsız eder o tutarsızlıklar ama, bu sadece dindarların sorunu değil, bizim sonradan görme zenginlerimizin yüzde doksanı ileri boyutta kültürsüzdür, ondan kaynaklanıyor. Belki sonraki kuşaklar bir parça düzelir.

DÜŞÜNÜR

Bekleyin görürsünüz. Televizyon kültürüyle... Bu evlere şenlik üniversite eğitimiyle!

YAZAR

Eh, hiç değilse şeklen bir şeyler kapıyorlardır.

DÜŞÜNÜR

Evet, işte o kadar. Şeklen. Sayın doktorum, dindar kadınlardan hiç söz etmedik. Örneğin şu türban sorununu nasıl değerlendirirsiniz.

PSİKIYATRİST

Türban mağduru dokuz-on hastam oldu. Desteklemeye çalıştım, bazılarına işleri kolaylaştırsın diye rapor bile verdim. Ama tamamen insani nedenlerden ötürü, biraz da tıbbi nedenlerden. Yoksa bu işte haklı haksız ayrımına gidecek olursak, biraz saçma geliyor bu bana ama, türbanda ısrar edenler daha haksız görünüyor. İşin tek mağduru ve en zor durumda onlar olduğu halde. Tektanrılı dinler kadını ikinci sınıf insan sayar. İslam bu konuda en olumsuzudur. Hz. Muhammet zamanında gerçi bu ayrım en düşük düzeyde yaşanmış, kadınlar da hiç çarşafı, örtülü falan değilmiş ama, Kuran ortada, gerçek ortada. Kadınlar, dindar kadınlar Müslüman olsun, Hristiyan veya Musevi olsun, bu ikinci sınıflığı nasıl kabul ediyorlar diye soracak olursanız, seve seve kabul ediyorlar işte. Aşağılanmaktan çoğu hiç rahatsızlık duymuyor. Az bir kesimi var, rahatsızlığını belli ediyor. Örneğin bana gelenlerden en fanatığı türban ve kadın sorunundaki erkek tutumundan nefret ediyordu. Fotoğraf çektiirmek için bile saçını açmayan, peruk takmaya da yanaşmayan bir kızdı. Okuluna gidememekten büyük acı çekiyordu. İslamcı erkek arkadaşlarının büyük çoğunluğunun bu acıyı göstermelik bile olsa paylaşmamasına çok kızıyordu, onların bu konuda bile kadınları sömürdüklerinin farkındaydı. Buna rağmen takiiye yapmamakta kararlıydı. Ölüm oru-

cundaki Ayşe'ninkine benzer, her şeyin farkında bir kararlılık.

Ama insanların özgürlükleri çiğnenmesin diyerek türban takmayı da desteklemek çare değil. Niye mi? O kadar yoğun bir dini baskı var ki. Ateist erkeklerin, toplumdan yalıtılmış ve kendi ortamlarında yaşayan ateist entelektüel erkeklerin bile zaman zaman rahatsız olacakları düzeyde dinsel, toplumsal baskı. Buna onun on misli yüz misli aile baskısını ekleyin. Gerçekten kim kendi özgür iradesiyle başını örtüyor, nasıl anlayacağız? Ya kız, aslında et kafalı bir babanın, psikopat bir abinin dayatmasıyla ya da kişiliği yeterince güçlü olmadığı için yalnızca soyut manevi baskıların etkisiyle türban takmak zorundaysa. Bunu nasıl anlayacağız?

YAZAR

Bir çözüm buldunuz mu?

PSİKİYATRİST

Hayır, nasıl bulacağım böyle bir saçmalık karşısında. Yine aynı şizofrenik durum. Kızlar üstünde manevi baskının sıfırlandığından emin olmamız gerek, onların özgür iradeleriyle başlarını örttüklerinden emin olmamız için. Bırakınız manevi baskıyı, bu türban şimdi siyasi baskı aracı. İleri kapitalist ülkelerde bile bir simge olarak kullanılıyor ve orada da benzer sorunlar çıkıyor.

DÜŞÜNÜR

Bir de bu türban şeyini savunan kadınlar var. Başları açık sağcı kadınlar Nevval Sevindi, Nazlı Ilıcak, Kezban Hatemi gibi kadınlar. Başları kapalı kadınların kendi durumlarını savunmalarına izin mi verilmiyor, yoksa başı açıkların onları savunması daha mı etkilidir diye düşünülüyor? Bu kadınların ruh halini nasıl değerlendireceksiniz?

YAZAR

Başı kapalı bir tane vardı, onu da Hizbullahçılar boğdu. Bir tane daha vardı, o da Amerika'ya sürgün edildi.

PSİKIYATRİST

Bahsettiğiniz kadınları ekrandan gördüğümde dinde reform ümitlerim de suya düşüyor. Eğer reformu bunlar temsil ediyorsa, şu başı açık türban taraftarlarını kastediyorum, ilerde tüm Müslüman kadınlar onlara benzeyecekse, hiç reform yapılmasın. Sıradan vatandaş da herhalde böyle düşünür ve galiba radikal dinciler bunu bildiklerinden özellikle onları ekrana sürerler. Ne tip insanlar mı bunlar? İnsan işte. Her türlü var. Başkalarının çektikleri sıkıntıları bile yarara dönüştüren kişilikler. Bir de saldırganlar üstelik, saygı, nezaket, kural, üslup bilmez tartışmacılar. Samimiyet? Gözlerine bakın anlarsınız. Hiç değilse birkaç yıl kendileri de türban taksalar ya! Gerçi bir çıkar sezseler onu da yaparlar.

YAZAR

Reformdan bahsettiniz. Dinde reformdan. Mümkün mü böyle bir şey?

DÜŞÜNÜR

Bence İslam'da da reform olabilir, neden olmasın, oluyor bile, yaşadıklarımız hep reformun parçası. Katolikler de demişler vaktiyle Hristiyanlıkta reform olmaz diye, ama olmuş. Bektaşilik, Alevilik hepsi reformun parçası, sünnilik de reform sürecinde, reformu kişiler yapmasa, yaşam yapıyor. Ama daha açık sözlü, daha kökten reform gerçekleşecekse, bunu Müslümanlar yapacak, dışardan dayatmayla reform yürümez. Üstelik reform

yanlıları da büyük olasılıkla ve çoğunlukla radikal dinci olacaklar. Hristiyanlıkta bu böyle olmadı mı. Fethullah Gülen gibiler var. Bırakınız bir şeyler yapsın diye düşünüyorum ben, o kadar üstüne gitmeyin. Zaten biraz bırakılıyor galiba. Devlet kesimini kastediyorum. Birileri de arkadan itekliyor. Amerika'yı kastediyorum. İşin o yönü yaş işte. Bizde modern görünen, İslam'ın modern yüzünü temsil ediyor görünenlerin büyük bölümü Amerikancı. Bu daha da büyük bir tehlike. Örneğin hükümetteki baskın kanat. Hem anti-emperyalist, bağımsızlıkçı olup, hem Güler Yüzlü İslam'ı savunacak insanlar gerek bu ülkeye. Tek tek böyle unsurlara rastlanıyor, ama bir akımdan bahsetmek için erken.

YAZAR

Radikal İslam bunların dışında yani!

DÜŞÜNÜR

Gerçek radikal İslam şu anda anti-Amerikancı. Onların da çoğu şiddet yanlısı ve İslam'ın en gerici yönlerini savunuyorlar. Dünyada ve ülkede sol güçlenmedikçe İslam tarafından hem ileri, ilerici, hem anti-emperyalist akımlar beklemeyin. Bunlar altmışlı, yetmişli yıllarda görüldü ve bitti.

YAZAR

Gerçek radikal İslam dediğinizin karakteristik özellikleri nedir peki, buna katılanların kişilik özellikleri?

PSİKİYATRİST

Ben birkaç şey söyleyeyim. Bunlardan hem birkaç hastam oldu, hem başka ortamlarda tanıştıklarım... Yazarımızın bir görüşü var. Şimdi idealist gençler eskiye göre daha çok İslamcı oluyorlar

diye, yani eskiden olsa devrimciliği yegleyecek kişiler şimdi radikal dinciliğe kayıyorlar. Bunda bir parça haklılık payı görebiliriz. Tabii çoğunluk itibariyle solcu olacak yine solcu oluyor, sağcı olacak sağcı. Çünkü kanımca kişiyi dindar yapan ya da dinden uzaklaştıran bir genetik kod da mevcut. Gerçi solcu dindarlar yok mu, o da var az da olsa. İnsan karmaşık bir varlık, genetik kod sistemleri de karmaşık. Yazarımız iyi bilir bunları, şimdi sağcılık geni solculuk geni, dindarlık geni ateistlik geni diyoruz ya; bilmeyenler için yinelemek lazım. Bunlar tek bir gen değil. Belli şeylere eğilim uyandıran gen grupları. Yani şu geni bu geni desek bile bunu metaforik anlamda kullanıyoruz.

Yine de şöyle bir gerçek var, yazarımızın, eskinin devrimci gençlerinden bir kısmı şimdi İslamcı oluyorlar tezini doğrular doğrultuda. Eskiden toplumda, dünyada haksızlıkları, adaletsizlikleri, pislikleri gören, boş kafalı çoğunluğun baskısından rahatsızlık duyan, temiz, düzenli, sağlıklı ilişkiler isteyen idealist kişiler, ahlakçı kişiler, eğer siyasetle de ilgililerse büyük olasılıkla solcu olurlardı. Daha az olasılıkla milliyetçi veya dinci siyasetçi... Şimdi akımlar arasında böyle bir üstünlük kalmadı, hattâ birçok ülkede ibre İslam'dan yana. Ortadoğu'da komünist, sosyalist akım çok zayıfladı mesela. Ama solcuların hepsi ahlakçı mıydı, tabii ki hayır. Yine çoğunluk, eğilim "trend" solcusuydu. Şimdi de dinciler için aynı şeyi söyleyebiliriz. Ama şu kadarını belirteyim: Bu tanıdığım radikal dinciler, bireysel olarak düzgün ve ilkelerine uygun yaşamaya, solculardan çok daha fazla önem veriyorlar. İşin kuramı hakkında fazla bilgim yok.

DÜŞÜNÜR

Kuramı hakkında bazı şeyler biliyorum. Örneğin bunların fikir babalarından Seyyid Kutup'un *Yoldaki İşaretleri*'ni okudum.

Birkaç bölüm aktarayım:

“Muhammet (s.a.v.), ahlakı ön plana alan, toplumu güzelleştirmeyi, nefisleri arındırmayı hedefleyen bir ıslahat davetinde bulunabilirdi, denebilir.

“Efendimiz (s.a.v.) kendi devirlerinde var olan bütün pislikten rahatsız olan, ıslah ve reform davetçileri ve onların çağrılarına icabet etmekten mutluluk duyan insanlar bulabilirdi, denebilir.

“Şu da düşünülür: Eger Allah Rasulü (s.a.v.) bunu yapsaydı, salih bir insan topluluğu bu davete icabet ederdi. Sonra, o bunları düzeltir, ruhlarını arındırırdı. Böylece İslam akidesine inanmaya, onu yüklenmeye daha yakın bir duruma gelirlerdi. Böyle olunca da, La ilahe illallah çağrısı, daha işin başında büyük bir muhalefetle karşılaşmazdı. Ancak Allah (c.c.), bunun çıkar yol olmadığını biliyordu. Ahlakın, ancak ölçüler koyan, değerler belirleyen bir akide temeli üzerine oturması gerektiğini biliyordu. Aynı akide, bu ölçü ve değerlerin kendisine dayandığı gücü ve yaptırım merkezi ile, bu gücü elinde tutan ve bunlara uyanlara verilecek mükafatı ve isyan edenlere karşı uygulanacak ceza şeklini belirler. Bu akide kökleşmeden, bu güç oluşmaksızın mevcut bütün değerler ve bunların üzerine kurulan bütün ahlak sistemi köksüz, dayanaksız, yaptırımsız yapay bir şey olur.

“Çetin bir uğraştan sonra, akide ve akideden kaynaklanan güç yerleştiğinde, insanlar Rablerini tanıdığında, yalnızca O'na ibadet ettiğinde, la ilahe illallah kalplerde kökleştiğinde, Allah (c.c.) bu akide ve ona inananlarla, yukarıda yapılan önerilerin hepsini gerçekleştirir. Arabın egemenliği değil, Allah'ın egemenliği gerçekleşsin diye yeryüzü Bizanslı ve İranlılardan temizlenir. Yeryüzü ister Bizanslı, ister İranlı, isterse Arap olsun, bütün tağutlardan temizlenir.” (Seyyid Kutup, *Yoldaki İşaretler*, çev. Mustafa Özel, Özgün, 2001, s. 35-36).

Mesajı anladınız mı? Hani İslam dini için öncelikle ahlak dini denir ya, Kutup bunu bile önemsemiyor. Ahlak dini olabilir veya olmayabilir, bize çok yakın gelen bir düzeni temsil edebilir ya da bize tamamen ters gelebilir. İslam'ı kabul etme ve yayma düşüncesinde bunların hiçbirinin önemi yok, diyor; İslam üstündür, ona uyulmalıdır, çünkü Tanrı öyle buyurmuştur. Bu kadar basit. Bize çok daha ters gelebilecek biçimlerle onu buyursa yine uyacaktık, yine o en üstün olacaktı.

“Bugün, İslam'ın teoriler üretmesini, sistem türleri ortaya koymasını, hayata dair kanunlar vaazetmesini isteyenler –ki, yeryüzünde tek olan Allah'ın şeriatını hakim kılmaya fiilen karar veren, onun dışındaki şeriatleri reddeden ve bunun gerektirdiklerini uygulayacak gücü elinde tutan bir toplum yoktur– bu dinin yapısını kavrayamamaktadırlar. Kavrayamadıkları bu şeyi, Allah'ın istediği şekilde hayatta nasıl uygulayacaklardır!..

Şüphesiz ondan yapısını, yöntemini, tarihini değiştirmesini, beşeri ideolojilere, beşeri yöntemlere benzemesini istiyorlar. Yürüdüğü yolda, attığı adımda, nefislerindeki anlık, geçici beklentilere ve isteklere ulaşmak için işi aceleye getirmeye çalışıyorlar. Bunlar güdük insani sistemlere karşı iç dünyalarındaki bozgunun yarattığı anlık istekler... Bu dinden istedikleri, gelecekte olması muhtemelen varsayım ve teorilerin kalıbına girmesidir. Oysa Allah bu dinin kendi istediği gibi olmasını istiyor: Kalbi dolduran inanç, vicdana hakim olan güç, insanların ancak Allah'a boyun eğmesini gerektiren akide... Ve insanların kanunlarını başkasından değil, ancak O'ndan almalarını...” (Seyyid Kutup, a. g. e., s. 42).

İslam'ın kendini hoş göstermesine, akla uygun göstermesine hiç gerek yok diyor Kutup. O üstündür, çünkü Allah emridir, gerisi boştur. Aynı düşünce Abelardus'ta da var: “Daha büyük bir iyinin ortaya konulmasından bu yana, hiç kimsenin en yüce

iyiden doğru bir biçimde söz etme hakkı yoktur.” (Hristiyan filozofa cevaben böyle diyor.) (Petrus Abelardus, a. g. e., Remzi Kitabevi, s. 122).

Bu dinin yapısını, insanların yapılarını, hayatın ihtiyaçlarını ilmiyle kuşatan, geniş bilgi ve hikmet sahibi Yüce Allah'ın hikmeti üzerine kurulu bu sağlam, bu Rabbani yöntemin yapısını anlayamayan bazı ihlaslı fakat aceleci insanlar, İslami düzenin temellerini, hattâ İslami yaşama biçimini, insanlara sunmanın davet yolunu kolaylaştırabileceğini, insanlara bu dini sevdirebileceğini (!) sanıyorlar.

“Acelecilikten kaynaklanan bir vehimdir bu. Allah Rasulünün davetinin yolu kolaylaşsın diye, ulusçuluk bayrağı altında, toplumculuk bayrağı altında, ahlakçılık bayrağı altında başlamasını önerenlerinki gibi bir vehimdir bu. (...)

“İstek ve arzular, ihlasla Allah'a (c.c.) ibadet etmekten, O'ndan başkasının egemenliğinden kurtulmak fikrinden doğmalıdır; sunulan düzenin diğer düzenlerden birtakım konularda üstün olmasından değil.

“Allah'ın düzeni mutlak üstündür. Çünkü onu Allah vaz'etmiştir. (...) Bunun adı İslam'dır Ondan başka İslam'a giden yol yoktur. İslam'ı kabul etmeye karar veren ayrıntılarını düşünmez. Düzenin güzelliğinin, üstünlüğünün açıklanmasına da ihtiyacı yoktur.” (Seyyid Kutup, a. g. e., s. 43-44).

Özetle görüş şu: Bu dinde reforma yer yok. İslam ancak ona kayıtsız şartsız inanan, sadece Tanrı buyruğu olduğu için ona inanan ve bu yolda kararlılığını, gücünü gösteren bir cemaatla yayılır ve hakim olur. Ancak o zaman her şey kendiliğinden dirlik ve düzene kavuşur. İslam'ın uygarlık yarışına girmesine, kendini dünyevi ölçülerle öteki uygarlıklarla kıyaslamasına bile hacet yoktur der yazar, çünkü “İslam bizatihi uygarlıktır” Onun

akidesini kabul edenler için milliyetler sorunu da kalmaz, çünkü “Müslümanın milliyeti akidesidir.”

H.z. Ali'den

Kılıçla hançer fesleğenimizdir bizim;
Yuf olsun nerkisle mersin ağacına.
Şerbetimiz düşmanımızın kanıdır;
Kasemiz de kafatası.

H.z. Ali, *Divan*, s. 351-370.

“İslami uyanış eylemi nasıl başlayacak? Bu görevi üstlenecek bir öncü cemaat lazımdır. Bu yola baş koymuş cemaat... Dünyanın her köşesindeki cahiliyeyi yok etmek için yola çıkmış bir cemaat... ‘Yoldaki İşaretler’i, işte gelmesi umutla beklenen bu öncü cemaat için yazdım.” (Seyyid Kutup, a. g. e., s. 14-15).

Böyle der Kutup ve ölümünden sonra böyle bir cemaat ortaya çıkmıştır. Tüm dünyada. Gerçi başka bazı yazarlar, örneğin bizde 50’li yıllarda Necip Fazıl da benzeri görüşleri dile getirmiştir. Sonra sözü edilen cemaatlar ortaya çıkmakla kalmamış, şiddete, teröre yönelerek her yanı sarsmıştır. Bu terör lanetli bir şeydir, adeta Batının bütün günahlarının lanetidir. Dünyayı arsızca tüketen, yoksul ülkelere yedikleri etlerin kemiklerini bile bırakmayan bu doymak bilmez kapitalizmin vahşetiyle yarışan, orta çağdan sıçramış bir vahşet. Çağdaş insanın bin yıl önceki atalarından acımasızlıkta hiçbir farkının bulunmadığını gösteren ayırım gözetmez bir kıyım. İslam ülkelerindeki insanların ezilmişliğinin patlama noktası. Sadece yoksullukla, ezilmişlikle, adaletsizlikle açıklanamaz ama, bu olgu aynı zamanda Batı insanındaki uygarlaşma görüntüsü altındaki korkunç boyutlara ulaşmış ya-

bancılaşımaya da bir tepkidir. İğrenç biçimde tüketeceksin, yalnız ben, sadece ben diyeceksin, üstelik bunları filmlerinle, televizyonlarınla en yoksul ülkelere, açlıkla boğuşan insanlara seyretti-receksin: Hedef gözetmez terörden daha iğrenç bir yozlaşma!

İntihar eylemcisi teknolojiyle, parayla fildişi kulelerinde rahat yaşayacaklarını sananların korkulu rüyası. Büyük bir dava için savaştıklarını düşünenler, büyük haksızlıklara uğradıklarını görenler, yaptıkları eylemin sonunda cennete gideceklerine de inanıyorlarsa, dolduruşa getirilerek ve bizzat kendi kendilerini dolduruşa getirerek neden ölüme atlamasınlar. Tarihin her döneminde her toplumda böyle binlerce insan çıkmış.

İnsanlık komünizm ülküsünü ayakları altında çiğnedi. On-dan sonra başı büyük belalara uğramaya başladı. Daha da büyük belalara uğrayacak. En büyük bela da doğadan gelecek. Bu acı-lara hep birlikte üzüler, endişe ederek, merhamet duyarak katlanıyoruz, katlanacağız... Ama aklımızın bir yanının bunu hak ediyorsunuz demesinden kendimizi alamayarak...

Bir şey daha söyleyeyim mi. Sağda da var aynı sorun, solda da. Grup içi fedakarlık duygusunun artması grupdışı saldırgan-lığı artırıyor. Yani kendi düşünsel yandaşları, kendi cephesi için daha fazla fedakar olan birey; grupdışı güçlere, bireylere karşı genellikle daha acımasız davranıyor. Bunun önlenmesi için he-nüz bir çare bulunamamış, çünkü bu özellik de insan doğasına yapışık. Eğitimle belki biraz törpülenebilir. Ama daha çoğu sis-temi değiştirmekle törpülenir.

PSİKİYATRİST

Bana söyleyecek şey bırakmadınız. Tebrikler doğrusu. Cidden.

YAZAR

Diyecek son bir şeyiniz kaldı. Şu komplo kuramcıları. Özellikle İP ve çevresindeki insanlar konusu. Onları neden “sağ” içinde değerlendirdiğinizi de kendiniz anlatın. Ondan önce Necip Fazıl’dan bahsetmiştiniz. Bilginiz varsa onu da kısaca açsanız.

DÜŞÜNÜR

Tamam. Necip Fazıl ilginç bir insan. Türk-İslam sentezi düşüncesinin son devirdeki en önemli temsilcilerinden biri. Ülkücülerin de bir bölümü onu sahiplenirler ama, o Türkçüden çok İslamcıdır. Aşırı dincidir. Düşüncelerinden dolayı çok eziyet çekmiştir. Daha önce de bu ülkede Müslümanların çok eziyet çektiğini düşünenlerdendir. Onların acıları kendi acılarıyla yoğurulmuştur, o yüzden cumhuriyete ve Atatürk’e o kadar düşmanca duygular içindedir ki, insanın akli durur. Sosyalist aydınlara da öyle. Oysa orta yaşa kadar sol aydınlarla, Kemalistlerle içli dışlı yaşamış, hayatın türlü zevklerini tatmıştır. Kemalizme yakın durduğu bir dönem de geçirmiştir üstelik. Ama ondan sonra bu derece düşmanlık, İslamcı olmayan neredeyse herkesten nefretle bahsetmesi, sadece birkaç kez hapis yatmasıyla açıklanabilir mi? Gerçek dindar saydığı kesimden çok daha fazla acılar çeken, eziyetlere uğrayan sosyalistlere, “düşman”ı bir bakıma ortak gördüğü halde, neden en ufak bir duygudaşlık göstermez?

Kültürsüz, köylü aşırı dincilerden hoşlanmaz, bunu açıkça da belirtir. Bazı kır kökenli tarikatlara mensup insanların ağır cezalar almasına sadece üzülr, ama onların hiçbir hallerini benimseyemez. Kendisine çektirilenler yüzünden sık sık moral gücü dağılır, buna karşın davasına inatla devam eder. Dedik ya solculara karşı duyduğu tek his kindir. Bir yerde şöyle der: “Hükümet kuvvetlerine karşı fiille karşı duran Halk Partisi sevk ve ida-

resindeki sözde gençlik yığınınından bir buçuk ölü yerine 150 ölü verdirilseydi ortada bir hükümet bulunduğu anlaşılır ve hiçbir şey olmazdı. Avrupa'nın nice (demokratik) ülkesinden bin bir misal... Demokrasi, kanunları çiğneyen ve hükümete el kaldıran zümrelere şefkatle mukabele etmek değildir." (Necip Fazıl Kısakürek, *Cinnet Mustatili*, Büyük Doğu, 1998, s. 301). (1960'dan önceki öğrenci hareketlerine Menderes hükümetinin gereği kadar sert davranmamasını eleştiriyor.) Bu sertlik vaazettiği hükümet dokuz yıl önce lanetler okuduğu hükümettir ya da devlettir, her neyse. Bu derece hoşgörüsüzlük belki dönemin koşullarındandır, şimdi yaşıyorsa belki yumuşardı. Alpaslan Türkeş bile ne geniş bir insan olmuştu son yıllarında.

Neyse, Kısakürek, Menderes'i kendine yakın bulur, ama güçsüz iktidarını eleştirir. Onun basbayağı Amerikan işbirlikçiliği yapması büyük şairi hiç rahatsız etmez. Zaten yakın zaman öncesine kadar milliyetçi ve dinci kanat Amerika'yı emperyalist bir süper güç değil, hürriyet destekçisi dost bir ülke olarak görmüşlerdir. Amerikan karşıtlarının tamamını komünist saymışlardır. Öldürülmesi gereken mikroplar gibi bakmışlardır. Daha sonra ülkücüler ve devlet güçleri bu kıskırtılmış anlayışsızlık ve hoşduygu sızdırmaz husumet ortamında solcuların ölümlerini bırakınız 150'yi, beş binlerin üzerine çıkarmışlardır.

NECİP FAZIL KISAKÜREK

Necip Fazıl, 25 Mayıs'ta öldü. Bugünkü Milliyet'te Mümtaz Soysal, köşesinde "Dil Şehitleri" başlıklı yazısında, Necip Fazıl'dan söz açıyor: "Necip Fazıl'ın kavgalarına kızabilirsiniz, tutkuları konusunda farklı değer yargılarınız olabilir. Ama, hiçbir şeyini sevmemiş olsanız bile, Türkçeyi sevdiğiniz için onun şiirini de sevmişsinizdir. (...) Bir di-

li kuyumcu gibi işleyip dudaklarda ölümsüzce gezdirmek kolay iş değildir. (...) Onun içindir ki, dünün büyük şairi Necip Fazıl gibi, geçmiş yılların bütün unutulmaz şairleri de, yaşamlarını ve kavgalarını ister beğenelim ister beğenmeyelim, bir uçan öbür uca, Ahmet Haşim'inden Orhan Veli'sine, Mehmet Akif'inden Nâzım Hikmet'ine, Türk dilini çalındıkça büyüyen güzel bir senfoni oluştururcasına işleyip kendilerinden sonrakilere aktardıkları için hep saygıyla anılmaları gereken ortak değerlerimizdir

Mümtaz Soysal, Türkiye'de bir sanatçıya nasıl bakılması gerektiğini gösteren ilk yazar. (Bunu bir yazın adamının değil de bilim adamının yapması, üzerinde ayrıca düşünülmesi gereken bir olgu.) Bu yazısı, bence, eleştiri tarihimizin unutulmayacak bir belgesi; Necip Fazıl'a karşı olanlara da, Necip Fazıl'dan yana olanlara da çok şey öğretiyor.

Fethi Naci, *Eleştiri Günlüğü*, Özgür, 1986, s. 120.

Sağcı yazarların, şairlerin ilericilere duydukları kinin boyutu tasavvur ötesidir. Birisi dinsizse, hattâ inancı biraz zayıfsa, her türlü alçaklık mesnetsiz biçimde yakıştırılabilir ona. her yollu iftira atılabilir. Sağın genel karakteristik özelliği vicdan duygusu zayıflığıdır. Solda da bunun pek güçlü olmadığını daha önce gördük. Ne ki sağda insan değerlendirmesinde nesnellik tümüyle bir yana bırakılır. Örneğin hemen herkesin ahlakçı bir şair, doğru bir adam olarak bildiği, en ufak bir dedikodu kulağına geldiğinde kırılıp haftalarca evinden çıkmayan Tevfik Fikret için, sırf dinsiz olduğundan ötürü Mehmet Akif

Önce Allah'a söger, sonra biraz bol para ver
Hiç utanmaz, protestanlara zangoçluk eder

Bir dönem pek çok solcu arkadaş edinmiş, sefahat içindeki yaşantısıyla ünlenen Peyami Safa da Nâzım'a ne der biliyor musunuz: "Salon komünisti, balon komünisti" Onun iki üç papele satın alınabileceğini iddia eder ve takip eden dizisinde "Sermayenin altına yat!" diye küfreder. (Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler*, cilt 3, Tekin, 1998, s. 702).

Öbürlerine gelince, IP'lilere... Onu da anlatayım, şöyle: Bu gruptan çok insan tanıdım. Yiğidi öldür hakkını yeme. Ben bunların içinde öyle paragöz, katakullici, üçkağıtçı, fırlıdak adama pek az rastladım. Bence büyük çoğunluğu temiz insanlar, işlerini hangi meslektenseler iyi yapma gayretinde kişiler. Gelgelelim, tarikat gibi kapalı bir grup yapısı içindedirler ve daima emir komuta zinciri altında hareket ederler. Son kertede dar kafalıdırlar. Yukardan ne emir gelirse tartışmasız kabul ederler. Genellikle pasifist inatçı bir çizginin ısrarla, bıkmadan, fakat bıktırncasına savunulmasıdır taktikleri. Kendi aralarında tartıştıklarını, değişik fikirlere açık tavır aldıklarını ben görmedim. Az buçuk değişik fikir ortaya çıkmışsa ve bunu ortaya atan ikna edilemiyorsa kapının dışında bulur kendini. Öteki hareketlerden ne kadar ayrılan varsa, burada da aynı oranda müstafî bulunur. Dönekleri de çoktur. Medya bunlardan dönenlerin hakimiyetindedir neredeyse. İşte bu dışa çok kapalı, yalnızca kendilerini referans noktası alan, kendi dışlarındaki sola kendilerini hiç mi hiç beğendirme çabaları, onları kazanma çabaları bulunmayan bu grup, sosyalist söylemlerine karşın düpedüz sağ çizgide bir harekettir. Siyasi taktikleri icabı kendilerini değişik dönemler Amerika'ya, Amerikancılara, ülkücülere, askerlere, Kürtçülere; hemen herkese beğendirmek için uğraşmışlardır ama, kendi dışlarındaki solu hep sahte sol olarak değerlendirmişlerdir. Kendini, sadece ve sadece kendini merkez aldığından ilk başta karakterli gibi görünen; ama dü-

pedüz hastalıklı bir tutum. Herkes sahtedir, bir tek onlar doğrudur. Bence bu dışa kesin kapalı tutumları, tek başına onun sağ bir hareket, radikal sağ bir hareket sayılması gerektiğini doğrulamaya yeter görünür. Durmadan çizgi değiştirdikleri halde her zaman onlar doğrudur ve şeflerinin son gösterdiği çizgi vatansever çizgidir, öbür çizgiler vatan haini çizgilerdir. Aslında açık bir faşist hareket olsalardı, önderlerinin görece karizması ve bu derece ısrarcılıklarıyla belki daha fazla taban bulacaklardı. Ne ki küçük bir azınlık hareketi kalmaya mahkumdurlar. Önemlilik duygularını, varlıklarının büyük bir gereksinimi karşıladığı yönündeki düşüncelerini, her dönem yenilerini sundukları komplo teorilerine borçludurlar. Aynı biçimde cumhuriyetçi, devletçi, milliyetçi kanatta söz konusu hareketten bağımsız bireyler ya da daha küçük gruplar olarak komplo kuramalarıyla beslenen, ancak o kuramlar sayesinde ayakta kalabilen unsurlar pek de az değildir.

Sağın, milliyetçilerin, komplo kuramcılarının ortak mantığı, söylemiştim, karalar ve aklar şeklinde insanları ikiye ayırmaktır. Oysa yaşamda bireyler böyle kesin çizgilerle ayrılmazlar. Arada çok önemli bir fark var, buna dikkat edin: Biz de söylüyoruz kimileri için, ABD lobisindendir, AB lobisindendir, Amerikancıdır, Avrupacıdır, falan diye. Hattâ daha ileri giderek örnek verdiğimiz kişi ve gruplara “işbirlikçi” de diyebiliriz. Ama ajan demek, vatan haini demek farklı bir şeydir. Söz konusu gruplar içinde ajanlık sayılabilecek biçimde ABD veya Avrupa gizli servisleri ya da devletleriyle doğrudan çıkar ilişkisinde bulunan kişilerin sayısı herhalde çok çok azdır. İnsanlar size uygun gelmeyen, sizce memleket aleyhtarı işlere girişebilirler. Ama bu işlere kalkışanların büyük çoğunluğu yaptığı şeyi doğru zannettiği için yapar. Dolaylı olarak bundan maddi ve manevi kazanç da elde edebilir. Belirtmiştik, insanların büyük çoğunluğu kötü değildir, sadece yetersizdir. Çok

kişi iyi bir şeyler yaptığını sanarak kötü işler yapar. Sağcılar bu ülkede solcuları bildik bileli vatan hainliği ile suçluyorlar. Kendileri vatan için daha hayırsız oldukları halde. Bugünkü milliyetçiler, cumhuriyetçiler de acaba kendi edimlerini hiç gözden geçiriyorlar mı? Her sağlıklı birey bunu yapar, yapmalıdır. Ama ne sağda ne solda görüyoruz sağlıklı tavrı, siyaset, “büyük siyaset” kendini değerlendirmeye de, etik tutuma da izin vermiyor. Başkasını ne kadar hainlikle suçlarsan siyasette o kadar puan topluyorsun, kendi yandaşlarını o kadar galeyana getiriyorsun. İyi bir taktik gibi görüldüğünden her kesim sık kullanır abartılı suçlamaları. Doğru bir tutum mu? Hayır. Sol ahlaka (olduğu, bilindiği kadarıyla) uyar mı? Hayır. Uzun vadede ilerici güçlere fayda sağlar mı? Hayır.

Her paranoya, her komplo kuramı, kişiye kendi varlığının ve müdahalesinin ne kadar büyük değer taşıdığını vurgular. Demin belirttim, onları tanıyabilmek için bir noktaya dikkat edin: Paranoyakların görüş açısından griler yoktur. Kendileri gibi olanlar vardır, bir de düşmanlar vardır. Halka gelince: O masumdur. Daima kandırılmaktadır. Durmadan, asırlar boyu kandırılan bu yığın ne kadar masumdur, niye kandırılmaktadır; bu soruyu kendilerine hiç sormazlar. Aydın tavrı ancak dışa karşı gösterilir, tek bir görüş hap gibi savunulur başkalarına. Savunulanları zenginleştirmeye, farklı fikirlerle güçlendirmeye hiç mi hiç gereksinim hissedilmez. Komplo kuramcılarının sloganı şudur: “Tek çiçek açsın, yüz fikir akımı vatan haini sayılsın!”

DOKUZUNCU BÖLÜM

DİN VE DİL

YAZAR, PSİKIYATRİST, DÜŞÜNÜR

Kıyamet günü, Adem evladının ulusu benim,
ama övünmem; Hamd sancağı benim elimdedir,
ama övünmem. O gün, Adem de, ondan başkaları da,
ancak benim sancağımanın altındadır;
ilk şefa'at eden de benim, ilk şefa'ati kabul edilecek de
benim, ama övünmem.

Hz. Muhammet, Hadis, *Cami I*, s. 90

DÜŞÜNÜR

Dil ve dini tek başlık altında ele alma fikri nereden doğdu üstat? Bu bir tesadüf mü, özel bir anlam mı taşıyor?

YAZAR

Rastlantı sayılmaz. Bizde yüzyılı aşkın bir zamandır dil sorunu, toplumda ve aydınlar arasında tartışılan başat gündemlerden biridir. Başka ülkelerde de dilin gelişimi üstüne bazı tartışmalara rastlanır, ama bizdeki kadar hayati bir mesele sayılmamıştır. Bu ülkede adı üstünde "Dil Devrimi" yapılmıştır. Bu devrim başlı başına aydınları ikiye bölüp cepheleştiren bir olgu. Ben işin, hem kişilikler arasındaki farklılıkları ortaya koyması bakımın-

dan, cepheleşmede kişiliğin önemini ortaya koyması bakımından; hem de yine bu cepheleşmenin dine karşı tutumla ve laiklik konusunda yaşanan cepheleşmeyle yakın bağını ortaya koyması açısından tartışılmasını önemli gördüm.

DÜŞÜNÜR

Anlıyorum. Önce diiden mi, dinden mi başlayacağız?

YAZAR

Fark etmez. İkisini birlikte ele alacağız nasıl olsa. İsterseniz yola koyulmak için sizin kişisel görüşünüzü alalım. Din konusundaki kişisel görüşünüz nedir? En genel bağlamda.

DÜŞÜNÜR

Tamam. Ben bir iki şey söyleyeyim o zaman. Şuradan başlayayım: Bir arkadaşımın görüşünü aktarayım önce. İşin genel yapının önemli bir boyutunu bence iyi anlatıyor. Bu arkadaşım astronomi öğretimi görmüş genç bir insan. Siyasi görüşü sola yakın, mamafih siyasetle pek az ilgileniyor. Çocuğun dinle ilgisi ise bana çok ilginç gelen bir saptamasıyla alakalı. Konuşurken birkaç dakika uzaydan ve uzayın büyüklüğünden bahsetmişti. Kısaca özetlediği bilgiler, gerçi daha önce duyduğum, bildiğim şeylerdi aşağı yukarı ama problem tam da burada. Okuduğumuz, duyduğumuz ve bildiğimizi zannettiğimiz şeyleri ancak biri tekrar gündeme getirdiğinde anımsıyoruz. Dahası bu bilginin nasıl yorumlanması gerektiğini çok kez hiç önemsemiyoruz. Yani bir bilginin gerçek kullanım değeri, düşünsel değeri beynimizde genellikle oluşmuyor. Aslında duyuyoruz, okuyoruz, fakat bilmiyoruz, bildiğimizi de en basit yollarla yorumlayamıyoruz. Bu arkadaşımın birkaç dakikada anlattığını merak ettim, ansiklopediye baktım ve

doğruladım. Sözü uzatmayayım, gerçek şu:

Gökcisimleri arasındaki uzaklıklar o kadar fazladır ki, bunlar kilometreyle ifade edilemez, ışık yılıyla ölçülebilir. Boşlukta ışık 300.000 km/sn hızla ilerler. Bir ışık yılı doğal olarak 300.000 km X 60 X 60 X 24 X 365'dir ki, sıfır üzeri rakamlarla ifade edilebilecek muazzam bir mesafedir. Güneş sistemine en yakın yıldız olan Proksima bizden 4.22 ışık yılı uzaktadır. Görülebilir en yakın gökada olan Büyük Macellan bulutsusu (yıldızlar topluluğu) bizden 170 000 ışık yılı uzaklıktadır. Yani oraya gitmeye kalksak ve uzay aracımız ışık hızında seyretse ancak 170 bin yılda hedefe ulaşabiliriz. (Thema Larousse, Milliyet, 1993, s. 29). Bundan şu sonuç çıkar: Evren, diyelim Akdeniz'se, dünyamız onun içinde bir kum tanesi bile değildir.

O gerçeklikten arkadaşımın çıkardığı sonuçsa şu: Bu arkadaşım ateist değil. Genel anlamda büyük bir yaratıcıya inanıyor. Ben ateistim, ama yorumlarımız o noktada çakışıyor. Ben maddenin kendi başına yaratıcı olduğunu düşünüyorum, maddeyi yaratan bir yaratıcıya gereksinim duymamız çocukça bir mantık zayıflığından başka bir şey değil. Ama bu arkadaşım diyor ki, evrenin muazzam kelimesiyle bile ifade edilmeyecek büyüklüğü karşısında dünyanın önemi ne olabilir; en fazla bedenimizdeki bir hücre değil, elektron kadar. O halde tektanrılı dinlerin tüm düşünsel temeli tam bir mantıksızlığı ifade ediyor. Bizim beynimiz herhangi bir hücremizin ne kadar bilincindedir? Herhangi bir elektronumuzun varlığı veya yokluğu, yapacağı yanlış veya doğru hareket bizi ne kadar etkiler? Hiç etkilemez, çünkü gerçekten, ne tıbbi-biyolojik, ne kimyasal-fiziksel bir önemi vardır bunun. Dolayısıyla bir yaratıcı bulunsa bile o bizimle kesinlikle ilgilenmez, ilgilenemez. Bizimle derken kişileri bile kastetmiyorum, tümünden dünyamızı kastediyorum. Baştan sona doğru bir

yorum. Ama problem şu ki bu yorumu insanların en çok yüzde biri, belki ikisi yapabiliyor. Evrimsel gelişme düzeyimiz bu kadar basit bir akıl kullanmaya bile uygun değil. Tabii yan çıkarımlar anlamında başka sonuçlardan da bahsedilebilir bu büyüklüğü bildikten sonra. Mesela, herhalde evrendeki tek canlı varlık dünyada yaşamıyor, bizimki kadar ve bizimkinden daha zeki canlıların bulunma olasılığı ise hayli yüksek.

YAZAR

UFO'cular haklı o zaman!

DÜŞÜNÜR

Böyle yüksek bir olasılığı göz önünde bulundurma bakımından haklılar. Ama ikide bir orada burada UFO gördükleri üstüne hikayeler uydurmaları hiç sağlıklı değil. Deli doktorumuz ne der acaba bu konuda?

PSİKİYATRİST

Bunlar özel tipte kişilik nitelikleri gösteren insanlar. Dünyanın her yerinde nasıl dağcılar kişilik yönünden birbirine benzerse, UFO'cular da öyle birbirine benzer. Fantastik masallar uydurmaktan hoşlanan, uydurdukları masallara kendileri de inanan, bundan zevk alan kişilikler.

YAZAR

Peki sizce neden insanlar büyük çoğunluğu itibariyle bu basit düşünceye yaklaşmıyorlar? İlkini kastediyorum, evrenin muazzam büyüklüğü karşısında dünyamızın önemsizliğine...

PSİKİYATRİST

Kim önemsiz sayılmayı kabullenir ki? Akıl ve zekayı ayrı ele alırsak, insanların çoğu bu bilgiyi edinecek ve değerlendirecek düzeyde zeka taşıyor. Ama akıl boyutu farklı bir boyut. Zeka bir şeyi insana gösteriyor, ama kişilik etmenleriyle birlikte en son kararı akıl veriyor. Bu bilgi insan zekasına uygun, ama aklına uygun değil. Akıl şöyle düşünüyor: Tamam bunu bildim ve böyle yorumladım diyeyim. Bu benim ne işime yarar? Çoğu insan şu sonucu çıkarıyor: Bu benim hiçbir işime yaramaz, üstelik bana zarar verir. Tektanrılı dinlerin veya herhangi bir dinin öğretisine bağlı kalmaksa benim işime yarıyor. Sırf topluma uymak ve kendini onun bir parçası sayma duygusundan ötürü değil. Geçerli olan sırf bu duygu olsaydı, o zaman insanlar başlatıcı veya yaratıcı tek bir ilahi gücü, ama insana durmadan karışıp emirler göndermeyen bir yaratıcıyı kısa zamanda tanır ya da hattâ ateizmi genel görüş olarak benimserler ve toplumsal uyumu bu merkezde sağlarlardı.

Ama dinlerin, bizim bildiğimiz dinlerin, insanlara çok faydaları var. Bu dünyaya, bu dünyanın acılarına katlanma kolaylığı getiriyor, ölüm düşüncesine karşı insanları biraz teselli ediyor, keza öterek kaybedilen sevdiklerimizi tekrar görebilme avuntusu kazandırıyor, insanların yüreğine biraz günah korkusu, öte tarafta cezalandırılma korkusu salıyor ve o sayede toplumsal düzenin, ahlakın korunmasına katkı sağlıyor. Bunun gibi faydalar... Yani insana, büyük çoğunluğu açısından konuşuyoruz, manevi bir güç veriyor. Dinsiz olanlara gelince. Onlar manevi güçlerini sadece kendi akıllarından, bilgeliklerinden çıkarmaya çalışırlar; ötekilere göre çok zor...

Sevgili fazla okunmaz yazarım, biliyorum ki siz bu konuda da genetik etmenin başat rol oynadığına inanıyorsunuz. Tanrı

düşüncesiyle hesaplaşma gücü gösterebilmek, belli bir kişilik tipi, belli bir akıl gücü gerektiriyor ki, bu pek çok şeyden daha fazla genetik yapıya bağlıdır diyorsunuz. Size katılıyorum. Milyonlarca gözlem bunu doğruluyor. Böyle bir kişilik gücü, akıl yapısı taşımayanlar, eğitim düzeyleri, yetiştikleri çevre falan ne olursa olsun, hattâ siyasi inançları hangi kanatta bulunursa bulunsun, kafalarından Tanrı düşüncesini atamıyorlar, atmıyorlar.

YAZAR

Hangisi daha olumlu sizce peki?

PSİKIYATRİST

Politik bir cevap vereyim: Bilimin söylediklerini kafasında daima önde tutanlar, bilimin söylemediklerine ise ikinci derecede önem verenler veya onları kaale almayanlar, bana göre işin bu boyutunda daha olumluyu, daha gelişmişî temsil ediyor. Elbette bu konuda da çoğunluğun en azından kültürel baskısı süregeliyor. Mantıksızın mantıksızı bir yığın söylem ve davranış tartışılmaz doğrular kabul ediliyor, saçmalıkları sorgulayanlara en azından manevi sopalar sallanıyor. En azından diyoruz, çağlar boyu milyonlarca insan dinsel şiddete maruz kalarak ölmüş, o ayrı konu.

DÜŞÜNÜR

Egemen dini söylem, her yerde hep dinin bazı faydalarından söz eder. Örneğin insanlarda belli bir ahlak duygusu uyandırmasından, toplumun çivilerini sağlam tutmasından, suçları önlemesinden, buna benzer...

PSİKIYATRİST

Bu da dini propaganda sonucu oluşmuş efsanelerden. Az önce dediklerimin tam tersini söyleyeceğim şimdi, ki gerçeğin bu yönü daha önemli. Dindar insanlar, suçlu veya ahlaksız tipler arasında dinsiz birkaç kişi bulunca çocuk gibi sevinirler ve dinsizliğin insanı nasıl suça, ahlaksızlığa, sefih yaşama sürüklediğini o örnekler üstünden büyük bir zevkle anlatırlar. Gerçek tam tersidir oysaki. Suçlular ve ahlaksızlar arasında büyük çoğunluk dine inanır, içlerinde ateist çok çok azdır. Bunu gösterdiğiniz zaman hemen atılırlar, başka bir demagojiye yönelirler. Evet, bu kötü insanlar, göstermelik olarak Tanrı'ya ve peygambere inanıyor olabilirler, ama dini vecibeleri yerine getirmeyen, yani gerçek dindar olmayan insanlardır sonuçta... Tabii dindarların sayılarla ve istatistik bilgilerle araları hiç iyi değildir. Onların istedikleri düzeyde dindar olmayanlar, dindarca yaşamayanlar zaten her dönem toplumun büyük çoğunluğunu oluştururlar. Ama büyük çoğunluk ne büyük suçlar işler, ne aşırı ölçüde ahlaksızlık eder. Yani anlamayanlar için söyleyeyim, istatistik diliyle, yani bilimsel deyişle, dindar olup olmakla suça yönelmek veya ahlaksız olmak arasında doğrudan hiçbir ilişki yoktur. Kaldı ki, büyük caniler ve aşırı ahlaksızlar arasında, yüksek ölçüde dindar insanlar da hiç az değildir.

YAZAR

Bu konuda araştırma yapılmış mı hiç?

PSİKIYATRİST

Pek çok. Araştırma yapmaya gerek bile duyulmayacak apaçık bilgidir aslında bu. Gidin mesela cezaevlerine, sıradan suçlular arasında kaç tane ateist bulacaksınız!.. Yüzde bir bile yoktur. Ama namaz kılanlar çoktur. İnsanların ahlaklı ve doğru olanla-

rının istatistik yasalar sonucu çoğunluğu dindardır; çünkü toplumun büyük çoğunluğu dindardır, o bakımdan ahlaklı ve doğru azınlık içinde de çoğunluk dindardır. Fakat onlar gerçeği böyle yorumlamazlar. Biz ve bizim gibiler dindar olduğumuz için ahlaklıyız derler. Hiç ilgisi bulunmaz. Yapılan tek bir araştırmadan söz edeceğim: Bir okulda kopya çeken ve çekmeyen öğrenciler dinsel inançları bakımından karşılaştırılmış, ateist öğrencilerin daha az kopya çektikleri ortaya çıkmış. (Nigel Barber, a. g. e., s. 358). Yine toplum içindeki fedakarca davranışlar, ayrıca saldırgan davranışlar konusunda dindar olanlar ile olmayanlar karşılaştırılmış, arada bir fark bulunamamış. Dindarlığın gösterilebilen tek faydası şu: Farklı etnik gruplara daha hoşgörülü davranılmasına yol açması. (Nigel Barber, a. g. e., s. 360).

DÜŞÜNÜR

Ben de aynı yazıyı okumuştum. "Dinsel metinler düşük düzeyde moral akıl yürütme içeren örnek hikayelere" yer verir, deniyordu sanırım kitapta. Bu metinlerde saldırganlık, acımasızlık, öldürme, aldatma birçok yerde teşvik edilir, deniyordu; bazı örnekler veriliyordu. (Nigel Barber, a. g. e., s. 358-359). Olguyu sosyobiyolojik veya evrimsel psikolojik açıdan ele alan bir kitaptı. Ben dinin insanlığa verdiği büyük acıları da okuyor ve biliyorum ki, işin o yönü hep gizlenmeye, örtülmeye çalışılır ve ortaya çıktığında dini düşünce hiçbir zaman suçu üstüne almaz. Suçu başka dinlerin, başka mezheplerin, o da olmuyorsa sapıkların, sapkınların üstüne yıkar, kendi sıyrılır. Aztekler'de dinsel amaçlı insan kurban etme o kadar korkunç boyutlara ulaşmış ki, duyduğumda dehşete kapılmıştım. Hem de çok yakın diyebileceğimiz tarihlerde. Biz bir tek insanın varlığının değerini tartışıyoruz... Kurbanlar genellikle genç yetişkin erkeklermiş ve doğaldır

ki söz konusu kıyım toplumda büyük bir nüfus sorunu yaratıyor-muş. 1486'da yalnızca dört gün içinde 20 bin kurban... Yılda ortalama 250 bin kurban verildiği hesaplanıyor! (Reay Tannahill, *Tarihte Cinsellik*, çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi, 2003, s. 257). Kilisenin sapkın oldukları gerekçesiyle öldürdüğü insanların haddi hesabı yok. Haçlı Seferleri ayrı olgu. O dinler arasındaki savaş kabul ediliyor. Rakamları büyötmektense küçöltmeyi yeğleyen günümüz akademisyenlerinin hesaplamaları son derece sarsıcı. İsviçre'nin tek bir kantonunda, Vaud'da, 1591 ila 1680 arasında 3371 "cadı" öldürölmüş. Almanya'nın küçük Wiesens-teig kasabasında yalnızca 1562 yılında 63 kadın yakılmış. Ober-marchtal'da iki yıl içinde 54 kişi –sakinlerinin %7'si– ve Oppe-naud'da yalnızca dokuz ay içinde 650 kişilik nüfustan 50 kişi ka-zığa geçirilmiş. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 233). 200 yıl içinde ki-lisenin 8 milyon kadını yaktığı iddia edilir. (S. Firestone, aktaran: Hüseyin Kılıç, *Batıda Kadın Ve Cinsellik*, Otopsi, 2000, s. 314).

PSİKIYATRİST

Kim yapıyor bunları? Dışardan bazı caniler gelmiştir, Türk-ler, Müslömanlar falan. İlkide bir bize, şunla yüzleşin bunla yüz-leşin diyen uygar Avrupalı değildir o "soykırımları" gerçekleştiren. Dinine bağılı, Papalığa son derece saygılı bugünün Avrupa-lısı tüm bu suçları işlemiş olsa, herhalde utanır, yüzleşirdi!

DÜŞÖNÖR

Yüzleşmiş olabilirler. Avrupalı deyince tek bir yüz anlamıyo-ruz. Binbir Surat diye bir macera kahramanı vardır ya hani, tüm toplumlar öyledir. Bin bir suratları vardır. Belki üç beş suratları bunlarla yüzleşmiştir, o da yeter artık...

PSİKIYATRİST

Şimdiye dek dinin, daha doğrusu inanmanın hastalıklara yakalanmama veya yakalanılan hastalıktan iyileşme oranlarını yükselttiğine inanırdık. Yapılan birçok araştırma bunu gösterirdi. Hem bedensel hastalıklarda, hem ruhsal olanlarında. O yüzden Allah günah yazdıysa bozsun, birçok hastama inancını güçlendirme yönünde telkinde bulunmuşumdur. Ne'var ki okuduğum başka bir araştırma, dinsel inancın sağlığa olumlu katkısını gösteren araştırmaların ve yayımların hiç de doğru olmadığını iddia ediyor. (Richard P Sloan ve Emilia Bagiella, *Din-Sağlık İlişkisi*, 2002, Kolombiya Üniversitesi, aktaran: Nigel Barber, a. g. e., s. 355-356). O konuda da inancım sarsıldı.

DÜŞÜNÜR

Peki dil konusuna nereden gireceğiz? Hani birlikte ele alacaktık!

YAZAR

Benim temayı getirmek istediğim yer, baştan söylediğim gibi daha çok bizim ülkemize özgü bir saflaşmaydı. Dilde Türkçecilik akımı 20. yüzyılın başlarında görüldü. O zamandan beri arı Türkçeyi savunanlar genellikle ilericiler, Batıcılar, laikliği savunanlar, solculardır. Osmanlıcayı savunanlar Türkçeleşmeye karşı duranlar ise dinciler, padişahçılar, Osmanlıcılar, sağcılar ve gericilerdir.

Dilde yaşananları size kısaca özetleyeyim: Türkler Müslümanlığı kabul ettikten sonra Türkçenin kullanımı da büyük ölçüde geriliyor. Türkçe o tarihten sonra bırakınız ilerlemeyi, giderek zayıflıyor. Farsça ve Arapça, Türklerin kültür yaşamında büyük rol oynamaya başlıyor. Zaten bahsettiğimiz geçmişte, hiç-

bir etnik grupta bugünkü anlamıyla bir ulus bilinci yok. Değişik etnik grupların değişik kültürleri ve dilleri söz konusu. Elbette bugünkünden çok daha az katışık soy yapıları... Tüm kaynaklar bunu böyle yazıyor. Selçuklulardan başlayarak Osmanlı'da İran dilinin etkisi 15. yüzyılda doruk noktasına varıyor. Bir olay ilginçtir, bahsetmeden geçmeyeceğim. 1491-1582 yılları arasında yaşamış Latifi diye bir yazar, Leali adında bir şair ve tarihçiden bahseder. Acemceyi o kadar iyi bilirmiş ki uzun süre Acem zannedilmiş, öyle ki bir ara Fatih Sultan Mehmet'in özel himayesine girmiş ve ünü epeyce artmış. Lakin Acem değil Tokatlı bir Türk olduğu anlaşıncaya birden gözden düşmüş. (Geoffrey Lewis, *The Turkish Language Reform/A Catastrophic Success*, Oxford University Press, 1999, s. 7).

Söz konusu durumun nedeni apaçık ortada, demin bahsettim. Selçuklu ve Osmanlı Türklerinde ulus bilinci çok güdük. Bakmayın tarihi değiştirerek okutan milliyetçilere; Türkler asırlar boyu ya kendilerini Türk saymamışlar ya bunu hiç önemsememişler. Kültürde de ileri gitmedikleri için dilleri çok gelişmemiş. Pek az sayıda yazılı eser bırakmışlar O uğraşlar da Müslümanlığı kabul etme kesintiye uğramış. Acem ve Arap kültürü, ekonomisi, bilimi, Türk topluluklarına derinlemesine nüfuz etmiş. Dilde arılaşma gereksinimi açıkça Türklerdeki ulus bilincinin doğuşuyla ortaya çıkmış. Türkler ulus bilincine en son erişen milletlerden, daha önce yüzyıllarca ümmet bilinci taşımışlar. Hattâ birçok Osmanlı aydını, Türkleri, Türklüğü aleni aşağılamış. Cumhuriyet dönemi dil devriminden epeyce önce o konuda çatışma başlamış. Osmanlıca konuşan, yazı dilinin etkisindeki okumuşlar ve yöneticiler ile halkın anlaşması yüzyıllarca sorun oluşturmuş, ama bu, Osmanlı'nın son döneminde başka sorunların da çıg gibi büyümesiyle iyice rahatsız edici hale gelmiş. Halk, resmi görevlilerin

konuşmalarını pek az anlarmış ve buna "ıstılahi" konuşma dermiş. "Müdür bey katibe bir şey söyledi ama, anlayamadım. İstılahi konuştular." (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 10).

Ziya Gökalp, İstanbul Türkçesi'nin resmi dil olarak benimsenmesini istiyordu. Onun önerisi dilden tüm Arapça ve Farsça sözcükleri atmamak, sadece Türkçe karşılığı olan kelimeleri atmak; bir de Arapça ve Farsça dil kurallarını atmak... (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 9-26). Namık Kemal, aslının anlaşılması neredeyse imkansız olan "Osmanlıca Edebiyatın İncelenmesi" adlı makalesinde, eski edebiyatçıların, örneğin Nergisi'nin anlaşılmasının çok zor olduğundan, eski edebiyat bir yana resmi yazışmalarda geçen ifadelerin okuma yazma bilenlerin onda birince bile anlaşılmadığından bahseder. (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 13). Ahmet Mithat da arılaştırmadan yanadır. Temiz bir Türkçeyle ve anlaşılmak için yazar. Ömer Seyfettin ateşli bir Öz-Türkçecidir. (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 22).

Dinci padişahçı kanat ise tam tersi savdadır. Mehmet Akif, ta 1910'da yazdığı bir makalede dilde arılaştırma düşüncesine ve uygulamasına şiddetle karşı çıkar. (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 21). "Lisanı sadeleştirmek, bizi yedi asır geriye ve dört bin kilometre uzağa atmaktır... Tekrar ederim ki bugün Buharalı değiliz ve olamayız" der Süleyman Nazif de, 1909'da. (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 23). O tür insanların dertlerini anlıyoruz. Dilde Arapçadan uzaklaşmak, onlar için İslam'ın etkisinden, İslami geleekten uzaklaşmaktır; ulus bilincinin ilerlemesinin İslami anlayışları zayıflatacağından korkmaktadırlar. Günümüzde nasıl Batı hayranları Türkçeyi Batı dilleri gibi, İngilizce gibi konuşmaya özeniyorlarsa, geçmişte ve bugün dini eğitim alanların en azından bir bölümü Türkçeyi Arapça gibi konuşmaya çalışırdı, çalışmaktadır. Hattâ o konuda eski bir hikaye vardır. Osmanlı zama-

nında bir gün medrese öğrencileri ayaklanmışlar. Polis bunlara saldırmış, arbede çıkmış, öğrenciler kaçmaya başlamış. Kaçmaktan yorulan öğrencilerden biri, kenara çekilip halkın arasına katılırsa polis kovalamasından kurtulacağını düşünmüş, kaldırıma oturmuş. Derken onları kovalayan polisler gelmişler, içlerinden birinin buna soracağı tutmuş: "Talebeler ne tarafa kaçtılar?" Bizim genç molla da "Ba'dısı şu tarafa, ba'dısı bu tarafa" diye cevap verince anında foyası meydana çıkmış; yakalayıp götürmüşler. (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 9).

Siyasi dindarların dil saflaşmasında şimdi de (mecburen çok taviz verseler, bir yığın arı Türkçe sözcüğü kullansalar da) aynı konumda bulunmaları, kendileri açısından böyle bir haklı nedene dayanır. Korktukları kısmen de olsa başlarına gelmiştir nitekim. Öztürkçeci kanadın en azından önemli kısmı, cumhuriyetten sonra ise büyük bölümü, dilde arılaşmanın ulus bilincini ilerleteceğini ve ümmet toplumundan ulus toplumuna geçişi hızlandıracağını kuramsal olarak bilmekte veya sezmektedirler. Yani bu iki kanat kendi davalarında mantıklı ve tutarlıdır. Sadece dinci kanat için şöyle bir çekincem var. Farsça ve Arapça, Türkler üzerinde yalnız dinsel gücünden-yükünden ötürü egemenlik kurmamıştı; bu toplumlar ekonomik, siyasi, kültürel olarak daha ileri toplumlardı ve bir kültür yayılması da söz konusuydu. Ama son beş yüz-altı yüz yılda böyle bir baskın kültürü, bilimi, teknolojiyi kalmadı söz konusu toplumların. Yüzyıllar boyunca bahsi geçen bölgelerde tek veya en büyük egemen Osmanlı'ydı. Ama dinin etkisiyle, ümmet bilincinin etkisiyle Arapça ve Farsça nüfuzunu sürdürdü. Ne var ki, 20. yüzyıl başında artık Araplarda bizden çok önce ulus bilinci oluşmuştu; söz konusu millet, milletler Osmanlı'ya karşı ayaklanıyordu. Üstelik kültürel alanda Türkleri etkileme güçleri pek zayıflamıştı.

Tüm bunlara rağmen Osmanlıcayı, derin biçimde Arapça ve Farsçanın etkisindeki bu gelişmemiş Türkçeyi savunmanın maddi (sosyal-kültürel-ekonomik gerçeklerden kaynaklanan) bir temeli bulunmuyordu. Anlaştırmanın zafere ilerlemesi cumhuriyet olmasaydı bile kaçınılmazdı, çünkü uluslaşmanın ilerlemesi kaçınılmazdı. Elbette bugünkü boyutuna varmazdı dil reformu, ama bir yere kadar muhakkak gelirdi.

Cumhuriyet döneminde tarihte hiçbir ulusun yapmadığı bir iş gerçekleştirildi, "Dil Devrimi" yapıldı. Bu da kaçınılmazdı, çünkü tarihte kendisi egemen olup da başka milletlerin dillerini dokuz yüzyıl kullanan başka bir kavim ortaya çıkmamıştı. Bu tuhaflık Selçuklu'ya ve Osmanlı'ya mahsustu.

Dilde Ulusal Tepki

Ben liseyi Şam'da okudum. Hürriyetin ilanlandığı günlerde son sınıfta idik. Araplar birdenbire ulusçuluğa başladılar. Türkçe ile alay ediyorlardı. Bir gün sınıfta kara tahtada tebeşirle yazılmış beş on satır gördük. Bunun başında Türk dili nedir? yazılı idi. Yazıyı içimizden okuduk. Bunda, tek bir Türkçe kelime yoktu. Osmanlı üslubuna ve kurallarına uydurularak yazılmıştı. Bu yazının sonu 'dır' ile bitiyordu. Araplar, bu dil edatını beş on defa tekrarlamışlar ve bu dırdırların altını çizmişler ve önüne de Türkçe budur. Yani (dırdır)dır yazmışlardı. O gün biz 4-5 Türk öğrenci bütün bir sınıfla adeta boğuştuk ve o günden başlayarak Türkçeci olduk.

Hasan Reşit Tankut, aktaran: Geoffrey Lewis,
a. g. e., s. 40 (Yıl 1963).

Dincileri anlıyoruz da, milliyetçilerin tutumunu anlamak imkansız. Onlar sırf gericilik olsun diye, sırf geleneksel bağlarından kopamadıklarından dildeki bu ulusçu akıma karşı durmaya çalıştılar. Bir bakıma o da anlaşılabilir bir şeydir. Çünkü solcu olmayan milliyetçiler, muhafazakarlık mı yoksa ulusçuluk mu, ikileminde kaldıklarında büyük çoğunlukla muhafazakarlığı yeglemişlerdir. Onların milliyetçilikleri böyle bir milliyetçiliktir. Önemli adlardan bir tek Nihal Atsız'ı hatırlıyorum, asıl önemlisi her koşulda Türklüktür diyen. O açıkça kan milliyetçisiydi. Öteki çoğunluğun aksine Kürdü, Lazı, Çerkezi, az çok karışmış hiçbir etnik grubu Türkten saymazdı. İşi çok zordu, çünkü Türkistan'da falan belki bulunabilir de, Türkiye'de saf Türk yığınlar bulmak hayli zordur. Irkçılık yapacak seçe seçe bizim memleketimizi seçmişti, melezleşmenin en yoğun yaşandığı toprakları. Atsız bir yana, tabii dilde anlaşmayı açıkça veya yarı gönüllü destekleyen milliyetçiler de hiç çıkmamış değildir.

DÜŞÜNÜR

Zaten Latin alfabesine geçişte de aynı sorun yaşanmış, onu da dil devriminin parçası saymak gerek. Latin harflerinin kullanılmasını cumhuriyet döneminde ilk kez İzmir İktisat Kongresi'nde üç işçi delegeşi önerir. (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 32). İlginçtir. Sanırım onlara söylettirilmiş, ama bunun için işçi delegelerin seçilmesi ilginçtir. Falih Rıfkı Atay'ın anlatımına göre Türkçeye Q harfi de girecekmiş, o devirde. Bu önerildiğinde Atatürk adını "qemal" olarak küçük q ile yazmış ve gördüğünü hiç beğenmemiş. Atay'a göre Ata'nın aklına "büyük Q" gelmemiş bu sırada, gelseymiş belki yazdığını beğenirmiş. "O sayede" "q" alfabeğe girmemiş. (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 33).

Atatürk'e yeni harflerin kullanılması için beş yıllık kısa ve on

beş yıllık uzun geçiş dönemleri teklif edilmiş. Geçiş döneminde herkesin alışması için gazeteler ve yazılı her şey, hem eski harflerle hem yeni harflerle basılacaktı. Atatürk, "Bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz" diye kestirip atmış. (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 34). Bence Latin alfabesi işi iyi olmuş. Okunuşu ve yazılışı aynı olan bir dil yaratmak çoklarına yapay gelse de, işte gayet iyi oturmuş ve bence okuma yazma oranının artmasına büyük katkıda bulunmuş. Türkçenin okunuş ve yazılışının aynı olması, MIT'den (Massachusetts Institute of Technology) bazı bilgisayar uzmanlarının bile hayranlığını çekmiş, örneğin Negroponte'nin. (1995) (Geoffrey Lewis, s. 37). Osmanlıca'yı savunanlardan bazıları, tam tersine Latin alfabesine geçişin okuma yazma oranının yükselmesine büyük engel teşkil ettiğini savunurlar. Çünkü geniş yığınların ve köylülerin okuduğu tek kitabın Kuran olduğunu, onun alfabesini öğrenmekle insanların okuma yazma öğrenmeye daha kolay alışacağını iddia ederler. Galiba Cemil Meriç de bu fikirdedir. Azıcık doğruluk payı taşıyan gerçekdışı bir görüş. Eğer öyle olsaydı, Osmanlı'da okuma yazma oranının cumhuriyet dönemindekinden yüksek bulunması gerekirdi ki; o düzey daha 1930'lu yıllarda aşıldı.

YAZAR

İşin esası bu işleri planlayan ve başlatan Atatürk'ün asıl niyeti bilimsel ve teknik terimleri Türkçeleştirmekmiş. Ancak her devrimde olduğu gibi bu kalkışmada da aşırıya kaçılmış. Yalçın Küçük'ün tabiriyle her devrim, her atılım, demiri düzeltmek için tersine bükür. Ama demir çok bükülmüş tersine, aksi yönde yamuk kalmış. Dil bir yandan zenginleşmiş, bir yandan fakirleşmiş. İyi bir devrimin sadece zenginleşme sonucu vermesi gerekirdi. Gerçi Osmanlıcanın anlatım gücünü fazla abartmamak ge-

rekir. Belki günlük yaşama dair ve biraz da edebiyata dair konularda daha geniş anlatım olanakları sağlıyormuş, ama teknik ve bilimsel konularda çok kısırmış. Zaten Atatürk daha çok dilin o konularda geliştirilmesini planlıyormuş. Bu büyük ölçüde başarılmış. Mustafa Kemal bizzat birçok teknik-bilimsel sözcük bulmuş. Ne ki edebiyatta, felsefede Türkçe hâlâ kısıtlı. Hadi felsefeyi anladık, ülke olarak gelişmiş bir felsefe geleneginiz yoksa diliniz elbette kısıtlı kalacak. Ama edebiyatta bir yandan zenginleşme görülürken öte yandan fakirleşme çok daha baskın.

PSİKIYATRİST

Siz o yüzden eski sözcükleri zaman zaman kullanıyorsunuz!

YAZAR

Doğru. Eski sözcükleri kullanmak anlatım olanaklarını açıkça genişletiyor. Onlara karşı bir ölçüde sempati de var. Ama arı Türkçeyi savunanlar, iyi bir edebiyatçı arı Türkçeyle de çok üst düzeyde anlatım düzeyi yakalayabilir, derler. Bir parça haklılar, ama gereksiz bir bağnazlıkla, elinizin altındaki malzemeleeri kullanmayın diyorlar aslında. Dağa çıkacaksınız mesela, o aleti kullanma, bu yasak, yalnız şunları kullanabilirsin diyorlar. Tamam maksat ustalık gösterisi yapmaksam hiç alet kullanmadan tırmanmak en güzeli, ama ne gereği var! Yapılan araştırmalar, bugün Tanpınar'daki sözcük zenginliğinin yaklaşık yarısıyla edebiyat yaptığımızı gösteriyor. O yüzden birçok şeyi aynı sözcüklerle, aynı kalıplarla ifade etmek zorunda kalıyoruz. Bir yazar olarak bir yandan arı Türkçeyi kullanmak istiyorum, onunla güzel yazmak istiyorum, edebiyat çevrelerinde (zayıf sağ edebiyatı saymazsak) bu yöndeki eğilim güçlü ve o baskıyı hissediyorum; öte yandan yine bazı ilerici yazarlar gibi eski sözcükler-

den vazgeçmek istemiyorum.

Atatürk bilindiği gibi, kelimelerin dilden sapır sapır atılması karşısında bir ara iyice telaşa kapılmış. Bunun üzerine kıyımı durdurun talimatını vermiş. Oraya döneceğiz, daha ileriye gide-
lim; Atatürk'ün hiç de aşırı arılaştırmadan yana durmadığını gösteren bir kanıt, onun Dil Kurultayı'na gönderdiği son yazı: "Dil Kurumu en güzel ve *seyizli* bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri *tespit* etmiş ve bu *suretle* dilimiz yabancı dille-
rin *tesirinden* kurtulma yolunda *esaslı* adımını atmıştır. Bu yıl okullarımızda *tedrisatın* Türkçe terimlerle yazılmış *kitaplarla* başlamış olmasını kültür *hayatımız* için *mühim* bir *hadise* olarak *kaydetmek* isterim." (1 Kasım 1938) (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 69) (İtalik olanlar eski sözcükler, K. A.)

PSİKIYATRİST

Siz bir yazar olarak aşırı dil devrimcilerinden yana mısınız bu durumda, Atatürk'ten yana mı?

YAZAR

Bir işe girilince, asıl amaç doğruysa, aşırıya kaçılrsa da (ki çoğu zaman kaçınılmazdır aşırılık) bunu pek kınamamak gerekir. Onlar kendi davalarında, kendi açılarından haklıdırlar çünkü. Aşırıya kaçılmışsa bu eleştirilir, karşı önlemler alınır, o da devrime karşı durmak değildir. Bir de bir sosyalist yazar olarak, sosyalizmi bir yana koyun, bir bağımsız yazar olarak her şeyi kabul etmek zorunda değilsiniz; cereyan kuvvetliyse siz de etkilenirsiniz, ama dışarıda durmanın, cereyana kapılmamanın da çaresi mevcuttur. Bu yolla toplumu da etkileme şansınız var. Nitekim devrin sosyalistlerinden büyük bölümü öyle yapmış. Atatürk'ün tavrı bir politik lider tavrı. Hangi söylediği gerçek niye-

hini ifade ediyor, hangi söylediği toplumun değişik tabakalarını birleştirmek için politikacı tavrı içinde söylenmiş sözler, bunu bilemeyiz. O zaten bir kuramcı değildi, tam bir pratikçiydi.

DÜŞÜNÜR

Evet, kaldığınız yerden devam edin öyleyse.

YAZAR

Tamam. Atatürk, devrimde aşırılığa kaçıldığını fark etmişti ve bunu durdurdu. Ama devrimden dönmek ve Arapça ve Farsça kelimeleri hiçbir açıklama getirmeden kullanmaya devam etmek olmazdı, o zaman “Güneş Dili Teorisi” ortaya atıldı. (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 53). Bayağı matrak bir teori bu. Dilimizde kullanılan tüm yabancı sözcüklerin, Arapça, Farsça, hattâ Fransızca, İngilizce sözcüklerin esasında Türkçeden geldiğini kanıtlama (!) kuramı. Likit, elektrik, filozof, paralel, poligon ve binlerce sözcük, hepsi Türkçeden kaynaklı! Size bir şiir:

Gözün aydın Türk oğlu açıldı benlik yolu
Ey bu yolun yolcusu artık sana ne mutlu
Atatürk çocukları diline el bastırmaz
Kurultay buşgutları diline dil kattırmaz
Selam sana Kurultay yeni doğan tolunay
Selam sana Atatürk, bizden sana bin okkay.

Kurultay Marşı, 1934, söz yazarı: Dr. Hilmi Oytaç
(Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 51-52).

Bu son sözcük “okkay” da ne diye soracak olursanız, şu anlama geliyor: Okka bir ağırlık ölçüsü; ikinci anlamı, saygı ağırlı-

ğı, güçlü saygı anlamına geliyormuş Tarama Dergisi'ne göre. Sondaki "y" harfi ise tamamen kafiye olsun diye uydurulmuş ve böylece İngilizcedeki okey (onay, tamam) sözcüğünün de Türkçeden geçtiğine dair bir izlenim oluşturulmuş.

Atatürk kadar, bir dili tekrar yaratma sorununu merkezi sorunlarından biri saymış, sürekli dil sorunlarıyla uğraşmış başka bir lider yok dünyada. Şu hikaye de çok ilginç:

Bedi Şehsuvaroğlu'nun bildirdiğine (1981) ve Rıza Tevfikoglu'nun gönderme yaptığına göre, Atatürk 16 Ekim 1938 akşamı, hastalığının iyice arttığı dönemde girdiği bir delirium nöbeti (konfüzyon mental, yani organik nedenlerle –karaciğer yetersizliği, kafa travması, zehirlenme gibi durumlarda– gelişen bilinç bulanıklığı hali) sırasında "Aman dil... Aman dil.. Dil efendim!" şeklinde sayıklamış. Gerçi bunu, onun Rumeli şivesiyle "Aman değil efendim" demek istediği şeklinde yorumlayanlar da varmış. Birinci şekliyle, yani gerçekten dili kastederek sayıkladığını düşünenler de bunu iki şekilde yorumluyor: 1- Aman dil devrimini devam ettirin! Bu çok önemlidir. 2- Aman dilin daha fazla tahrip edilmesine engel olun! (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 74).

PSİKIYATRİST

Dil konusunda sağcıların tutumu pek tutarsız öyle değil mi? Bir yandan kişiden kişiye değişen şiddet derecelerinde anlaştırmaya karşı duruyorlar, öte yandan birkaç yıl önce alay ettikleri sözcükleri rahat rahat kullanıyorlar. Bu bir çaresizlikten mi kaynaklanıyor, baştan aldıkları tutarsız tavırdan mı?

YAZAR

Bunu ben size sormalıydım. Bana göre ikisi de var, ama ikincisi daha önemli. Başta konuştuk, o savunduğunuz dillerin sos-

yal ve ekonomik maddi temeli, etkileyiciliği artık kalmamış; Osmanlıca zaten yapay olarak kurulmuş, yapaylığı Osmanlı'nın çöküş döneminde iyice sırtmış. Şimdi yeni dile suni dil, yapay dil diyorsunuz. Yaşayan doğal bir dil ne yapsanız baskıyla ortadan kaldırılamaz. Birkaç hükümet kararnamesi, birkaç yüz aydının çalışmasıyla bir dil böyle silinebiliyorsa, bu zaten onun yapaylığının, kofluğunun en büyük kanıtıdır. Onlar baştan beri arılaştırmaya karşı durmamalıydılar bana göre; onların gözünden bakarak bunu söylüyorum. Yapmaları gereken, güçlerini arılaştırmada aşırılığı engellemeye yoğunlaştırmaktı. Dil devrimi önderlerinin bazı tutarsızlıklarına yüklenmekti. Örneğin, dil reformu Arapça ve Farsçayı hedef aldı, ama Fransızcanın (İngilizcenin) etkisine karşı aynı hevesle durmadı. Örneğin "el" eki, "kültür" "kültürel" sözcük türetmesinde olduğu gibi bu etkiyi gösteriyor. (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 101-102).

Cemil Meriç şöyle diyor: "Dil'de inkılap olmaz. İhtiyar tarih dünyanın hiçbir ülkesinde böyle bir çılgınlığa şahit olmamıştır. Toplum geliştikçe, dil de gelişir. Osmanlıca diye bir dil yoktur. Osmanlıca, Anadolu'ya yerleşen ve İslamiyeti benimseyen Türklerin dilidir. Yani halis Türkçedir, Batı Türkçesi. (1978) (Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim, 2004, s. 267).

Bu görüş kanımca doğru kırıntıları içeren, gelin görün ki ne alt önermeleri ne ana fikri bakımından iler tutar yanı bulunmayan bir görüş. Az önce anlattık. Kaldı ki Meriç'in dili de aynı tutarsızlığa düşmek zorunda kalmıştır. Yapıtları birbirinden tuhaf çok eski sözcüklerin yanı sıra yepyeni sözcüklerle doludur.

Fakat şu saptaması ilginçtir: "Garibi şu ki, dildeki ırkçılığı, şaşılabacak bir beyinsizlikle, kendilerini solcu sanan aydınlar benimzediler." (Cemil Meriç, *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004, s. 72).

PSİKIYATRİST

Evet, sosyalist solun tutumu ne olmuş dil konusunda?

YAZAR

Oraya geldik. Size bir alıntı daha:

“Türkiyemizde solcuları tefrik etmek için basit bir usûl vardır: Bir insanın ne derece solcu olduğunu anlamak için yazdığı ve konuştuğu kelimelere dikkat edeceksiniz. Eğer hiç anlayamayacağınız kadar uydurma kelimelerle konuşuyorsa, ona tereddütsüz Komünist diyebilirsiniz.” (1973) (Tekin Erer, aktaran: Geoffrey Lewis, *The Turkish Language Reform/A Catastrophic Success*, Oxford University Press, 1999, s. 70).

Türkiye’de değişik renklerde solcuların bir bölümü dil devrimini aşırıya kaçarak desteklediler. Gerçi 70’li yıllara kadar asıl sosyalist sol içinde Öztürkçecilik pek güçlenmedi. Aynı yerden başka bir aktarım: “Fakat Türk komünistleri dil reformunu burjuva bir hareket olarak gördüler ve halkla okumuşların zaten farklı olan dilini daha da farklılaştırmaya yönelik yanını vurguladılar. Örneğin Nâzım Hikmet Öztürkçeci değildi, var olan dilin tüm olanaklarını kullandı.” (Geoffrey Lewis, a. g. e., s. 70)

Ne ki, 70’li yıllardan itibaren, soldaki sallaşmalara koşut biçimde dil anlayışlarında da ayrışmalar görüldü, o ayrışmaları kendi yaşadıklarımın biliyorum. Bir kanat ki, hiç de azımsanmayacak bir güce ulaştı, TKP kanadıydı. Önderliği dışarıda ve ülkeye en yabancı bu kanatta ve onun peşinden sürüklediği TİP, TSİP çevrelerinde Öztürkçecilik, hattâ aşırı Öztürkçecilik benimsendi. Örneğin TKP-İGD “mücadele” sözcüğü yerine ısrarla “savaşım” sözcüğünü geçirirdi, ki bugün bile ters gelir bana. Bunların dışında kalan kanat ise bir yandan onlara tepki olarak, bir yandan halkla bağları daha güçlendireceği zannıyla, bir yan-

dan da hayli genç olan önderlik kadrolarını yaşlı gösterme psikolojisiyle eski bir dil, neredeyse Osmanlıca bir dil kullanıyordu. Tabii bahsettiğimiz ayrışmaların sonraki edebi ve düşünsel yazına değişik yönde etkileri gerçekleşti.

Solun neresindedir bilmiyorum ama, yazdıklarına bakılırsa ilerici bir insandır, bu kitapta kaynak aldığım kitaplardan birinin yazarı olan Hüseyin Kılıç'ın dilini, dilde şahsen hiç hoşlanmadığım aşırılığa bir örnek olarak gösterebilirim. Yazar “güçemli”, “iletisiz”, “diyemlemek” “sürez” “ezinç”, “untçu” “tepimlemek” ve bunun gibi sözcükleri sık sık yineliyor, bu da okumada sürekli takılmalara yol açıyor. Hadi oraya kadarını kabul ettik diyelim, Kılıç bir şey yapıyor ki asla kabullenilmez: Alıntı yaptığı tırnak içindeki başkalarına ait ifadeleri de dil yönünden arılaştırıyor, düzeltiyor!

Benim şimdiki duruma ilişkin kişisel kanım şu: Dilde Arapça ve Farsça etkisine karşı mücadeleyi artık en aza indirgemeliyiz; yerleşik ve hâlâ tutunmayı sürdüren kelimeleri artık asla atmamalıyız. Bugün tüm gücümüzü gerekirse dincilerle de ittifak yaparak İngilizce sözcüklerin yaygın ve bozucu etkilerine karşı savaşılmaya yoğunlaştırmalıyız.

ONUNCU BÖLÜM

ATTILA İLHAN

YAZAR, PSİKIYATRİST, DÜŞÜNÜR

PSİKIYATRİST

Bu görevi de bana verdiniz ya, aşk olsun size doğrusu. Ruh hekimlerinden korkarlar, karşısındakini çözümleyecek, bir teşhis koyacak diye. Çevremdekiler sık sık yarı şaka yarı ciddi bunu ima ederler. Bilmezler ki biz işimizden bıkmışız, odamızdan çıktığımızda bırakın gözlemlemeyi, hal hatır soracak halimiz kalmaz. Şimdi usta yazarımızı, tıpkı sizin yaptığınız gibi entelektüel açıdan çözümlemeye çalışacağım, artık yapabildiğimce.

İnternette “Ekşi Sözlük” diye bir site var, bilmem gördünüz mü. Siteyi binlerce gönüllü yazar hazırlıyor. Aklınıza gelebilecek gelmeyecek her konuda, isteyen her yazar bir bilgi veriyor, bir yorum yapıyor. Şahıslar hakkında da bin bir türlü yorum okuyabilirsiniz. Attila İlhan maddesine baktım, internet gençliğimiz üstat hakkında ne düşünüyor diye. Yüz elliye yakın insan görüş bildirmiş. Çoğu övücü yazılar, kısa notlar, yorumlar. Bazıları iyice övücü. “Bilge kişi” “ulu insan” gibi nitelemelerde bulunmuş dört beş yazar. Yerenler, olumsuz eleştirenler de var. Bunlardan birinin kısa yorumu özellikle ilginç. Diyor ki: “Aynı anda hem Atatürkçü, hem Marksist, hem milliyetçi, hem de hede höclö olmayı becerebilen ilginç insan...” İmza: itinerant. Kimdir, necidir bilmem, bence ustayı iyi betimlemiş. Şimdi ayrıntılara gireceğiz

ve bu kadar kişinin övdüğü, hattâ bilge kişi, ulu insan dediği şahsın nasıl bir bilgelik taşıdığını göreceğiz.

DÜŞÜNÜR

Bu başlangıçtan hazret hakkında iyi şeyler söylemeyeceğiniz belli oldu. Biraz önyargılı tutum değil mi? Nesnellik adına söylüyorum, bu “adına” lafından da hiç hoşlanmam ya, söylediniz işte bana. Tecrübeli yazarı sen seviyor musun diye sorsanız, hayır pek değil diye yanıtlarım, ama sizinki biraz peşin hüküm gibi geldi bana.

PSİKİYATRİST

Rica ederim, daha ağızımı açmadım sayılır, nereden çıkarıyorsunuz bunları? Ben bazı belgeler sunayım, tartışmaya açayım, siz de değerli fikirlerinizden eksik etmezsiniz bizleri.

YAZAR

Tabii tabii, siz devam edin lütfen.

PSİKİYATRİST

Şimdi bu yazarımızın okuyucusu neredeyse yarım asırdır epey fazla. Adamı seviyorlar, yazdıklarını ilgiyle okuyorlar. Cemil Meriç bile yazıcılığını kışkırtıyormuş, özellikle gördüğü ilgiyi, bunlar boşuna değil. Kıvrak bir kalemi var, hitabeti de öyle, ballandıra ballandıra anlatır. Dili dersiniz epeyce süslü, ağdalı sayılır, onu da beğenen çok. Çok okuyordu herhalde, çok şey biliyordu, binlerce ayrıntı... Bunları belli bir hikaye içinde birleştiriyor, çarpıcı unsurları daha bir öne çıkarıyor. Benim eski bir arkadaşım var, eski devrimci. Tutarlı, çok sağlam çocuktuk. Şimdi orta yaşa geldi tabii. O mesela, Attila İlhan'ı çok sever,

hiçbir yazısını, TV söyleşisini kaçırmaz. Tabii bu arkadaşımız yine solcu ama, o tuhaf solculardan oldu, cumhuriyetçi denilenlerden. Öylelerine iyi hitap ediyor İlhan. Tabii bir şey daha; bu arkadaşımız, çok dürüştür, sağlamdır ve epeyce okur da, genellikle yalnız gazete okur. Fakülte yıllarından beri Cumhuriyet okur, ilanlarına varıncaya dek. Başka şey okur mu? Çok değil. Gerçi ne kadar örnek teşkil edecek ama, tanıdığım, dostum diye öylesine söyleyiverdim; belki Attila İlhan okuru hakkında fikir verir diye. Devrimcilerin, sosyalistlerin onu sevdiğini sanmıyorum, hattâ bir kısmı nefret eder; bunu da yine birebir tanıdıklarım, arkadaşlarımdan biliyorum.

DÜŞÜNÜR

Niye peki? Atatürkçü falan olduğundan mı?

YAZAR

Niye mi? Atatürkçülük bu işte en son maddede rol oynar. İlhan devrimcilerden, sosyalistlerden hiç hoşlanmaz da ondan. Hep dışarıdan akıl öğretmiştir. Hiçbir zaman elini taşın altına sokmamıştır.

DÜŞÜNÜR

Kendisi sanırım öyle düşünmüyor!

PSİKIYATRİST

Orası muhakkak. Yazarımız solun hep içinde yer aldığını, hep mücadele verdiğini, ama bir yandan da soldan dışlanmaya çalışıldığını belirtir. Ona göre kendisi hep doğru sosyalist çizgide kalmıştır, ne ki sosyalistler hep sapkın yollarda ısrar etmiştir. Bu ilkesel ya da nesnel bakımdan diyelim, mümkündür. O za-

man yazarımızın yaşamına ve yazdıklarına bakmak gerekir. Hakemlik işinde işimize yarayacak olan budur. İşin ilginç yanı, bu çelişkiyi, yani kendisiyle öbürleri arasındaki çelişkiyi şehir ve köy kültürü arasındaki farklılıklara bağlar İlhan:

“Türkiye’de işçi sınıfının, Batıdaki işçi sınıfları gibi ‘şehirli’ niteliği edindiğini söyleyebilmek, hâlâ adamakıllı zor. İşçi dediğimiz, ‘işçileşmiş’ solcu aydın dediğimiz kişilerin önemli bir kesimi, ‘kırsal’lıkları ağır basan kişiler. İşçi sınıfı adına, işçi sınıfının tarihsel/toplumsal ‘şehirli’ niteliklerini kriter diye alıp, eylemleri ve kişileri buna göre değerlendirmiyorlar; tam tersine, kurtulamadıkları ‘kırsal’ değerler sistemini, işçi sınıfının değerler sistemi diye alıp, basbayağı feodal/ümmeççi bir kafayla, şehirli ‘komprador’ aydını yeriyorlar. Şehirli aydın zaten komprador kültürünün bir ürünü, bu yüzden halkına yabancılaşmış, hele ümmet çerçeveli bu çeşit feodal/solcularla uyuşmasının olanağı yok. O zaman gelsin irili ufaklı suçlamalar, karalamalar, dargınlıklar vs. Meraklısı ararsa, Türkiye toplumcu hareketindeki bozuşma ve çatışmaların çoğunda, bu ilginç karşıtlığı görecektir: Nâzım da ‘solcu’ takımınca bu nedenden uzun süre dışlanmak istenmiş, Çetin de (Altan) aynı gerekçelerle ayıplanmış durmuştur. Bence o tarihte Hasan’ı (Hasan Tanrıku, K. A.) ve beni yadırgayanlar, aynı kurala uyuyorlardı. O ne kadar şehir çocuğuy-sa, ben de o kadar şehir çocuğuydum: İzmir’den geliyordum, üstelik ‘ulema’ özellikleri olan, burjuva nitelikleri ağır basan bir aileden.” (Attila İlhan, *Hangi Edebiyat?*, İş Bankası Kültür Yayınları 2002, s. 29). (Dönem: 70’lerin ikinci yarısı).

Attila İlhan’ın ellili yıllardan beri sosyalist çizgide durduğunu, edebiyatta ve siyasette bu çizgiyi sapmadan kararlılıkla savunduğunu inkar edemeyiz. Edebiyatla ilgili yazılarında Hasan İzzettin Dinamo, Reşat Enis, Orhan Kemal, Hasan Hüseyin, Cahit İrgat,

Niyazi Akıncıoğlu ve Asım Bezirci gibi yazarları içtenlikle över, destekler. Edebiyatta toplumcu çizgiyi hep savunagelmıştır. Toplumcu gerçekçi değil, onu kerhen savunur, daha çok eleştirir. Toplumcu gerçekçilik daha doğrusu, katı toplumcu gerçekçilik, İlhan'ın gözünde Sovyet ve öteki tip bürokratik sosyalist devletçi çizgidir ki, eleştirilecek yanları övülecek yanlarına ağır basar.

Garip akımına karşıdır. Orhan Veli'nin, Oktay Rifat'ın şiirlerini basit ve bireyci bulur, kötü görür. İkinci Yeni hareketini toplumculuğu karalayıp bireyciliği öne çıkaran odakların geliştirdiğini, ama bunda o güne kadar direnmiş bazı eleştirmenlerin, özellikle Fethi Naci ve Memet Fuat'ın yön değiştirmelerinin etkisi olduğunu söyler. (Attila İlhan, a. g. e., s. 386). Toplumcu gerçekçilerin köy romanına yönelmelerini, yapıtlarından “işçileri paldır küldür sepetle”melerini şiddetle eleştirir. (Attila İlhan, a. g. e., s. 103). 1974'te Daniken'den *Tanrıların Arabaları*, Erol Toy'dan *İmparator*, Yusuf Atılgan'dan *Anayurt Otel*i gibi kitapların çok okur bulmasını, moda olmasını, toplumun çaresizleştiği, umudunu yitirdiği bir dönemde “kaderciliğe yönelişi” diye açıklar. (Attila İlhan, a. g. e., s. 163-164).

Oktay Akbal, Behçet Necatigil, Salah Bırsel, Cahit Külebi, Fazıl Hüsnu'yü “Milli Şef” diktasına, “faşizan CHP diktasına” “gık” çıkarmadıkları ve sosyalist kıyımına karşı durmadıkları için eleştirir. (Attila İlhan, a. g. e., s. 290-291). Bu yazarlar ona göre, “konservatuar, opera, köy enstitüleri, klasikler vs. ayaklarıyla” diktayı desteklerler.

Attila İlhan'dan

Kültür Bakanlığı, MEB, hattâ Dil-Tarih Kurumu ya da TRT gibi kamu kuruluşları da bazılarına ‘ekmek kapısı’ olmak işlevini üstlenmiş; her zaman değilse de, çokluk,

işlevin yürümesi, sanatçının ister istemez şu ya da bu partinin, ya da onun iktidarının davuluna oynamasına bağlı... (...) sanatçı kendi başına ayakta duramadığından uydulaşmaktadır, uydulaşmış sanatçıdan ve sanattan hayır gelmediği ise, 'bittecrübe sabit.' (...) Hele adı solcuya ya da ilericiye çıkmış bazı sanatçıların, eserleriyle ağırlık kazanacaklarına, ortalarda dolanıp siyasi partilerden, belediyelerden, bakanlıklardan ya da kamu kuruluşlarından medet umması gerçekten mide bulandırıcı bir şey!

Ha, tabi kötünün de kötüsü var. Bazı yalancı pehlivanlar devlet desteğine karşı, himaye istemez, devlet sanatçıya gölge etmesin başka ihsan istemez diye ahkam kesiyorlar ama, bir de bakıyorsun onlar da sırtlarını bazı sponsorlara dayamışlar; yani kimlere, elbette holdinglere! Bunun adı, devlet himayesi istemeyen sanatçının 'özgürlüğü' oluyor öyle mi? Ayıp ayıp! İnsanın ağzına biber sürerler.

Attila İlhan, a. g. e., s. 376-377

YAZAR

İlhan'ın siyasi çizgisi de buna koşut seyretmiş herhalde. Ama buraya kadar anlattıklarınız bana kendi içinde tutarlı ve büyük ölçüde olumlu geldi.

PSİKİYATRİST

Olumluluksa olumluluk hep var. Sorun biraz da orada. İlhan hep bağımsız bir sosyalist çizgiyi savunmuş. Sovyet ekolüne de Çin ekolüne de karşı. Eleştirmeksizin bu devletlerin izinden gidenleri, Boran'ı, Aren'i, Perinçek'i sert eleştirir. Cereyanın çok kuvvetli estiği dönemler bu cereyana kapılmamak kolay değildi,

üstelik tanınmış bir yazar olarak bu çizgileri desteklemek ya da destekler görünmek hiç de zor veya riskli sayılmazdı o dönem. İlhan'da olumlu bir şeyler var. Dışa bağımlı ve ihbarcı çizgiye hep karşı çıkmıştır. Dr. Şefik Hüsnü'nün (bir dönem komünist hareketin lideri), Nâzım Hikmet'i polis ajanı ilan ettiğini, ayrıca takma isimli bir yazısında onu, "Troçkist bir muhalefet grubu" kurmakla suçlayarak Komintern'e şikayet ettiğini çekinmeden yazar. (Attila İlhan, a. g. e., s. 63). Marx'ın izinden gittiğini hep belirtir, ama Lenin'e karşıdır, Stalinizmdense nefret eder. Tito'yu sever. Çekoslovakya'nın işgalini destekleyen Aziz Nesin'e çatar. (Attila İlhan, *Hangi Sol*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2003, s. 124).

DÜŞÜNÜR

Tüm bunları olumlu sayıyorsunuz yani.

PSİKIYATRİST

Kendi çizgisi içinde. "Ben insanları kendi ilkelerimle değil, onların kendi ilkeleri ile yargıyım" demiş Martin Luther King. (Martin Luther King, aktaran: Dale Carnegie, *Dost Kazanma Ve İnsanları Etkileme Sanatı*, çev. Nazlı Uzunali, Epsilon, 2004, s. 123). Gelin görün ki takıldığım iki nokta var, hayır üç. Birincisi, bazıları hep doğru söyler, bazı yanlışları görür ve eleştirir, o yüzden genellikle hep haklı çıkar. Ne ki, buna karşı şöyle denir: Siz bir işin içine girmez, kirlenmeyi, yanlış yapmayı göze almazsanız, büyük olasılıkla haklı çıkarsınız, ama kimse de size güvenmez, sizin doğrularınızı takmaz. Gerçi İlhan'ı beğenen çok okur var, bu yüzden ona karşı yazarların bol olduğu gazetelerde bile köşe verilir ona. Ama onu beğenenlerin karakterine, çizgisine de bakmak lazım. Onların da önemli bölümü hep dışardan eleştirenlerdir, elini genellikle taşın altına sokmayanlardır; o

yüzden hep haklı, hep doğru, hep yanlışsız çıkabilirsiniz. Maraton yarışına katılanların çoğu perişan olup parkuru terk ederler, “madara” olurlar; hiç katılmayanlarsa onlarla rahatlıkla dalgasını geçebilir. Bitiremeyeceğiniz zaten baştan belliydi, diyebilirler. Anlayacağınız, bir yazar olarak ün ve okur kazanmak istiyorsanız bunun basit yolları çoktur; illa büyük riskler göze almanız gerekmez, çok onurlu, zorlu bir mücadele içinde bulunmanız hiç gerekmez. Sıradan insanlar arasında parmağınızı oynatsanız, bu parmak oynamayı büyük cesaret, büyük erdem, büyük bilgelik olarak kabul edecek on binlerce insan bulmanız kolaydır.

DÜŞÜNÜR

Fakat Attila İlhan kendini yılmaz bir sosyalizm savaşçısı gibi görüyor. Sizin söylediklerinizin tersine. Birçok kişi de onu öyle görüyor.

PSİKİYATRİST

Bu da doğru. Ama dediğim gibi, aynı psikolojik düzeneklerle gerçekleşiyor olgu. Siz kendinizi bir şey sayar ve ustalıkla onu öyle gösterirseniz, size inanacak, sizi ünlü edecek çok kişi bulunur. O da Cemil Meriç gibi, çok genç yaşta bir polis takibine uğramış, azıcık içerde yatmış. Tek eylemliliği işte bu. Bu ona yarım asırdan fazla yetmiş. Cemil Meriç gibi saflık edip dönmemiş de. Ama birileri bir yerden giderlerken, hep o yolları bir biçimde yanlış bulmuş, onlara katılmamış. Herkese, her çevreye bir kulp takmış. Kendisi hep doğru kalmış, başkaları yanlış düşmüş.

Halbuki İlhan'ın doğru gördüğü bağımsızlıkçı çizgiyi bireysel olarak başka savunanlar da çıkmış bu ülkede, her dönem; irili ufaklı siyasi gruplar da çıkmış. İlhan bunların da hiçbirine yanaşmamış. Şimdi diyeceksiniz ki yanaşmak zorunda mı? Yanaşma-

ması bir aydın için çoğun daha erdemli bir tavır değil mi? Evet, ama o zaman ben toplumcuyum, toplumcu gerçekçiyim, sosyalistim falan demeyeceksin. Yazılarında gerçekten bağımsız, alternatif bir çizgi savunacaksın. Özgün olacaksın. Hem hiç özgün fikir geliştirmeden, hem sosyalist kalarak, hem sosyalistlerle hiç dirsek teması kurmamak hiç özgün bir tavır değil. Toplumda böyle on binlerce insan var. İlhan'ın onlardan farkı, kaleminin ve ağzının daha iyi çalışması. Onun hakkındaki ikinci çekinceme geldik bu arada: Eleştirdiği bu güdümlü sosyalist çizgilere karşı İlhan'ın çizgisi nedir? Kendi ağzından ya da kaleminden dinleyelim:

“O tarihte hızlı devrimci ayaklarındayız. Paris'teyim, yıllardan 1950'dir sanıyorum.” (Attila İlhan, *Hangi Edebiyat?*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 220). Bunlar yine arkadaşlarıyla bir yerde otururlarken, Fransız ilericilerinden biri, sözü Mustafa Kemal'e ve onun önderliğindeki anti-emperyalist kurtuluş savaşına getiriyor, “Nedir bu adamın özelliği?” diye soruyor. İlhan da o konuda pek az şey bildiğini fark edip utanıyor. Utanış o utanış... İlhan artık Kemalist devrimcidir; ötekilerden farkı: Hem Kemalist, hem Marksist. Böyle şey olur mu dersiniz, yapınca pekala oluyor. Herkes bilir, bu ülkedeki devrimcilerin çoğu Mustafa Kemal'i sever ve takdir eder. Mustafa Kemal memleketin yetiştirdiği en büyük siyasetçidir, hem de olumlu anlamda. Bunu da çoğu Marksist onaylayacaktır, ama Marksçılar “Ben Kemalistim” demezler. Kemalizmle Marksizm siyasette zaman zaman ittifak yapabilir, ama felsefede asla bağdaşmaz, çelişiktir, sık sık da derin biçimde çatışır. Lise öğrencilerinin bile bilmesi gerek artık, Marksizm çatışma kuramıdır, sınıf çatışmasına dayanır; Kemalizm ise sınıf kavramını reddeder, kabul etmek zorunda kaldığında sınıfları uzlaştırmaya dayanır. Bunun, bu çelişkinin, hem ideolojide hem siyasette çok derin, acılı, kanlı sonuç-

ları görülür. Bu çok derin çelişkiyi, kanlı çelişkiyi, Türkiye’de de yaşanan yaşamakta olan olayların altındaki uzlaşmazlığı, birazdan göreceğiz ki, İlhan hep görmezden gelmeye, daha kötüsü gizlemeye çalışmıştır. Elbette böyle bir tutumun sosyalist tutumla uzaktan yakından ilgisi bulunamaz.

Yine daha kötüsü, İlhan yıllarca Fransız Komünist Partisi’ne yakın bir çizgiyi savunmuştur; bakmayın son zamanlarında AB karşıtı gibi yazdığına. O da bir zamanlar Euro-komünizme kapılma anlamında Avrupacı kesilmiştir. Sosyalist ülkelerde bürokratlaşma ve diktalaşmayı sosyalizmin baş sorunu saymıştır, Mitterand’ın söylediklerini doğrularcasına. Mitterand’ın kitabını överken bunu henüz hiçbir ileri ülkede sosyalist devrim yapılmamasına bağlamıştır. (Attila İlhan, *Hangi Sol*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2003, s. 135). “Bilmem ama, belki de Mitterand haklı! (...) Diyor ki gelişmemiş, gelişmekte olan bir ülkede sosyalizm değil, her rejim denemesi bir tekparti diktası ve bürokrasisiyle sonuçlanır. Demokrasi denemesi bile.” (Attila İlhan, a. g. e., s. 151). Parantez açayım: Benim Avrupa komünizmine karşı olmamın nedeni Sovyetler’i, bürokratlaşmayı eleştirmesi değil elbette. Kendisinin de pis biçimde bürokratlaşması, ülkelerindeki kapitalist sistemle kaynaşması, kendisinin de sosyal emperyalist partilere dönüşmesidir.

Konumuza dönelim, Attila İlhan’ın, Mitterand’ın saptamasından çıkardığı pratik sonuç, itiraf etmese de şudur: Demek ki geri kalmış ülke aydınıysanız, barlarda, kafelerde içkinizi yudumlayıp, bohem ve marjinal çevrelere takılıp, birbirinize okuduğunuz kitaplardan söz ediyorsanız, mücadele için böyle şeyler yeterlidir, zaten daha fazlasını yapamazsınız! Daha fazlasını yapacak bir ilerici önder zaten çıkmaz; nadiren çıkarsa, siz de onu desteklersiniz, olur biter. Bu tek ilerici önder Mustafa Kemal’dir, yenisi çıkmamıştır; o halde geçmişte yapılanları savunuruz, işlem tamam!

YAZAR

Attila İlhan'ın bizimki gibi çevrelerde sevilmemesinin bir nedeni de İlhan'ın devrimcilerden nefret etmesi. Eleştirmesi, ağır eleştirmesi falan demiyorum bak. Onun eleştirileri aslında eleştiriri falan değil, bu çevre pis bir çevredir, ondan uzak durun manasını taşır. Kinini gizleyemez. Onu dinlemiyorlar ya, o da onlara husumet bellemiş bir kere.

PSİKIYATRİST

Çok doğru. Birkaç örnek vereyim: "Hele dünyayı iki forum yapıp, bir gösteri düzenleyerek değiştireceklerini sanmalarında ne büyük yanılğı olduğunu, 1971 öncesinden beri tekrarlaya tekrarlaya dilimde tüy bitti!" (Attila İlhan, a. g. e., s. 159). Türkiye'de 68'de ve 78'de sınıf mücadelesinin, güya kendisinin çok önem verdiği anti-emperyalist kalkışmanın bu derece yüksek bir düzeye ulaşmasını İlhan işte böyle yorumluyor. Mahalle kahvesinde ah-kam kesen, pek az kitap okumuş içi geçgin bir eski solcunun sığılığıyla. Daha önce Cemil Meriç'te aynı yorumu görmüştük. Bunlar böyledir. İçlerinde değilseler, her şey tu kakadır onlara göre.

Meriç Gençen adlı bir kız İlhan'a mektup yazar. Gerçek mektup olup olmadığı şüpheli, çünkü İlhan'ın ara sıra kendi kendine mektup yazdığı söylenir: Kibar solcu kızımız devrimciler hakkında pek olumsuz düşünmektedir ve onların arasında artık barınamamaktadır: "Bu arkadaşlardan çoğu... kişisel açmazlarını, bireysel sorunlarını, devrimciliğe kanalize ederek, devrimciliği bir sığınak haline getirmiş durumdalar. Bu yüzden davranışlarını bu itkiler yönlendiriyor... Bu devrimci potansiyelin Türk soluna yarardan çok zarar getireceğini düşünüyorum. Henüz okuduklarını anlayamayan, belirli birtakım ideolojik ve teorik bilgileri kendi bünyesinde özümseyememiş bu kitlenin geleceği

için de aynı ölçüde karamsarım... Nesnel bir değerlendirme yapabilecek ekinsel birikimden de yoksundurlar çoğu... Beethoven, Brahms, Wagner, Vivaldi, Rossini, Weber dinlemek küçük burjuva pisliğidir. Bu müzik de yasaktır... devrimcilerin birbirleriyle ilişkileri konusunda. Öncelikle çok duygusal düzeyde geliyor bu ilişkiler. Marksizmin akılcı yanı yerine ortaşark duygululuğu!.. Bir de kız erkek ilişkileri var ki çok ilginç. Bağnaz bir kesim oluşmuş, kadına devrimci olmaktan başka hak tanımıyor... kız-erkek ilişkisini yasaklayandan tutun da, bunu burjuvalık sayanlar, devrimci seks düşünmez ve de evlenmez diyenler, neler neler..." (Attila İlhan, a. g. e., s. 164-166).

Ustamız da kızcağıza akıl verirken şunları söylüyor: "Türkiye her şeyiyle endüstri toplumu olmaya giderken, sen nasıl kalkarsın da tarımsal derebeylik toplumunun üstyapısına ait bir müzik, folklor, destan yapısını, kentleşmiş beldelerin kentli çocuklarına zorla benimsetirsin." (Attila İlhan, a. g. e., s. 171). Sonra devam ediyor:

"Türkiye, kapitalist yoldan endüstrileşmesini tamamlamış, bu yüzden de okumakta olan gençler için bütün 'istikbal' kapıları kapanmış bir ülke değildir. Tersine, burjuvazi yükselen sınıf olduğundan, ülkenin her yanında yapılması gereken binbir iş bulunduğu, daha yıllar boyu Türkiye fakültelerinden çıkardığı her doktoru, her mühendisi, her öğretmeni kapışacak durumdadır... (...) Kapitalist gelişmiş sanayi ülkelerindeki eleştirilerin dışında ülkemizde, üniversite gençliği için asıl bu eleştiri vardır ki, gelişmiş ülkelerdeki gençlerin eylemlerine birazcık olsun haklılık veren yanı da ortadan kaldırıyor." (Attila İlhan, a. g. e., s. 175).

İlhan, Türkiye'nin yarı-sömürge bir ülke gibi gösterilmesine karşı. Türkiye'yi gelişmesini tamamlamak üzere olan, "take off" noktasına yaklaşmakta olan bir ülke sayıyor. (1976) (Attila İl-

han, a. g. e., s. 148). Hiçbir sol akımı beğenmiyor. 27 Mayıs ilericilerini cuntacı olarak değerlendiriyor. Kadrocu, cuntacı, komiteci mantık Mustafa Kemal devrimciliğiyle bağdaşmaz diyor. Bu tip aydınlara örnek olarak İlhan Selçuk'u da gösteriyor. (Atilla İlhan, a. g. e., s. 207).

Saçmalamaların hangi yanından başlayacağız eleştirmeye. Tipik Atilla İlhan karakteri. Devrimciler bireysel açmazları, kişisel komplekslerini çözmek için siyaset yapıyorlarmış. Kim, hangi işe, bireysel problemlerinden arınarak, kişisel komplekslerini çile gibi açarak giriyor? Sorunun en önde gelen yanı bu mu Allah aşkına! İnsan kardeşim bunlar, peygamberler topluluğu değil! Peygamberlerin de ne kadar arınmış olduğunu biliyoruz, söz gelimi ağzımdan çıktı, afedersiniz. Türk soluna bunlar zarar getirmiş. Evet, olabilir. Meyhane, bar, eşcinsel kulübü, lümpen, entel, solcuları çok mu yarar getiriyor? Halkın önüne bunlar mı iyi örnek olarak çıkarılsın? İnsani kültür ürünleri devrimci çevrelerde yasaklanıyormuş! Ben şahsen böyle bir yasak görmedim, olduğunu farz edelim bazı küçük çevrelerde, hakim eğilim bu muymuş? Beğenelim beğenmeyelim şu son yirmi-yirmi beş yıldır Türkiye'nin kültür hayatını, medyayı, reklam sektörünü, hattâ iş alemini yönlendiren, yönetenler bu kuşaktan insanlar. Burjuva kökenli veya burjuvalaşmış insanlar. Yasaklarla mı buraya gelmişler? Kız-erkek ilişkileri çok duygusal seyrediyormuş! Yuh! Nasıl seyretsin, haşin seksle hemen yemeye mi başlasınlar birbirlerini, İlhan'ın romanlarındaki gibi. Evet, belli ki üstadın istediği bu. Ortaşark duygululuğu ismini takıyor Meriç bu "garip" duruma. "Ortaşark!" Bu kadar ısrarlı Öztürkçe kullanan kızımız, burada birden; Paris'teki ünlü kafelerin birinden kısık gözleriyle Türkiye'ye bakan yaşlıca bir entelektüele dönüşüyor. Hem de oryantalist bir entelektüele.

Velhasıl, daha önceki bir alıntıda da görmüştük, yaşama, ya-

şam biçimlerine ve ahlaka ilişkin bu derin duruş farklılıklarını, İlhan yine feodalizme, köylülüğe getirip bağlıyor. Şehirliler, burjuva çocuğu gerçek sosyalistler, büyük çoğunluğu teşkil eden köylü devrimciler arasında sıkıntı çekiyorlar!

Devrimci harekette köylülüğün etkisi büyük, kaçınılmaz durumdur bu. Rusya'da da büyüktü. Sosyalistler arasında feodal etkiler, köylü etkileri geçmişte de görülüyordu, şimdi de görülüyor. Aslına bakarsanız Fransa'da da siyasette ve yaşamda köylü etkisi hâlâ güçlü hissedilir. Amerika'da, Almanya'da hissedilmez mi, hem de nasıl hissedilir. İlhan derin kişilik farklılıklarını, karakter, ahlak farklılıklarını, ikinci dereceden tek bir etkiyle açıklamaya çalışıyor. Nâzım dışlanmak istenmiş olabilir sosyalist hareketten, Sabahattin Ali dışlanmak istenebilir, bunda köylü şehirlili çelişkisinin ikinci değil, üçüncü dereceden etkisi vardır. Bu insanlar üstündüler, üstünlükleri çekilmiyordu, esas neden buydu. Yani onlar daha ahlaklıydılar öbürlerinden, daha ahlaksız değil.

İlhan'ın durumu tamamen farklıdır, o dışlanmamıştır, kendisi ayrı bir yaşam biçimi seçmiştir, ayrı duruş seçmiştir kendine. Bir bakıma o da ayrı bir ahlak sistemi seçmiştir. İlhan şehirlidir de Boran, Aybar, Aren, Perinçek köylü müdür?

YAZAR

Demek ki ahlak konusunda, İlhan'la kırk yıl tartışsak anlaşılmamışız. Burada şehirlilik-köylülük etmeni değil, taban tabana zıt kişilikler söz konusu. Hayret ki ne hayret, ben solu hep ahlaktan uzaklaşmakla suçlamışımdır, İlhan'sa fazla ahlakçı olmakla!

PSİKIYATRİST

Aynen! Devam ediyorum: Türkiye'de üniversite gençliğinin kalkışmasının haksızlığını ortaya sermek için oluşturduğu ku-

ramsa, bakın orada tebrik etmek gerekir, tümüyle İlhan'ın özgün kuramıdır. Demek ki neymiş, ileri ülkelerde üniversite gençliği eyleme geçerse bir parça haklılık payı bulunabilirmiş bunda; ama bizde o da yokmuş, çünkü bizde üniversiteden mezun olanlar için işsizlik sorunu bulunmuyormuş! Evlere şenlik kurama göre eğer işsizlik sorunu da yoksa, bir üniversite öğrencisi niye siyasete ve eyleme ilgi duyacakmış?! "Take off"a geçen bu kadar sorunsuz bir ülkede!

DÜŞÜNÜR

Gerçekten ilginç. Şu insanoglu çok tuhaf bir yaratık. O kadar çelişki dolu ki, çelişkiler çok normal kabul ediliyor; çelişkisizlik, tutarlılık anormal. Nasıl değerlendiriyorsunuz bu durumu bir hekim olarak?

PSİKIYATRİST

Ben bir şey demiyorum, demek istemiyorum. Ama bizim yazarımız (Attila İlhan'ı kastetmedim üstat, sizi kastettim), tüm bunları tek bir saptamayla izah ediyor: Kişilik ve zeka yetersizliği, yani akıl yetersizliği. İnsanlar kötü değildir, yetersizdir. Aslında iyi şeyler istiyorlar, ama buna güçleri yetmiyor. Yazar için de, okuyan için de, çalışan için de, sokaktaki için de geçerli bu.

YAZAR

Bu kadar mı? İlhan konusunu kapatıyor muyuz?

PSİKIYATRİST

Yok canım, devam ediyoruz. Şeyden devam edelim, Türkiye ve aydın tahlillerinden. Osmanlı'dan başlayalım kısaca özetlemeye: Tanzimat'tan beri her "yenilik" bir "taklittir" diyor İlhan. (At-

tila İlhan, *Hangi Edebiyat?*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 277). Cemil Meriç'te aynı saptamayı görmüştük. Yalçın Küçük de "tercümedir" der. Başka yerde şöyle yazar: "Osmanlı bünyesinde, bu belirgin yozlaşmaya iki yönde tepki gelir, Müslümanlığa sarılan tepki (Akif, Sebilürreşat vs.), Türklüğe sarılan tepki (Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Genç Kalemler, vs.), her ikisi de haklı, fakat tutarsızdır. Bir kere, ülkenin İslam/Türk kökenlerini birbirinden ayırdıkları için; ikincisi, Osmanlı'nın ötesinde bir bileşim aramayı akıl edemedikleri için." (Attila İlhan, a. g. e., s. 279).

Cumhuriyetten sonra kültürde eski Yunan ve Latin dalgasının hakimiyetini eleştirir, bu akımın Kemal Paşa'nın isteğine karşı ilerlediğini savlar (Attila İlhan, a. g. e., s. 286).

Uzun bir polemikle, cumhuriyet öncesinde bizde bize özgü bir kültürün bulunmadığını iddia eden Melih Cevdet'i "inanılmaz sığ" ve Batıcı sayar. Kutulardaki yazılardan birinde görüyoruz, Osmanlı kültüründen olabildiğince yararlanılması gerektiğini savunur. Öztürkçe yazmakla birlikte, arada eski sözcükleri de kullanır. Bu son iki tutumuyla bazı sağcılarının sempatisini kazanır.

Türkçe karşılıklarını yetersiz gördüğü sözcüklerin Fransızcasını (yazılışıyla aynen Fransızcasını), kalın puntuyla yazar. Bu da bazılarının "Bu nasıl milliyetçilik?" diye isyanına yol açar. Çünkü sık sık geçen **phallique**, **theme** gibi bu garip sözcükler yazılarına tümüyle "**sno**b" ve yabancı hayranı komik bir hava verir.

Attila İlhan'dan

Batı Türkleri için bunların ikisi de geçerli çözüm olmaktan çıkmışlardır: Artık ne 'Türk-İslam sentezini' 'aynen' sürdürebilir (çünkü altyapısını kaybetmiştir, batmıştır); ne de o sentezi 'külliye' yok sayıp, Orta Asya aşiret kültüründen, orijinal ulusal ve demokratik bir kültür ge-

liştirebiliriz; çünkü bu sonuçların ilki ırkçılıktır (yani başka bir gericilik), ikincisi ise kültür emperyalizmine baş eğip 'uydulaşmak'!

Yapılacak tek şey kalıyor: Akılcı metotlarla o görkemli Türk-Islam sentezine yaslanıp, ondan yararlanarak; yeni yaşama koşullarının, çağdaş, yani laik, yani demokratik, yani orijinal kültür sentezini gerçekleştirmek!

Bu ulusal Kültür bileşimidir! Akılcıdır, şu halde hem laik, hem de demokratiktir; geçmişin kültür değerlerini 'ceffelkalem' reddetmez, onlardan yararlanmayı öngörür; şu halde ulusalcıdır ve ulusçudur; yabancı kültürleri incelemekten yanadır, ama taklidi reddeder; şu halde orijinal ve anti-emperyalisttir.

Attila İlhan, *Hangi Edebiyat?*,

İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 414 (Yıl 1996).

Edebiyata bakışına gelince: İlhan'dan başka büyük edebiyatçı yoktur. Bundan acı duymaktadır, ama realite böyledir, o ne yap-sın: "Gelen gideni aratırmış! 40 kuşağı romancılarını, aramızda konuşurken, cumhuriyetin ilk dönemi romancılarına oranla, daha az hazırlıklı, daha az donatılmış, daha az kapsamlı diye eleştirirdik; 60 sonrasının bereketsizliği yanında, zemzemle yıkanmış kalıyorlar." (1990) (Attila İlhan, a. g. e., s. 251). Gerçekten de o, piyasaya bir kez çıktığında, sanat güneşi parladığında tüm öteki yıldızların zayıf ışıltıları ortadan kaybolmuştur. Zirvede yalnızlık ne acı! Yaşar Kemal ve Ahmet Arif eski aşiret düzeni özgürlükçülüğünün destanını yazmaktadırlar. (Attila İlhan, a. g. e., s. 233). Ötekilerin çoğundan bahsetmeye bile gerek yoktur.

Bir yerde şöyle der: "Yanılıyorsam, yeni edebiyatımızda 'cinsel'i gereğince ele alıp derinlemesine işleyenimiz çıkmamıştır pek!"

(Attila İlhan, *Hangi Seks?*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s. 13). Ne cümle ama, değil mi ya! Yanılmıyorsam, pek! Oysa bizim toplumcu gerçekçi edebiyatçılarımız bile işlemişlerdir bu son derece ilgi çekici konuyu, hem de gayet estetikten uzak kaba ve iğrenç biçimlerde. Ama İlhan orada da zirvede tek durmaya niyetlidir.

YAZAR

Kendi de itiraf ediyor, cinsellikle hastalık boyutunda ilgili biri. Cinsellik deyince de, kadın ve erkekte eşcinsel cinselliği anlıyor. *Hangi Seks* diye bir kitabı var, orada normal diye kabul edilen cinsellik neredeyse yok.

PSİKIYATRİST

Ben de aynı bahse gelecektim. Üstat Fransa'ya gitmiş ve sanki tek amacı eşcinsellik konusunda ihtisas yapmakmış. Bakın bunu nasıl anlatıyor:

“Gecenin bir yerinde pat diye patlıyor, Margot’un lacivert büyüsünü ve Janine’in orospu tembelliğini tedirgin ederek, eşcinsel yakınlıkların önce ahlaka, sonra insana ve topluma, daha sonra da doğaya aykırı olduğunu çatır çatır söylüyordum.” (Attila İlhan, a. g. e., s. 20). Margot da buna şöyle cevap veriyor:

Katolik gözünde birden fazla karıyla evlenmek de, boşanmak da günah, dolayısıyla ahlak dışı şeylerdir, tamam mı, oysa siz Müslümanlar dört karıyı bir kerede alabilir, tek sözle hepsini birden boşayabilirsiniz, ahlaka aykırı olmaz. Ölçüt olarak bu iki ahlaktan hangisini alacaksın? Üstelik neden onu alacaksın?

“Dizinde Janine’i kocaman ve uysal bir sarı kedi gibi okşayarak uyutur, dalgın eklerdi:

“Eşcinsel ilişkilerin de kendine göre bir ahlakı yok mu sanıyorsun?” (Attila İlhan, a. g. e., s. 21).

Ilhan, “ama bu doğaya aykırı” diyecek oluyor; Dr. Brander diye başka bir arkadaşları devreye giriyor o esnada, bunun hiç de anormal olmadığını, gayet doğal sayılabileceğini, hayvanlar arasında da söz konusu eğilimin yaygın görüldüğünü Desmond Morris’ten de kuramsal destek alarak açıklığa kavuşturuyor...

Attila Ilhan’dan

Doktor Walter Von Braun ise, sözü daha da genişletip yayarak, bu konuda şöyle bir şeyler diyor: ‘Eşcinsel olmaya fazla ters gelmediğinden, giderek, tahrik bile ettiğinden, romancılar eşcinsel theme’lere el atacak oldular mı, kadınlar arası ilişkileri seçmektedirler...’

Attila Ilhan, *Hangi Seks?*,
İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s. 19.

Şimdi yine bir gün bu, yani Attila Ilhan, “Fransızca magazin dergilerinden, gazeteye çevirtmek için ‘eğlencelik’ yazı arıyorum” (Attila Ilhan, a. g. e., s. 36). diyor, puro ve kadınlar üstüne ilginç bir yazı bulduğunu söylüyor. Yazı, kadın eşcinselliği ve puro meselesiyle alakalı. Lezbiyen arkadaşının ağzından bunun açıklamasını şöyle yapıyor: puro içmek sadece erkekliğe özenmek, ya da erkeklere meydan okumak anlamına gelmiyor. Jest olarak alınırsa, evet, böyle bir yorum belki yapılabilir ama, durumun daha köklü ve tutarlı bir psikolojik açıklaması vardır sanırım: pipo, özellikle puro, böylesi kadınların özleyip de sahip olamadıkları bir cinsel organın sembolü gibidir, kendini kadından çok erkeğe yakın sayan kadın altbilincinde farkında olmaksızın puroyla erkekliğini tamamlamış oluyor.” (Attila Ilhan, a. g. e., s. 39). Öğreniyoruz ki, o yüzden sigaraya göre puro daha

“phallique” çağrışımlar uyandırır mış. İlhan, “ (...) hele psikoloji –daha doğrusu psikanaliz– ile Marksizm arasındaki bileşim denemeleri gerçekten dikkate değer...” (Attila İlhan, a. g. e., s. 158) diyor başka yerde.

DÜŞÜNÜR

Attila İlhan bu Marksizm dediğini baharat gibi bir şey sanıyor herhalde, her sosa karıştırılabilir.

PSİKİYATRİST

Durun şimdi. İlhan eşcinsellik konusuna çok meraklı. Kafasında hep bu sorun. Eşcinsellik işi çözülsün dünyanın bütün meseleleri çözülecek gibi hissediyor uzunca bir dönem. Durmadan yazıyor: Örneğin toplumsal hareketlere katılan kadınların çoğunda eşcinsel eğilimler olduğu ileri sürülürmüş. (Attila İlhan, a. g. e., s. 47). Böyle söylüyor.

DÜŞÜNÜR

Ya!.. Off ya!! Bu psikolojik yorumlar beni öyle fena yapıyor ki! Özellikle Freudyen yorumlar. Ne zaman öyle bir şey duysam, boğazımda bir şey düğümleniyor. Ağlayacak gibi oluyorum. Hakikaten bu kadar bayatlık olmaz ki canım, insan zekası bu kadar da aşağılanmaz ki. Devam etmeyiniz lütfen, şaka yapmıyorum, bir tuhaf hissediyorum!

PSİKİYATRİST

İlk kez duygularınızla duygudaşlık kurabildim. Ama az kaldı, sabredin lütfen.

Yapılan bir araştırma sonucunda kadınların arasında mutlak eşcinseller %10'u, yaşamında bir kez “son neticelerine kadar götü-

rülmüş” eşcinsel serüven yaşayanların oranı %30’u buluyormuş. (Attila İlhan, a. g. e., s. 66-67). Kadın eşcinseller, erkek eşcinsellerden en az iki kere fazlamış! (Attila İlhan, a. g. e., s. 67). Sayın düşünürüm, kısaca söylemek zorundayım, şu: Eşcinselliğin kökeninde ise Oidipus kompleksi yatarmış. (Attila İlhan, a. g. e., s. 68).

DÜŞÜNÜR

Yeter demiştim size ama, sadist misiniz nesiniz!

PSİKIYATRİST

Vallahi bitiyor. Şimdi izah edeyim bu alıntıları, okurların bir bölümü anlamayacaktır Attila İlhan mecburi olarak Paris’e gidiyor. Orada eşcinsel bir grupla karşılaşılıyor. Daha doğrusu ilkin bir lezbiyenle karşılaşılıyor, sonra onun kız arkadaşı erkek arkadaş falan, ardından erkek eşcinseller, onda bu merak o yüzden uyanıyor.

YAZAR

Niye Paris’e gitmek zorunda kalıyor?

PSİKIYATRİST

Bilmiyor musunuz! Toplumcu bir görev için. Nâzım Hikmet’i kurtarma kampanyası için. Şöyle diyor İlhan: “Paris serüveni, o tarihte benim için, epeyce Nâzım Hikmet’i kurtarma kampanyası, bir hayli aşk çılgınlığı, biraz seks, bir o kadar da edebiyat ve sinemaydı.” (Attila İlhan, a. g. e., s. 83).

YAZAR

Nâzım Hikmet’i neden Paris’te kurtarıyor ki, onu anlamadım? Nâzım Paris’te hapiste mi?

PSİKIYATRİST

Olur mu canım. Burada, Türkiye’de hapiste.

YAZAR

Niye Hartum veya Kabil değil de Paris o zaman?

PSİKIYATRİST

Sayın yazarım, dünya entelektüel hareketinin kalbi de sosyalist hareketin kalbi de orada atıyor Nereye gitsin adamcağız!

DÜŞÜNÜR

Benim aklıma Nasrettin Hoca geldi. Bir gün kapısının önünde yere eğilmiş, bir şey arıyormuş. Komşusu görmüş, “Ne o Hoca, ne kaybettin de arıyorsun?” diye sormuş. “Yüzüğümü düşürdüm” demiş bizimki. Komşusu da “Ben de yardım edeyim aramana” demiş. Başlamışlar aramaya. Epeyce bir süre sonra komşu, bakmış bulamıyorlar, “Tam olarak nerede düşürdüğünü hatırlıyor musun?” diye sormuş bizimkine. “Hatırlıyorum tabii” demiş Hoca da, “Bizim bodrumda düşürdüm.” Komşusu şaşırmış, “Niye o zaman bizi burada arattırıyorsun, bodruma niye gitmiyorsun?” diye bağırılmış. “Orası çok karanlık” diye cevap vermiş bizim hoca. Memleketimizin aydınları da özgürlüğü hep Avrupa’da ararlar ya.

PSİKIYATRİST

Zor zamanlar tabii, hak vermek lazım. Soğuk savaş yılları. Kampanya Paris’teyse, Paris’e gidecek elbet.

DÜŞÜNÜR

Yoğun bir mesai miymiş bu kampanya? Kaç saat çalışmak zorundaymış? Kaç yıl sürmüştü?

PSİKIYATRİST

Günde kaç saat sürdüğünü bilmiyorum gerçekten. Ama barlarda falan bayağı oturup beklemek gerekiyor, entelektüeller gelecek, onlarla konuşacaksın, bir yığın görüşme. Çoğu tersler, bu kim der, bazı kadınlar yüz vermez... Kolay iş değil. Boş zamanlarında hayatın nimetlerinden de yararlanacaksın doğal olarak. Mesela şöyle diyor bir yerde İlhan: "Gencim, Paris'teyim, 'öteki' hayatımı yaşamaktayım: çapkınlıktan başka ne düşünebilirim ki?" (Attila İlhan, a. g. e., s. 244). Belki o dönem kampanya bitmiştir. Belki devam ediyordur. İşte mesaisini bilmiyorum da, yıllarca sürmüş onu biliyorum, dört beş yıl falan.

DÜŞÜNÜR

Yazık. Bu eski kuşak neler çekmiş!

PSİKIYATRİST

Alay etmeyiniz hocam, bakarsınız sizin de başınıza gelir. Ne oldum demeyeceksiniz... Neyse, bitiyor, ben devam edeyim: O sıralar İlhan "bütün yelkenlerini fora etmiş" Janine'i elde etmeye çalışıyormuş... (Attila İlhan, a. g. e., s. 48).

YAZAR

Janine de kim? Uluslararası Af Örgütü'nden mi?

PSİKIYATRİST

Acele etmeyiniz üstat. Şu "erkek kadın" Margot'un kız sevgilisi. O arada İlhan'ın bir de Polonyalı sevgilisi Anette varmış. Sonra... Nereye geleceğiz? Uzadı hakikaten, iyisi mi atlayarak gideyim. Kitapta erkek eşcinselliği üstünde de uzun uzun duruyor

yazarımız. Tarihteki birçok önemli ve saygın şahsiyetin eşcinselliğinden bahsediyor. Erkek eşcinselliğinin nedeni de yine Oidipus kompleksiymiş. Öyle bakmayınız lütfen kopuk filozofum, gerçekten sonuna geldik. Bazen de “ ölmüş ya da kötü bir babanın boşluğunu doldurma gereksinimi”ymiş, (Attila İlhan, a. g. e., s. 186). ya da “oğlan çocuğunun annesiyle özdeşleşmesi”ymiş. (Attila İlhan, a. g. e., s. 202).

Dr. Brander de İlhan gibi bu konuya çok eğilim duyan biridir. Durmadan aynı konu üzerinde incelemelerde bulunur, notlar alır ve bunları aktarır. Gerçi İlhan, “Dr. Brander” adından emin değildir, bu adamın başka bir adı da olabilir, onu unutmuş; fakat çok ayrıntılı notlarını harfi harfine aklında tutmuş nedense. Enteresan! İlhan’a göre “bu notları kim okumak istemez” miymiş. Biliyorum, anlıyorum, ben de okumak istemiyorum, ama bir kere bulaştık, işimiz bu deyip okuyoruz. Bu notlarda özetle: Freud, normal ve anormal kavramlarının henüz kesin biçimde birbirinden ayrılmadığını; Gregorio Maranon adında biri, her canlının iki cinsli doğduğunu; Sketel adında başka biri, tek cinsiyetli yaratık olmadığını, tek cinsliliğin doğaya aykırı olduğunu belirtiyorlar. İlhan’ın anlattığına göre Doktor Kinsey’in araştırmalarından da şu sonuç çıkıyor: 45’ini aşmış erkeklerin en az yüzde %50’si, kadınların ise en az yüzde sekseni hayatlarında en az bir kere eşcinsel ilişki kurmuşlar. (Attila İlhan, a. g. e., s. 220).

İskandinav ülkelerinde ortaklaşa aile uygulamasının yaygınlaştığını, Amerika’da eş değiş tokuşunun artık olağan sayılmaya başladığını okuyoruz. Üçüncü cinsin ortaya çıkabileceği ve bu insanların biseksüel olmakla kalmayıp, sevdiği kadın ve erkekle aynı anda beraber olabilmenin koşullarını yaratacakları görüşüne yer veriyor. Yine başkalarından aktarıyor. “Günahı sevabı söyleyenin boynuna” demekten de geri kalmıyor. (Attila İlhan, a. g. e., s. 231-233).

DÜŞÜNÜR

Bizim bir kapıcı vardı, arkadaşları eşek şakası yapıp durmadan kızdırırlardı. Bu adamcağız da bağırırdı: “İyi de bunda ne manfaatınız var?” Attila İlhan’ın eşcinsellik oranlarını bu kadar yüksek göstermesinde bir menfaat mi var? İlgi mi çekmek istiyor, yoksa gizli bir mesaj mı veriyor?

PSİKİYATRİST

Doktoruz ama münecim değiliz. Bir mesaj verip vermediğini bilemem. Ama hatırı sayılır bir ilgi çektiği ve bundan yararlandığı kesin. O konuda Fethi Naci’den uzun bir bölüm alacağım. Sizin için belki aydınlatıcı olur:

“ (...) bir yılda kaç tane gerçek yazın değeri olan roman yayınlanıyor? O zaman, romanı sattırmak için “gerçek yazın değeri”nin yerini başka şeyler alacaktır. Şimdilik bu “şey”in cinsellik sömürüsü olacağı anlaşılıyor.

“*Hacı Hanım Vay*, Attila İlhan’ın yeni romanı. Kitabın 6. sayfasında Attila İlhan’ın öbür romanlarının adları ve kaç baskı yaptıkları yazılı; en çok baskı yapan roman *Fena Halde Leman*: 5 baskı. *Fena Halde Leman*’ın baskı sayısı *Hacı Hanım Vay*’ın kaderini çizmiş. Hiç yorum yapmadan birtakım ayrıntılarla yetineceğim:

“Ayrı ayrı her uzvunu okşatıyordu. Buğular salıveren karanlık meme uçlarını, ağzından çeker çekmez, kulak memelerini dişleri arasına verir; ondan usanırsa, her biri daha yoğun olarak sonrakini üreten, öpüşmeler zincirini başlatır. Bacaklarını sımsıkı sırtından düğümlemiş, dişiliğinin yağlı ve ateşli çukurunda, erkekliğini sanki ‘müebbeten’ hapsedmiştir. (...) Hele o, geniş ve kalın kalçalarını, gemi çarkları gibi çevirmeye koyulunca, artık “nefsine hakim olamayıp” dişlerini omzuna geçirdi: dölsuyunu değil, döluyağına, bir alevsaların ağulu mavi alevlerini püskürtüyor,” (s. 72)

“Arşaluys, leylak ve ter kokulu yoğun bir duman bulutu, yavaş yavaş, sevdiği adamın üzerine kapanıyor. Buram buram sperma tüten erkekliğini, apışarasının kuytusuna sımsıkı hapsedti. Hafif yapışkan bir kayganlık. Dişilik mağarasının ıslıklı karanlığı. İleri geri, yukarı aşağı, sürekli hareket.’ (s. 109)

“O koca elleri yok mu, uzun ve kemikli parmakları, maharet onlarda: mahza şehvet hayvanlarıdır, terden nemli uçlarıyla, meme ağızlarında hınzırca gezinir, bızırı sinsi sinsi bastırırlar Ağzı, ellerinden hiç geri kalmaz. Hele dili! Söylemesi ayıptır, Müzeyyen Abla’nın dili, onun ‘erkekliği’ dudaklarını araladı mı, mum alevi gibi pembe, yakıcı ve kıvrak, dışarıya fırlamasıyla, bir delik bulup içine dalması bir olur.’ (s. 147)

“Yeter bu kadarı.

“Şu örnekler de Selim İleri’den; bir zamanlar romancılığını önemsedigim, kendisinden çok şeyler beklediğim Selim İleri’den:

“Orhan’ı deli gibi arzuluyordu. Hatta, korkunç ama, sevişmek de yetmiyor, (...) pislikte debelenmek, boğulmak için çırpınıyordu. Öyle, çınlıçplak yataklara uzanmış, Orhan yaklaşıyor, boydan boya bu çıplak gövdeye işiyor! İşiyor! İşiyor!’ (s. 188)

“Ama Orhan, (...) Belma’nın çıplak vücuduna işlemeye başlıyordu. Ilık sidik çarşaflara damlıyordu gövdesinden taşarak. Yüzü gözü sırıl sıklam, ılık ıslaklığı sonuna kadar yaşayarak, dudakları yarı aralık, bunları yaşadığına sadece saygı duyuyordu.’ (s. 189)

“Belli, Selim İleri aşacak Attila İlhan’ı. Ne denir? Pazar ola!” (Fethi Naci, a. g. e., s. 168-169).

DÜŞÜNÜR

Geldik yine aynı soruna. Bu solcular yaşam anlayışlarından, küçüklü büyüklü hayat zevklerinden hiç taviz vermiyorlar. Bū-

yük çoğunluk aşırı hedonist. O zaman siyaseten söyledikleriyle, edebiyatta yazdıkları, edebiyatta yazdıklarıyla kendi yaşadıkları arasında şizofrenik yarılmalar oluşuyor. Bu halleriyle halk onları beğenir, takdir eder mi? Etmeyeceği kesin. Fakat o umurlarında bile değildir. Okumuşlarımız, aydınlarımız için kendileri gibi olanlar yeterince büyük kalabalıklar oluşturur ve keller sağır-lar hesabı, birbirine benzeyenler birbirini beğenir. Aydınlarımızı za yeter de artar!

YAZAR

Belki tüm yaşamlarıyla onlara örnek olsalar kitleler yine peş-lerinden gelmeyecek. Bunu bizim aydınlar kuramsal planda hep reddetmişlerdir, ama bir yanlarıyla farkındadırlar herhalde durumun. O yüzden de madem bizi ne yapsak değerli bulmuyor-lar, hiç olmazsa şu dünyadan biraz kâm alalım demektedirler. Böyle de yorumlanamaz mı?

PSİKIYATRİST

Evet, belki de. Kimbilir!

ONBİRİNCİ BÖLÜM

CİNSELLİK VE SAPIKLİK

YAZAR, PSIKİYATRİST, DÜŞÜNÜR

YAZAR

Benim doktorumdan öğrenmek istediğim noktalar var. Bu cinsellik denen şey bizim için gerçekten ne derece önemli? Bu bir. Sapıklık ne, ne sapkınlık sayılmalı, ne sayılmamalı? Sapıklık kavramı karşısında aydın tutumumuz ne olmalı? Bir de ahlak denince insanların aklına ilk gelen şey cinsel ahlak. Özellikle bir kadınsa söz konusu olan, onun ahlaklılığından bazen tek başına cinsel ahlakı veya ahlaksızlığı kastediliyor. Bunun nedeni ne?

DÜŞÜNÜR

Ben de birkaç şey eklemek istiyorum. Cinsel ahlak gerçekten her geçen gün düşüyor mu? Giderek hayvanlaşıyor muyuz? Bazıları bunu ileri sürüyor; ahlaktaki çöküşe bağlı olarak ve özellikle cinsel ahlaksızlığın giderek yaygınlaşmasıyla kültürümüz çöküyor, insanlık çöküyor görüşü ileri sürülüyor. Bunu yalnız dindar çevreler ileri sürmüyor, aydınların entelektüellerin de önemli bölümü giderek bu fikre yaklaşıyor. Kıyamet gerçekten yaklaşıyor mu, yani Lut kavmi veya Sodom kentinin başına gelenler dünyanın da başına gelecek mi? Elbette ilahi lanet anlamında sormuyorum, insanlığın bitişi anlamında soruyorum.

PSİKIYATRİST

Güzel. Sanırım sizi hayli aydınlatabileceğim. Çünkü bu konu üstünde uzun zamandır duruyorum, birçok ayrıntıyı ele aldım, bazı sonuçlara vardım. Ondan önce meseleye bir süredir neden özel ilgi duydum, onu açıklayayım. Esas neden elbette her yanımızdan her dakika her saniye maruz kaldığımız erotizm bombardımanı. Bundan etkilenmemiz, aşırı etkilenenleri görmemiz. Ama iki olay beni özellikle uyardı. Biri bana başvuran bir kız hastam. Öbürü televizyonlarda seyrettiğimiz müzik klipleri. Başvuram, reaktif depresyon içindeydi. Nedeni de erkek arkadaşının onu terk etmesi. Daha önce hep o erkek arkadaşlarından bıkar, terk edermiş; ilk kez böyle bir şey başına gelmiş ve ayrıca galiba oğlanı seviyormuş. Kız 19 yaşındaydı ve gerçekten iyi bir ailenin, varlıklı ve okumuş bir ailenin çocuğuydu. Bana geldiğinde liseyi bitirmek üzereydi. Ama derdi üniversite sınavı falan değil açıkça ve sadece buydu. Dersleri fena sayılmazmış, nitekim birkaç ay sonra mezun oldu ve sonradan öğrendim ki iyi bir fakülteyi de kazanmış. Öyle bildik boş kafalı kızlardan sayılmaz hiç, ders dışında da çok kitap okurmuş...

Eee, diyeceksiniz ne var bunda, buraya kadar anlattıklarında ilginçlik nerede? Buraya kadar ilginç şey yok. Ama bir görüşmemizde, erkek arkadaşının cinsel deneyiminin pek yetersiz olduğundan ve zaman zaman bu yüzden "komplekse" girdiğinden bahsetti. Çocuk 22 yaşında bir üniversiteliymiş. Ne kadar az, ne kadar yetersiz diye sordum, ilk deneyimi sizinle miydi? Hayır diye yanıtladı, "Benden önce yalnızca iki kızla yatmış." Biliyordum böyle şeyleri ama, yine de şaşırdım. Siz daha mı tecrübelisiniz yani, diye sordum. Öyleymiş, tam rakamı bir çırpıda anımsayamadı, yedi veya sekiz ayrı erkekmiş işte, yarım ilişkileri falan da sayarsa on kadar. Onun söylediğine göre, bazı liselerde

şimdiden cinsel deneyim yaşayan kızların oranı yaşamayanlarla yarı yarıyaymış. Kendi bildiği liseleri kastediyordu, başka ortamlar hakkında bilgi sahibi değilmiş.

Batılılaşma sürecimizin tamamlanmak üzere olduğu sonucuna varabiliriz buradan. Oranlarda Amerika'yı bile yakalamak üzereyiz. Yazdıklarımızı okuyacak dindar insanların, "İşte laikliğin, Batı hayranlığının sonu böyle olur!" dediklerini duyar gibiyim. Hiç boşuna konuşmasınlar. Çünkü bir adli tıpçı arkadaşım-
la aynı konuda konuşurken öğrendim: 18 yaşın altındaki kızların, hattâ çocuk yaştaki kızların bir erkeğe kaçmaları, babası belirli ya da belirsiz biçimde hamile kalmaları, çocuk düşürmeleri, yakınlarınca tecavüze veya ağır tacize maruz bırakılmaları İstanbul'un özellikle çok tutucu, dindar bilinen ilçe ve semtlerinde her yıl öncekine göre katlanarak artıyormuş.

Beni irkiltten ikinci olgu da televizyondaki müzik klipleri. Özellikle Amerikan kaynaklı zenci müziklerinin şarkı sözleri hiçbir biçimde Türkçeye çevrilemezliği bir yana, görüntüleriyle de açık taciz ve hattâ tecavüz boyutuna ulaştı. Çok sıklıkla kullanılan bir klip teması anlamında zenci bir adam veya adamlar ve çevrelerinde yarı çıplak, hattâ tam çıplak bir yığın profesyonel fahişe kılığında kadınlar müzik programlarının devamlı konduğu durumunda. Cinsel organlarını sürekli biçimde tutan ve sallayan kızlar ve erkekler özel ve pek moda bir dans türü geliştirmişler. Bu görüntülere öyle alışıldı ki, Beşiktaşlı eski futbolcu Pascal Nouma'nın bir gol sonrası yaptığı benzeri bir hareketin abartılı şekilde cezalandırılması haklı yönde tepkiye yol açtı. Değil mi ya, siz Türkiye Cumhuriyeti'nin uyduları, kanalları, kablo şebekelerinden cinsel organ sallama hareketlerini boyna göstereceksiniz; ama söz konusu icraatı müzik eşliğinde değil, sadece sevinç belirtme anlamında yapana büyük ceza vereceksiniz.

Tam bir tutarsızlıklar ülkesi.

İşte bu iki olgudan da yola çıkarak hakikaten hayvanlaşıyor muyuz, cinsel ve ahlaki bir çöküşten sonra bitişimiz yaklaştı mı, diye kendi kendime sordum ve meseleyi enine boyuna araştırdım.

DÜŞÜNÜR

Onları söylemeden önce ben de bir şey söylemek istiyorum. Benim bazı yazılarımı izleyen bir okurum, bir bayan, birkaç yıl önce benden özel bir istemde bulunmuştu. Cinselliğe yazılarımda daha çok yer vermemi istiyordu bu okurum, ama onun etkinliğini azaltmak için. İnsanın hem bireysel olarak, hem toplumsal olarak başının en büyük belası, sekse abartılı bir önem vermesi diyordu. Aydınların en önemli görevlerinden biri de bu hastalığa bir çare bulmak, hiç değilse bu belanın etkilerini zayıflatmak. Benden ciddi ciddi görev bekliyordu o konuda. Gerçi düşünürlerden birkaçı ara sıra bu konuya parmak basar. Mesela, Lyotard, "Cinsel arzu tüm toplumsal değerleri yok eden, oligarşiyi yücelten, köleliği olanaklı kılan vb. tüm olumsuzlukları bünyesinde toplayan bir olgudur" demiştir. (J. F. Lyotard, aktaran: Süheyla Kadioğlu, *Batı Ülkelerinde Kadın Hareketleri*, Gri, 2005, s. 360).

PSİKİYATRİST

Ben de zaten ilgi çeksin veya eğlence olsun diye girmedim konuya. Birtakım sonuçlara varabilirsek, belki çevreye bir faydamız dokunur. Her neyse, ondan sonra bazı kitaplar okumak bir yana, internette porno siteleri de gezdim hayli. Gerçi daha önce de girmiştım meraktan, ama belli bir amaçla dolaşınca şaşkınlığım daha da arttı.

YAZAR

Neden ki? Çok mu para kaptırdınız?

PSİKIYATRİST

Yok canım, bir yığın bedava site var. Mebzul miktarda, istemediğiniz kadar. Adı üstünde bedava. Niye bu işi yaparlar, işte bir şaşkınlık nedeni daha. Sadece reklam için mi, oradan ne reklamı sağlanacak? Bilmiyorum anlayacağınız işin parasal yönünü; binlerce bedava sitenin bu işten ne maddi menfaati var, onu çıkaramadım. Parayla girilenler de şüphesiz çok, belki bedava siteler yoluyla müşteri buluyorlar.

DÜŞÜNÜR

Eee, başka neye şaşırdınız Zekeriya Üstadım?

PSİKIYATRİST

Ne Zekeriya'sı? Ben anlamıyorum sizin imalı konuşmalarınızdan, kale almıyorum. Şimdi devam edeyim: Neye mi şaşırdım: Binlerce site dedim ya, buralarda poz veren onbinlerce kız var. Belki yüzbinlerce. Bir gördüğünüzü bir daha görme şansınız bayağı düşük. Her yaştan, çocuk yaştan başlayın seksen yaşına dek, her görünümde, her temada yüzbinlerce farklı poz veren. Daha şaşırtıcısı büyük çoğunluk bayağı genç ve hiç mi hiç profesyonel suratlı değil. Muhtemelen meslekleri fahişelik olmayan sıradan kızlar, hattâ okumuş kızlar. Öyle görünüyor... Gerçi bilgim zayıf, artık profesyoneller arasında da gayet masum yüzlü ve aydın görünümlü kızlara pek nadir rastlanmıyormuş.

DÜŞÜNÜR

Buradan nereye varmak istiyorsunuz sayın hekimim?

PSİKIYATRİST

Buradan belli bir yere varmak istiyorum. Önce bir ön sonuç: Bu cinsellik salgını son otuz kırk yılda mı patladı, yoksa böyle bir patlama yok mu sorusuna yanıt: Evet, belirgin bir artış var eylemlilikte, ama ben bunu patlama kabul etmiyorum. Neden, çünkü tarihin belli dönemlerinde cinsel özgürleşme yaşanmış, bazı dönemlerde cinsel yasaklar atağa kalkmış. Ama ne o kliplerde gördüğümüz, ne internet sitelerinden çıkardığımız yaygınlık insana ters, yepyeni gelişmeler sayılmalı. Tarihsel kabarmalar ve çekilmeler yaşanmış o konuda. Üstelik değişik toplumlar, dünyanın farklı bölgeleri bu gelgitleri farklı zamanlarda yaşamışlar.

Size bazı rakamlar vereceğim: 1490'da Roma şehrinde 7000 düzeyinde fahişe varmış. Yine orta çağda 300 bin nüfuslu Venedik'te 11 654 kayıtlı fahişe varmış. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 237-238). 1860'da, Paris'te polise göre 30 bin fahişe bulunuyormuş. Resmi olmayan kaynaklara göre bu sayı gerçekte 120 binmiş. 1841'de 2 milyon nüfuslu Londra'da polise göre 7 bin, bir derneğin hazırladığı rapora göre ise 80 bin fahişe iş görüyormuş. Tarihçiler 50 binden az olmadığı yönünde görüş bildiriyorlar. 1820'de 400 bin nüfuslu Viyana'da 20 bin fahişe çalışıyormuş. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 304). Cincinñati'de 1869'da 200 binden azıcık fazla nüfusun 7 bini fahişeymiş. Philadelphia'daki veriler inanılacak gibi değil: 70 binlik şehir nüfusunun içinde 12 bin fahişe barınıyormuş. Çocukları saymazsak, iki kadından biri fahişe! (Reay Tannahill, a. g. e., s. 305).

1869'da İngiltere'nin büyük limanlarından birinde faaliyet gösteren 9 bin fahişe içinde 1500'ü 14 yaşın, bunlardan 500'ü 13 yaşın altındaymış. 1977'de Los Angeles'ta 14 yaşın altında 3 bin kız ve erkek fahişe çalışmaktaymış. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 319).

"Eski Roma'da aldatma çok yaygındı. Kadınlar bunun getir-

diği cezalardan kaçmak için kendilerini fahişe yazdırıyorlardı. Roma'nın en soylu kadınlarının fahişeler listesinde adları geçmekteydi. Bir ara oğlanların sayısı fahişeleri aşmıştı." (Hüseyin Kılıç, a. g. e., s. 59).

YAZAR

Çıkardığınız sonuç...

PSİKIYATRİST

Sonuçlar şunlar: İnsanların ister cinsel ahlaksızlık diyelim, ister cinsel serbest yaşam diyelim, o kanala eğilimleri her dönem büyük olmuş. İşin fahişelik yanı bir yanı. Ha, bir de şunu söyleyeyim, bana göre fahişelikte yoksulluğun katkısı var, ama sanıldığı kadar fazla değil. Bunun için kişisel bir yatkınlık gerekir. Yoksulluk ikinci dereceden etkenler içinde. Tabii bir de aldatanlar var. Düzenli olarak aldatanlar. Bunu sırf cinsel zevk, manevi kazanç için yapanlar da mevcut, maddi kazanç için de. Günümüzün serbest yaşayan kızları için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Bunlarda da yarı cinsel haz-manevi tatmin, yarı maddi tatminler söz konusu. Yarı-profesyonel fahişelik sayabiliriz onu da. Diyebiliriz ki kadınların belki yarısında benzer eğilimler mevcut. Bir bölümü eğilimini değişik koşullar ve dönemlerde eyleme dönüştürüyor, bir bölümü dönüştüremiyor.

Kadınları ve fahişeleri suçlamak için söylemiyorum asla bunu. İçtenliğimden emin olabilirsiniz, sadece durum saptıyorum. Bazen kınıyorum tabii, yalnız böyle şeyleri, düşündükleri, kafaları yüzde doksan cinselliğe çalıştığı için çoğuna kızıyorum; öte yandan hoşgörüyü ve sevecenlikle de bakabiliyorum. Tıpkı erkeklere baktığım gibi. Benim için bir fahişeyle, ondan yararlanan erkek arasında insani değerler, ne bileyim ahlaki değerler açısın-

dan hiçbir fark yok. Müşteriyle satıcı birdir benim gözümde. İki-
si de aynı dükkandalar. Yani ahlaksızlık kabul edilecek derece-
de cinsel serbest yaşama eğilimli kadınların oranı yarı yanyaysa,
erkeklerdeki oran da aşağı yukarı aynıdır. Yalnız erkeklerin bu-
nu eyleme dönüştürme imkanları birazcık daha fazladır.

DÜŞÜNÜR

Peki hayati bir soru: Cinsel özgürleşme siyasi ve düşünsel bo-
yutta iyileşmeleri beraberinde getiriyor mu?

PSİKİYATRİST

Hayır, hiçbir biçimde. İklim veya yağmurlar siyasi yaşamı ne
kadar etkilerse cinsellik konusundaki baskın eğilimler de o ka-
dar etkiliyor. Karşılıklı etkileşim güçleri pek az. Marcuse, Reich,
neredeyse tüm Frankfurt Okulu vaktiyle cinsel devrimi savun-
muş, cinsel devrim gerçekleşirse toplumda totaliterliğin önüne
geçilebilir demişler; tam bir hikaye. Adorno'nun nazizm, sa-
dizm, cinsellik bağlantısı falan. Bu Frankfurt Okulu, asıl fikrimi
sorarsanız tam bir radyasyon etkisi yapıyor entelektüellere. Ni-
yetleri belki iyiymiş, bazı doğru şeyler de savunmuşlar; ne ki öy-
le abuk sabuk noktalara kaymışlar ki, artık onların düşünceleri-
nin serpildiği yerde ot bile bitmiyor.

DÜŞÜNÜR

Ben aslında bu Freudculuğu başlı başına bir cinsel sapkınlık
sayıyorum.

PSİKİYATRİST

Ah! Sözümlü ağızımdan aldınız. Pek de fena bir adam değilsiz-
niz galiba, sizinle birkaç konuda daha anlaşabileceğiz sanırım.

Şimdi bu Freud'un da, Frankfurtçuların da sorunu kendi kültür merkezileri olmaları. Yani çevrelerinde ne görüyorlarsa, tüm dünyayı her dönem öyleymiş gibi görüyorlar. Freud'un cinsellikten anladığıyla bir Çinli'nin, Osmanlı'nın anladığı değişik dönemlerde çok çok farklı olabiliyor. Örneğin Osmanlı, bazı dönemlerde Batılılarca cinsel özgürlükler ülkesi olarak görülmüş. Bu ülkeye gelenler içinde hem kadın özgürlüğü hem cinsel özgürlük açısından Avrupa'dan ileri bir anlayış gördüklerini söyleyenler var. (Alain Servantie, *Dünyada Türk İmgesi*, Ed: Özlem Kumrular, Kitap, 2005, s. 40-48). Bu açık saçıklık eğlence hayatına da yansıyor: "Seyyahlar utanç verici, müstehcen, kaba, haysiyetsiz, son derece açık saçık, rahatsız edici, sefih, ahlaksız, fazlasıyla şehvani, kepazece gülünç olarak niteledikleri Karagöz gösterilerini hiç kaçırmazlardı." (Alain Servantie, a. g. e., s. 42). Batıda, "Müslümanların cinsel özgürlük ya da 'barbar' liberalizmin 'cinsel mutluluk' örnekleri olarak tanımlanmaları 1680-1715 yılları arasındaki dönemde ortaya çıkar." (Alain Servantie, a. g. e., s. 48).

Araplarda ve Osmanlı'da çok sayıda Bahname (cinsel konulardan bahseden kitap) yazılmış. Bazılarının yazarları önemli bilim adamları. İçlerinde İbni Sina, Nasrettin-i Tusi gibiler var. "Bu kitaplarda ilişki, çoğunlukla erkekler açısından yazılıdır ve kadınlar ikinci plandadırlar. Erkeklerin güçlerinin artırılması için çeşitli metotlar anlatılırken, kadınlara sadece ilişki anında erkeğe zevk vermekle görevli bir araç gözüyle bakılır." (Murat Bardakçı, *Osmanlı'da Seks*, İnkılap, 2005, s. 55-56).

Oysa örneğin eski Hint ve Çin'de cinsel ilişki bağlamında kadına çok daha fazla önem verilirmiş. Eski Çinliler, erkeğin cinsel etkinliğinde kadını orgazma kavuşturabilmesini çok önemserlermiş. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 147). Böyle şeylerin o dö-

nemler sözünü bile etmekten kaçınan Batılılara göre ne büyük ilerilik. Öte yandan Çin'de de, eski Ortadoğu ve Arap geleneğinde olduğu gibi varlıklı erkeklerin kalabalık haremeleri bulunurmuş. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 158-159).

Aynı dönemlerde Hristiyanların Avrupa'da ve diğer bölgelerde cinselliğe hayli yasakçı yaklaştığını biliyoruz. "Kilise Babalarının, cinsel ilişki eyleminin temelde tiksinti verici olduğu yönündeki duygularının en önemli örneği, Augustinus'tu. Cinsel ilişkiyi Arnobius iğrenç ve alçaltıcı, Methodios çirkin, Hieronymus mundar, Tertullianus utanç verici ve Ambrosius da kirlenme olarak görüyorlardı. Tanrı'nın üreme sorunuyla baş etmek için daha iyi bir yol icat etmiş olması gerektiği yönünde söze dökülmemiş bir konsensüs görülmekteydi. Geçmişini düşündüğünde kendi deneyimlerinden rahatsız olan Augustinus düşüncelerini bu sorun üzerinde yoğunlaştırdı ve suçun Tanrı'da değil, Adem'le Havva'da olduğuna karar verdi." (Reay Tannahill, a. g. e., s. 123).

Yine bilindiği gibi rahiplere evlenme yasağı Hristiyanlıkta, başlangıçta yoktu. Çok sonraki dönemde ortaya çıktı, hem bu cinselliği küçümseyici tutum, hem de kilisenin daha çok zenginleşmesi için ekonomik sebeplerle... İzleyen dönemlerde garip gelişmeler yaşanmaya devam etti. Kilisenin cinsel ilişkiyi küçümseyen ve dahası aşağılayan tutumu, bilhassa bu ilişkinin zevk amacıyla yapılmasını büyük ölçüde ayıp sayıyordu. Ayrıca 19. yy. doktorları belki bu inancın da etkisiyle aşkla, tutkuyla yapılan, yüksek duygularla yapılan seksin bedenin dengelerini daha çok bozduğunu ileri sürüyorlardı. Oysa fahişelerle yapılan sıradan, tutku içermeyen seks o açıdan daha tehlikesizdi. Doktorların tavsiyeleri, erkeklerin eşlerini yalnızca çocuk yapma aracı olarak görmeleri, gerçek cinsel yaşamı ise fahişelerle yaşamaları yönündeki doğal eğilimlerine bilimsel destek sağladı ve fu-

huş alabildiğine arttı. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 303).

Kilise bir yandan cinselliğe ve fahişeliğe yasaklar getiriyor, öte yandan onu kontrol altında tutmak için genelevleri kendi örgütlüyordu. Avrupa dışında tapınak fahişeliği öteden beri bilinmekteydi. Orta çağda bunun ilk örneği Avignon'da kuruldu. Ondan etkilenen Papa II. Julius kendi kentinde bir genelev kurdu. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 237).

Daha ilginç ise İngiltere'de yaşanan gelişmeydi. Winchester Piskoposu (sonraki adıyla Aziz Swithin) Southwark'ta genelevlerden birkaç yüz metre uzaklıkta kendine bir manastır kurdu. Londra bu manastır ve genelevin çevresinde barış içinde gelişti. Takip eden yıllarda genelevler kilisenin mülkiyetine geçti. Gelirleri de tabii. Üstüne üstlük 1161'de azizden sonraki bir piskopos genelev tekeli de eline geçirdi. Kilise 400 yıl boyunca başka yerde çalışmaları yasaklanmış binlerce fahişenin görev yaptığı 18 geneleviyle bu sektörün İngiltere'deki en büyük şirketi haline geldi. (Jess Wells, *Batı Avrupa'da Fahişeliğin Tarihi*, çev. Nesrin Arman, Pencere, s. 45-46).

YAZAR

Kilise cinselliğe karşı mı yani bu durumda, onu destekliyor mu?

PSİKIYATRİST

Hem o hem o. İşin özü ne biliyor musunuz. Hayatın bir gerçeği var, onun biyolojik dayatmaları söz konusu. Ama her kişilik kendi karakterine uygun olarak buna kişisel bir yaklaşım gösteriyor. Gücü ölçüsünde de bu kişisel yaklaşımı, doğru budur diye öteki insanlara kabul ettirmeye çalışıyor. Bir yerde dayatıyor, bir yerde telkin ediyor.

DÜŞÜNÜR

Bu durumda cinsel baskıyı savunanlar, kişisel olarak cinselliğe daha kısıtlı, daha utangaç, belki daha romantik yaklaşanlar. Utangaçlar-sıkılğanlar, aseksüeller ve romantikler, tutucularla belli noktalarda anlaşıyorlar cinsellikte.

PSİKIYATRİST

Evet, bu bir bakıma doğru. Ama her zaman değil. Bazen kendisi en serbest cinselliği yaşayan kişi en fazla yasakçı tutum da alabiliyor. Ya da cinsel saldırganlık boyutunda azgın insanlar namus bekçisi kesilebiliyorlar. Genel kural yine yok, tek tek insanları değerlendirmek lazım. Aşk temelinde cinselliği kabul eden ya da çok iyi anlaşma temelinde cinselliği kabul edenle, tutuculuğundan veya kadın düşmanlığından ahlaklı gibi davranan bazen aynı kişi gibi görülebilir; ama arada büyük farklar var.

Yine de kilise babalarının bu ilk tutumu bile cinselliğe karşı bir karakterin tepkisi. Açsanız belki farklı yerlere gidersiniz, ama onları birleştiren nokta, bayağı hayvani cinsellikten çok rahatsız olmaları ve bunun insanı hayvanlaştırdığını düşünmeleri. Çok önceden Platon, Aristoteles ve öteki büyük düşünürler de aynı şekilde fikir belirtmişler. Gerçi Eski Yunan'a gidersek sakata gelebiliriz. Platon, Aristoteles, Sophokles, Pytagoras, Diogen ve hemen tüm Helen düşünürleri için evliliğin tek amacı çocuktur. (Hüseyin Kılıç, a. g. e., s. 36). Platon biraz daha farklı. Onun ideal devletinde eşcinsellik yasal. Ona göre, "ilgisel çekiciliğe dayanan Platonik aşk ile, fiziksel doyuma bağlı bedensel aşk arasında önemli ayrılıklar vardır. Bunlardan fiziksel aşk kadınla erkek arasında görülürken, Platonik aşk yalnızca erkekler arasında olabilmektedir." (Hüseyin Kılıç, a. g. e., s. 38). İşte belli bir kişilik yapısının belli bir olguda birbirine benzer tavırları ve ayrıldıkları noktalar diyebiliriz bunlara.

YAZAR

O halde siz de yasakçılığa yakınsınız.

PSİKIYATRİST

Hayır hiç de değil. Bu iş yasaklarla olmaz. Her karakter kendine bir yol çizer ve kişiliğini gerçekleştirir. Benim yasaklarla işim yok. Sadece şunu biliyorum ve tehlikeli buluyorum: Sizi bilmem ama, benim karakterime bir baskı ve saldırı gibi algılıyorum bugünkü dünyanın cinsellik gerçeğini. Gibisi yok aslında açıkça saldırı. Büyük bir çoğunluk, başka deyişle bu konuda da bayağı ve hayvani o geniş yığın, ya cinselliği rahat şekilde yaşıyor ya yaşayanlara çok özeniyor ve bu yaygın tutum, öbür azınlığa, mazbut ve değerlerle yaşamaya çalışanlara ağır bir baskı olarak yansıyor. Yani her yerde, reklamlarla, filmlerle, giysilerle, tavırlarla, kokularla, imalarla, imajlarla ya da açık açık cinsel kışkırtmaya ve tacize uğruyorsunuz. Yavaşsanız, dışa dönük değilseniz veya romantik falansanız cidden ve açıkça ayıplanıyor ve hızlanmaya teşvik ediliyorsunuz. Kendinizi bir şekilde eksikli hissetmeniz sağlanıyor. Ben ki bu yaşta ve bu işin yani insanın uzmanı olan biri olarak bu baskıyı hissediyor ve zaman zaman rahatsızlık duyuyorsam, başkaları ne yapsın. Başlı başına bir depresyon ve aşağılık duygusu nedeni. Sadece bu baskı nedeniyle kendilerini eksikli hissettikleri için terapilere gelen o kadar çok insan çıkıyor ki. Çoğu da gençler.

Yalnız çekingenlerde değil, cinsel yönden dışa dönüklerde de sürekli bir yetersizlik ve edilgenlik duygusu yaratılıyor. Daha önce “ün” için söylemiştim; cinsellik de öyledir, şeker yemeye benzer, yedikçe acıkırsın ve giderek tatmin olman da güçleşir.

Yahu bırakın bu konuda bilinçli tavır almayı, gerçek duygulara önem vermeyi, şunu bunu... karakter icabı biraz çekingen-

seniz eşcinsel olduğunuzdan şüphe ediliyor. Kız, erkek, olgunlaşınca dek çok sıkıntı çekiyorlar kültürün kışkırtmaları ve yarattığı beklenti havasından. İşte bu baskıya karşı, sizin okuyucunuz olan hanımın da önerisi doğrultusunda örgütlü bir tepki kurulabilir. Sistemli bir bilinçlendirme çalışması...

YAZAR

Kim yapacak ki bunu? Liberal burjuvalarımız mı? Onların medyası, basını erotizmden para kazanıyor. Aydınlar yapsın diyeceksiniz. Bu solcular mı yapacak? Solcularımız, toplumcularımız, toplumcu gerçekçilerimiz öylesine abazan bir üsluptalar ki, artık dillerine mi vurmuş, yoksa gerçekten yaşadıklarını mı yazıyorlar, bilemeyeceğim. Ama tensellik işinde büyük bir heves ve beklenti içinde bulundukları kesin.

PSİKIYATRİST

İlginç bir hastam olmuştu. Kırka yakın yaşta bir erkek. Depresyondaydı. Kız arkadaşını bırakmak istiyormuş, ama onun çok üzüleceğini bildiğinden bir türlü bunu ona söyleyemiyormuş. Galiba çöküntümün asıl nedeni bu, demişti bana. Biraz tanıma-ya çalıştım, çok hassas ruhlu, iyi bir adam çıktı karşıma. Olanakları fazlamış, ama o gündelik ilişkiler, bir gecelik cinsellikler yaşamak istemiyormuş. Sevdiği kızı ölünceye dek veya hiç değilse aşkı biraz sönünceye dek uzun süreli istiyormuş. Ama bu tipte kızlar öylesine azmış ki! Kanım bayağı ısınmıştı çocuğa. Sonra üçüncü görüşmede biraz kurt düştü içime. Sonra herifin iki sevgilisi ayrı ayrı geldiler. Meğer adam aynı anda iki kızı, bazen de üç veya dördünü birlikte idare ediyormuş. Yuh dedim, kendi psikiyatristliğime, adam resmen seni de kandırdı.

Sonra bir daha gelmedi, o yüzden birtakım ayrıntıları öğre-

nemedim. Kızların anlattıkları tam bir gerilim filmi senaryosu gibi. Çocuğun hayal dünyası çok geniş ve ağzı iyi laf yapıyor. Hepsini birlikte idare etmek için ne senaryolar kuruyormuş. Aslında hiçbir zaman var olmayan çok samimi birkaç erkek arkadaş varmış bunun. Adları falan da belli. Onlarla buluşmuş, birbirlerinin evlerine giderlermiş, birlikte zaman zaman tatile çıkarlarmış. Bazen arkadaşlarından biri kaza geçirir ya da çok kötü bir duruma düşermiş. Bu gibi nedenlerle kızlardan hayli borç alıp, para sızdırmış. Evlilik günü tayin ederlermiş, birlikte oturmak için apartman dairesi satın almış, kızı daireyi gezdirmeye götürürmüş, herhangi bir lüks apartmana sokarmış mesela, "tuh anahtarı almayı unuttum!" dermiş, geri dönerlermiş. Böyle bin bir karmaşık hikaye. Anlattıklarına çoğu kez kendisi de inanır- mış. Şu romantizm hikayesi, bir kadına bağlılık mesela. Muhtemelen üçünü birden idare etmek cinsel performans açısından zorluyordu onu, galiba o zamanlar derin duygulara, aşka takılı- yordu; kaba cinselliği reddediyordu, ne yapsın!

DÜŞÜNÜR

İnsanlığın gerçekten büyük bir belası. Bir yandan da yaşamı tatlandırıyor, ona değişik bir anlam veriyor. Yüceltme yoluyla birçok alanda birçok üretime neden oluyor. Ama yararı mı daha fazla, zararı mı diye sorsalar, herhalde ben de yararı daha fazla diyemeyeceğim. Öyle bir bela ki, bazı "meta analiz" çalışmaları kadınların yaklaşık üçte birinin, erkeklerin yedide birinin yaşamalarında en az bir kez cinsel suiistimale uğradığını gösteriyor. (Nigel Barber, a. g. e., s. 299).

YAZAR

Geçenlerde bir meslektaşınız büyük bir gazetede pek ünlü

bir kadın gazeteciye kendi cinsel yaşamını anlatmış. Böyle şeyleri nasıl karşılıyorsunuz tabibim?

PSİKIYATRİST

İşte demin anlatmaya çalıştığım bu. Devir onların devri, anlatacaklar tabii. Zaten devirler genellikle onların devri oluyor, çünkü her daim ezici çoğunlukta. İnsan başka işlerde ne karakter gösteriyorsa, bu işte de aynı karakteri gösterecek. Böyle şeyleri açık yüreklilik sanmaları ayrı bir aldatmaca. İnsan kafasından bin bir düşünce geçirir, fakat geçenlerin çoğunu açık edemez, mümkün değil bu. Açık etmesi dürüstlük değildir çünkü, hayvansılığı geliştirmek anlamına gelir. Bizde sözümona gelişmiş, çağdaş bireyler, yazarlar, gençler, işte ne bileyim bilmem neler, cinsel konularda fazla açık konuşmayı bir değermiş gibi göstermeye çalışıyorlar. En yırtık insanlar bile o konuda tam açık konuşamaz oysaki. Kendimizi kandırmayalım. Muhakkak sansür eder, çarpıtır, daha çok kendi lehine çarpıtır. En yırtık kişilerde bile sansür vardır, bir şeyi kendi kafasında değerlendirirken bile sansür devrededir. Bu tiplerin çoğu konuşulması gereken konularda konuşmazlar. Ya o konularda hiçbir duyarlılıkları yoktur ya da akıllarına gelse buna cesaret edemezler. Bizde adam gibi konulardan bir avuç insan bahseder hep. Zibidiler ise milletin zaten pek ilgili olduğu konularda güya “cesaretlidirler” Sosyopat ruhlu kadınların açılıp saçılmalarını da bizim medyamız “cesaret” olarak gösteriyor ya.

YAZAR

Ö zaman genel bir toparlama yapmadan bir de sapıklık konusuna girelim.

PSİKIYATRİST

Normale aykırı davranışları toplumlar sapıklık olarak nitelemişler. Cinsel konularda normale aykırı davranışlar da cinsel sapıklık olarak değerlendiriliyor. Büyük çoğunluğun benimsediği ve uyguladığı kurallar normalligi temsil ediyor.

Dünyada ilk tabu, ilk büyük yasak sanıldığının tersine yamyamlık değil, ensestmiş. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 28). Ensest yasağı da kabile toplumunda bazı sosyal ve ekonomik gereklilikler sonucu gelişmiş. O konuda birkaç güçlü hipotez tartışılır. Yine de insanlar bu yasağı sık sık delmişler. Günümüzde ensest ilişkiler hâlâ yaygın. Yaygın derken, sadece küçük bir azınlık o yönde davranıyor ama, her toplumda her dönemde görülüyor. Bu hem ağır bir sapıklık sayılıyor, hem de suç. Ama vakaların büyük çoğunluğu gizli kalıyor. Demin kadınların üçte birinin cinsel suistimale uğradığını belirtmiştiniz. Bunların kesin bir oran veremeyeceğim ama, önemli bir bölümü çocuğun yakınlarınca gerçekleştiriliyor. Kuzenleri, dayısı, amcası, hattâ kardeşi veya babası, üvey babası...

Hastalarım arasında çocukken veya ilkgenç kızlığında tecavüz veya tacize uğramışlar hiç de az değil. Belki üçte bir abartılı bir oran, ama yirmide birden aşağı değildir. Bir genç kadın, çocukken komşu evlerin oğlan çocuklarından oluşan dört beş kişilik grubun tecavüzüne uğradığını anlatmıştı. Bu bir sır olarak kalmış. Çok yakın iki arkadaşına ve bir de bana anlatmış şimdiye dek. Komşu çocuklar anne babasının çok iyi görüştüğü ailelerin çocukları. Tecavüzden sonra da yıllarca yüz yüze bakmak, hattâ konuşmak zorunda kalmışlar. Bir tanesi hâlâ komşuları. Aile babası, meslek sahibi, gayet efendi, uygar görünen bir bey. Başka bir hastam abisince sürekli tacize uğruyordu. Yoksul ve feodal kesimden bir kız. Ailesine konuyu açmaya cesaret edemi-

yordu ve daha kötüsü hem anne ve hem babanın olayı zaten bildiklerini zannediyordu. Abi tüm aileyi yıldırılmış, korkutmuş bir psikopat. Çok da muhafazakar. Kızın dışarı çıkmasını istemiyor, çıkacaksa muhakkak türbanla çıkmasını istiyor. Kız sessizce katlanıyordu. Bunlar ensest olayları. Sapıklık kabul ediliyor, ama gizli kalıyor, görmezden geliniyor.

Başka bir sapıklık da genellikle ensestle birlikte giden pedofili. Çocuklarla cinsel ilişki kurma. Fahişelerin içinde 18 yaşın altındakilerin, hattâ 14 yaşın altındakilerin küçümsenmeyecek bir oran oluşturduğunu biliyoruz. Çocuk pornosu da sanıldığından çok yaygın. Her ikisi de çok geniş müşteri buluyor. İnsanlık o konuda da büyük bir ikiyüzlülük içinde. Toplum bir yandan çocukları masum melekler gibi görüyor, görmek istiyor; öte yandan çocukları cinsel nesne kabul ettiğini saklayamıyor. O da insanın içinde var. Çoğunluk kendini o noktada eylemsel ve fiikirselle olarak engellese de, azınlık dediğimiz grubun oranı azımsanmayacak boyutta. İki yüzlülüğün başka boyutu da, daha ergenliği başlanmamış çocuklara yetişkin bir erkek ya da kızmış gibi davranmanın, konuşmanın öğretilmesi, bunun teşvik edilmesi. Cinsel kimlik davranışlarının bu teşviklerle iyice erken yaşlara çekilmesi.

Tabii burada yaş sınırı çok tartışmalı. Çocukların kabul edilen cinsel erginlik yaşı, en tutucu toplumlarda en düşük yaşlar. Mezopotamya'da ve İbranilerde kızlarda zıfak yaşı 11-12 idi, Mısır'da 6'ya kadar iniyordu. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 59). Cascia'lı Azize Rita ve Pisa'lı Azize Clare 12 yaşındayken evlendirilmişlerdi. (Nigel Barber, a. g. e., s. 98). Şimdi bu durumda pedofili ne zaman sapıklıktır, ne zaman normal toplumsal davranıştır, çok tartışma götürür.

DÜŞÜNÜR

Eşcinsellik de böyle bir şey mi?

PSIKIYATRİST

O biraz daha farklı. Psikiyatri eşcinselliği 25 yıl öncesine dek bir hastalık, bir yerde sapıklık sayıyordu. İşte eskice bir örnek: “ (Homosexualismus) kendi cinsinden insanlara karşı şehvet arzudur. Her ne kadar bazı müellifler insanları (Bisexuelle) addetmişlerse de bu fikir ilmi esaslara dayanmamaktadır. Ergenlik çağında kadının erkeğe, erkeğin kadına karşı normal olarak şehvet duymaya başladığı devrede bu sapıklar aynı şehveti kendi cinslerine karşı hissederek. Bir kısımları bunun ayıp ve çirkin olduğunu idrak ederler ve bundan uzaklaşmaya çalışırlar, fakat, başta psiko-patlar olmak üzere, bir kısımları bu meyillerini açığa vurmaktan çekinmezler...” (İhsan Şükrü Aksel, *Psikiyatri*, 1955, s. 207).

Muhalik toplumsal hareketler her konuda hoşgörü ortamı yarattı ve bu olgu son çeyrek asrın psikiyatri kitaplarında normal bir durum sayılıyor artık. Öteden beri söylerim, bana göre de eşcinsellik bir üçüncü cinslilik. Kendi arasında birkaç türe ayrılır, ama hepsinde genetik yatkınlık esastır. Başka deyişle her dönem her toplumda artık oran yüzde beş mi olacaktır, on mu, on beş mi, eşcinsel çıkacaktır. Kuvvetli eşcinsel genetik eğilim taşıyan birey, koşullar ne olursa olsun eşcinsel olur. Eşcinselliğin belli dönemlerde artması, belli dönemlerde çok azalması, işte o, kültürel ortamla, yasaklarla, toplumun yapısıyla ilişkilidir. Hoşgörü ortamında veya eşcinselliğin teşvik edildiği ortamlarda, orta hattâ zayıf genetik eğilim taşıyanlar da eşcinsel davranış gösterirler; o zaman bunların sayıları kabarmış gibi görünür.

Homofobisi olanlar için bir iyi, bir kötü haber: İyi haber; eşcinsellerin oranı hiçbir zaman belli bir düzeyi geçmez, isterseniz

eşcinselliği yasalarla destekleyin. Kötü haber; ne kadar muhafazakar tutum takınsanız, ne kadar yasaklasanız da eşcinsellerin oranı belli bir düzeyin altına inmez. Homofobisi olanlara bir kötü haber daha: Gerçi bunu biliyorlardır belki, ama unutmak istiyorlardır: Bazı eşcinseller veya biseksüeller öyle dışardan veya birkaç kez konuşmakla hiç fark edilmiyor. Örneğin bir hastam vardı: Üç çocuk babası, eşiyle görece iyi geçinen, onunla normalle yakın bir cinsel yaşamları bulunan, hayli kibar, ama bayağı erkekse görünümlü ve normal erkek konuşmalı bir bey. İşinde gücünde, varlıklı bir adamdı, gelin görün ki gençliğinden beri işi eyleme dökmüş bir eşcinseldi aynı zamanda.

DÜŞÜNÜR

Eski Yunan'da ve Roma'da eşcinsellik çok yaygınlaşmış bildiğim kadarıyla.

YAZAR

Bir de Osmanlı'da.

DÜŞÜNÜR

Evet. Bir de Osmanlı. Platon'un ideal devletinde eşcinselliğin yasal kabul edildiğinden söz etmiştik. Ama kendisinin eşcinselliği büyük olasılıkla "Platonik" Bugünün ölçüleriyle buna eşcinsellik denebilir mi bilmiyorum, belki yine denebilir. Platon, Alkibiades adlı Atina'nın varlıklı ve züppe delikanlısını sanki baştan çıkarmaya çalışmış, onu elde ettikten sonra herhangi bir cismani yakınlaşmada bulunmamış. Bunu, onun yatağına giren, lakin en ufak temasta bile bulunamayan delikanlının yakınmalarından çıkarıyoruz. Platon'a göre, gerçek sevgi o kişinin ruhunu sevmektir. Cismani sevgi ise "ortamalı" sevgidir. Kişinin bedeni

solunca, güzelliğini yitirince, o sevgi de kaybolur. (Hüseyin Kılıç, a. g. e., s. 122-123). "Thebai Kutsal Taburu" ismiyle bir askeri birlik varmış Platon zamanında. Bu birlik 33 yıl görkemli zaferler elde etmiş ve yenilmezliğiyle ün yapmış. Iskender bu taburu Makedonyalı Philippos ile güçlerini birleştirerek zorlukla yok etmiş. Yaklaşık 300 kişilik tabur âşık eşcinsel çiftlerden oluşuyormuş. Platon, birbirine âşık bir avuç asker, koca bir orduyu bozguna uğratabilir, demiş; çünkü savaşta birbirlerinin gözünden düşmekten alabildiğine korkarlarmış eşcinseller. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 81).

Platon hiç evlenmemiş ama pek çok "tutkulu dostluk" kurmuş.

PSİKIYATRİST

Demek ki Platonculuk felsefede, politikada sağlam da; cinsellik bakımından bize pek uymayacak gibi geliyor

YAZAR

Yok öyle demeyin. Eşcinselliğin o kadar yaygın ve meşru sayıldığı bir toplumda, geniş görüşlü bir filozofun yine de çok ahlaklı sayılacak özgün bir yaklaşımı olarak da değerlendirilebilir olgu.

DÜŞÜNÜR

Neyse. Ben devam edeyim. Hadrianus'un ve birçok ünlü Romalının eşcinsel olduğunu biliyoruz. Ne var ki çoğu toplum bunu şiddetle yasaklamış. Öteki cinsel sapkınlıkları da. Mesela "İsrailoğullarında eşcinselliğin ve zoofilinin cezası ölümdü, hoşgörülü Hititlerde bile zoofilinin cezası ölümdü." (Reay Tannahill, a. g. e., s. 64). Yine de birbirine yakın sayılan toplumlarda o konuda taban tabana zıt anlayışlar bulunması insanı şaşırtıyor: Ma-

yalarda eşcinsellik teşvik görürdü, oysa Azteklerde cezası ölümdü. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 247-248). Eski Çinlilerde eşcinsellik zaman zaman moda halini alır, yaygınlaşırdı, kadın eşcinselliğine karşı ise kayıtsızlıkla yaklaşıldı. (Reay Tannahill, a. g. e., s. 153).

Bir kitaba göre Katolik rahipler arasında eşcinsellerin oranı %40'lara yaklaşıyormuş. (Nigel Barber, a. g. e., s. 93). Başka bir kitaba göre ise, "Manastırların eşcinsellik yatağı olduğuna dair pek az kanıt vardır. Heteroseksüelliğin eşcinsellikten çok daha büyük tehlike sayıldığı bilinmektedir." (Reay Tannahill, a. g. e., s. 136).

Osmanlı'da Seks

TV'deki sunucu, tüm ciddiyetiyle ve Osmanlıca kelimelerin üzerine basa basa, icra edilecek eserin anonsunu yapmaktadır:

Şimdiii, Doktooor feşmekan yönetimindeki Klasik Koro'dan, Küçük Mehmed Ağa'nın Evcara Beste'sini dinleyeceksiniz. Musikimizin şaheserlerinden olan bu bestenin güftesi, şöyle aziiiz dinleyiciler:

'Geline hatt-ı mu-anber o meh cemalimize,

'Yazıldı mebhas-i sevda kitab-i halimize...

Ancak programın ne yapımcısı, ne sunucusu, ne koro'nun şefi, musikimizin bu şaheserinin ağıdalı Osmanlıcayla olan sözlerini günümüz Türkçesiyle veremez. Veremez, zira bunu yapmaya kalksa, ekran başındaki milyonlarca kişinin gözünün içine baka baka 'O ay yüzlü sevgilimizin sakalları çıkmaya başlayınca, halimizi anlatan kitaba sevda bahisleri yazıldı' demek zorundadır ki, dedirtmezler.

Osmanlı'nın oğlancılığa düşkünlüğü bayağı yaygın hikayelere konudur. Cervantes bile *Don Quijote*'ta " barbar Türkler arasında yakışıklı bir delikanlı, en güzel kadından bile daha fazla rağbet görür" der. (Miguel de Cervantes Saavedra, a. g. e., 1996, s. 833). Hele şair ve bestecilerimiz arasında bu iş alenen icra edilmiş. Atalarımız bahsi geçen alışkanlıktan yakın zamanda kurtulmuşlar: "Bir zamanlar kendi cinslerine meyleden erkeklerin daha sonra kadınlara dönmeleri yahut eski alışkanlıkların gizlenmeye başlaması, Avrupalılaşma yolunda ilk adımların atıldığı Tanzimat'tan , yani 1839'dan sonradır..." (Murat Bardakçı, a. g. e., s. 93-94). Tutucu kesimin Tanzimatçıları hiç sevmemesinde acaba bunun da rolü var mıdır?

YAZAR

Neden olmasın! Evet, bahsin sonuna geldik. Sizden çözüm sayılacak birkaç son söz istiyorum ben. Böyle bir aşamaya geldiğinizi söylemiş ve bizi umutlandırmıştınız.

PSİKIYATRİST

Ben şunları söyleyeceğim: Cinsel eylemi iki yönüyle ele alayım. Geleneksel kültürün gayri ahlaki ve/veya sapıklık olarak nitelendiği cinsel etkinlikler ve normal kabul edilen cinsel etkinlikler. Bunun birinci yanında insani yaratıcılığın ürünü her türlü değişik etkinlikler yer alıyor. Böyle şeylere nasıl yaklaşmalı? Bir kere zorlamaya, baskıya, tehdide, şiddete dayanan tüm etkinlikleri gelişmiş insani kültür lanetlemeli. Bu tür tüm tecavüz veya tacizler zaten yasalarca da genellikle suç sayılıyor. Güya ahlaken de kabahat sayılıyor. Ama gelin görün ki güç kimdeyse, bu ister maddi güç olsun, ister toplumsal bir güce dayanan erk olsun, o insanlar cinsel arzularını bir şekilde öbürünün zararına tatmin

ediyor; öbür insanı, cinsel nesne haline getirilmiş insanı, yaşı ne olursa olsun aşağılıyor, onda karakterden karaktere değişebilecek oranda büyük yıkımlara yol açıyor. Bunun kabul edilebilir hiçbir yanını göremiyorum. Zora, zorlamaya, korkutmaya dayalı eylemleri kastediyorum.

Peki bu cinsellik gönüllü yaşıyorsa bir sorun yok mu? Bazen 12-13 yaşında bir kız veya oğlan, söz konusu etkinlikte görünüşte gönüllü olarak rol alıyor. O zaman sorun yok mu? Gerçi ben şahsen zaten ceza ehliyeti yaşının 18'den başlaması, 15-18 yaş arasına indirimli ceza verilmesi uygulamasına da karşıyım. Bir çocuk bir suç işlemeye akıl gösteriyorsa, yönlendirmelere bir nedenle kapılıyorsa, cezasını, belki azıcık indirilerek, basbayağı çekmeli. Ama toplum bunu kabul etmiyor, yasalar kabul etmiyor, öte yandan sözümona yasaların reddettiği biçimde birçok çocuk cinsel eylemlerin içinde gönüllü olarak yer alıyor. Toplum bunu suç saymakla birlikte engellemek için ciddi bir çabaya da girmiyor.

Neden? Erk sahibi kişilerin bir bölümü bu durumdan doğrudan veya dolaylı yararlanıyor da ondan. Yani zaten, doğası gereği karmakarışık bir işte, işler bilinçli olarak daha da karmaşılaştırılıyor. Sonuç olarak çocuklarla cinsel ilişkiye girmek, bu işi gönüllü yaptığı şüpheli, aklının yeterince gelişip gelişmediği şüpheli biriyle cinsel ilişkiye girmekle aynı anlamda. Yasalar pedofiliyi hemen her ülkede suç sayıyor, ahlak şiddetle yasaklıyor, ama her ülkede yaygın şekilde yaşıyor. İşte, Marx'ın ahlakı, daha doğrusu ikiye bölünmüş burjuva ahlakını tümünden reddetmesini haklı çıkaracak bir örnek daha. Ölenememesinin nedenini bu işten yararlanan erk sahibi kişilere bağlamıştım az önce; fakat keşke sadece bu olsa. Geleneksel toplumlarda, yani sözümona katı ahlak toplumlarında, hem Batıda hem Doğuda çocuk sevi-

ciliği ve hattâ enstest, toplumun bir kısmının hiçbir zaman vaz-geçmediği, büyük kısmının ise yapmasa da lanetlese de içten içe gıptayla baktığı bir eylem.

Niye bu durumdayız? İçgüdülerimiz tıpkı rüyalarımızda yaşadığımız gibi bilinçli halimizde de aklımıza her türlü sapık düşünce veya arzuyu getirebilir. Ama evrimsel gelişmenin daha üst aşamasını temsil eden karakter sahibi bireyler, bu tür düşünceleri beynin veya organizmanın garip cilveleri kabul edip herhangi bir sorun yaşamadan bastırırlar. Önemli bir çoğunluk böyle duyguları sorun yaşayarak, içi giderek bastırır. Bir bölüm insan ise bastıramaz. Olay budur.

Az önce verdiğimiz psikiyatrist örneği bu bakımdan önemlidir. Ya da cinsel deneyimlerinden özgürce bahsedebilen, mastürbasyonlarından falan ulu orta söz edebilen onun gibi çeşitli yazarlar, insanlar... Bir fahişeyle hiç yattın mı, sorusuna evet, denemek için yaptım diyebilir bir insan ya da o veya başka biri ilk mastürbasyonundan söz edebilir. Bu tek başına o kişilerin dışa dönük, yırtık kişiler olduğunu göstermez. Veya o kişilerin cinsel tabularla bilinçli olarak mücadele eden, bu işi kendine misyon edinmiş insanlar olduğunu da göstermez. Kişi yanlış olduğunu bilerek, gizlenerek hattâ utanarak bir ayıp işleyebilir. Denemek için veya sırf zevk için. Ama bunu ulu orta söylediğinde, ona “bravo doğrusu, dürüst adammış” diyemiyorum. Çünkü ben yaptım, cesaretle söylüyorum, yine yaparım, daha fazlasını da yapabilirim, bu bir tabu kırımıdır, bu özgür insana giden bir eylemdir manasına geliyor ki o tür söylemler; işte onlar burjuvazinin sahte özgürlükçülüğünün başka bir örneğidir, dürüst görünüm-lü başka bir ikiyüzlülüktür. Kendini her şeyin merkezinde gör-me, üstelik hiçbir çizgiye, kurala bağlı kalmaksızın görme, hiçbir biçimde erdemini, iyiliğini ispatlamamış insanların boş kibirleri-

ni yüceltme anlamına gelir. Evrimsel çizgideki üst insanın kabul edebileceği şeyler değildir bunlar. Çoğunluğunsa dillerindeki sözde ahlakçı söyleme karşın kabul edebileceği şeylerdir.

Yine aynı soru: Aklından geçen her şeyi söyler misin, aklından geçen her şeyi eyleme döker misin? Gelişmiş hayvanlar bile yapmıyorlar bunu. Biz insanlar olarak onlardan, bir kurt ya da maymun cemaatinden daha mı geri düşeceğiz, ilerleme görünümünde, modernleşme görünümünde.

Öte yandan gönüllü, ama para karşılığı yapılan seks de bir tür zorlamadır. Maddi güçle, parasal imkanlarla zorlama. Tek kişi dayatmaz o zoru, toplum dayatır. Tüm toplum bir bakıma "mama" durumundadır. Profesyonel fahişelerin eyleminden bahsediyoruz. Ya yine maddi menfaat için ya da kariyer mevki veya ilerleme için birileriyle yatan kadınlar veya erkekler... Onu hiç engelleyemeyiz. Hattâ durumun belirsizliğinden ötürü çoğu kez kınayamayız bile. İnsanlar güçlü erkeklerle veya kadınlara âşık olabilirler, bunu nasıl ayıplayabilirsiniz. Demek ki "gerçek cinsel tam ahlak" ancak insanları tam özgür ve tam eşit toplumda mümkündür: Komünist toplumda. O da bir ütopya olduğuna ve en azından bizim göremeyeceğimiz bir uzaklıkta bulunduğuna göre, ne yapacağız?

Ona gelmeden sapıklık olarak kabul edilen eşcinselliğin ötekilerden ayrı tutulması gerektiğini bir kez daha vurgulayacağım. Diyeceğim ki, onları aşağılamayın, çünkü tabiatları, halkın anlayacağı lisanla Tanrı vergisidir. Başka türlü hareket edemezler. Eşcinsellik karşıtı toplumsal baskı, bugün Batıda, en gelişmiş ülkelerde bile öylesine güçlüdür ki, eşcinsellerin bu işi teşvik anlamına gelen söylemlerinin, örgütlenmelerinin, dayanışmalarının, haklarını savunmalarının yarattığı etki, o baskının yanında solda sıfır kalır. Yine diyeceğim ki, bırakın onları, diledikleri gi-

bi yaşasınlar, haklarını kısıtlamayın, onları aşağılamayın. Heteroseksüeller içinde olduğu gibi onların içinde de çok değerli insanlar vardır... Diyeceğim diyeceğim diyorum, bunun hiçbir anlamı olmadığını da biliyorum. Çünkü şimdi söylediklerimi benden önce pek çok kişi söylemiş, benden sonra da söyleyecek. Bu sözlerin gerçeği değiştirmesi asla mümkün değildir. Gerçek bir özgür topluma ulaşılmadıkça, çoğunluk daima azınlığı aşağılayacak, onu normal dışı görecektir. Kaçınılmaz gerçeklik... Siyasi alanda yaşandığı gibi, etnik planda yaşandığı gibi, cinsel boyutta da yaşanıyor ve yaşanacak. Yine de gerçeği bilmek, bu olumsuz tablo içinde olumsuzlukları biraz azaltabilir, doğruyu bilme derdi olanları bir parça daha güçlü kılabilir.

Sonuçta normal cinsellik veya sapıklık... Herkes kendi karakterine uygun bir cinselliği yaşar. Karakterleri eleştirebiliriz; şu daha gelişmiş, öbürü gelişmemiş diyebiliriz; ama karakterleri değiştiremeyiz. Onları ancak bir parça sınırlayabilir ya da bir parça geliştirebiliriz. Cinsel yaşamları da öyle.

Benim kişisel görüşüm, cinselliğe bu denli önem vermenin insanı geliştirmediği, hasta ettiği yönündedir. Hiç sevmediğim Freud ustayı doğrularcasına, yirmi yıllık meslek hayatımda bana başvuranlardan nevrotik olanların yarısına yakınının başat sorunu cinsel sorunlardı. Artmış, artırılmış cinsel beklentilerin yarattığı sorunlar. Karakterden karaktere epey değişir ama, yinelemek istiyorum, genel kural olarak cinselliği şeker yemeye benzetebiliriz. Çok lezzetli algılanan bir şeydir, yaşamın tatlarındandır, bulunması insanı mutlu kılar. Ama yedikçe yenisini ister insan, doymaz. Daha önce yediği, bir gün, bir hafta önce yediği tatmin etmez kişiyi, yenisini, daha değişikliğini, daha aşırısını ister. Sonuçta ruhsal açlık kolay dinmez, beden bir süreliğine sakinleşir. Böyle yaşayıp gidebilir mi insan? Bazıları uzun süre gi-

der. Ama cinsellik de şeker gibi, kişiye zarar vermeye başlar. Şeker bedene, hücrelere zarar verir, katıksız cinsellik de ruha. Ruh yozlaşır, kişilik yozlaşır. Demek ki onu da ölçüyle ve ara sıra tatmakta fayda var. Öteki ruh besinlerine, daha faydalı besinlere ağırlık vermekte yarar var. Bu ne anlama geliyor. Ruhunu yozlaşmadan korumak, tatminsizlik hastalığına yakalanmamak isteyen kişi elbette cinselliği de yaşamalı; ama kendini her bakımdan geliştirerek, çevresiyle, dostlarıyla ilişkilerini daha ileri boyutlara taşıyarak, topluma ve yakın çevresine faydalı etkinlikler içinde. Hep aklını ve vicdanını uyanık tutarak. Kimseyi aldatmadan, kötüye kullanmadan, sevgisini, aşkını büyüterek. Sanırım söylemek istediğimi söyledim, sanırım anlamak isteyenler anlar.

YAZAR

Biz anladık. Doğru dediniz. Akli ve vicdanını dik tutanlar insanlaşır, öbürleri yaratıklaşır. İşin özeti bu.

ONİKİNCİ BÖLÜM

MEDYA VE AYDINLAR

YAZAR, PSIKİYATRİST, DÜŞÜNÜR

Basının bedenine ve ruhuna bankalar sahiptir.

Onlar havla deyince havlarlar.

Henry Ford, aktaran: Neil Baldwin,

Henry Ford and the Jews, Public Affairs, 2001, s. 71

DÜŞÜNÜR

Medya konusunda benim de olgunlaşmış düşüncelerim var. Ama sevgili üstadım, dürüstlük hastası yazarım, sizin medyayla çok daha fazla deneyiminiz olmuş. Neler anlatacaksınız bu konuda bize başlarken?

YAZAR

Evet, geçen yirmi yıla yakın süreçte birçok şey gördüm medyada. Yazarlık ister istemez medyayla ilişkiyi gerektiriyor, o bakımdan bir yazarın medyayla ilgili deneyimleri bir gazeteci kadar olmasa bile daha içerden izlenimler içeriyor. Sıradan okuyucudan çok farklı bir konum bu. Vallahi niye yalan söyleyeyim, bugüne dek genel olarak medya hakkında en çok atıp tutan yazarlardan biriyim. Bu iki temele dayanıyor, bir; medyanın genel çizgisi, sol medyanın genel çizgisini de bundan ayrı tutmuyo-

rum. İki; yine ister istemez bana karşı, yapıtlanma karşı tutumlarından ötürü özel meselelerim.

Sen eserini yayımla ve ondan sonrasına karışma, medya ne tavır gösterirse göstereceğin, diyeceksin. Kağıt üzerinde doğru ve erdemli tutum bu. Ama olmuyor işte. Bırakmıyorlar. Siz ilişki istemeseniz bile o ilişkiye bir şekilde zorluyorlar, yaşamdan kaçamazsınız, bundan ancak öterek kaçarsınız. Açıkçası medyanın, özellikle sol medyanın eserlerimden bahsetmesini istemişimdir. Medya hayatla ilgileniyor, politikayla, felsefeyle, yaşam biçimiyle, kişilikle ilgileniyor; siz de aynı konularla ilgileniyorsunuz, aynı konularda yazıyorsunuz, konu açıldıkça, her saat her gün açıldıkça, ne kadar ilgilenmez, erdemli ya da burnu büyük tavırlı görünseniz bile az buçuk öyle bir ilgi bekliyorsunuz.

Medyaya genel eleştirilerim demiştım başta, işte o konuda sıradan bir okur düzleminden yapabileceğim eleştirileri ilerde açacağım. Öznel olan yanına devam edeyim ben. İlk yıllarda çok keskin bir ilgisizlikle karşılaşmışım ve o dönemde perseküsyon boyutunda bir düşmanlık belirmişti bende. Ama bugün baktığımda, sanırım soğukkanlı ve gayet nesnel değerlendirebiliyorum olguyu. Meselenin iki yönünü de görebiliyorum. Bir: Medya, sol medya, büyük medya her neyse, hiçbir zaman beni yıldızları yapmaya niyetli görünmedi, hiçbir zaman yapıtlarım üstünde uzun boylu durmadı. Bu işin bir yanı. Ama medya hangi ciddi eserin üstünde ciddiyetle duruyor ki, hangi ciddi sorunu gerçekten anlamak için derinlemesine tartışıyor ki. Hafif olgulara, eğlencelik temalara her zaman büyük önem vermiştir medya, değerleri ise yasak savmak için ele almıştır, genel tavır budur. Sol medya dahi bir olguyu, bir savı, bir yapıtı, popülerliğine, starlığına, gündemdeki sırasına göre değerlendirir. Dolayısıyla herhangi bir savımın üstünde uzun boylu değil, orta boylu du-

rulmasını beklemek zaten hayal olurdu, bu bana karşı özel bir tavır değildi. Ama iki: Şunu da görüyorum, medyadaki bazı insanlar, bazı medya kesimleri, aslında yapıtlarımı tanıtmak, hattâ savlarımı bir ölçüde ortaya koymak için popülerliğimden daha fazla önemsemişler beni. Medya ölçülerine göre, bulduğum konumdan, hak ettiğimden daha fazla değer vermişler, daha fazla yer vermişler.

Bazı yerlerde bazı tanıdıklarımla karşılaşıyorum, yeni kitaplarımı soruyorlar. Genellikle son birkaç kitabımdan haberleri olmadığını açığa vuruyorlar. Sonra bundan ötürü beni suçluyorlar. En çok söyledikleri şunlar: Medyada seni niye yeterince görmüyoruz, kitaplarını niye tanıtıyorsun? Kitapların niye dağıtılmıyor, falanca falanca yerlerde aradık bulamadık, ne biçim yayınevin var. Niye “best-seller” olacak konularda ve tarzda yazmıyorsun, o zaman daha çok popülerleşirsin; medya da senden bahseder, kitaplarını da her yerde buluruz vs.

Eskiden bu tür sorular ve suçlamalar karşısında ezilir büzülür, konuya açıklık getirmeye çalışırdım. Şimdi hiç umursamıyorum. Kitaplarım gereği kadar tanıtılıyor, gereği kadar dağıtılıyor. Genel düşüncem de bu. Bir fikri, bir kitabı, bir yazarı bulmak isteyen bulur. Bulamıyorsa o onun sorunudur, istemiyordur ya da yeterince istemiyordur. Geçtiğimiz yüzyıllarda bir kiptan on beş-yirmi nüsha üretilirmiş; ilgili kişi, meraklı kişi, dünyanın öbür ucunda yaşasa o kitaba ulaşmış, kopyasını çıkarırmış, bir şeyler yaparmış, okurmuş, tartışmış. Türkiye’de de öyle. Kitapların yasaklı olduğu yıllar bir kitabı yüzlerce insan okurmuş, el yazması kopyaları çıkarılırmış eserlerin. Bulmak isteyen bulur, okumak isteyen okur.

Yani bu konuda medyayı suçlamıyorum. Medya bugünkü düzeyindeyse, daha doğrusu bugünkü düzeysizliğindeyse, bu-

nun asıl nedeni medyanın hakim sınıfların elinde olması ve böyle politikaları bilinçli gütmesi değil. İşin bu yönü var, inkar etmiyorum, ama ben asıl yönünden bahsediyorum. Medyanın düzeysizliği halkın ve insanın düzeysizliğinden kaynaklanıyor, halk ve insan böyle bir medya istiyor. O öyle isteyince sermaye durur mu, medya zaten hem para kazanma, nüfuz kazanma kâpısı, hem de ideolojik bir silah; sermaye onu elinde tutuyor ve halka şunu söylüyor: Aptalsınız ve aptal bir medya istiyorsunuz öyle mi! Alın size istemediğiniz kadar aptalca bir medya. Olay bu. Çıplak gerçeği şuradan da görebilirsiniz. Sermayenin, büyük sermayenin elinde olmayan medyaya bakın. Onlarda da aynı aptallık düzeyini görürsünüz. Çünkü onların okuru da aptal ve bunu istiyorlar. Aptallar aptallık ister. Medya patronlarına, yöneticilerine hiç kızmayalım. Hattâ onlar vatandaşın hiç hak etmediği kadar iyi programları, iyi yazıları bile yayımlatıyorlar; nadir de olsa iyi yazarları, iyi gazetecileri işte tutabiliyorlar.

PSİKİYATRİST

Medya insana hem yarar getiriyor hem zarar. Tüm dünyada bu tartışılıyor, yararı zararından fazla mı? Çoğu yazar evet, yararları daha fazladır diyor. Bazıları ise sizin görüşünüzde. Zarar verirken kaçınılmaz olarak faydaları da dokunuyor diyorlar.

DÜŞÜNÜR

Tuhaf doktorum, nedir bu zararlar, bir psikiyatri uzmanı gözüyle azıcık açabilir misiniz?

PSİKİYATRİST

İsterseniz bunu örnekleyerek açayım. Tanınmış bir örnek üzerinden gideyim. Mesela Ali Kırca'yı ele alalım. Ali Kırca med-

yada önemli bir şahsiyet. En olumlu tiplerden biri değil, en olumsuzlardan da değil. Ortalama bir yerde duruyor, hattâ medya genel olarak çok berbat görüldüğünden Kırca ortanın biraz daha olumlu tarafında. Şimdi bu Ali Kırca'nın haber çizgisi ne?

Önce olumlu yanları: Hiçbir haberi fanatik ya da aşırı fanatik duygulanımla vermez, özellikle siyasi olayları abartılı ve kışkırtıcı yayınlamaz. Yayıncılık ahlak ilkelerine uymamayı aşırı boyutlara vordırılmaz. Kişi haklarına fazla tecavüz etmez. Efendi ve yumuşak bir haber anlatımı, haber yazma ve yazdırma tarzı vardır. Zaman zaman haberleri objektif verir. Zaman zaman sol veya muhalif görüşlere yer verir, genel anlamda özgürlüklerden yanadır. Haber çizgisi muhafazakar sağ bir çizgi değildir. Sonuçta "gıcık" bir tip değildir.

Olumsuzlukları: Haberler magazin ağırlıklıdır. Bazı günlerde ana haber bültenindeki magazin haberciliği bıktırıcı boyuta ulaşır. Hatırlıyorum, bir keresinde, bayramda hangi şarkıcıların hangi kulüplerde şarkı söylemek için nerelere gittikleri ve bu yolların kaç kilometre tuttuğuna dair hesaplamalara yer veren bir haber on beş dakika tutmuştu ki, az daha çıldırıyordum. Niye bunu seyrettiğim ise bendeki mazoşizmle ilgili. Haberler nesnel verilmeye çalışılır gibi görünse de, iktidara az buçuk eleştiri içeren bir haberden sonra muhakkak başbakanın veya bir bakanın son derece insancıl ve sevimli gösterilmesi hedefi güdülen yarı magazin başka bir haber kakalanır ve seyircinin iktidara sempatiyle bakması garanti altına alınır. Çok ciddi haberler bile sulandırılarak verilir. Haber görüntüleri genellikle müzik eşliğinde sunulur ve ciddi olguların bile aslında eğlencelik gösterilerden başka bir şey olmadığı duygusu bilinçaltına işlenir. Artık müziğine ve haberin çeşidine göre bazen de son kertede basit veya saçma sapan bir olgu, çok trajik pek dramatik bir gerçeklik

gibi takdim edilir. Haberde müzik kullanmak galiba yine bizim buluşumuz değildir, ama suyunu çıkardığımız bir kepezeliiktir. Haber görünümünü altında reklam verilir. Özellikle sağlık haberlerinin çoğu bu şekildedir ve genellikle büyük ölçüde yanlış içerikli bilgiler izleyiciye doğru bilgi gibi benimsetilir. Zaten haberlerin çoğu dikkatli seyirci için eksiklerle, tutarsızlıklarla doludur; en basit habercilik kuralları dahi çoğu haberde gözetilmez. Daha tuhafı, Ali Kırca ve daha kötöleri bu haber anlayışlarıyla iletişim fakültelerinden ödöl kazanırlar! Bir de buna haber görünümünde reklamlar eklenince, medya insanları bilgilendirir mi, kasten yanlış mı yönlendirir sorusuna, ikinci seçenek yönünde cevap vermek kaçınılmaz hale gelir. Ayrıca haberlerde aynı televizyon kanalının başka programları hakkında yine haber görünümünde geniş reklamlar yapılır. Elbette haber bültenlerinde veya o kanalın ciddi tartışmalarında, aynı kanalın yayın çizgisi-ne, yaptığı başka programlara dair tek eleştiri duyulmaz.

YAZAR

Bakın hatırlattınız, Ali Kırca'nın haber çizgisi bir yana, ciddi tartışma programları da yaptığı biliniyor. O programları gayet düzgün, saygılı idare ediyor gibi geliyor bana.

PSİKIYATRİST

İşte sorun burada. Şimdi medyada tekerci bir yapı oluşmuş. Beş altı tane grup veya patron, 80-100 kadar büyük yönetici... İktidar da bunlar, siyasi iktidarı destekleyenler de bunlar, muhalefet yapan da bunlar, yerine göre devlet yanlısı, yerine göre solcu, liberal veya özgürlükçü görünen de bunlar. Aynı kişilerin değişik yüzleri, değişik işlevleri yerine getiriyor ve kimse bunda bir gariplik görmüyor. Her daim iktidara koltuk çıkan haberle-

rin üreticisi Ali Kırca maskesini çıkarıp başka bir maske takıyor ve "Siyaset Meydanı"nı yönetiyor. Ülkede ne kadar entelektüel, muhalif, solcu, şucu bucu varsa, tabii her kesimden ne kadar diyeceği demeyeceği bir şeyi bulunan varsa, böyle programlarda gözükmek için kuyruğa giriyorlar. Sonra kendi aralarında gece yarılarında dek tartışıp, güya sorunları ortaya döküyor, halkı aydınlatıyorlar. Rezilliği ayyuka çıkmış çoğu programı zaten bir kenara bırakalım; Kırca'nınki gibi nispeten düzgün görünenlerin, doğrudan yapılaş niyetleri bakımından, dolaylı olarak da nesnel gerçeklik sonucu, tabiatları gereği, sorunları çözmeye hiçbir katkı sağlamayacağını, aksine insanların bir gıdımlik akli enerjilerini de boşa harcamaya yaradığını hiçbir muhalifimiz düşünemiyor. Asıl sorun burada: Entelektüellerimiz, muhaliflerimiz, medyanın bu berbat yapısını eğer az buçuk değiştirme şansımız mevcutsa, bunun ancak medyaya karşı mesafeli ve sağlam durmakla mümkün olabileceğini kestiremiyorlar.

DÜŞÜNÜR

Hiç kestiren yok mu?

PSİKİYATRİST

Var elbette, az sayıda aydın. Ama medyadan bir çağrı alınca onlann bile çoğu koşa koşa gidiyor.

YAZAR

Tam da bunu söyleyecektim. Şimdi diyelim televizyon kanalının birinden çağrılıyorsunuz ya da size bir gazeteden, dergiden röportaj teklif ediliyor, teklif dedim ya, teklif değil aslında, adeta emrediliyor. İnsanlar bunu emir gibi algılıyorlar. İki elleri kanda olsa, hiç fark etmiyor koşa koşa gidiyorlar. Sanki kutsal bir görev

bu. Kişi karakola çağrılrsa yan çizer gitmez, ama medyadan çağrılrsa istemese bile gidiyor. Gitmesen ne oluyor biliyor musunuz? İster çok ünlü olun, ister az ünlü, kara listeye alınıyorsunuz. Medyacılar bunu çok ayıp bir şey, kendilerine hakaret sayıyorlar. Bu reddediş ağızdan ağıza yayılıyor ve bir daha kimse sizi çağırıyor. Veya insanlar böyle düşünüyor, bundan korkuyor.

DÜŞÜNÜR

Çok önemli bir nokta. Bizim aydınlarımızda artık yoğun bir medya korkusu var. Eskiden polisten, hapisten, mahkemeden korkulurdu, şimdi kanallardan, gazetelerden korkuluyor. Aman medyadaki şu şu kişilerle aram açılmasın, aman falanca gazete hakkında eleştiri sayılabilecek bir şey kalemimden çıkmasın, yoksa beni keserler. Hani yayın ahlak ilkeleri dediniz ya, haber görünümünde reklam dediniz ya, sağlık konularında yanıltıcı bilgiler dediniz ya... Bunu Radikal de yapıyor, Cumhuriyet de yapıyor, Birgün bile yapıyor. Şu Coca-Cola var ya, hani onun bir rock festivali düzenleniyor; birçok muhalif anti-Amerikancılığından ötürü kolaya ve bu festivale karşı...

PSİKIYATRİST

Ben sadece onun için değil, daha çok tıbbi nedenlerden ötürü karşıyım kolaya. Kola başlı başına bir halk sağlığı sorunu, yani beslenme alışkanlıklarının hepsi halk sağlığı sorunu.

DÜŞÜNÜR

Her neyse. Solcu gazetelerimizde, hattâ dedim ya Birgün'de bu festivalin sayfalarca haberi veriliyor Sorsanız n'apalım, haber diyecekler, sadece haber. Ama ben bunları da haber görünümünde reklam sayıyorum. Şimdi gelin de bunu veya buna ben-

zer şeyleri yazın. Korkuyor yazarlar. Aman diyorlar, sonra beni sakıncalı listesine alırlar, benden bahsetmezler.

PSİKIYATRİST

Peki oluyor mu bu? Yani bir gazeteyi eleştirirseniz, orada haberiniz kesiliyor mu?

YAZAR

Oluyor elbet, ama korkulduğu kadar değil. Ben yaptım ve zararını da gördüm. Ama dedim ya korkulduğu kadar değil. Korku zaten tehdidin boyutundan, tehdit de uğranacak gerçek zararın boyutundan hep daha fazladır. Her eleştirdiğinizde bunun karşılığında bazı zararları göze alacaksınız. Almıyorsanız zaten ne biçim bir yazarsınız!

Şimdi aklıma gelen bir örnek: Bir röportaj yapılacaktı benimle, gazetenin büyük yöneticilerinden birince reddedildi. Hem de o yönetici çok eski bir tanıdığımды. Arkadaşım demeyeyim, o kadar samimi değildik; ama birkaç kez konuşmuştuk, aynı siyasi çizgidendik; bir yığın ortak dostumuz vardı. Ama işte o şahıs benim adıma tahammül edemedi. Nedenini bilmiyorum. Aramızda kötü bir olay geçmemişti, tavuğuna kış dememiştim. Neden bilinmez, psikolojik diyelim geçelim. 80 sonrasında bile yıllarca sol yazılar yazmıştı, sonra böyle oldu kadın. Kimbilir belki kendini hâlâ solcu sanıyordur, ama tebrik etmek gerek, dışardan hiç belli etmiyor.

Tabii bu kadar değil, bir TV programım iptal edildi; eleştirdiğim büyük yöneticilerinden korku yüzünden. İki kez de yapılmış söyleşim yayınlanmadı iki ayrı büyük gazetede. Şimdi tüm bu çevreler düşünce özgürlüğü denilince pek hassas görünen çevrelerdir, Avrupacıdırlar, Kopenhag Kriterleri'nden en çok onlar söz

eder. Bunlar bildiklerim, bilmediğim de en az bu kadar engelleme yapılmıştır. Artık olacak o kadar. Ama yazarlarını eleştirdiğim bazı gazetelerde haberlerim küçük de olsa çıkmaya devam etti.

DÜŞÜNÜR

Ortalık genel meselelerde keskin ve hattâ pek solcu böyle yazarlarla kaynıyor üstadım. Ama sağlam tavır almaya gelince herkes yan çiziyor. Kimse hiçbir riski göze almıyor. Sonra halkı suçluyoruz, hiçbir risk almıyorlar diye. Kimse kendini azıcık sıkıp biraz daha ahlaklı, biraz daha iyi nasıl olabilirim diye düşünmüyor. Sıradan insanlara sitem ediyoruz, neden bu kadar bayağılar, bu kadar kuralsız, ilkesiz, bu kadar ahlaksızlar diye. Peki siz hiç reddettiniz mi TV'ye çıkmayı, röportajı falan?

YAZAR

Dört-beş kez. Gerçi benim çağrıldığım programlar mütevazı ve iyi programlardı, ama yine de yadırgandım. Benim reddedişim medyaya çıkmayı reddedişten veya o programları veya gazeteyi vs. reddedişimden değildi, tartışılacak konuların beni fazla ilgilendirmemesindendi. Ama düşünüyorum da, insanların bir duruşu olmalı. Medyaya ne kadar çıkarsan o kadar değerlisin, o kadar ünlü, popüler veya güçlüsün düşüncesindeler insanlar. Okumuşlarımız ve muhaliflerimiz bile insanları buna göre değerlendiriyorlar. Çok iyi bir kitap yazıyorsunuz, çok az kişi sizi kutluyor; bir yerde alakasız bir konuda söyleşiniz çıktı mı herkes size bundan bahsediyor, okuduk, güzeldi, falan diyor... Boş dolduruşlara kapılmamak gerek. Kanmamak gerek. Mesela İlhan Selçuk. Gerçi o zaten ünlü. Ayrıca kendi yayın politikası ne kadar doğrudur, tartışılır. Ama bir duruşu var. Mesela TV'ye çıkmıyor. Gündemin her maddesine atlamıyor. Ben aydınlar TV'ye çıkmasınlar demiyorum. Ama bu iş bir emir komuta zinciri için-

de olmasın. Bu kadar bağımlı olmayalım medyaya, bu kadar korkmayalım ondan, bu kadar önemsemeyelim onu. Yoksa gidiş az buçuk düzeleceği varsa da düzelmez.

Attila İlhan'dan

‘– Yahu Aragon, Eluard, Tzara, Roy, Picasso, Montand vs. partili değil mi? Bunları gazetelere toplasanız yeter, hem yayınlarınıza bir kalite gelir, hem satışınız büyür.’ Pierre’in cevabını hiç unutmam, kaşlarını gözlerine yıkarak: ‘– Sen deli misin yahu’ demişti ...onlar sanatçı, gündelik bir gazeteye yazarlar mı hiç? (...) Sanıyorum ki, bu türden bir sanatçı eğer yazdığı romanla, yaptığı heykelle ya da resimle doğru dürüst yaşayabilmek olanağı bulsa, ortalarda hiç gözükmeyen, adından söz ettirmeyi tenezzül sayar... Zira bir roman yazmak, bir şiir kurmak, bir heykel gerçekleştirmek öyle büyük ve esaslı bir şeydir ki, adamın onu ortaya çıkarmak çabası öteki halkla ilişkiler, reklamcılık ve dernekçilik çabalarını hem küçültür, hem anlamsızlaştırır.’

Attila İlhan, *Hangi Edebiyat?*,

İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 423-426.

Benim şahsi tavrımı merak ediyorsanız, söylediğim gibi. Ama dürüst olmak gerekirse erdemimi sınayacağım çok fazla teklif de gelmedi zaten.

DÜŞÜNÜR

Ben kendine faydasız doktoruma sormak istiyorum. Başka zararları ne medyanın. İsterseniz birkaç alıntıyla, birkaç kuramsal yorum aktarayım önce, sonra hekimimiz bizi aydınlatsın, mum dibini ne kadar aydınlatacaksa artık.

Frankfurt Okulu düşünürleri medya ve toplum ilişkileri üstüne çok kafa yormuşlar. Yine onlardan bahsediyoruz, ne yapalım, bazı şeyleri doğru söylüyorlar. Bunlardan Adorno ve Horkheimer'e göre, "Reklam ve kültür endüstrisi, sadece ekonomik olarak değil teknik olarak da birleşmiştir: Sayısız yerde aynı şey, aynı yinleme, aynı slogan... Bu, etkili olma talebinin teknolojiyi psiko-teknolojiye çevirmesidir. (...) Kültür endüstrisinde reklamın zaferi, tüketicilerin, kitle endüstrisinin ürünlerinin aslında ne olduğuna ilişkin hakikati bilmelerine rağmen onları satın almaya ve kullanmaya kendilerini mecbur hissetmeleridir." (Adorno-Horkheimer, aktaran: D. Beybin Kejanlıoğlu, a. g. e., s. 189). Adı geçen yazarlar söz konusu olguyu, totalitarizmi hazırlayan koşulları yaratan bir olgu olarak sunarlar.

Ama bana göre bunlar, totaliterliği yaratan koşulları hazırlamaz basitçe, gündelik sıradan faşizmin ta kendisini yaratır. Düşüncenin ölümü, öldürülmesi; beyinlerin sloganlara, kalıp sözlerle alıştırılması, hiçbir mantık kullanmadan tüketime teşvik edilmesi... Medya bu faaliyetin üstünde yükselir, bu faaliyet onun varlık nedenidir ve bu faaliyeti kutsar. O zaman başka türlü olması zaten mümkün değildir. Yani kapitalist zincirin dışına çıkmayan, sermayeyle bağlarını koparamayan ve reklam gelirleri üstünde duran medya en azından tekелci ve baskıcı bir medya olmak zorundadır. Buna faşizm demek veya dememek bizim elimizdedir, ne ki artık adlandırmanın hiçbir önemi yoktur.

Adorno'ya göre medyada nesnel meseleler, örneğin diktatörlük sorunu kişiselleştirilir. Totaliterliğin hırslı politikacıların karakter bozukluğundan kaynaklandığı ve izleyicilerin özdeşleşmesi beklenen dürüst, samimi, cesur kişilerce böylesi diktatörlerin devrilebileceği izlenimi verilir. (D. Beybin Kejanlıoğlu, a. g. e., s. 197). Adorno'dan bu yana medya ve ilişki ağı çok genişle-

miştir elbet. Medya bir şeylerden sadece bahsetmenin bile onu değiştirmeye yetebileceği yönünde sahte duygular üretir. Bazı tekil sorunları da bizzat medya çözer. Çözer ve herkese gösterir. Hem halkı aldatır böylece, hem de bundan ayrıca para kazanır.

Karl Kraus'a göre "Gazete endüstrisi bir fabrika gibi birbirinden ayrı çalışma/yazı ve satış alanları gerektirir; günün belli saatlerinde belli miktarda yazının, hem de o sıralarda politikada, ekonomide, sanatta olup biten hakkında olması gereken yazının, makine için hazırlanması gerekir. Teknolojinin yeni yavan sözler getiremeyip eskilerinden de vazgeçmemesiyle doğan boşlukta ya da değişen yaşamın değişmeyen biçimlere tutunup kalmasında dünyanın hastalıkları büyür ve gelişir. Böylece, Kraus teknolojiyi boş deyişe bağlar. İleri kapitalizm dünyasında gazetecilik, dilin değişen işlevinin ifadesi olur. Boş deyiş, bir düşünceyi satılabilir kılmaya karşılık gelen deyimdir." (D. Beybin Kejanlıoğlu, a. g. e., s. 130-131).

Şimdilik bu kadar.

PSİKIYATRİST

Medyanın zararlı yönleri nelerdir diye sormuştunuz. Ruhsal anlamda. O yayıldıkça yayılan magazin haberlerinin, berbat kliplerin, bayağı dizilerin, halkın bayağılığını daha da artırdığını düşünüyorum. Bunu birçok kişi düşünüyor, hattâ bizim askeri komite kademelerimiz bile ülkede ciddi sorunlar yaratabileceğini belirten raporlar yayınlıyorlar. İnsanlardaki en basit duyguları, en kolaycı ve asalak yanları öne çıkarıp bunları daha da geliştiren yayımların, akli başında yayımları adeta boğduğunda çok kişi hemfikir. Ama buna karşı hiçbir şey yapılmıyor. Bir kere böyle programlardan büyük paralar kazanıyor patronlar. Böyle, bir para kazanma yolunun hiç de ahlaklı bir yol olmadığını söyleyemiyor aydınlarımız. Söylerlerse köşelerini, konumlarını yiti-

receklerini düşünüyorlar. Ülkeyi idare eden değişik kanatlarda-ki erk sahipleri de böyle yayımların halkı daha da aptallaştırdığının ve muhalefetin gücünü kırdığının çok iyi farkındalar. O yüzden el altından destek veriyorlar.

Psikiyatri-psikoloji camiasında ise olgunun daha çok şiddet yanı ve cinsellikle ilgili yanı araştırılmıştır. Bizim camiamız sadece bu iki konuda hassas. Şiddet konusunda şu kesin: Özellikle sosyal öğrenme kuramına göre, ki yabana atılamayacak bilimsel bir kuramdır; şiddet içeren filmler, TV programları, görüntüler, haberler, şiddeti artırır. Yapılan birçok araştırma bu sonucu destekliyor. Gelin görün ki tüm büyük TV kanalları sabah akşam mafya dizileri yayınlıyorlar, yani şiddetin en kabul edilemeyecek biçimini yüceltip duruyorlar. Cinsellikle ilgili olarak da, cinsellik içeren görüntüler çocukların ruh sağlığını ne kadar ve nasıl etkiler konusu üzerinde duruluyor ve o noktalarda araştırmalar yapılıyor. Çıkan sonuç özetle şu: Cinsellik içeren görüntüler çocuklara zarar vermiyor, ama cinsel şiddet içeren görüntüler, yayınlar, hem çocukları, hem büyükleri kötü etkiliyor. Medyamız bu konuda da elinden geleni yapıyor ve cinsel şiddet görüntülerine, haberlerine olabildiğince geniş yer veriyor.

Benimsenen tavır galiba, "inceldiği yerden kopsun" tavrı. Bunda belki toplumu kötüyle iyice çelikleştirmek gibi daha gizli, ulvi bir amaç güdüyor.

DÜŞÜNÜR

Bize medyadan birkaç karakter örneği daha vermeyecek misiniz?

PSİKIYATRİST

Bana mı soruyorsunuz?

DÜŞÜNÜR

İkinize de.

PSİKIYATRİST

Mussolini'nin gençken 1910'da İtalyan Sosyalist Partisi'nin resmi yayın organı Avanti'nin yayın yönetmenliğini yaptığını biliyor musunuz. (Hüseyin Kılıç, a. g. e., s. 377). Bizde medyada çalışan dönemler boldur, ama bu sadece bize özgü bir sorun değildir gördüğünüz gibi. Biz son yirmi beş yıllık ataklarımızla eski rekorları kırdık sadece. Döneklik ve özellikle yazar dönekliliği olgusu başlı başına psikiyatrik bir tez konusu olabilir. O alanda ülkemiz doğal bir laboratuvar veya deneme çiftliği gibidir, diyebiliriz.

DÜŞÜNÜR

Örnek veriniz öyleyse, birkaç isim.

PSİKIYATRİST

Birkaç isim mi! En az yüz isim saymam gerekir. Birini söylesem öbürü alınır. Yedi-sekiz sayfa sırf buna gider. Başlıca isimleri Yalçın Küçük kitaplarından öğrenebilir meraklı okuyucu. Hasan Yalçın'ın "Döneler" kitabı da tavsiye edilebilir bir özettir, ilgililer için. Dönelerimiz öyle çoktur ki, ne yazsak ancak bir broşür kapsamında kalır olayın derinliği yanında. Olumsuz örnekleri boş verin, olumsuzlama kolay. Sizin olumlu bulduğunuz gazeteci yazarlar yok mu, ehliyetsiz düşünürüm, size soruyorum.

DÜŞÜNÜR

Var elbette. İsim mi istiyorsunuz?

PSİKIYATRİST

Evet, birkaç isim lütfen. Ona göre kendimizi ayarlayalım.

DÜŞÜNÜR

En olumsuz ortamlarda bile olumlular vardır elbet. Her on köşe yazarımızdan, on gazetecimizden biri iyidir, en azından fena değildir. Ben böyle görüyorum. Doktorlar arasında da aynı değil mi oran.

PSİKIYATRİST

Hiç de değil. Bizde oran onda ikidir en azından, sizinkinden bir misli fazla.

DÜŞÜNÜR

Hadi öyle kabul edelim. Şimdi nasıl isim vereceğim. Üstelik gazeteleri pek sık izlemem. Önüme geldikçe. Çok kötü bir gazete okuyucusuyum. Birkaç isim sayacağım; saymadığım, atladığım başka birçok kişi vardır, içerecekler.

YAZAR

Ya ne demezsiniz! Herkes siz ne yazdınız, onu takip ediyor çünkü. Ben birkaç tane sayayım sayın doktorum, tatmin olacaksınız. Melih Aşık, Necati Doğru, Deniz Som, Ali Sirmen, Umur Talu, Nuray Mert, Bekir Coşkun, Nail Güreli... Başkaları da var ama, birkaç isim dediniz, alın birkaç isim.

PSİKIYATRİST

Deniz Kavukçuoglu var.

YAZAR

Yazıları bazen bayağı iyidir, genel tutumunu beğenmem. Yazıları dedikse, geçenlerde AB hakkında bir yazı yazmış. Güya anti-emperyalistmiş, ama AB'ye girmekten yanaymış. Çünkü anti-emperyalizm AB içindeki sol güçlerle birlikte daha güçlü savunulmuş. Bir kere AB'ye girme işimiz tamamen, yani temelden yalana dayanıyor. Bizi tam üyeliğe falan alacakları yok bu halimizle. Bir mucize gerçekleşir çok kalkınırsak, o zaman da AB'ye girmeye zaten gerek kalmayacak. Önümüze saman tutup boyunduruğumuzu sıkılaştırıyorlar, kör kör parmağım gözüne, taktik bu. Kavukçuoğlu bu yalanı bilmiyor mu? Bilmiyor, çünkü bilmek istemiyor. Üstelik AB içindeki anti-emperyalist, anti-kapitalist güçler zaten AB'ye karşı. Bunu bilmiyor mu? Onu da bilmezden geliyor. Çünkü lobiden kopmak istemiyor, yükselen değere karşı durmak işine gelmiyor.

PSİKIYATRİST

Deniz'den açılmışken ya Deniz Gökçe. Sonra Hasan Cemal, Kürşat Başar, Murat Birsal var?

YAZAR

Siz bana yeni düşmanlar kazandırmak niyetindesiniz galiba, bu kışkırtmanıza gelmeyeceğim. Binlerce kişi içinde neden onlar? Onu eleştir, öbürüne çamur at, el alemle kötü olmaktan başka ne kazandım şimdiye kadar!

PSİKIYATRİST

Tamam tamam sinirlenmeyiniz üstadım. Ama tamamız bu, o yüzden sordum. Kişilikleri incelemiyor muyduk, her alandan kişilikleri. Somut örnek vermezsek nasıl olacak. Daha önceki ki-

tapta da Oral Çalışlar'dan, Ahmet Altan'dan, Hıncal Uluç'tan falan bahsetmiştik; şimdi onlara değinmeyelim dedim. Madem istemiyorsunuz başka kişilik açmayalım. Bir öğreticiliği de kalmayacak ama.

YAZAR

Kalır kalır, kaldığı kadar. Buraya kadar konuştuklarımız bile çizgiyi aştı zaten. Bir arkadaşım uyarmıştı, isim verme demişti, düşman kazanırsın demişti.

DÜŞÜNÜR

Çekinmeyiniz üstadım, isim vermeseniz de düşman olacak olan düşman olur zaten. Bugüne kadar öyle görmediniz mi?

YAZAR

Yanılıyorsunuz. Örnek vermeden olumsuz bir eleştiri yaptığınızda kimse kolay üstüne alınmaz. Herkes o bahsedilen başkasıdır, der. Bazen sırf bu yüzden daha fazla sevilirsiniz. Genel olumsuzlama hiç birleşmeyecek insanları birleştirir.

PSİKİYATRİST

Neyse iş işten geçti zaten. Biz bundan sonrasına bakalım.

YAZAR

Öyle yapalım artık. Bundan sonra daha dikkatli konuşalım.

PSİKİYATRİST

Ben onu söylemek istemedim. Daha temelden bir şey söylüyorum. Hani yazarlar ünlü olamamaktan ya da ünlerini kaybetmekten korktukları için sağlam duramıyorlar ya, ne medyaya ne herhangi bir çevreye ne erke karşı. Onlar üç beş yıllık kısa vade-

li çıkar planları yapıyorlar. Eğer küçük de olsa onurlu ün, gerçek yaratıcılıktan, gerçek sağlam duruştan, "insani iyi"den kaynaklanıyorsa; işte o ün, o tür yapıtlar elli yıl sonra da onurla yaşayacak; ama öbürlerinin çoğu unutulup gidecek. Pop kültürü ünleri, medya destekli şişirme unvanlar... Unutulmayanlar da onursuzluklarıyla anılacak zaten. Yazarlıkta sağlam duruşun gücü burada ve eğrilerin kabusu gerçek güç de bundan başka bir şey değil.

YAZAR

Yine beni dolduruşa getirmek için söylemiyorsunuz umarım. Siz hastalarınıza da böyle laflar ediyorsunuzdur, gaza getirmek için.

PSİKIYATRİST

Hayır yanıyorsunuz. Ancak kaldıracabilecek olanlara bunları söylüyorum. Üstelik moral vermek için değil, gerçeğin ta kendisi olduğundan.

YAZAR

Güzel, bunu sizden duymak beni rahatlattı.

DÜŞÜNÜR

Ara sıra da olsa doğru şeyler söylüyor doktorum. Ben de aynen böyle düşünüyorum.

YAZAR

Tamam öyleyse. Son bir bölüm kaldı. Onu da ele alıp bu işi bitirelim.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUTUNANLAR, TUTUNAMAYANLAR VE İNSANLIĞIN GELECEĞİ

YAZAR, PSİKIYATRİST, DÜŞÜNÜR

Stultorum infinitus est numerus
(Aptalların sayısı sonsuzdur)

Miguel de Cervantes Saavedra,
Don Quijote, s. 472

YAZAR

Son oturuma geldik. Bu bölümde tüm konuları toparlamaya-
cağız aslında. İnsanı toplu bir gözden geçirişimiz olacak. O ve-
sileyle bugünümüzü yeniden ele alacağız, oradan yola çıkıp ge-
leceğimize bir bakacağız. Umutlu mu olmak gerek, umutsuz
mu; umut ne demek ve ne yapmak gerek sorularını yanıtlamaya
çalışacağız. Benim fikrim, bu bölümde de olabildiğince çok kişi-
liği ele almak. Örnekler üzerinden gidelim. Öbür bölümlerde
yaptığımız gibi şucu bucu, sanatçı, solcu sağcı diye gruplara
ayırmadan sıradan veya ayırıksa birçok karaktere göz atalım; on-
ların çağrıştırdıklarından bazı sonuçlara varalım. Mutabıksak
başlayalım, ama kimden başlayalım?

DÜŞÜNÜR

O zaman sizden başlayalım aforoz edilmiş yazarımız. Siz başladınız, biraz daha devam edin lütfen.

YAZAR

Pekala başlıyorum. Önce insan üstüne birkaç genel gözlemi mi sunayım. İnsan diğer birçok varlık gibi... Ne yanından ve ne amaçla baktığınıza göre birbirinin tam tersi çıkarımlara ulaşacağınız bir canlı. Bir açıdan baktığınızda çok karmaşık, derin; öte yandan baktığınızda bir oyuncak gibi. İçine küçücük bir program konulmuş, o programa göre davranan ve belli durumlarda hep aynı tepkiyi veren, aynı kalıpları konuşan basit bir oyuncak. Aslında insanın basit ve karmaşık olduğunu savunan iki önerme birleştirilebilir de. Başka deyişle bu iki önerme birbiriyle çelişmeyebilir. Oyuncak çok basit, içindeki küçük çip de basit, ama biz çoğu kez bu çipin nasıl bir çip, hangi durumlarda hangi basit tepkileri gösteren bir çip olduğunu kavrayamıyoruz kolayca. Çünkü kendi içimizdeki çip de yetersiz. İnsanı anlama ve yorumlama çiplerimiz fazla gelişmemiş. O yüzden herhangi bir davranışı çoğun ilk izlenime göre değerlendirip oradan hemen bir sonuca varıyoruz. Bu da bir yığın problem çıkarıyor.

PSİKIYATRİST

Ne demek istediğinizi anlıyorum. Buna bir örnek vereyim. Bana karı koca anlaşmazlığı nedeniyle bir çift gelmişti. Daha doğrusu önce kadın geldi. Türbanlı bir kadın. Depresyon tanısı koydum. Depresyonunun asıl nedeni eşinden anlayış görmemesiydi, bu hemen anlaşıldı. Eşini de çağırdım. Dıştan son derece aydın görünen bir öğretim üyesi. Dinci siyasi partiyle de yakından ilişkileri var. Tablo kafamda canlandı. Eşini kapayan, eve

hapseden, ama dışarıda modern görünen; iş yerinde kadınlara karşı da son derece rahat davranan, fakat tüm ilgisini başka yerlerde tükettiğinden eve gelince eşine güler yüz bile göstermeyen tipik bir dinci okumuş... Böyle birkaç hasta yakınım daha olmuştu, hasta babası, kocası falan.

Ne var ki adamlar ve çocuklarıyla da konuşunca tablonun hiç de ilk görüldüğü gibi resmedilmediği anlaşıldı. Adam ve adamın ailesi kadının kapanmasından son derece rahatsızmış; onlar da aşırı muhafazakar insanlar, ancak baş örtenlerden hoşlanmazlarmış. Adam kadını dışa açmaya, sosyalleştirmeye çalışmış; ama kadından hep direnç görürmüş. Yani kadıncağız dışarıdaki değil, içindeki aşırı tutuculuk ve memnuniyetsizlik engelini aşamıyordu. Asıl sorun buydu, bu engeli kısmen aşmayı başarabildiğinde biraz ferahladı. Diyeceğim şu ki, dıştan böyle bir aile gördünüz. İlk bakışta aklınızdan geçenlerden tümüyle farklı bir gerçek yatabilir verdikleri izlenimin arkasında.

YAZAR

Evet, güzel bir örnek. Şimdi bazı olgulardan bahsedeceğim. Bunlar hasta falan değil, yaşamdan tanıdığım, az veya çok tanıdığım bazı kişilikler. Kimi uç karakter örnekleri gösteriyor, kimi sıradan nitelikler. Bu sıradanlık ve uçluk da göreceli biliyorsunuz. Demin onu söylemeye çalışıyordum biraz da. Bazen bir insanla karşılaşırsınız, son derece basit ve sıradan gelir size; bazen ve başka bir durumda aynı kişinin ne kadar seçkin biri, ne kadar güzel bir değer olduğunu düşünürsünüz. Aslında toplumda böyle sıradan iyi insanlar hiç de az değil. Hattâ herkesin iyi yanını öne çıkarırsanız, toplumun çoğunluğunun iyi insanlardan oluştuğunu bile düşünebilirsiniz. Ama daha bilimsel bakarsanız, karşıımızdaki sıradanlıktır işte, sıradan iyilik.

Toplumu hep aşağıya, hep geriye çekmeye çalışanlar var. Sa-
dece siyasi olarak değil, yaptıkları işler bakımından ve ahlaki
olarak. Bir de toplumu hep ileriye götürmeye, iyiye götürmeye
çalışan insanlar var. Bazen değişik alanlarda değişik kişiler iyiye
götürmeye çalışırlar. Ama toplumun çoğunluğu bu etkilere kar-
şı direnir. İçi su dolu çok ağır bir balon gibidir yığın. Nereden
çekseniz oraya doğru yayılır, ama yerini aslında pek değiştirmez.
İşte sıradan insanın, büyük çoğunluğu oluşturan sıradan insanın
kötülüğü de iyiliği de bu sıradanlıktan kaynaklanır. Kötüye kar-
şı tampondur, iyiye karşı set.

Şimdi size bir dizi kişilik:

Teyzeme temizliğe gelen kadın: Macide. Okumak istemiş,
ama olanaksızlıklardan okuyamamış. Rahatlıkla yüksekokul biti-
rebilirdi bana kalırsa. Sözü sohbeti yerinde genç bir kadın. Köy
kökenli ama gayet ince ve kibar. Zaten bu incelik denen şey in-
sanın içinde bulunmalı. Eğitim insanı biraz parlatır, çok pürüzlü
yerlerini azıcık törpüler, o kadar. Eğitim daha çok görünüm ka-
zandırır kişiye. Eğitim onu alabilen için epeyce faydalıdır da, ala-
mayana çok az faydası dokunur. Neyse, bu Macide'nin kocası
doğru dürüst çalışmaz, ama evde misafiri eksik olmaz. Ailenin
hem geçimini sağlar kadın, hem de elin evinde çalışır, yorulur;
gider kendi evinde yine çalışır. Çoğu kadın gibi. Ama başka bir
grup kadın vardır ki, bunun tam tersi. O örneklerden de söz ede-
ceğiz. Sözü sohbeti yerinde derken, tabii hiçbir konuda derinle-
mesine bilgisi yoktur, ilgisi de yoktur. Çoğu okumuş da böyledir
aslında. İşte gündelik konularda, insani konularda, daha çok
içinden gelen bilgiyle, biraz da gördükleri duyduklarıyla. Temiz
bir insandır. Hem fiziksel manada, hem ruhsal yönden. Hiç kim-
se hakkında kötü bir söz ettiği, gittiği evlerden en ufak şekilde
yakındığı ya da dedikodusunu yaptığı duyulmamıştır. İşinin hak-

kını vermeye çalışır. Ama yoruldukça, bezdikçe şişirdiği de olur. Ben daha çok kamu işyerlerinde çalışan temizlikçileri tanıdım. Genelde iyi davranırlar insana, yani onlara iyi davranana iyi davranırlar, hiçbirinin kötülüğünü görmedim. İşini titiz yapmaya çalışanlar gördüm, ama çoğu şişirir, ancak rica üzerine titizlenirler. Temizlikçiler arasında tanıdıklarımın en iyisi budur, Macide. Sıradan bir emekçi örneği. Galiba sol partilere verir seçim zamanı oyunu, politikayla ilgisi ondan öte değildir. Sorsanız, ya okuyamadık bizi aşar o işler derler, ya aslında isterim ama geçim derdi, diye geçirirler. Aslında politikaya yatkınlıkları yoktur. İlgileri yoktur. İyi midir bu, kötü mü; eskiden olsa elbette kötüdür derdim, şimdi o kadar kesin konuşamıyorum.

Size başka bir örnek. Bu da kadın, ama bu okumuş. Müjgan Hanım. Öbüründen dört-beş yaş büyük, bizim yaşlarımızda. Öğretmen. İşini çok iyi yapar. Öğretmenlikte çok beğenilir meslektaşları, amirlerince. Ek iş olarak ders verirdi, emekli olunca özel okula başladı. Şimdi hâlâ orada. Fena kazanmıyor. İşte çalışıyorum diye ailesini ihmal edecek hanımlardan hiç değil, okuldan dönünce tipik ev kadını. Bereket, birçok konuda anlayışsız davranan eşi ev işlerinde epeyce yardımcı olur. Üç çocuk yaptı ve “gül” gibi büyüttü onları. Hem çocuk yaptı, hem işini ve evini ihmal etmedi; böyle enerji dolu insanlardan. O enerji nereden gelir anlayamam. Hiç de az sayılmayacak bir oranda vardır böylesi görünmez kahramanlar. Toplumun hamalları... Erkek veya kadın, ülkeler onların sırtlarında durur. Devamlı bir işle meşgul olduğundan mı, yoksa kalbinin temizliğinden mi bilinmez, akli kötülüğe hiç çalışmaz. Kendi ana babasının da hizmetini görür, yeri geldiğinde komşularının da yardımına koşar. Öğretmendir, aydın sayılır; hiç kitap okuduğunu gördün mü diye soracak olursanız, ben böyle bir şeye bunca yıldır tanık olma-

dım. Evde politikadan pek az konuşulur, felsefe kapıdan içeri girmemiştir, konuşulan siyaset de bulvar gazetesi haberleri düzeyinde bir siyasettir. Öğretmen hanım ve eşi, yüzer gezer oyların tipik temsilcisidirler, bir seçim o partiyi beğenirler, öbür seçim bambaşka birine oy atarlar.

Fazıl Bey. Olumlulardan başladık öyle gidiyoruz. Elli yaşlarında bir esnaf. Yüksekokul bitirmiş, hattâ birkaç yıl yurtdışında çalışmış. Sonra Anadolu'ya dönmüş, ölen babasının dükkanını işletiyor. Nadir rastlanan aşırı dürüst esnaflardan. Zenginliği aileden gelmeseyse bence o dürüstlükle zor tutunurdu. Temizlik konusunda değil ama, düzen ve tutumluluk konusunda aşırı titiz; hastalık boyutunda. Tipik bir obsesif-kompulsif. İş ve evinden başka hiçbir yaşam sevinci kaynağı yok. Eşiyle ve çocuklarıyla onları sıkıp boğacak kadar ilgili. O yüzden kızı ve oğlu büyür büyümeyen evlenmeden evden ayrıldılar. Elbette bunu büyük sorun yaptı Fazıl Bey, kadıncağıza ilgisini daha da artırdı. Ara sıra hobiler edinir ve onlara da öylesine hayati bir görevmiş gibi yaklaşır ki, tüm hevesine karşın bir süre sonra sürdüremez hale gelir. Yakın arkadaşlarıyla arası değişik nedenlerle açılmıştır, şimdi yalnız akrabaları ve karısıyla görüşüyor. Uzun yıllar sürdürülen telkinler sonucu, ara sıra dükkanı bırakabileceği bir yardımcı bulmaya ikna edilebildi de şimdi daha çok boş zaman buluyor, yazları yazlığında daha uzun kalabiliyor. Ama tatilde de kendine yapılacak yoğun işler ve uyulması gereken sıkı bir düzen yaratabiliyor. Eskiden biraz okurdu, şimdi daha çok okuyor. Tüketim düşmanıdır. Çok zorunlu kalmadıkça yeni bir şey almaz. Eve kendi sattıklarından bile almaz. Eskileri atmaz, tamir ettirir kullanır, tamir edilemiyorsa saklar. Böylesine cimridir, ama misafirperverdir ve konuklarına karşı müthiş bonkördür. Geçmişte Atatürkçüydü, şimdi daha çok Atatürkçü. Kıvrak bir

zekası var, birçok değişik konuda bilgi sahibidir ve gayet akıllıca ve özgün yorumlar yapabilir. Ama politikaya veya sosyal bazı çalışmalara katılma konusuna gelince, yorumları genellikle olumsuz, güvensizdir ve o noktalarda tek bir ipin ucundan tutmamıştır.

Size şimdi bu tiplerin tam karşısı iki tip sunacağım. Onlar da iyi insanlar, fakat çok değişikler.

Karı koca, Metin ve Nihal çifti. Otuzlu yaşlardalar her ikisi de. İkisi de işletme mezunu. Metin, özel bir şirkette orta kademe yönetici. Nihal başka bir özel şirkette çalışıyor. Tam olarak ne yaptığını bilmiyorum, halkla ilişkiler elemanı gibi bir şey. Daha önce anlattıklarımın tersine bunlar tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş, son derece pasaklı, sallapati tipler. Özellikle ev yaşamlarında. Metin çok çalışkandır, mesai falan nedir bilmeden günde on iki on üç saat çalışıyor. Sanırım tüm düzensizliğine karşın çalışkanlığı ve ısrarcılığıyla işinde seviliyor ve başarılı. Nihal nasıl çalışıyor, ona aklım ermedi. Yarım gün çalışıyorum diyordu bir ara, bazen hiç işe gitmiyor, bazen uzun izinler kullanıyor, bazen işleri evden telefonla idare ediyor. Zaten iki çocuk yaptı, onun izinleri falan, işyerinde böyle birine nasıl tahammül ediyorlar anlamıyorum. Gerçi bu sanırım dördüncü ya da beşinci işi, tahammül edemeyen atıyor, o da başkasına giriyor. Dışa dönük, sosyal ve sevimli bir tip ve ağzı da iyi laf yaptığından, belki pek az gitse de işi idare edebiliyordur, edemese de patronlara idare ediyor-muş gibi gösterebiliyordur. O kadarını çıkarabiliyorum. Aslında düşük bir ücret alıyor, iki asgari ücret kadar bir şey. Şimdi bunların en önemli zaafı lüks düşkünlükleri. Nihal çalışıyor ya güya, çocuklara bakması için bir bakıcı muhakkak tutuluyor. Ayrıca temizliğe başka bir kadın geliyor. Ne gereği var, madem az kazanıyor, kendi baksın onlara diyeceksiniz. Sadece kendi baktığı

zaman evi bok götürüyor, çocuklar da pislikten ellenmiyor. Kadın olmazsa olmaz. Nihal hiçbir ev işi yapmıyor. Ya sürekli yatıyor ya bir sürü ıvır zıvır işle iştigal ediyor. Yemekleri bile akşam geldiğinde dokuzda, onda Metin yapıyor. Demin kadınların çoğunun ezildiğinden bahsetmiştik ya, bazı kadınlar sırf evden uzaklaşabilmek için, bir işleri bir kimlikleri olsun diye çalışıyorlar, daha doğrusu çalışır görünüyorlar, o sayede ev işlerinden de tümüyle sıyrılıveriyorlar. Metin ve Nihal işte evlilikte erkek aleyhine dengesizliğin tipik temsilcileridir. Metin zaman zaman bundan yakınmıyor değil, ama insanlar değişmez. Nihal'de bazen pek az düzelmeler görülüyor; ya boşanacaksın ya katlanacaksın! Bir de gereksiz aşırı tüketim yapan insanlar ikisi de. İşte bu hepsizlik ve çalışan kadınlara verilen paralardan ötürü bir türlü iki yakaları bir araya gelmiyor, Metin'in aşırı çalışması geleceğe dönük bir yarar sağlamıyor. Siyasi konumlarına gelince. Her ikisi de öğrenciliklerinde solcu, hattâ devrimciymişler. Hattâ Nihal, Metin'den daha aşırıymış. Şimdi sadece sol gazeteleri okuyorlar, aldıkları başka bir yığın gazete ve dergi dışında. Bunları okuyacak vakit bulamıyorlar, ama alıyorlar. Maksat basına destek....

DÜŞÜNÜR

Bu anlattığınız tiplerden aklıma geldi muhterem yazarım. Benim bir akrabam var, doktor. Hem akrabayız, hem aynı sokak-tayız, o yüzden sık görürüm kendisini. Tülay Hanım. Önemli bir hastanede çalışıyor bu. Hem de önemli bir işi var, öyle kenarda köşede kalmış bir doktor değil. Ama ikide bir sokakta görüyorum, evinin önünden geçerken görüyorum, ara sıra ziyaretine gidiyorum; sanki hiç hastaneye uğramıyor kız. Birkaç kez sordum, bu saatte işte olman gerekmiyor mu dedim, izinliyim dedi. İzinleri bitmiyor, raporları bitmiyor, kızının ve kendinin has-

talıkları bitmiyor. Bizim evdekilere sordum, onlar da işin farkında. Bizimki yıllar önce kocasından boşandı, bir kızı var; şimdi liseye hazırlanıyor. O kız doğdu doğalı doktor hanım her şeyden öte kızının hizmetinde. Çocuğun ateşi çıksa evde, okulda bir sorun çıksa okulda, ayakkabısı çizilse onunla alışverişte, öksürse yine evde, iştahı kaçsa yine evde.

İnsanlar çocuk yapıyor üstadım ve sonra onların esiri haline geliyorlar. Mecazi anlamda değil, somut anlamda. Biz çocukken de duyardık, siz şanslısınız derlerdi bize, çok şey değişti derlerdi. Ama biz çocukken bu kadarını tahmin bile edemezdik hocam. İnsanlar neredeyse çocukları için yaşıyorlar. Hattâ bizim doktor hanım gibiler için ekmeklerini kazandıkları iş bile önem sırasında çocuğun sıradan ihtiyaçlarının çok gerisinde kalıyor. O kız için ne paralar harcıyor biliyor musun, zaten özel okulda. Eve özel hoca geliyor, özel dershaneye gidiyor. Neymiş, iyi bir liseyi kazanmalıymış. Bu böyle devam edecek en az bir on yıl daha. Ne paralar harcanacak. Maaş yetmiyor diyor bizim doktor hanım. Birkaç gün özel hastanede de çalışıyor. Kendi hastanesinde ne kadar çalışıyorsa artık! Tüketim dediniz de demin, o kız neler neler alıyor her gün. En ufak bir kısıtlama yok. Gerçi doktor hanımın masrafı da hiç mütevazı sayılmaz. Bazen alışverişten dönerken görüyorum bunları, birkaç kez taşımaya yardım ettim; arabanın bagajı, arka koltuklar silme dolmuş. Buna paramı dayanır. Dayanmaz. Doktor hanımın babası yardım etmese hayatta dayanmaz. İnsanlar böyle yaşıyor ve ben şaşıyorum.

YAZAR

Şaşmamanız gerek. Bunu çözümleyecek olan sizsiniz. Belki doktorumuz bir teşhis koyar o hastalığa.

PSİKIYATRİST

Hangisine? Burada iki hastalık var. Biri çocuk bağımlılığı. İnsanların sadece çocukları için yaşama durumları. Çocukları için varlarını yoklarını ortaya koymaları. Bunun için düzenliyorlar tüm para kazanma etkinliklerini. Sosyal yaşamlarını neredeyse sıfırlıyorlar, arkadaşlarıyla görüşmüyorlar, kimisi aşırı çalışıyor, hattâ yolsuzluğa yöneliyor. Ufak tefek veya bayağı kallavi yolsuzluklara. Ara sıra yakınıyorlar. Yahu çalışmaktan başımızı kaldıramıyoruz, şunu yapamıyoruz, bunu yapamıyoruz. Neden? Çocuklar için. Çocuklar komşunun çocukları mı! Toplumun eşit olanaklı ortak çocukları mı? Hayır, senin çocukların. Bencilliğin giderek patolojikleşen ağır bir biçimi. Dikkat edin, kendi çocuğuna aşırı düşkün olanların büyük bölümü başkalarının çocukları için hiç, ama hiçbir şey yapmıyor. İşin içinde çocuk olunca sanki her şey masumlaşacak ya da her şey affedilecek. Ne ilgisi var. Hırsız yakalanıyor, savunması: Evde beş çocuk aç bekliyor! Neden rüşvet alıyorsun diyorsun polise. Çocukların okul masrafı ne kadar, sen hiç biliyor musun, diye cevap veriyor. Toplumsal bir hastalık artık bu. Üstelik o üstün olanaklara sahip olsunlar diye koşuşturulan çocukların da büyük bölümü mutsuz. Bizim zamanımızdaki yoksul, orta halli, ama daima gülen ve hayal eden çocuklara çok daha seyrek rastlanıyor artık.

Toplumsal çocuk merkezilik hastalığının altında bir dizi beklenti yatıyor. Soyu sürdürme kaygısı, öldükten sonra anımsanma kaygısı. Çocuğun seni hatırladı, hadi torunun da hatırladı. Torununun çocuğu nereden hatırlayacak, hatırlasa veya hatırlamasa ne olacak! Bu bir içgüdü aslında, akla uygun bir dürtü değil, bayağı hayvani bir genetiği koruma, soyu sürdürme kaygısı. Ama böyle formüle etsen yüz insandan doksan dokuzu şiddetle reddeder. Daha akla yakın beklenti, yaşarken çocuklarını

görmekten, onların başarılarını görmekten mutlu olma arzusu. Evet, bunun için bazı şeylere değer, ama onu söyleseniz, yine reddedecektir büyük çoğunluk. Çocuğu bir gelecek güvencesi veya işgücü anlamında görme. Bu da mantıklı. İşin büsbütün bireyci yanı. Çocuk vasıtasıyla, onun başarılarıyla, kendi başarısızlıklarını telafi etme. Çoklarında bu da var. Ama hiçbiri toplumsal çocuk merkeziliği açıklamaya yetmiyor. Tek tek ele alındığında çoğu akıllı ana-baba durumun farkında. Ama çocuğun başkalarıyla rekabet edebilmesi, başkalarından geri kalmaması için bu fedakarlıklara mecburuz diyorlar. Salt o açıdan haklılar. Ama sonuçta çocuklar da, kendileri de mutsuz oluyorlar, kişilikleri gelişmiyor. Bağımlı kişilikler artıyor. Psikiyatrik sorunlar artıyor. Sağlık sorunları, şişmanlık artıyor. Şimdiki çocukların harika oldukları koca bir yalan, kendini kandırma. Her geçen dönem daha sevinçsiz, daha düşsüz çocuklar üretiyoruz. Daha kısıtlı kişilikte çocuklar yetiştiriyoruz. Eski toplumlarda çocuk herhangi bir olumlu işle kendini kanıtlamadan ona isim bile vermezlermiş. Şimdiki modern toplumun ana-babaları bunu duyduklarında dalga geçerler. Önce kendileriyle dalga geçsinler. Birçok evde çocuk, olumlu bir şeyler yaparak değil, yalnızca olumsuzluklarıyla, yarattığı terörle evin kralı, kraliçesi durumunda. Bu toplumsal gidişe topluca dur demekten başka çare yok. Bu yarış hepimizi birlikte bitirecek.

Öbür hastalık da tüketim hastalığı. O konuda da çok şey söylenebilir, ama bir tek şey söyleyeceğim. İnsanlar fazla tüketerek kimlik bulma, mutluymuş gibi duyumsama sanısına kapılmış durumda. Bunun sahte bir kanı olduğu ortada. En azından psikiyatrik vaka kayıtlarına göre, mutsuzluğun artan tüketimle daha da arttığını görüyoruz.

DÜŞÜNÜR

Dogru dediniz hocam. Bu benim akrabam doktor hanım ve kızı da şişmanlar ve ikide bir hastalanıyorlar. Üstelik çoğu zaman gayet mutsuz görünüyorlar.

Bruyere'den

“Çocukların gözünde avlular, bahçeler, yapılar, eşyalar, insanlar, hayvanlar hepsi koskocaman gözüktür; insanların gözünde de, dünya nimetleri böyle büyük görünür; cesaret edip söyleyeyim: nedeni, onların da küçük olmalarıdır.”

La Bruyere, *Karakterler*,
çev. Bedia Kösemihal, Sosyal, 1998, s. 234.

YAZAR

Artan depresyon, psikiyatrik hastalıkların kabarması intiharların sıklaşması. Kötüye gidişi pek çok bilim insanı görüyor. Sağlık sorunları da artıyor okuduğuma göre. Kalp hastalıkları ve kanser neredeyse geometrik katlamalarla yaygınlaşıyor. Şeker hastalığı, tansiyon ve şişmanlık. Özellikle bu şişmanlık. O konuda siz daha çok şey bilmelisiniz doktor bey.

PSİKIYATRİST

Biliyorum da bildiğim neye yarıyor. Diyet, dengeli beslenme, zayıflama, gençleşme temaları son yirmi-otuz yıldır medyanın ana konusu durumunda. Herkes bir şey konuşuyor, yüzlerce çok akıllı uzman binlerce öneri getiriyor, bilgi sunuyor. Dengeli besleneceksiniz, spor yapacaksınız, şunu bunu... Bunlar söylüyor da şişmanlık ve sağlık sorunları azalıyor mu! Her geçen gün artıyor. Bir yandan bir sektör, diyet ürünleriyle, diyetisyen-

leri, doktorları, "fitness" merkezleri ile dünya gelirinin çok hatırı sayılır bir bölümünü kapıp gidiyor, öte yandan sektörün üstünde çalıştığı alanda sorunlar katlanarak şişiyor. Çünkü problem, hiç de slogancı konuşmuyorum, slogancı konuştuğumu söyleyenin alnını karışlarım ve hattâ daha fazlasını yaparım, bir düzen sorunu.

İnsanlar daha fazla oturmaya, daha fazla yiyip içmeye bu düzence teşvik ediliyor. Teşvik edilmekten öte, zorlanıyor. İnsanın normal yaşamını sürdürürken neredeyse parmağını bile oynamasına gerek kalmayacak yakın bir zamanda. Zaten şimdi de öyle sayılınz. Telefon etmek için, pencereyi açmak için bile yerimizden kalkmamız gerekmiyor. Merdiven çıkmıyoruz, iki adım yolu yürümüyoruz. Bilgisayarların başında her hizmetimizi görürüz. Yiyecekse istemediğiniz kadar bol. Çoğu son derece cazip, ama aslında yapay ve basit tatlardan oluşmuş bir yığın hazır mamul emrimize amade. Çoğu şekerli ve karbonhidratlı. Hareket etmemiz için özel zaman ayırıp spor yapmamız gerekiyor, haftada en az iki üç kez. Bunu sürekli biçimde kim göze alıp uygulayabilir? En gelişmiş ülkelerde bile nüfusun en çok yüzde on beşi. Sonra ne oluyor, gelsin şişmanlık, tansiyon, bağışıklık sistemi hastalıkları, kanser...

Diyetisyenler, tıp uzmanları ne diyor? Büyük çoğunluğu benzer şeyler söylüyor. Kalori hesabı yapacaksın, az yiyeceksin, dengeli besleneceksin. Yağsız yiyeceksin. Yağsız yemek ve diyet ürünler tüketme önerisi anahtar öneri. Bunu birinden duyarsanız, bir uzmandan; konunun uzmanı değil cahilidir ya da düpedüz kötü niyetlidir, anlayın. Çünkü yağ kısıtlamasıyla zayıflatma yöntemi kırk yıl önce tarihe kavuşması gereken bir yöntemdi. Yağın birkaç cinsi hariç hiçbir zararı yok, yağ şişmanlatmaz. Şişmanlatan, çabuk acıktıran, çabuk yaşlandıran, hastalıkları oluş-

turan şekerdir, karbonhidratlardır. Kısıtlama bunlar üzerinde olmalı. Kan kolesterolünü yükselten yumurta değildir, kan yağını yükselten etlerden aldığımız, tereyağından aldığımız yağ değildir; yediğimiz şekerdir, undur, bisküvi, pasta, ekmektir...

Dr. Ahmet Aydın diye bir adam yaşıyor. Yıllardır Türkiye'de bu konuları anlatır. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Çocuk Metabolizma dalında hoca. Hiç adını duyanınız var mı? Olmaz. Anlattığı, çok da zor olmayan şeyler bir uygulansa, toplumda sağlık sorunları, atmıyorum, yarı yarıya azalır. Ama sağlık konusunda, beslenme konusunda medyaya her konuda olduğu gibi önce cahiller ve niyeti farklılar çıkartılır. Mehmet Öz, Taylan Kümeli, Ender Saraç gibiler çıkartılır. Bunlar şeker yemeyiniz, kola içmeyiniz, en birinci kural budur demezler, her şeyden az yiye derler. Oysa kola, meşrubat, her türlü şekerleme adeta zehirdir, bisküvi keza... Beslenme ve metabolizma biliminde glisemik endeks diye bir kavram vardır, insülin direnci diye bir kavram vardır. Bu konu üstünde durmazlar. Beslenme piramidinden bahsederler. Ondan da yiye, bundan da yiye, ama az yiye derler. Olmayacak duaya amin derler.

Oysa son on bin yılın tarım toplumunun beslenme alışkanlığı bizim genetik yapımıza aykırı. Karbonhidratlar ve rafine şeker, sonradan çıkmış besinler bedenimize uymuyor; asıl bunların çok kısıtlı alınması gerekiyor. Tüm doğal yağlar ise bedenimize uyuyor, sebzeler meyveler keza. Az miktarda şekeri bu doğal meyvelerden almalıyız ancak. İşte beslenme firmaları, onların reklamlarıyla kazanan medya, bu anlayışın açıklanmasına, yaygınlaşmasına izin vermez. Bu bir komplo kuramı değildir, çok basit bir çıkar kavgasıdır. İddianın doğruluğunu sınamak için isterseniz reklamlara bir göz atın. Ne kadar meşrubat, şekerleme, bisküvi, fast-food, margarin vs. reklamı göreceksiniz, bir

kaydedin. Büyük gıda şirketlerinin bu konuda ciddi baskısı söz konusudur, dedik. En son örneği, Dünya Sağlık Örgütü'nün günlük alınan şeker miktarının toplam alınan kalorisinin %10'unu geçmemesi gerektiği yönündeki uyarılarından sonra ABD'de şeker lobisi faaliyete geçmiş ve Bush yönetimi bunun %25 olarak değiştirilmesi için kapsamlı bir raporla karşı kampanya başlatmıştır. (Diabetes Voice, March 2004, s. 4-5).

Şişmanlığı sorununu sordunuz. Şişmanlığa genetik olarak az bir yatkınlığınız varsa, böyle bir toplumsal düzende şişmanlamamanız mümkün değil. Bunu önlemek için tersi yönde büyük irade göstermeniz gerekiyor. İnsanların zaten bu kadar güçlü iradeleri olsa, başka birçok şeyi, hattâ düzeni kökten değiştirirler. Şişmanlık o yüzden artıyor. Şişmanlığı bir açıdan psikiyatrik bir hastalık olarak görmemiz mümkün. Ama daha doğrusu onu bir irade zayıflığı olarak görmek. Çoğu insanda da doğal olarak irade zayıftır. O zaman bu beslenme ve çalışma anlayışıyla, durmadan yemek yeme ve hareket etmeme yönündeki toplumsal baskıya karşı koyamazlar.

YAZAR

Demek ki daha kendi bedenimize bile hakim olamayacak kadar gelişmemiş bir türüz vesselam ve gelişmemiş her zekanın göreceği gibi kendimizi pek önemli görüyoruz. Okuduğum bir kitabın yazarı şöyle diyor: “ size şu güneşin en küçük uydusunun değişmez doğal afetlerini söyleyeyim. Bunlar; seller, depremler, salgın hastalıklar ve savaşlardır. Bunlar doğanın yasalarıdır. Buluştu, teknolojiydi hiçbir sonuç bu dört doğal eylemin önüne geçemez. Bunun üçü yeryüzünün varlık etkenleri, dördüncüsü de milyonlarca canlı türünden biri olan, fakat akli erginleştikten kendisini dünyanın hakimi zehabına kapılan insan oğlunun

yaratılışındaki zayıflıktır.” (Osman Pamukoğlu, *Unutulanlar Dışında Yeni Bir Şey Yok*, Harmoni, 2003, s. 241).

Yazarın söylediği doğal afetler. Ama bizi doğal afetlerden çok, günlük, sıradan afetler öldürür ve süründürür. Terör terör deriz, ama trafik kazalarında on misli insan ölür, umursamayız. Sağlığımız sağlığımız deriz, sağlığa her geçen zaman daha fazla para harcarız; ama sağlığımız her geçen yıl daha da bozulur.

Konu başka konulara bulaşarak böyle devam edecek. Madem doktorlardan örnek verdiniz, ben de bir doktor tipi anlatayım. Bu doktor hanım bir arkadaşımın arkadaşı. İlk anlattığınız doktor hanım hastanesine pek seyrek uğrarmış, uğradığı zaman da nasıl ve ne kadar çalıştığını bilmiyorsunuz. Doktor Şükran Hanım’sa işinde titizdir, ne zamanını ne emeğini sakınır. Başarılı bir hekim. Ama işini herhangi bir iş olduğu için titiz yapar, başka bir meslekten geçimini sağlasaydı da aynı titizlikle çalışırdı. İnsanlara karşı hiç duygusal yaklaşmaz. Hastaları onun için, nasıl desem bazen bir makettir, bazen hizmetçisi, bazen bir hayvan. Hizmetçisi dedim ya, bazıları hizmetçilerini aileden sayar, bu öyle değildir, hizmetçiye değersiz, duygusuz bir köle gibi davranır. Ücreti ödenen ve onun karşılığında hizmet gören bir varlıktır. Hayvansa, sadece çocuğu sevdiği için eve alınan bir yaratıktır, beslenmesi gerekir. Dolayısıyla hastalarına kibar davranır, ama hiçbir insani yakınlık göstermez, çünkü içinde böyle bir yakınlık duymaz. Sıcaklığını iki çocuğuna gösterir sadece, bir de annesine, azıcık da eşine. Böyleleri özel hekimlikte çok başarılı olurlar. Bu doktor hanım da çok başarılıdır. Neden, çünkü kendisine gelenin dar gelirli olması, mali yönden zor durumda bulunması onu zerre kadar ilgilendirmez; o yöne kapılarını tamamen kapattığından zaten ona öyle bir bilgi ulaşamaz. Dolayısıyla hastayla para ilişkisinde o derece rahattır ki, en yoksul

“müşterileri” bile ona indirimsiz tam parasını öderken hiçbir duygusal tereddüt yaşamaz. Hastanın maddi durumuyla, aile yapısıyla, kişisel sorunlarıyla ilgilenen hekimse ister istemez rahatsızlığını belli eder; o zaman da hasta ve hasta yakınlarının doktordan beklentileri artar; hem daha fazla ilgi beklerler, hem mali yönden daha fazla anlayış. İyi kalpli doktor bu anlayışı gösterse bile karşındaki genellikle tatmin olmaz, bir aldatılmışlık ya da yüz üstü bırakılmışlık hissine kapılır. Dolayısıyla hastalara duygusal yaklaşmak genellikle beklendiğinin tam tersi sonuç doğurur. Ne doktor memnun kalır neticeden, ne hasta. Anlayışlı duygusal doktor, bu hasletinin değerini bilecek düzeyde insanlara en çok yirmide bir oranında rastlar. Bakın o zaman ilişkinin düzeyi insani iletişim açısından ideal noktaya gelir.

Ne ki, ortalamada Doktor Şükran Hanım gibi olaya mekanik bakanlar daha başarılıdır. Bu duygusuzluk kişiyi son tahlilde mutsuz eder denir. Hiç de değil. Şükran Hanım bunun için değil, gergin karakterinden ötürü çoğunlukla mutsuzdur. Çünkü işiyle, çocuklarıyla veya eşiyle olsun her ayrıntıyı kılı kırk yararcasına düşünür ve o yüzden kendi kendini huzursuz eder. Ne demiştiniz, obsesif kişilik, onun başka bir şekli. Ne dünya sorunlarıyla ilgilenir doktor hanım, ne ülke sorunlarıyla. Ama genelde topluma yararlı mıdır, yararlıdır. Hizmetini yapar, vergisini verir, daha ne. Çocuklarını da iyi yetiştirir, onlara günümünün çoğu ana-babası gibi büyük yatırım yapar. Başka ne yapsın.

Dalga geçmek için söylemiyorum, ölçüt topluma yararsa, gayet yararlı biridir doktor hanım.

DÜŞÜNÜR

Ben buradan çağrışımla başka bir örnek vereceğim. Eski bir arkadaşım. Çok eskiden tanımıştım, güzel bir kız. Acayip uçarı

bir yaşamı vardı, yatmadığı erkek kalmamıştı o sıralar, ara sıra görüştüğümüz vakit. Gece yaşamı, türlü serserilikler, duygusal sorunlar, krizler falan... Bir o işe giriyordu bir bu işe. Yanlış anlamayın bizim aramızda bir ilişki yoktu, zaten isterseniz yanlış anlayın, ben de saçmıyorum... Yakın bir akrabamın arkadaşı-nın kızıydı.

PSİKİYATRİST

Amma açıklama getirdiniz üstat. Şüphelenmeyeceğimiz varsa da şüphelendik doğrusu.

DÜŞÜNÜR

Canım ne alakası var. Vazgeçtim ya zaten, anlatmayacağım. Konuyla da ilgisi yok.

YAZAR

Yapmayın felsefecim. Konusu mu var. Siz anlatın, istemiyor-sanız biz yorum yapmayız, ne olacak.

DÜŞÜNÜR

Yani durum özetle şu: Bu kız o serserilikle hiçbir işte dikiş tut-turamaz sanırdık. Uzun süredir görüşmüyorduk. Geçenlerde rast-ladım, adı Filiz. Büyük bir şirkette genel müdür olmuş kız. Em-rinde yüzlerce kişi çalışıyormuş ve yıldızı en parlak idareciymiş.

PSİKİYATRİST

Yani ne çıkaracağız şimdi buradan? Büyük olasılıkla onunla bununla yatarak oraya gelmiştir yine.

DÜŞÜNÜR

Canım o olasılığı dışlamıyorum. Ama ben böyle birkaç örnek daha gördüm. İlk gençliklerinde çok serseridirler, ama içlerinde bir hırs da vardır, o hırs bir tutuştu mu bunları tutmak mümkün olmaz. Çalışmaksa çalışmak, disiplinse disiplin. Ha bak, bu kız nereden aklıma gelmişti.. doktor hanımdan. Onda da büyük bir katılık vardır. İnsanı iki dakikada harcar ve arkasına dönüp bakmaz bile. Bu tipler idarecilikte aranan tiplerdir. Robot gibidirler, bir gereklilik mi hissedildi, dakikasında bir düzine elemanı kapı önüne koyarlar; isterlerse o ana dek hepsiyle can ciğer kuzu sarması olsunlar. Erkeklere böyle yapıyordu o tip, iş ortamında da aynısını yapıyordur.

YAZAR

Madem açıldınız. Kuramsal olarak bu olguyu bir yere bağlayabilecek misiniz?

DÜŞÜNÜR

Dolaylı olarak ilgili bir alıntıya başvurayım. Bir şirkette yönetim planlarıyla ilgili bir tartışma. Ormanın korunması için şirketin bazı çıkarlarından vazgeçmesini düşünenler ve onlar karşısında yalnızca ve yalnızca şirketin çıkarlarını savunan yeni bir yönetici: "Ormanın değeri güzelliğinde, yaşam doluluğunda ve orada yürütülen doğayı koruma çalışmasının anlamındaydı. Ama yeni finans yöneticisi için bu artık geçerli değildi. Trow onu şöyle tanımlıyor: 'Durumunu sanki bir duruşu varmış gibi savunuyordu, ama aslında sadece bir işlevi vardı ve sesine belli bir ton veriyordu... Ses tonu tarafsızdı ve bu tarafsız ton onun duruşuydu. Kendisini hiçbir zaman net olarak ifade etmesine gerek yoktu, ses tonu onu ifade ediyordu.'

İmajın nasıl duyguların yerini aldığı burada açık bir örnek olarak görülüyor. Bunun sonucu olan kişiliksizlik, yaşamımıza giderek daha fazla hakim olan yeni güç haline geliyor. Uzlaşma yetenekleri sayesinde bulundukları duruma gelen bu akıllı adamlar, bu şekilde sorumluluktan kaçtıkları için kişiliksizlikle ittifak içine girerler. Kendi iç dünyalarıyla bağı olan insanlar, yani "idealistler" ise buna karşı mücadele ederler. Ancak yapmacık duygularla normlar korunduğu için bu zor bir mücadeledir." (Arno Gruen, a. g. e., s. 101).

PSİKİYATRİST

Burada başarı kavramına giriyoruz. Peş peşe iki alıntı yapacağım:

"Tüm başarılı adamlar bir şeyde hemfikirdirler, hepsi nedenselcidir. Onlar bir şeylerin şans eseri oluşmadığına, belli yasalar sonucu ortaya çıktığına inanırlar." (Ralph Waldo Emerson, aktaran: Neil Baldwin, *Henry Ford and the Jews*, Public Affairs, 2001, s. 47).

"İnsan kendi evreninin merkezindedir ve bu yüzden kendini alçaltmaya veya kötüye kullanmaya ihtiyacı yoktur. Ne ekersek onu biçeriz. Her birey akılca ve ahlakça kesinlikler ve fiziksel anlamda büyük ölçüde kendini nasıl oluşturmuşsa odur. Güçlü, kendini güçlü kılmıştır, zayıf kendi zayıflığından kendi sorumludur." (Orlando J. Smith, aktaran: Neil Baldwin, a. g. e., s. 17-18).

İki görüş de birbirini tamamlıyor. Her ikisine de büyük ölçüde katılıyorum. Başarı için irade ve disiplin gerekiyor, özveri ve sabır gerekiyor vs. Bunları gösterirsen büyük olasılıkla başarır-sın. Gösteremezsen büyük olasılıkla başaramazsın. Bu bahsettiğiniz kadın da büyük bir irade gösteriyor anlaşılan. Başarıda tesadüf çok enderdir, her başarının altında muhakkak ciddi bir neden yatar. Ama söz konusu şey başarıysa; ben başarıda, başar-

mak kadar ve hattâ ondan fazla başka bir yönü tartışıyorum. Her başarı iyi midir? Özellikle kaçınılması gereken başarılar yok mu? Şöyle yaparsam başarıyım, ama olmaz olsun öyle başarı, demez miyiz çoğunlukla. Ta başından beri tartışıyoruz, başarı tamam da, o başarı ne için başarı? İnsani iyiye hizmet ediyor mu? İnsana ve topluma fayda sağlıyor mu? Hangi ahlak sisteminden bakarsak bakalım o başarıyı güzel bir yüксеklige oturtabiliyor muyuz? En mütevazı ahlaki ilkeyle, hiç değilse bu başarı insanlara zarar vermemeli; bu böyle bir başarı mı?

DÜŞÜNÜR

Başarılı insanların büyük bölümü bazı yararlar da sağlıyorlar topluma, ama asıl yönleri insana zarar vermek. Tabii, olaya ne açıdan baktığınıza, geniş bir açıdan görüp göremediğinize bağlı bir değerlendirme bu.

Bir alıntı da benden: "Ben bir yaşamı yaşamak istiyorum. İşin içinde kişisel olarak bulunduğum sürece para benim için hiçbir şey ifade etmez, ne kazanmak ne harcamak... Ben özel bir komundayım. Hiç kimse bir şey veremez bana. Sahip olamayacağım hiçbir şey yok. Fakat parayla satın alabileceğim şeyler istiyorum. Ben bir yaşam yaşamak istiyorum.

İnsanların sorunu düşünmemek. Ben onları düşünmeye sevk etmek için bir şeyler yapmak, bir şeyler söylemek istiyorum. Kim demiş bunları biliyor musunuz: Henry Ford. Başarılı bir insan mı? Kuşkusuz dünyanın en başarılılarından. Başarısı bir tesadüfe mi bağlı? Hayır büyük bir zeka ve irade gücüne bağlı. Adamın böyle filozofik yönleri ve Amerikan toplumunda devrim sayılabilecek birçok sosyal çalışması var. O zaman topluma yararlı bir insan mı? Şüphesiz yararlı bir insan, ama yarar ve zararlarından hangisinin ağır bastığı da tartışma götürür. Endüstride

büyük atılım yapmış, yeni bir sistem geliştirmiş, yüz binlerce insana iş olanağı yaratmış, ülkesinde belli bir iş disiplini geliştirmiş, yurt ekonomisinin bel kemiği haline gelmiş. Servetinden çok kişi yararlanmış ve o bu serveti çalarak çırparak ya da işçilerini zor koşullarda çalıştırarak elde etmemiş. Başka deyişle patronların, biz işte buyuz, dedikleri ama çoğunun öyle olamadığı, olmadığı türden iyi bir örnek. Ama aşırı milliyetçi, ırkçı görüşleriyle toplumlararası düşmanlık dalgasının gelişmesine de önemli katkı sağlamış, Hitler'ce ödüllendirilmiş. Ayrıca Amerikan ekonomisinin gelişmesinin dünyaya ne fayda getirdiği de tartışmalı. Ona ancak Amerikalılar büyük adam diyebilir, çünkü onlara faydası dokunmuş. Bizse onun çalışma ve düşünme yönteminden bir başarılı adam örneği olarak bazı dersler çıkarabiliriz. Hepsi o. Sanayinin gelişmesi ayrıca Marksistlerin de hoşlanacağı, destekleyeceği bir süreç. Ne var ki bu şekilde gelişmesi gerçekten ilerleme mi, ilerlemeyse bu ilerleme iyi bir şey mi? Onları da ilerde tartışacağız.

Başarıya değindik. Bazılarının gözünde tutunanlara, "Tutunamayanlar"a örnek verir misiniz sayın doktorum. Siz epeyce tanımışsınızdır.

PSİKİYATRİST

Birçok tutunamayan örneği biliyorum elbette. Birkaçını sıralayayım. Tatsız bir konu ama, önce iki intihar olgusu.

Biri Sinan. Hastam sayılmazdı, arkadaşımdı. Avukattı. İşinde, sosyal ilişkilerinde hayli başarılıydı aslında. İyi, güzel bir kızla evlenmişti. Ama bu başarıları, hoşlukları çoğun kalbinde yaşayamıyordu. Bir kırılganlığı vardı, kendine güvensizliği... Yaşam ona daha çok acıtıcı yanlarıyla görünüyordu. Dünya ona güzel yanlarıyla fısıldıyordu, ne ki korkunç yanlarıyla basbas bağırı-

yordu. O da dünyaya daha iyi katlanabilmek için içiyordu, esrar çekiyordu. Git gide iyice alkolik oldu, alkole sarıldıkça sorunları büyüdü, depresyonu arttı, paranoyaları azdı. Silaha aşırı düşküncüydü. Evinin her yanından silah çıkardı, korkularına ve kendine karşı silahlar. Tehlike geliyorum diyordu, ama yapılacak pek bir şey kalmamıştı. Bir gün kendini vurdu.

Öteki bir bayan hastam. Paranoid şizofrendi. Nesrin diyelim. Kendinin, kendi hastalığının farkında olanlardan. Bu farkındalık bazen tedaviyi kolaylaştırır, bazen depresyonu artırır. Yaşamda hiçbir iyi şeyden nasibini alamadığına inanıyordu bu kadın. Onu tersi yönde ikna etmek çok güçlü. Küçük yaşta anasını babasını kaybetmişti, isim yok eşim, sevgilim yok, hiç güzel değilim, akıl sağlığım bile yerinde değil, diyordu. Sanata, şiire, öyküye kendini vererek tutunmaya çalışıyordu. Fena şeyler de çıkarmıyordu ortaya, ama iyi eserler versen kim destekliyor ki. Şüpheleri iyice arttı, ilaçları yükseltildikçe ruhsal çökkünlüğü derinleşti. Sonunda bütün tedavileri reddetti ve ilaç kullanmaya başladı. O durumda hastaneye yatırılması gerekiyordu, ama kendisi buna yanaşmıyordu. Yaşlı bir büyükanneden başka kimsesi de yoktu ki onunla ilgilensin. Sonra bağlantımız koptu. İki ay sonra kendini astığını öğrendim.

Yılmaz Usta. Oto boyacısı. Adı gibi değil, yılğın bir usta. Görevini çok iyi ve titiz yapar. Birçokları gibi yalaş bulaş sallapati iş çıkarmaz. Ama bitirmez. Üç haftada teslim edeceğini söylemişse bir arabayı, o iş üç ay uzar. Hakkında her konuşan kişi, ustalığı çok iyidir de der, bir de (...) olsa. Bu nokta nokta ile yazılan şey herkese göre farklıdır. Bu adam işinde ve dünyada tutunamaz. Daima borçlu ve muhtaç durumdadır. Çoluk çocuk açlık sınırında ve acınacak kadar yoksul ve bakımsız... Yavaşlığı yüzünden müşteri kaybettiği, yavaşlıktan ötürü yeterince kazanamadı-

ğı açıktır da, niye bu kadar yavaştır, o biraz belirsizdir. Anlaşılan şu ki, hem yavaştır, hem de işine sık sık iki-üç günlük, zamanına göre bir iki haftalık aralar vermektedir. Niye böyledir? Kimine göre içmekte, serserilik etmektedir. Kimi kumar oynadığını söylemektedir. Ara sıra içerim, birkaç kere de kumarda kaybettim der, konunun abartıldığına yemin billah eder. Bence adamda içsel güç yoktur. Kendini motive etme gücü... Kırılgandır. Sık sık depresyona girer ve içinden hiç ama hiçbir şey yapmak gelmez. Günler sonra kendini zorlayarak atölyesine döner. Başkasının yanında çalışsa da aynıdır, kendi işinde de. Sorun içsel depresyondur, bir tür ruhsal sakatlık.

Üç tutunamayan örneğinden sonra bir uç örnek de her şeye rağmen tutunmaya çalışan ve tutunan bir çocuk:

Nedim: Şimdi on beş yaşında. Sekiz yaşındayken tanıdım. Çok ağır bir metabolik kemik hastalığı vardı. İlk tanıştığımızda yürüyemeyen, her tarafı çarpık çurpuk, kafası dazlak, dişsiz, küçücük kalmış bir hilkat garibesiydi. Ama o ağır bedensel bozukluğa rağmen zekası etkilenmemişti, bu garip yaratık akıllı akıllı sözler ederdi. İstanbul'a getirilir getirilmez doğru teşhis kondu ve etkili bir tedavi başlandı. Yıldan yıla gözle görülür bir gelişme gösterdi. Zahmetli ve karmaşık bir süreçti tedavisi. Nedim hastalığının tüm ayrıntılarını öğrendi ve takip ve tedavisinin sorumluluğunu kendi üstlendi, yapılan işleri kendi denetledi. Anne ve babası bu zor işlerde sadece destek oldular ona. Şimdi birkaç yıllık kayıpla okulunda başarılı bir öğrenci, yürüyebiliyor, hattâ koşabiliyor. Görünümünde hastalığın fiziksel kalıntılarını hâlâ taşıyor, buna karşın ruhsal yönden kendini gayet sağlam tutuyor. Moral yapısında gedikler açıldıkça kendi kendine onarıyor. İlerde neler yapacağını, bu çıkışını sürdürüp sürdüremeyeceğini ilgi ve merakla izliyorum.

İlk ustaya karşı başka bir usta. Marangoz ustasıdır. Marangoz ustaları arasında nadir rastlanan bir özellik gösterir Davut Usta. İşini zamanında bitirir. Kusursuz bir iş değildir gerçi, aransa bazı kusurlar bulunabilir, fakat ortalama kalitenin hep üstündedir elinden çıkanlar. Bir de belirgindir fiyat politikası. Önceden masraf listesini verir, bir kuruş fazla koparmaya kalkmaz malzemedi, üstüne belli bir işçilik payı koyar ve iş bittiğinde baştan ne demişse onu alır. İşçilik ücreti ne fazla ikramlıdır, ne de şişirme. İşini iyi yapana çok tipik bir örnektir Davut Usta. Asla laubalilik tuzağına düşmez, esprisi de sistemi de hep ölçülüdür. Çok müşteri kazanmıştır ve geliri bayağı yerindedir. "Hakkıyla çalıştıktan ve bir de tutumlu harcadıktan sonra insan neden fakir düşsün" der. Genelde doğru, fakat her durumu açıklamayan böyle klasik bir felsefeyle bakar yaşama.

YAZAR

Pekala, bu kadar tutunamayan ve tutunan örneği yeter ben-
ce. Demek ki kişilik özellikleri belirliyor yine birçok işte olduğu
gibi kişinin kaderini. Tutunmak veya tutunamamak kavramları,
buradaki örnekler bir yana, gerçi o örneklerden de bazı şeyler çı-
karılabilir, ahlaki iyilikle, kötülükle doğrudan ilgili değil. Aynı
kategorideler. Ne ki tutunanlar eğer topluma faydalı yönde tu-
tunmuşlarsa, ahlaki iyiye daha fazla katkı sağlıyorlar; ötekilerse
genelde topluma yük oluyorlar, kendilerini ve kendilerine bel
bağlayanları batırıyorlar. Bile bile tutunamamak... Büyük çoğun-
luk için geçerli değil bu, baştan öyle bir amaçları yok. Çoğu için
söylüyorum, durumlarından ötürü en çok kendileri acı çekiyor.
Ama ondan kurtulacak irade gücünü gösteremiyorlar.

Kişinin böyle olumlu bir irade gücü yoksa ve birileri iradeni
kullan, iradeni kullan diye tekrarlayıp duruyorsa, bu ne berbat

bir duygudur, hiç bilir misiniz? Mesela suya düşmüşsünüz, çırpınıyorsunuz. Biri diyor ki, yüz işte, kollarını kullan. Ama kollarınız bağlı!.. Yani iş, “iradeni kullan” demekle bitmiyor. Olgunun toplumsal boyutu ve çözümleri öte yanda. Ama kişisel planda, o güdük irade nasıl güçlendirilebilir ve ona nasıl işlev kazandırılabilir; tek tek insanlara sabırla bunu öğretmek gerekiyor.

Tutunamayan Bir Şiir

Kusursuz bir düş koması bu
Aslına benzer sureti kuşkunun
Ay tutsak gün ışığına, ışık kendine
Neyin gölgesi o zaman bu beden?

Sanem Karagöz

Şimdi yine birkaç kişilik örneği. Doktorlardan, avukatlardan bahsettik, benden de aynı meslekten örnekler:

Cemil. Genç bir uzman doktor. İyilik adına ne varsa onda var. İyi bir hekim, hastalarını çok iyi izler, iyi okur. Doktor arkadaşları, sağlık çevresinden tanıdıkları, çocukları hastalandı mı hep ona götürürler. Hastanesinde herkesin her türlü yardımına koşar. Enerjisi bitmez. Bir ricayı geri çevirdiği veya yüzünü ekşittiği görülmemiştir. Herkesin ücretsiz bilgisayar uzmanıdır. Hastanesinin ücretsiz ağ kurucusudur. Herkesin tez ve bilimsel çalışma danışmanıdır. Öte yandan bulunduğu yerlerde tabip odası çalışmalarını da o yürütür. Bütün bunlara karşın şefleri, amirleri onu severler mi? Hayır, sadece kullanırlar. Yükseltmek için birini seçmeleri gerektiğinde başkalarını yeğlerler. Kendilerine daha yakın olanlara, yağcılara veya özel hasta gönderenlere. Cemil’in muayenehanesi bayagi iyi işliyordu, ama hiç kazanamıyordu çocuk. Çünkü has-

talarının en az yarısı doktor, hemşire çocuklarıydı, onlardan da ücret alamıyordu. Çoğu teklif bile etmiyordu zaten. Şimdi muayenehanesini kapattı, aynı çizgi üstünde çalışıyor. Başarılı biri mi? Evet çok başarılı. Doktorlukta, sosyal yaşamda. Kuruyor, yapıyor, üretiyor mu? Evet, çok üretiyor, kuruyor, yapıyor. Toplumsal ölçülerde başarılı bir doktor mu? Hayır, sıradan bir doktor. Neden? Çünkü o kendi için başarıyı seçmemiş ve bunu bilmiyor.

Başka bir doktor. Ailesi dar gelirliydi, liseden beri hep birtakım işlerde çalışmak zorunda kaldı, bir yandan okudu, bir yandan devrimcilik yaptı. Mezun olduktan sonra devrimcilik yapmadı. İşini iyi yapmaya çalıştı. Daha fazla kazanmak için asla katakulliyeye yönelmedi. O yüzden çok kazanmıyor, ama çalışkan ve titiz tabiatından ötürü az da kazanmıyor. Ağır bir hastalık geçirdi, ölümden döndü, kalkar kalkmaz tekrar çalışmaya başladı. Sonra tekrar ağır bir hastalık, yine az buçuk iyileşince işine döndü. Eşi ve çocuğuna düşkündür, daha çok onlar için yaşar, bir de borçları için. İnsanlar hep birilerine borçludurlar, bu borcu ödemek için sonuna dek çalışmalıdırlar, der. İnsanların çoğu borçlu değil, alacaklı olduklarını düşünürler oysaki. Boş zamanlarında yoksul hastalara yardım eden sosyal bir kuruluşa gider, ücretsiz hasta bakar.

Bir de avukat. İş yaşamında tam bir tutunandır, ama özel yaşamında tutunamayan. Başarılıdır, davaları kazanır, onu tanıyanlar insan ilişkileri güçlü biri sanırlar. Oysa o önceki avukatımız gibi kendi engelleriyle boğuşur. Öbürü kadar alkole vermemiştir kendini, ağır depresyonda da değildir; ne ki hiçbir şeyden tat almaz, alamaz. Doğuştan böyleydin ben, der. Para kazanma konusunda yeteneklidir, yerine göre katı hattâ yüzsüz, ama kazandığı parayı ne biçimde harcarsa harcasın hoşnut kalmaz. O yüzden maddiyat işlerini epeyce boşlamıştır. Tek zevk aldığı şey okumaktır. Okumak okumak, bıraksalar 24 saat okumak. Oku-

duğunu bir yerlerde bir şeyler için kullanamamaktan zaman zaman rahatsızlık duyar, o yüzden birkaç ay sosyal bir çalışmaya, parti toplantılarına falan takılır; sonra yine aynı tatsızlık duygusu. Cinsellik bile coşkulu bir keyif vermez ona. Anlam ve keyif duyguları çocukluktan kör bir insandır, bazı şeyleri ancak doğru olduğunu bildiği için doğru yapar. Velhasıl maceracı yönü biraz güçlü görünse tam bir Peçorin karakteridir Esat.

DÜŞÜNÜR

Peçorin deyince aklıma geldi. Romanlardan fırlamış tipler, görmesini bilenler için bizde de çoktur. Özellikle Rus romanlarından. Ben de bir “oğul Karamazof” biliyorum. Uzaktan akrabamız olur. Celal. Benden birkaç yaş büyüktü. Kazayla babasını vurup öldürdü. O zaman on dört-on beş yaşlarındaydı. Babası çok değişik bir insandı. Köyden çıkmış bir tahsilli. Köyü beğenmezdi, köyde kimseyle anlaşılamazdı, ama şehirde de yapamazdı. Emekliye ayrıldı, tekrar köye döndü. Nereden emekli, bilinmezdi, esrarengiz bir adam. MIT ajanı derdi kimileri onun için. Çocuklarına çok baskı yapardı. Eşine de. Eşi sonunda dayanamayıp kaçtı. Çocukları göstermezdi kadına, çocuklar onunla gizlice görüşürlerdi. Sonra bu hadise gerçekleşti, güya tüfegi elinden düşürmüştü çocuk, silah patlamıştı, o sırada yerde çömelmiş duran babanın tam da kafasına denk gelmişti kurşun. Hikayede çelişik yanlar vardı, ama olayın üstüne gitmenin de akrabalar açısından bir manası bulunmuyordu. Kimse şikayetçi olmayınca savcı da pek durmadı ölüm şeklinin üzerinde ve dosya kapandı. Celal, şimdi biraz fevri yönleri görülse de genelde sakin, kendi halinde, efendi bir adam. İşinde gücünde, çoluk çocuk babası.

Kendine hayırsız hekimim, sizde de böyle çok hikaye ve tip vardır mesleğinizden ötürü. Birkaçını anlatın lütfen.

PSİKIYATRİST

Ne o yani, eğlencelik olsun diye mi karakter anlatıyoruz burada!

DÜŞÜNÜR

Haşa dostum. Uygun biçimde yorumladıktan sonra neden eğlencelik olsun, bunlar olsa olsa bilgimize bilgi, görüşümüze görüş katar. Nedir yani, şimdi Lermontov veya Dostoyevski sırf acayiplik olsun da insanların ilgisini çeksın diye mi yaratıyorlar o tipleri. Hiç de değil. Yazdıkları karakterlerin ya aynıları ya çok benzerleri toplumda zaten yaşıyor. Onlar bir gerçeği ortaya döküp çözümlenmesine katkıda bulunuyorlar sadece.

PSİKIYATRİST

Bize sizin sandığınız kadar ilgi çekici tip gelmez. Ya da biz vaka göre göre artık çok ilgi çekici olanları algılayabiliyoruz, ancak onlar hatırımızda kalıyor. Bir tanesinden bahsedeyim öyleyse, gerçekten ilginçtir, gönlünüz kırılmasın.

Bu bir mühendis. İsmi Fuat. Kendi işini kurmuş, serbest çalışıyor. Binalara ısıtma sistemleri yerleştiriyor. Bir gün, akşamın geç vakti, çalıştığı evden çıkmış, arabasına yürüyormuş. Yeni yerleşim yapılan bir semt, arada boş arsalar çok. Bir kadın cıglığı duymuş. Park halindeki bir araçtan geliyormuş. Şoför yerindeki kadının kapısı açılmış ve ayaktaki bir adamla boğuşuyormuş. Beş-on saniye kadar durumu izlemiş, belki on beş-yirmi saniye. O zamanlar kapkaç daha yeni yayılıyormuş. Müdahale etmeden geçmek istememiş, olay zaten yirmi beş-otuz adım ötesinde cereyan ediyormuş. Bu arada silaha meraklı biri. O zaman kenar semtlere gittiğinde üstünde bazen silah taşırmış, güvenlik ihtiyacından çok hevesten. Silahını çıkarmak istememiş, bir hayli kork-

muş da, adam da silahlı olabilirmiş. Ama geçip gitmeyi de içine sindirememiş, bir köşeye saklanmış ve karaltıya sertçe bağırılmış. Ne yapıyorsun orada ulan, gibi bir şey. Herif başka birinin varlığını o an fark etmiş, arkasını dönmüş ve hiçbir şey demeden sesin geldiği tarafa, bizimkinin üstüne doğru yürümeye başlamış. Elinde bir şey tutuyormuş, tabanca olabilir diye düşünmüş Fuat, daha da korkmuş. Sonradan tabancadan çok bir bıçağa benzediğini itiraf etmişti çocuğun elindeki şeyin. Saldırgan veya gaspçı bayağı gençten biriymiş karanlıkta görebildiği kadarıyla. Kaçmak istemiş, kaçamamış; serserinin onu takip edip vuracağından korkmuş. O an, o tepkiyle silahını çekmiş ve karaltının ayaklarının önüne doğru iki tane sıkmış. Gölge birden yere yığılmış, iki büklüm kıvranmaya başlamış. Bunu görünce dönmüş, kaçmaya başlamış bizimki. Epeyce koşmuş, sonra, yavaşlamış, ilerde bir caddeye çıkmış ve orada ilk gördüğü taksiye binip uzaklaşmış.

Evde kendine gelmeye çalışmış. Korku içindeymiş, ama ilk panik geçince yakalanma olasılığının pek bulunmadığını anlamış. Hırsız bir serserinin vurulmasını kim önemser diye düşünmüş. O gece uyumuş. Ertesi sabah tedirgin bir şekilde çalıştığı aynı eve gitmiş. Olay yerinden iki ya da üç sokak öteye. O bölgeye hiç yaklaşmamış. Etrafta hiçbir olağanüstülük yokmuş ve o gün zaten kimseyle konuşmamış. Akşam hava kararmadan evden ayrılmış, yine tedirgin şekilde arabasını park ettiği yere gitmiş. Orada da bir olağanüstülük gözüne çarpmamış. Ertesi akşam silahı ve mermileri bir güzel temizlemiş, sahile gitmiş ve denize atmış. Birkaç gün sonra tedirginliği giderek azalmış. Ama o ilk günlerin paniginden hiç gazete falan almamış, olayın nasıl sonuçlandığını öğrenememiş. Üç gün sonra gelmiş aklına bu. Daha sonra birkaç kez eline o günlere ait eski tarihli gazete geçmiş, onlarda da olayla ilgili hiçbir bilgiye rastlamamış. Giderek

etkisi azalsa da; ki bana geldiğinde olayın üstünden beş yıl geçmişti; bu olayı rüyalarında yaşıyormuş hâlâ. İkide bir o adamla karşılaşıyormuş veya yakalanıyormuş. Adam sağsa bir daha karşılaşmalar tanıyacağından emin değil. Serserinin yüzünü pek az seçebilmiş, kadının yüzünü ise hiç görememiş. Basit bir gasp, kapkaç girişimi miydi, sevgili kavgası mı, yoksa daha ciddi bir olay mı, kestiremiyor. Kendisi kaçarken kadın ne yapıyordu, gazlayıp kaçmış mıydı, yoksa hâlâ orada mıydı, yaralı veya sağlıklı mıydı, bilmiyor.

Bana başka bir sorundan ötürü gelmişti, danışmış işini halletmişti. Üçüncü görüşmemizde bunu anlatmıştı, sonra kayboldu. Uydurmuş da olabilir, bir mitomani vakası daha. Söylemiştim ya, öylelerine de az rastlamadım; tümüyle uyduranlara veya bir olayı tamamen tersine çevirenlere, bire on katanlara. Bilmem artık, iyi bir insana benziyordu.

YAZAR

Peki. Bunu nasıl yorumlayalım şimdi? Faili meçhul suç olaylarına her toplumda, her kesimde rastlanabileceği sonucu çıkarabiliriz. Bir de bir suç rastgele işlenmişse ve tekrarlanmamışsa, açığa çıkma olasılığı da çok düşüktür.

PSİKIYATRİST

Bir sonuç çıkarmamız gerekmez. İstediniz anlattım, bana ilginç gelmişti. İlginçse ilginç işte.

YAZAR

Alınmayın canım, öyleyse öyledir. Ama ben bir örnek daha vereceğim, bunu bilerek seçtim ve oradan başka bir toplumsal

soruna geçeceğim. İsmi Sevil. Aslında hiçbir özgünlüğü yok, ama çok tipik. Yani insanların büyük bölümünün sağlığına gösterdiği ilgiyi temsil ediyor. Sevil bizim komşumuz. Kırklı yaşlarda, iki çocuk annesi, çalışan bir bayan. Bilgili, kültürlü (ortalamaya göre diyorum), gazete, dergi okuyan, ara sıra kitap kapağı açan bir kadın. Çocuklarını iyi yetiştirmek istiyor, o konuda fedakarlıktan kaçınmıyor, çocuklarının ve kendinin sağlığına önem veriyor. Özel sigortaları var, sık sık gidip “check-up” yaptırıyor. Düzenli beslenmeye çalışıyor, kilo almamak için gayret sarf ediyor, gazete ve dergilerdeki diyet yazılarını muhakkak okuyor ve o konuda bilinçli kimi görse tartışıyor. Buraya kadarı dedim ya tipik, yani orta sınıftan birçok kadını aynen temsil ediyor. Bundan sonrası da tipik, yine orta sınıftan birçok kadını temsil ediyor. Yani her geçen yıl daha fazla kilo alıyor ve artık iyice şişman kategorisinde. Asla düzenli spor yapmıyor, çünkü vakit bulamıyor! Sigarayı bir türlü bırakamadı, o ve eşi, çocukların yanında bile durmadan sigara içiyorlar. Hamilelik döneminde biraz azaltmış, ama bırakmamış. Bir yandan diyetten bahsetmeyi, öte yandan tatlı, börek, çörek ekmek yemeyi afiyetle sürdürüyor.

Şimdi bu kesim için, daha doğrusu neredeyse tüm halk için tipik olan başka bir duruma geçiyoruz. Bu bayan gittiği özel doktorlardan genellikle memnundur da ara sıra zorunlu olarak ne zaman bir devlet hastanesine gitmesi gerekse bir feryat figanla gelir. İnsana hiç değer verilmediğinden, sağlığa zerre kadar önem gösterilmediğinden, hastanelerdeki doktorların cahilce ve saygısız davrandıklarından yakınır. İnsan sağlığı Hipokrat yemini çiğneyen böylesi hekimlerin tutumlarıyla hiçe sayılmaktadır. Medyanın genel tavrı da aynen komşumuzun tavrı gibidir aslında. Sağlık sisteminin sorunları, kişinin aklına ancak başına bir şey geldiğinde dank eder, ondan sonra yine unutulur. Kendi

sağlıkları için hemen hiçbir şey yapmayan, en ufak sıkıntıyı göze alamayan insanlar, hastalandıklarında hemen onu bunu, devleti, doktorları yani kendileri dışındaki herkesi suçlarlar.

PSİKIYATRİST

Entelektüellerin, sözümona muhaliflerin de tutumudur bu. Örneğin Susan Sontag'ın kanserle ilgili bir kitabını okudum. Kitapta kanserliyi damgalayan bir yığın kültürel olgudan bahsediliyor, sistem sosyal yönden, tıbbi pratik açısından, o yönden bu yönden sorgulanıp eleştiriliyor; ama kişi kendi sağlığını korumakta sorumlu mudur değil midir, bu konuya hiç girilmiyor. Modern toplum kendi sağlığını zaten her adımıyla hiçe sayıyor, sağlıklı kalmak için ne yapmak lazım, bu soru sorulmuyor. Karadeniz'de kanser vakaları artmış. Doğru mu yanlış mı, kimse bilmiyor. Nedeni ne? Çernobil. Çernobil'i önemsemeyen eski yöneticiler... Bir konuda hedef saptırma ancak bu kadar olabilir. O yöneticilerin de elbette kabahati var, ama deve de kulak. Her yerde kanser artıyor. Nedeni belli, hava zehirli, sular zehirli, gıdalar zehirli. Bu zehir giderek artıyor. Karadeniz'in o güzelim yaylalarına çirkin çirkin apartmanlar dikiliyor. İnsanlar köyde bile köy ürünü yemiyorlar, koruyuculu yapay gıdalar tüketiyorlar. Her yerde aşırı bitki zehiri kullanımı, hormon kullanımı. Herkesin ağzında sigara. Bu ne aymazlıktır. Bitkiler dedim, ya hayvanlar. Hormonlar bir yana, o hayvanların yetiştirildikleri koşulları bir görseniz, bilseniz; o işkenceyi, o zulmü. O kesim tekniklerini. İnsanların başına ne geliyorsa, hayvanlara çektirdiklerindendir diyebiliriz.

DÜŞÜNÜR

Bir şeye sinirlenince olgunun tek yönünü düşünüyoruz. Olumsuzluklara bakınca kötülükler art arda yığılıyor zihnimize,

olumlulukları düşününce de artık hep iyilikleri görüyoruz. Aslında bu değerlendirme yanlışlarımız insanı değiştirme hedefinden kaynaklanıyor. Onu değiştiremeyince sinirleniyoruz. Oysa ne demiş burjuvazinin ünlü akıl hocası: "İnsanlarla ilişki kurarken, mantıklı yaratıklarla karşı karşıya olmadığımızı aklımızdan çıkarmayalım. Biz duygusal davranan, önyargıları olan, onuruna ve gururuna düşkün yaratıklarla iletişim kurmaya çalışmaktayız." (Dale Carnegie, a. g. e., s. 25). Ondan sonra eklemiş: "Eleştirmeyin, kınamayın ve şikayet etmeyin!" (Dale Carnegie, a. g. e., s. 28) "Bir tartışmadan en iyi sonucu almanın tek yolu, bu tartışmadan kaçınmaktır." (Dale Carnegie, a. g. e., s. 114).

Benzer bir yaklaşımı ben Hadrianus'un ağzından, Yourcenar'dan okumuştum:

"İnsanlardan nefret ediyorum sayılmaz. Öyle olsaydı, onları yönetmem için hiçbir neden ve hakkım olmazdı. Kibirli, bilgisiz, obur ve ürkek olduklarını biliyorum; başarı, ya da hiç olmazsa kendi gözlerinde kendilerini yüceltmek ya da yalnızca acıdan kaçmak için her şeyi yapabilirler. Biliyorum, çünkü ben de onlar gibiyim, hiç olmazsa zaman zaman; ya da onlar gibi olabilirdim diyelim. Başkalarıyla aramda gördüğüm farklılıklar son top- lamda hesaba katılmayacak kadar az; onun için, bir düşünürün soğuk üstünlüğünden uzak kalmaya çalıştığım kadar bir Sezar'ın kibriden de uzak bir konumda bulunmaya çabalıyorum. En bilgisizde bile bilinmeyi sezmenin yüce pırıltıları vardır, katil iyi flüt çalabilir, kölelerin sırtlarını kırbaçlayan şu adam belki de söz dinler bir evlattır, şu ahmak belki de ekmeğinin son kırıntılarını benimle paylaşacaktır. İstenilen düzeyde bir şeyler öğretmeyeceğim ancak birkaç kişi vardır. Bizim en büyük yanlışımız insanların iyi yanlarını geliştirmek yerine onlarda olmayan dü- rüstlükleri aramaktır. Duyumsal açıdan güzeli araştırırken, daha

önceden söylemiş olduklarımı, kısmi dürüstlük araştırmalarımaya uygulayabilirim. Baban ve Antoninus gibi kendimden iyi ve çok soylu insanlar tanıdım, pek çok kahraman ve birkaç yetenekli adama rastladım. İnsanların çoğunda ne iyilik ne kötülük tutarlıdır. Genellikle düşmanca sayılabilecek güvensizlikleri ve umursamazlıkları hemen, kısa sürecek, şükran ve saygıya dönüştür: Bencilliklerinden bile yarar sağlanabilir. Benden çok az kişinin nefret etmiş olmasına her zaman şaşırmışım. (...) Birkaç kişi beni sevmiştir: Umduğumdan, ya da isteyebileceğimden çok daha fazlasını bana vermişlerdir: Bana ölümlerini, sırasında yaşamlarını vermişlerdir. İçlerinde taşıdıkları Tanrı ölürlerken ortaya çıkmıştır.” (Marguerite Yourcenar, a. g. e., s. 40-41).

Bu gerçekten harika bir bölüm, içinde insani gerçekliği bir çırpıda anlatan her şey var. İnsana olumlu bakış egemen; onun hem aşağılığını, hem de aynı zamanda yüceliğini anlatıyor. Ama başında da söylüyor: Hadrianus insanları yönetmeye soyunmuş bir kişi. Bir devlet adamı, politikacı. O yüzden insanları hem olduğu gibi kabul etme, hem de azıcık değiştirme amaç ve taktiğini güdüyor. Ama biz politikacı ya da devlet adamı değiliz, insanları yönetmiyoruz, o bakımdan konuya daha gerçekçi yaklaşabiliriz. İnsanlarla iyi iletişim için ve onları yönetmek için onları olduğu gibi kabul etmek kesin gereklilik, ama insanlarda hızlı dönüşümler yaratmak istiyorsanız, onlarla çatışmaya girmeniz kaçınılmaz. Yani iki amacın doğruları farklı olduğu gibi yolları da farklı.

Nitekim Hadrianus bile gerçeği tüm çıplaklığıyla bilip buna göre davranmaya zorunlu hisseder kendini: “Zihinsel faaliyetimizin dörtte üçü bir boşluğu süslemekten öteye bir şey değil; gidecek artan bu boşluğun zekanın gerilemesinden mi yoksa ahlakın çöküşünden mi ileri geldiğini bilemiyordum; nedeni ne olursa olsun, aklın bayağılığı her yerde insanı afallatan bencillik ve namus-

suzlukla eş düzeydeydi.” (Marguerite Yourcenar, a. g. e., s. 176). Başka yerde şöyle der: “Dünyadaki hiçbir felsefenin, köleliği baskı altında tutmayı başaracağını sanmıyorum; hiç değilse adını değiştireceklerdir. Bizimkinden çok daha kötü kölelik biçimleri düşünebiliyorum; insanları aptala çevirip durumlarından hoşnut en söz dinler oldukları zaman kendilerini özgür sandıkları makinelere dönüştüren, ya da insan için gerekli zevk ve rahatlıkları yok edip barbar ırkların savaş tutkusunu andıran şiddetli çatışma tutkusunu geliştiren daha sinsi kölelik biçimleri vardır. İnsanın kafasını ve düşünme yetisini böylesine zincire vuranlardansa bizim açık köleliğimizi yeğlerim.” (Marguerite Yourcenar, a. g. e., s. 96). Ayrıca ekler: “ (...) kolayca cezalandırılabilen rezilce suçlar kimse soruya çekme yürekliliği gösteremeyeceği dürüst ama sevgisiz insanların her gün işledikleri binlerce tekdüze gaddarlığın yanında hiç kalır ” (Marguerite Yourcenar, a. g. e., s. 96).

YAZAR

Doğru. Bir yerlere gelmek üzereyiz kanımca. İnsan iyi mi? Çoğu iyi. Ben de öyle düşünüyorum. Şimdiye kadar bizim yaşlarımızda ve bizden genç kuşak pek çok insan örneği verdik, az sayıda da yaşlı insan örnekleri. Bir açıdan çocuklara baktığınızda pırıl pırıl, temiz ve güzeller; bu temizliği çoğu sürdürecek gibi görünüyor. Yaşlılara bakıyoruz, çoğu sevimliler. Babalarımız, dedelerimiz arasında, eski kuşaklarda kötü diyebileceğimiz, habis diyebileceğimiz insana pek az rastlıyoruz. Bazıları bir yönden bakıldıklarında evet kötüler, ama belli kişilere, daha çok birinci dereceden yakınlarına etkili, sınırlı bir kötülük. Topluma da az çok zararları dokunuyor, ama faydaları genellikle bunu aşıyor.

O zaman diyoruz ki, insanlar bildikleri gibi yaşasınlar. Madem sosyalizmi istemiyorlar, madem kalkınmış, düzenli, adalet-

li toplumlar istemiyorlar, madem savaşlardan, yoksulluk ve açlıktan arınmış bir dünya istemiyorlar; o zaman bırakalım bildikleri gibi yaşasınlar. Gerçi çoğu bunları istiyor, ama isteği doğrultusunda hiçbir şey yapmıyor, özveri göstermiyor, en ufak riski göze alamıyor; ya da zaten çoğu gerici ideolojilerin etkisi altında, tüm bunları laf olsun diye istiyor. Bırakalım sağlıklarını düşünmüyorsa düşünmesinler, er ya da geç hepimiz öleceğiz, bırakalım trafikte sinekler gibi ölsünler...

Ama iş öyle değil artık. Şimdiden sonra bir düzeni, sistemi adaletli olduğu için, akla uygun olduğu için savunma lüksümüz yok. Artık çok daha ciddi bir tehdit var. Soyumuzun tükenme tehdidi, dünyanın yaşanmaz bir yer haline gelme tehlikesi. Bu artık bir sistem seçimi sorunu değil, varlık veya yokluk davası. Ama onca uyarıya karşın takan kim? Kim umursuyor?

Kimse umursamıyor, çünkü türümüz bu tehdidi algılayacak akıl düzeyi göstermiyor, ne ki onu savuşturacak irade. "Kierkegaard'a göre, bu adaletsiz dünya halinin normalleşerek pıhtılaşan ketvurumu ya da sinik biçimde takdiri irade çürümesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim, daha iyiye bilecek durumda olan insanlar, bunu bilmeyi istememektedirler. Bu sebeple de Kierkegaard, ortada bir suç değil, günahın varlığından söz etmektedir." (Jürgen Habermas, *İnsan Doğasının Geleceği*, çev. Kaan H. Ökten, Everest, 2003, s. 12-13). Suç ya da günah ne fark eder. Ayrıca dikkatinizi çekerim, Kierkegaard sorunun yine bir adalet sorunu olarak görüldüğü devirde yaşamıştı. Sorun artık yaşam veya ölüm sorunudur.

DÜŞÜNÜR

O halde insanlığın ve dünyanın geleceği bahsine girelim buradan. Ben o konuda zaten doluyum. Bir şeyler söylemek istiyorum. Birçok daldan pek çok ciddi bilim insanı dünyanın gelece-

ğini tartışıyor ve tartışırken nesnel verilere dayanıyorlar. Bazılarının bulgularını ve tartışmalarını özetleyen Server Tanilli'ye göre de halimiz iyiden iyiye olumsuzla gidiyor. "Dünyamızda, şimdilik 6 milyar insan yaşıyor. Bir çeyrek yüzyıl sonra 7,6 milyar olacak sayıları ve yüzyılın ortalarında da belki 10 milyara ulaşacak. Bütün insanlar Avrupalı yurttaşların yaşam düzeyinde olsalar, gezegenimiz 700 milyon insanın ihtiyaçlarını karşılayabilir durumda; ama o insanlar Mali'nin köylüleri gibi yaşamayı kabul ettiklerinde 18 ila 20 milyara da yetebilir dünya (Server Tanilli, *İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor*, Adam, 2000, s. 17).

"2010 yılında, dünya orman örtüsü, 1990'dakine oranla yüzde 40 azalacak. 2040 yılında, 'sera etkisi'ne yol açan gazların birikimi yüzünden, gezegenimizin ortalama ısısı 1 ila 2 derece artacak ve okyanuslar da 0.2 ila 1.5 metre yükselecek. Böyle olacağı kesin değil elbette, ama bilimsel tahminler doğru çıktığında, hareket etmek için pek geç olacak." "En çok el atılan ormanlar da tropikal olanlar. Böylece Endonezya'da, Sumatra adasının nemli ormanının yüzde seksenine yakını 70'li yıllarda yok oldu; ve Borneo'da on altı yılda, neredeyse beş kez daha fazla kesildi ağaçlar. Bu yıkımların kaynağında, hızla çoğalan nüfusun yatacak odun ve tarım için toprak ihtiyacı var gerçi; ama daha da önemlisi, zengin ülkelere gönderilen orman ürünleridir." (Server Tanilli, a. g. e., s. 18).

Evet, dünyayı hep birlikte bitiriyoruz. O zaman tüm dünyadaki aydın insanların, kafaları az çok çalışanların başta ileri kapitalist ülkeler, devletler olmak üzere dünyadaki tüm devletlere öyle uyduruk kaydırık yapay "kriterler" değil, dünyayı kurtarmak için acilen hayati bir "kriter" dayatması gerekiyor.

İnsan hakları, etnik özgürlükler, sosyal azınlıkların kendini ifadesi gibi açıkça oyalayıcı, hedef saptırıcı, gerici kriterler değil.

Tek bir ölçüt dayatılmalı: Kapitalizme ne zaman son vereceksin? Sosyalizme ne zaman geçeceksin? İşte tüm dünya buna zorlanmalı. Fakat şimdiye dek örneklerini gördüğümüz türden bir sosyalizm değil. En büyük önemi dünyanın geleceğine, doğaya, insanın toplumsal çıkarlarına, ortak temel çıkarlarına verecek olan bir sosyalizm.

Bireyin haklarını güya göklere çıkaran, ama onun sorumluluklarını, temel sorumluluklarını hiç mi hatırlamayan, bireyi öne çıkarma adına sadece onun tüketimini öne çıkaran ve o sayede zenginliğine zenginlik katan tekeller ve onların etkisindeki medya, liberaller, aydınlar elbette böyle bir gündemi kabul etmek istemiyorlar, sözünün edilmesini bile engelliyorlar.

Tanilli'ye göre çok büyük sorunlardan biri olan nüfus artışı sorununda Çin ve Endonezya örnekleri, diktatörlüklerin daha az baskıcı rejimlerden daha başarılı olduğunu göstermekte. (Server Tanilli, a. g. e., s. 87). Tanilli buradan yola çıkarak özgürlükleri kısıtlayıcı bir politika önermiyor; dönüyor, genel sorunlarda herkes kadar özgürlüğü savunuyor. Ama özgürlüğün bugünkü gibi ele alınış tarzı bence tam da burjuva tarzı ele alınıştır. Yani sınırsız özgürlük kisvesi altında, kişiliğin ve toplumun ezilmesi sonucunu yaratmaktadır. Tanilli'nin diyemediğini ben diyebiliyorum. Bugün çok daha ciddi hale gelmiş olan insanlığın temel sorunlarının çözümü için, özgürlüklerden çok sorumluluklardan, tüketim taleplerini karşılamaktan çok mücadele taleplerinden bahsedilmelidir. Çok da lazım değildir bireysel özgürlükler, onları elde etmek için mücadele eden kitleler yoksa hiç lazım değildir ve lazım olduğu kadarına ancak direnerek, savaşarak ulaşılır. "Kopenhag Kriterleri" gibi arsız dayatmalarla değil.

"Eşek sidiginin üstündeki saman çöpüne konmuş sinek. İşte deniz, ben de bu denizin kaptanıyım diyor." (Mevlana a. g. e., cilt

I-II, s.135). “Adalet nedir? Ağaçları sulamak. Zulüm nedir? Dikene su vermek.” “Adalet bir nimeti yerine koymaktır; su emen her kökü sulamak değil.” (Mevlana, a. g. e., cilt V-VI, s. 112).

Anarşist John Zerzan’a göre geleceğimizi kurtarmak hâlâ mümkündür ve bunun için mücadele edilmelidir. İnsanlık bugünkü açmazdan ancak “ilerleme”ye karşı direnerek çıkabilir. İlerlemeye karşı direniş cephesinde sosyalistlerden değişik kanttaki aydınlara, radikal İslamcılardan kent yoksullarına kadar geniş bir yelpazedeki insanlar işbirliği yapabilirler. (John Zerzan, *Gelecekteki İlkel*, çev. Cemal Atila, Kaos, 2004, s. 8).

Zerzan, anlaşılacağı üzere ilerleme düşüncesine karşıdır. İlerleme adına binlerce yıldır çok işler yapılmış ve bunlar genelde insanların daha da mutsuz hale getirilmesine yol açmıştır. Ona göre insan, akli ermediği, gelişmesini tamamlamadığı için değil, yaşamından memnun olduğu için on binlerce yıl avcı-toplayıcı toplum sistemini sürdürmüş ve “ilerleme” düşüncesine halinden hoşnut bulunduğu için onca süre yaşmamıştır. Yoksa ona göre insan zekası ilerlemeyi çok çok önceleri gerçekleştirebilecek bir düzeydeydi. (John Zerzan, a. g. e., s. 19).

“Tanım, yüksek boyutlara erişen işbölümünü mümkün kılar, toplumsal hiyerarşinin maddi temellerini kurar ve çevresel yıkıma yol açar. Rahipler, krallar, ağır çalışma koşulları, cinsel eşitsizlik ve savaş, tarımın doğrudan özgül sonuçlarından sadece birkaçıdır. Paleolitik insanlar, birkaç bin çeşit bitkiden oluşan son derece değişken bir beslenme rejimine sahipken, çiftçilikle birlikte bu kaynaklarda yoğun bir azalma oldu. (...) Avcı-toplayıcı yaşamın sona erışı, bedende, boyda ve iskelet yapısında bir gerilemeye neden oldu ve diş çürümesi, beslenme bozuklukları ve bulaşıcı hastalıkların önemli bir kısmını beraberinde getirdi.” (John Zerzan, a. g. e., s. 23-24).

Tarımın ortaya çıkışı, çoklarının iddia ettiği gibi nüfus artışı sonucu ortaya çıkan bir zorunluluk değildir, Zerzan'a ve onun dayandığı bazı yazarlara göre. Tarımın tarih sahnesinde görünmesi ilkin dinsel nedenlerle gerçekleşmiştir. Tanrılara hayvan kurban edilmesi geleneği ve bunun için hayvan besleme alışkanlığını gelişmesi... (John Zerzan, a. g. e., s. 120-121). Ama bir kez geliştikten sonra sınıflar, ayrımcılık, eşitsizlik ortaya çıkmış, dünya insana zindan olmuştur. Zerzan'a göre ilkel topluluklarda yaşam uzundu, tarım toplumuna geçişle yaşam kat be kat kıaldı. (John Zerzan, a. g. e., s. 123).

Günümüzdeki avcı-toplayıcı toplumların genelinde en çok nefret edilen kişilik özellikleri cimrilik ve bencilliktir. En çok hayran olunan özellik ise cömertliktir. Bu toplumlarda sınıfsal ayrımlara karşı belirgin bir hoşnutsuzluk duyulur. (John Zerzan, a. g. e., s. 30). Gelin de şimdiki toplumların insan değerlendirme ölçütlerine bakın! ABD'nin, AB'nin kriterlerini "ilkel" toplumların kriterleriyle bir karşılaştırın. Hangisi daha ilkel görürsünüz.

Zerzan'ın fikirleri bilimsel bulgulardan beslenen ve yabana atılmayacak görüşlerdir. Ama Marksizmden uzaklaşan her düşünür gibi o da, olması istenenle tarihsel zorunluluklar arasındaki ayrımı kafasında kuramamaktadır. Bazı şeyler zorunlu olduğu için oluşur, "ilerleme"de yaşandığı gibi. Birkaç kişinin ya da bir grubun ilerleme yanlısı tavır almasından ötürü ilerlemiyoruz. Bununla birlikte, insanlık olarak geldiğimiz noktanın çok ileri bir nokta gibi gösterilmesine karşın, hem ahlaki açıdan hem de bitişe iyice yaklaştığımızdan somut anlamda pek geri bir nokta sayılması gerektiğinde fikir birliği içindeyiz. Bu kötü sona tüm güçlerle direnilmesi gerektiği fikrinde de. Cephenin geniş tutulması fikrinde de. Ama cepheye katılabilecek kanatların çeşitleri noktasında onun kadar umutlu düşünmediğimi belirtmek zorundayım.

Kafası çalışan her düşünür tehlikeyi, içinde bulunduğumuz açmazı görüyor demiştim. Bir örnek daha:

“Artık büyümüyor, ur halini alıyoruz. Hızlı çoğalma toplumundayız; hiçbir belirgin hedefe göre kendini düzenlemeden büyümeyi sürdüren toplumlarız.” (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 36). “Bir kriz değil artık burada söz konusu olan; öldürücü bir olay, yavaşlatılmış bir felaket yaşıyoruz.” (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 39). “Bilgisayarı önünde kımıldamadan duran Sanal İnsan, ekran aracılığıyla sevişir, derslerini de telekonferansla yapar. O bir harekete özürsü haline gelmiştir; kuşkusuz zihinsel olarak da özürsüdür.” (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 57).

“New York kentini ele alalım. Bir gün önce öyle enerji harcanmıştır ki her şeyin ertesi gün yeniden başlaması bir mucizedir. Bu akılcı bir enerji yitimi ilkesi olmadığının, New York gibi bir megapolün işleyişinin termodinamiğin ikinci yasasına ters düştüğünün, kendi gürültüsünden, kendi artıklarından, kendi karbon gazından beslendiğinin düşünülmesi dışında açıklanamaz; bu tür ikame mucizesi yoluyla, enerji harcamasından doğan enerjidir.” (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 105). “İnsan türünün maruz kaldığı tehlikeler, eksiklikten kaynaklanan tehlikeler (doğal kaynakların tükenmesi, çevrenin tahrip olması vs.) olmaktan çok aşırıktan kaynaklanan tehlikelerdir.” (Jean Baudrillard, a. g. e., s. 106).

Baudrillard post-modernist bir düşünür olarak gerçeği görür, ama bu gelişmenin ve sonun kaçınılmaz olduğunu iddia eder. Belki de haklıdır veya haklı çıkacaktır; ama genelde oturup beklemeyi, hattâ bu muazzam yok oluşu, felaketi bir tür zevk alarak seyretmeyi önerir. Direnmeden teslim olmak, itiraz etmeden kabullenmek ne kadar haklıysa, o kadar haklıdır Baudrillard da.

İnsanlığın geleceği için başka post-modernist düşünürler Baudrillard kadar kötümser değildirler. Liberal sistemi eleştirerek

onunla birlikte yaşayabilirler, yeri geldiğinde bu sistemi övüp, onun yöneticilerine akıl verebilirler. Onlardan biri Habermas'dır. Tavrı Avrupa aydını için daha tipiktir. Bazı gelişmelerden kaygı duyan, ama sistemin içinde, geleceğini bu sisteme bağlamış entelektüeller... O da Avrupa'daki gelecek kaygılarına, etik problemlere farklı bir alandan yanaşır. İnsan genetiği üstündeki çalışmalar, kök hücre, klonlama ve sair uygulamalar...

Habermas öjeni, yani daha iyi nesiller için cenine veya canlıya müdahalenin üstünde çok duruyor. Bunun yaratacağı etik ve psikolojik sorunlar üstünde... Liberal ve otoriter öjeniyi karşılaştırıyor. Sonuçta ikisine de karşı çıkıyor. Otoriter öjeni devlet politikası gereği embriyoya, cenine ya da canlıya yapılan soy iyileştirici tıbbi müdahalelerdir. Liberal öjeni ise çoğunlukla parası ödenerek (bazen sigorta kurumlarınca masrafları karşılanarak) anne babanın istemiyle yapılan tıbbi müdahalelerdir. Bu tür öjeni günümüzde öteki türü geride bırakmış görünüyor. Ebeveynler giderek daha sağlıklı çocuklar istiyorlar. Bununla kalmıyorlar, çocukların cinsiyetlerini belirliyorlar. (İstemedikleri cinstense cennini düşürüyorlar.) Bugünün olanaklarıyla daha ileri gidenler de var. Ayrıca yakın bir gelecekte, varlıklı bireyler, benim şu şu şu özelliklerde çocuğum olsun diyecekler ve liberal ticari tıp bu istemleri büyük ölçüde yerine getirebilecek. Ancak, Habermas, hastalıkları önleme dışındaki müdahaleleri, yani özellik değiştirme yönündeki tüm müdahaleleri pozitif öjeni olarak kabul ediyor ve buna karşı çıkıyor. En azından konunun felsefecilerce ve aydınlarca tartışılmasını, yoksa pek yakında oldu bittilere dayanan hiç kabul edilemeyecek ilkelerin yaygın biçimde benimsenerek dayatılacağını söylüyor. (Negatif öjeni genellikle hastalıklı cenninin düşürülmesi olarak anlaşılır ya da sakat doğum yapma olasılığı yüksek bireylerin çocuk yapmasına izin verilmemesi...)

Habermas, öjeninin, genetik müdahale yapılmış çocuğa, büyüüp bunu öğrendikten sonraki ruhsal etkilerini tartışıyor; uygulamanın kişinin bedensel dokunulmazlığı ilkesine aykırı olduğu sonucuna varıyor. Müdahale yapılmış kişi açısından en büyük kaygısı, insan eliyle yaratılmış yeni insanın kendini öteki insanlarla ne derece eşit göreceği. “Her kişi ayrı bir özamaştır. İnsan varlığı araç değildir.” Bu yönde ilkelerin hakim olmasını öneriyor. “Tür etiği”, “akılcı ahlak” ve “insan hakları” kavramlarını kullanıyor ve tartışmasını bu kavramlara göre yönlendiriyor.

Habermas gibi kapitalizmin sunduğu yapay ufkun ötesini görmeyen düşünürler açısından sorun, devamı kaçınılmaz kötünün bir parça düzeltilmesi sorunudur. İnsanlar arasında, ancak “korkunç” sözcüğüyle bir ölçüde betimlenebilecek çok büyük eşitsizlikler mevcut. Özellikle maddi eşitsizlikler, parasal imkanlar arasındaki uçurumlar, hiçbir adalet sisteminin, hiçbir ahlak okulunun kolay sindiremeyeceği türden trajik haksızlıklara yol açıyor. Öjeniyle birlikte söz konusu eşitsizlikler daha da belirginleşecek ve kalıcı hale gelecek. Ama Habermas gibilerin sırtlarını rahatlıkla dayadıkları ileri ülkelerin liberal anayasaları bu eşitsizlikleri meşru görüyor. Büyük gelir farklılıkları nedeniyle, bugün değişik ülkelerde değişik oranlarda görülen, ama hiçbirinde kabul edilemeyecek ölçüde hak, güç ve fırsat eşitsizlikleri hüküm sürüyor. Daha yeni doğan bebek için, çocuklar için, gençler ve yaşlılar için. Sağlıkta, beslenmede, barınmada, eğitimde, en temel insani gereksinimlerin karşılanmasında... Dolayısıyla Habermas yakınsa da, paranın etiği, her alanda olduğu gibi öjeni, insan kopyalama, kök hücre yapımında da kaçınılmaz biçimde hakimdir ve ilerde de hakim olacaktır. Sonuçta bir kez daha vurguluyorum: Kapitalizmi bitirmeyi hedef almayan her türlü entelektüel tartışma, ne kadar ahlakçı görü-

nürse görünsün, ne kadar özgürlükçü, yeşilci, hattâ sosyalist görünürse görünsün, kapitalizmin ideolojik zemininin güçlenmesine yarayacaktır.

YAZAR

O halde ne yapmalı felsefecim?

DÜŞÜNÜR

Son sözleri isterseniz siz söyleyin. Ben diyeceğimi dedim. Siz de kendi açınızdan bağlayın sorunu.

YAZAR

Tamam. Ben insandaki hiçbir “iyi” damlasının heba edilmesi gerektiğine yine de inanıyorum. Tek birey açısından da, tür açısından da. Heba edilmemeli, ortaya çıkarılmalı, desteklenmeli. Kendi güçleri oranında, kendi anlayışları doğrultusunda “iyi” için bir şeyler yapan milyarlarca insan var dünyada. Bu ülkede de on milyonlarca insan. Tüm bu iyilik çabalarını, zayıf, sıradan veya güçlü... tüm insanlardaki değişik oran ve güçlerdeki tüm bu güzel çabaları önemsiyorum ve destekliyorum. İnsanı da bir tür olarak evrimini tamamlanmamış bir canlı saymama rağmen, en az kendimi önemsedığım kadar önemsiyorum. İyi olma çabalarını öne çıkarma ve bunları destekleme de tek başına yetmez. Bu konuda hem kendimizde ve çevremizde, hem daha geniş çevrelerde daha sistemli, daha uzmanlaşmış, bilinçli ve sabırlı bir eğitim gerekir diye düşünüyorum. Gerek kendimizi, gerekse dünyayı tanımak için bilgilenmek, onun da ötesinde sorunlarımızı nasıl çözeriz, bu konularda bilgilenmek ve karşılıklı dayanışma içinde dayatan sorunların olabildiğince üstesinden gelmek.

Kutu içinde “Mutsuz Olabiliriz Ama Umutsuz Asla” başlığı altında bir yazı koydum. Onu okuyunuz. Bunu yazanı ben yıllardır tanıyorum. Laf olsun diye konuşup yazan bir insan değildir, söylediklerinin en azından büyük bölümünü uygular. Bu arkadaşımız çevresine bir yarar sağlamak için yıllardır karınca gibi çalışır; insanları bir şekilde eğitmek için, daha büyük sosyal sorunların çözümüne katkı sağlamak için. Gerçi o da, yok azınlıkların hakları, yok eşcinsellerin sorunları, yok sokak çocuklarının bilmemnesi benzeri birçok başından yanlış probleme gücünü, dikkatini dağıtan aydınlar kuşağındandır; ama tüm bunları özdeşleştiği bir grup için değil, insani bir “iyi” için yapmaktadır. Zaten insan konusunda benden daha iyimserdir. Psikiyatrist uzmanımızın da bu görüşü desteklediğini biliyorum; insan ancak iyimserlikle yaşar ve bu iyimserliğin, bu umudun, ayağı yere hiç sağlam basmasa da, bunu bilsek görsek de desteklenmesi, öne çıkarılması gerekir.

Mutsuz Olabiliriz Ama Umutsuz Asla

(...) ne yazık ki henüz öncüllerimizden bizi ayıran, ilkelikten kurtulmamızı sağlayan, “akıl” denilen en temel belirleyenin egemenliğinden çok uzak olduğumuzu görüyoruz.

Bu yeni çağda da insan kendi soydaşı dahil tüm canlılarla, doğaya sözde egemenliğini kurma uğruna yapmadığını bırakmıyor. Çoğunluk, her şeyi yok ederken aslında kendini ve soyunun geleceğini yok ettiğinin ayrımında bile değil.

Yeni bir güne, döneme başlarken “umut”la başlamak âdet olmuştur. Bu yıla, yüz yıla, bin yıla umutla başlamayı isteyen benim gibi çok insan olduğunu biliyorum. Yine o insanların büyük çoğunluğunun farkında olup adını

koysalar da koymasalar da büyük bir mutsuzluk içinde olduklarını görüyorum. Bunun ayrımında olmanın üzüntüsü, belki beni de mutsuz kılıyor. Ama umutsuz asla...

Çünkü insanı tanıdığımı düşünüyor ve ona güveniyorum. Evet ilkeliz. Evet soyumuzu yok etmek için elimizden geleni ardımıza koymuyoruz. Evet gelecekte yaşayacağımız nice sıkıntıların tohumlarını bugün kendi ellerimizle attığımızın da ayrımındayım. Tüm bunlar doğru. Ama yine de umutluyum. Bir çoğuna aptalca gelebilir bu belki, ama öyle. Çünkü tarihin çarkını geri döndürmenin olanaksızlığını biliyorum...

(...) Kendimize ve kendimizi değiştirebileceğimize inanalım. Nedeni olduğumuz, en azından katkıda bulunduğumuz ancak değiştirebileceğimiz bazı tavır ve davranışlarımızı değiştirelim. En azından niyet edelim. Yaşadığımız ve neden olduğumuz sorunların birer parçası olmak yerine çözümü olup olamayacağımızı sorgulayıp, eğer buna olumlu bir karşılık verebilirsek çözmeye soyunalım.

Yaşadığımız sorunların bazıları bize özgü olaylar ya da durumlardır. Onları kolay olmasa da kendi başımıza çözebiliriz. Biraz daha büyük olanlara başkalarının, aynı biçimde düşünenlerin katkısı ve yardımı gerekebilir. Bunları da onlarla elbirliği ederek çözmek için önemli adımlar atabiliriz.

Ülkenin yaşadığı büyük sorunlar gibi, çok daha büyük olanlarını ise en azından onların oluşmasına katkımızı keserek, sonra da değişmesi gerektiğini yüksek sesle telaffuz edip, değişmesi gerektiğini belirterek, bir anlamda muhalefet ederek çözüm doğrultusunda zorlayabiliriz.

İkinci ve üçüncü adımlar için bir çoğumuzun şu anda somut bir tavır almayacağını öngörüyor, almamasını

anlayabiliyorum. Ne yazık ki gelişmişliğimizin ulaştığı nokta buna karşılık geliyor. Yani ne saptadığımız yanlışları yüksek sesle belirterek düzeltilmesi için uyarıda bulunuyoruz, ne de yanımızdaki insanla bir araya gelip ortak sorunumuzu elbirliği ederek çözebiliyoruz. Hep ilk adımı başkasından bekliyoruz.

(...) Kendi yaşamını sürdürebilme derdine düşmüş hizmet verenler olarak bizler sorunun önemli parçalarından birisini oluşturuyoruz. Farkında olarak ya da olmadan. En çok karşı olanımız bile bir şekilde sitemsizlikle bütünleşme eğilimi içinde. Ya da en azından çaresizlikten ve başka çıkış yolu görünmediği için, her geçen gün bu bütünleşmeye doğru biraz daha iteleniyor.

Son kertede anlamsız bir yarış; para, güç ya da yükselme tutkusu bulaşıcı bir hastalık gibi bir çoğumuzu sarmış durumda. En çok kazananımızdan, en güçlümüzden ya da en yüksek noktaya erişenimizden, en dipte kalan hattâ işsizlikten kıvrananımıza kadar hepimiz bu salgın hastalığın ortaya çıkardığı semptom ve yakınmalardan bunalmış durumdayız.

(...) Bugünden tezi yok, yani hemen şu anda bir boş kağıt alalım önümüze. Bizi mutsuz kılan şeyleri öyle sınıflayarak falan değil, akılıma geldiğinde, ya da bizi en çok etkileyenden başlayarak alt alta yazalım, sıralayalım. Sonra bunları teker teker irdeleyelim. Hattâ isterseniz en küçük ya da en kolay olanlardan başlayalım çözümlemeye.

"Bu sorundaki benim payım, katkım nedir?" diye soralım.

Önce en çok katkımız ya da payımız olandan başlayalım. O katkımızı ya da payımızı o soruna katmaktan vaz-

geçme kararı alıp bunu uygulayalım. Ya da o sorunun çözümü için yapılması gerekenlerin kendi olanaklarımıza bağlı olandan başlayalım.

Herhangi birimizin her sabah yaşadığı mutsuzluğun ilk nedeni çalıştığı odanın duvarındaki boyanın rengi olabilir. Onu mutsuz eden bu kasvetli ortam olabilir. O ortamın yaratıcısı belki kendisi olabilir. Bir başkasının mutsuzluğunun nedeni öteki insanlara karşı kendine biçtiği rol, taktığı maske olabilir.

Gelin bunlardan başlayalım... Poliklinikte kapıdan giren hastaya ayağa kalkıp elini sıkarak bir "hoş geldin" sözcüğü bu mutsuzluğu birazcık mutluluğa dönüştürecek bir neden yaratabilir. Gelin oradan başlayalım. Sonrasında iş arkadaşlarımızla birlikte alacağımız kararlarla değiştireceğimiz şeyler bu mutsuzluk sisini birazcık aralamamıza yardımcı olabilir.

Unutmayın mutsuzluk da mutluluk da bulaşıcıdır.

(...) Gelin deneyelim, Umutsuzluk insana göre değil. Ne kadar ilkel olsak da!...

Mustafa Sütlaş, Köşeli Yazılar,
TTB Yayını, 2003, s. 13-16.

Gerçi pek çoklarıncı karamsarlıkla suçlanan bizim düşünürümüz de sanıldığı kadar kötümser değildir. Öyle değil mi üstat? Sadece bir noktayı çok vurgular. Değiştirmek çok zordur! Bunu söylemek asla, "o zaman oturalım" sonucunu doğurmamalıdır. Çünkü bu önerme onu içermez, düşünürümüzün defalarca vurguladığı gibi, sadece daha fazla çalışmayı, daha nitelikli akıllı çalışmayı, daha sabırlı çalışmayı gerektirir. Ama kendileri

pek az şey yapan solcularımız, aydınlarımız, bu pek az şeylerle tüm toplumu dönüştürme umudu beslediklerinden, sözü tersinden anlarlar. Dönüştürmek çok zordur, bunu gerçekleştirmek için çok ciddi çaba gerekir, öyle olsa bile “başarı” olasılığı garanti değildir. Ayrıca bugünkü solcularımız, aydınlarımız, ilericilerimizin büyük çoğunluğu bu ciddi çaba içinde değildir. Ama şu var ki, insanlar yaptıkları şeylerin küçük de olsa büyük de olsa görülmesini, takdir edilmesini isterler. Tüm elinizden gelen bu mu, buysa çok yetersiz, diyen herhangi birine o yüzden nefretle bakarlar: Ama olsun! Böyle kötü şeyleri söyleyen birinin çıkması gerekir.

Yine tersine dönüyorum, mevcut çabaların, hattâ küçücük çabaların görülmesini, desteklenmesini engelleyen bir bakış olmalıdır bizimki. Uzmanım bilir, başarı isteniyorsa, önce küçük çabalar da görülmeli, desteklenmelidir. Asla tek bir insan, onun tek bir çabası küçümsenmemelidir. Bu saate kadar tartıştıklarımızdan böyle bir anlam çıkacaksa geç de olsa düzeltmek isterim.

Ne ki şuraya kadar söylediklerim olağan durumlar için ve toplumda ciddi bir değişim istenmiyorsa geçerlidir. Ancak artık olağanüstü dönemlere girdik. Deniz bitiyor Dünyanın sonu göründü. Bu tehlikeye karşı ufak tefek çabalarla, sıradan uğraşlarla hiçbir şey yapamayız. Neler yapabileceğimiz pek belirsiz de değildir. İnsan iki şeyi birden aynı ciddiyetle yapamaz. Sakız çiğnerken yürüyemez. Şaka bir yana insan odaklandığı yalnız bir şeyi iyi yapar, ikinci şeyi şöyle böyle yapar, üçüncü şeyi iş olsun diye yapar. Bence yapılması gereken, bilincimizi, tüm insani uyanık bilinçleri bu en önemli sorun doğrultusunda odaklamaktır. Daha fazla tüketim üstünde duran kapitalizm insanlığı bitirmek üzeredir. ABD ve AB'nin insan hakları ve özgürlükler anlayışı, durmadan tüketen, dünyayı da yiyen zengin bireyin kut-

sanması üstüne kuruludur. Etnik, dini ayrımlar, kişi özgürlükleri, insan hakları gibi gerici kavramlar doğrultusunda güçlerimizi heba etmeyi bir yana bırakalım; birey haklarını değil, toplumsal hak ve görevlerimizi öne çıkaralım; şu kapitalizme bir dur diyelim. Kapitalizmi yıkmak için, kapitalizmin kopyası tüm hurdaya çıkmış sosyalizmleri de atalım.

KAYNAKÇA

- Petrus Abelardus, *Bir Mutsuzluk Öyküsü*, çev. Betül Çotuksöken, Remzi Kitabevi, 1998.
- İhsan Şükrü Aksel, *Psikiyatri*, 1955.
- B. Sadık Albayrak-Nihat Ateş, *Tevfik Fikret*, TYS, 2001
- Nejat Akgün, *Adli Psikiyatri*.
- Kaan Arslanoğlu, *Devrimciler*, Adam, 2002.
- Kaan Arslanoğlu, *Yanılmanın Gerçekliği-I*, İthaki, 2005.
- Kaan Arslanoğlu, *Politik Psikiyatri (Yanılmanın Gerçekliği-II)*, İthaki, 2005.
- Nihat Ateş, *Çöküş Romanları*, Papirüs, 2003.
- Şefik Asan, *Kaçış*, Gendaş Kültür, 2003.
- Ayhan Aydın, *Düşünce Tarihi Ve İnsan Doğası*, Alfa, 2000.
- Alain Badiou, *Etik*, çev. Tuncay Birkan, Metis, 2004.
- Neil Baldwin, *Henry Ford and the Jews*, Public Affairs, 2001
- Nigel Barber, *Doğanın Duygusu*, çev. Orhan Düz, Güncel, 2005.
- Murat Bardakçı, *Osmanlı'da Seks*, İnkılap Kitabevi, 2005.
- Jean Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı*, çev. Işık Ergüden, Ayrintı, 2004.
- Yiğit Bener, *Eksik Taşlar*, Om, 2001.
- Niyazi Berkes, *Felsefe Ve Toplumbilim Yazıları*, Adam, 1985.

Niyazi Berkes, *Atatürk Ve Devrimler*, Adam, 1993.

Niyazi Berkes, *Teokrasi Ve Laiklik*, Adam, 1997

Émile Boutroux, *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında*, çev. Ziya Ülken, MEB, 1998.

La Bruyere, *Karakterler*, çev. Bedia Kösemihal, Sosyal, 1998.

Dale Carnegie, *Dost Kazanma Ve İnsanları Etkileme Sanatı*, çev. Nazlı Uzunali, Epsilon, 2004.

Miguel de Cervantes Saavedra, *Don Quijote*, çev. Roza Hakmeri, YKY, 1996.

İnan Çetin, *Bin Yapraklı Lotus*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.

Kaan Durukan, *Doğu Batı İkilemine Dört Bakış*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.

Bilgesu Erenus-Yalçın Küçük, *Aydınlık Zindan*, Kaynak, 2000.

Norman Geras, *Marx Ve İnsan Doğası –Bir efsanenin Reddi–*, çev. İsmet Akça-M. Gökem Doğan, Birikim, 2002.

Arno Gruen, *Normallığın Deliliği*, çev. İlknur İgan, Çitlembik, 2004.

Cengiz Gündoğdu, *Rüzgar, İnsancıl*, 1991

— *İnsancıl*, 1994.

— *Ekmek*, *İnsancıl*, 1992.

— *Eleştiri, Süreç*, 1987

Semih Gümüş, *Puslu Ada*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

— *Öykünün Bahçesi*, Adam, 1999.

— *Roman Kitabı*, Adam, 1991.

— *Yazının Sarkacı Roman*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.

Jürgen Habermas, *İnsan Doğasının Geleceği*, çev. Kaan H. Ökten, Everest, 2003.

Herakleitos, *Kırık Taşlar*, çev. Erdal Alover, Bordo-Siyah, 2002.

Attila İlhan, *Hangi Sol*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.

— *Hangi Edebiyat?*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.

— *Hangi Seks?*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.

Süheyla Kadioğlu, *Batı Ülkelerinde Kadın Hareketleri*, Gri, 2005.

Bilge Karasu, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*, Metis, 1993.

Bayram Kaya, *Felsefi Düşüncenin Kısa Tarihi*, Sorun, 2003.

D. Beybin Kejanlıoğlu, *İletişim Ve Medya*, Bilim ve Sanat, 2005.

Hüseyin Kılıç, *Batıda Kadın Ve Cinsellik*, Otopsi, 2000.

Necip Fazıl Kısakürek, *Cinnet Mustatili*, Büyük Doğu, 1998.

— *O Ve Ben*, Büyük Doğu, 1998.

Dünyada Türk İmgesi, Kolektif, ed. Özlem Kumrular, Kitap, 2005.

Şükran Kurdakul, *Şairler Ve Yazarlar Sözlüğü*, İnkılap, 1999.

Seyyid Kutup, *Yoldaki İşaretler*, çev. Mustafa Özel, Özgün, 2001.

Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler-1*, Tekin, 1990.

— *Aydın Üzerine Tezler- 2*, Tekin, 2003.

— *Aydın Üzerine Tezler-3*, Tekin, 1998.

— *Aydın Üzerine Tezler-4*, Tekin, 1990.

— *Aydın Üzerine Tezler-5*, Tekin, 1997

— *Türkiye Üzerine Tezler-4*, Tekin, 1990.

— *Türkiye Üzerine Tezler-3*, Tekin, 1990.

Geoffrey Lewis, *The Turkish Language Reform (A Catastrophic Success)*, Oxford University Press, 1999.

Steven Lukes, *Marksizm Ve Ahlak*, çev. Osman Akınhay, Ayrintı, 1998.

Alasdair MacIntyre, *Erdem Peşinde*, çev. Muttalip Özcan, Ayrintı, 2001.

Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim, 2004.

— *Kırk Ambar*, cilt 1, İletişim, 2004

— *Jurnal*, cilt 1, İletişim, 2004.

— *Jurnal*, cilt 2, İletişim, 2004.

Ali Mert, *Omurgayı Çakmak*, Gelenek, 2002.

Mevlana Celalettin, *Mesnevi, Tercemesi Ve Şerhi*, terceme ve şerheden: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap, cilt I-II, 1990.

— *Mesnevi, Tercemesi Ve Şerhi*, terceme ve şerheden: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap, cilt III-IV, 1983.

— *Mesnevi, Tercemesi Ve Şerhi*, terceme ve şerheden: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap, cilt V-VI, 2003.

Fethi Naci, *Gücünü Yitiren Edebiyat*, Gerçek, 1990.

— *İnsan Tükenmez*, Adam, 1997

— *Eleştiride Kırk Yıl*, Adam, 1994

— *Roman ve Yaşam*, Can, 1992.

— *Kıskanmak*, Oğlak, 1998.

— *Yüz Türk Romanı*, Adam, 1999.

— *Edebiyat Yazıları*, Can, 1994.

— *Türkiye’de Roman Ve Toplumsal Değişme*, Gerçek, 1990.

— *Eleştiri Günlüğü*, Özgür, 1986.

Nâzım Hikmet, *Memleketimden İnsan Manzaraları*, Ararat, 1974.

Richard E. Nisbett, *Düşüncenin Coğrafyası*, çev. Gül Çağalı Güven, Varlık, 2005.

Doğan Özlem, *Etik – Ahlak Felsefesi–*, İnkılap, 2004.

Orhan Pamuk, *Kar*, İletişim, 2002.

— *Benim Adım Kırmızı*, İletişim, 2000.

Osman Pamukoğlu, *Unutulanlar Dışında Yeni Bir Şey Yok*, Harmoni, 2003.

Edward Said, *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ülner, Metis, 2004.

— *Entelektüel*, çev. Tuncay Birkan, Ayrıntı, 1995.

- Sufi Psikolojisi*, yayına hazırlayan: Kemal Sayar, İnsan, 2004.
- Susan Sontag, *Metafor Olarak Hastalık*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, 2004.
- Mustafa Sütlaş, *Köşeli Yazılar*, TTB, 2003.
- Elif Şafak, *Mahrem*, Metis, 2000.
- Server Tanilli, *İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor*, Adam, 2000.
- Reay Tannahill, *Tarihte Cinsellik*, çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi, 2003.
- Latife Tekin, *Ormanda Ölüm Yokmuş*, Metis, 2001.
- Thema Larousse, Milliyet, 1993.
- Aslı Tohumcu, *Abis*, YKY, 2003.
- Hasan Ali Toptaş, *Bin Hüzünlü Haz*, Adam, 1998.
- Mehmet Uğur, *AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar*, söyleşi: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, 2005.
- Hasan Yalçın, *Dönekler*, Kaynak, 2003.
- Marguerite Yourcenar, *Hadrianus'un Anıları*, çev. Nili Bilkur, Adam, 1992.
- Jess Wells, *Batı Avrupa'da Fahişeliğin Tarihi*, çev. Nesrin Arman, Pencere.
- John Zerzan, *Gelecekteki İlkel*, çev. Cemal Atila, Kaos, 2004.

AD-DİZİN

A

Aldûlbaki Gölpinarlı: 23, 109, 113, 116, 117, 118, 119, 121, 228, 339, 522

Abdûlhak Hamit: 239

Abdûlhamit: 214, 217, 312, 313

Adalet Ağaoğlu: 245, 253, 305

Adnan Adıvar: 207

Adnan Menderes: 352

Ahmet Arif: 401

Ahmet Hamdi Tanpınar: 245, 278, 375

Ahmet Haşim: 353

Ahmet Mithat: 212, 213, 219, 294, 370

Akın Birdal: 40

Ali Kırca: 448, 449, 450, 451

Ali Mert: 256, 522

Ali Özgentürk: 272

Ali Sirmen: 460

Ali Suavi: 315

Aslı Tohumcu: 258, 284, 523

Asım Bezirci: 255, 389

Attila İlhan: 195, 245, 294, 296, 308, 385, 386, 387, 388, 389,

390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 407, 408, 409, 410, 455, 521

Ayhan Aydın: 67, 72, 77, 519

Aziz Nesin: 223, 306, 391

B

Bedi Şehsuvaroğlu: 378

Beşir Fuat: 211, 227

Behçet Necatigil: 389

Behice Boran: 172, 187

Berna Moran: 255

Beybin Kejanlıoğlu: 276, 277, 278, 456, 457, 521

Bilge Karasu: 36, 37, 38, 521

Birol Güven: 272

Bülent Ecevit: 27, 30, 32

C

Cahit Külebi: 389

Cahit Irgat: 388

Cami Baykut: 294

Can Yücel: 265

Cem Yılmaz: 271

Cemal Süreya: 265, 281

Cemil Meriç: 195, 197, 279, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 314, 315, 374, 379, 386, 392, 395, 400, 522

Cengiz Gündoğdu: 235, 520

Cevat Çapan: 245

Ç

Çetin Altan: 170, 296

D

Deniz Baykal: 184, 185, 186

Deniz Gezmiş: 187

Deniz Gökçe: 461

Deniz Kavukçuoğlu: 460

Deniz Som: 460

Diogen: 426

Doğan Hızlan: 255

Doğan Özlem: 65, 66, 67, 68, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 522

Doğu Perinçek: 187

Dündar Taşer: 312

E

Elif Şafak: 253, 523

Enis Batur: 242

Epiktetos: 71

Ercan Kanar: 40

Erdal Alover: 63, 520

Eren Keskin: 40

Erol Toy: 389

Esat Adil: 294

F

Fatih Sultan Mehmet: 369

Falih Rıfkı Atay: 373

Fazıl Hüsnü Dağlarca: 389

Ferhan Şensoy: 269, 271

Fethi Naci: 242, 243, 244, 245, 255, 353, 389, 409, 410, 522

Fethullah Gülen: 344

Fûsun Akatlı: 255

G

Genco Erkal: 269, 270

Gülse Birsell: 272

Gündüz Vassaf: 37

H

Hamdullah Suphi: 239

Hasan Ali Toptaş: 253, 523

Hasan Cemal: 461

Hasan Hüseyin: 388

Hasan Tanrıkut: 388

Hasan İzzettin Dinamo: 461

Herakleitos: 63, 64, 65, 67, 68, 70, 71, 101, 102, 125, 520

Hilmi Oytaç: 377

Hilmi Yavuz: 255

Hilmi Ziya Ülken: 303

Homeros: 64

Hüseyin Kılıç: 367, 381, 421, 426, 427, 435, 459, 521

Hüseyin Rahmi: 218

İ

İbrahim Kaypakkaya: 191

İbrahim Müteferrika: 207

İlhan Selçuk: 397, 454

İnan Çetin: 258, 520

K

Kemal Sayar: 124, 523

Kemal Tahir: 245, 294, 305, 306, 308

Kenan Evren: 28, 29

Kezban Hatemi: 342

Kürşat Başar: 461

Kürşat Bumin: 170

L

Latife Tekin: 253, 523

M

Mahir Çayan: 38

Mehmet Akif: 229, 353, 370

Mehmet Ali Aybar: 187

Mehmet Emin Yurdakul: 239

Mehmet Uğur: 280, 523

Mehmet İzzet: 314

Melih Aşık: 460

Melih Cevdet Anday: 400

Memduh Şevket Esendal: 245

Memet Fuat: 242, 255, 389

Mevlana Celalettin: 23, 522

Murat Birsell: 461

Mustafa Kemal (Atatürk): 59, 170, 187, 196, 230, 264, 295, 311, 314, 338, 351, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 393, 394, 397

Mustafa Reşit Paşa: 217

Mustafa Sandal: 276

Mustafa Sütlaş: 515, 523

N

Nail Güreli: 460

Namık Kemal: 215, 216, 315, 370

Nazlı Ilıcak: 342

Nâzım Hikmet: 239, 278, 308, 391

Necati Doğru: 460

Necip Fazıl Kısakürek: 307, 308, 322, 349, 351, 352, 353, 521

Necmettin Sadak: 314

Nergisi: 370

Nevval Sevindi: 342

Nihal Atsız: 373

Nihat Ateş: 249, 256, 519

Niyazi Akıncıoğlu: 389

Niyazi Berkes: 195, 196, 197, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 279, 519, 520

Nuray Mert: 460

Nuri Bilge Ceylan: 272

Nurseli İdiz: 269

Nurullah Ataç: 221, 255

O

Oktay Akbal: 389

Oktay Rifat: 389

Orhan Hançerlioğlu: 279
Orhan Kemal: 245, 388
Orhan Pamuk: 198, 245, 280, 522
Orhan Veli: 306, 353, 389

Ö

Ömer Kavur: 272
Ömer Seyfettin: 370, 400
Ömer Tırkeş: 256

P

Perihan Mağden: 28, 32
Peyami Safa: 354
Prens Sabahattin: 213, 226

R

Rahşan Ecevit: 27, 30, 31, 32
Reşat Enis: 388
Reşat Nuri: 245, 278
Rıza Tevfik: 290
Rıza Tevfikoğlu: 378
Rutkay Aziz: 269

S

Sabahattin Ali: 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 278, 398
Sadun Aren: 390, 398
Sait Faik: 245
Salah Birsell: 389

Sanem Karagöz: 492
Sarı Abdurrahman: 207
Semih Gümüş: 246, 252, 253, 520
Sezai Karakoç: 307
Sinan Çetin: 272
Süleyman Nazif: 370

Ş

Şefik Hüsnü: 391
Şeyh Bedrettin: 38, 101, 230, 279

T

Tarkan: 274, 275, 276
Tekin Erer: 380
Teoman: 276
Tevfik Fikret: 219, 249, 278, 353, 519
Turgay Fişekçi: 246

U

Umur Talu: 460

Ü

Ümit Yaşar Oğuzcan: 307
Üstün Dökmen: 90

Y

Yaşar Kemal: 306, 401
Yahya Kemal: 306, 308

Yakup Kadri: 239, 278

Yalçın Küçük: 147, 195, 215, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 279, 354, 374, 400, 459, 520, 521

Yılmaz Erdoğan: 272

Yılmaz Güney: 272

Yunus Emre: 72, 230

Yusuf Akçura: 197, 216

Yusuf Atılgan: 389

Z

Ziya Gökalp: 197, 211, 216, 217, 227, 314, 370, 400

İÇİNDEKİLER

Sunum	5
BİRİNCİ BÖLÜM	
Polisin Görev Ve Yetkileri	9
İKİNCİ BÖLÜM	
Ahlak Ve İnsan Doğası	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Mevlana	101
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
200 Aydın Ve Sol	137
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Niyazi Berkes	195
ALTINCI BÖLÜM	
Sanatçı Yönümüz	235
YEDİNCİ BÖLÜM	
Cemil Meriç	287
SEKİZİNCİ BÖLÜM	
Sağ Yanımız	319
DOKUZUNCU BÖLÜM	
Din Ve Dil	359
ONUNCU BÖLÜM	
Attila İlhan	385
ONBİRİNCİ BÖLÜM	
Cinsellik Ve Sapıklık	415
ONİKİNCİ BÖLÜM	
Medya Ve Aydınlar	445
ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Tutunanlar, Tutunamayanlar Ve İnsanlığın Geleceği	465
Kaynakça	
Ad-Dizin	

KAAN ARSLANOĞLU MEMLEKETİMDEN KARAKTER MANZARALARI

“Artık olağanüstü dönemlere girdik. Deniz bitiyor. Dünyanın sonu göründü. Bu tehlikeye karşı ufak tefek çabalarla, sıradan uğraşlarla hiçbir şey yapamayız. Neler yapabileceğimiz pek belirsiz de değildir. İnsan iki şeyi birden aynı ciddiyetle yapamaz...

Bence yapılması gereken, bilincimizi, tüm insani uyanık bilinçleri bu en önemli sorun doğrultusunda odaklamaktır. Daha fazla tüketim üstünde duran kapitalizm insanlığı bitirmek üzeredir. ABD ve AB'nin insan hakları ve özgürlükler anlayışı, durmadan tüketen, dünyayı da yiyen zengin bireyin kutsanması üstüne kuruludur.

Etnik, dini ayrımlar, kişi özgürlükleri, insan hakları gibi gerici kavramlar doğrultusunda güçlerimizi heba etmeyi bir yana bırakalım; birey haklarını değil, toplumsal hak ve görevlerimizi öne çıkaralım; şu kapitalizme bir dur diyelim.”

Kaan Arslanoğlu bu kitabında, Cemil Meriç'ten Necip Fazıl'a, Mevlana'ya, Attila İlhan'a, Niyazi Berkes ve Yalçın Küçük'e varıncaya dek, aydın üzerine düşünülmüş aydınları ve aydın kavramını; sağ, solu, medyayı ve yaygın etik anlayışını diyalektik yöntemle sert bir biçimde eleştiriyor.

Gerçeklerle yüzleşmekten korkmayanlara...

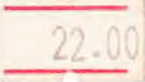
Edebiyat - 326

www.ithaki.com.tr

ISBN 975-273-202-Y İnternet Satış

9789752732025

com

